

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΜΠΑΡΜΠΑΡΟΥΣΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Διδακτορική Διατριβή

Περιφερειακή Ανάπτυξη με Κοινωνική Διαπραγμάτευση

Συμβουλευτική Επιτροπή Επίβλεψης

ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής (επιβλέπων καθηγητής)

ΝΤΥΚΕΝ ΜΑΡΙ-ΝΟΕΛ, Καθηγήτρια

ΤΖΕΡΕΜΕΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητής

Βόλος, 2022

ΔΗΛΩΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ – ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω, ότι η παρούσα Διδακτορική Διατριβή είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω, ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λπ., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής, αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές, που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ή/και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 23/9/2022

Χριστίνα Μπαρμπαρούση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η περιφέρεια έχει ειδικό βάρος κατά το σχεδιασμό και την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνδέεται αναπόφευκτα με τη συνολική διεύθυνση της ανάπτυξης στο ενιαίο ευρωπαϊκό έδαφος. Ωστόσο, η επιστημονική βιβλιογραφία δεν παρέχει σαφείς απαντήσεις για το ρόλο της, ούτε στη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης ούτε στην εδαφική συνοχή, ως το πολιτικό ισοδύναμο της θεωρίας. Πρόκειται για περιφερειακή ανάπτυξη χωρίς περιφέρεια. Επομένως, η περιφερειακή ισορροπία ως στόχος πολιτικής απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται εξαιτίας του προβληματικού πλαισίου διαχείρισης. Η Διδακτορική Διατριβή έχει ως στόχο να φωτίσει τη μεθοδολογία, με την οποία ισχυροποιείται ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας, μέσω της ανάμειξης δύο βιβλιογραφιών, της περιφερειακής ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: win-win-win model, διαδικασία διαπραγμάτευσης, εδαφική συνοχή, εδαφικό κεφάλαιο, ενδογενής ανάπτυξη, μεγέθυνση, περιφέρεια

ABSTRACT

The periphery is essential for regional policy and inevitably contributes to strengthening economic, social and territorial development of the European Union. However, the scientific literature does not provide clear answers on its role, neither in endogenous development theory nor in cohesion policy. In effect, this is regional development without regions. Thus, the reason regional growth is threatened, slowed or stopped is because there has been a failure of framework. The Doctoral Thesis aims to highlight the method which strengthens the role of the periphery by mixing endogenous development theory and bargaining process.

KEYWORDS: bargaining process, endogenous development, growth, periphery, region, territorial capital, territorial cohesion, win-win-win model

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΔΗΛΩΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ – ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ, ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ	3
ABSTRACT – KEYWORDS	3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ	10
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
1.1.ΣΤΟΧΟΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	12
1.2.ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	22
1.3.ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	31
ΘΕΩΡΙΑ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	31
2.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	31
2.2.ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ	34
2.2.1.Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΓΕΝΕΣΗΣ	34
2.2.2.Η ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ	39
2.3.ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	51
2.3.1.ΟΡΘΟΔΟΞΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΞΩΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	51
2.3.2.ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ROMER	54
2.4.Η ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΣΤΟΧΟΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	61
2.4.1.Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΩΣ ΚΛΙΜΑΚΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	64
2.4.2.ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	68
2.4.3.ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΕΛΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ	69
2.4.3.1.Ο ΠΥΛΩΝΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ	69
2.4.3.2.Ο ΠΥΛΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΛΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ	76
2.4.4.ΕΛΑΦΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	110
2.4.4.1.Η ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ	118
2.4.4.2.Η ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΝΑΛΛΑΓΗΣ ΗΓΕΤΗ – ΜΕΛΟΥΣ	119
2.4.4.3.Η ΘΕΩΡΙΑ ΚΥΡΙΟΥ – ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥ	119
2.4.4.4.Η ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ	120
2.4.4.5.Η ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ Ή ΣΥΣΤΗΜΙΚΗ Ή ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	121
2.4.5.ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ	125
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	133
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ	133
3.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	133

3.2.ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ	136
3.2.1.Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ	136
3.2.2.Η ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ	137
3.2.3.ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ	138
3.3.ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	143
3.4.ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ Ή ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ	151
3.5.ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ	158
3.6.ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ	166
3.6.1.ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	166
3.6.2.Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	176
3.6.3.Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ	177
3.6.4.ΤΟ ΘΕΩΡΗΜΑ ΑΤΕΛΕΙΑΣ Ή ΜΗ-ΠΛΗΡΟΤΗΤΑΣ	177
3.6.5.Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΒΑΥΕΣ Ή ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ΒΑΥΕΣ ΤΟΥ HARSANYI	182
3.6.6.Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΥΩΝΥΜΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	183
3.7.Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΠΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΖΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ	186
3.8.ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ WIN-WIN-WIN ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ LEADER	193
3.8.1.Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ WIN-WIN-WIN	193
3.8.2.Η ΜΕΘΟΔΟΣ LEADER	213
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΕΛΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ Ή ΕΛΑΦΙΚΗ ΕΠΙΔΙΑΙΤΗΣΙΑ	230
4.1.ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	230
4.1.1.ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	230
4.1.2.ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	235
4.2.ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	237
4.3.ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	248
4.3.1.ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	248
4.3.2.ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ	255
4.4.ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ	277
4.5.ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ	282
4.5.1.ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΕΣΠΑ ΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2014-2020: Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ	282
4.5.2.ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΕΣΠΑ ΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2014-2020: Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ	284
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕ ΕΛΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ: ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	293
5.1.ΣΥΝΟΨΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	293
5.2.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	303

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2	309
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3	312
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	319
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ	319
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	325

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ορθόδοξα υποδείγματα εξωγενούς και ενδογενούς μεγέθυνσης	52
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Επιμέρους είδη εδαφικού κεφαλαίου	100
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Επιμέρους κεφάλαια ως ερμηνευτικές μεταβλητές και δευτερεύοντες δείκτες του εδαφικού κεφαλαίου	102
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Δείκτες αξιολόγησης της εδαφικής διακυβέρνησης	115
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Αντιπαραβολή συστατικών στοιχείων οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης με την εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής	127
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Χρησιμότητες Τυχαίας Μοιρασιάς Nash μεταξύ Α και Β παίκτη	161
ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Στρατηγικές κυριαρχίας στη μήτρα απολαβών παιγνίου	165
ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Στρατηγικές κυριαρχίας πολιτικών (τοπικής πολιτικής, περιφερειακής πολιτικής) ανά δεκαετία	190
ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Χρησιμότητες Προτεινόμενης Μοιρασιάς μεταξύ Α, Β και C παίκτη	208
ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Χρησιμότητες Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς μεταξύ Α, Β και Ρ παίκτη	251
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Παράλληλα επίπεδα εδαφικής διαπραγμάτευσης	263
ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Αντιπαραβολή υποδειγμάτων κοινωνικής και εδαφικής διαπραγμάτευσης	280
ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Συμβατική κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων της προγραμματικής περιόδου 2014–2020 ανά Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα	287
ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Χρησιμότητες Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς των κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων μεταξύ των περιφερειών Αττικής, Κρήτης και Ηπείρου	291
ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Προτεινόμενη κατανομή χρηματοδοτικών πόρων ΕΣΠΑ 2014–2020 μεταξύ των περιφερειών Αττικής, Κρήτης και Ηπείρου με διαπραγμάτευση	292
ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Υποδείγματα Θεωρίας Ενδογενούς Ανάπτυξης / Μεγέθυνσης κατά χρονολογική σειρά	310

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ 1: Τομείς και κλάδοι οικονομικής παραγωγής με κάθετη και οριζόντια ανατροφοδότηση, που αλληλεπιδρούν κατά το υπόδειγμα ενδογενούς μεγέθυνσης του Romer	57
ΣΧΗΜΑ 2: Κενό διασύνδεσης μεταξύ του περιφερειακού και του τοπικού επιπέδου αναπτυξιακού σχεδιασμού στην Πολιτική Συνοχής της ΕΕ ως τμημάτων του υπερεθνικού σχεδιασμού	62
ΣΧΗΜΑ 3: Απεικόνιση της έννοιας της περιφέρειας σε σχέση με τη δομή και τις διαστάσεις της ανισότητας	65
ΣΧΗΜΑ 4: Από την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση στην εδαφική συνοχή της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ	77
ΣΧΗΜΑ 5: Διαδικασία εδαφικής συνοχής	80
ΣΧΗΜΑ 6: Διαστάσεις εδαφικού κεφαλαίου	94
ΣΧΗΜΑ 7: Παραδοσιακοί υλικοί και καινοτόμοι άυλοι παράγοντες εδαφικού κεφαλαίου	95
ΣΧΗΜΑ 8: Συσχέτιση εδαφικών πόρων και περιθωρίων απόδοσης των πόρων	99
ΣΧΗΜΑ 9: Μηχανική δομή ενός συστήματος	121
ΣΧΗΜΑ 10: Παγκόσμια σταθερά Κυβερνητικής για τη διαβίβαση εντολών	122
ΣΧΗΜΑ 11: Σύμπλεξη και διάπλαση πολιτικών, διοικητικών, οικονομικών και κοινωνικών στοιχείων δημόσιας διακυβέρνησης	124
ΣΧΗΜΑ 12: Τυπική διαπραγμάτευση και σημεία-κλειδιά	140
ΣΧΗΜΑ 13: Χρονολογική μετάβαση από την τυπική στην κοινωνική διαπραγμάτευση	142
ΣΧΗΜΑ 14: Ροπή των ενδιάμεσων διαπραγματευτικών θέσεων προς τις ακραίες	152
ΣΧΗΜΑ 15: Γραφική παράσταση διαπραγματευτικής δύναμης δύο διαπραγματευτών και ισορροπία Nash	162
ΣΧΗΜΑ 16: Επιμέρους στοιχεία των δημόσιων πολιτικών και αναγωγή στην Πολιτική Συνοχής 2014–2020	189
ΣΧΗΜΑ 17: Η περιφερειακή ανάπτυξη ως παίγνιο πολιτικής κυριαρχίας στην ΕΕ	189
ΣΧΗΜΑ 18: Κέρδη και απώλειες της τοπικής και της περιφερειακής πολιτικής ανά δεκαετία	190
ΣΧΗΜΑ 19: Μετάβαση από την τυπική στην κοινωνική διαπραγμάτευση και σημεία-κλειδιά	194
ΣΧΗΜΑ 20: Ρυθμός διαφοροποίησης R^* από Δ του υποδείγματος win-win-win	198
ΣΧΗΜΑ 21: Μετάβαση από τη διμερή στην τριμερή διαπραγμάτευση με την προσθήκη της κοινότητας ως διακριτού εταίρου (τριμερισμός διαπραγμάτευσης)	199
ΣΧΗΜΑ 22: Υπόδειγμα win-win-win	199
ΣΧΗΜΑ 23: Εφαρμογή του υποδείγματος win-win-win στην Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER	200
ΣΧΗΜΑ 24: Υπόδειγμα Ολοκληρωμένης Ενδογενούς Τοπικής Ανάπτυξης, 1994	201
ΣΧΗΜΑ 25: Ροπή των ακραίων διαπραγματευτικών θέσεων προς τις ενδιάμεσες έπειτα από ενσωμάτωση του στοιχείου της ευαισθητοποίησης	206
ΣΧΗΜΑ 26: Βήματα εκτέλεσης της μεθοδολογίας win-win-win	210
ΣΧΗΜΑ 27: Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) στη Μέθοδο LEADER	218
ΣΧΗΜΑ 28: Διάγραμμα συνεργασίας ΟΤΔ	219
ΣΧΗΜΑ 29: Τριάδα εδαφικής ανάπτυξης των μεθόδων LEADER και CLLD σε σπειροειδή επαναληπτικό κύκλο	221

ΣΧΗΜΑ 30: Μετάβαση από την τυπική στην κοινωνική και από την κοινωνική στην εδαφική διαπραγμάτευση και σημεία-κλειδιά	231
ΣΧΗΜΑ 31: Η θέση της περιφέρειας στη διασταύρωση των προβλημάτων ανισότητας παγκόσμιου χαρακτήρα με την εδαφική διάσταση των προβλημάτων και στην ευρωπαϊκή συνοχή	232
ΣΧΗΜΑ 32: Σχέση της διαδικασίας διαπραγμάτευσης με το ρόλο της περιφέρειας, τη διαχείριση των εδαφικών πόρων και την Πολιτική Συνοχής	234
ΣΧΗΜΑ 33: Τρεις παίκτες ή φορείς / λήπτες αποφάσεων στο υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης	235
ΣΧΗΜΑ 34: Μερίδια παικτών ή φορέων / ληπτών αποφάσεων στο υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης	250
ΣΧΗΜΑ 35: Μετατόπιση κέντρου βάρους ηγεσίας από τα άτομα στην περιφέρεια	251
ΣΧΗΜΑ 36: Μηχανική ή πληροφοριακή δομή ή δίκτυο συστήματος εδαφικής διαπραγμάτευσης	261
ΣΧΗΜΑ 37: Καινοτομία υποδείγματος εδαφικής διαπραγμάτευσης	264
ΣΧΗΜΑ 38: Στάδια εδαφικής διαπραγμάτευσης και μερίδια παικτών (%)	265
ΣΧΗΜΑ 39: Ρόλος των ληπτών αποφάσεων κατά το παίγνιο εδαφικής διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας	266
ΣΧΗΜΑ 40: Στάδια εδαφικής διαπραγμάτευσης για την ανάπτυξη των περιφερειών	275
ΣΧΗΜΑ 41: Μετατροπή της κοινωνικής διάστασης του υποδείγματος win-win-win σε εδαφική (καινοτομία ΔΔ)	281
ΣΧΗΜΑ 42: The Landlord's Game Board	312
ΣΧΗΜΑ 43: Πράσινη Ομάδα – Green Team Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER	318

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

CEC = Commission of the European Communities
CLLD = Community-led Local Development
EU = European Union
GDP = Gross Domestic Product
GREMI = Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs
LDM = Local Development Methodology
LDS = Local Development School
LEADER = Liaison Entre Actions de Development de l' Economies Rural
LMX = Leader-Member Exchange
OECD = Organisation for Economic Co-operation and Development
R&D = Research and Development
RIS3 = Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation
SHIELD = Sensitive Harmonic Integrated Endogenous Local Development
S Model = Sensitivity Model
UN = United Nations

ΑΕγχΠ = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΕΠ = Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΔΔ = Διδακτορική Διατριβή
ΕΔΕΤ = Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
ΕΕ = Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕπ = Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ΕΚ = Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΟΚΕ = Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
ΕΠ = Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΕΣΠΑ = Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
κ-μ = κράτη-μέλη
ΚΠΣ = Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΜΟ = Μέσος Όρος
ΟΝΕ = Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΠΔ = Ομάδα Περιφερειακής Δράσης
ΟΤΔ = Ομάδα Τοπικής Δράσης
ΣΕΕ = Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΚΕ = Συνάρτηση Κοινωνικής Ευημερίας
ΣΛΕΕ = Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Τις θερμότερες ευχαριστίες μου οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή μου και μέντορά μου, κύριο Δημήτρη Καλλιώρα, που πίστεψε στην ιδέα μου και με εμπιστεύθηκε για να μπορεί σήμερα να αποτελεί αφορμή ή πηγή προβληματισμού γύρω από το θέμα. Με τη συμπυκνωμένη σοφία του και το ήθος του μου δίδαξε το νόημα της επιστήμης με την αξία της ταπεινότητας και τη δύναμη της πειθαρχίας και μου έμαθε, ότι τίποτα δεν είναι αδύνατο γι' αυτόν, που θα προσπαθήσει. Η περιφέρεια διαπραγμάτευσης του οφείλει τα πάντα. Επίσης, ευχαριστώ εγκάρδια τα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής μου επιτροπής, κυρία Μαρί–Νοέλ Ντυκέν και κύριο Νίκο Τζερεμέ, που έγιναν κομμάτι αυτού του στόχου. Ακόμη, ευχαριστώ τα μέλη της επταμελούς συμβουλευτικής μου επιτροπής, κύριο Βαγγέλη Ασπρογέρακα, κύριο Δημήτρη Γούσιο, κύριο Σπύρο Νιαβή και κύριο Λευτέρη Τοπάλογλου, για το χρόνο που αφιέρωσαν και για τις επισημάνσεις τους. Θα ήθελα να ευχαριστώ επιπλέον τον δάσκαλό μου, κύριο Λεωνίδα Παπακωνσταντινίδη, που μου έδειξε τον «υπέροχο» κόσμο της διαπραγμάτευσης. Πάντα θα ευχαριστώ τους γονείς μου, Βασίλη και Μαρία, και τον αδερφό μου, Γιώργο, ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης για τη στήριξη και την υπομονή τους σε αυτή την απαιτητική εσωτερική διαδικασία. Τέλος, ευχαριστώ το Θεό, που με αξίωσε να φτάσω μέχρι εδώ...

Η Διδακτορική Διατριβή αφιερώνεται στον Δημήτρη Καλλιώρα, που με πίστεψε και στον Λεωνίδα Παπακωνσταντινίδη, που πίστεψα.

Μετά τιμής,

Χριστίνα Μπαρμπαρούση

Βόλος, 23/9/2022

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1.ΣΤΟΧΟΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Σκοπός της Διδακτορικής Διατριβής (ΔΔ) είναι η διερεύνηση της περιφερειακής ανάπτυξης ως θέμα ενδογενούς διαχείρισης των εδαφικών πόρων και οργάνωσης των πολιτικών μιας περιφέρειας.

Το κίνητρο για την εκπόνηση της ΔΔ αποτέλεσε η πρόοδος της Περιφερειακής Επιστήμης καθώς και οι μεταβολές που σημειώθηκαν στην Πολιτική Συνοχής την τελευταία δεκαπενταετία. Οι αμοτερόπλευρες εξελίξεις οδηγούν στην ανάγκη συστηματοποίησης της νέας αναπτυξιακής τεχνολογίας, αφενός, σε επίπεδο περιφέρειας και, αφετέρου, με εδαφικό προσδιορισμό. Οι οικονομίες της ενιαίας αγοράς, που λειτουργούν με βάση το μηχανισμό των τιμών, καλούνται τώρα να αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους συμπεριλαμβάνοντας στο μηχανισμό τη μεταβλητή του εδάφους ως χώρου των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων. Με την προέκταση της περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης στην εδαφική της διάσταση γίνονται δύο διαπιστώσεις. Η πρώτη είναι, ότι οι περιφερειακές ανισορροπίες δεν μπορούν να διορθωθούν από τις δυνάμεις της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ως συγχώνευσης των εθνικών αγορών. Η δεύτερη είναι, ότι ο μηχανισμός του κράτους δεν μπορεί να παρέμβει ικανοποιητικά και να ρυθμίσει τις περιφερειακές διοικήσεις όπου η αγορά αδυνατεί. Οπότε, είναι αναγκαίο να παρέμβουν συμπληρωματικά οι περιφερειακοί φορείς αποφάσεων για να ρυθμίσουν και να εξισορροπήσουν στο έδαφος ως χώρο τους πόρους με τους δρώντες, τις δράσεις και τις πολιτικές.

Ωστόσο, οι περιφερειακές οικονομίες αντιμετωπίζουν αναπάντητα ερωτήματα αναφορικά με το ρόλο των περιφερειών στο υπόδειγμα εθνικής ανάπτυξης της εδαφικής συνοχής, που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Από το υφιστάμενο πλαίσιο διαχείρισης η περιφερειακή ιδέα απουσιάζει. Όσο η έννοια παραμένει θολή και αδιευκρίνιστη, η περιφέρεια δεν μπορεί να συντονίσει την αναπτυξιακή διαδικασία

στην κλίμακα του σχεδιασμού της και το περιφερειακό πρόβλημα παραμένει. Εν απουσία της περιφέρειας ως κρίκου στην αλυσίδα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η απόσταση μεταξύ ατόμων και αγοράς, ατόμων και κράτους, ατόμων και χώρου αυξάνεται. Και η έννοια της ολοκλήρωσης ως αποστολής για τη δημιουργία συνθηκών εγγύτητας, συνεργασίας και συνοχής της ευρωπαϊκής κοινωνίας δεν επιτυγχάνεται.

Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στο υφιστάμενο υπόδειγμα περιφερειακής ανάπτυξης και το προτεινόμενο συμπυκνώνεται στη λογική με την οποία οργανώνεται η αναπτυξιακή διαδικασία από τα κέντρα άσκησης εξουσίας, ειδικά στην περιφερειακή κλίμακα. Μπορεί να περιγραφεί ως *περιφερειακή ανάπτυξη χωρίς περιφέρεια*. Για την ακρίβεια, η περιφερειακή διάσταση της ενδογενούς ανάπτυξης στην καλύτερη περίπτωση υποβαθμίζεται και στη χειρότερη δεν εξετάζεται καθόλου. Σε κάθε ανάλυση της σχέσης κέντρου–περιφέρειας το περιφερειακό πρόβλημα ως πρόβλημα ανισότητας εξηγείται ως αποτέλεσμα κάποιας πληροφοριακής ανεπάρκειας. Διότι, εάν οι περιφέρειες γνώριζαν εκ των προτέρων το μέγεθος της αναπτυξιακής τους δυναμικότητας, η διαπραγματευτική τους δύναμη θα μπορούσε να τις καθοδηγήσει να διαμορφώσουν τις δικές τους συνθήκες ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Δεν υπάρχει τίποτα αμφιλεγόμενο σε αυτό. Οι σπόροι της διαμάχης ριζώνουν στο επόμενο επίπεδο αφαίρεσης, όταν τίθεται το ερώτημα του ποιος θα είναι ο ρόλος της περιφέρειας στην αναπτυξιακή διαδικασία. Το σημείο εκκίνησης της ΔΔ είναι η αναγνώριση ότι με την προσέγγιση της διαπραγμάτευσης ως μεθοδολογίας περιφερειακής ανάπτυξης, ισχυροποιείται ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας κατά τον προγραμματισμό, αυξάνονται τα περιθώρια ανάπτυξης μεταξύ πολλών περιφερειών ως δεσμού γειτόνων και καθίσταται δυνατός ο προσδιορισμός κάποιας κοινής πορείας περιφερειακής ισορροπίας ως στόχου πολιτικής.

Ειδικότερα, τη χρονική περίοδο κατά την οποία τέθηκαν οι βάσεις του σημερινού τρόπου λειτουργίας της παγκοσμιοποιημένης αγοράς και των ευρωπαϊκών θεσμών κυριαρχούσε η Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης. Το νεοκλασικό δόγμα διείσδυσε στην οικονομία, την κοινωνία και την πολιτική. Η περίοδος της ισχυρής επιρροής τοποθετείται μεταξύ του διαστήματος 1950–1990.

Στην οικονομία, ποσοτικοποίησε θεωρητικές έννοιες και έθεσε το θέμα της σχέσης αγοράς και χώρου. Η ποσοτικοποίηση ανέδειξε την ύπαρξη ανισότητας με τη μορφή υπανάπτυξης ως διαδικαστικό σύμπτωμα του διεθνοποιημένου συστήματος της αγοράς.

Θεωρήθηκε, ότι η υπανάπτυξη θα αναπαράγεται όσο θα υπάρχουν άνθρωποι, συντηρώντας το περιφερειακό πρόβλημα, το οποίο είναι πρόβλημα ανισοτήτων στο εισόδημα και στη συγκέντρωση του πλούτου στα άτομα και στις περιφέρειες ως μικρά ή διευρυμένα τμήματα του γεωγραφικού χώρου. Σε αυτή τη σχέση, η κεντρική μονάδα ανάλυσης είναι το άτομο και η κύρια δραστηριότητα είναι η παραγωγική διαδικασία των επιχειρήσεων του χώρου. Βασική επιδίωξη του πρώτου είναι η μεγιστοποίηση της ατομικής ωφέλειας και χρησιμότητας από τη χρήση των καταναλωτικών αγαθών. Βασική επιδίωξη των δεύτερων είναι η μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους από τη δημιουργία εμπορευμάτων συναρτήσει των συνθηκών του εκάστοτε τμήματος του χώρου όπου δραστηριοποιούνται. Τις επιδιώξεις και των δύο ικανοποιούν οι παραγωγικοί συντελεστές (γη, εργασία, κεφάλαιο), οι οποίοι είναι δεδομένοι και σπάνιοι. Μεταξύ τους στοχεύουν στη μείωση της θυσίας ή του κόστους των συναλλαγών μέσω αποτελεσματικών διαπραγματεύσεων.

Οπότε, οι οικονομικοί δρώντες προβαίνουν σε ορθολογικές επιλογές σχετικά με το πώς μπορούν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τα μέσα που διαθέτουν για να μεγιστοποιήσουν την απόδοση των πόρων, ώστε να ικανοποιήσουν τις απεριόριστες ανάγκες τους σε συνθήκες σπανιότητας. Οι ορθολογικές επιλογές ή αποφάσεις ταξινομούνται σε ένα σύστημα διάταξης των προτιμήσεων μέσα από την κατανάλωση και την εκλογική διαδικασία. Τα άτομα αποκαλύπτουν τις προτιμήσεις τους σε αγαθά (μέσω της χρηματικής ψήφου) και πολιτικά κόμματα (μέσω της πολιτικής ψήφου), με βάση τις οποίες οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις διαμορφώνουν την τιμολογιακή πολιτική και τα πολιτικά τους προγράμματα αντίστοιχα. Η σπανιότητα και η ιεράρχηση των εναλλακτικών επιλογών προμηνύουν την ύπαρξη ανταγωνισμού μεταξύ των αγαθών και των πολιτικών και μία διαρκή συγκρουσιακή κατάσταση (Barca, 2009b). Από τον ανταγωνισμό ορισμένες εναλλακτικές επιλογές και ισοδύναμα ομάδες ατόμων και περιφερειών μοιραία θα αποκλειστούν. Με αυτό τον τρόπο, το νεοκλασικό δόγμα εισχώρησε και στο κίνημα της κοινωνικής επιλογής ως εργαλείου των οικονομικών της ευημερίας με κύριο εκπρόσωπο τον Kenneth Arrow (1951). Το κίνημα ερμηνεύει την ανάπτυξη ως συλλογική επιδίωξη προς την κοινωνική ευημερία, χρησιμοποιώντας εργαλεία προσδιορισμού του ιδιωτικού συμφέροντος. Αυτά τα δύο, όμως, διακρίνονται από αντικρουόμενα συμφέροντα και ως προς το σκοπό και ως προς τα μέσα επιδίωξης, συντηρώντας τη συγκρουσιακή διάθεση με αποτελέσματα που αμφισβητούνται από την

Επιστήμη της Απόφασης. Οι θεωρήσεις της τελευταίας λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψιν στο ζητούμενο της ΔΔ.

Την ίδια περίοδο, συστηματοποιήθηκε και τυποποιήθηκε μαθηματικά η διαδικασία της διαπραγμάτευσης με κύριο εκπρόσωπο τον John Nash (1950, 1951, 1953), με σκοπό να δοθεί μια γενικευμένη λύση στο ζήτημα του αποκλεισμού, σαφώς επηρεασμένη από το νεοκλασικό ρεύμα. Είναι γεγονός, ότι η διαπραγμάτευση είναι σε κάθε περίπτωση προτιμότερη από τη μη-διαπραγμάτευση, καθότι από τη διαδικασία διανομής των ωφελειών δεν εξαιρείται κανείς ενώ τα διαπραγματευόμενα μέρη αποκομίζουν από την έκβαση έστω την ελάχιστη υποδιαίρεση του υπό διανομή αγαθού. Κάτι που είναι αμφίβολο εάν θα αποκόμιζαν από μια σύγκρουση ή –ακόμη χειρότερα– με την αποχή τους από αυτή. Η διαπραγμάτευση προκρίνει τη συμπερίληψη και τη συνεργασία όλων των ενδιαφερόμενων μερών, τα οποία αναπτύσσουν στρατηγικά σχέδια νίκης. Η στρατηγική μέθοδος είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος να επιτευχθεί ένας σκοπός και αξιοποιήθηκε από τους νεοκλασικούς ως εκσυγχρονιστική θεώρηση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Απορρέει, ωστόσο, από τον ανταγωνισμό, ο οποίος εννοείται ως η βελτίωση της ατομικής θέσης από τη μεγιστοποίηση του ατομικού οφέλους με ταυτόχρονη τη χειροτέρευση της θέσης του αντιπάλου μέσα από μια συγκρουσιακή κατάσταση. Όπως ήταν αναμενόμενο, ούτε ο μηχανισμός των τιμών ούτε τα μαθηματικά της διαπραγμάτευσης μπόρεσαν να διορθώσουν την αδικία ως ανισότητα κατά τη διανομή του αποτελέσματος, διαμηνύοντας ότι σημασία έχει ένα ικανοποιητικό αποτέλεσμα για όλους, έστω και μικρότερης ωφέλειας, και όχι το αν επιτευχθεί με δίκαιο ή άδικο τρόπο. Γεγονός, που δηλώνει ήδη την ύπαρξη ανισοτήτων στο διαπραγματευτικό τραπέζι. Το αδιαφιλονίκητο σημείο της θεωρίας είναι ότι όλοι οι διαπραγματευόμενοι κερδίζουν (win-win) και γι' αυτό κρίνεται ως απαραίτητη η χρήση της στο ζητούμενο της ΔΔ.

Στην κοινωνία και την πολιτική, το νεοκλασικό δόγμα επέφερε αλλαγές στην διαμόρφωση του παγκόσμιου χώρου. Οι δραστηριότητες οργανώθηκαν όχι από τις εθνικές κυβερνήσεις με βάση τα εθνικά σύνορα, αλλά υπό τη διεθνοποίηση της παραγωγής και του εμπορίου με κύριους φορείς απόφασης τις διεθνείς επιχειρήσεις στη βάση της μείωσης του κόστους των συναλλαγών. Η προέκταση των οικονομιών στο διεθνές επίπεδο επέτρεψε την άρση των φραγμών στην κίνηση κεφαλαίων, επέφερε την ενοποίηση των αγορών, αλλά χωρίς την ενοποίηση των κοινωνιών και των πολιτικών. Έτσι, δεν προβλέφθηκε το κοινωνικό και πολιτικό αντίβαρο στις δυνάμεις της αγοράς,

δεδομένου ότι το εθνικό κράτος δεν διαθέτει ρυθμιστική ισχύ σε διεθνές επίπεδο. Αναπόφευκτα, λόγω των συνδεδεμένων οικονομιών οι αλλαγές επηρέασαν τον τρόπο διαχείρισης της ανάπτυξης στην ΕΕ. Η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ως συγχώνευση των εθνικών αγορών κατεύθυνε τη μετάβαση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE, 1993) με στόχο τη σταδιακή σύγκλιση της οικονομικής και δημοσιονομικής κατάστασης των κρατών-μελών. Μέσω της περιφερειακής πολιτικής ως της βασικής πολιτικής επενδύσεων, προωθήθηκε στα κράτη-μέλη το υπόδειγμα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης ως το μοντέλο στο οποίο να βασίζεται η τρέχουσα εθνική τους ανάπτυξη. Κυριάρχησε η υπόθεση ότι οι περιφέρειες με χαμηλό εισόδημα έχουν την τάση να αναπτύσσονται ταχύτερα σε όρους μεγέθυνσης και κάποια στιγμή φθάνουν τις πρωτοπόρες. Η υπόθεση στηρίχθηκε στη λειτουργία της ενιαίας αγοράς και στον τρόπο οικονομικής επέκτασης των επιχειρήσεων, συμπαρασύροντας τις περιφέρειες σε ανταγωνιστικές μεταξύ τους σχέσεις, στα πλαίσια διεκδικήσεων κοινοτικών πόρων για την ανάπτυξη μέσω της Πολιτικής Συνοχής. Η σύγκλιση προτάθηκε σε όρους εξομοίωσης των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης, προβλέποντας την ένωση των οικονομιών χωρίς ένωση των πολιτικών, επιφέροντας την εμπορευματοποίηση και στη λογική της τοπικής και της περιφερειακής ανάπτυξης. Η επικράτηση της λογικής των αριθμών και των μονοπωλίων οδήγησε στην υποχώρηση και σχεδόν στην εξαφάνιση της πολιτικής με την έννοια της συνοχής, τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο (2000). Ακόμη κι έτσι, δηλώνεται η ύπαρξη κάποιας έστω μη-συνεργατικής διαπραγμάτευσης, αποκαλύπτοντας ότι υπάρχει το περιθώριο μεταστροφής της σε μια απόλυτα συνεργατική διαδικασία.

Επομένως, τα στοιχεία που πρυτανεύουν στη Νεοκλασική Σχολή και απασχολούν τούτη τη ΔΔ είναι κατά βάση δύο. Πρώτον, η ψυχρή επιχειρηματική λογική στην οργάνωση του συστήματος των οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Και δεύτερον, η αδικία που επιφέρει στη διανομή των ωφελειών ανάπτυξης στις περιφέρειες ως εγγενής αδυναμία του συστήματος. Τα ζητήματα ανισότητας στο εισόδημα των ατόμων και των περιφερειών που ανέκυψαν εξαιτίας του ανταγωνισμού για τους περιορισμένους πόρους που καλούνται να ικανοποιήσουν απερίοριστες ανάγκες, ευνόησαν τις συνθήκες για τη δημιουργία αντισταθμιστικών θεωριών από τους κόλπους της ίδιας της Νεοκλασικής Σχολής. Στο πνεύμα αυτό αναδύθηκε η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης με κύριο εκπρόσωπό της τον Paul Romer (1986, 1990, 1994), η οποία στηρίζεται στη λογική της ενδογένεσης των πόρων μιας περιοχής μικρής κλίμακας. Το

ενδογενές ρεύμα σημείωσε μια εξελικτική τομή καθώς εξηγεί την υπανάπτυξη ως μη ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού μιας περιοχής που υπολανθάνει, σε αντιδιαστολή με το μηχανισμό της αγοράς, που την αντιμετωπίζει ως απόρροια της άνισης διανεμητικής διαδικασίας. Το ενδογενές πρότυπο δεν αντικατέστησε, αλλά προστέθηκε ως αντίβαρο στις συνέπειες της διεθνοποίησης τόσο σε οικονομικό όσο σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο δραστηριοτήτων. Έτσι, η έννοια της σύγκλισης σε όρους εξομοίωσης μέτρων παραγωγής και αναδιανομής πόρων διευρύνεται και εξελίσσεται ως συνοχή σε όρους εδαφιοποίησης της ανάπτυξης και οικονομικής χωροταξίας.

Στα δεδομένα της ΕΕ η ενδογένεση εκφράστηκε και στα τρία επίπεδα, αρχικά μέσα από την απόδοση έμφασης στο τοπικό πεδίο σχεδιασμού και δράσης (1988–παρόν, στρατηγικές για την αγροτική οικονομία και ανάπτυξη). Ο πειραματικός χαρακτήρας των στρατηγικών εξελίχθηκε σε μια συνακόλουθα αυτοδύναμη σχολή σκέψης, πολιτικής και φιλοσοφίας, τη Σχολή Τοπικής Ανάπτυξης, ειδικά για την απορρόφηση των συγκρούσεων στο τοπικό επίπεδο. Έπειτα, εκφράστηκε με την αναγωγή του τοπικού στο εδαφικό επίπεδο σχεδιασμού και πολιτικής (2007–παρόν, Εδαφική Συνοχή). Η επικαιροποιημένη λογική της συνοχής εκφράζεται με την υποχρέωση της ΕΕ να προωθήσει την αρμονική ανάπτυξη της ευρωπαϊκής επικράτειας μέσω του κατάλληλου μείγματος μέτρων της δημοσιονομικής πολιτικής, που αμβλύνει τις εδαφικές ανισότητες. Το στοιχείο που προστέθηκε για να εξισορροπήσει την ψυχρή λογική του ανταγωνισμού στα άτομα και τις περιφέρειες είναι η ευαισθητοποίηση και προέρχεται μέσα από τα ίδια τα εργαλεία της διαπραγμάτευσης. Η ευαισθητοποίηση ως ένα πρόσθετο, τρίτο win στις win–win συμφωνίες τοπικής ανάπτυξης όχι μόνο προάγει τη συμπερίληψη όλων των εμπλεκόμενων στην αναπτυξιακή διαδικασία, αλλά εξαλείφει όσο το δυνατόν περισσότερο την αδικία κατά τη διανομή των ωφελειών ανάπτυξης. Το τρίτο win εκφράζει τη συμμετοχή του μικρού τόπου ως χώρου και διακριτού παίκτη στη στρατηγική της τοπικής ανάπτυξης σε ένα υπόδειγμα, το win–win–win model, που επιτρέπει πάντα την ύπαρξη διαπραγματευτικού μεριδίου για την κοινότητα, το οποίο της ανήκει αποκλειστικά. Επιπλέον, αντιστρέφει το σύστημα ψήφου, του οποίου τα αποτελέσματα στην περιφερειακή ανάπτυξη αμφισβητούνται, σε διαπραγμάτευση, την οποία και κοινωνικοποιεί. Στην επιστημονική βιβλιογραφία τη συζήτηση για το win–win–win model άνοιξε ο Λεωνίδας Παπακωνσταντινίδης (1993, 2005, 2007), ωστόσο, παρατηρείται μια ένδεια αναφορών στο υπόδειγμα. Έτσι,

οποιαδήποτε νύξη σε αυτό είναι προϊόν ανάλυσης βασισμένης στις αναφορές του ίδιου. Το τελευταίο αποτέλεσε μια βασική αφορμή για να προταθεί η διεύρυνση της χρήσης της μεθοδολογίας σε περιφερειακό επίπεδο. Για όλους τους παραπάνω λόγους, το ενδογενές διαφοροποιείται από το υφιστάμενο πρότυπο ανάπτυξης και επιλέγεται ως η βάση ανάλυσης του υποδείγματος που προτείνεται στη ΔΔ.

Εντούτοις, το υπόδειγμα ενδογενούς μεγέθυνσης / ανάπτυξης δεν εμπλέκει την περιφερειακή κλίμακα στο σχεδιασμό και την άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης δεν παρέχει σαφείς απαντήσεις για το ρόλο της ούτε κατά την κινητοποίηση των εδαφικών πόρων ούτε κατά τη λήψη αποφάσεων για τη φροντίδα των αναπτυξιακών υποθέσεων. Στην Πολιτική Συνοχής, ως πολιτικού ισοδύναμου της θεωρίας, η περιφερειακή κλίμακα δεν εμπλέκεται ούτε στο σχεδιασμό ούτε κατά την άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής. Οπότε, ορισμένες επιλογές ανάπτυξης και ισοδύναμα περιφέρειες μοιραία εξακολουθούν να αποκλείονται.

Στο δημοσιονομικό σκέλος, λόγω του ανταγωνισμού στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και παρόλο που οι εδαφικές περιοχές και οι τοπικές κοινωνίες τους έχουν ήδη αρχίσει να συνεργάζονται σε διάφορους τομείς, εξακολουθούν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για οικονομικές δραστηριότητες, θέσεις εργασίας και υποδομές. Οι περιφέρειες αποτελούν μονάδες διακυβέρνησης των κρατών-μελών και μεταφοράς οικονομικών πόρων για την υλοποίηση των δράσεων της Πολιτικής Συνοχής. Έτσι, αν και το περιεχόμενό της δεν εξυπηρετεί αναδιανεμητικούς στόχους, διέπεται από διανεμητική λογική, η οποία αντίκειται στη λογική της συνοχής, έχοντας διανεμητικές επιπτώσεις. Εφόσον οι περιφέρειες δεν βασίζουν τα περιθώρια ανάπτυξής τους στην κινητοποίηση των ενδογενών πόρων τους, αναγκαστικά ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τους περιορισμένους κοινοτικούς πόρους, που διανέμονται μέσω του κοινοτικού μηχανισμού. Πρόσθετα, δεν εισέρχονται όλες οι περιφέρειες από παρόμοιο σημείο εκκίνησης στη διαπραγματευτική διαδικασία και αυτό περιπλέκει την ενίσχυση της εδαφικής συνοχής στην ΕΕ. Ως εκ τούτου, το πεδίο της αντιπαράθεσης μεταφέρθηκε και στην περιφερειακή πολιτική, αφήνοντας το θεσμικό αποτύπωμα των συγκρούσεων με συνεχείς μετατοπίσεις του κέντρου βαρύτητας μέσω της απόδοσης κινήτρων επενδύσεων, πότε στο τοπικό επίπεδο, πότε στο περιφερειακό και πότε στο εθνικό. Αποτέλεσμα είναι το προς διανομή περιεχόμενο της Πολιτικής Συνοχής να μετατρέπεται σε αντικείμενο αντικρουόμενων εθνικών, περιφερειακών και τοπικών

συμφερόντων και διεκδικήσεων και, αναπόφευκτα, να συνδέεται διαπραγματευτικά με τη συνολική διευθέτηση της ανάπτυξης.

Στο πολιτικό – διαχειριστικό σκέλος, παρά τις γενναιόδωρες περιφερειακές πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί για να συμβάλλουν στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στην ΕΕ, η περιφερειακή ανισορροπία παραμένει. Η επίμονη ανισορροπία δημιουργείται είτε μεταξύ τμημάτων της ίδιας περιοχής είτε μεταξύ διαφορετικών περιοχών, όταν μια περιφέρεια δεν επιτυγχάνει τις συνθήκες μεγιστοποίησης του προϊόντος της και αριστοποίησης της διανομής του. Το κεντρικό κράτος και οι εντεταλμένοι φορείς υλοποίησης, έχοντας απομακρυσμένη θέση από το υπερ-τοπικό¹ πεδίο δράσης, προωθούν μια τυποποιημένη και αφαιρετική πολιτική, παρά μια εξειδικευμένη στρατηγική σχεδιασμού για την κάθε περιφέρεια, σύμφωνα με τη δυναμικότητα και τα περιθώρια ανάπτυξης που παρουσιάζει, τις ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Κατ' επέκταση, ο συντονισμός των ενεργειών, των δράσεων και των μέτρων πολιτικής που αφορούν τις περιφέρειες, δεν διενεργείται από τους οικείους (περιφερειακούς) φορείς απόφασης, που είναι καλύτεροι γνώστες των προβλημάτων τους. Συνεπώς, η παρέμβαση των περιφερειών για τη δημιουργία ευκαιριών ανάπτυξης είναι επιτακτική για την οργάνωση και την άσκηση των αναπτυξιακών μέτρων των κρατών-μελών στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ. Ο συμπληρωματικός χαρακτήρας της παρέμβασης συνίσταται στην κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιφερειών και στην αντιστοίχισή του με τις κατάλληλες πολιτικές για την κάλυψη των περιθωρίων ανάπτυξης. Διότι, όταν οι πραγματικοί εδαφικοί πόροι δεν είναι γνωστοί ή ενεργοί, δεν αντιστοιχίζονται με τις κατάλληλες πολιτικές, δείχνοντας ένα πρόβλημα διαχείρισης της αναπτυξιακής ικανότητας και προσπάθειας μιας περιφέρειας.

Από αυτή την οπτική, η περιφερειακή ανάπτυξη, από συνεργατική διαδικασία για την ισόρροπη διαχείριση των πόρων και των πολιτικών της ευρωπαϊκής κοινωνίας, μετατρέπεται σε παίγνιο πολιτικής κυριαρχίας σε όρους επιβίωσης στον αγώνα δρόμου προς τη συνοχή. Και η ευρωπαϊκή κοινωνία είναι χώρος διαμάχης για την κατάκτηση της εξουσίας μεταξύ των δυνάμεων που την αποτελούν. Οι συγκρούσεις για την περιφερειακή ανάπτυξη εκτυλίσσονται σε πολλά επίπεδα ταυτόχρονα, αν και σε κανένα επίπεδο διακυβέρνησης δεν υπάρχουν σχέσεις υποκατάστασης και ιεραρχίας, αλλά

¹ Εννοείται το περιφερειακό ως τοπικά διευρυμένο.

συμπληρωματικότητας. Συγκεκριμένα, οι συγκρούσεις εκτυλίσσονται μεταξύ κριτηρίων αποδοτικότητας, αποτελεσματικότητας και δικαιοσύνης στη διανομή του προϊόντος, μεταξύ κρατών-μελών, μεταξύ θεσμικών οργάνων και κρατών-μελών, μεταξύ θεσμικών οργάνων, μεταξύ πολιτικών ανάπτυξης, μεταξύ περιφερειών, μεταξύ πολιτών, μεταξύ πολιτών και κεντρικών κρατών. Η κατάληξη της αντιπαλότητας είναι η κυριαρχία των ισχυρότερων επιπέδων επί των ασθενέστερων με αποκλεισμό ή περιορισμένη πρόσβαση των δεύτερων στη διαδικασία οικονομικής ενίσχυσης και χρηματοδότησης μέσω της Πολιτικής Συνοχής. Για τις περιφέρειες-στόχους με διαχειριστική ανεπάρκεια, ο αποκλεισμός συνδέεται με την αδυναμία σχεδιασμού και άσκησης των βέλτιστων αναπτυξιακών μέτρων που εντείνει το περιφερειακό πρόβλημα, ως πρόβλημα ανισοτήτων στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών.

Άρα, ο λόγος για τον οποίο η περιφερειακή ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται, οφείλεται ειδικά στον τρόπο διαχείρισης των πόρων και αντιστοίχισης των πόρων με τους δρώντες, τις δράσεις και τις πολιτικές. Επομένως, ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας είναι το αντικείμενο μελέτης και το αίτιο του προβλήματος, που μέσα από τη ΔΔ επιχειρείται να διορθωθεί στην πηγή του. Το προβληματικό θεσμικό και δημοσιονομικό πλαίσιο διαχείρισης της Πολιτικής Συνοχής που οδηγεί στα επίμονα προβλήματα ανισότητας, αποκαλύπτει την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός υποδείγματος γενικής περιφερειακής ισορροπίας με δυνατότητα εφαρμογής ανεξαρτήτως κατηγοριοποίησης των περιφερειών. Η ΔΔ έχει αυτό το σκοπό, να βελτιώσει το προβληματικό κενό σε συνθήκες διεθνοποίησης. Σε αντίθεση με τη συμβατική βιβλιογραφία, που αναζητά απαντήσεις για την ανάπτυξη των περιφερειών τότε μέσα από τη λειτουργία της αγοράς και τότε μέσα από τη διασταύρωση του εθνικού επιπέδου πολιτικής με το τοπικό πεδίο δράσης, στη ΔΔ προτείνεται μια εναλλακτική προσέγγιση. Η εναλλακτική προσέγγιση εξετάζει τη διαδικασία της κοινωνικής διαπραγμάτευσης ως γενικό υπόδειγμα ολοκληρωμένης ενδογενούς περιφερειακής ανάπτυξης. Η καινοτομία της προτεινόμενης μεθοδολογίας βρίσκεται στην ανάμειξη δύο βιβλιογραφιών, της περιφερειακής ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης. Υπό αυτές τις συνθήκες, η λύση για τις περιφέρειες ως εδαφικές περιοχές και τις τοπικές κοινωνίες τους καθίσταται δυνατή μόνο μέσω επίτευξης αποτελεσματικών διαπραγματευτικών συμφωνιών, που ευνοούν την ενδογένεση πόρων και τη ρύθμιση της ενδογένεσης. Αν οι περιφέρειες δημιουργήσουν ένα σύστημα αξιοποίησης του ενδογενούς δυναμικού τους συμπληρωματικά με την οικονομική ενίσχυση και χρηματοδότηση μέσω του

κοινοτικού προϋπολογισμού, αφενός, θα εξαρτούν λιγότερο τα επίπεδα ανάπτυξής τους από την ένταση του ανταγωνισμού με τις άλλες περιφέρειες και, αφετέρου, θα κατευθύνουν καλύτερα τις κοινοτικές πιστώσεις. Αν αυτό προεκταθεί σε πολλές περιφέρειες μαζί ως δεσμού γειτόνων, τότε είναι δυνατό να προσδιοριστεί κάποια κοινή ευρωπαϊκή πορεία περιφερειακής ισορροπίας ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής.

Η μεθοδολογία στοχεύει στην τεκμηρίωση της αναγκαιότητας ενός μηχανισμού, που αναδεικνύει την περιφερειακή διάσταση της ενδογενούς ανάπτυξης. Για να γίνει αυτό, κρίνεται αναγκαίο να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο η περιφέρεια από τελευταία περνά πρώτη ως κεντρική μονάδα ανάλυσης και οργάνωσης της περιφερειακής ανάπτυξης μέσα από ένα διαπραγματευτικό υπόδειγμα γενικής περιφερειακής ισορροπίας. Η περιφέρεια προκρίνεται ως πρωταγωνίστρια δύναμη καθώς εκφράζει ένα πλεονέκτημα μοναδικό συγκριτικά με άλλες κλίμακες σχεδιασμού και πολιτικής: βρίσκεται εκεί που διασταυρώνονται τα προβλήματα ανισότητας παγκόσμιου χαρακτήρα με την εδαφική διάσταση των προβλημάτων αυτών. Βασική προϋπόθεση αποτελεί η αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης της περιφέρειας σε σχέση με ένα κέντρο. Στο μικρο-περιβάλλον οδηγεί στη μεγιστοποίηση των ωφελειών από τη σύνδεση πόρων, δρώντων και δράσεων. Στο μακρο-περιβάλλον, η αντιστοίχιση συνδέεται με τη χάραξη της ανάλογης στρατηγικής και τις συμβατές πολιτικές.

Ως πηγές διαπραγματευτικής δύναμης εξετάζονται: α) Η αναπτυξιακή δυναμικότητα, που προκύπτει από το σύνολο των εδαφικών πόρων της περιοχής. Το εδαφικό κεφάλαιο εξελίσσεται ως ο απόγονος του τοπικού κεφαλαίου της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης που εκτείνεται στην εδαφική του διάσταση, όπως προτείνεται στα κείμενα πολιτικής για τη συνοχή. Αποτελεί το καταλληλότερο μέγεθος μέτρησης, ποσοτικής και ποιοτικής εκτίμησης της δυναμικότητας της εδαφικής περιοχής, συνιστώντας μέτρο ανάπτυξης. β) Οι ικανότητες του έμψυχου δυναμικού, που επιδρούν στη λήψη αποφάσεων για τη σύνδεση πόρων και δράσεων. Τα μέλη της τοπικής κοινωνίας ως εξουσιοδοτημένοι δρώντες και κινητοποιητές των ιδιότυπων πόρων φέρουν το δικαίωμα να έχουν στην κατοχή τους και να διαχειρίζονται το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής, το οποίο απέκτησαν στο χρόνο ως φυσικοί κληρονόμοι. Κανένας τρίτος δεν μπορεί να υποκαταστήσει το δεσμό εγγύτητας των ατόμων με το χώρο που τους αποδίδει το προβάδισμα της γνώσης. γ) Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος συνεργασίας που προσδιορίζει το ρόλο της περιφέρειας και υποδεικνύει την ιδανική συμφωνία, στην οποία καταλήγουν τα μέλη της τοπικής κοινωνίας για τον

περιφερειακό σχεδιασμό. Χωρίς την ύπαρξη ενός συνεργατικού υποδείγματος η διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον δυσχεραίνεται εξαιτίας της αβεβαιότητας και του φόβου των ατόμων απέναντι σε κοινωνικές διεργασίες των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο, λόγω της ατελούς πληροφόρησης και των ατομικών κινήτρων. Είναι η κατεξοχήν διαδικασία κινητοποίησης και σύνδεσης έμψυχου δυναμικού και εδαφικών πόρων καθώς επιτρέπει την αποκόμιση οφέλους για όλα τα διαπραγματευόμενα μέρη και ισχυροποιεί τον αδύναμο ρόλο της περιφέρειας κατά τη φάση της διαβούλευσης στην προγραμματική διαδικασία. Αυτό σημαίνει, ότι ωφελεί τις ασθενείς περιφέρειες χωρίς να ζημιώνει τις ανεπτυγμένες, προάγοντας σταδιακά μια γενική αναπτυξιακή ισορροπία ως στόχο της περιφερειακής πολιτικής. δ) Το σύστημα αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς των φορέων αποφάσεων για την κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και της εδαφικής διακυβέρνησης των δράσεων, που ρυθμίζει, μεταφέρει και κεφαλαιοποιεί χωρο-εδαφικά και αποκεντρωμένα το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αποφάσεων.

Τα ερευνητικά ερωτήματα, που απαντώνται μέσα από τη νέα προσέγγιση είναι τα εξής: πώς η διαπραγμάτευση γίνεται ανάπτυξη, ποιος ο διαπραγματευτικός ρόλος της περιφέρειας κατά την αναπτυξιακή διαδικασία, πώς ενισχύεται η διαπραγματευτική της δύναμη και με ποιο μηχανισμό, πώς το εδαφικό κεφάλαιο λειτουργεί ως το εργαλείο μεγιστοποίησης της διαπραγματευτικής δύναμης ενδογενώς και γιατί η συνεκτική διαπραγματευτική συμπεριφορά της περιφέρειας είναι το σπουδαιότερο στοιχείο, που καθορίζει την Πολιτική Συνοχής της ΕΕ.

Τέλος, τα ευρήματα της ΔΔ φωτίζουν τους λόγους για τους οποίους η περιφέρεια αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα για την αξία της συμμετοχής των εδαφικών περιοχών και των αποκεντρωμένων θεσμών στην ευρωπαϊκή συνοχή. Συμπεραίνεται, ότι χωρίς τη συμμετοχή της κατά το σχεδιασμό της αναπτυξιακής διαδικασίας, ο πλούτος των περιοχών δεν αξιοποιείται και η ανάπτυξη ως κοινωνική πρόοδος των μικρών ή διευρυμένων τμημάτων του χώρου υπονομεύεται.

1.2.ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Στη ΔΔ διερευνάται για πρώτη φορά η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως πρόταση ολοκληρωμένης ενδογενούς διαχείρισης της ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας, η οποία

αποτελεί και την πρωτότυπη συνεισφορά της στον επιστημονικό διάλογο. Στο πλαίσιο αυτό ενώνονται θεσμικές λειτουργίες, τεχνικές διαδικασίες και μεθοδολογικά εργαλεία από διαφορετικές επιστήμες με σκοπό να υπηρετήσουν ένα διαχρονικό ζήτημα της Περιφερειακής Επιστήμης. Συγκεκριμένα, η *περιφέρεια διαπραγματεύσεως* ως προϊόν της ένωσης είναι σημαντικό να διερευνηθεί καθώς στοχεύει στην καρδιά του ανεπίλυτου περιφερειακού προβλήματος. Η στόχευση προτείνεται μέσα από την κατασκευή μιας διαπραγματευτικής μηχανικής δομής για τον προσδιορισμό των επιλογών αναφορικά με τον έλεγχο των πόρων και την πολιτική ρύθμιση πίσω από τον έλεγχο με στόχο τη διατήρηση των ωφελειών εντός του εδαφικού συστήματος ως μικρού ή διευρυμένου τμήματος του χώρου. Στο πληροφοριακό αυτό σύστημα η διαδικασία της διαπραγματεύσεως συναντά το εδαφικό κεφάλαιο, τη λειτουργία της αυτορρύθμισης και την εδαφική διακυβέρνηση στην κλίμακα της περιφέρειας. Η περιφέρεια προτείνεται ως αντικείμενο μελέτης καθώς στην επιστημονική βιβλιογραφία δεν υπάρχει ένα υπόδειγμα γενικής περιφερειακής ισορροπίας. Η έννοια της ισορροπίας είναι το βασικό συστατικό στοιχείο του υποδείγματος, δίνοντας μια γενικευμένη λύση στο προβληματικό κενό. Το υπόδειγμα έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να εφαρμόζεται ανεξαρτήτως κριτηρίων κατηγοριοποίησης των περιφερειών. Μπορεί να ταξινομηθεί ως μία εναλλακτική θεωρία.

Ειδικότερα, η ΔΔ έχει διττή συνεισφορά. Αφενός, συμβάλλει στην ανάμειξη δύο βιβλιογραφιών, της ανάπτυξης και της διαπραγματεύσεως. Η διαπραγμάτευση ως μεθοδολογία περιφερειακής ανάπτυξης είναι σημαντικό να ερευνηθεί καθώς παρουσιάζει απόλυτο συγχρονισμό με τις αρχές του προτύπου ενδογενούς ανάπτυξης. Γενικά, στο διεθνοποιημένο περιβάλλον, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι καταναλωτές ως φορείς και λήπτες απόφασης συγκρούονται μεταξύ τους για δύο λόγους. Για τη μείωση του κόστους των συναλλαγών, που δημιουργεί τις ανισότητες στο χώρο και για τη διανομή του οικονομικού κέρδους. Αντίθετα, στη διαπραγμάτευση ισχύει ότι οι διαπραγματευτές ενδιαφέρονται, παίζουν και διαπραγματεύονται μόνο για την ωφέλεια που θα αποκομίσουν από την τελική μοιρασιά ή διανομή ή συμφωνία ή λύση του παιγνίου και όχι για την πίτα ή για τα χρήματα που γεννούν την ωφέλεια. Στη ΔΔ εννοείται η ωφέλεια από τη διανομή του αναπτυξιακού προϊόντος ή αποτελέσματος ως το κλείσιμο της συμφωνίας εκεί που οι χρησιμότητες ατόμων, περιφερειών, επιχειρήσεων και θεσμικών οργάνων γίνονται μέγιστες. Εδώ οι οικονομικοί δρώντες δεν αντιμάχονται για το οικονομικό κέρδος που προκύπτει από την αναπτυξιακή

διαδικασία, αλλά συνεργάζονται ευαισθητοποιημένα για την ωφέλεια που γεννά αυτό το κέρδος. Γεγονός που συμπίπτει με την καρδιά της έννοιας της ενδογένεσης, ενάντια στην ψυχρή επιχειρηματική λογική της διεθνοποίησης. Ειδικά, στη ΔΔ ο ρόλος της περιφέρειας στην περιφερειακή ανάπτυξη εξετάζεται υπό το πρίσμα της διαπραγμάτευσης σε δύο διαστάσεις. Από τη μία, εξετάζεται ως αποτέλεσμα κάποιας πληροφοριακής ανεπάρκειας αναφορικά με το μέγεθος της αναπτυξιακής της δυναμικότητας. Διότι, όταν οι πραγματικοί εδαφικοί πόροι δεν είναι γνωστοί ή ενεργοί, δεν αντιστοιχίζονται με τις κατάλληλες πολιτικές, δείχνοντας ένα πρόβλημα διαχείρισης της αναπτυξιακής ικανότητας και προσπάθειας μιας περιφέρειας. Ως εκ τούτου, το κενό εμποδίζει τη διαμόρφωση αντίληψης και, κατ' επέκταση, μέτρων διόρθωσης του περιφερειακού προβλήματος. Αντιθέτως, εάν η ίδια το γνωρίζει εκ των προτέρων, η διαπραγματευτική της δύναμη μπορεί να την καθοδηγήσει να διαμορφώσει τις δικές της συνθήκες ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Από την άλλη, εξηγείται ως η έκβαση αποτελεσματικών συνεργατικών διαπραγματεύσεων μεταξύ ατόμων, περιφερειών, επιχειρήσεων και κέντρων εξουσίας, που ευνοούν την ενδογένεση των εδαφικών πόρων και μια αποκεντρωμένη πολιτική ρύθμιση πίσω από την ενδογένεση. Πρόσθετα, τόσο η διαπραγμάτευση όσο και η Πολιτική Συνοχής ως πολιτικό ισοδύναμο της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης, προάγουν τη συμπερίληψη όλων των ενδιαφερομένων (ατόμων και περιοχών) στη διαδικασία ανάπτυξης, χωρίς τη συμμετοχή των οποίων δεν μπορεί να οδηγηθεί στην ολοκλήρωση.

Αφετέρου, η προτεινόμενη μεθοδολογία διαχείρισης της ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας εστιάζει ολοκληρωμένα σε μια καινοτόμα διαδικασία (διαπραγμάτευση) για τη διερεύνηση των ενδογενών παραμέτρων. Η μεθοδολογία λαμβάνει υπ' όψιν τόσο τις εξωγενείς δυναμικές μεταβολές όσο και τις διεργασίες του οικονομικού και πολιτικού συστήματος, δίνοντας μια σφαιρική εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης προς τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η διαπραγμάτευση ως διαδικασία συνεργασίας προσδιορίζει το ρόλο της περιφέρειας ως οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής, σε σχέση με την τοπική κοινωνία της και σε σχέση με ένα κέντρο. Χωρίς την ύπαρξη ενός συνεργατικού υποδείγματος η διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον δυσχεραίνεται εξαιτίας της αβεβαιότητας και του φόβου των ατόμων απέναντι σε κοινωνικές διεργασίες των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο, λόγω της ατελούς πληροφόρησης και των ατομικών κινήτρων. Οπότε, ελλείπει ενός θεσμικού, δημοσιονομικού και διαχειριστικού πλαισίου ανάπτυξης που να

εμπλέκει την περιφέρεια, δεν αποτελεί έκπληξη το γιατί η περιφερειακή διάσταση των εδαφικών προβλημάτων αγνοείται στον επιστημονικό διάλογο και το γιατί είναι αναγκαίο να ανοίξει η συζήτηση.

Σε αυτό το στάδιο αξίζει να σημειωθεί η ειδοποιός διαφορά μεταξύ του υφιστάμενου υποδείγματος περιφερειακής ανάπτυξης και του προτεινόμενου. Στο υφιστάμενο υπόδειγμα, η θέση της περιφέρειας ετεροπροσδιορίζεται εκ των υστέρων ως αποτέλεσμα εξωγενών διεργασιών και παραμέτρων. Στο προτεινόμενο, κατασκευάζεται εκ των προτέρων από ενδογενείς δυνάμεις, λαμβάνοντας υπ' όψιν τόσο τις εξωγενείς δυναμικές μεταβολές όσο και τις διεργασίες του οικονομικού και πολιτικού συστήματος.

Συνακόλουθα, όταν η διαπραγμάτευση γίνεται ανάπτυξη (και όχι η ανάπτυξη προϊόν διαπραγμάτευσης όπως ισχύει στη φιλοσοφία της διεθνοποιημένης αγοράς), τότε η συμμετοχή της περιφέρειας στην ενδογενή ανάπτυξη θωρακίζεται πολλαπλώς. Ακριβέστερα, ενισχύεται ο ασθενής σε σχέση με ένα κέντρο ρόλος της περιφέρειας. Διαχωρίζεται η ανάπτυξη ως ποιοτική μεταβολή από τη συσσώρευση ως ποσοτική μεγέθυνση, η οποία ευθύνεται για το περιφερειακό πρόβλημα ανισότητας του χώρου. Κινητοποιούνται οι ενδογενείς ενεργοποιητές της ανάπτυξης ως παράγοντας αυτονομίας. Εμπλέκεται το ενδογενές δυναμικό στο σχεδιασμό καθώς γνωρίζει καλύτερα τα δεδομένα της περιοχής του. Εναρμονίζεται η συμπεριφορά των τοπικών φορέων αποφάσεων μέσω της αυτορρύθμισης τόσο εσωτερικά όσο και με το οικονομικό και πολιτικό σύστημα. Μεταφέρεται τοπικά το περιεχόμενο των αποφάσεων μέσω της διακυβέρνησης. Πιστώνεται και κεφαλαιοποιείται χωρο-εδαφικά το πλεόνασμα, διαφοροποιώντας την τοπική οικονομία. Αυξάνονται τα περιθώρια ανάπτυξης της περιφέρειας. Μειώνεται η εξάρτησή της από τους περιορισμένους κοινοτικούς πόρους. Μειώνονται οι διανεμητικές αδικίες από τα ισχυρότερα εταιρικά μέρη προς τα ασθενέστερα, όπως και οι συγκρούσεις ατόμων, πολιτικών και περιοχών για τους περιορισμένους κοινοτικούς πόρους. Κατευθύνονται αποτελεσματικά οι κοινοτικές πιστώσεις, αφού προηγουμένως έχει καλυφθεί ενδογενώς μέρος των αναπτυξιακών αναγκών. Επιτρέπεται η εσωτερική αναδιανομή του πλούτου με δικαιότερο τρόπο σε επίπεδο ΕΕ. Έτσι, με την προέκταση της μεθοδολογίας σε πολλές περιφέρειες ή ομάδες περιφερειών ως δεσμού γειτόνων, είναι πιο πιθανό να επιτευχθεί η εδαφική συνοχή ως κοινή πορεία περιφερειακής ισορροπίας, που είναι και το ζητούμενο της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ.

Σηματοδοτώντας την πρώτη μελέτη που πραγματοποιείται σε αυτό το θέμα, η αποκτούμενη γνώση από την ολοκλήρωση της ΔΔ δείχνει το δρόμο και προωθεί την υπάρχουσα γνώση, αλλά και τη μελλοντική έρευνα στο συγκεκριμένο χώρο.

1.3.ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η ΔΔ αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο εξυπηρετεί μια εισαγωγή στο περιεχόμενο και στην ουσία της ΔΔ, συμπεριλαμβανομένου του στόχου, των ερευνητικών ερωτημάτων, της συμβολής στην ακαδημαϊκή συζήτηση και της δομής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης ως η θεωρία βάσης, πάνω στην οποία στηρίζεται η πρόταση της ΔΔ. Το στοιχείο της ενδογένεσης ή ενδογένειας ως ο πυρήνας της θεωρίας αναφέρεται στο σύνολο των υλικών και άυλων πόρων μιας περιοχής και αποτελεί την ιδιότητα με την οποία ανανεώνονται οι πόροι, κεφαλαιοποιούνται τοπικά και τροφοδοτούν τις οικονομικές και κοινωνικές της δραστηριότητες. Η μεθοδολογία που προτείνεται στη ΔΔ έχει ως στόχο να ενισχύσει το ρόλο της περιφέρειας κατά τη διαδικασία του περιφερειακού σχεδιασμού, ώστε να τονώσει τις ενδογενείς αναπτυξιακές της δυνάμεις και να αυξήσει τα περιθώρια ανάπτυξης. Έτσι, η ανάπτυξη μιας περιφέρειας δεν θα βασίζεται αποκλειστικά στην περιορισμένη χρηματοδότηση μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού για οικονομικές δραστηριότητες, θέσεις εργασίας και υποδομές, που γίνεται αντικείμενο αποκλεισμού και σύγκρουσης μεταξύ των περιφερειών-στόχων. Ακόμη, όταν έχει καλυφθεί μέρος των αναπτυξιακών αναγκών της ενδογενώς, τότε κατευθύνονται αποτελεσματικά οι κοινοτικές πιστώσεις και αυξάνονται τα περιθώρια ανάπτυξης της περιφέρειας. Οπότε, η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης είναι το κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο για να υποστηρίξει την πρόταση της ΔΔ. Στο κεφάλαιο αυτό παρατίθεται η καταγωγή και η ταξινόμηση της θεωρίας. Αναλύεται το νεοκλασικό υπόδειγμα ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης του Romer ως κύριου εκπροσώπου της θεωρίας. Εξετάζεται η ενδογενής ανάπτυξη ως στόχος της περιφερειακής πολιτικής, ο σκοπός και τα κριτήρια σχεδιασμού ενώ οριοθετείται η έννοια της περιφέρειας ως κλίμακας σχεδιασμού των περιφερειακών αναπτυξιακών υποθέσεων. Περιγράφονται οι ευρωπαϊκές πολιτικές, που δίνουν υπόσταση στη θεωρητική βιβλιογραφία για την κατανόηση της περιφερειακής ανάπτυξης ως μιας ενδογενούς διαδικασίας. Συγκεκριμένα, περιγράφονται η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση και η εδαφική συνοχή ως πυλώνες της

περιφερειακής πολιτικής καθώς και η θέση νέων εννοιών σε αυτή, όπως η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης, η εδαφική περιοχή και το εδαφικό κεφάλαιο. Αναλύεται η εδαφική διακυβέρνηση ως το σύστημα αποκεντρωμένης οργάνωσης της Πολιτικής Συνοχής και άλλες θεωρίες, που πλαισιώνουν την πρόταση της ΔΔ, όπως: οι θεωρίες διαμεσολάβησης, συναλλαγής ηγέτη-μέλους, κύριου-αντιπροσώπου, συμβολαίων και συστημάτων, διότι ενισχύουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο της περιφέρειας στο ζητούμενο της εργασίας. Περιγράφεται η συμπληρωματική λειτουργία της αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς των αποκεντρωμένων φορέων αποφάσεων. Αντιπαραβάλλονται τα δύο υποδείγματα ανάπτυξης, η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση με την εδαφική συνοχή, για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους.

Το δεύτερο κεφάλαιο συντίθεται για να δειχθεί, ότι τόσο στη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης όσο και στο υπάρχον σύστημα κατανομής των πόρων της περιφερειακής πολιτικής, το περιφερειακό επίπεδο δεν εμπλέκεται. Η ΔΔ έχει ως στόχο να προτείνει όχι την απόρριψή τους, αλλά τη βελτίωση του προβληματικού κενού που προκαλεί ζητήματα περιφερειακής ανισότητας. Η βελτίωση προτείνεται μέσω της εμπλοκής της περιφέρειας στο σχεδιασμό και στην οργάνωση των πολιτικών ανάπτυξης που αφορούν τη δική της κλίμακα υπό προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις εκφράζονται ως πηγές διαπραγματευτικής δύναμης και περιγράφονται εκτενώς στο τέταρτο κεφάλαιο.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η διαδικασία διαπραγμάτευσης ως μία κοινωνική και μαθηματική έννοια, εξετάζεται η ιστορική καταγωγή και η ταξινόμηση της θεωρίας, τα συστατικά στοιχεία της και οι θεμελιώδεις παραδοχές από την οικονομική επιστήμη. Εξηγείται γιατί η ανάπτυξη από στόχος της Πολιτικής Συνοχής μετατρέπεται σε πεδίο συγκρούσεων των κοινωνικών ομάδων, που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τους περιορισμένους χρηματοδοτικούς πόρους του κοινοτικού μηχανισμού, αποκαλύπτοντας διανεμητικές αδικίες στις περιφέρειες-στόχους. Περιγράφεται πώς λόγω του ανταγωνισμού στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και παρόλο που οι εδαφικές περιφέρειες και οι τοπικές κοινωνίες τους έχουν ήδη αρχίσει να συνεργάζονται σε διάφορους τομείς, εξακολουθούν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για χρηματοδοτικούς πόρους, θέσεις εργασίας και υποδομές. Ως εκ τούτου, το προς διανομή περιεχόμενο της Πολιτικής Συνοχής μετατρέπεται σε αντικείμενο αντικρουόμενων εθνικών, περιφερειακών και τοπικών συμφερόντων και διεκδικήσεων και, αναπόφευκτα, συνδέεται διαπραγματευτικά με τη συνολική διεύθυνση της ανάπτυξης. Περιγράφεται

πώς η διαδικασία διαπραγμάτευσης ως στρατηγική επιλογή ενίσχυσης του ρόλου των περιφερειών καλλιεργεί κλίμα απόλυτης συνεργασίας σε δύο επίπεδα, μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας και μεταξύ των μελών με τα εθνικά και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Όταν η διαπραγμάτευση ως μεθοδολογία γίνεται μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας και όχι το αντίστροφο, δηλαδή η ανάπτυξη προϊόν διαπραγμάτευσης όπως συμβαίνει στη φιλοσοφία της ενιαίας αγοράς, τότε τα ζητήματα ανισότητας αντιμετωπίζονται με πιο δίκαιες λύσεις. Διότι, η διαδικασία θέτει την περιφέρεια ως ισότιμη συνομιλήτρια στο σχεδιασμό της περιφερειακής πολιτικής στα πλαίσια της συνοχής ως ενιαίου κοινοτικού στόχου.

Επιπλέον, αναφέρεται πώς η διαδικασία της διαπραγμάτευσης εφαρμόστηκε κατά το παρελθόν για την απορρόφηση των συγκρούσεων στο τοπικό επίπεδο, όπου και δημιουργήθηκε το υπόδειγμα κοινωνικής διαπραγμάτευσης win-win-win model ως ο μηχανισμός υποστήριξης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Liaison Entre Actions de Development de l' Economies Rural (LEADER). Παρατίθεται ο τρόπος λειτουργίας του μηχανισμού σε τέσσερα βήματα: από κάτω προς τα άνω σχεδιασμός, ενεργοποίηση τοπικού συστήματος αξιών (ευαισθητοποίηση), σύσταση ομάδας ψυχολογίας και δημιουργία τοπικού θέματος μάρκετινγκ. Δίδεται έμφαση στο στάδιο της ευαισθητοποίησης, η οποία συνιστά την καινοτομία της μεθοδολογίας, προάγοντας το συλλογικό όφελος. Ακόμη, εξηγείται πώς η μετάβαση στην ONE επέφερε την εμπορευματοποίηση της λογικής του LEADER. Τονίζεται η περιορισμένη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού και η επικέντρωση της ζήτησης περισσότερο σε αγροτικά προγράμματα, αφήνοντας αναξιοποίητους άλλους τοπικούς πόρους. Επισημαίνεται, ότι η εφαρμογή του προσέκρουσε διαχρονικά στην ανεπάρκεια των κεντρικά εντεταλμένων διαχειριστικών αρχών και στην απόστασή τους από το τοπικό πεδίο δράσης.

Με το ως άνω ως δεδομένο, αναλύεται πώς οι αδυναμίες του παρελθόντος μπορούν να διορθωθούν μέσα από την αξιοποίηση διακεκριμένων θεωριών της επιστημονικής βιβλιογραφίας, που επικουρούν την κυρίαρχη θέση της διαπραγμάτευσης στη ΔΔ, οι οποίες είναι: η θεωρία περιορισμένης ορθολογικότητας, το θεώρημα ατέλειας ή μη-πληρότητας, η θεωρία προοπτικής, η θεωρία πολυπλοκότητας και η θεωρία πολυωνυμικού χρόνου καθώς και ο κανόνας Bayes ή συμπερασματολογία κατά Bayes του Harsanyi. Οι συγκεκριμένες θεωρίες επιστρατεύονται με σκοπό ναδειχθεί, ότι παρά το εγγενές πρόβλημα της αδικίας σε όλες τις οικονομικές και κοινωνικές συναλλαγές

των ατόμων, όταν η υπόθεση φθάνει σε επίπεδο περιφέρειας, τα άτομα είναι δυνατό να συμφωνήσουν με μια συμφωνία για τη δημιουργία των δικών της συνθηκών ανάπτυξης.

Το κεφάλαιο αυτό συστήνεται για να αναδείξει, ότι τα ζητήματα εδαφικής ανάπτυξης στην ΕΕ μπορούν να επιλυθούν μόνο με μετάβαση από τη δημόσια πολιτική δράση στη δημόσια εδαφική δράση και μετατόπιση του κέντρου βάρους της λειτουργίας της ρύθμισης και του στρατηγικού σχεδιασμού από τους κεντρικούς στους περιφερειακούς φορείς αποφάσεων. Διερμηνεύεται γιατί η μετάβαση δεν μπορεί να συμβεί χωρίς να μεσολαβήσει η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας, αφού η μετάβαση προϋποθέτει μεταφορά μέρους της διαπραγματευτικής δύναμης από τους άλλους φορείς αποφάσεων προς την περιφέρεια.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ακολουθεί η σύνθεση των δύο βιβλιογραφιών, της ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης, μέσα από μια μεθοδολογία σε ρόλο εδαφικής επιδιαιτησίας. Στη μεθοδολογία διατηρείται ο βασικός μηχανισμός του τοπικού υποδείγματος win-win με τη διαφορά, ότι έχουν γίνει οι κατάλληλες διαμορφώσεις, ώστε να εφαρμοσθεί σε περιφερειακό επίπεδο και ανεξαρτήτως κατηγοριοποίησης των περιφερειών. Συγκεκριμένα, προτείνεται η εισαγωγή της περιφέρειας συμπληρωματικά, αλλά με ισχυρή τη θέση της κατά την ενεργοποίηση των πόρων και την οργάνωση των αναπτυξιακών πολιτικών, που συνιστούν ενέργειες σχεδιασμού στα όρια της δικαιοδοσίας της. Με τη διαπραγμάτευση, η περιφέρεια επιδιαιτητεύει τη διαδικασία σχεδιασμού της ανάπτυξης σε κεντρική θέση μεταξύ των δύο (μέλη τοπικής κοινωνίας και θεσμοί/τοπικές επιχειρήσεις) και υπογραμμίζεται, ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται είναι πιο δίκαιες, όταν προκρίνονται και από περιφερειακούς φορείς. Αναλύονται τα δύο επίπεδα της διαπραγμάτευσης: Το οικονομικό επίπεδο ενδογενών πόρων, με κινητοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου της περιφέρειας ενδιαφέροντος (διαπραγμάτευση με τα μέλη της τοπικής κοινωνίας). Το θεσμικό επίπεδο, με ενεργοποίηση της διαδικασίας της αυτορρύθμισης των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων όπως ορίζεται από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) για τους αποκεντρωμένους φορείς απόφασης (διαπραγμάτευση της περιφέρειας ως θεσμού – φορέα δημόσιας δράσης και ως τοπικής κοινωνίας με τους υπέρτερους θεσμούς και την αγορά). Κατ' αυτό τον τρόπο, αποδεικνύεται ότι η περιφερειακή ανάπτυξη είναι θέμα ίδιας διαχείρισης των πόρων και πολιτικών ενώ είναι μια διαδικασία, που προσδιορίζεται και εκκινείται από ενδογενείς δυνάμεις. Έπειτα, το αναπτυξιακό προϊόν

της διαδικασίας διανέμεται, ρυθμίζεται και κεφαλαιοποιείται πιο αποτελεσματικά από τους αποκεντρωμένους φορείς απόφασης της περιφέρειας.

Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος της ΔΔ συνοψίζονται τα ευρήματα της εργασίας και κατατίθενται τα συμπεράσματα για περαιτέρω προβληματισμό και σκέψη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΙΑ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο χώρος και η ανάπτυξη είναι έννοιες αλληλένδετες καθώς όλες οι κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες συναρτώνται από το γεωγραφικό σημείο του χώρου, στο οποίο εξελίσσονται. Στην Περιφερειακή Επιστήμη υπάρχει ένα ευρύ φάσμα θεωριών, που διατρέχει μια γκάμα αντιλήψεων και πρακτικών για το αναπτυξιακό φαινόμενο. Κομβικό ρόλο επέχει η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης ως αντίβαρο στη νεοκλασική θεωρία, η οποία κυριαρχούσε μέχρι τη δεκαετία του 1960. Συγκεκριμένα, η Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης αποτελεί μετεξέλιξη της Κλασικής Σχολής, που κυριάρχησε με ορισμένες, ωστόσο, διαφοροποιήσεις μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Johansson, et.al., 2011· Vázquez–Barquero, 2002).

Αρχικά, οι νεοκλασικοί θεωρητικοί εργαλειοποίησαν τις θεωρητικές έννοιες της Πολιτικής Οικονομίας και έθεσαν το θέμα της σχέσης αγοράς και χώρου. Έπειτα, απέρριψαν τον ισχυρισμό των κλασικών που χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό λάθος, σύμφωνα με τον οποίο η αγορά αποτελεί έναν τέλειο μηχανισμό του οικονομικού συστήματος που αυτο–διορθώνεται όπου απαιτείται (*αόρατο χέρι*), ισορροπώντας αγαθά, εργατικό δυναμικό και αμοιβές εργασίας, δημιουργώντας ισόρροπη ανάπτυξη σε όλα τα σημεία του παγκόσμιου χώρου μακροχρόνια (κατ' επέκταση, εννοείται, ότι δεν υπάρχει η έννοια της υπανάπτυξης). Δηλαδή, δέχθηκαν την ατελή λειτουργία της αγοράς εξαιτίας της ύπαρξης ενός εγγενούς λάθους, όχι στο μηχανισμό της, αλλά στις τυχόν χρονικές υστερήσεις μεταξύ των πράξεων της αγοράς και της πώλησης, το οποίο δεν επιτρέπει τη δημιουργία ανάπτυξης μακροχρόνια, καθώς επιφέρει προσωρινή υπανάπτυξη. Έτσι, απέδωσαν το φαινόμενο της υπανάπτυξης σε διαδικαστικό σύμπτωμα καθυστερήσεων ως χρονική τριβή του καπιταλιστικού συστήματος και της παγκοσμιοποίησης. Ισχυρίστηκαν, ότι η υπανάπτυξη θα αναπαράγεται όσο θα υπάρχουν άνθρωποι, συντηρώντας το περιφερειακό πρόβλημα, το οποίο είναι πρόβλημα ανισοτήτων στο εισόδημα και στη συγκέντρωση του πλούτου στα άτομα και

στις περιφέρειες ως μικρά ή διευρυμένα τμήματα του γεωγραφικού χώρου². Η ύπαρξη ανισότητας δηλώνει την ύπαρξη ανταγωνισμού μεταξύ των ατόμων και των περιφερειών για τους περιορισμένους παραγωγικούς πόρους. Ο ανταγωνισμός εννοείται ως η βελτίωση της ατομικής θέσης με ταυτόχρονη τη χειροτέρευση της θέσης του αντιπάλου και βασίζεται στην ατομική μεγιστοποίηση του οφέλους και στα ατομικά κίνητρα (Cypher, 2004· Johansson, et.al., 2011· Kapitsinis, et.al., 2011· Kapitsinis, et.al., 2013· Mishra, Ray, 2017· Vázquez-Barquero, 2002). Για αυτόν ακριβώς το λόγο η ΔΔ εισάγει μια μέθοδο απόλυτης συνεργασίας μεταξύ ατόμων και περιφερειών, απαντώντας στην καρδιά του περιφερειακού προβλήματος και δίνοντας μεθοδολογική βάση στην πολιτική έκφραση της ευρωπαϊκής συνοχής.

Αντίθετα, οι νεοκλασικοί υποστήριξαν ότι η ανάπτυξη επέρχεται, όταν ο μηχανισμός των τιμών της αγοράς βρίσκεται σε επίπεδο βραχυχρόνιας στατικής ισορροπίας³. Ως στατικές ισορροπίες χαρακτήρισαν τις καταστάσεις στα δύο άκρα της αγοράς, το μονοπώλιο και τον τέλει ανταγωνισμό. Έτσι, πιστευόταν ότι η αγορά συμβάλει στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και στην ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών ενός εθνικού χώρου. Για να το αποδείξουν, εισήγαγαν εργαλεία σκέψης, ανάλυσης και ποσοτικών μετρήσεων για την αποτίμηση και τη μεγιστοποίηση του επιπέδου βραχυχρόνιας στατικής ισορροπίας όπως: η έννοια της γενικής ισορροπίας, η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, η συνάρτηση χρησιμότητας, η οριακή παραγωγικότητα, η καμπύλη δυνατοτήτων παραγωγής, οι καμπύλες αδιαφορίας, η δυνατότητα υποκατάστασης των συντελεστών παραγωγής – καμπύλες ισοπαραγωγής, η διαδικασία απόσπασης εργατικού δυναμικού από τη γεωργία, η έννοια του καινοτόμου επιχειρηματία, οι εκσυγχρονιστικές θεωρήσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας (όπως η στρατηγική ανάπτυξης με ισότητα, οι θεωρίες φτώχειας, οι αδιαιρετότητες παραγωγής

² Η έννοια της οικονομικής ανισότητας που συναντάται στην Οικονομική Επιστήμη προέρχεται από την έννοια της φυσικής ανισότητας που συναντάται στη Φυσική Επιστήμη. Στο χώρο ως πεδίου δράσης της Περιφερειακής Επιστήμης νοείται με τη μορφή επιλεκτικής συγκέντρωσης ή διασποράς πόρων σε γεωγραφικά τμήματά του (Παπακωνσταντινίδης, 2005a, 2005b).

³ Η έννοια της βραχυχρόνιας ισορροπίας αναφέρεται στα μακρομεγέθη της οικονομίας. Στόχος της είναι η ισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης των αγαθών σε υψηλότερα επίπεδα. Στην καμπύλη δυνατοτήτων παραγωγής επιτυγχάνεται κάνοντας τις καμπύλες της προσφοράς και της ζήτησης ανελαστικότερες (μονοπώλιο). Αυτό επιτρέπει την ταχύτερη συσσώρευση κερδών για την επιχείρηση, αφού ο καταναλωτής είναι πρόθυμος να πληρώσει περισσότερο για μια πρόσθετη μικρή ποσότητα αγαθού. Μαθηματικά εκφράζεται ως: $P_1 K Q_1 0 < P_2 \Delta Q 0$, όπου P = τιμή αγαθών, Q = ποσότητες αγαθών, K, Δ = σημεία βραχυχρόνιας ισορροπίας, t = χρόνος. Οπότε, έσοδα αρχικά < έσοδα τελικά (Παπακωνσταντινίδης, 2005a, 2005b).

και ζήτησης), οι δυισμοί στον ίδιο χώρο, οι θεωρίες χωρικής ανάλυσης του περιφερειακού προβλήματος, οι θεωρίες και τα υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης (Cypher, 2004· Hagemann, Seiter, 2003· Johansson, et.al., 2011· Mishra, Ray, 2017· Vázquez-Barquero, 2002). Παρά ταύτα, οι νεοκλασικοί θεωρητικοί, αν και διόρθωσαν το ιστορικό λάθος των κλασικών για το αόρατο χέρι της αγοράς, αποδέχθηκαν το ιστορικό λάθος της ταύτισης της έννοιας της μεγέθυνσης με την έννοια της ανάπτυξης, εκτός από τον Kuznets (1995), ο οποίος διαφοροποιήθηκε διαχωρίζοντας τις δύο έννοιες.

Στον αντίποδα των νεοκλασικών θεωρήσεων περί προέλευσης της υπανάπτυξης τοποθετήθηκαν οι Myrdal (1957) και Hirschman (1958), κατά τους οποίους το αίτιο δεν εντοπίζεται στην έλλειψη πόρων, αλλά στη μη ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού μιας περιοχής που υπολάνθανει. Τότε, σημειώθηκε μια τομή στο ρεύμα των νεοκλασικών οικονομικών με την εισαγωγή της έννοιας της *ενδογένεσης* ή *ενδογένειας*. Υπό αυτή την οπτική, η ανάπτυξη αποτελεί θέμα διαχείρισης των πόρων και των πολιτικών μιας χωρο-εδαφικής ενότητας, η οποία, ωστόσο, δεν έχει εξηγηθεί επαρκώς στην επιστημονική βιβλιογραφία. Ακριβώς σε αυτό το σημείο συνίσταται η πρωτότυπη συνεισφορά της ΔΔ μέσα από την ισχυροποίηση του ρόλου της περιφέρειας σε θέση επόπτη και επιδιαιτητή της διαδικασίας.

Ειδικότερα, στο παρόν κεφάλαιο αποσαφηνίζεται η έννοια της ενδογένεσης των φυσικών, ανθρώπινων και οικονομικών πόρων μιας περιοχής, προκειμένου να γίνει διάκριση από τη διαδικασία της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στα πλαίσια της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ, όπου αποτελεί το βασικό μηχανισμό οικονομικής ενίσχυσης και χρηματοδότησης των περιφερειών. Στην περίπτωση που η αναπτυξιακή διαδικασία υποστηρίζεται μόνο με εξωτερική οικονομική βοήθεια, τότε δημιουργούνται ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των περιφερειών που διεκδικούν χρηματοδοτικούς πόρους, θέσεις εργασίας και υποδομές, μέσω του προϋπολογισμού της ΕΕ. Ο ανταγωνισμός δημιουργεί εμπόδια στη συνολική διευθέτηση της ανάπτυξης, αντιβαίνοντας στη βασική αρχή της Πολιτικής Συνοχής περί συνεργασίας. Οπότε, ο συνδυασμός αυτών των δύο στις κατάλληλες δόσεις θεωρείται ο αποτελεσματικότερος, ώστε, αφενός, το σύνολο των πόρων να ενεργοποιείται ενδοπεριφερειακά, αφετέρου, να αποδίδονται συμπληρωματικά οι οικονομικές ενισχύσεις, που προβλέπονται από την Πολιτική Συνοχής. Επιπλέον, η ΕΕ χρηματοδοτεί τα μέτρα ανάπτυξης εκείνα, όπου αντιλαμβάνεται ως κατάλληλα για τις

περιφέρειες. Αυτό όμως δεν περιορίζει τις εδαφικές ενότητες να οργανώσουν και να ασκήσουν με ίδιους πόρους άλλες πολιτικές, όπως η προτεινόμενη, παρά το γεγονός ότι δεν θα τύχουν χρηματοδότησης, αντίθετα κρίνεται επιτακτικό υπό αυτές τις συνθήκες. Σκοπός της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης είναι η ενδυνάμωση του αναπτυξιακού προφίλ μιας περιοχής μέσω της παραγωγικής διαδικασίας, τόσο ώστε να καλύπτονται επαρκώς οι ανάγκες της από ίδιους πόρους, να καθίσταται σχετικά αυτοδύναμη για να μην εξαρτάται από εξωτερική βοήθεια χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται και η εξωτερική επιχορήγηση. Γι' αυτό το λόγο η βασική ιδέα της ΔΔ στηρίζεται στη συγκεκριμένη θεωρία και απαντά στην καρδιά του περιφερειακού προβλήματος.

2.2.ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

2.2.1.Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΓΕΝΕΣΗΣ

Η Θεωρία Ενδογενούς Ανάπτυξης επιδιώκει να ερμηνεύσει την εδαφική διάσταση της ανάπτυξης, η οποία ως διαδικασία στηρίζεται σε ίδια – τοπικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής και προσδιορίζεται από εσωτερικούς παράγοντες, δίνοντας έμφαση στη συμβολή και τη διάχυση του οφέλους της γνώσης κατά την παραγωγική διαδικασία των προϊόντων των επιχειρήσεων υπό τη μορφή καινοτομίας. Αποτελεί μια νέα σχολή οικονομικής σκέψης, που δημιουργήθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ως αντίδραση και αντίβαρο στις αδυναμίες του συστήματος της διεθνοποίησης της παραγωγής και του εμπορίου (παγκοσμιοποίηση), που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται από τη δεκαετία του 1960.

Συγκεκριμένα, από το 1960 και έπειτα οι μεταβολές στους συντελεστές παραγωγής και στις οικονομικο-κοινωνικές διαδικασίες απέκτησαν καινοφανή ταχύτητα και βάθος, επεκτεινόμενες από το εθνικό στο υπερεθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο. Ακριβέστερα, η πιο σημαντική μεταβολή στην παγκόσμια οικονομία έχει προέλθει από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, η οποία είτε μετέβαλε τους φορείς αποφάσεων, τα κέντρα οικονομικής παραγωγής και πολιτικής εξουσίας, τη διανομή του παραγόμενου προϊόντος και του πλούτου των ατόμων είτε η μεταβολή αυτών οδήγησε στην παγκοσμιοποίηση, καθότι αποτελούν έννοιες αλληλένδετες και αλληλοπυροδοτούμενες. Η μεταβολή έδωσε τη δυνατότητα στο κεφάλαιο, τα αγαθά (προϊόντα – υπηρεσίες), τα άτομα και τις ιδέες να μετακινούνται χωρίς κανείς να μπορεί να τα περιορίσει. Δηλαδή,

το σύστημα της παγκοσμιοποίησης έχει επίδραση στην παραγωγή των αγαθών και τη διανομή του πλούτου στα άτομα (Guillochon, et.al., 2015· Hoekman, Kostecki, 2009· Watson, 2005).

Ως εκ τούτου, δημιουργήθηκαν νέες θεμελιώδεις έννοιες, παράγοντες και δυνάμεις, που καθορίζουν την πορεία της παγκόσμιας οικονομίας και πολιτικής, όπως το διεθνές εμπόριο, που απαιτούν και νέο τρόπο διαχείρισης. Ο νέος τρόπος θεωρείται ότι εκφράζεται με την παγκόσμια διακυβέρνηση, δηλαδή το πώς μπορεί να οργανωθεί η παγκόσμια πολιτική και οικονομία με βασικούς φορείς αποφάσεων τις πολυεθνικές επιχειρήσεις και όχι τις εθνικές κυβερνήσεις και είναι το ερώτημα των θεμελίων, που ανακύπτει κάθε φορά που το οικονομικο-κοινωνικό σύστημα βρίσκεται σε μετάβαση. Ο ρόλος και η επίδραση των θεσμών στην οργάνωση της παγκόσμιας εμπορικής δραστηριότητας είναι σημαντικός καθώς βασική τους αρμοδιότητα είναι η άσκηση και η ρύθμιση της εξουσίας των φορέων αποφάσεων για την επίλυση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που παρουσιάζονται. Στο εθνικό σύστημα, οι εκπρόσωποι είναι οι εθνικές κυβερνήσεις ενώ στο παγκόσμιο σύστημα είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις ως εκπρόσωποι του διεθνούς εμπορίου και πρωταρχικοί φορείς αποφάσεων. Γι' αυτό το λόγο, διέπονται από ιδιαίτερο οργανωσιακό χαρακτήρα, ειδικό καθεστώς οικονομικής διαχείρισης και προάγουν συγκεκριμένα κοινωνικο-οικονομικά αποτελέσματα. Το μέγεθος και η σημασία των εισροών και εκροών τους διαφοροποιείται από το μέγεθος και τη σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, καθώς επηρεάζονται από τις οικονομίες κλίμακας και απευθύνονται σε ευρύτερη αγοραία βάση (Baland, et.al., 2020· Guillochon, et.al., 2015· Hoekman, Kostecki, 2009· Mishra, Ray, 2017· Watson, 2005).

Κατά συνέπεια, η παγκοσμιοποίηση των αγορών που προωθείται από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις καλλιεργεί την επιχειρηματικότητα, τον ανταγωνισμό, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος, αλλά προωθεί και τη δημιουργία ανισοτήτων μεταξύ των περιοχών, αφού στοχεύει στη μαζική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με το μικρότερο δυνατό κόστος και με χρήση ξένων συντελεστών παραγωγής. Ως ξένοι συντελεστές εννοούνται εκείνοι των χωρών εγκατάστασης, στις οποίες και δραστηριοποιούνται. Γενικά, επωφελούνται από την παγκοσμιοποίηση, επειδή μειώνει το κόστος των συναλλαγών, επιτρέπει την αποδοτική και αποτελεσματική κατανομή των εταιρικών πόρων, εκλογικεύει και ενισχύει την αλυσίδα της προσφοράς και

διευκολύνει τις μεγαλύτερες οικονομίες κλίμακας (Guillochon, et.al., 2015· Hoekman, Kostecki, 2009· Watson, 2005).

Έτσι, παρατηρούνται δύο διαφορετικές απόψεις γύρω από τη διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Αφενός, οι θιασώτες της υποστηρίζουν ότι ευνοεί την ανάπτυξη μέσω της ελεύθερης διάδοσης των ευκαιριών και των καινοτομιών στο διεθνή χώρο. Αφετέρου, οι επικριτές της διαπιστώνουν, ότι λόγω της ασύμμετρης συγκέντρωσης ή διασποράς πόρων και δραστηριοτήτων στο χώρο, οξύνει το περιφερειακό πρόβλημα, που είναι πρόβλημα ανισοτήτων στα άτομα και τις περιφέρειες ως περιοχές οριοθετημένες σε σχέση με ένα κέντρο (Klimczuk, Klimczuk–Kochańska, 2019· Shebanin, et.al., 2022· Werner, et.al., 2017). Επισημαίνουν, ότι το συμφέρον μιας περιοχής, το οποίο είναι η συλλογική ευημερία της κοινωνίας των πολιτών της (ποιοτική διάσταση ανάπτυξης), δεν συμπίπτει με το συμφέρον μιας πολυεθνικής επιχείρησης, η οποία έχει ως σκοπό το χρηματικό κέρδος (ποσοτική μεγέθυνση πλούτου από συσσώρευση) (Hirschman, 1958· Myrdal, 1957). Διότι, το παραγόμενο κέρδος δεν κεφαλαιοποιείται κατά κανόνα στον τόπο εγκατάστασης, αλλά μπορεί να εξάγεται και να επενδύεται σε διαφορετικό γεωγραφικό προορισμό υποδοχής. Ακριβώς λόγω αυτής της επιλεκτικής γεωγραφικής συγκέντρωσης κεφαλαίου, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις θεωρούνται υπεύθυνες για το περιφερειακό πρόβλημα που είναι πρόβλημα ανισοτήτων του χώρου. Δημιουργούν μια άνιση κατανομή των πόρων στον παγκόσμιο χώρο, διαιρώντας τον σε περιοχές δύο ταχυτήτων, αφού οι πόροι είναι πεπερασμένοι και ό,τι αφαιρείται από μια περιοχή, προστίθεται σε μια άλλη. Εξαιτίας αυτού, οι μικρές κλίμακας κοινωνίες καταλήγουν να φτωχοποιούνται ενώ τροφοδοτούν και ευημερούν κάποιες άλλες (συνήθως) μεγαλύτερες (Ezcurra, Rodriguez–Pose, 2013· Wade, Smith, 2020).

Η μετάβαση από το εθνικό στο διεθνές επίπεδο οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας οδήγησε στην κρίση του εθνικού μοντέλου ανάπτυξης. Η διεθνοποίηση των εμπορευμάτων οδήγησε στη διεθνοποίηση του κεφαλαίου που οδήγησε στη διεθνοποίηση της παραγωγής. Και έτσι δημιουργήθηκε η τάση συγκεντροποίησης των πόρων κατά περιοχές του παγκόσμιου γεωγραφικού χώρου, η οποία δεν κατευθύνεται από τα εθνικά σύνορα, αλλά με βάση τα γεωγραφικά κόστη που αντιμετωπίζουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις στον τόπο εγκατάστασης. Το Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης αμφισβητήθηκε από το Διεθνές Εμπόριο (Guillochon, et.al., 2015· Hoekman, Kostecki, 2009· Kapitsinis, et.al., 2013· Watson, 2005).

Σε χωρικό επίπεδο, η χωροταξική επέκταση του κεφαλαίου και της παραγωγής στο διεθνή χώρο απαιτούσε το μετακινούμενο κεφάλαιο να είναι ελεύθερο από προστατευτικούς περιορισμούς και ρυθμίσεις. Αυτό ήταν δυνατό να γίνει με απορρύθμιση των κρατικών περιορισμών, που είναι συνυφασμένοι με την ύπαρξη της κεϋνσιανής ρύθμισης. Με τη σειρά του, ο χωροταξικός γιγαντισμός των μονάδων μαζικής παραγωγής συσπείρωσε τον εργασιακό συνδικαλισμό, ο οποίος αύξησε τη διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων με σκοπό να προασπίσουν τα συμφέροντά τους. Όμως, σε συνδυασμό με τις κεϋνσιανές ρυθμίσεις (κοινωνικές παροχές, κατώτατο ημερομίσθιο, έμμεσος μισθός), αυξήθηκε το κόστος εργασίας. Οι επιχειρήσεις στράφηκαν στην αναζήτηση χώρων όπου η προσφορά του εργατικού δυναμικού ήταν φθηνότερη, μέσω της αποκέντρωσης και της διεθνοποίησης της παραγωγής τους. Με τη σειρά της, η διεθνοποίηση της παραγωγής οδήγησε στη διεθνοποίηση του κεφαλαίου, το οποίο προσέκρουσε στα τεχνικά όρια του φορντιστικού τεχνολογικού προτύπου παραγωγής του παρεμβατικού κράτος, όπου και στόχευε να ξεπεράσει.

Μετά και από αυτά, σημειώθηκαν ορισμένες μεταβολές στη διεθνή οικονομία. Αποδυναμώθηκε το εθνικό κράτος, το οποίο στήριζε το συγκριτικό του πλεονέκτημα στην κρατική προστασία και στους προστατευτικούς μηχανισμούς, στις επιδοτήσεις και στους δασμούς. Μετατοπίστηκαν οι αποφάσεις από το εθνικό (κυβερνησιμότητα) στο υπερεθνικό επίπεδο (παγκοσμιοποίηση) και από το κράτος στις πολυεθνικές επιχειρήσεις υπό την ελευθερία της αγοράς. Η παραγωγή και η συναρμολόγηση των προϊόντων άρχισε να γίνεται σε διαφορετικές περιοχές, τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα συνδέθηκαν κυρίως με την επιχείρηση και λιγότερο με τη χώρα εγκατάστασης. Η παραγωγική αναδιάρθρωση άρχισε να γίνεται υπέρ της κερδοφορίας των επιχειρήσεων και όχι σύμφωνα με το σύστημα αξιών των μικρών τόπων ως περιοχών (τοπική ταυτότητα, εδαφικό κεφάλαιο, ήθη-έθιμα, παραδόσεις, κώδικας τοπικής συνεκτικής συμπεριφοράς) (Kapitsinis, et.al., 2011· Kapitsinis, et.al., 2013· Metaxas, et.al., 2016). Αργότερα, στη λογική της κερδοφορίας των επιχειρήσεων προσαρμόστηκε και η λειτουργία της ΕΕ⁴, συμπαρασύροντας τις περιφέρειες σε

⁴ Βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης. Πάνω στη λογική της επιχείρησης έχει θεμελιωθεί το αποτέλεσμα μιας από τις σημαντικότερες διαπραγματεύσεις όλων των εποχών: η δημιουργία της ΕΕ. Στη λογική αυτή εμπίπτουν τα χαρακτηριστικά της Τυπικής Διαπραγμάτευσης, τα μαθηματικά της οποίας δεν μπορούν να διορθώσουν την αδικία κατά τη διανομή του αποτελέσματος· καθώς, η Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης κατά την οποία τυποποιήθηκαν χρονικά, υποστηρίζει ότι σημασία έχει το αποτέλεσμα και όχι η στρατηγική. Ακόμη και αν ένα χρήσιμο αποτέλεσμα επιτεύχθηκε με άδικο τρόπο. Γνωστό και ως

ανταγωνιστικές μεταξύ τους σχέσεις, στα πλαίσια διεκδικήσεων χρηματοδοτικών πόρων για την ανάπτυξη μέσω της Πολιτικής Συνοχής. Η διεθνοποίηση των εμπορευμάτων, του κεφαλαίου και της παραγωγής οδήγησε στη διεθνοποίηση της ζήτησης. Πλέον, τα αγαθά και οι υπηρεσίες διαμορφώνονται συχνότερα από παράγοντες διαφορετικούς των ανθρώπινων αναγκών. Ακόμη, οξύνθηκαν οι ανισότητες ανάμεσα στις διάφορες περιοχές, οι οποίες τώρα συμπεριφέρονται σαν πόλοι με διωνυμική κατανομή των πόρων (δίπολα ανάπτυξης και υπανάπτυξης: ο ένας τόπος τραβά ανάπτυξη από τον άλλο, που μόνο του παραχωρεί). Τέτοιες συγκρουσιακές σχέσεις διαμορφώθηκαν και στην επικράτεια της ΕΕ, καθώς η διανομή του κοινοτικού προϋπολογισμού για την κάλυψη αναπτυξιακών αναγκών των περιφερειών διέκρινε τις χώρες Βορρά – Νότου σε χώρες πληρώτριες και λαμβάνουσες αντίστοιχα, καλλιεργώντας μεταξύ τους μια διαχρονική αντιπαράθεση (Baland, et.al., 2020· Guillochon, et.al., 2015· Hoekman, Kostecki, 2009· Klimczuk, Klimczuk–Kochańska, 2019· Metaxas, et.al., 2016· Watson, 2005· Weissenbacher, 2020). Στη ΔΔ η ανθρωπινότερη διάσταση της αναπτυξιακής διαδικασίας υπερτονίζεται, ενάντια στη λογική της εμπορευματοποίησης της ανάπτυξης. Έτσι, αν οι χώρες του Νότου είχαν προκρίνει ένα σύστημα ενδογενούς ανάπτυξης, θα μπορούσαν να διαμορφώσουν συνθήκες αυτοδυναμίας, ώστε να διεκδικούν τις πιστώσεις του κοινοτικού προϋπολογισμού συμπληρωματικά και με λιγότερες πιθανότητες πόλωσης, η οποία αντίκειται στη συνεργασία ως στόχου πολιτικής.

Συμπερασματικά, κατά τον Levitt (1960), ο οποίος διατύπωσε και τον όρο *παγκοσμιοποίηση*, ο λόγος για τον οποίο η ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται, δεν οφείλεται στο ότι η αγορά είναι κορεσμένη· αλλά στην αποτυχημένη διαχείρισή της. Στον αντίποδα της παγκοσμιοποίησης που παράγει αλλά εξάγει το προϊόν της ανάπτυξης από την περιοχή παραγωγής, κινείται η ενδογένεση που ευνοεί την παραγωγή με κεφαλαιοποίηση του πλεονάσματος εντός της περιοχής και διατυπώνεται στη Θεωρία της Ενδογενούς Ανάπτυξης.

διαπραγματευτικό πρόβλημα. Στη ΔΔ προτείνεται η διόρθωση του προβλήματος με την εισαγωγή του στοιχείου της ευαισθητοποίησης του υποδείγματος win-win-win για την απόλυτη συνεργασία των ατόμων και των περιφερειών, βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.8.1. Η μεθοδολογία win-win-win.

2.2.2. Η ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Η Θεωρία της Ενδογενούς Ανάπτυξης ή Θεωρία Ενδογένεσης της Ανάπτυξης (Endogenous Development Theory) ταξινομείται στις Φιλελεύθερες Εξελικτικές Θεωρίες (Λαγός, 2007) και υποστηρίζει, ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι το αποτέλεσμα κυρίως ενδογενών και όχι εξωγενών δυνάμεων. Η καινοτομία της θεωρίας είναι: (α) Σε οικονομικό επίπεδο, η εισαγωγή της γνώσης και της τεχνολογίας στην οικονομική δραστηριότητα μιας οργανωμένης περιοχής, που βελτιώνει και αυξάνει την παραγωγική διαδικασία με διάχυση του οφέλους. Το όφελος που διαχέεται είναι η υπεραξία που προκύπτει από την παραγωγική εργασία και συμπαρασύρει προς την άνοδο και όλα τα μεγέθη του συστήματος. Τα θετικά αποτελέσματα δεν εξάγονται από το σύστημα, αλλά κεφαλαιοποιούνται και παραμένουν ως απόθεμα εντός του (Romer, 1994). (β) Σε πολιτικό επίπεδο, η ανάπτυξη είναι μια εδαφική και όχι μια λειτουργική διαδικασία, που βασίζεται μεθοδολογικά σε μελέτες περιπτώσεων και όχι σε διατομεακή ανάλυση και οι αναπτυξιακές πολιτικές είναι πιο αποτελεσματικές, όταν εκτελούνται από τοπικούς φορείς και όχι από τις κεντρικές διοικήσεις (Garofoli, 1991). Βασική επιδίωξη της θεωρίας είναι το να βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους τα δύο επίπεδα (Χριστοφάκης, 2001).

Ειδικότερα, ως ενδογενής ανάπτυξη ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία μια χωρική ενότητα εκκινεί τους πόρους, οργανώνει και αυτορυθμίζει τις οικονομικές δραστηριότητες στα όρια της δικαιοδοσίας της και έπειτα διατηρεί και κεφαλαιοποιεί εντός του συστήματος τα θετικά οικονομικά αποτελέσματα – οφέλη που προκύπτουν, μετατρέποντας τη διαδικασία αυτή ως το στρατηγικό της πλεονέκτημα. Διαφοροποιείται από άλλες θεωρίες ανάπτυξης ως εξής: στο πρότυπο της ενδογενούς ανάπτυξης, οι τοπικοί πληθυσμοί ως τοπικές κοινωνίες βασίζονται στην αξιοποίηση των ίδιων πόρων της περιοχής τους για να μπορούν να αποφασίζουν μόνοι τους για την ανάπτυξή τους με την αυτονομία που τους παρέχουν οι πόροι και έχουν ως επίκεντρο το χώρο τους (χωρο–εδαφική ενότητα) (Myrdal, 1957· Χριστοφάκης, 2001). Γι' αυτό το λόγο, χαρακτηρίζεται και ως *ολοκληρωμένη ενδογενής ανάπτυξη* καθώς η δράση του ενός δρώντος υποκειμένου – συμμετέχοντα προστίθεται στη δράση του άλλου και ο κάθε πόρος αξιοποιείται και προστίθεται συμπληρωματικά σε έναν άλλο συνδεδεμένο στη διαδικασία πόρο, παίρνοντας τη μορφή μαθηματικού ολοκληρώματος. Όλες οι δράσεις και οι πόροι είναι ελλειπείς, όταν δεν αξιοποιούνται συμπληρωματικά μεταξύ τους, καθώς η συμπληρωματικότητα πολλαπλασιάζει τα οφέλη από τη διαδικασία

(Vázquez-Barquero, 2002). Το κέντρο της ενδογενούς ανάπτυξης είναι η μικρότερη γεωγραφικά, οικονομικά ή/και διοικητικά μονάδα (ενδεικτικά, το χωριό και η κοινότητα ως τόποι) και ως περιφέρεια θεωρείται το αμέσως μεγαλύτερο επίπεδο οργάνωσης και διαχείρισης των δημόσιων υποθέσεων (περιφέρεια, κράτος ή υπερεθνικές ενώσεις κρατών). Σύμφωνα με αυτό το πρότυπο, ο τελευταίος δρώντας τοποθετείται πρώτος στη διαδικασία της ανάπτυξης (Chambers, 1983· Hagemann, Seiter, 2003). Οι εντάσεις ανάμεσα στα δύο επίπεδα τοπικού κέντρου – περιφέρειας εξαρτώνται από τις φυσιογνωμικές ιδιαιτερότητες των χωρο-εδαφικών ενοτήτων (High, Nemes, 2007). Λόγω της τοπικής κλίμακας σχεδιασμού, έχει επικρατήσει να ταυτίζεται με την τοπική ανάπτυξη. Η τοπική ανάπτυξη αντιπροσωπεύει την έκφραση της τοπικής αλληλεγγύης με αφετηρία τις κοινωνικές σχέσεις και τους δεσμούς των μελών της εδαφικής ή διοικητικής μονάδας, τα οποία εκδηλώνουν τη βούληση, δηλαδή, αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία (αυτοδιάθεση) να αξιοποιήσουν τους τοπικούς χωρο-εδαφικούς πόρους, που βρίσκονται σε ενεργή ή λανθάνουσα μορφή. Το ενδογενές τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο αποτελείται από έξι (6) διαδικασίες, που καθορίζουν το βαθμό της ποιότητας ζωής σε τοπικό επίπεδο: την τοπική αυτονομία, την αποκέντρωση των αποφάσεων, τη συμμετοχή των πολιτών, τον εφοδιασμό των δημόσιων υπηρεσιών, την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, την ανθρώπινη και κοινωνική εξέλιξη (Slee, 1993).

Ως αποτέλεσμα, ο θετικός ρυθμός μεταβολής της τεχνολογίας και της οικονομίας καθορίζεται από προσδιοριστικούς παράγοντες, που βρίσκονται εντός του συστήματος. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι οικονομικές πολιτικές του κράτους, που παρέχουν κίνητρα στο ανθρώπινο κεφάλαιο των ιδιωτικών επιχειρήσεων για έρευνα και καινοτομία σχετικά με τη βελτίωση των υπαρχόντων ή την παραγωγή νέων αγαθών της αγοράς και τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας, οδηγώντας σε μακροχρόνιο ρυθμό ποσοτικής μεγέθυνσης της συνολικής οικονομίας μιας χώρας. Ο μακροχρόνιος ρυθμός ποσοτικής μεγέθυνσης της οικονομίας μετράται από το ρυθμό μεταβολής του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος⁵ κατά κεφαλή (Gross Domestic Product–GDP) (Myrdal, 1957· Tzeremes, 2014· Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008· Παπαδασκαλόπουλος, 2013).

⁵ $GDP = C + I + G + (X - M)$, όπου C τα προϊόντα και οι υπηρεσίες ως αγαθά που αγοράζουν οι καταναλωτές, I οι πάγιες επενδύσεις επιχειρηματικού τομέα σε εξοπλισμό, παραγωγικές μονάδες + επενδύσεις ιδιωτών (κατοικίες), G οι κρατικές δαπάνες για προϊόντα και υπηρεσίες – μεταβιβαστικές πληρωμές + τόκοι, X–M οι καθαρές εξαγωγές.

Το ΑΕγχΠ αναφέρεται στην αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας, δηλαδή της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών μιας οικονομίας και για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (Γεωργακόπουλος, 2012). Η μέτρηση του ρυθμού μεγέθυνσης μιας οικονομίας βοηθά στον προσδιορισμό της ικανότητάς της να παράγει προϊόντα και υπηρεσίες από τη μια χρονική περίοδο σε μια άλλη και λογίζεται ως μεταβολή (Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008). Ο προσδιορισμός της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας με τη σειρά της οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τα αίτια των μεταβολών του βιοτικού επιπέδου των ατόμων εσωτερικά της οικονομίας αυτής ενώ η σύγκριση ανάμεσα στα άτομα διαφορετικών οικονομιών επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά και με τις αιτίες αύξησης ή μείωσης του βιοτικού επιπέδου σε μια ευρύτερη περιοχή (Αργύρης, 2009· Γετίμης, κ.ά., 1993). Οπότε, αλλαγή στο ρυθμό μεταβολής του συνολικού προϊόντος μιας οικονομίας και σε μια δεδομένη χρονική στιγμή συνεπάγεται και αλλαγή στη μεταβολή του βιοτικού επιπέδου των ατόμων μέσα σε αυτή (Amin, 1976· Gillis, et.al., 2011· Ρέππας, 2015). Κατ' αυτό τον τρόπο, επιχειρείται η απόδοση απαντήσεων στα ερωτήματα αναφορικά με το τι είναι αυτό που επιτρέπει σε ορισμένες οικονομίες να μεγεθύνονται και σε κάποιες άλλες δεν το επιτρέπει. Ή γιατί σε κάποιες χώρες παρατηρείται συσσώρευση πλούτου και σε κάποιες άλλες παρατηρείται συγκέντρωση φτώχειας (Myrdal, 1957).

Σύμφωνα με τη θεωρία, μια γενική απάντηση στα ερωτήματα είναι η εξής: η τεχνολογική πρόοδος ευνοεί τον ατελή ανταγωνισμό των επιχειρήσεων σε ένα κλάδο, επιτρέποντας την παραγωγή πολλών και διαφοροποιημένων προϊόντων που καλύπτουν περισσότερες καταναλωτικές ανάγκες, η γνώση αξιοποιείται καλύτερα σε οικονομίες κλίμακας, ευνοείται η κινητικότητα παραγωγικών συντελεστών, όπως η εργασία και το κεφάλαιο, και με βάση το κόστος μεταφοράς του γεωγραφικού παράγοντα διαδραματίζει ρυθμιστικό ρόλο στην κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο (Myrdal, 1957). Ως εκ τούτου, η συσσώρευση γνώσης παρουσιάζει σταθερό κόστος παραγωγής ενώ οδηγεί σε αύξουσες αποδόσεις κλίμακας και γι' αυτό ελκύει μεγάλες επενδύσεις, αυξάνοντας αναλογικά το προϊόν και το ΑΕγχΠ με ταχύτερους ρυθμούς στις ανεπτυγμένες χώρες από ό,τι στις αναπτυσσόμενες. Όσο προχωρά η επέκταση της παραγωγής, οι οικονομίες συγκέντρωσης και, συνεπώς, μεγέθυνσης λειτουργούν ως ευρύτερες οντότητες έλξης και άλλων δραστηριοτήτων και πόρων (Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008).

Επειδή τα μεγέθη μιας οικονομίας ποικίλλουν γεωγραφικά, λόγω των διαφορών στη φυσιολογική κατάσταση των χωρικών οντοτήτων και οικονομιών, είτε πρόκειται για όμορες γεωγραφικές περιοχές είτε για τμήματα εντός της ίδιας περιοχής, ο ρυθμός μεταβολής των μεγεθών μιας χωρικής οικονομίας εξελίσσεται διαφορετικά σε σχέση με μια άλλη. Άρα, διαφορετικές είναι οι θεσμικές κατευθύνσεις, οι διοικητικές διαδικασίες και οι ποσοτικές ενέργειες ως προς το περιεχόμενο της περιφερειακής πολιτικής, είτε πρόκειται για κινητοποίηση της ανάπτυξης κάθε περιοχής ή για διόρθωση των ανισορροπιών στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ διαφορετικών περιοχών (Γιαουτζή, 1985).

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να παρατεθεί ο διαχωρισμός των εννοιών *ανάπτυξη* και *μεγέθυνση* καθώς πρόκειται για δύο διαφορετικές διαδικασίες. Η πρώτη έχει χαρακτηριστικά ποσοτικής επέκτασης και αύξησης σε φυσικές ποσότητες, ενώ η δεύτερη έχει χαρακτηριστικά ποιοτικής αλλαγής ή μεταβολής ή αύξησης της ποικιλίας των μεγεθών (Von Boventer, 1963). Η ανάπτυξη μπορεί να είναι και ποσοτική και ποιοτική έννοια. Η μεγέθυνση, όμως, δεν μπορεί να είναι πάντα ποιοτική.

Συγκεκριμένα, το αναπτυξιακό φαινόμενο διακρίνεται σε τρεις μορφές (Boudeville, 1972). i) Ως *οικονομική μεγέθυνση* (growth), κατά την οποία ορίζεται η σταθερή (steady) διαχρονική αύξηση του συνολικού προϊόντος μιας οικονομίας και εκφράζεται μέσα από τη θετική μεταβολή του κατά κεφαλήν ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ) ή του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕγχΠ). Το ΑΕΠ και το ΑΕγχΠ αναφέρονται στην αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας, δηλαδή της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών για μια συγκεκριμένη περίοδο (Durlauf, et.al., 2005· Stiglitz, et.al., 2010· Stiglitz, et.al., 2018a, 2018b). Χαρακτηρίζεται και ως η ποσοτική διάσταση της ανάπτυξης (Παπαδασκαλόπουλος, 2013). ii) Ως *οικονομική ανάπτυξη* (development), κατά την οποία εκφράζεται η μακροχρόνια διαδικασία οικονομικού μετασχηματισμού της κοινωνίας προς μια καλύτερη και πιο ανθρώπινη κατεύθυνση σε κάθε δημόσια αλληλεπίδραση, όπως ορίζεται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (Barca, et.al., 2012· Hirschman, 1958· Myrdal, 1957· Rostow, 1959· Solow, 1956· Stiglitz, et.al., 2010· Swan, 1956· UN, 1997· Παπαδασκαλόπουλος, 2013). Ως μετασχηματισμός εννοείται η θετική μεταβολή των εξής διαρθρωτικών παραγόντων ανάπτυξης: του εργατικού δυναμικού, των ωρών εργασίας, της κατάρτισης και των δεξιοτήτων του, της ποσότητας των αγαθών, της επιχειρηματικής και οργανωτικής ικανότητας, της λειτουργίας των θεσμών, του κοινωνικού κεφαλαίου και των

περιβαλλοντικών πόρων (Fua, 1994· Tzeremes, 2014). Χαρακτηρίζεται και ως η διαδικασία ανάπτυξης στην ποιοτική της διάσταση. iii) Ως *οικονομική πρόοδος*, όπου ορίζεται η δυναμική διαδικασία κατά την οποία εξελίσσεται η δίκαιη διανομή του πλούτου στα άτομα με σκοπό τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και στις περιφέρειες. Πρώτος κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η ανάπτυξη είναι κάτι περισσότερο από μεγέθυνση, ο Kuznets (1955). Απέδειξε ότι είναι ταυτόχρονα τόσο μεγέθυνση όσο και δομική μεταβολή, που επιτρέπει την εσωτερική αναδιανομή του πλούτου με δικαιότερο τρόπο. Η θεώρηση αυτή βρίσκεται στον πυρήνα της ΔΔ, στην οποία υπερτονίζεται ο ανθρώπινος χαρακτήρας της ανάπτυξης ανάμεσα στα άτομα και τις περιφέρειες και σε αυτή την κατεύθυνση προσανατολίζεται και η προτεινόμενη μεθοδολογία: στην ολοκληρωμένη ενδογενή ανάπτυξη της περιφέρειας με ισχυρή την παρουσία του ίδιου του θεσμού στην κινητοποίηση των εδαφικών πόρων.

Σε μια μεταξύ τους αντιπαραβολή, έχει παρατηρηθεί ότι η οικονομική μεγέθυνση συνδέεται με τη διανομή του εισοδήματος ανάμεσα στα άτομα ενώ η οικονομική ανάπτυξη σχετίζεται με το σύστημα και την πολιτική διανομής του εισοδήματος. Το άριστο και επιθυμητό σημείο εντοπίζεται στο συνδυασμό αυτών των δύο. Η μεταξύ τους σύνδεση γίνεται ως εξής: όσο επεκτείνεται η παραγωγικότητα της εργασίας και η μεγέθυνση του προϊόντος και καθώς αυξάνονται τα επίπεδα εισοδήματος, η λειτουργία του συστήματος διευρύνεται, οπότε η διαδικασία της ανάπτυξης εξελίσσεται πιο γρήγορα και οι επενδύσεις γίνονται με αποτελεσματικότερο τρόπο. Όμως, έτσι αυξάνονται και οι εισοδηματικές διαφορές ανάμεσα στα άτομα, μεγαλώνοντας το χάσμα στα επίπεδα ευημερίας μεταξύ πλούσιων και φτωχών ομάδων ατόμων. Γι' αυτό, η οικονομική μεγέθυνση δεν συνεπάγεται και ενδογενή ανάπτυξη (Greenwood, Jovanovic, 1990· Hermansen, et.al., 2016). Δηλαδή, η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης αναφέρεται στη μεγέθυνση του προϊόντος και έπειτα στη δίκαιη διανομή του μέσω της οικονομικής πολιτικής του κράτους. Λόγω του βασικού οικονομικού προβλήματος (στενότητα πόρων), ο σχεδιασμός της διανομής είναι αναγκαίο να πληροί τα κριτήρια της αποδοτικότητας των πόρων και της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών (οικονομικά κριτήρια σχεδιασμού), καθώς και της ισότητας στην κατανομή στα άτομα και στις ομάδες ατόμων (κοινωνικά κριτήρια σχεδιασμού).

Προεκτείνοντας, όταν η μεγέθυνση του προϊόντος και η διανομή φθάνει από τα άτομα στο επίπεδο των περιφερειών, τότε οι κατάλληλες δόσεις των ως άνω στοιχείων αποτελούν και το περιεχόμενο της περιφερειακής πολιτικής του κράτους για την

αντιμετώπιση του προβλήματος των ανισοτήτων του χώρου (περιφερειακό πρόβλημα) (Hagemann, Seiter, 2003· Αλεξιάδης, 2012· Βλιάμος, 2008).

Έχει επικρατήσει, ότι για να επιτευχθεί η μεγέθυνση ή η ανάπτυξη ενός οικονομικού συστήματος, απαραίτητο είναι να ξεπεραστούν οι παράγοντες, που εμποδίζουν τη διαδικασία (τα λεγόμενα εμπόδια ανάπτυξης). Τα εμπόδια αναφέρονται στις αδιαιρετότητες της παραγωγής, της προσφοράς και της ζήτησης, όπου οι οικονομικοί δρώντες αναλαμβάνουν έναν αδιαίρετο μαζί με τις οικονομικές αποφάσεις τους κίνδυνο. Για παράδειγμα, για μια επένδυση σε μια μη ανεπτυγμένη αγορά, η απόφαση για ανάληψη της επένδυσης είναι αδιαίρετη με τον κίνδυνο η επένδυση να αποτύχει (Ρέππας, 2015). Γι' αυτό το λόγο, η ενδογενής διαχωρίζεται από την αυτοδύναμη ή αυτάρκη ανάπτυξη, διότι στην πρώτη περίπτωση η δυνατότητα λήψης απόφασης εμπλέκει το πολιτικό στοιχείο και μπορεί να καταστήσει τη χωρική οντότητα αντικείμενο εκμετάλλευσης της πολιτικής της ηγεσίας ενώ στη δεύτερη περιλαμβάνεται το στοιχείο της εσωτερικής αυτοδιάθεσης και διεργασίας, που κατευθύνει συλλογικά την οντότητα στην αναζήτηση των λύσεων (Friedman, Weaver, 1979).

Οι προσδιοριστικοί παράγοντες και των δύο διαστάσεων, δηλαδή του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης, σε γενικές γραμμές συγκλίνουν και αφορούν: την παραγωγικότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων, την κοινωνική δικαιοσύνη σχετικά με τη διανομή ή/και κατανομή του παραγόμενου πλούτου, την αειφορία των πόρων και την ενδογένεση της διαδικασίας (Παπαδασκαλόπουλος, 2013).

Αναφορικά με την εκτίμηση ή αποτίμηση της ποσοτικής διάστασης της ανάπτυξης (δηλαδή της οικονομικής μεγέθυνσης), η μέτρηση διαμορφώνεται από τις εισροές, δηλαδή τους συντελεστές παραγωγής: το φυσικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο καθώς και την τεχνολογική γνώση (τεχνογνωσία), με βάση τη χρονική μεταβολή των οικονομικών μεγεθών που την προσδιορίζουν, ενώ τα μεγέθη αυτά μεταβάλλονται βραχυχρόνια, μεσοπρόθεσμα και μακροχρόνια (Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008).

Στη βραχυχρόνια περίοδο (ένα έτος), οι διακυμάνσεις (αυξήσεις ή μειώσεις) του προϊόντος μιας οικονομίας επηρεάζονται από τη ζήτηση καθώς η πιθανή αύξηση της ζήτησης του προϊόντος ακολουθείται από την αύξηση της παραγωγής του (επέκταση). Αντίθετα, η μείωση της παραγωγής προσδιορίζεται από τη μείωση στη ζήτηση για κατανάλωση και επένδυση (ύφεση). Οπότε, οι μεταβολές και οι συγκρίσεις σε αυτή την περίοδο επιτρέπουν την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με το τι συμβαίνει στην

οικονομική μεγέθυνση από έτος σε έτος. Βραχυχρόνια, ένας τουλάχιστον συντελεστής παραμένει σταθερός και μεταβάλλεται μόνο ο συντελεστής της εργασίας (Γεωργακόπουλος, 2012· Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008).

Στη μεσοπρόθεσμη περίοδο, οι διακυμάνσεις (αυξήσεις ή μειώσεις) του προϊόντος μιας οικονομίας επηρεάζονται από την προσφορά του κεφαλαιακού αποθέματος, του τεχνολογικού επιπέδου και του μεγέθους του εργατικού δυναμικού. Το κεφαλαιακό απόθεμα εξαρτάται από την αποταμίευση και την προσέλκυση επενδύσεων. Το τεχνολογικό επίπεδο εξαρτάται από την κτήση της τεχνογνωσίας – καινοτομίας και την ποιότητα των δομών (υποδομή, ανωδομή). Η ποιότητα του εργατικού δυναμικού εξαρτάται από τις ικανότητες – δεξιότητες που το χαρακτηρίζουν (επίπεδο εκπαίδευσης, κατάρτισης και εξειδίκευσης, μάθησης στην πράξη και δια βίου μάθησης) (Γεωργακόπουλος, 2012· Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008).

Στη μακροχρόνια περίοδο, οι διακυμάνσεις (αυξήσεις ή μειώσεις) του προϊόντος μιας οικονομίας επηρεάζονται από το φυσικό κεφάλαιο, το ανθρώπινο κεφάλαιο και την παραγωγικότητα της εργασίας. Ως φυσικό κεφάλαιο νοούνται οι φυσικοί πόροι και οι παραγωγικοί συντελεστές, που το ανθρώπινο κεφάλαιο ως εργατικό δυναμικό έχει στη διάθεσή του να αξιοποιήσει, βασισμένο στο επίπεδο της γνώσης και της τεχνολογίας που κατέχει και εκφράζεται από τη συνάρτηση της συνολικής παραγωγής. Η συνολική παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών εξαρτάται από την ποσότητα (μέγεθος, εξού και μεγέθυνση) των συντελεστών παραγωγής και την ικανότητα μετατροπής τους σε προϊόν. Μακροχρόνια, κανένας συντελεστής δεν παραμένει σταθερός. Δίδεται από τη συνάρτησή⁶ συνολικής παραγωγής (aggregate production function) (Ανδρικόπουλος, 2003a, 2003b).

Συνεπώς, από τα ως άνω προκύπτει το εθνικό εισόδημα, το οποίο εξαρτάται από το επίπεδο παραγωγής των επιχειρήσεων της οικονομίας, από το πώς κατανέμεται στα νοικοκυριά μέσω των αγορών συντελεστών και από το μέγεθος της αποταμίευσής του από τα νοικοκυριά (Ανδρικόπουλος, 2003a, 2003b). Δηλαδή, η οικονομική μεγέθυνση που μετράται κυρίως από το ΑΕΠ/ΑΕγχΠ, συναρτάται από το φυσικό κεφάλαιο, το ανθρώπινο κεφάλαιο και το τεχνολογικό επίπεδο ανά εργαζόμενο, που χρησιμοποιείται για τη συνολική παραγωγή στην οικονομία (Romer, 1990). Ένα σύστημα ενδογενούς

⁶ $Y=F(K,L)$, όπου Y το συνολικό προϊόν, K το συνολικό κεφάλαιο / κεφαλαιουχικό απόθεμα, L το σύνολο εργαζομένων ως συντελεστή παραγωγικής εργασίας.

ανάπτυξης, επειδή βασίζεται σε ίδιες και όχι έτερες δυνάμεις, διακρίνεται από διάθεση για διαφοροποίηση από ένα σύστημα εξωγενούς ανάπτυξης, παρά την κοινή αφετηρία τους, τη νεοκλασική οικονομική θεωρία. Το ρεύμα της ενδογενούς ανάπτυξης ενσωματώνει και διατηρεί τις εξής βασικές παραδοχές της νεοκλασικής μακροοικονομικής και μικροοικονομικής θεωρίας: τη μεγιστοποίηση του ατομικού κέρδους, τη μεγιστοποίηση της ατομικής ωφέλειας και της χρησιμότητας από τη χρήση των αγαθών, τον εργαλειακό ορθολογισμό των ατομικών αποφάσεων, την τέλεια πληροφόρηση των οικονομικών δρώντων, τις βασικές υποθέσεις της οριακής παραγωγικότητας, της γενικής ισορροπίας και της μεγιστοποίησης του κέρδους των επιχειρήσεων. Ενώ απορρίπτει τις σταθερές αποδόσεις κλίμακας στην παραγωγή των αγαθών, την ύπαρξη τέλει ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην οικονομία και αντιπροτείνει την έννοια της καινοτομίας, που οδηγεί σε αύξουσες αποδόσεις κλίμακας και την ύπαρξη ατελούς ανταγωνισμού (μονοπώλια). Συν ότι όλες οι ενδογενείς οικονομικές δραστηριότητες συντονίζονται και διευθύνονται υπό το συντελεστή του χώρου, ο οποίος λειτουργεί ως το δίκτυο που κινητοποιεί, συνδέει και μεταφέρει τους ίδιους πόρους της οντότητας, τροφοδοτώντας και (ανα)κεφαλαιοποιώντας τις αποδόσεις τους μέσα στο σύστημα (Romer, 1986, 1990, 1994).

Η έννοια της *ενδογένειας* αποτελεί ένα χαρακτηριστικό, το οποίο αναφέρεται στη συμπεριφορά της μαθηματικής τυποποίησης των ενδογενών υποδειγμάτων και όχι στα στοιχεία των δειγμάτων των πληθυσμών, που μελετούν τα υποδείγματα (Ανδρικόπουλος, 2003a, 2003b). Συγκεκριμένα, τα ενδογενή υποδείγματα για να αποδείξουν τις βασικές υποθέσεις τους, χρησιμοποιούν τη γραμμική εξίσωση της στατιστικής μορφής $Y = \alpha + \beta X$, όπου: Y είναι η ενδογενής ή εξαρτημένη μεταβλητή ως το οικονομικό φαινόμενο που επιδιώκουν να εκτιμήσουν (κατόπιν της εκτίμησης ονομάζεται εκτιμημένη), X η εξωγενής ή ανεξάρτητη μεταβλητή ή προσδιοριστικός παράγοντας του Y ως ένα στοιχείο με δεδομένες τιμές που καθορίζει τη συμπεριφορά του Y (ενδεικτικά, ο συντελεστής παραγωγής εργασία ή κεφάλαιο ή πάγιο κεφάλαιο και οι πρώτες ύλες). Ωστόσο, η εκτίμηση των οικονομικών φαινομένων περιλαμβάνει την πιθανότητα σφάλματος, δηλαδή την πιθανότητα τα υποδείγματα να μην μπορούν να αποτυπώσουν πλήρως την πραγματική κατάσταση που προσδοκούν να εκτιμήσουν. Τότε, με την προσθήκη του διαταρακτικού όρου ε η στατιστική εξίσωση $Y = \alpha + \beta X$ μετατρέπεται σε οικονομετρική ως $Y = \alpha + \beta X + \varepsilon$, όπου ε τα *κατάλοιπα* που δεν μπορούν

να συμπεριλάβουν τα υποδείγματα και αφήνουν εκτός εκτίμησης. Κατ' αυτό τον τρόπο, μέσω του ε γίνεται φανερή η επίπτωση που έχει ή δεν έχει ένας αστάθμητος παράγοντας στην οικονομική συμπεριφορά του Y . Η δε γραμμικότητα των συντελεστών της συνάρτησης εκφράζει το βαθμό συσχέτισης των κοινωνικοοικονομικών φαινομένων μεταξύ τους. Όταν γίνονται γνωστά τα ως άνω, τότε η οικονομική πολιτική του κράτους με στόχο την παρέμβαση για διόρθωση των προβλημάτων άνισης ανάπτυξης του χώρου δικαιοδοσίας του είναι πιθανότερο να περιλαμβάνει πιο αποτελεσματικά και αποδοτικά μέτρα (Ανδρικόπουλος, 2003a, 2003b).

Η μαθηματική τυποποίηση των ενδογενών υποδειγμάτων προέρχεται από τη συνάρτηση παραγωγής της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας της $Y=f(X,t)$, εισάγοντας σε αυτή την έννοια της τεχνολογίας. Τότε δημιουργείται η (νέα) συνάρτηση (τεχνολογίας), γνωστή και ως συνάρτηση των Cobb–Douglas⁷, προγενέστερη του υποδείγματος Romer, σύμφωνα με την οποία στην πλήρως ανταγωνιστική αγορά η ταυτόχρονη αύξηση εργασίας και κεφαλαίου δημιουργεί ισόποση αύξηση του προϊόντος και φθίνουσα πορεία στην παραγωγικότητα (McCann, 2016· Ανδρικόπουλος, 2003a, 2003b· Γιαουτζή, 1985).

Ο συντελεστής της τεχνολογίας (A) προστέθηκε έχοντας το ρόλο να ερμηνεύσει τη διαφορά μεταξύ του ρυθμού μεταβολής του προϊόντος και του ρυθμού μεταβολής των εισροών, όπου η νεοκλασική συνάρτηση παραγωγής δεν μπορεί να ερμηνεύσει (γι' αυτό και η τεχνολογία θεωρήθηκε ως κατάλοιπο). Εκφράζεται σε μονάδες ρυθμού μεταβολής ως προσδιοριστικός παράγοντας της μεγέθυνσης μιας οικονομίας.

Εδώ το επίπεδο τεχνολογίας έχει τον εξής σημαντικό ρόλο: σε όλα τα ενδογενή υποδείγματα η καινοτομία αναφέρεται στην ανάπτυξη νέων προϊόντων με βάση την τεχνολογική πρόοδο και την εξειδίκευση που βασίζεται στη γνώση ως υπεραξίας της εργασίας που προκύπτει από τη γνώση. Δηλαδή, η τεχνολογική πρόοδος επιτρέπει την παραγωγή καινοτόμων προϊόντων, που διαμορφώνουν το συγκριτικό πλεονέκτημα των

⁷ Στη γενική της μορφή δίδεται ως: $f(x) = A(t) \prod_{j=1}^{\infty} x_j^{\alpha_j}$, $\alpha_j > 0, j = 1, 2, \dots, n$, όπου Y το προϊόν, X ο συντελεστής παραγωγής ως εισροή, α_j ο ρυθμός μεταβολής του προϊόντος (ελαστικότητα) από τις εισροές, A η τεχνολογική πρόοδος ως κατάλοιπο. Στην ειδική της μορφή διατυπώνεται ως: $Y = AL^{\alpha} + K^{\beta}$, όπου: Y το προϊόν, L η εργασία, K το απόθεμα παγίου κεφαλαίου, $\alpha = \frac{WL}{PY}$ το μερίδιο μισθών, $\beta = \frac{RK}{PY}$ το μερίδιο κεφαλαίου στη συνολική συνάρτηση παραγωγής, A το επίπεδο τεχνολογίας μεταξύ $0 < \alpha < 1$, $\sigma \in [0, \infty]$ (Ανδρικόπουλος, 2003a· 2003b).

ιδιωτικών επιχειρήσεων που τα διαθέτουν στην αγορά, προσελκύοντας και άλλους οικονομικούς και μη πόρους καθώς και υλικούς και άυλους, το οποίο αποτελεί και τη συμβολή της στο ΑΕγχΠ (King, Levine, 1993).

Παρατηρείται, ότι η ενδογενής συνάρτηση τεχνολογικής παραγωγής απαντά στις υποθέσεις συσχέτισης των οικονομικών ποσοτήτων και φαινομένων μιας περιοχής, αλλά δεν απαντά στα ζητήματα αιτιότητας που μπορεί να τα συνδέει. Δηλαδή, είναι εφικτό να εκτιμηθούν και να αποτιμηθούν χρονικά τα οικονομικά μεγέθη ενδιαφέροντος, αλλά δεν είναι εφικτό να προσδιοριστούν οι αιτίες και οι εντάσεις που τα προκαλούν. Οπότε, οι οικονομικές πολιτικές που σχεδιάζονται με βάση τις εκτιμήσεις των ενδογενών υποδειγμάτων για τη θεραπεία των προβλημάτων ανάπτυξης των περιοχών είναι πιθανό να μην περιλαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα πρόβλεψης και διόρθωσης των ανισοτήτων. Συνεπώς, τα υποδείγματα αυτής της μορφής μπορούν να χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά με άλλα εργαλεία προγραμματισμού της ανάπτυξης. Καθώς η ερμηνεία της χωρικής ασυμμετρίας, που δημιουργείται από τους διαφορετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης και τα επίπεδα ανάπτυξης ανάμεσα σε διάφορες περιοχές, δεν είναι ακριβής όταν βασίζεται μόνο στην ανάλυση των οικονομικών παραγόντων. Αντιθέτως, η πραγματικότητα αποτυπώνεται καλύτερα όταν συνεξετάζονται οι ιστορικοί, θεσμικοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες, που έχουν εξίσου σημασία αν και άυλο (μη μετρήσιμο) χαρακτήρα (Stiglitz, et.al., 2010· Stiglitz, et.al., 2018a, 2018b).

Κατ' ακολουθίαν, τα εξειδικευμένα ερωτήματα που επιχειρεί να απαντήσει η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης είναι τα εξής (Barca, et.al., 2012): πώς λειτουργούν οι ενδογενείς δυνάμεις μιας περιοχής που διευκολύνουν την αύξηση της παραγωγικότητας, πώς μπορούν να ενεργοποιηθούν οι ενδογενείς δυνάμεις της συγκέντρωσης κεφαλαίων και γνώσεων και ποιοι είναι οι μηχανισμοί μέσω των οποίων εμποδίζεται η τάση προς τη σταθερή κατάσταση (steady state) του οικονομικού συστήματος.

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία που προσανατολίζουν τις πιθανές απαντήσεις των ερωτημάτων και καθιστούν τη διαδικασία της ανάπτυξης ως ενδογενή διεργασία συνοψίζονται α) στον προσδιορισμό των επιλογών, β) στον έλεγχο των πόρων και γ) στη διατήρηση των ωφελειών εντός του συστήματος ενώ εκτείνονται σε τέσσερα επίπεδα (Friedman, Weaver, 1979· Vázquez-Barquero, 2010).

Σε οικονομικό επίπεδο, η πίστωση και η επανεπένδυση μέρους του πλεονάσματος γίνεται τοπικά, προκειμένου να διαφοροποιηθεί η τοπική οικονομία και παράλληλα να αποτελέσει μόνιμη βάση για μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα. Συγκεκριμένα, η διαδικασία βασίζεται στα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής. Η κάθε περιοχή δίνει ένα μοναδικό συνδυασμό χαρακτηριστικών, ο οποίος αποτελεί την ταυτότητά της και εκφράζει το βαθμό καινοτομίας της. Στα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνονται: τα γεωγραφικά και φυσικά στοιχεία, όπως η γεωγραφική θέση, το κλίμα, τα φυσικά πλεονεκτήματα / μειονεκτήματα, η δυναμικότητα του εδάφους, οι φυσικοί πόροι. Τα οικονομικά χαρακτηριστικά των παραγωγικών συστημάτων, όπως το σύστημα αγοράς, το ποσοστό συμμετοχής στον πρωτογενή, το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, ο αριθμός των επιχειρήσεων και η επιχειρηματικότητα, ο βαθμός εκβιομηχάνισης και του τεχνολογικού επιπέδου. Τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, όπως τα ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία, ο τρόπος σύγχρονης διαβίωσης, η ιστορική συνέχεια, ο βαθμός τοπικής συνείδησης, τοπικής συνοχής ή συνεκτικής συμπεριφοράς. Το θεσμικό περιβάλλον, όπως το σύστημα οργάνωσης, οι θεσμοί, οι κανόνες, οι πρακτικές, τα δίκτυα, οι οργανώσεις. Ο τρόπος συνδυασμού των πόρων και οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής από τους τοπικούς δρώντες συμπυκνώνει την πρωτοβουλία αυτοδιαχείρισης της ανάπτυξης. Μέσω της αυτοδιαχείρισης προάγεται η δημιουργία του νευρικού δικτύου των διασυνδέσεων και η διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων, από τις οποίες προκύπτει ο βαθμός της συνοχής μεταξύ τους (Garofoli, 1993· Slee, 1993· Vázquez-Barquero, 2006, 2010).

Ο τρόπος συνδυασμού και διαχείρισης βασίζεται στην ικανότητα ελέγχου των εγγενών πόρων και των οικονομικών δραστηριοτήτων από τους δρώντες που διαβιούν στην περιοχή, όπως και στην ικανότητα εγγύησης της αυτονομίας του δικτύου που αναπτύσσουν (Garofoli, 1993). Έτσι, οι φορείς ανάπτυξης είναι ευέλικτοι παραγωγικοί οργανισμοί, ώστε να παρουσιάζουν θετικά αποτελέσματα, ιδιαίτερα σε περιόδους ταχείας αλλαγής, τόσο σε επίπεδο αγοράς όσο και περιβάλλοντος. Γι' αυτό, η διαχείριση προάγεται καλύτερα όταν υπάρχει ποικιλομορφία στις τεχνικές παραγωγής, στα τελικά προϊόντα που κυκλοφορούν στην αγορά και στα αναπτυξιακά μέτρα καθώς ικανοποιείται μεγαλύτερο εύρος αναγκών και προτιμήσεων των ατόμων. Οπότε, οι αναπτυξιακές διαδικασίες λαμβάνονται ως αποτέλεσμα εισαγωγής γνώσεων και καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία μέσω των επενδύσεων (Aydalot, 1985).

Σε πολιτικό επίπεδο, αναγνωρίζεται ως η αυξανόμενη ικανότητα μιας περιοχής να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις που την αφορούν καθώς και για τη χρήση των αντίστοιχων μέσων. Δηλαδή, αναγνωρίζεται ως η ικανότητα της περιοχής να σχεδιάζει και να εφαρμόζει αναπτυξιακές πολιτικές και, πάνω από όλα, η ικανότητά της να διαπραγματεύεται τα στοιχεία που καθορίζουν ως τοπική μια οντότητα του χώρου. Πίσω από αυτή την ικανότητα, αναγκαστικά υπάρχει μια πολιτική ρύθμιση που ευνοεί την αποκέντρωση, καθότι προγραμματίζεται από τη βάση προς την κορυφή, γνωστή και ως *από κάτω προς τα άνω ανάπτυξη* (bottom–up development). Έχει τη μορφή της *ολοκληρωμένης, εντόπιας και αυτόνομης* διαδικασίας (Friedman, Weaver, 1979· Vázquez–Barquero, 2010· Λαγός, 2007). Ο προσδιορισμός *ολοκληρωμένη* προέρχεται από το μαθηματικό ολοκλήρωμα, όπου κάθε προσέγγιση δεν μπορεί να μετρηθεί ακριβώς, γι' αυτό και κάθε μία προστίθεται σε μια μεγαλύτερη για να δώσουν το τελικό αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα, σημαίνει αυτογνωσία και γνώση ικανοτήτων και των ορίων των ικανοτήτων. Σημαίνει πρώτα μια εσωτερική ολοκλήρωση των ανθρώπων ενός χώρου, που εξωτερικεύεται με την ολοκλήρωση του σχεδιασμού. Όταν φθάνει η φάση του σχεδιασμού, τότε η κάθε ενέργεια που κάποιος προτείνει και αναλαμβάνει, δένει με τη δραστηριότητα που κάποιος άλλος αναλαμβάνει στον ίδιο χώρο. Και οι δυο συνειδητά συμμετέχουν, σχεδιάζουν και λειτουργούν έτσι, ώστε η ενέργεια του καθενός να πολλαπλασιάζει το αναπτυξιακό αποτέλεσμα της ενέργειας του άλλου (Vázquez–Barquero, 2002). Οι τοπικοί δρώντες ως λήπτες αποφάσεων που διαβιούν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή διακρίνονται από συνειδητοποιημένη ομαδική δράση κάτω από έναν κοινό σκοπό (εννοείται η ανάπτυξη) και από διάθεση δια βίου μάθησης όσο προχωρά η διαδικασία μετασχηματισμού (Garofoli, 1993· Romer, 1986).

Σε τεχνολογικό επίπεδο, η εσωτερική ικανότητα ενός συστήματος (στην προκειμένη περίπτωση, μιας οργανωμένης επικράτειας), του δίνει τη δυνατότητα να παράγει τη δική του τεχνολογία, ικανή να επιφέρει ποιοτικές αλλαγές στο ίδιο το σύστημα. Σε πολιτιστικό επίπεδο, λειτουργεί ως ένα είδος μήτρας που δημιουργεί μια κοινωνικο–χωρική ταυτότητα, η οποία θεωρείται θεμελιώδης για μια ουσιαστική ανάπτυξη (Vázquez–Barquero, 2010).

Συμπερασματικά, η ενδογενής ανάπτυξη αντιλαμβάνεται τον τόπο ως τον πυρήνα της θεωρίας, ως κλίμακα προγραμματισμού της διαδικασίας οικονομικής μεγέθυνσης και θετικής μεταβολής της προόδου, προάγοντας την έννοια της τοπικότητας. Στη διαδικασία της ενεργοποίησης της ανάπτυξης ενδογενώς λαμβάνουν μέρος όλοι οι

τοπικοί πόροι μιας περιοχής, δηλαδή, το φυσικό, το οικονομικό και το ανθρώπινο–κοινωνικό–διανοητικό κεφάλαιο. Οι παραπάνω πόροι διασυνδέονται με ένα σύστημα τοπικής συνοχής (ταυτότητα και συνείδηση του χώρου), που διαμορφώθηκε από τις κοινωνικές σχέσεις των συμφερόντων των μελών που βρίσκονται στην περιοχή με το πέρασμα του χρόνου. Ο βαθμός της συνοχής καθορίζει το επίπεδο και την ταχύτητα ενεργοποίησης και κινητοποίησης των πόρων, οι οποίοι μια δεδομένη χρονική στιγμή συνδυάζονται μεταξύ τους μέσω των λειτουργικών διαδικασιών στα όρια μιας περιοχής του χώρου με σκοπό την ανάπτυξή της. Ασχέτως αν ο απώτερος σκοπός της ενδογενούς ανάπτυξης είναι κοινός σε όλες τις περιοχές, η κάθε μία διαθέτει τη δική της ιδιαίτερη ταυτότητα. Οπότε, οι πρωτοβουλίες των δρώντων υποκειμένων ως ληπτών αποφάσεων, που συνδέονται με τους επιμέρους στόχους που αντιστοιχούν στους πόρους, διαμορφώνονται διαφορετικά για κάθε περίπτωση. Εδώ ο τόπος ως χώρος έχει το ρόλο της πλατφόρμας διάδοσης της παραγόμενης καινοτομίας ως νευρωνικό δίκτυο συμφερόντων και γι' αυτό αποτελεί διακριτό παράγοντα ή συντελεστή ανάπτυξης (Johansson, et.al., 2011· Vázquez–Barquero, 2002).

2.3.ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ

2.3.1.ΟΡΘΟΔΟΞΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΞΩΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ

Η μεγέθυνση ως ποσοτική διάσταση της ανάπτυξης εκτιμάται με οικονομετρικά υποδείγματα προσδιορισμού των ποσοτικών χαρακτηριστικών μιας οικονομίας. Τα υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης διακρίνονται σε ορθόδοξα και ετερόδοξα. Τη ΔΔ απασχολεί η συμπεριφορά των ορθόδοξων, τα οποία διακρίνονται σε εξωγενούς μεγέθυνσης και σε ενδογενούς μεγέθυνσης. Κύριος εκπρόσωπος της θεωρίας της εξωγενούς ανάπτυξης είναι ο Robert Solow (1956) με το νεοκλασικό υπόδειγμα οικονομικής μεγέθυνσης ή υπόδειγμα Solow, το οποίο επεκτάθηκε από τον Swan (Swan, 1956). Στο υπόδειγμα, ο θετικός ρυθμός μεταβολής της οικονομίας καθορίζεται από προσδιοριστικούς παράγοντες που βρίσκονται εκτός του συστήματος και το επίπεδο της τεχνολογίας δεν συσχετίζεται με το κεφάλαιο, την αποταμίευση και την κατανάλωση. Σύμφωνα με αυτό, οι συντελεστές παραγωγής κεφαλαίου και εργασίας είναι σταθεροί, αλλά η παραγωγική διαδικασία από ένα σημείο και έπειτα τείνει να παρουσιάζει φθίνουσες αποδόσεις, με αποτέλεσμα να παρατηρείται σύγκλιση στο

επίπεδο ισόρροπης μεγέθυνσης του προϊόντος μεταξύ των ανεπτυγμένων και των λιγότερο ανεπτυγμένων οικονομιών, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν ίδιο πληθυσμό και τεχνολογία. Οι ενδογενείς μεταβλητές του εξωγενούς υποδείγματος είναι το συνολικό προϊόν Y , το συνολικό φυσικό κεφάλαιο K και η συνολική κατανάλωση C (Solow, 1956· Swan, 1956). Κύριος εκπρόσωπος της θεωρίας της ενδογενούς ανάπτυξης είναι ο Paul Romer (1986, 1990, 1994), ο οποίος αντιτίθεται στο υπόδειγμα Solow–Swan.

Παρά το γεγονός, ότι τα ορθόδοξα υποδείγματα εξωγενούς και ενδογενούς μεγέθυνσης έχουν ως κοινή αφετηρία τη νεοκλασική οικονομική θεωρία και συγκεκριμένα τη νεοκλασική συνάρτηση παραγωγής $Y=f(X,t)$, μεταξύ τους διαφέρουν.

Ορθόδοξα Υποδείγματα Εξωγενούς και Ενδογενούς Οικονομικής Μεγέθυνσης	
Εξωγενή	Ενδογενή
<ul style="list-style-type: none"> Μεταφύτευση της ανάπτυξης από μια ανώτερη θεσμική αρχή μέσω δημόσιων πολιτικών σε μια κατώτερη ιεραρχικά χωρική οντότητα και εξαγωγή εκροών από την περιοχή μεταφύτευσης 	<ul style="list-style-type: none"> Κινητοποίηση της ανάπτυξης με ενδογενείς δυνάμεις / τοπικούς πόρους της χωρικής οντότητας και ανακεφαλαιοποίηση – διατήρηση εκροών ως απόθεμα ανάπτυξης
<ul style="list-style-type: none"> Ρυθμός μεταβολής τεχνολογίας και οικονομίας από προσδιοριστικούς παράγοντες εκτός του οικονομικού συστήματος (εξωγένεια) 	<ul style="list-style-type: none"> Ρυθμός μεταβολής τεχνολογίας και οικονομίας από προσδιοριστικούς παράγοντες εντός του οικονομικού συστήματος (ενδογένεια)
<ul style="list-style-type: none"> Τεχνολογία και τεχνογνωσία ως κατάλοιπα διαδικασίας παραγωγής 	<ul style="list-style-type: none"> Τεχνολογία και τεχνογνωσία ως δημόσια αγαθά και εισροές διαδικασίας παραγωγής
<ul style="list-style-type: none"> Επένδυση σε φυσικό κεφάλαιο 	<ul style="list-style-type: none"> Επένδυση σε ανθρώπινο και διανοητικό κεφάλαιο
<ul style="list-style-type: none"> Σταθερές ή φθίνουσες αποδόσεις κλίμακας φυσικού κεφαλαίου 	<ul style="list-style-type: none"> Αύξουσες αποδόσεις και οικονομίες κλίμακας φυσικού κεφαλαίου
<ul style="list-style-type: none"> Τέλειος ανταγωνισμός Αρνητικές εξωτερικές οικονομίες 	<ul style="list-style-type: none"> Ατελής ανταγωνισμός Θετικές εξωτερικές οικονομίες
<ul style="list-style-type: none"> Σύγκλιση επιπέδων ανάπτυξης 	<ul style="list-style-type: none"> Απόκλιση / σύγκλιση κατά ομάδες επιπέδων ανάπτυξης
<ul style="list-style-type: none"> Από άνω προς τα κάτω 	<ul style="list-style-type: none"> Από κάτω προς τα άνω, ο τελευταίος δρώντας τοποθετείται πρώτος στη διαδικασία ανάπτυξης

Πίνακας 1: Ορθόδοξα υποδείγματα εξωγενούς και ενδογενούς μεγέθυνσης. Πηγή: προσαρμογή από το Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008.

Εν κατακλείδι, ο όρος *ενδογενής οικονομική μεγέθυνση* σημαίνει περισσότερο προϊόν, που μπορεί να προέρχεται είτε από μεγαλύτερες ποσότητες συντελεστών παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο, επιχειρηματικότητα ή καινοτομία) ή/και από μεγαλύτερη αποδοτικότητα των συντελεστών αυτών (τεχνολογική πρόοδος). Από την άλλη, ο όρος

ενδογενής οικονομική ανάπτυξη σημαίνει και περισσότερο προϊόν, αλλά και διαρθρωτικές αλλαγές – μεταβολές στη σύνθεση του προϊόντος, στην κατανομή των συντελεστών παραγωγής κατά παραγωγικούς τομείς, στο τεχνολογικό και θεσμικό πλαίσιο, στην κοινωνική και πληθυσμιακή κατάσταση καθώς και στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Αυτό σημαίνει, ότι η μεγέθυνση (ποσοτική συσσώρευση ή επέκταση) δεν ταυτίζεται με την ανάπτυξη (ποιοτική αλλαγή). Και δεν ταυτίζεται καθώς δεν προϋποθέτει κριτήρια ισότητας και αποτελεσματικότητας στην κατανομή των πόρων, αν και δείχνει την αποδοτικότητά τους. Έχει παρατηρηθεί, ότι οι χώρες που διαθέτουν φυσικό και ανθρώπινο πλούτο και διακρίνονται από μεγάλη εδαφική έκταση, συχνά, δεν μπορούν να διαφύγουν από το φαύλο κύκλο της φτώχειας. Κι αυτό διότι, δεν διαθέτουν τις απαραίτητες δομές (υποδομή και ανωδομή) για να τον αξιοποιήσουν, δηλαδή το θεσμικό πλαίσιο, την ποιότητα εκπαίδευσης και το τεχνολογικό επίπεδο. Αντίθετα, έχει παρατηρηθεί, ότι χώρες μικρότερες σε γεωγραφική έκταση μπορεί να παρουσιάζουν υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης και επίπεδα ανάπτυξης, λόγω της συγκέντρωσης των δομών, της αξιοποίησης και της υπερ-απόδοσης των συντελεστών παραγωγής (Hagemann, Seiter, 2003· Johansson, et.al., 2011· Vázquez-Barquero, 2002). Από αυτή την άποψη, η ανάπτυξη αποτελεί θέμα διαχείρισης πόρων και πολιτικών, που είναι και το αντικείμενο μελέτης της ΔΔ.

Τέλος, για τη θεραπεία των προβλημάτων ανισότητας απαιτείται ο εντοπισμός του συνδυασμού των στοιχείων του μείγματος ενεργοποίησης και κινητοποίησης των πόρων και των δημόσιων πολιτικών για την κατανομή των αποτελεσμάτων τους με ισότητα και αποτελεσματικότητα, ώστε να επιτευχθεί ένα όσο το δυνατόν πιο ομοιόμορφο επίπεδο οικονομικής σύγκλισης μεταξύ των χωρών. Ο συνδυασμός αυτός δίδεται μέσα από μια ειδική μεθοδολογία, τη *στρατηγική* και είναι διαφορετικός για κάθε περιοχή του χώρου, ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες που παρουσιάζει. Η διαπραγμάτευση ως έννοια και εξεταζόμενη μέθοδος ανάπτυξης της ΔΔ βρίσκεται στον πυρήνα της έννοιας της στρατηγικής.

2.3.2.ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ROMER

Βασικότερο και πιο αντιπροσωπευτικό από όλα τα υποδείγματα⁸ ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης θεωρείται το υπόδειγμα τεχνολογικής εξέλιξης ή καινοτομικό υπόδειγμα ή υπόδειγμα R&D-βάσης (research and development) του Paul Romer (1986, 1990, 1994).

Το υπόδειγμα του Romer ανήκει στο πρώτο κύμα νεοκλασικών θεωριών ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης, όπου κατατάσσονται στην ορθόδοξη οικονομική σκέψη. Στο ορθόδοξο δόγμα πρυτανεύει η συνάρτηση παραγωγής, τα άτομα διακρίνονται από προτιμήσεις και τείνουν να μεγιστοποιούν τις συναρτήσεις χρησιμότητας των επιλογών τους και οι επιχειρήσεις τείνουν να επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση του κέρδους στην τέλεια ανταγωνιστική αγορά. Συνοπτικά, τα υποδείγματα ενδογενούς μεγέθυνσης βασίζονται στην τεχνολογία και τις προτιμήσεις (Levine, 1997, 2005· Spear, Young, 2016).

Κύριοι εκπρόσωποι είναι οι εξής: ο Arrow (1962), ο οποίος εισήγαγε την έννοια της μάθησης μέσω της εργασίας στη διαδικασία της παραγωγής και τις εξωτερικές επιδράσεις. Οι Uzawa–Lucas (1965 και 1988 αντίστοιχα), οι οποίοι εξηγούν τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη ως συνέπεια της συσσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου. Ο Barro (1990), ο οποίος θεωρεί τη δημόσια δαπάνη ως προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής μεγέθυνσης. Ο Rebello (1991), ο οποίος θεωρεί ότι η φορολογική πολιτική είναι η προσδιοριστική μεταβλητή της οικονομικής ανάπτυξης (Aghion, Howitt, 1992· Cruz e Silva, Concalves, 2015· Levine, 1997, 2005).

Οι ως άνω θεωρητικοί τροποποίησαν τη μαθηματική μορφή της νεοκλασικής συνάρτησης παραγωγής $Y=AL^{\alpha}K^{\beta}$ ως αντίδραση στις αδυναμίες του μοντέλου εξωγενούς μεγέθυνσης του Solow και τη μετέτρεψαν στο μοντέλο AK. Κατ' αυτούς, αν το μοντέλο AK είναι αληθές, τότε η διαχρονική αύξηση του ποσοστού επένδυσης οδηγεί σε διαχρονική αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης. Η βασική διαφωνία ανάμεσά τους είναι στον τρόπο, που προσδιορίζεται η τεχνολογική πρόοδος (ενδογενώς ή εξωγενώς αντίστοιχα). Πρόσθετα, στο νεοκλασικό υπόδειγμα το κεφάλαιο θεωρείται ο μόνος προσδιοριστικός παράγοντας της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης, ενώ στο υπόδειγμα AK ο μόνος προσδιοριστικός παράγοντας θεωρείται ότι είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο. Η

⁸ Βλ. Παράρτημα Κεφαλαίου 2.

προέκταση ή μετατροπή γίνεται εισάγοντας τις έννοιες του ανθρώπινου κεφαλαίου και της μάθησης (Aghion, Howitt, 1992· Cruz e Silva, Concalves, 2015· Levine, 1997, 2005).

Το υπόδειγμα του Romer είναι ένα ανταγωνιστικό μοντέλο ισορροπίας και ως βασικό επιχείρημα εξετάζει τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, στην οποία η γνώση θεωρείται ότι αποτελεί διακριτή εισροή στην παραγωγική διαδικασία καθώς οι ενδογενείς τεχνολογικές μεταβολές που επιφέρει την οδηγούν σε αυξανόμενη οριακή παραγωγικότητα (αύξουσες αποδόσεις και οικονομίες κλίμακας). Σε αντίθεση με τα εξωγενή μοντέλα που βασίζονται σε φθίνουσες αποδόσεις, εδώ οι ρυθμοί ανάπτυξης μπορεί να αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου, οι επιπτώσεις των οικονομικών διαταραχών μπορούν να εξομαλύνονται με τις αποφάσεις των ιδιωτικών επιχειρήσεων και οι μεγάλες χώρες να αναπτύσσονται ταχύτερα από τις μικρότερες (Romer, 1990).

Το επιχείρημα του υποδείγματος του Romer (1990) βασίζεται σε τρεις υποθέσεις. Η πρώτη υπόθεση είναι ότι η τεχνολογική αλλαγή – βελτίωση στη μείξη πρώτων υλών βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομικής μεγέθυνσης. Διότι, η τεχνολογική πρόοδος παρέχει το κίνητρο για συνεχή συσσώρευση κεφαλαίου, και αντίστροφα, η συσσώρευση κεφαλαίου και η τεχνολογική πρόοδος αντιπροσωπεύουν μεγάλο μέρος της αύξησης της παραγωγής ανά ώρα εργασίας. Αυτό σημαίνει ότι ένας εργαζόμενος δεν μπορεί να βρίσκεται σε περισσότερες από μία θέσεις εργασίας, αλλά το σχέδιο για ένα δημόσιο αγαθό μόλις δημιουργηθεί μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όσες παραγωγικές δραστηριότητες και όσο συχνά επιθυμεί η επιχείρηση. Υπό αυτή την έννοια, ένα σχέδιο ανάπτυξης ενός προϊόντος (που εκφράζει τη γνώση και την τεχνολογία ως τεχνογνωσία) ενσωματώνει την υπεραξία του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Η δεύτερη υπόθεση είναι, ότι η τεχνολογική αλλαγή επέρχεται σε μεγάλο βαθμό σαν αποτέλεσμα των ενεργειών, που αναλαμβάνονται από άτομα που ανταποκρίνονται σε κίνητρα της αγοράς. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι όσοι συμβάλλουν στην τεχνολογική αλλαγή παρακινούνται από κίνητρα της αγοράς. Προϋπόθεση για την παρακίνηση των ατόμων είναι τα κίνητρα της αγοράς να παίζουν ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία με την οποία οι νέες γνώσεις μεταφράζονται σε προϊόντα με πρακτική αξία. Δηλαδή, η θεωρητική έρευνα είναι μεν δημόσιο αγαθό που διεξάγεται στα ακαδημαϊκά ιδρύματα και χρηματοδοτείται από τους φόρους που επιβάλλει η κυβέρνηση, αλλά τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που προκύπτουν από τις συνεπακόλουθες εφευρέσεις ή ευρεσιτεχνίες

προκύπτουν από προσπάθειες των ιδιωτικών επιχειρήσεων να δημιουργήσουν ιδιωτικό κέρδος. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι η γνώση, η έρευνα και η τεχνολογία είναι δημόσια αγαθά με ενδογενείς ιδιότητες, δηλαδή είναι αυτο-τροφοδοτούμενα μεγέθη, που διαχέουν τα αποτελέσματά τους κάθετα και οριζόντια στους τομείς οικονομικής παραγωγής (Romer, 1990).

Η τρίτη και σημαντικότερη υπόθεση είναι ότι οι μέθοδοι επεξεργασίας των πρώτων υλών είναι εγγενώς διαφορετικές από εκείνες των άλλων οικονομικών αγαθών. Όταν μια μέθοδος δημιουργείται, συμπεριλαμβανομένου και του κόστους δημιουργίας της, η ίδια μπορεί να χρησιμοποιηθεί ξανά και ξανά χωρίς επιπλέον κόστος. Η ανάπτυξη νέων και καλύτερων μεθόδων χαρακτηρίζεται από σταθερό κόστος. Αυτή η ιδιότητα θεωρείται το καθοριστικό χαρακτηριστικό της τεχνολογίας και κατ' επέκταση και του υποδείγματος (Romer, 1990).

Οπότε, γίνεται φανερό, ότι σε αντίθεση με τα υποδείγματα συσσώρευσης, το υπόδειγμα ενδογενούς μεγέθυνσης του Romer υποστηρίζει, ότι δοθέντων των ως άνω τριών υποθέσεων ή προϋποθέσεων, η ανάπτυξη είναι μια διαδικασία που δεν στηρίζεται στη συμπεριφορά του μηχανισμού των τιμών της αγοράς, αλλά στη γνώση και την επιδιωκόμενη τεχνογνωσία των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Συνακόλουθα, τα βασικά μεγέθη του υποδείγματος που λειτουργούν ως εισροές είναι τέσσερα: το φυσικό κεφάλαιο, το ανθρώπινο κεφάλαιο, η εργασία και το επίπεδο τεχνολογίας. Το ανθρώπινο κεφάλαιο μετράται σε μονάδες καταναλωτικών αγαθών. Ως εργασία εννοούνται οι δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού, που καλλιεργούνται με την τυπική εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση (στο υπόδειγμα το μέγεθος του ανθρώπινου δυναμικού ισοδυναμεί με το σύνολο του γενικού πληθυσμού). Έτσι, κάθε νέα μονάδα γνώσης αντιστοιχεί σε ένα σχέδιο για ένα νέο αγαθό που παράγεται (Romer, 1990).

Το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι το προεξάρχον μέγεθος, διότι με την ενσωμάτωση της γνώσης και της έρευνας μέσω της εργασίας στην παραγωγική διαδικασία, αυξάνει την παραγωγικότητα, προάγει την τεχνολογική πρόοδο αξιοποιώντας όλους τους φυσικούς πόρους και οδηγεί σε μακροχρόνιο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης ή θετικής μεταβολής. Επίσης, το ανθρώπινο κεφάλαιο ενσωματώνει το κοινωνικό ή σχεσιακό κεφάλαιο (αν και είναι διακριτά μεταξύ τους), το οποίο διαφοροποιεί τα ενδογενή υποδείγματα από τα εξωγενή, αλλά και από όλα γενικώς τα υποδείγματα, καθώς είναι

το μοναδικό είδος παραγωγικού συντελεστή, που δεν έχει φθίνουσες αποδόσεις (εν αντιθέσει με το φυσικό και το οικονομικό κεφάλαιο). Διότι, όσο η γνώση αυξάνεται, βελτιώνεται και η παραγωγικότητα των εργαζομένων, αποτιμώμενη ως άυλο αγαθό. Γι' αυτό και όταν αυξάνεται η καινοτομία στη συνολική παραγωγή, αποτελεί και θετική εξωτερική οικονομία καθώς διαχέονται τα οφέλη σε τρίτα μέρη, που δεν συμμετείχαν στην παραγωγική διαδικασία, αλλά απολαμβάνουν έμμεσα τα οφέλη από τη χρήση των προϊόντων (Fisher, et.al., 2007· Furtado, 1983· Romer, 1986· Tzeremes, 2014). Οπότε, στο υπόδειγμα πρωτοστατούν δύο ενδογενή μεγέθη. Πρώτον, το ανθρώπινο κεφάλαιο που διευθύνει ολόκληρη τη συνάρτηση παραγωγής και, δεύτερον, η καινοτομία ως αποτέλεσμα του διανοητικού κεφαλαίου, που προκύπτει από το ανθρώπινο κεφάλαιο και την τεχνολογική εξέλιξη, που είναι ο προσδιοριστικός παράγοντας της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας και της μακροχρόνιας ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης. Η διαδικασία εξελίσσεται και στους τρεις τομείς οικονομικής παραγωγής ενώ εστιάζει κυρίως σε τρεις κλάδους:

1 ^{ος} Κλάδος Παραγωγή Νέας Γνώσης και Νέων Τεχνολογιών	Εισροές Χρησιμοποιεί το ανθρώπινο κεφάλαιο και το υπάρχον απόθεμα γνώσεων για την παραγωγή νέων γνώσεων ως διανοητικό κεφάλαιο. Συγκεκριμένα, παράγει σχέδια για νέα διαρκή καταναλωτικά αγαθά.
2 ^{ος} Κλάδος Παραγωγή Ενδιάμεσων Διαρκών ή Κεφαλαιουχικών Αγαθών	Μετασχηματισμός Εισροών Χρησιμοποιεί τα σχέδια από τον τομέα της έρευνας και το διαφυγόν προϊόν για την παραγωγή τελικών διαρκών καταναλωτικών αγαθών. Η έρευνα για το νέο σχέδιο και την παραγωγή του νέου αγαθού μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε εντός της ίδιας επιχείρησης είτε από μια άλλη επιχείρηση, που αγοράζει το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας της πρώτης για να παράγει το νέο πραγματικό αγαθό.
3 ^{ος} Κλάδος Παραγωγή Τελικών Αγαθών	Εκροές Αξιοποιεί το ανθρώπινο κεφάλαιο, την εργασία και το σύνολο των διαρκών αγαθών για την παραγωγή των τελικών προϊόντων. Τα τελικά προϊόντα μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε για κατανάλωση είτε για αποθήκευση ως πάγιο κεφάλαιο.

Σχήμα 1: Τομείς και κλάδοι οικονομικής παραγωγής με κάθετη και οριζόντια ανατροφοδότηση, που αλληλεπιδρούν κατά το υπόδειγμα ενδογενούς μεγέθυνσης του Romer. Πηγή: προσαρμογή από το Romer, 1990:79.

Ειδικότερα, τα στοιχεία του υποδείγματος που αλληλεπιδρούν είναι τα εξής: Το βασικό μέγεθος είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο. Η βασική ιδέα είναι η συσσώρευση του διανοητικού κεφαλαίου με την αξιοποίηση της υπάρχουσας και τη δημιουργία νέας γνώσης μέσω της έρευνας για την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, καθώς η γνώση όταν παράγεται μπορεί να επαναχρησιμοποιείται χωρίς να αυξάνει το κόστος παραγωγής (ενδεικτικά αναφέρονται οι πατέντες ευρεσιτεχνίας). Ο βασικός μηχανισμός είναι ο τεχνολογικός εξοπλισμός. Οι βασικοί συντελεστές του οικονομικού κυκλώματος είναι οι επιχειρήσεις ως κάτοχοι και διαμοιραστές της καινοτομίας και τα νοικοκυριά ως εκτιμητές των διαθέσιμων επιλογών και λήπτες των καταναλωτικών αποφάσεων. Η καινοτομία θεωρείται ως διακριτό υποπροϊόν της παραγωγικής διαδικασίας και αποτελεί σκοπό τόσο των ιδιωτικών επιχειρήσεων που επιδιώκουν το κέρδος, όσο και του κράτους που επιδιώκει τη ρύθμιση της αγοράς μέσω των δημόσιων πολιτικών. Η τεχνογνωσία και η καινοτομία διαχέονται στο κύκλωμα. Το αποτέλεσμα είναι η προσέλκυση επενδύσεων για έρευνα και ανάπτυξη (R&D) σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, που οδηγούν στην εφεύρεση νέων τεχνολογιών που οδηγούν στη χρήση πιο αποδοτικών μεθόδων παραγωγής. Καθώς η παραγωγή εκσυγχρονίζεται τεχνολογικά, παράγεται περισσότερο προϊόν ενδογενώς και επιτυγχάνεται η μακροχρόνια μεγέθυνση της οικονομίας. Δηλαδή, όσο αυξάνεται η γνώση, αυξάνεται αναλογικά και το προϊόν, αλλά το κόστος παραμένει σταθερό. Η γνώση είναι ένα ποιοτικό μέγεθος και έχει την τάση να διαχέεται και να διαχέει τα παραγόμενα αποτελέσματα μεταξύ των τριών τομέων παραγωγής με κάθετη και οριζόντια κατεύθυνση. Κατ' αυτό τον τρόπο, η συσσώρευση της γνώσης οδηγεί σε θετικές εξωτερικές οικονομίες, σε αντίθεση με τη συσσώρευση των πόρων, που οδηγεί σε αρνητικές εξωτερικές οικονομίες (Romer, 1990).

Συνεπώς, κατά το υπόδειγμα του Romer (1986, 1990, 1994), η ανάπτυξη αυξάνεται γραμμικά όσο αυξάνεται το διανοητικό κεφάλαιο μέσα από μια σωρευτική διαδικασία. Αυτό σημαίνει ότι η συσσώρευση της γνώσης ευνοεί τον ατελή ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων (μονοπώλια) για την παραγωγή διαφοροποιημένων προϊόντων κατά αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, στις οποίες τείνει να αξιοποιείται καλύτερα η γνώση. Έτσι, ευνοείται η κινητικότητα της εργασίας και του κεφαλαίου ανάμεσα στις επιχειρήσεις για την παραγωγή των αγαθών ενώ ο γεωγραφικός παράγοντας διαδραματίζει ρυθμιστικό ρόλο στην κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο, λόγω του κόστους μεταφοράς των προϊόντων και της ευέλικτης εξειδίκευσης του

ανθρώπινου δυναμικού. Γι' αυτό, η συσσώρευση γνώσης δημιουργεί οικονομίες συγκεντρώσεως, που λειτουργούν ως οντότητες έλξης και άλλων δραστηριοτήτων και πόρων του χώρου, αφού ελκύει μεγάλες επενδύσεις, αυξάνοντας αναλογικά το ΑΕγχΠ με ταχύτερους ρυθμούς στις ανεπτυγμένες χώρες από ό,τι στις αναπτυσσόμενες (Καλαϊτζιδάκης, Καλυβίτης, 2008). Η ενδογενής ανανέωση του παραγωγικού εξοπλισμού με αξιοποίηση της υπάρχουσας και νέας γνώσης από ιδέες, εφευρέσεις και ευρεσιτεχνίες κινητοποιεί όλους τους πόρους και τους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας μέσω μιας διαρκούς κυκλικής και αυτο-τροφοδοτούμενης διαδικασίας.

Το υπόδειγμα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια επιχείρηση επιβαρύνεται με σταθερό κόστος σχεδιασμού ή έρευνας και ανάπτυξης για κάθε νέο, τεχνολογικά προηγμένο αγαθό που παράγει. Επανακτά το κόστος πωλώντας το νέο αγαθό σε τιμή υψηλότερη από το σταθερό κόστος παραγωγής. Δεδομένου ότι υπάρχει ελεύθερη είσοδος νέων επιχειρήσεων στον κλάδο, που λόγω του ατελούς ανταγωνισμού έχουν τη δυνατότητα παραγωγής διαφοροποιημένων αγαθών, το σταθερό κόστος των νέων αγαθών οδηγεί σε κέρδη από αυξήσεις στο μέγεθος της αγοράς και, ως εκ τούτου, σε κέρδη από το εμπόριο μεταξύ χωρών. Οι αυξήσεις στο μέγεθος της αγοράς έχουν αποτελέσματα όχι μόνο στο επίπεδο εισοδήματος και ευημερίας, αλλά και στο ρυθμό ανάπτυξης. Συνεπώς, οι μεγαλύτερες αγορές ευνοούν την περισσότερη έρευνα – γνώση, την ταχύτερη ανάπτυξη και αντίστροφα (Romer, 1986, 1990, 1994).

Παρά ταύτα, το υπόδειγμα εστιάζει στην επέκταση της παραγωγικότητας των ιδιωτικών επιχειρήσεων μιας περιοχής ενώ δεν λαμβάνει υπ' όψιν μία από τις κεντρικές δυνάμεις της διαδικασίας επέκτασης κεφαλαίου, όπως είναι η οργάνωση του παραγωγικού συστήματος. Δηλαδή, το ζητούμενο δεν είναι το αν (ή τουλάχιστον μόνο το αν) το παραγωγικό σύστημα μιας περιοχής αποτελείται από επιχειρήσεις με υψηλές επιδόσεις, ακόμη και αν αυτό σημαίνει διάχυση των ωφελειών στο εξωτερικό περιβάλλον, αλλά και ο τρόπος που είναι οργανωμένο το παραγωγικό σύστημα και η επίδραση που ασκεί ο τρόπος αυτός στην ελκυστικότητα – ανταγωνιστικότητα της περιοχής συνολικά (Becattini, 1979· Piore, Sabel, 1984· Saxenian, 1994· Scott, 1988· Vázquez-Barquero, 2006). Η αδυναμία του υποδείγματος είναι σημαντική καθώς στις καινοτόμες περιοχές του γεωγραφικού χώρου και στις ανεπτυγμένες οικονομίες των προηγμένων χωρών ο τρόπος οργάνωσης του παραγωγικού συστήματος καθορίζει τη συμπεριφορά της παραγωγικότητας και, επομένως, της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης (Barca,

2009a, 2009b· Vázquez–Barquero, 2006). Σε αυτή ακριβώς την οργάνωση και διαχείριση και στη βελτίωσή τους στοχεύει η ιδέα της ΔΔ.

Η μαθηματική τυποποίηση⁹ του υποδείγματος του Romer αποτελεί επέκταση της συνάρτησης παραγωγής Cobb–Douglas και είναι μια συνάρτηση παραγωγής αυξουσών αποδόσεων, που εκτιμά τις εκροές των ως άνω τεσσάρων βασικών μεγεθών. Πρόσθετα, σύμφωνα με τη συνάρτηση συνολικής ζήτησης, οι προτιμήσεις των καταναλωτών σε διαρκή αγαθά καθορίζουν την προσφερόμενη ποσότητα από τη μονοπωλιακή τιμή του κάθε αγαθού καθώς και τη μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης που το παράγει. Και σύμφωνα με τη συνάρτηση¹⁰ προτιμήσεων των καταναλωτών, βασική επιδίωξή τους είναι η μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς τους (Romer, 1990).

Συμπερασματικά, γενικότερα στις ορθόδοξες θεωρίες ανάπτυξης η αύξηση της παραγωγής εξηγείται από την αύξηση του κεφαλαίου ή της απασχόλησης ή από μεταβολές στη λειτουργία της παραγωγής, που αποδίδονται στην εξωγενή τεχνική πρόοδο που είναι ανεξάρτητη από τις επενδύσεις. Ωστόσο, οι αυξήσεις στο κεφάλαιο υπολογίζονται ως οι μεικτές επενδύσεις μείον τις αποσβέσεις και σε συνθήκες ανταγωνισμού καμία από αυτές δεν μειώνει την παραγωγή, αν και προκαλεί μεγάλες μειώσεις στο απόθεμα. Κατά συνέπεια, ο ρόλος των επενδύσεων στην εξήγηση της ανάπτυξης ήταν πολύ υποτιμημένος, οδηγώντας στην έννοια του *καταλοίπου*, που αποδίδεται στην εξωγενή τεχνική πρόοδο. Ωστόσο, δεν υπάρχει κατάλοιπο καθώς στην πραγματικότητα η τεχνική πρόοδος δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις επενδύσεις ούτε είναι ανεξάρτητη από αυτές (Levine, 1997, 2005· Spear, Young, 2016).

Ειδικά η θεώρηση του Romer φαίνεται ότι αφήνει περιθώρια για κριτική, παρά το γεγονός ότι αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό υπόδειγμα της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης με σπουδαία συνεισφορά στην ερμηνεία του αναπτυξιακού φαινομένου. Συγκεκριμένα, ο Romer (1990) καταφεύγει σε μια σειρά από απλουστεύσεις και απλοποιήσεις ορισμένων εννοιών στην προσπάθειά του να αποδείξει, ότι η ιδιότητα της ενδογένειας του υποδείγματος είναι μια εξαιρετικά απλή διαδικασία και δεν εμπίπτει σε περιορισμούς των νεοκλασικών οικονομικών. Για παράδειγμα, ο πληθυσμός και η προσφορά εργασίας στο υπόδειγμα θεωρούνται σταθερά μεγέθη και το σύνολο της

⁹ Η μαθηματική εξήγηση του υποδείγματος του Romer δεν εντάσσεται στο σκοπό της ΔΔ και γι' αυτό παρατίθεται στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 2.

¹⁰ Βλ. Παράρτημα Κεφαλαίου 2.

εργασίας ισούται με το σύνολο του πληθυσμού. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες παράμετροι που μεταβάλλουν τον πληθυσμό μιας χώρας, όπως είναι τα επίπεδα γονιμότητας στις ηλικιακές ομάδες, αλλά και την προσφορά εργασίας, όπως είναι η διακύμανση των εργατοωρών ανά εργαζόμενο. Ακόμη, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και το απόρρητο των πνευματικών δικαιωμάτων στις πατέντες ευρεσιτεχνίας κατά περιπτώσεις αποκλείουν τη διάδοση της γνώσης ενώ η ισορροπία του υποδείγματος βασίζεται στην υπόθεση, ότι οποιοσδήποτε ασχολείται με την έρευνα έχει ελεύθερη πρόσβαση σε ολόκληρο το απόθεμα γνώσεων. Επιπλέον, δεν έχουν όλοι οι τομείς παραγωγής πρόσβαση στην ίδια τεχνολογία. Το πιο σημαντικό σημείο αδυναμίας του υποδείγματος είναι, ότι δεν λαμβάνει υπ' όψιν τη διάχυση της τεχνολογίας και τη διαρροή εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού (επαγγελματιών και επιστημόνων, brain drain) από μια περιοχή σε μια άλλη σε συνθήκες διεθνοποιημένης αγοράς (παγκοσμιοποίηση). Το εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό διαφεύγει σε περιοχές (χώρες προορισμού), που προσφέρουν καλύτερες συνθήκες εργασίας και, ως εκ τούτου, οι χώρες προέλευσης δεν διαθέτουν το κατάλληλο ανθρώπινο κεφάλαιο για την εφαρμογή της απαιτούμενης ερευνητικής γνώσης και τεχνογνωσίας στον τομέα της καινοτομίας με αποτέλεσμα τη δημογραφική μείωση και τη μείωση των επενδύσεων.

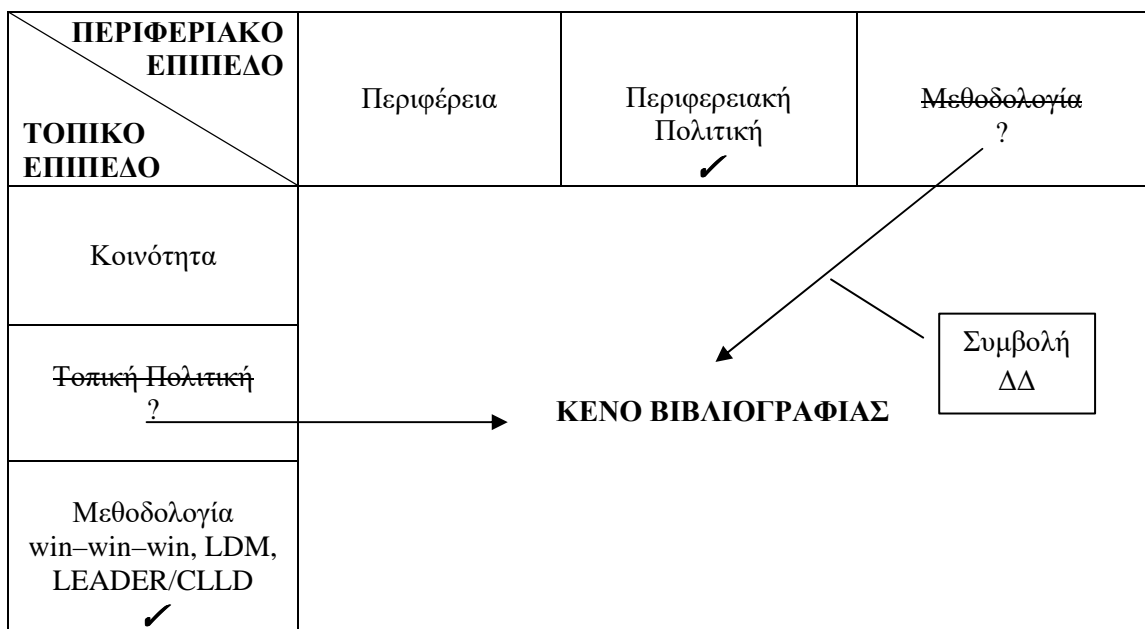
Οι ως άνω διαπιστώσεις σημαίνουν, ότι το υπόδειγμα ίσως έχει περισσότερες πιθανότητες αριστοποίησης των εκτιμήσεων ή μείωσης των πιθανοτήτων σφαλμάτων, εάν χρησιμοποιηθεί συνδυαστικά με άλλα εργαλεία εκτίμησης, όπως το υπόδειγμα που προτείνεται στη ΔΔ.

2.4. Η ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΣΤΟΧΟΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η ΔΔ διερευνά την περιφερειακή ανάπτυξη ως θέμα διαχείρισης των διαθέσιμων εδαφικών πόρων και οργάνωσης των πολιτικών μιας περιφέρειας ενδογενώς. Η ενδογενής ανάπτυξη στην ΕΕ επιδιώκεται μέσα από το σχεδιασμό και την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής, που είναι η κύρια πολιτική επενδύσεων και γι' αυτό κρίνεται σημαντικό να αναλυθεί. Με άλλα λόγια, η περιφερειακή πολιτική αποτελεί την πολιτική υπόσταση της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης (Αλεξιάδης, 2012· Βλιάμος, 2008). Ασκείται ως Πολιτική Συνοχής που ευνοεί τις συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης, στοχεύοντας στην ομοιομορφία ή εξομοίωση των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών της ΕΕ. Η έννοια της

σύγκλισης εμπλουτίστηκε με την εδαφική συνιστώσα το 2007, αποτελώντας το πολιτικό ισοδύναμο της θεωρίας μεγέθυνσης, που αναλύθηκε στο Κεφάλαιο 2. Στο πολιτικό επίπεδο της ενδογενούς θεωρίας, το οριοθετούμενο πεδίο δράσης της περιφερειακής πολιτικής είναι ο χώρος της ΕΕ, στον οποίο η διαδικασία της ανάπτυξης προσεγγίζεται ως μαθηματικό ολοκλήρωμα, όπου οι ενέργειες του αναπτυξιακού σχεδιασμού και οι αποφάσεις των μέτρων ανάπτυξης στην κάθε περιφέρεια, τόσο εντός ενός κράτους-μέλους όσο και μεταξύ διαφορετικών κρατών-μελών, αποτελούν μέρος του συνολικότερου οράματος της Πολιτικής Συνοχής (ολοκλήρωση). Εντούτοις, από την αλυσίδα του ολοκληρώματος απουσιάζει ένας σημαντικός κρίκος, διαταράσσοντας τη συνοχή: η μεθοδολογία για τις περιφέρειες. Εδώ συνίσταται η συνεισφορά της ΔΔ.

Ειδικότερα, στο περιφερειακό επίπεδο της Πολιτικής Συνοχής και στην κλίμακα σχεδιασμού της περιφέρειας, ενώ υπάρχει σαφής πολιτική στόχευση, δεν προβλέπεται η αντίστοιχη επιστημονική μεθοδολογία. Αντίθετα, στο τοπικό επίπεδο σχεδιασμού, το οποίο εμπεριέχεται στο περιφερειακό, ενώ υπάρχει μεθοδολογία¹¹, δεν προβλέπεται τοπική πολιτική. Ως εκ τούτου, το περιφερειακό επίπεδο εξυπηρετείται μέσα από τη διασταύρωση του εθνικού με το τοπικό, αφήνοντας ένα προβληματικό κενό στην αναπτυξιακή διαδικασία της Πολιτικής Συνοχής.

Σχήμα 2: Κενό διασύνδεσης μεταξύ του περιφερειακού και του τοπικού επιπέδου αναπτυξιακού σχεδιασμού στην Πολιτική Συνοχής της ΕΕ ως τμημάτων του υπερεθνικού σχεδιασμού. Πηγή: προσαρμογή από το Παπακωνσταντινίδης, 2012.

¹¹ Εννοείται το υπόδειγμα win-win-win ως μηχανισμός των LDM και LEADER/CLLD, βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.8.1.Η μεθοδολογία win-win-win.

Στο εθνικό επίπεδο, προτείνεται το υπόδειγμα της εδαφικής ανάπτυξης ως το υπόδειγμα βάσης της τρέχουσας εθνικής οικονομικής ανάπτυξης των κρατών-μελών. Το εδαφικό υπόδειγμα εκφράζεται με την προσθήκη της διάστασης του εδάφους ως χώρου και ως συνιστώσας στο υπόδειγμα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης. Έχει σχεδιαστεί για να προάγει την ανάπτυξη των εδαφικών περιοχών, αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα εδαφικά χαρακτηριστικά τους υπό ένα συνδυασμό πολιτικών από την κορυφή προς τη βάση (up-down) με εμπειρικές εφαρμογές από τη βάση προς την κορυφή (bottom-up). Σε αυτό το υπόδειγμα ανάπτυξης, η περιφέρεια έχει ειδικό βάρος κατά το σχεδιασμό και την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής και συνδέεται αναπόφευκτα με τη συνολική διευθέτηση της συνοχής στην ΕΕ (Böhme, et.al., 2015). Παρά το γεγονός ότι βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Πολιτικής Συνοχής, η επιστημονική βιβλιογραφία, ωστόσο, δεν παρέχει σαφείς απαντήσεις για το ρόλο της στην αναπτυξιακή διαδικασία και τη θέση της ως φορέα αποφάσεων, αναφορικά με τα ζητήματα κινητοποίησης των εδαφικών πόρων και οργάνωσης των αναπτυξιακών υποθέσεων. Κατά συνέπεια, εντοπίζεται ένα προβληματικό πλαίσιο διαχείρισης, το οποίο είναι σημαντικό σύμφωνα με τη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης, διότι ο τρόπος οργάνωσης της ανάπτυξης καθορίζει τη συμπεριφορά της παραγωγικότητας και κατ' επέκταση της συνοχής. Όσο η θέση της περιφέρειας παραμένει θολή και αδιευκρίνιστη, η αναπτυξιακή διαδικασία στην κλίμακα του σχεδιασμού της δεν συντονίζεται και το περιφερειακό πρόβλημα του ευρωπαϊκού χώρου παραμένει. Άρα, ο λόγος για τον οποίο η περιφερειακή ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται, είναι αποτέλεσμα του τρόπου διαχείρισης των πόρων και αντιστοίχισης των πόρων με τους δρώντες, τις δράσεις και τις πολιτικές. Το ακριβές σημείο του προβλήματος βρίσκεται στο σημείο τομής των up-down πολιτικών με τις bottom-up εμπειρικές εφαρμογές. Συγκεκριμένα, στη συνεργασία των εκ των κάτω με των εκ των άνω φορέων αποφάσεων κατά τη φάση της διαβούλευσης, τόσο κατά τη διαδικασία του αναπτυξιακού προγραμματισμού όσο και γενικότερα (Barboric, et.al., 2018).

Η ΔΔ έχει ως στόχο να φωτίσει τη μεθοδολογία, που ισχυροποιεί τη θέση της περιφέρειας μέσω της ανάμειξης δύο βιβλιογραφιών, της περιφερειακής ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης. Η μεθοδολογία βασίζεται στο υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win, το οποίο προτείνεται να επεκταθεί στο περιφερειακό επίπεδο με τις απαραίτητες τροποποιήσεις, καθώς είναι το κατεξοχήν υπόδειγμα διαβούλευσης ως

τριαδικής διαπραγμάτευσης¹² που αξιοποιεί η ΕΕ για την προώθηση του κοινοτικού διαλόγου (Parakonstantinidis, 2005).

2.4.1.Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΩΣ ΚΛΙΜΑΚΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

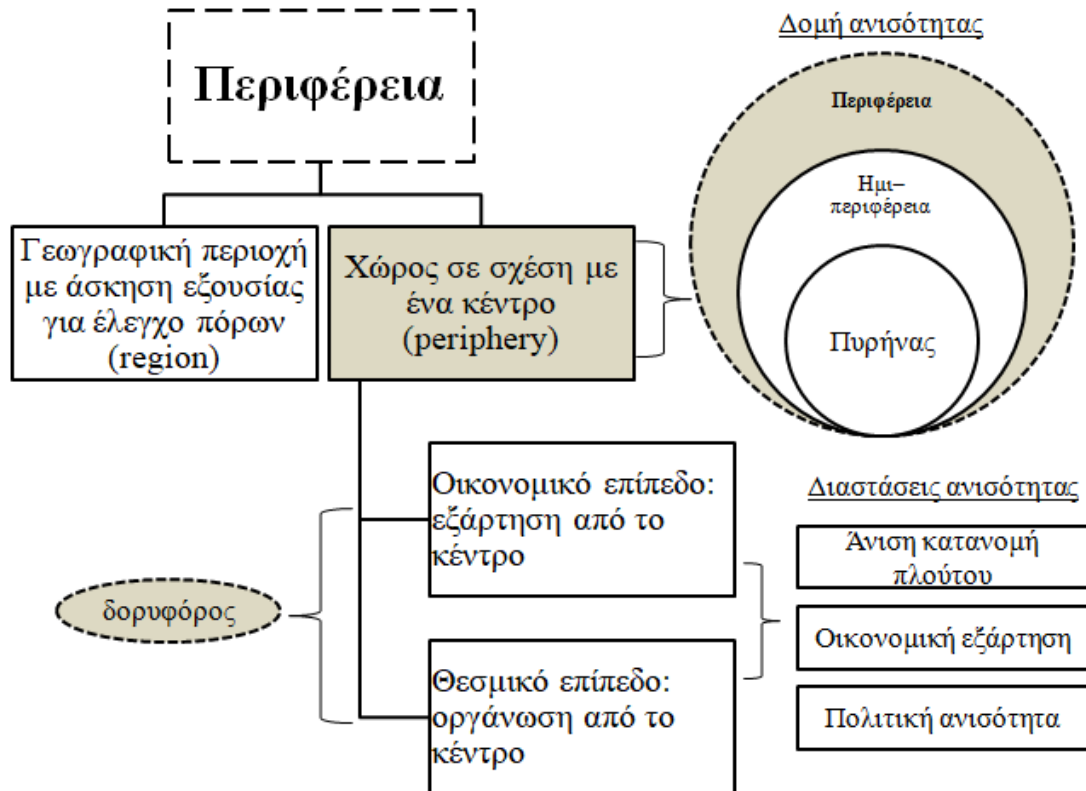
Η κλίμακα σχεδιασμού της περιφερειακής πολιτικής είναι η περιφέρεια. Ως περιφέρεια θεωρείται μια δυναμική, αλλά ταυτόχρονα και στατική γεωγραφική περιοχή ή ενότητα ως τμήμα του φυσικού χώρου. Έχει δεδομένα δομικά χαρακτηριστικά (πληθυσμός, οικονομική δραστηριότητα, δομημένο περιβάλλον), σταθερά όρια, ενώ διέπεται από ένα ενιαίο σύστημα αξιών (ήθη-έθιμα, παραδόσεις, κώδικας συμπεριφοράς). Το περιεχόμενό της επηρεάζεται από διαχρονικές μεταβολές των κοινών χαρακτηριστικών των εσωτερικών χωρικών μονάδων που την συνθέτουν.

Ο όρος *περιφέρεια* (region ή periphery) έχει διττή υπόσταση. Αφενός, αναφέρεται ως μια συγκεκριμένη και οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή, με ολοκληρωμένη κοινωνική και οικονομική δομή, στην οποία ασκείται οργανωμένη εξουσία με σκοπό τον έλεγχο των πόρων και των δραστηριοτήτων στα όρια της δικαιοδοσίας της (region). Αφετέρου, αναφέρεται και ως χώρος σε εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο, ο οποίος προσδιορίζεται από τον διαλεκτικό ανταγωνισμό, που βρίσκεται σε σχέση με ένα κέντρο (periphery). Εννοιολογικά, η οριοθέτηση της περιοχής είναι το στοιχείο που διαφοροποιεί τη μία υπόσταση από την άλλη (Christaller, 1933· Κόνσολας, 1997).

Στη δεύτερη περίπτωση, τόσο σε οικονομικό όσο και σε θεσμικό επίπεδο έχει τη συμπεριφορά δορυφόρου. Στο οικονομικό επίπεδο, οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ των δύο μπορούν να θεωρηθούν ως δίαυλοι εκμετάλλευσης και ως πηγή εξάρτησης της περιφέρειας, διότι το κέντρο σε ένα σύστημα κέντρου-περιφέρειας βρίσκεται εκεί όπου λαμβάνονται κρίσιμες αποφάσεις για τη ροή του κεφαλαίου. Στο θεσμικό επίπεδο, το κέντρο οργανώνει και ιεραρχεί τις περιφέρειες που βρίσκονται γύρω του, οπότε οι φορείς αποφάσεων του κέντρου που συγκεντρώνουν την εξουσία, τις κυβερνούν με το πλεονέκτημα της τεχνογνωσίας. Έτσι, διαμορφώνεται μια παγκόσμια δομή τριών επιπέδων ανισότητας, ο πυρήνας, η ημιπεριφέρεια και η

¹² Εννοείται το LEADER/CLLD. Βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.8.2.Η μέθοδος LEADER.

περιφέρεια, που εκδηλώνεται σε τρεις διαστάσεις: στην άνιση κατανομή του παγκόσμιου πλούτου, την ασύμμετρη οικονομική εξάρτηση και την πολιτική ανισότητα (Klink, 1990).

Σχήμα 3: Απεικόνιση της έννοιας της περιφέρειας σε σχέση με τη δομή και τις διαστάσεις της ανισότητας. Πηγή: προσαρμογή από το Klink, 1990:183.

Υπό αυτή την οπτική, η σχέση μεταξύ τους αποτελεί μία από τις διαχρονικές συγκρούσεις – εντάσεις καθώς η πύκνωση των συγκεντρώσεων πόρων και δραστηριοτήτων ευθύνεται για τις εδαφικές και εισοδηματικές ανισότητες στα άτομα και στις περιφέρειες (Constantin, 2021· Klimczuk, Klimczuk–Kochańska, 2019· Weissenbacher, 2020). Επομένως, σε κάθε ανάλυση της σχέσης κέντρου–περιφέρειας το περιφερειακό πρόβλημα ως πρόβλημα ανισότητας εξηγείται ως αποτέλεσμα κάποιας πληροφοριακής ανεπάρκειας (Kramer, 2011· Prebisch, 1950). Διότι, εάν οι περιφέρειες γνώριζαν εκ των προτέρων το μέγεθος της αναπτυξιακής τους δυναμικότητας, η διαπραγματευτική τους δύναμη θα μπορούσε να τις καθοδηγήσει να διαμορφώσουν τις δικές τους συνθήκες ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Δεν υπάρχει τίποτα αμφιλεγόμενο σε αυτό. Οι σπόροι της διαμάχης ριζώνουν στο επόμενο

επίπεδο αφαίρεσης, όταν τίθεται το ερώτημα σχετικά με το ποιος θα είναι ο ρόλος της περιφέρειας στην αναπτυξιακή διαδικασία (Klink, 1990). Γεγονός που επιχειρεί να διορθώσει η ΔΔ μέσω της ισχυροποίησης του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας.

Η κατηγοριοποίηση ή κατάταξη των περιφερειών ορίζεται σε τρεις ομάδες με βάση τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά, την ανθρώπινη, κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα και τη συμπεριφορά του πληθυσμού τους. Στην πρώτη ομάδα κατατάσσονται οι ομοιογενείς περιφέρειες, οι οποίες ορίζονται με βάση τα κοινά χαρακτηριστικά που τις διέπουν και τις ενώνουν και τις ελάχιστες διαφορές που τις χωρίζουν. Στη δεύτερη ομάδα κατατάσσονται οι πολικές περιφέρειες, οι οποίες ορίζονται με βάση τις σχέσεις αλληλεξάρτησης και ιεραρχίας που αναπτύσσονται μεταξύ των οικισμών στο εσωτερικό τους. Στην τρίτη ομάδα κατατάσσονται οι περιφέρειες προγραμματισμού ή σχεδιασμού, οι οποίες ορίζονται με βάση τις αποφάσεις που λαμβάνονται για τα μέτρα αναπτυξιακής πολιτικής που εφαρμόζονται με σκοπό τη μείωση των ανισοτήτων στο εισόδημα μεταξύ των ατόμων ή των ομάδων ατόμων (Κόνσολας, 1997).

Επιπρόσθετα, η κατηγοριοποίηση ή κατάταξη ορίζεται και με βάση άλλα κριτήρια, όπου και χωρίζονται: Σε τυπικές ή ομοιογενείς, με βάση το βαθμό ομοιότητας που παρουσιάζουν μεταξύ τους σε ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή σε μια ομάδα χαρακτηριστικών (ενδεικτικά, αγροτικές, βιομηχανικές, με κοινά εισοδηματικά επίπεδα και ρυθμούς ανάπτυξης). Σε λειτουργικές, με βάση το βαθμό των σχέσεων που αναπτύσσουν στο εσωτερικό τους οι επιμέρους χωρικές μονάδες κατά ζεύγη. Σε κομβικές ή πολικές, με βάση το βαθμό κυριαρχίας ή τάξης στις λειτουργικές περιφέρειες. Ακόμη, τα όρια μιας περιφέρειας μπορεί να συμπίπτουν με τα διοικητικά όρια μιας γεωγραφικής ενότητας, όπως τα έχει θεσμοθετήσει ένα κράτος. Σε αυτή την περίπτωση, δεν υπάρχουν σχέσεις ιεραρχίας, αλλά συμπληρωματικότητας μεταξύ των βαθμών τοπικής διοίκησης. Τότε, μπορεί να διαχωρίζονται με βάση αφηρημένες έννοιες, όπως οι περιφέρειες του ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου ή/και με τομεακά κριτήρια με σκοπό τη βέλτιστη κατανομή των επενδύσεων στους τομείς οικονομικής παραγωγής (Αλεξιάδης, 2012· Κόνσολας, 1997).

Το υπόδειγμα που προτείνεται στη ΔΔ έχει σχεδιαστεί, ώστε να είναι συμβατό και να λειτουργεί ανεξαρτήτως συνθηκών ανάπτυξης σε όλες τις κατηγορίες, κατατάξεις, διαστάσεις και περιπτώσεις που λαμβάνει η έννοια της περιφέρειας και αυτό οφείλεται

στην ανάμειξη της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης. Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης, ως ένα μέρος της τρίτης ενοποιητικής θεωρίας, προσφέρει τη στρατηγική για την άμβλυνση των συγκρουσιακών αλληλεξαρτήσεων της περιφέρειας σε οποιαδήποτε μορφή της. Είτε σε σχέση με ένα κέντρο είτε με μια άλλη περιφέρεια είτε με μια υποκείμενη ή μια υπερκείμενη χωρική οντότητα ή θεσμική αρχή είτε με τα ίδια τα άτομα και τις ομάδες ατόμων στην επικράτεια της δικαιοδοσίας της. Η διαπραγμάτευση ασχολείται αποκλειστικά με το ερώτημα *αν θα συμφωνούσαν τα άτομα με μια συμφωνία* και το πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα, που να υποδεικνύει σε ποια συμφωνία θα κατέληγαν τα ορθολογικά άτομα. Επιπλέον, προσδιορίζει το ρόλο του κράτους και οποιουδήποτε φορέα συλλογικής δράσης (collective action agency) σε σχέση με το δικαίωμα των ατόμων να έχουν στην κατοχή τους αυτά, που κληρονόμησαν ή απέκτησαν μέσω (εθελοντικών) ανταλλαγών (Βαρουφάκης, 2007). Τελευταία, λόγω της εισαγωγής της μεταβλητής του εδάφους ως χώρου στην Πολιτική Συνοχής (Εδαφική Συνοχή), εισήχθηκε η έννοια της *εδαφικής ενότητας* ως σχεδιαστικής υποδιαίρεσης του εθνικού μοντέλου εδαφικής ανάπτυξης, που προτείνεται να υιοθετήσουν τα κράτη-μέλη.

Εν προκειμένω, η περιφέρεια ως θεσμός ενός κράτους και το έδαφος ως χώρος με τη δυναμικότητά του ως σύνολο των εγγενών πόρων αποτελούν αμφότερα τέτοια συλλογικά κεκτημένα δικαιώματα των τοπικών κοινωνιών, χάρη στους δεσμούς εγγύτητας που αναπτύσσουν διαχρονικά με αυτά τα δρώντα υποκείμενα (Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2005, 2006). Η εξέλιξη αυτή, εκτός από τη χωρική, την οικονομική, την κοινωνική και τη διοικητική, δίνει μια επιπλέον διάσταση στην έννοια της περιφέρειας, την εδαφική διάσταση. Η περιφέρεια ως εδαφική περιοχή τίθεται στο μικροσκόπιο της ΔΔ καθώς ανταποκρίνεται καλύτερα στην αναπτυξιακή τεχνολογία που προτείνεται από την Πολιτική Συνοχής και διαθέτει αυξημένη διαπραγματευτική δύναμη, λόγω του εδαφικού δυναμικού που τώρα συνυπολογίζεται ως μέγεθος εκτίμησης της περιφερειακής ανάπτυξης. Για τους ανωτέρω λόγους προτείνεται ως το αντικείμενο εστίασης του ενδιαφέροντος για τη βελτίωση του προβληματικού πλαισίου διαχείρισης της περιφερειακής ανάπτυξης και πολιτικής με την αξιοποίηση της διαπραγμάτευσης / διαβούλευσης.

2.4.2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Ως περιφερειακή πολιτική νοείται η συντονισμένη λήψη μέτρων με την παρέμβαση του κράτους όπου η αγορά αδυνατεί να διορθώσει τις ανισότητες για την ίση γεωγραφική κατανομή των ευκαιριών ευημερίας και τη δίκαιη διανομή του προϊόντος ανάμεσα στα άτομα μιας περιφέρειας ή/και στις περιφέρειες μιας οικονομίας ή μιας ευρύτερης περιοχής. Σκοπός της περιφερειακής πολιτικής είναι η ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη του χώρου και η ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής για την αρμονική ανάπτυξη του συνόλου της ΕΕ. Στόχος είναι η μείωση των διαφορών στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των ατόμων μιας περιφέρειας ή μεταξύ διαφορετικών περιφερειών μιας χώρας ή μεταξύ διαφορετικών χωρών ως περιφέρειες – τμήματα του χώρου και η μείωση της καθυστέρησης των πλέον μειονεκτικών περιοχών (Αλεξιάδης, 2012· Βλιάμος, 2008· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016).

Τα κριτήρια σχεδιασμού της περιφερειακής πολιτικής πρόσκεινται στη σπανιότητα ή ανεπάρκεια των διαθέσιμων πόρων, με βάση την οποία μια οργανωμένη κοινωνία (μια χώρα εν προκειμένω) λαμβάνει τις αποφάσεις της για το πώς θα τους αξιοποιήσει (εννοείται στις περιφέρειές της), ώστε να ικανοποιήσει τις απεριόριστες ανάγκες. Τα κριτήρια είναι δύο ειδών και είναι δυνατό να επιτυγχάνονται ταυτόχρονα: α) Οικονομικά και αναφέρονται στην αποδοτικότητα των πόρων και στην αποτελεσματικότητα των διαδικασιών, β) κοινωνικά και αναφέρονται στην ίση παροχή ευκαιριών ανάπτυξης και τη δίκαιη διανομή του προϊόντος στα άτομα και στις περιφέρειες μιας οικονομίας (Αλεξιάδης, 2012· Βλιάμος, 2008). Η ανάλυση των κριτηρίων έχει ως στόχο να βοηθήσει τους φορείς ή λήπτες των αποφάσεων (decision makers) να προβούν στις κατάλληλες αναπτυξιακές εκτιμήσεις και στη συνέχεια επιλογές ανάπτυξης για λογαριασμό των αποδεκτών του περιεχομένου των αποφάσεων (decision takers). Από τη σύνθεση των κριτηρίων προκύπτει το μείγμα των ενεργειών, των δράσεων και των μέτρων αναπτυξιακής πολιτικής ως μιας στρατηγικής ισορροπίας για κάθε περιφέρεια ξεχωριστά, αλλά και για το σύνολο των περιφερειών. Το μείγμα απαντά στα ερωτήματα αναφορικά με το ποια είναι η υφιστάμενη κατάσταση, τι πρέπει να επιτευχθεί και ποια είναι τα καταλληλότερα μέσα για να κατακτηθούν οι στόχοι. Η φιλοσοφία της περιφερειακής πολιτικής είναι η εξής: τα συστατικά του μείγματος είναι αναγκαίο να βρίσκονται στις κατάλληλες δόσεις για κάθε περιφέρεια και σε ισορροπία μεταξύ τους για να έχει επιτυχία το μείγμα στην πράξη. Οι κατάλληλες δόσεις των ενεργειών που γίνονται δράσεις που γίνονται μέτρα πολιτικής με σκοπό την ισόρροπη ή

ομοιόμορφη ανάπτυξη σχεδιάζονται από τους φορείς άσκησης εξουσίας στο βέλτιστο συνδυασμό των δύο ειδών κριτηρίων και λαμβάνοντας υπ' όψιν το συντελεστή του χώρου καθώς κάθε τμήμα του (εν προκειμένω κάθε περιφέρεια) διαφέρει και απαιτεί εξειδικευμένη αντιμετώπιση (Αλεξιάδης, 2012· Βλιάμος, 2008· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016).

Κατά το σχεδιασμό του μείγματος μέτρων ισορροπίας, δίδεται έμφαση στις περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικά ή δημογραφικά προβλήματα, δηλαδή στις διαφορετικές τυπολογίες περιοχών, όπως οι αγροτικές, οι αστικές, οι βιομηχανικές, οι νησιωτικές, οι ορεινές, οι διασυνοριακές, οι περιφερειακές και οι αραιοκατοικημένες (υπερβόρειες) (ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016).

2.4.3. ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

2.4.3.1. Ο ΠΥΛΩΝΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

Η περιφερειακή πολιτική απορρέει από τα Άρθρα 174 έως 178 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ), αποτελεί την κύρια επενδυτική πολιτική για την ανάπτυξη των περιφερειών της και βασίζεται σε τρεις πυλώνες: τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον εδαφικό πυλώνα. Βασικός στόχος της είναι η ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου, μέσα από τη διάθεση σημαντικού μέρους του κοινοτικού προϋπολογισμού για τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιοχών. Στην ΕΕ ένα κράτος-μέλος αποτελεί και μια περιφέρεια ή τμήμα μιας ομάδας κρατών που αποτελούν μια περιφέρεια, διατηρουμένων των περιφερειών εντός των κρατών-μελών (ΕΕπ, 2012).

Ειδικότερα, οι δύο πρώτοι πυλώνες θεμελιώθηκαν με στόχο την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση των επιδόσεων των ασθενέστερων περιοχών με το μέσο όρο των σταθερότερων, με την προσδοκία της προοδευτικής άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων στο εσωτερικό της ΕΕ. Ο συντονισμός των επιδόσεων, η προοδευτική σύγκλιση και η σταδιακή εξισορρόπηση των διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης αναφέρεται στα επίπεδα τιμών, το δημόσιο χρέος, τη συναλλαγματική σταθερότητα και τα μακροπρόθεσμα επιτόκια των ομολόγων των συνδεδεμένων κρατών-μελών. Η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση ως μοντέλο ανάπτυξης (όπως και το πρότυπο

ενδογενούς ανάπτυξης του Romer) βασίζεται στη Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης. Σύμφωνα με αυτή, η Ενιαία Αγορά έχει την τάση να αυτορυθμίζεται, οδηγώντας στην οικονομική και κοινωνική σύγκλιση (Βασενχόβεν, 2010· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016).

Τα επιμέρους στοιχεία της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης είναι: ο κεντρικός σχεδιασμός των δημόσιων πολιτικών που απορρέει από την κρατική λειτουργία της ρύθμισης, η παρέμβαση του κράτους με αναδιανομή του εισοδήματος, η έμφαση στα συγκριτικά πλεονεκτήματα των επιχειρήσεων και τις οικονομίες κλίμακας, η αναδιάρθρωση και η ίση κατανομή των παραγωγικών πόρων και η διευθυνόμενη οργάνωση του ευρωπαϊκού χώρου. Ωστόσο, η προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας κρίθηκε αναγκαία καθώς υπάρχουν μερικοί λόγοι για τους οποίους η σύγκλιση σε όρους ΑΕΠ δεν οδήγησε σε μια κοινή περιφερειακή ισορροπία (ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016).

Αρχικά, το σύστημα συνεργασίας των βασικών φορέων αποφάσεων, δηλαδή της ΕΕ, των κρατών-μελών και των περιφερειών των κρατών-μελών ή των ίδιων των κρατών-μελών ως περιφερειών της ΕΕ, δεν ήταν εναρμονισμένο με τις στοχεύσεις της σύγκλισης. Ακριβέστερα, ο σχεδιασμός των δημόσιων πολιτικών που απορρέει από την κρατική λειτουργία της ρύθμισης, πραγματοποιείται κεντρικά (ως παρέμβαση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή τα κράτη-μέλη, αναλόγως υπερεθνικού ή εθνικού επιπέδου μεταφοράς εξουσίας) και εκτελείται αποκεντρωμένα (από τις κεντρικές κυβερνήσεις ή τις περιφερειακές διοικήσεις των κρατών-μελών αντίστοιχα). Διενεργείται σύμφωνα με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, το οποίο προσανατολίζεται στη συνοχή του ευρωπαϊκού χώρου. Περιλαμβάνει μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής για τη σταθεροποίηση της οικονομίας, όπως ο προσδιορισμός της ποσότητας παροχής των δημόσιων αγαθών και της φορολόγησης για τη χρηματοδότησή τους, η διανομή / αναδιανομή του εισοδήματος και η αναδιάρθρωση των παραγωγικών πόρων. Οι δημόσιες αποφάσεις που λαμβάνονται για τις δημόσιες πολιτικές που ασκούνται για τη φροντίδα των ως άνω δημόσιων υποθέσεων βασίζονται σε εκτιμήσεις των κυβερνήσεων και, προεκτείνοντας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναφορικά με τις συναρτήσεις χρησιμότητας όλων των ατόμων της οικονομίας. Η κάθε κυβέρνηση μέσα από τη δημόσια κατανάλωση και επένδυση, αλλά και την εκλογική διαδικασία, προσδοκά να προσδιορίσει τις άριστες κατανομές. Έπειτα, οι δημόσιες αποφάσεις που έχουν ληφθεί, μετατρέπονται σε μέσα άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής του κάθε κράτους-μέλους για τη σταθεροποίηση

των οικονομικών διαταραχών (πληθωρισμού και ανεργίας), που οδηγούν στις εισοδηματικές ανισότητες (αμοιβών εργασίας και συγκέντρωσης πλούτου) μεταξύ των ατόμων. Η κυβερνητική αυτή παρέμβαση έχει ως στόχο τη ρύθμιση της αγοράς και το μετριασμό των κοινωνικών επιπτώσεων στις ομάδες ατόμων κατά τις περιόδους οικονομικών κρίσεων (Davoudi, 2016a, 2016b· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016).

Εντούτοις, συχνά τα όρια δικαιοδοσίας των φορέων αποφάσεων είναι ασαφή για τα θέματα ανάπτυξης και χωροταξίας και η ασάφεια δημιουργεί προβλήματα συντονισμού των δράσεων πολιτικής καθώς τα επίπεδα άσκησης εξουσίας λειτουργούν συμπληρωματικά (Ανδρέου, 2019· Ασπρογέρακας, Ζαχαρή, 2012· Ασπρογέρακας, Καλλιώρας, 2020· Βασενχόβεν, 2010). Ακόμη, τα συστήματα οργάνωσης και διοίκησης μεταξύ των κρατών-μελών διαφέρουν και εκτιμούν με διαφορετικά εργαλεία και μέσα τα αποτελέσματα των αναπτυξιακών διαδικασιών (Olsen, 2003). Επίσης, ο προσδιορισμός των άριστων κατανομών δεν ανταποκρίνεται στην αποτύπωση της πραγματικότητας, καθότι δεν υπάρχει ένας αξιόπιστος μηχανισμός αποκάλυψης των προτιμήσεων των ατόμων σε προϊόντα και υπηρεσίες (αγαθά). Πρόκειται, δηλαδή, για μια προσδοκία των διαμορφωτών των δημόσιων πολιτικών (κυβερνήσεις, κεντρικές διοικήσεις ή/και Ευρωπαϊκή Επιτροπή), ότι θα καταγράψουν τις πραγματικές ανάγκες ή/και προτιμήσεις των ομάδων/ατόμων και θα προσαρμόσουν την προγραμματική τους διάταξη έτσι, ώστε να επιτύχουν μακροπρόθεσμα δημοσιονομική σταθερότητα και ευημερία με διόρθωση των ανισοτήτων. Η προσδοκία των φορέων αποφάσεων αντλεί τη δύναμή της από τις εκτιμήσεις τους, όπου με τη σειρά τους διαμορφώνονται από τις δημόσιες επιλογές των ατόμων στην κατανάλωση (προτίμηση του αγαθού α έναντι του β), στην επένδυση (προτίμηση της δημόσιας επένδυσης α έναντι της ιδιωτικής β) και εκφράζονται, εκτός από τα παραπάνω, και με την ψήφο στα πολιτικά κόμματα εκπροσώπησης (Davoudi, 2016a, 2016b· Rosen, et.al., 2009· Γεωργακόπουλος, 2012· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016).

Πρόσθετα, η σύγκλιση των επιπέδων ανάπτυξης σε όρους ΑΕγχΠ στοχεύει στην αποτελεσματικότητα των διαδικασιών και στην αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων για επιδοτήσεις σε επιχειρήσεις και πολίτες, αλλά δεν συνεπάγεται απαραίτητα την ισότητα και τη δικαιοσύνη κατά την κατανομή τους. Δηλαδή, υπάρχουν περιθώρια σύγκρουσης μεταξύ των οικονομικών και των κοινωνικών κριτηρίων των μέτρων αναπτυξιακού σχεδιασμού. Οπότε, η παρέμβαση των πολιτικών με γνώμονα το χώρο

στοχεύει στην αντιστάθμιση των ανισοτήτων στην παραγωγικότητα και το εισόδημα με δίκαιη χωροθέτηση των περιορισμένων πόρων (Barca, 2009a, 2009b· Davoudi, 2016a, 2016b· Rosen, et.al., 2009· Γεωργακόπουλος, 2012).

Επιπλέον, η έννοια και ο στόχος της (ανα)διανομής του εισοδήματος και αναδιάρθρωσης των περιορισμένων πόρων εξειδικεύονται στο ύψος κατανομής τους ανάμεσα στα κράτη-μέλη και, ως εκ τούτου, *«μετατρέπονται σε αντικείμενο αντικρουόμενων εθνικών διανεμητικών διεκδικήσεων και, αναπόφευκτα, συνδέονται διαπραγματευτικά με την συνολική διευθέτηση του κοινοτικού προϋπολογισμού»* (Ανδρέου, 2019:54). Αυτό σημαίνει, ότι στην προσπάθεια οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης, οι περιοχές που διεκδικούν μέρος του προϋπολογισμού για αναπτυξιακούς λόγους, αντί να συνεργάζονται, καταλήγουν να συγκρούονται. Οι συγκρούσεις δεν επιτρέπουν μια κοινή πορεία περιφερειακής ισορροπίας, που είναι και το ζητούμενο της συνοχής στην ΕΕ (Fratesi, Perucca, 2014· ΕΕπ, 2008b). Ακριβώς στη βάση αυτής της διαπίστωσης συμβάλλει η βασική ιδέα της ΔΔ, προτείνοντας τη μεθοδολογία της διαπραγμάτευσης / διαβούλευσης ως συστήματος ισόρροπης διαχείρισης της περιφερειακής ανάπτυξης, λειαίνοντας τις γωνίες της σύγκρουσης.

Συμπυκνώνοντας, η απάντηση στο ερώτημα αναφορικά με το γιατί η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση ήταν απαραίτητο να αναθεωρηθεί με τη συμπλήρωση της εδαφικής διάστασης της ανάπτυξης, διατυπώνεται ως εξής: δεν είναι όλες οι εδαφικές περιοχές κατάλληλες, ώστε να συγκλίνουν με το ίδιο πρότυπο ανάπτυξης και από αυτό προκύπτει, ότι οι στόχοι για την επίτευξή της απορρέουν από και προσαρμόζονται στα ιδιαίτερα εδαφικά χαρακτηριστικά και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της καθεμιάς. Τα εδαφικά χαρακτηριστικά είναι μοναδικά για κάθε περιοχή, όπως και ο συνδυασμός που δίνουν. Οπότε, το υπόδειγμα για την ανάπτυξη των περιφερειών, που προσιδιάζει καλύτερα σε τοπικό και υπερ-τοπικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπ' όψιν την κατάσταση και στο εθνικό, είναι το υπόδειγμα ενδογενούς ανάπτυξης. Συνεπώς, οι κατάλληλοι δρώντες ως φορείς αποφάσεων που προωθούν επαρκέστερα την (υπερ)τοπική συνεργασία βρίσκονται σε (υπερ)τοπική κλίμακα σχεδιασμού, καθώς είναι καλύτεροι γνώστες της κατάστασης που τους αφορά. Αυτός ο τύπος οργάνωσης των εδαφικών οντοτήτων αναφέρεται ως εδαφική διακυβέρνηση. Προτείνεται στην Πολιτική Συνοχής ως το σύστημα συντονισμού των κρατικών (υπερ)τοπικών φορέων, των πολιτών και των επιχειρήσεων ως εκπροσώπων της αγοράς και είναι απόλυτα συμβατό με τη

διαπραγμάτευση ως μεθοδολογίας ισχυροποίησης του ρόλου των περιφερειών, που προτείνεται στη ΔΔ (Davoudi, 2004· Sapir, et.al., 2004).

Από τα ως άνω, αποκαλύπτεται η αποτυχία της κυβέρνησης (government failure ή stress του κράτους) στη λήψη των άριστων αποφάσεων, που ικανοποιούν τις προτιμήσεις όλων των ψηφοφόρων / φορολογουμένων, εφόσον τα κράτη-μέλη ή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντίστοιχα στο υπερεθνικό επίπεδο θεσμοθετούν για θέματα ανισοτήτων, που δεν μπορούν να προσδιορίσουν. Συγκεκριμένα, αποκαλύπτεται κατ' αντιστοιχία με την αποτυχία της αγοράς (market failure) να επιτύχει το μέγιστο επίπεδο ευημερίας των ατόμων μιας οικονομίας και ειδικά της ενιαίας αγοράς με βάση την αυτορρύθμιση του μηχανισμού των τιμών. Δηλαδή, οι ατέλειες του κράτους τοποθετούνται δίπλα στις ατέλειες της αγοράς για το ίδιο ακριβώς πρόβλημα: την αδυναμία και των δύο να μεγιστοποιήσουν το όφελος της κατανομής πόρων για όλα τα άτομα της κοινωνίας / οικονομίας, εξίσου και χωρίς επιβαρύνσεις ή αποκλεισμούς (Davoudi, 2016a, 2016b· Rosen, et.al., 2009· Γεωργακόπουλος, 2012· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016). Εδώ συνίσταται ο συμπληρωματικός ρόλος των περιφερειών ως ενδιάμεσων φορέων επίτευξης περιφερειακής ισορροπίας, που προτείνεται στη ΔΔ.

Αρα, η λειτουργία της ρύθμισης και της διανομής / αναδιανομής λειτουργεί ως παρέμβαση σε ένα υπάρχον δημόσιο πρόβλημα και όχι ως θεραπεία. Διότι, προσανατολίζεται στη διανομή των αποτελεσμάτων της αγοράς και όχι στην ίδια κρατική προσφορά, αφήνοντας ακάλυπτα σημεία στον κοινωνικό ιστό, καθώς είναι αδύνατο να προσδιοριστούν οι ανάγκες για δημόσια αγαθά κάποιων κοινωνικών ομάδων (Davoudi, 2016a, 2016b· Rosen, et.al., 2009· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020a, 2020b· ΕΚ, 2016· Κοντιάδης, Τσέκος, 2008· Τσέκος, 2007).

Από αυτό το σημείο και έπειτα, αναλαμβάνει να ερμηνεύσει το πρόβλημα της αδυναμίας η Ανάλυση Πολιτικής. Ακριβέστερα, αναλαμβάνει να επεξεργαστεί το ποιος, το πώς και το γιατί αποφασίζει. Το αν είναι οι διαμορφωτές των δημόσιων πολιτικών κατάλληλοι ως σχεδιαστές. Το αν μπορούν οι σχεδιαστές να είναι ταυτόχρονα και ψηφοφόροι. Υπό ποια κριτήρια ψήφου και το αν τα κριτήρια είναι η νομιμότητα, η σκοπιμότητα ή η αποτελεσματικότητα. Το αν είναι γνωστές όλες οι πληροφορίες και όλοι οι πιθανοί συνδυασμοί επιλογών, που είναι απαραίτητα στοιχεία για τη λήψη μιας

απόφασης¹³. Οπότε, η κεντρική ρύθμιση των δημόσιων πολιτικών και η αναδιανομή του εισοδήματος στα άτομα και στις περιφέρειες είναι όλες οι ενέργειες που το κράτος μέσω των εκφραστών του επιλέγει να κάνει ή να μην κάνει. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αμφισβητηθεί η αποκλειστική παρέμβαση της κυβέρνησης ή/και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αντίστοιχα στη διαδικασία ανάπτυξης των περιφερειών με την προσθήκη της δυναμικότητας του εδάφους ως χώρου και ως μέρους του σχεδιασμού των δημόσιων πολιτικών (Davoudi, 2016a, 2016b· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016). Το έδαφος, το εδαφικό κεφάλαιο και η δυναμικότητά του ως παράγοντα ενδογενούς ανάπτυξης των περιφερειών αναλύεται διεξοδικά στην προτεινόμενη μεθοδολογία της ΔΔ.

Κατά συνέπεια, η δημοσιονομική αστάθεια είναι μια κατάσταση που ο κεντρικός σχεδιαστής (είτε είναι η κυβέρνηση ενός κράτους-μέλους είτε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή) δεν μπορεί να ελέγξει. Διότι, αφενός, δεν μπορεί να προσδιορίσει την παθογένειά της καθώς ορισμένες κοινωνικές ομάδες ή επιχειρήσεις δεν αποκαλύπτουν τις προτιμήσεις τους σε δημόσια αγαθά ή επενδύσεις και, αφετέρου, είναι μια διαταραχή που ο μηχανισμός των τιμών δεν μπορεί να εξομαλύνει. Άρα, δεν είναι σαφές το εάν οι οικονομίες κλίμακας αμβλύνουν τις περιφερειακές ανισότητες με την αξιοποίησή τους κατά την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση. Επίσης, ο βαθμός ανθεκτικότητας των επιχειρήσεων ως εκπροσώπων της αγοράς σε έναν οριοθετημένο χώρο που κραδαίνει από τις οικονομικές κρίσεις, είναι ένα μη επαρκώς προσδιορισμένο μέγεθος με ασαφή εργαλεία μέτρησης ενώ η αναπτυξιακή πολιτική οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης είναι μια ορισμένη διαδικασία. Οπότε, απαιτεί μια σαφή μεθοδολογία για τη θεραπεία του περιφερειακού προβλήματος στον ευρωπαϊκό χώρο (ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016), όπως το υπόδειγμα που προτείνεται στη ΔΔ.

Επομένως, παρατηρείται η απόκλιση του κεντρικού σχεδιασμού των δημόσιων αναπτυξιακών πολιτικών από τα αρχικώς προγραμματισθέντα, κατά την οποία οι φορείς αποφάσεων προχωρούν σε αναδιάρθρωση των παραγωγικών πόρων της οικονομίας και των αγορών με αντικατάσταση των πληγέντων παραδοσιακών κλάδων από άλλους, δυναμικούς και εξωστρεφείς, ώστε να επιτύχουν τη διαρθρωτική τους ισότητα ή αποτελεσματικότητα στις ευρωπαϊκές περιφέρειες. Με την αναδιάρθρωση, οι

¹³ Γι' αυτό το λόγο στη ΔΔ αξιοποιούνται οι θεωρίες απόφασης, βλ. Κεφάλαιο 2: Θεωρία Ενδογενούς Ανάπτυξης, 2.4.4.Εδαφική διακυβέρνηση, ο ρόλος της αυτορρύθμισης και συμπλεκόμενες θεωρίες συνεργασίας.

ευρωπαϊκές περιφέρειες που βρίσκονται σε ανάπτυξη, παραχωρούν μέρος του παραγόμενου πλούτου τους στις περιφέρειες σε υστέρηση. Οι δε περιφέρειες σε υστέρηση συμμετέχουν εξίσου στην ανακατανομή του πλούτου στο σύνολο των κρατών-μελών (διαχρονική διαμάχη χωρών ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου). Ωστόσο, οι διαθέσιμοι σκληροί και μαλακοί πόροι παραμένουν οι ίδιοι. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια εκ νέου πολιτική παρέμβαση (τι θα γίνει) σε ένα υπάρχον ζήτημα (τι μπορεί να γίνει).

Συνεπώς, απαιτείται από τους διαμορφωτές των πολιτικών ο εντοπισμός του συνδυασμού εκείνων των περιφερειακών πολιτικών, που ανακατανέμουν τον πλούτο στις ευρωπαϊκές περιφέρειες με ισότητα, αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα. Όμως, η ισότητα προϋποθέτει ότι ο πλούτος εντός της ΕΕ θα διανεμηθεί με κοινωνικά κριτήρια ενώ η αποδοτικότητα προτάσσει τα οικονομικά κριτήρια. Το αποτέλεσμα αυτής της αντιπαράθεσης είναι η σύγκρουση μεταξύ των στοχεύσεων για την περιφερειακή πολιτική και των επιδιώξεων για την οικονομική ανάπτυξη αντίστοιχα. Άρα, με την αναδιάρθρωση των πόρων στη διαδικασία της σύγκλισης αποκαλύπτεται, ότι το αποτελεσματικό μέτρο δεν είναι απαραίτητα και δίκαιο μέτρο. Διότι, προϋποθέτει να απαντηθεί ποιος είναι ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ανάπτυξης, με τον οποίο είναι και δίκαιο και αποτελεσματικό να συγκλίνουν οι προβληματικές με τις ανεπτυγμένες περιφέρειες και ποιος το ορίζει, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη-μέλη ή οι περιφέρειες των κρατών-μελών (Ανδρέου, 2019· Βλιάμος, 2008· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016· Κοντιάδης, Τσέκος, 2008· Τσέκος, 2007).

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι η διαδικασία της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης είναι διαχειρίσιμη υπό το πρότυπο της διευθυνόμενης (managerial) οργάνωσης του ευρωπαϊκού χώρου. Δηλαδή, η έμφαση δίδεται περισσότερο στη διανομή των οικονομικών αποτελεσμάτων και στους διαύλους (κανάλια) διανομής τους (γραφειοκρατική οργάνωση των λειτουργιών) παρά στην παραγωγή τους (Olsen, 2003).

Ωστόσο, η διευθυνόμενη διάσταση αποκαλύπτει την ανεπάρκεια της ως άνω ευρωπαϊκής πολιτικής σύγκλισης στο να αντιμετωπίσει τις χωρικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα κράτη-μέλη, όπου παρατηρήθηκαν και τα πιο έντονα φαινόμενα κυκλικότητας και ευπάθειας των διασυνδεδεμένων οικονομικών περιφερειών. Η δεκαετής οικονομική κρίση αποκάλυψε ότι αυτού του είδους η σύγκλιση ήταν αδύνατο να επιτευχθεί μεταξύ των οικονομιών των κρατών-μελών, διότι

οι όροι της προσφοράς ενδο–και–διαπεριφερειακά παρεκκλίνουν, λόγω των διαφορών που παρατηρούνται σε κοινωνικό επίπεδο, εμποδίζοντας έτσι την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οπότε, η προσέγγιση της μίας συνταγής για όλα τα προβλήματα (one size fits all) δεν ανταποκρίθηκε στα επιμέρους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιφερειών, που απαιτούν εξειδικευμένο σχεδιασμό (Olsen, 2003· Ασπρογέρακας, Ζαχαρή, 2012· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016).

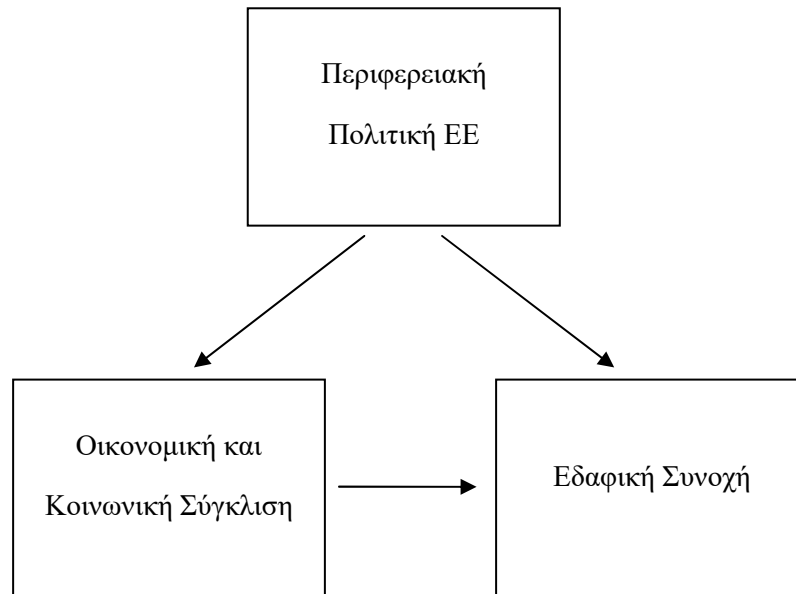
Για όλους τους παραπάνω λόγους, η οικονομική και κοινωνική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής εμπλουτίστηκε με την εδαφική διάσταση.

2.4.3.2.Ο ΠΥΛΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ

Στην κοινοτική ορολογία πολλές έννοιες είναι θολές και νεφελώδεις. Μεταξύ αυτών είναι και η έννοια της *συνοχής*, με την οποία εννοείται η ενσωμάτωση ή ένταξη των περιφερειών στην ολοκληρωμένη εδαφική ανάπτυξη. Στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ ο προσδιορισμός *ολοκληρωμένη* προέρχεται από το μαθηματικό ολοκλήρωμα της εντόπιας ανάπτυξης, όπου κάθε προσέγγιση δεν μπορεί να μετρηθεί ακριβώς, γι' αυτό και κάθε μία προστίθεται σε μια μεγαλύτερη για να δώσουν το τελικό αποτέλεσμα. Το τελικό αναπτυξιακό προϊόν της ολοκλήρωσης γίνεται αντιληπτό ως συνοχή. Ομοίως, η συνοχή είναι μια ασαφής και αδιευκρίνιστη έννοια, που δεν μπορεί να μετρηθεί ακριβώς και γίνεται με τη σειρά της αντιληπτή μέσα από τον αντίκτυπο και τις επιδόσεις μεγεθών ως στόχων, που επιτυγχάνονται ή δεν επιτυγχάνονται (Faludi, 2013· Ανδρέου, 2019). Στη ΔΔ η έννοια της συνοχής προσεγγίζεται περισσότερο ως νευρωνικό δίκτυο ενδογένεσης και μεταφοράς προστιθέμενης αξίας και όχι ως ομοιομορφία ή εξομοίωση των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών–στόχων.

Όπως εξηγήθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού της οικονομικής σύγκλισης των επιπέδων ανάπτυξης και των ρυθμών μεγέθυνσης των περιφερειών σε όρους ΑΕΠ οδήγησε στη διεύρυνση της έννοιας της συνοχής με την προσθήκη της εδαφικής διάστασης ως τρίτου πυλώνα της Πολιτικής Συνοχής. Η διάσταση του χώρου ως πυλώνα συνοχής αποβλέπει σε μια οικονομική ένωση με γεωγραφικό προσδιορισμό, ώστε να αντισταθμιστεί η λειτουργία της ενιαίας αγοράς και να συστηματοποιηθεί ο αναπτυξιακός σχεδιασμός, συμπληρώνοντας τον οικονομικό

και κοινωνικό πυλώνα (Ασπρογέρακας, Ζαχαρή, 2012· Ασπρογέρακας, Καλλιώρας, 2020).

Σχήμα 4: Από την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση στην εδαφική συνοχή της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ. Πηγή: προσαρμογή από το Ασπρογέρακας, Καλλιώρας, 2020.

Συγκεκριμένα, η *εδαφική συνοχή* (territorial cohesion) ορίζεται ως η εγγύτητα των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων, που αναπτύσσονται ομοιόμορφα στο έδαφος ως οριοθετημένου χώρου της ΕΕ. Η τρίτη διάσταση, του εδάφους, λειτουργεί ως ο συνδετικός κρίκος της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης με τη χωροταξία στα πλαίσια της στρατηγικής της ΕΕ για την ανάπτυξη των κρατών-μελών. Διαφορετικά, διατυπώνεται ως η ενσωμάτωση μιας προοπτικής χωροταξικού σχεδιασμού σε αποφάσεις, που λαμβάνονται για οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους (Davoudi, 2005· Faludi, 2009· ΕΕπ, 2020a).

Με άλλα λόγια, η εδαφική συνοχή αποτελεί τη συνέχεια της θεωρίας ενδογενούς ή/και εκ των κάτω ή/και τοπικής ανάπτυξης, ως το πρότυπο που διαδέχθηκε το απερχόμενο, αυτό της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης. Δίνει έμφαση στα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά των τόπων, που βελτιώνουν τις παραγωγικές τους δυνατότητες, συνδυάζοντας τους πόρους με τους δρώντες και τις πολιτικές, προάγοντας την τοπικότητα ως την αντίρροπη δύναμη στις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, που όξυνε τα προβλήματα ανισότητας του χώρου (εδαφική προσέγγιση ή εδαφιοποίηση της ανάπτυξης) (Pecqueur, 2006).

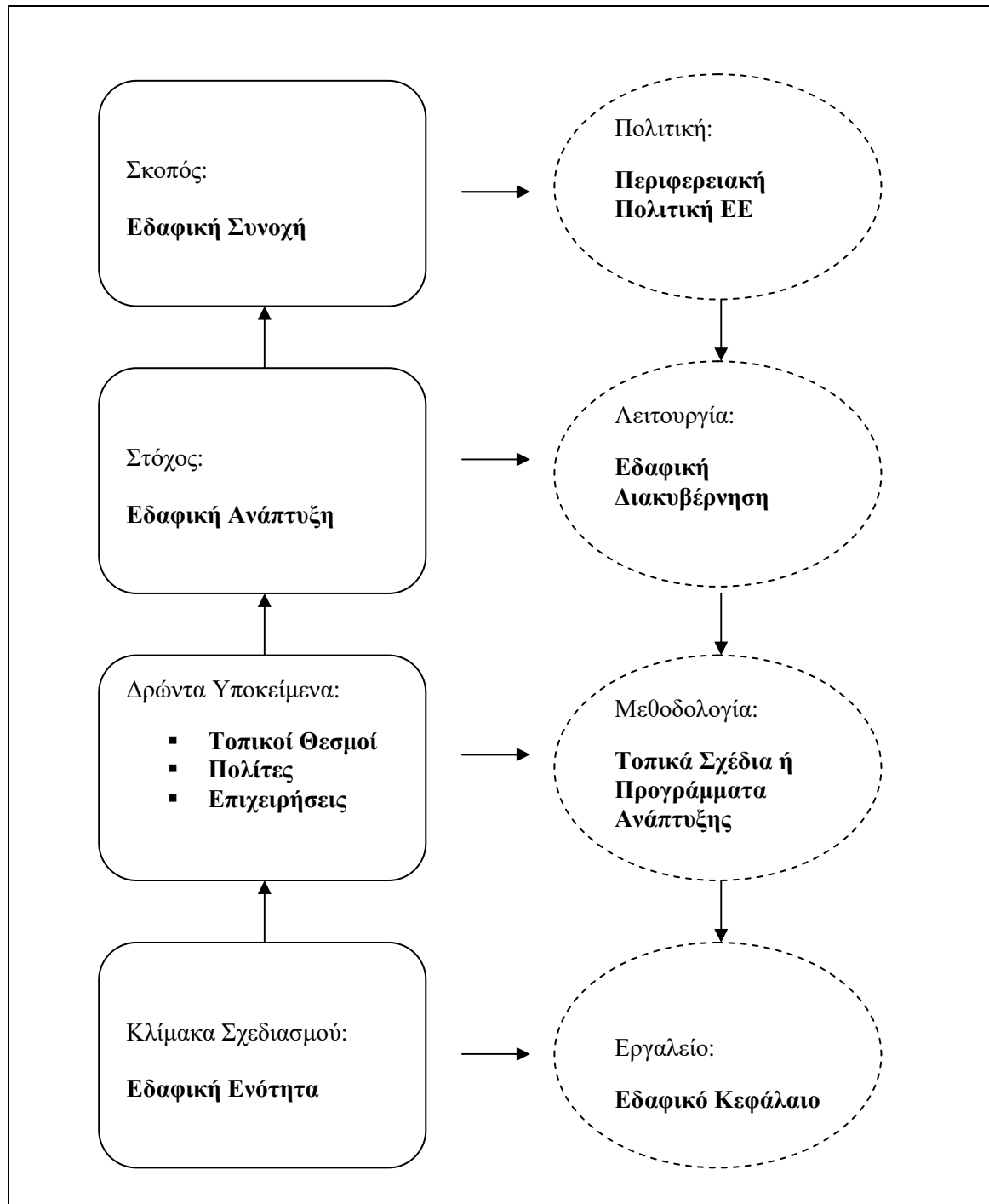
Σκοπός της εδαφικής συνοχής είναι η ανάπτυξη των περιφερειών της ΕΕ με εδαφικό προσδιορισμό. Οι επιμέρους στόχοι αναφέρονται στην αξιοποίηση των εδαφικών πλεονεκτημάτων των περιφερειών, στη διαχείριση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών συγκεντρώσεων των δραστηριοτήτων, στη βελτίωση των συνδέσεων των περιοχών με βελτίωση της προσβασιμότητας σε δίκτυα μεταφορών και ψηφιακά δίκτυα και στην τόνωση της συνεργασίας μεταξύ των υπερ-διοικητικών συνόρων των περιοχών (ΕΕπ, 2008a, 2008b, 2020a).

Οι προτεραιότητες των στόχων επικεντρώνουν στην εδαφική συγκέντρωση, τη σύνδεση και τη συνεργασία και είναι: η πολυκεντρική και ισόρροπη ανάπτυξη, η σύνδεση, η δικτύωση και η εταιρική σχέση μεταξύ πόλεων, αγροτικών και αλιευτικών περιοχών, η διασυνοριακή και διακρατική λειτουργική ολοκλήρωση, οι πολλές ισχυρές τοπικές οικονομίες (οικονομίες εντοπιότητας) ως παγκόσμιες συσπειρώσεις περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, η εδαφική σύνδεση ατόμων – κοινοτήτων – επιχειρήσεων και η σύνδεση των τόπων με τις οικολογικές και τις πολιτισμικές τους αξίες (CEC, 2007a, 2007b, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2011a, 2011b, 2020b, 2020c).

Οι δράσεις και οι ενέργειες που αναλαμβάνονται στα πλαίσια εξειδίκευσης των προτεραιοτήτων απαντούν στα ερωτήματα αναφορικά με το γιατί είναι σημαντική η εδαφική συνοχή για την ανάπτυξη των κρατών-μελών, με ποια εργαλεία και μέσα ενθαρρύνεται η εδαφική συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων περιφερειακών και διακρατικών φορέων λήψης αποφάσεων και ποια είναι τα προσδοκώμενα οφέλη. Στο επίκεντρο των εξειδικευμένων δράσεων και των ενεργειών τοποθετούνται οι περιφέρειες καθώς διέπονται από συγκεκριμένα εδαφικά χαρακτηριστικά, απαιτούν ειδικά μέτρα πολιτικής και με την εδαφική συνιστώσα προτείνεται μια απλούστερη, πιο αποτελεσματική και προσαρμόσιμη εργαλειοθήκη, που διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών περιοχών και διοικητικών επιπέδων (CEC, 2008a· ΕΕπ, 2008a, 2008b).

Τα εδαφικά ζητήματα προς διαχείριση μέσω των ενεργειών και των δράσεων κατηγοριοποιούνται σε πέντε εδαφικά κλειδιά: την προσβασιμότητα, τις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος, τις εδαφικές ικανότητες / κληροδοτήματα / περιουσιακά στοιχεία, τη δικτύωση των πόλεων και τη λειτουργικότητα των περιοχών. Τα εδαφικά κλειδιά εκτιμώνται με δείκτες επίδοσης για να παρέχουν τις απαραίτητες πληροφορίες στους διαμορφωτές των δημόσιων πολιτικών. Έπειτα, οι λήπτες των

αποφάσεων αναλύουν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία των επιμέρους εδαφικών περιοχών σε σχέση με τις προτεραιότητες της εδαφικής συνοχής και στη συνέχεια διαμορφώνουν το περιεχόμενο της Εδαφικής Ατζέντας (Territorial Agenda). Η διαδικασία της εκτίμησης περιλαμβάνει τα εξής βήματα: Τον προσδιορισμό των εδαφικών κλειδιών μιας ορισμένης περιοχής. Την ανάλυση των δυνατών και των αδύνατων σημείων, των ευκαιριών και των κινδύνων ως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής. Την κατάρτιση ενός σχεδίου διαφοροποίησης των πολιτικών, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά και τις αρχές της έξυπνης, της βιώσιμης και της χωρίς αποκλεισμούς στρατηγικής για την ανάπτυξη της Ευρώπης 2020 (Böhme, et.al., 2011).

Σχήμα 5: Διαδικασία εδαφικής συνοχής. Πηγή: προσαρμογή από τα Barca, 2009a, 2009b· Böhme, et.al., 2011· CEC, 2007a, 2007b, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2011a, 2011b, 2011c, 2018, 2020a, 2020b, 2020c· Davoudi, 2003.

Τα οφέλη από τη συμπερίληψη της εδαφικής συνιστώσας συνίστανται στην τριπλή λειτουργία της εδαφικής συνοχής. Αντίστοιχα, τα οφέλη της εδαφικής συνοχής συμβάλλουν στην αλλαγή της ισορροπίας της διαπραγματευτικής δύναμης στο εσωτερικό των εδαφικών περιοχών (CEC, 2011a, 2011b, 2020b), η ενίσχυση της οποίας

είναι και το ζητούμενο της ΔΔ. Με την ενίσχυση της διαπραγματευτικής τους δύναμης, οι εδαφικές περιοχές έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν τα περιθώρια ανάπτυξής τους, ώστε να μην καταλήγουν σε συγκρούσεις για τους περιορισμένους κοινοτικούς πόρους. Ακόμη, είναι δυνατή η επίτευξη μιας κοινής περιφερειακής ισορροπίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο, που είναι και ο στόχος της Πολιτικής Συνοχής. Συγκεκριμένα, η εδαφική συνιστώσα καταμερίζει το όφελος μεταξύ πυκνότητας πληθυσμού, αριθμού μικρομεσαίων επιχειρήσεων και δομών, χρησιμοποιώντας τα δίκτυα ως διαύλους επικοινωνίας (μεταφοράς του οφέλους). Επιταχύνει την απόδοση των συντελεστών συμμετοχής, εγκατάστασης και ειδίκευσης στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη. Συγκεντρώνει και συμπυκνώνει την τριπλή ικανότητα μιας οικονομικής περιφέρειας: i) την καινοτομικότητα (στην τεχνολογία, την κλαδική παραγωγή και τις υπηρεσίες), ii) τη χωρική αλληλεγγύη iii) και τη δικτύωση (την ψηφιακή και των συστάδων των επιχειρήσεων). Με την οικονομική χωροταξία διαχωρίζει τις κοινωνικές αξίες από την οικονομική λειτουργία της αγοράς, επεκτείνοντάς τις πέρα από τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες, στα μέρη και στις περιοχές, η προώθηση των οποίων γίνεται μέσω των θεσμών με διαδικασίες δημόσιας επιλογής. Επεκτείνει την αρχή της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων στην αλληλεγγύη μεταξύ των τόπων και των εδαφών καθώς η ποιότητα ζωής των ατόμων διαμορφώνεται όχι μόνο από τις κοινωνικές, αλλά και από τις χωρικές πολιτικές, οι οποίες επηρεάζουν την ποιότητα του χώρου όπου διαβιούν και εργάζονται.

Αποδομώντας το εδαφικό πρότυπο ανάπτυξης, διακρίνεται ότι βασίζεται σε έννοιες που καθορίζουν την πορεία της ανάπτυξης ως στόχου της περιφερειακής πολιτικής, όπως η εδαφικότητα ή εδαφιοποίηση της ανάπτυξης, η εδαφική περιοχή, οι εδαφικοί πόροι και το εδαφικό κεφάλαιο, που απαιτούν και νέους τρόπους διακυβέρνησης (Camagni, et.al., 2004· Campagne, Pecqueur, 2014· Goussios, 2006· Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2005, 2006· Rallet, Torre, 2004· Torre, 2008).

Εδαφιοποίηση της ανάπτυξης και εδαφικότητα

Το έδαφος ως χώρος και η ανάπτυξη είναι έννοιες αλληλένδετες καθώς όλες οι κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες συναρτώνται από το γεωγραφικό σημείο του χώρου, στο οποίο εξελίσσονται. Η προέκταση της ανάπτυξης στην εδαφική της διάσταση έδωσε πρωταγωνιστικό ρόλο στο έδαφος ως χώρο οικονομικών και

κοινωνικών δραστηριοτήτων. Ο όρος *έδαφος* (territory) είναι συγκεκριμένος και χαρακτηρίζει τη δυναμικότητα και το απόθεμα πόρων μιας οριοθετημένης περιοχής ως επικράτειας. Διαφέρει από την αφηρημένη έννοια του χώρου (space), που χαρακτηρίζει τις λειτουργικές διαδικασίες που εξελίσσονται ομαδοποιημένα επάνω σε αυτόν (Camagni, 2002, 2008· Camagni, Capello, 2013). Κατ' επέκταση, η έννοια της *εδαφικότητας* ορίζεται ως το σύνολο των ομαδοποιημένων σχέσεων που διατηρούν τα άτομα με το έδαφος ως χώρο, αναπαράγουν στην καθημερινότητά τους μέσω εικόνων, σχημάτων και γεωγραφικών εικόνων και εκδηλώνουν μέσω ενός παραγωγικού σχεδίου της κοινωνίας. Προσδιορίζει τους στενούς δεσμούς ενός τοπικού πληθυσμού με έναν τόπο, ο οποίος έχει και τη διαχείριση του τόπου. Οι στενοί δεσμοί πληθυσμού και τόπου, δηλαδή κοινωνικού και εδαφικού κεφαλαίου, προκύπτουν ως αποτέλεσμα κληρονομιάς που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Ως κληρονομιά νοείται το σύνολο των στοιχείων ατομικής και συλλογικής κατοχής, τα οποία γίνονται αντιληπτά ως πόροι. Υπό αυτή την οπτική, η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης διορθώνει το στοιχείο της ψυχρότητας¹⁴ μεταξύ των αντικρουόμενων ή/και διαπραγματευομένων μερών καθώς προσδιορίζει τους στενούς δεσμούς ενός πληθυσμού με έναν τόπο, ο οποίος έχει και τη διαχείριση του τόπου. Η δε διαδικασία της διαπραγμάτευσης συμπληρώνει την εδαφιοποίηση της ανάπτυξης καθώς προάγει το δικαίωμα του τοπικού πληθυσμού να έχει στην κατοχή του και να διαχειρίζεται συνεργατικά αυτά, που κληρονόμησε ή απέκτησε μέσω (εθελοντικών) ανταλλαγών.

Ως εκ τούτου, η εδαφική προσέγγιση ή η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης προσαρμόζεται και ανταποκρίνεται καλύτερα σε περιοχές, που παρουσιάζουν καθυστέρηση λόγω των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων που προκάλεσε το σύστημα της παγκοσμιοποίησης (όπως οι περιπτώσεις ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου) και στηρίζεται στην ικανότητα μιας περιοχής να αξιοποιεί το σύνολο των ιδίων πόρων της για να γίνει ανταγωνιστική. Η εδαφική διάσταση είναι διαφορετική από τη μακρο-οικονομική διάσταση της ανάπτυξης, στην οποία οι περιθωριοποιημένες περιοχές επιδιώκουν να είναι ανταγωνιστικές στη βάση της μείωσης του κόστους παραγωγής των επιχειρήσεων. Εδώ η ανταγωνιστικότητα επιδιώκεται στη βάση της διακριτότητας και της ιδιαιτερότητας των εδαφικών πόρων, μέσω των οποίων οι επιχειρήσεις αποκτούν ισχυρούς δεσμούς με το έδαφος ως το χώρο όπου ανήκουν και τους αξιοποιούν για τη δημιουργία εδαφικής

¹⁴ Βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.4.Χαρακτηριστικά στοιχεία ή κανόνες της διαδικασίας διαπραγμάτευσης.

προσόδου ποιότητας. Οι λέξεις – κλειδιά της εδαφικότητας είναι η *αγκύρωση*, δηλαδή η οργάνωση των δρώντων υποκειμένων στο εσωτερικό της εδαφικής περιοχής και η *ιδιοποίηση*, δηλαδή η κατασκευή ιδιότυπων πόρων, που βρίσκονται υπό τον πλήρη έλεγχό τους (Camagni, et.al., 2004· Campagne, Pecqueur, 2014· Goussios, 2006· Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2005, 2006· Rallet, Torre, 2004· Torre, 2008).

Η αξιοποίηση του εδαφικού δυναμικού προϋποθέτει την κατάλληλη οργάνωση του τοπικού πληθυσμού για την ενδογενή διαχείριση του αναπτυξιακού του προβλήματος, η οποία βελτιώνεται στην πράξη μέσω της συσσωρευμένης γνώσης και τεχνογνωσίας, που κατακτάται ως η εμπειρία ενός τόπου. Η εδαφικότητα προσδίδεται από την οργάνωση των αναπτυξιακών υποθέσεων μιας περιοχής από τους τοπικούς δρώντες ως φορέων απόφασης και όχι από το μέγεθος της περιοχής αυτής ή τον αριθμό των επιχειρήσεων και γι' αυτό αποτελεί την πλέον συμβατή πρόταση διαχείρισης της ανάπτυξης για τη ΔΔ. Συνιστά μια διαδικασία που επιτρέπει στην εδαφική περιοχή την χειραφέτησή της από τον έλεγχο των παραγόντων ανάπτυξης, που προσδιορίζονται εξωγενώς μιας περιοχής, κυρίως, σε δύο σημεία: στη δικτύωση των οριζόντιων δεσμών και την αγκύρωση των πόρων στην περιοχή (Camagni, et.al., 2004· Campagne, Pecqueur, 2014· Goussios, 2006· Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2005, 2006· Rallet, Torre, 2004· Torre, 2008). Άρα, η εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής για την ανάπτυξη συμπληρώνει την οικονομική και κοινωνική διάσταση της σύγκλισης, οδηγώντας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Εδαφική περιοχή

Η εξέταση της ανάπτυξης από την εδαφική της διάσταση οδηγεί στην ανάδυση και κατασκευή μιας νέας έννοιας και, ταυτόχρονα, σχεδιαστικής υποδιαίρεσης, της εδαφικής περιοχής. Πρόκειται για μια περιοχή, η οποία ουσιαστικά βρίσκεται σε μια διαδικασία αλλαγής και μετατρέπεται από μια απλή λειτουργική οντότητα σε εδαφική. Η μετάβαση συνιστά τη διαδικασία της *εδαφιοποίησης* της περιοχής και λογίζεται ως η κινητοποίηση και οργάνωση των δρώντων υποκειμένων (μέλη τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες, τοπικές επιχειρήσεις, θεσμοί αποκεντρωμένης άσκησης εξουσίας) από δυνάμεις, που επιδρούν προερχόμενες από έναν ενιαίο αξιακό κώδικα συμπεριφοράς. Η *εδαφική περιοχή* αποτελεί μια δεδομένη γεωγραφική ενότητα, τα όρια της οποίας ταυτίζονται με τα διοικητικά όρια ενώ οι οικονομικοί δρώντες –

παραγωγικές οντότητες¹⁵ ως φορείς αποφάσεων έχουν ως στόχο την από κοινού επίλυση ενός παραγωγικού προβλήματος¹⁶. Υπό αυτή την έννοια, το πρόβλημα της οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας εντάσσεται στο πρόβλημα της κατανομής των μέσων παραγωγής, αφού πρόκειται στην ουσία για ζήτημα κατανομής και διαχείρισης των πόρων μεταξύ των παραγωγικών κλάδων, που παράγουν καταναλωτικά ή επενδυτικά αγαθά. Ως εκ τούτου, το παραγωγικό πρόβλημα μιας περιφέρειας αφορά τις αποφάσεις που λαμβάνει η τοπική κοινωνία για το πώς θα καταναείμει τους διαθέσιμους εδαφικούς πόρους και πώς θα ενεργοποιήσει όσους βρίσκονται σε λανθάνουσα (ανενεργή) μορφή, εξετάζοντας το αναπτυξιακό φαινόμενο ως πρόβλημα διαχείρισης πόρων και πολιτικών (Camagni, 2002· Camagni, et.al., 2004· Camagni, Capello, 2013· Campagne, Pecqueur, 2014· Goussios, 2006· Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2005, 2006· Rallet, Torre, 2004· Torre, 2008). Συνεπώς, η προτεινόμενη μεθοδολογία της ΔΔ απαντά στην καρδιά του προβληματικού πλαισίου ανάπτυξης για τις περιφέρειες.

Οπότε, εύλογα τίθεται ότι η συμβατή σχεδιαστική υποδιαίρεση των αναπτυξιακών δράσεων και μέτρων της Πολιτικής Συνοχής είναι το έδαφος ως χώρος ή επικράτεια (territory), που διακρίνεται από ένα συνεκτικό σύστημα αξιών (CEC, 1998, 2018). Στην εδαφική κλίμακα, η άσκηση εξουσίας σε έναν τόπο με συγκεκριμένα όρια και η οικονομική του προσέγγιση εννοούνται ως ο έλεγχος των πόρων του τόπου από τους τοπικούς δρώντες ή φορείς αποφάσεων. Στη βάση του σχεδιασμού για την επίλυση των κύριων παραγωγικών προβλημάτων το έδαφος λειτουργεί ως μια χωρική οικονομία με εγγύτητα πόρων και δεσμών υπό μια δομημένη οργανωσιακή διάσταση. Υπό αυτή την οπτική, το έδαφος είναι ένα δίκτυο i) ιδιοποίησης των πόρων από τους τοπικούς δρώντες (δηλαδή, βρίσκεται υπό τον πλήρη έλεγχο του τοπικού πληθυσμού που διαβιεί σε αυτόν), ii) συντονισμού των διαδικασιών αξιοποίησης των πόρων και iii) διανομής των τελικών παραγόμενων οικονομικών και κοινωνικών αποτελεσμάτων χωρο-εδαφικά

¹⁵ Ως παραγωγική οντότητα εννοείται η επιχείρηση που αξιοποιεί τους εδαφικούς πόρους μιας περιοχής, μετατρέποντάς τους σε αγαθά (προϊόντα, υπηρεσίες).

¹⁶ Ένα παραγωγικό πρόβλημα που απασχολεί κάθε κοινωνία αφορά ουσιαστικά τις αποφάσεις που πρέπει να λάβει για τη στενότητα των πόρων σε σχέση με τις θεωρητικά απεριόριστες ανθρώπινες ανάγκες και είναι: η άριστη κατανομή των διαθέσιμων μέσων παραγωγής (μεγιστοποίηση ικανοποίησης καταναλωτών με ελάχιστο δυνατό κόστος παραγωγής), η άριστη ή κοινωνικά επιθυμητή διανομή του παραγόμενου προϊόντος ή εισοδήματος, η σταθεροποίηση της οικονομίας (πλήρης απασχόληση και νομισματική σταθερότητα) και η επίτευξη ενός κοινωνικά επιθυμητού ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης (Γεωργακόπουλος, 2005).

(διαδικασία αναπτυξιακού σχεδιασμού) (Camagni, 2002· Camagni, et.al., 2004· Camagni, Capello, 2013· Campagne, Pecqueur, 2014· Goussios, 2006· Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2005, 2006· Rallet, Torre, 2004· Torre, 2008).

Η εδαφική περιοχή έγκειται στα όρια του τοπικού. Ο τόπος σε μια τοπική αναπτυξιακή πολιτική είναι μια περιοχή, που δεν προσδιορίζεται από διοικητικά όρια ούτε από άλλα εκ των προτέρων λειτουργικά κριτήρια (όπως η σύμπτωση κατοικίας και δραστηριότητας, η πυκνότητα πληθυσμού, οι συνδέσεις γης, η ύπαρξη νερού ή άλλοι φυσικοί δεσμοί, το υψόμετρο, η γειτνίαση με φυσικές περιοχές). Όταν ένας τόπος είναι ενδογενής στη διαδικασία πολιτικής, τότε ένα σύνολο συνθηκών που συμβάλλουν στην ανάπτυξή του ισχύουν περισσότερο εντός των ορίων του από ό,τι πέρα από τα όριά του. Έτσι, προκύπτει η εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης μικρής κλίμακας σχεδιασμού (τόπος, κοινότητα, χωριό), η οποία με αναγωγή σε διευρυμένη τοπική κλίμακα (περιφέρεια), ανταποκρίνεται περισσότερο στα πλαίσια της Πολιτικής Συνοχής, εξαπλώνεται στα κράτη-μέλη ως περιφερειών και, εν τέλει, στο σύνολο της ΕΕ (Barca, 2009a, 2009b). Στη ΔΔ η αναγωγή από το τοπικό στο περιφερειακό γίνεται εύλογα καθώς ο σκοπός της Πολιτικής Συνοχής είναι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, κατά την οποία η δράση της μιας εδαφικής περιοχής προστίθεται και συμπληρώνει το αποτέλεσμα της άλλης, επιτρέποντας στα δύο σημεία ακόμη και να ταυτίζονται (Johansson, et.al., 2011). Από αυτή την άποψη, η περιφέρεια ως εδαφική περιοχή έχει ειδικό βάρος κατά το σχεδιασμό και την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής και βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Πολιτικής Συνοχής.

Η σπουδαιότητα του εδάφους ως χώρου μιας τοπικής επικράτειας βρίσκεται στο συνδυασμό πόρων, δρώντων και δραστηριοτήτων (CEC, 1999, 2011b). Τα ιδιαίτερα εδαφικά χαρακτηριστικά των τόπων, που αποτελούν την πολιτιστική τους ποικιλία συγκεντρωμένη σε μια μικρή περιοχή, λειτουργούν ως ένας από τους σημαντικότερους αναπτυξιακούς παράγοντες για την ΕΕ στο σύνολό της. Οι αλληλεξαρτήσεις μεταξύ πόλεων και περιφερειών των κρατών-μελών είναι τέτοιες, που οι επιπτώσεις στα κοινοτικά, περιφερειακά και εθνικά έργα του ενός είναι δυνατό να έχουν αντίκτυπο στη χωρική δομή των άλλων. Τα αναπτυξιακά έργα σε διάφορα κράτη-μέλη αλληλοσυμπληρώνονται καλύτερα εάν κατευθύνονται προς κοινούς στόχους για την εδαφική ανάπτυξη. Επομένως, οι εθνικές πολιτικές εδαφικής ανάπτυξης των κρατών-μελών και οι τομεακές πολιτικές της ΕΕ απαιτούν εδαφικά υπερβατικές κατευθυντήριες γραμμές ανάπτυξης. Οι ντόπιοι μπορούν να αναλάβουν πλήρως την ευθύνη για τη

διαμόρφωση της ζωής τους και να βιώσουν τα πλεονεκτήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στις περιοχές τους με θετικό τρόπο, εάν υπάρχουν καλά ισορροπημένες περιφερειακές αγορές εργασίας.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τις μακροπρόθεσμες τάσεις της εδαφικής ανάπτυξης στην ΕΕ είναι, κυρίως, τρεις: i) η προοδευτική οικονομική ολοκλήρωση και η αυξημένη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών, ii) η αυξανόμενη σημασία των τοπικών και περιφερειακών κοινοτήτων και ο ρόλος τους στην εδαφική ανάπτυξη, iii) η αναμενόμενη διεύρυνση της ΕΕ και η ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τους γείτονές της. Οι τρεις παράγοντες εξετάζονται σε σχέση με τις παγκόσμιες οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις και τις γενικές δημογραφικές, κοινωνικές και οικολογικές τάσεις. Τα ζητήματα εδαφικής ανάπτυξης στην ΕΕ μπορούν να επιλυθούν μόνο μέσω της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών κυβερνητικών και διοικητικών επιπέδων. Οι πόλεις και οι περιφέρειες εξαρτώνται τόσο από τις παγκόσμιες τάσεις όσο και από τις αποφάσεις σε κοινοτικό επίπεδο. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θα μπορούσε να ωφελήσει τη χωρική ανάπτυξη, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή πόλεων και περιφερειών. Η Κοινότητα της ΕΕ απαιτεί την ενεργό συνεργασία πόλεων και περιφερειών, ώστε να είναι σε θέση να υλοποιήσουν τους ευρωπαϊκούς στόχους με τρόπο φιλικό προς τους πολίτες. Με αυτό τον τρόπο υλοποιείται η αρχή της επικουρικότητας, που βασίζεται στη ΣΛΕΕ (Barca, 2009a, 2009b).

Συνεπώς, η τοποκεντρική προσέγγιση (place-based approach) της Πολιτικής Συνοχής είναι μια τοπική αναπτυξιακή πολιτική με χαρακτήρα μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής στρατηγικής. Στοχεύει στη μείωση των αναξιοποίητων πόρων και του κοινωνικού αποκλεισμού συγκεκριμένων τόπων, μέσω της παραγωγής ολοκληρωμένων πακέτων δημόσιων αγαθών (προϊόντων και υπηρεσιών), που καθορίζονται με τη συγκέντρωση των γνώσεων και των προτιμήσεων των ατόμων σε αυτές τις περιοχές και τη μετατροπή τους σε έργα, μέσω ενός συστήματος επιχορήγησης υπό προϋποθέσεις πολυεπίπεδης διακυβέρνησης (Barca, 2009a, 2009b· Davoudi, 2004).

Η προστιθέμενη αξία της τοποκεντρικής προσέγγισης συμπυκνώνεται στην έννοια της τοπικότητας, η οποία προάγεται μέσα από την τοπική ταυτότητα, οπότε λογίζεται ως το κατεξοχήν αντίθετο στην οικονομική παγκοσμιοποίηση επιχείρημα, που δημιουργεί εισοδηματικές ανισότητες, διαιρώντας το χώρο σε περιοχές δύο ταχυτήτων. Με τη σειρά της η τοπικότητα προάγει τη συμμετοχικότητα που προάγει τη συσπείρωση των

μελών μιας τοπικής κοινωνίας πίσω από μια κεντρική ιδέα ως στρατηγικής για την επίτευξη ανάπτυξης, επιτρέποντας τη δημιουργία δεσμών συνοχής, όπου είναι και το ζητούμενο της Πολιτικής Συνοχής. Ανάπαλιν, τα μέλη της τοπικής κοινωνίας επικεντρώνονται στην πραγματική ταυτότητα του τόπου, η οποία εξ ορισμού δίνει ώθηση στο απόλυτο ή ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της περιοχής. Κάθε μεμονωμένο βήμα της τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής αποτελεί μέρος του ευρύτερου ευρωπαϊκού σχεδιασμού για ολοκληρωμένη ανάπτυξη: η δράση του ενός τόπου προστίθεται στη δράση του άλλου και όλοι μαζί συνθέτουν το τελικό ευρωπαϊκό σχέδιο (Barca, 2009a, 2009b).

Με τη σειρά της η συσπείρωση των μελών προάγει την κοινωνική υπευθυνότητα, η οποία προάγει τη διαφάνεια, που προάγει την τοπική εμπιστοσύνη ανάμεσα στους τοπικούς δρώντες και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, τους κρατικούς θεσμούς και τις ομάδες τομεακών συμφερόντων (lobbies), καλλιεργώντας κλίμα τοπικής υπερηφάνειας. Η υπευθυνότητα, η εμπιστοσύνη και η υπερηφάνεια ενδυναμώνουν το απόλυτο τοπικό πλεονέκτημα για την ολοκλήρωση της αναπτυξιακής αποστολής. Προεκτείνοντας τους δεσμούς συνοχής από τα μέλη των τοπικών κοινωνιών στις τοπικές κοινωνίες ως γείτονες, πολλοί τόποι μαζί με κοινά εδαφικά στοιχεία συνθέτουν μια περιφέρεια. Πολλές περιφέρειες μαζί δημιουργούν ένα δίκτυο περιφερειών δια-περιφερειακής εμπιστοσύνης και, άρα, υψηλής αξίας με πολλαπλασιαστικά οφέλη, δηλαδή χαρακτηέρα σταδιακής ολοκλήρωσης (Barca, 2009a, 2009b).

Η ύπαρξη της περιφέρειας δεν απορρίπτει το υπάρχον σύστημα της ελεύθερης και διεθνοποιημένης αγοράς, μέσα στο οποίο διαβιούν και δραστηριοποιούνται τα μέλη της τοπικής κοινωνίας. Αντίθετα, αποτελεί γεωγραφικό, οργανωτικό και λειτουργικό τμήμα της, σε πραγματικές συνθήκες αστικοποίησης και αστικού συνωστισμού χωρίς να χάνει το στοιχείο της τοπικότητας καθώς η περιφερειακή κλίμακα θεωρείται διευρυμένο τοπικό επίπεδο δράσης (υπερ-τοπικό). Αν σε ένα σύστημα κέντρου-περιφέρειας το κέντρο είναι μια ανώτερη θεσμική αρχή, όπως η ΕΕ ή οι κρατικές αρχές που διευθύνουν τις σχέσεις οικονομικής αντιπαλότητας για διεκδικήσεις των τόπων σε χρηματοδοτήσεις στα πλαίσια της περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής, τότε η λειτουργική περιφέρεια (periphery ή region) είναι το αντιπροσωπευτικό διαλεκτικό παράδειγμα για τη ΔΔ. Ο κοινωνικός μηχανισμός της περιφέρειας ως προέκταση ή σύνολο πολλών τόπων μαζί με κοινά εδαφικά στοιχεία δεν αντικαθίσταται από το μηχανισμό της αγοράς, αλλά συμπληρώνεται με την εδαφική διάσταση της διαχείρισης

της ανάπτυξης. Συνεπώς, κατά το σχεδιασμό της εδαφικής αναπτυξιακής πολιτικής δεν υπάρχει σχέση υποκατάστασης μεταξύ των κοινωνικών και των οικονομικών κριτηρίων κατανομής των πόρων και των παραγωγικών μέσων, αλλά συμπληρωματικότητα και σύνδεση των δύο με το έδαφος ως χώρο, που είναι απαιτούμενα για την εδαφική συνοχή και, κατά συνέπεια, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Στο διευρυμένο επίπεδο τοπικής διοίκησης ο φορέας απόφασης γνωρίζει καλύτερα την υφιστάμενη κατάσταση, τις δυνατότητες, τις ικανότητες, τα προβλήματα και τις ανάγκες στα όρια της δικαιοδοσίας του από την απομακρυσμένη κεντρική κυβέρνηση και την ευρωπαϊκή αρχή και μπορεί να υπολογίσει καλύτερα τις ευκαιρίες και τις απειλές κατά τον σχεδιασμό της αναπτυξιακής πολιτικής. Τα δε μέλη της τοπικής κοινωνίας, ως κάτοικοι της λειτουργικής περιοχής που έχει συνέχεια στο χώρο και το χρόνο, γνωρίζουν πώς να προσαρμόζονται στις μεταβολές των συνθηκών.

Η αφετηρία της τοποκεντρικής προσέγγισης της Πολιτικής Συνοχής βρίσκεται στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη σε ενδοπεριφερειακή κλίμακα και βασίζεται στην από κάτω προς τα άνω προσέγγιση (Μεθοδολογία Τοπικής Ανάπτυξης, Local Development Methodology–LDM). Η προσέγγιση LDM είναι στρατηγική, πολυδιάστατη, πολυτομεακή και πολυκεντρική, λαμβάνει υπ’ όψιν τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των τόπων, προκύπτει μέσα από τις τοπικές συνεργασίες μεταξύ δημόσιων, ιδιωτικών και εθελοντικών οργανισμών, όπου η δικτύωση και η ανάπτυξη ικανοτήτων είναι σημαντικά δομικά στοιχεία και προάγει την ενδυνάμωση των τοπικών παραγόντων. Με αυτό τον τρόπο, συμβάλλει στην προσαρμογή των δράσεων στις τοπικές ανάγκες και προσθέτει μια τοπική διάσταση στις εθνικές πολιτικές, με επίκεντρο τους πολίτες (πολιτο–κεντρική πολιτική), αφού τα σχετικά χαμηλότερα επίπεδα συμμετέχουν πλήρως και συμπληρώνουν τα εθνικά μέτρα με τα τοπικά. Έτσι, προωθεί την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία, ενθαρρύνοντας την πρωτοβουλία, προωθώντας τη συμμετοχή και την ιδιοκτησία. Μπορεί να εφαρμοστεί μέσω ειδικών εργαλείων, ιδίως σε υπο–περιφερειακές περιοχές (αστικές και αγροτικές) και λειτουργικές (αγρο–αστικές ή διασυνοριακές) (CEC, 2009a, 2009b· Davoudi, 2003).

Ο χαρακτηρισμός μιας περιοχής ως εδαφικής δίδεται με βάση δύο κριτήρια, με βάση το κριτήριο του εδάφους που καταλαμβάνει και με βάση το κριτήριο των δραστηριοτήτων που εκτυλίσσονται πάνω σε αυτό. Συγκεκριμένα, με βάση το κριτήριο της εδαφικής δυναμικότητας, η εδαφική μονάδα προκύπτει από τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες και τα

κοινά ιστορικά γεγονότα υπό το οικονομικό υπόδειγμα της ενδογενούς ανάπτυξης ενώ βασίζεται στη σχέση των φορέων αποφάσεων συναρτήσει της εδαφικής φυσιογνωμίας της. Δίδεται έμφαση στις ενδογενώς αυτοτροφοδοτούμενες σχέσεις, στην ενεργοποίηση των πόρων και στην άυλη υπεραξία. Με βάση το κριτήριο της διοικητικής, της λειτουργικής και της φυσικής-κτιριακής πυκνότητας, η εδαφική μονάδα προκύπτει από την οργάνωση των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων υπό το νεοκλασικό οικονομικό υπόδειγμα. Το νεοκλασικό υπόδειγμα βασίζεται στη σχέση προσφοράς και ζήτησης και τη διαμόρφωση του μηχανισμού των τιμών. Σε αυτό δίδεται έμφαση στη σχέση αιτίου-αποτελέσματος, στις λειτουργίες και τα υλικά αποτελέσματα. Μεταξύ των δύο κριτηρίων δεν παρατηρείται σχέση υποκατάστασης, αλλά συμπληρωματικότητας, μεταβαίνοντας σταδιακά από το νεοκλασικό οικονομικό υπόδειγμα και την οικονομική λειτουργία προς το εδαφικό υπόδειγμα και την εδαφική διάσταση της ενδογενούς ανάπτυξης, μετουσιώνοντας τους τρεις πυλώνες της Πολιτικής Συνοχής (Ahrend, Schumann, 2014· Camagni, 2002, 2008· Camagni, Capello, 2013).

Σύμφωνα με τα ως άνω, η εδαφική περιοχή είναι προτιμότερος όρος, όταν πρόκειται για συγκεκριμένα συστήματα. Ειδικότερα, όταν πρόκειται για συστήματα τοπικών τεχνολογικών εξωτερικών οικονομιών, υλικών και άυλων παραγόντων, όπου λόγω της εγγύτητας και της συνακόλουθης μείωσης του κόστους συναλλαγών, μπορούν επίσης να προκληθούν οικονομικές εξωτερικότητες. Ακόμη, για συστήματα τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων, παραδόσεων, δεξιοτήτων και τεχνογνωσίας. Για συστήματα εντοπισμένων σχέσεων εγγύτητας που αποτελούν ένα κεφάλαιο κοινωνικής, ψυχολογικής και πολιτικής φύσης, ενισχύοντας τη στατική και δυναμική παραγωγικότητα των τοπικών παραγόντων. Για συστήματα πολιτιστικών στοιχείων και αξιών, που αποδίδουν νόημα στις τοπικές δομές και πρακτικές και καθορίζουν τις τοπικές ταυτότητες, αποκτώντας οικονομική αξία, όταν μετατρέπονται σε εμπορεύσιμα αγαθά (προϊόντα, υπηρεσίες και περιουσιακά στοιχεία) ή ενισχύουν την εσωτερική ικανότητα εκμετάλλευσης των τοπικών δυνατοτήτων. Για συστήματα κανόνων και πρακτικών, που καθορίζουν ένα μοντέλο τοπικής διακυβέρνησης (Camagni, 2002, 2008· Camagni, Capello, 2013· Halkos, Tzeremes, 2013). Η έννοια και η σχεδιαστική κλίμακα της περιφέρειας είναι ένα τέτοιο σύστημα.

Εδαφικοί πόροι και εδαφικό κεφάλαιο

Η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης και ο προσδιορισμός της εδαφικότητας της περιοχής δεν μπορούν να λογιστούν χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν το εγγενές δυναμικό της, δηλαδή οι εδαφικοί πόροι ως το σύνολο του εδαφικού κεφαλαίου της περιοχής αυτής. Ετυμολογικά, η έννοια του *πόρου* αναφέρεται κατά κυριολεξία στο πέρασμα, στο άνοιγμα, και, μεταφορικά, σε έναν τρόπο για την επίτευξη ενός στόχου. Ακόμη, σημαίνει και την πηγή πλούτου (Goussios, 2006· Metaxas, et.al., 2016). Οι *εδαφικοί πόροι* νοούνται ως τα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία ατομικής και συλλογικής κατοχής, στα οποία αποδίδεται αξία χρήσης και δίνουν τη δυνατότητα στον τοπικό πληθυσμό να προβεί σε μια ενέργεια για τη δημιουργία πλούτου. Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος μεγιστοποίησης των επιπέδων ανάπτυξης προσιδιάζει άριστα σε αυτό το χαρακτηριστικό των εδαφικών πόρων, καθώς προσδιορίζει το ρόλο του κράτους και οποιουδήποτε φορέα συλλογικής δράσης (collective action agency)¹⁷ σε σχέση με το δικαίωμα των τοπικών δρώντων να έχουν στην κατοχή τους αυτά, που κληρονόμησαν ή απέκτησαν μέσω (εθελοντικών) ανταλλαγών. Παρέχει την ικανότητα στους τοπικούς δρώντες να συναποφασίζουν για το στρατηγικό σχέδιο της περιοχής συμπληρωματικά και επί ίσοις όροις με τους εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς απόφασης, όπως προβλέπεται στην Πολιτική Συνοχής.

Οι εδαφικοί πόροι διακρίνονται σε υλικούς και άυλους και με βάση το απόθεμα που υπάρχει σε κάθε εδαφική περιοχή εξηγείται η πραγματοποιηθείσα ανάπτυξη ή τα περιθώρια ανάπτυξής της. Ο λόγος είναι ότι η εδαφιοποίηση βασίζεται στην *αρχή της ιδιοποίησης των ενεργοποιητών*, οι οποίοι είναι μέσα που επιτρέπουν την αναζήτηση ή/και κατασκευή ενός πόρου της εδαφικής περιοχής, όπου με αυτό τον τρόπο την βοηθά να διαφοροποιηθεί από μια γειτονική αντί να την ανταγωνισθεί. Το σημείο αυτό είναι το σημείο-κλειδί της ΔΔ. Ο ανταγωνισμός μεταξύ ομάδων ατόμων, περιοχών και πολιτικών για τους περιορισμένους κοινοτικούς χρηματοδοτικούς πόρους, δεδομένων των απεριόριστων αναγκών, εμποδίζει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση καθώς θέτει περιοχές εκτός διανομής των πιστώσεων. Αντίθετα, η διαπραγμάτευση επιταχύνει την ολοκλήρωση χάρη στην κινητοποίηση των ενεργοποιητών, μειώνοντας τις εξαρτήσεις των περιοχών από τους περιορισμένους κοινοτικούς πόρους. Έτσι, καλύπτεται μέρος των αναπτυξιακών αναγκών της εδαφικής οντότητας ενδογενώς ενώ προάγεται

¹⁷ Στη ΔΔ εννοείται η υπό μελέτη κλίμακα σχεδιασμού της περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής.

ταυτόχρονα η καινοτομία της κάθε περιοχής, που συμμετέχει στη διαδικασία. Το πέρασμα από μια εικονική μορφή σε μια ενεργή κατάσταση γίνεται με την κινητοποίηση των δρώντων υποκειμένων, οι οποίοι ονομάζονται *ιδιότυποι κινητοποιητές*, λόγω των ιδιαίτερων δεσμών με το χώρο (Camagni, 2002, 2008· Camagni, Capello, 2013· Goussios, 2006).

Το σύνολο των εδαφικών πόρων συνθέτει το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής. Ο τρόπος διαχείρισης του εδαφικού κεφαλαίου συνιστά μεθοδολογία ανάπτυξης των περιοχών με πρόβλημα ανισότητας και γι' αυτό δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στα στοιχεία του καθώς συμπίπτει με το σκοπό της ΔΔ. Η οικοδόμηση της έννοιας και του ρόλου του εδαφικού κεφαλαίου θεμελιώνεται πάνω σε τρεις θεωρίες κοινωνικής και οικονομικής αλληλεπίδρασης, στις οποίες τοποθετούνται οι καταβολές του (Camagni, 2002, 2008· Camagni, Capello, 2013). Και οι τρεις θεωρίες παρουσιάζουν απόλυτη σύμπτωση και συμβατότητα με τη διακυβέρνηση και τη διαπραγμάτευση ως πρόταση αναπτυξιακής διαχείρισης της ΔΔ ως προς το αμοιβαία πολλαπλασιαστικό όφελος των δρώντων που αλληλεπιδρούν.

Η πρώτη είναι η Θεωρία του Περιορισμένου Ορθολογισμού (Bounded Rationality), που αποτελεί μέρος της Διαδικασίας Λήψης Αποφάσεων (Decision-Making) υπό συνθήκες αβεβαιότητας με εφαρμογή στη βιομηχανική καινοτομία (Camagni, 2002, 2008· Dosi, 1982· Malmgren, 1961· Nelson, Winter, 1982· Simon, 1972).

Η δεύτερη είναι η Θεωρία Συμβολαίων (Theory of Contracts), που αποτελεί μέρος των Θεσμικών Οικονομικών (Institutional Economics) και προτάσσει τη σημασία των κανόνων, των κωδίκων συμπεριφοράς και των θεσμών στις συναλλαγές υπό την κρατική παρέμβαση μέσω της διαδικασίας της διακυβέρνησης, μειώνοντας τις συγκρούσεις, αυξάνοντας τα αμοιβαία κέρδη από τις συναλλαγές των εμπλεκόμενων μερών (Camagni, 2002· Williamson, 2002).

Η τρίτη είναι η Γνωστική Προσέγγιση (Cognitive Approach) των περιφερειακών οικονομιών και συνεργειών, η οποία περιλαμβάνει την ιταλική σχολή, τη γαλλική προσέγγιση εγγύτητας και την προσέγγιση GREMI σε τοπικά καινοτόμα περιβάλλοντα και τις μη εμπορεύσιμες αλληλεξαρτήσεις (Becattini, 1990· Camagni 1991, 2002, 2008· Camagni, Maillat, 2006· Gilly, Torre, 2000· Storper, 1995). Βαρύνουσα σημασία έχει η προσέγγιση GREMI, η οποία ξεκίνησε από τον Philippe Aydalot το 1986, θέτοντας τη βάση για την τοπική ρύθμιση της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και για την εδαφική

διάσταση της ρύθμισης. Το τοπικό σύστημα είναι ένα εδαφικό σύνολο, στο οποίο οι αλληλεπιδράσεις των οικονομικών παραγόντων αναπτύσσονται μέσω της μάθησης, η οποία εξελίσσεται σε όλο και πιο προηγμένες μορφές διαχείρισης των πόρων με τη μορφή καινοτόμας τεχνογνωσίας. Η μεθοδολογία επικεντρώνει στις σχέσεις που διαμορφώνουν οι επιχειρήσεις με το τοπικό περιβάλλον, οι οποίες απαιτούν τις κατάλληλες εδαφικές δομές και πολιτικές διαχείρισης, ξεπερνώντας τις δυνατότητες ρύθμισης μιας κρατικής αρχής (Aydalot, 1986· Benko, Lipietz, 1995).

Η συστηματοποίηση της έννοιας του εδαφικού κεφαλαίου από θεωρητική προσέγγιση σε εργαλείο περιφερειακής πολιτικής για την ανάπτυξη βασίστηκε στις ως άνω θεωρίες, τοποθετώντας το έδαφος ως τον παράγοντα που συνδυάζει τους θεσμούς, τους κανόνες, τις πρακτικές, τις παραγωγικές οντότητες, τους ερευνητές και τους λήπτες αποφάσεων, που καθιστούν εφικτή μια ορισμένη δυναμικότητα και καινοτομία μιας δεδομένης εδαφικής περιοχής. Γεγονός που ταυτίζεται με το σκοπό της ΔΔ, λαμβάνοντας κεντρική θέση στην ερευνητική πρόταση. Κάθε εδαφική περιοχή έχει ένα συγκεκριμένο εδαφικό κεφάλαιο που είναι μοναδικό, διαφέρει από εκείνο άλλων εδαφικών μονάδων και καθορίζεται από τους παράγοντες, που αλληλεπιδρούν στα όρια του εδάφους της. Για κάθε εδαφική περιοχή το χαρακτηριστικό της μοναδικότητας του εδαφικού κεφαλαίου είναι το κεντρικό σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση των πολιτικών με εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης, οι οποίες έχουν ως κύριο στόχο την τόνωση του εδαφικού κεφαλαίου των περιοχών αυτών. Η οριζόντια εισαγωγή του εδαφικού κεφαλαίου ως μέσου ή εργαλείου άσκησης της περιφερειακής πολιτικής τοπικής κλίμακας εξυπηρετεί το γεγονός ότι το εδαφικό κεφάλαιο που διαθέτει κάθε περιοχή, αφού διαφέρει από εκείνο άλλων περιοχών, παράγει υψηλότερη απόδοση για συγκεκριμένα είδη επενδύσεων από ό,τι για κάποια άλλα, εφόσον αυτά είναι καλύτερα προσαρμοσμένα στη δυναμικότητά της. Τότε χρησιμοποιεί τα περιουσιακά στοιχεία και τις δυνατότητές της πιο αποτελεσματικά. Οπότε, η συστηματοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου προβλέπει το στρατηγικό ρόλο της εδαφικής διάστασης στην ισόρροπη ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή ως απώτερο στόχο της χωροταξικής οργάνωσης της ΕΕ (OECD, 2001, 2007· ΕΚ, 2005).

Ως *εδαφικό κεφάλαιο* ¹⁸ (territorial capital) ορίζεται το σύνολο των ειδικών χαρακτηριστικών και των αναγκών, που συνθέτουν την ιδιαίτερη εδαφική φυσιογνωμία

¹⁸ Γενικά, ως *κεφάλαιο* ορίζεται το εγγενές δυναμικό ενός συστήματος, που είναι διαθέσιμο για αλλαγή καθώς αυτό το δυναμικό καθορίζει το εύρος των πιθανών μελλοντικών επιλογών

μιας περιοχής: οι φυσικοί πόροι, η γεωγραφική θέση, οι δομές (υποδομή, ανωδομή), το εργατικό δυναμικό, η αναλογία των τομέων παραγωγής, η γνώση και η καινοτομία, τα δίκτυα (φυσικά, ψηφιακά, συστάδες επιχειρήσεων), η επιχειρηματικότητα και η ανταγωνιστικότητα. Άλλως, πρόκειται για τα εδαφικά χαρακτηριστικά μιας λειτουργικής περιοχής (Metaxas, et.al., 2016· OECD, 2001, 2007).

Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Jona (2015), τα χαρακτηριστικά του εδαφικού κεφαλαίου ομαδοποιούνται κατά επιμέρους είδος υλικών και άυλων πόρων ως εξής: οικονομικοί, υλικοί–δομικοί, θεσμικοί, ανθρωπίνι, κοινωνικοί, σχεσιακοί, πολιτισμικοί. Κατά την κατηγοριοποίηση του Camagni (Camagni, 2002, 2008· Camagni Capello, 2013), το εδαφικό κεφάλαιο περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία εδαφικών περιουσιακών στοιχείων, τόσο ενσώματων ή υλικών (tangible) όσο και άυλων (intangible), ιδιωτικού, δημόσιου ή μικτού χαρακτήρα. Αυτά τα περιουσιακά στοιχεία μπορεί να παράγονται φυσικά (ως δημόσια και ιδιωτικά αγαθά), να δημιουργούνται με ιστορικό τρόπο ή να προέρχονται από τη φυσική κληρονομιά (ως φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, που συνεπάγονται ένα κόστος συντήρησης και ελέγχου: έννοια της ιδιοτυπίας). Μπορούν να παραχθούν εκούσια παρά την άυλη φύση τους (δίκτυα συντονισμού ή διακυβέρνησης) ή να δημιουργηθούν ακούσια από κοινωνική αλληλεπίδραση. Με βάση αυτό τον ορισμό, η έννοια του εδαφικού κεφαλαίου δομείται πάνω σε δύο διαστάσεις.

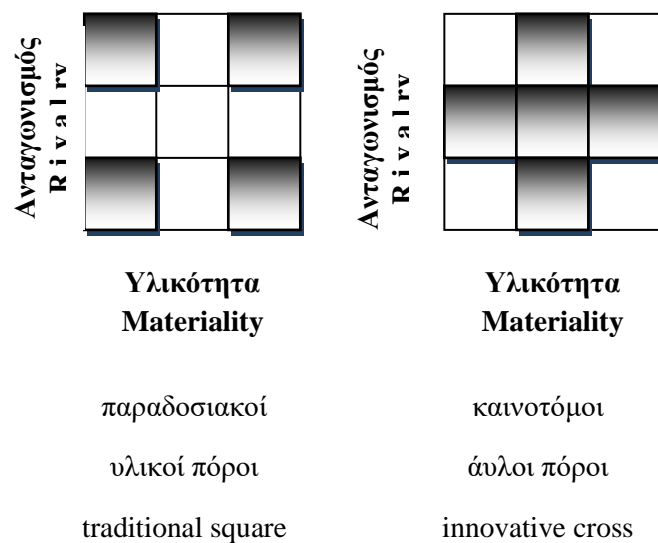
Στη διάσταση του ανταγωνισμού (rivalry), η οποία αποτελείται από τα δημόσια αγαθά, τα ιδιωτικά αγαθά και μια ενδιάμεση κλάση συλλογικών και μη–αμιγών ή ημι–δημόσιων αγαθών. Συγκεκριμένα, στα μη–αμιγή δημόσια αγαθά, στα οποία, όπως και στα καθαρά δημόσια αγαθά, η δυνατότητα αποκλεισμού είναι χαμηλή και ο ανταγωνισμός είναι υψηλότερος λόγω της σπανιότητας. Στην περίπτωση αυτή, ο ανταγωνισμός μπορεί επίσης να λάβει τη μορφή συγκρούσεων συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών τύπων χρηστών ή μεταξύ της κατηγορίας των γενικών χρηστών και ορισμένων λαθρεπιβατών¹⁹, η δράση των οποίων μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη συνοχή

(Holling, 2001). Αναφορικά με την περιφερειακή ανάπτυξη ως πεδίου της ΔΔ, ο τρόπος διαχείρισης του αναπτυξιακού φαινομένου προϋποθέτει αλλαγές στα δομικά χαρακτηριστικά του εδαφικού συστήματος υποδοχής, δηλαδή στο εδαφικό κεφάλαιο της περιφέρειας ως περιοχής ενδιαφέροντος.

¹⁹ Όρος που χρησιμοποιείται στη Δημόσια Επιλογή (Δημόσια Οικονομική) για να περιγράψει το χρήστη ενός δημόσιου αγαθού που απολαμβάνει τα οφέλη από τη διανομή του χωρίς να καταβάλει κόστος χρήσης.

των δημόσιων εδαφικών αγαθών. Στα συλλογικά αγαθά ισχύει η αντίθετη προϋπόθεση, δηλαδή η υψηλή δυνατότητα αποκλεισμού των ατόμων που δεν κάνουν χρήση και ο χαμηλός ανταγωνισμός. Η ενδιάμεση κλάση παρομοιάζεται με την κατηγορία των ιδιωτικών αγαθών, που μπορεί να περιλαμβάνει τα δημόσια αγαθά με τέλος χρήσης. Δηλαδή, μια τυπολογία δημόσιων αγαθών, η χρήση των οποίων υπόκειται σε τέλη χρήσης, που επιβάλλονται από τη δημόσια διοίκηση ή από τον ανάδοχο κατασκευαστή (Camagni, 2002, 2008· Camagni Capello, 2013).

Στη διάσταση της υλικότητας (materiality), η οποία αποτελείται από τα ενσώματα αγαθά, τα άυλα αγαθά και μια ενδιάμεση κατηγορία μικτών (υλικών και άυλων) αγαθών. Συγκεκριμένα, τα μικτά αγαθά αποτελούνται από σκληρά και μαλακά στοιχεία, δηλαδή υλικά αγαθά και υπηρεσίες αντίστοιχα, όπου υποδεικνύουν την ικανότητα μετατροπής της δυνητικής σχέσης σε αποτελεσματική σχέση και τους δεσμούς μεταξύ των οικονομικών παραγόντων. Δηλαδή, τα άυλα στοιχεία μετατρέπονται σε αποτελεσματική δράση, σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, συνεργασία και παροχή υπηρεσιών (Camagni, 2002, 2008· Camagni Capello, 2013).

Σχήμα 6: Διαστάσεις εδαφικού κεφαλαίου. Πηγή: Camagni Capello, 2013:1387.

Οι τέσσερις ακραίες τάξεις ή κλάσεις (υψηλός και χαμηλός ανταγωνισμός, υλικά και άυλα αγαθά) αντιπροσωπεύουν τις κατηγορίες πηγών εδαφικού κεφαλαίου και μπορούν να ονομαστούν ως παραδοσιακή μήτρα (traditional square). Οι τέσσερις ενδιάμεσες τάξεις αντιπροσωπεύουν τις χρήσεις εδαφικού κεφαλαίου ως καινοτόμα στοιχεία και μπορούν να ονομαστούν ως καινοτόμος σταυρός (innovative cross).

Ανταγωνισμός (ιδιωτικά αγαθά) (συλλογικά αγαθά) (ημι-δημόσια αγαθά) (δημόσια αγαθά) Χαμηλός ανταγωνισμός	Υψηλός ανταγωνισμός Ιδιωτικό απόθεμα παγίου κεφαλαίου Εξωτερικότητες (hard) Τέλη χρήσης c	Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις που αναπτύσσουν σχέσεις ιδιωτικού τομέα μέσω: ▪ Εξωτερικών δεσμών μεταξύ επιχειρήσεων ▪ Μεταφοράς αποτελεσμάτων έρευνας & ανάπτυξης Διάχυση γνώσης από πανεπιστήμια i	Ανθρώπινο κεφάλαιο: ▪ Επιχειρηματικότητα ▪ Δημιουργικότητα ▪ Ιδιωτική τεχνογνωσία Εξωτερικότητες (soft) f
	Δίκτυα ιδιοκτησίας Συλλογικά αγαθά: ▪ Τοπίο ▪ Πολιτιστική κληρονομιά (δημόσια και ιδιωτική) b	Δίκτυα συνεργασίας: ▪ Στρατηγικές συμμαχίες έρευνας & ανάπτυξης και γνώσης ▪ Συνεργασίες δημόσιου και ιδιωτικού τομέα σε υπηρεσίες και προγράμματα Διακυβέρνηση εδάφους ως χώρου και πολιτιστικών πόρων h	Σχεσιακό κεφάλαιο: ▪ Ικανότητα συνεργασίας ▪ Ικανότητα συλλογικής δράσης ▪ Συλλογικές ικανότητες e
	Πόροι: ▪ Φυσικοί ▪ Πολιτιστικοί (στατικοί) Κοινωνικό υπερκείμενο κεφάλαιο: ▪ Υποδομές α	Μέσα αποκωδικοποίησης έρευνας & ανάπτυξης Εργαλεία που προωθούν την προσαρμογή και ενίσχυση της δεκτικότητας Συνδεσιμότητα Οικονομίες συγκέντρωσης g	Κοινωνικό κεφάλαιο: ▪ Θεσμοί ▪ Πρότυπα συμπεριφοράς ▪ Αξίες ▪ Εμπιστοσύνη ▪ Φήμη ▪ Συνεταιρίζεσθαι d
	Υλικά Αγαθά (hard)	Μικτά Αγαθά (hard + soft)	Άυλα Αγαθά (soft)

Υ λ ι κ ό τ η τ α

Σχήμα 7: Παραδοσιακοί υλικοί και καινοτόμοι άυλοι παράγοντες εδαφικού κεφαλαίου. Πηγή: Camagni, Capello, 2013:1389.

Στο Σχήμα 6 παρατίθενται οι πιθανοί συνδυασμοί των τάξεων ή κλάσεων, οι οποίοι εξειδικεύονται στο Σχήμα 7. Οι προσδιοριστικοί παράγοντες ή συνιστώσες του τοπικού

ή εδαφικού κεφαλαίου είναι οι εξής: οι υλικοί πόροι και η διαχείρισή τους, ο πολιτισμός και η ταυτότητα της περιοχής, το ανθρώπινο δυναμικό, η έμμεση και η άμεση τεχνογνωσία και οι ειδικές δεξιότητες, οι τοπικές θεσμικές οργανώσεις και οι διοικητικές υπηρεσίες, οι δραστηριότητες και οι επιχειρήσεις, οι αγορές και οι εξωτερικές σχέσεις, η εικόνα που δίνει η περιοχή και ο τρόπος με τον οποίο η εικόνα αυτή γίνεται αποδεκτή στο εσωτερικό και το εξωτερικό (Camagni, 2002, 2008· Camagni, Capello, 2013· Halkos, Tzeremes, 2013· Kapitsinis, et.al., 2011· Kapitsinis, et.al., 2013· Metaxas, et.al., 2016).

Ειδικότερα, η πρώτη συνιστώσα αναφέρεται στο φυσικό περιβάλλον και τη διαχείρισή του. Το φυσικό περιβάλλον διαμορφώνεται από τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως η γεωγραφική θέση, το κλίμα και οι φυσικοί πόροι. Η φυσική και περιβαλλοντική χωρητικότητα ή δυναμικότητα μιας εδαφικής περιοχής είναι απαραίτητο να βρίσκεται σε ισορροπία με την ανθρώπινη, κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα, που εξελίσσεται στα όρια της δικαιοδοσίας της. Η οικονομική υπερ-δραστηριότητα να μην αλλοιώνει την αρχιτεκτονική του τόπου από συγκέντρωση οικονομικού κεφαλαίου, η οποία για την παραγωγή του μπορεί να προκαλέσει εξάντληση των φυσικών και υλικών πόρων με φθίνουσα πορεία και υποβάθμιση του εδάφους. Το ζητούμενο δεν είναι η συσσώρευση πλούτου (δηλαδή, του εισοδήματος) μέσα από μια υπερμεγέθη παραγωγή μαζικής κατανάλωσης των προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά η ανάδειξη των φυσικών χαρακτηριστικών του τόπου με σεβασμό στις δυνατότητές του.

Η δεύτερη συνιστώσα αναφέρεται στον πολιτισμό και την ταυτότητα μιας εδαφικής περιοχής. Αυτά διαμορφώνουν το σύστημα αξιών (ήθη-έθιμα, παραδόσεις, άγραφοι νόμοι, άτυποι κανόνες, κώδικας συμπεριφοράς, συλλογικές σχέσεις, σύγκλιση ιδεών) ως στοιχεία ταυτότητας, από τα οποία καθορίζεται και το συμφέρον²⁰ της. Συνεπώς, η παγίωση της ταυτότητάς της εκφράζεται ως συσπείρωση της τοπικής κοινωνίας γύρω από το βασικό προϊόν της. Συχνά, το συμφέρον μιας περιοχής, το οποίο είναι η συλλογική ευημερία της κοινωνίας των πολιτών της (ποιοτική διάσταση ανάπτυξης), δεν συμπίπτει με το συμφέρον μιας πολυεθνικής επιχείρησης, η οποία έχει ως σκοπό το χρηματικό κέρδος (ποσοτική μεγέθυνση πλούτου από συσσώρευση).

²⁰ Για την έννοια του συμφέροντος, βλ. Κεφάλαιο 2: Θεωρία Ενδογενούς Ανάπτυξης, 2.4.4.Εδαφική διακυβέρνηση, ο ρόλος της αυτορρύθμισης και συμπλεκόμενες θεωρίες συνεργασίας. Για την προάσπιση του συμφέροντος από την περιφέρεια βλ. συνδυαστικά Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης και Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ.

Η τρίτη συνιστώσα αναφέρεται στο ενδογενές ανθρώπινο δυναμικό και το πώς τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του μπορούν να επηρεάσουν την ανάπτυξη μιας εδαφικής περιοχής. Η ανθρωπογεωγραφία, δηλαδή η κατανομή του πληθυσμού και τα ποιοτικά δημογραφικά χαρακτηριστικά (ηλικιακές ομάδες, ποσοστό φύλων, επίπεδο εκπαίδευσης, αναλογία οικονομικά ενεργού – ανενεργού πληθυσμού, βαθμός εξειδίκευσης), επηρεάζουν την παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής και την αναπτυξιακή δυνατότητα της περιοχής. Η δημιουργία κινήτρων απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο προτείνεται ως τρόπος ώθησης της συνιστώσας προς τη διαδικασία της ανάπτυξης.

Στην τέταρτη συνιστώσα αποτυπώνονται η έμμεση και η άμεση τεχνογνωσία και οι ειδικές δεξιότητες του τοπικού πληθυσμού. Όπως είναι αναμενόμενο, σε μια μικρή τοπική κοινωνία είναι δυνατό να εξακολουθούν να υπάρχουν επαγγέλματα των κατοίκων με παραδοσιακό χαρακτήρα, τον οποίο καθιστά ιδιαίτερα σημαντικό για τον τόπο ο κόπος και οι ειδικές δεξιότητες των ανθρώπων που τα ασκούν. Ο κόπος και οι παραδοσιακές δεξιότητες συχνά δεν μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα καθώς διαμορφώνουν μέρος της λαϊκής κουλτούρας μιας τοπικής κοινωνίας. Ως εκ τούτου, ο σχεδιασμός της διαδικασίας ανάπτυξης προβλέπει, ότι θα διασφαλίζεται παράλληλα με την τεχνολογική άνοδο χωρίς να παραμορφώνεται από αυτή.

Η πέμπτη συνιστώσα αναφέρεται στις τοπικές θεσμικές οργανώσεις και τις διοικητικές υπηρεσίες, όπου αποτελούν το σύστημα οργάνωσης και διακυβέρνησης της εδαφικής περιοχής. Τα προηγούμενα ευνοούν τη δημιουργία νέων συλλογικών τοπικών φορέων ή ενώσεων πολιτών ή συνεταιρισμών ή ομάδων εργασίας και την επανατοποθέτηση των υπαρχόντων, οι οποίοι θα συσπειρωθούν και με το θεσμικό ρόλο τους γύρω από το βασικό προϊόν της περιοχής.

Η έκτη συνιστώσα αναφέρεται στις οικονομικές δραστηριότητες και τις εδαφικές επιχειρήσεις και το γεγονός ότι είναι πιο αποτελεσματικό να αναπτύσσονται με τον εξής γνώμονα: αφενός, το ανθρώπινο δυναμικό να προτιμά τον τόπο για εργασία και, αφετέρου, η προσέλκυση των νέων επενδύσεων μπορεί να μη συνοδεύεται από συναισθηματικό δεσμό με τον τόπο, αλλά να μην αποτελεί και μοναδική επιλογή για επίτευξη κερδοφορίας. Η αναλογία πρωτογενούς, δευτερογενούς, τριτογενούς τομέα, ο βαθμός του παραγωγικού εξοπλισμού και το επίπεδο διαφοροποίησης της παραγωγής, οι αστικές οικονομίες συγκέντρωσης (αναλογία θερμοκοιτίδων επιχειρήσεων /

βιομηχανικής δραστηριότητας), ο βαθμός συσπείρωσης, τα κόστη των συναλλαγών και η πυκνωση – δικτύωση των επιχειρήσεων ως συστάδων οδηγούν στην ανταγωνιστικότητα της εδαφικής περιοχής, τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας και της ποιότητας ζωής. Πρόσθετα, οι μη εμπορεύσιμες αλληλεξαρτήσεις, όπως οι άτυποι κανόνες, επιτρέπουν στους οικονομικούς παράγοντες να συνεργάζονται υπό συνθήκες αβεβαιότητας, όπως και η αλληλεγγύη και οι κοινές ιδέες που συχνά αναπτύσσονται μεταξύ ομάδων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα (σχεσιακό κεφάλαιο). Κατά την κατηγοριοποίηση του Camagni, οι δημόσιοι φορείς διενεργούν έλεγχο, προκειμένου το όφελος να διατηρείται στην τοπική κοινωνία (έννοια της ιδιοτυπίας).

Η έβδομη συνιστώσα αναφέρεται στη διαφοροποίηση του αναπτυξιακού προϊόντος της εδαφικής περιοχής μέσα από τη διαφορετικότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται στον τοπικό πληθυσμό, οι οποίες διακρίνονται από ένα βαθμό συνοχής. Έτσι, είναι δυνατό η συνοχή να επιτρέπει τις παρεμβάσεις σε επίπεδο ποιότητας κατά την πρόσβαση της εδαφικής περιοχής στις διεθνείς αγορές. Για να αποφεύγεται η χαλάρωση της τοπικότητας, δηλαδή του τοπικού χαρακτήρα της αγοράς και των εξωτερικών σχέσεων, διατηρούνται οι δεσμοί των τοπικών δρώντων ως δίκτυο σχέσεων.

Η όγδοη συνιστώσα αναφέρεται στην εικόνα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της εδαφικής περιοχής, η οποία διακρίνεται από συνείδηση της αντίληψης, που δίνει και στο εξωτερικό περιβάλλον. Με αυτό τον τρόπο, ο τοπικός πληθυσμός συμβάλλει στην προσέλκυση επισκεπτών που θα επιτρέψει τη δημιουργία νέων παρεχόμενων υπηρεσιών από μεγάλο αριθμό τοπικά ανταγωνιζόμενων υπηρεσιών.

Η δυναμικότητα, οι ικανότητες και οι ανάγκες μιας εδαφικής περιοχής προσδιορίζονται από τη μέτρηση των επιμέρους στοιχείων του εδαφικού κεφαλαίου της για την εκτίμηση της επιτευχθείσας ανάπτυξης σε σχέση με τα περιθώρια ανάπτυξης. Ο σκοπός του προσδιορισμού είναι ο εντοπισμός των ανισορροπιών μεταξύ πόρων και αποδόσεων των πόρων στην επικράτεια της εδαφικής περιοχής και η χάραξη της ανάλογης στρατηγικής για ανάπτυξη. Ο λόγος είναι ότι δεν αξιοποιούνται όλοι οι πόροι (ανενεργοί ή λανθάνοντες) ή/και δεν έχουν όλοι οι πόροι την ίδια απόδοση, αλλά πόροι και απόδοση εξισώνονται όταν η εδαφική περιοχή εκμεταλλεύεται όλους τους ενεργούς και λανθάνοντες πόρους της εξίσου (Jona, 2015).

Δηλαδή, είναι δυνατό οι πραγματικοί εδαφικοί πόροι όταν δεν είναι γνωστοί ή ενεργοί να μην αντιστοιχίζονται με τις κατάλληλες πολιτικές, δείχνοντας ένα πρόβλημα²¹ διαχείρισης της αναπτυξιακής ικανότητας και προσπάθειας μιας εδαφικής περιοχής ως κάτωθι:

Ex-ante (εκ των προτέρων) προσέγγιση	Ex-post (εκ των υστέρων) προσέγγιση
Με βάση το εδαφικό κεφάλαιο ↓ Πραγματικοί περιφερειακοί πόροι α	Με βάση το περιφερειακό ΑΕΠ ↓ Περιφερειακή απόδοση β

Σχήμα 8: Συσχέτιση εδαφικών πόρων και περιθωρίων απόδοσης των πόρων. Πηγή: προσαρμογή από το Jona, 2015:101.

Οι δύο τιμές (α , β) μπορούν να είναι ίσες μόνο εάν η περιοχή εκμεταλλεύεται όλες τις εδαφικές της δυνατότητες, το οποίο εκφράζεται μέσα από τον τύπο: $TC_{r,t} = UA_{r,t} + RSD_{r,t}$, όπου UA (Unexploited Assets), δηλαδή αξία ανεκμετάλλευτων στοιχείων ενεργητικού, RSD (Realized Stage of Development), δηλαδή πραγματικό στάδιο ανάπτυξης, r , region, t , time. Το TC είναι η εξαρτώμενη μεταβλητή ενώ οι μεταβλητές UA και RSD είναι οι ερμηνευτικές μεταβλητές, που προσδιορίζουν τη συμπεριφορά της εξαρτημένης. Το μέσο προσδοκώμενο όριο της εξαρτημένης μεταβλητής TC είναι 60/100 ή 0,6. Οι τιμές της μεταβλητής UA βρίσκονται μεταξύ του διαστήματος τιμών (0,1]. Αν $UA=0$, τότε η εδαφική περιοχή εκμεταλλεύεται και κινητοποιεί στο μέγιστο το εδαφικό της κεφάλαιο. Αν $UA=1$, τότε η εδαφική περιοχή δεν εκμεταλλεύεται και δεν κινητοποιεί το εδαφικό της κεφάλαιο. Όσο υψηλότερη η τιμή του UA , τόσο πιο ανεκμετάλλευτη η εδαφική ικανότητα και δυναμικότητα και το αντίστροφο. Η συστηματοποίηση και η εκτίμηση του εδαφικού κεφαλαίου ως μεγέθους αναπτυξιακής δυναμικότητας μιας περιοχής λειτουργεί εξισορροπιστικά μεταξύ χώρου, δρώντων και διαδικασιών ως ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες συνοχής της ΕΕ. Ακόλουθα και με βάση τα εδαφικά χαρακτηριστικά όπως έχουν διαμορφωθεί από τους προσδιοριστικούς παράγοντες, σχηματίζονται επτά επιμέρους είδη κεφαλαίων, όπου το σύνολό τους συνιστά το εδαφικό κεφάλαιο μιας εδαφικής περιοχής (Jona, 2015):

²¹ Βλ. Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ για τη διόρθωση του προβλήματος.

HC	Human Capital	Ανθρώπινο Κεφάλαιο
InfC	Infrastructural Capital	Υποδομικό Κεφάλαιο
InsC	Institutional Capital	Θεσμικό Κεφάλαιο
SC	Social Capital	Κοινωνικό Κεφάλαιο
CC	Cultural Capital	Πολιτισμικό Κεφάλαιο
EC	Economic Capital	Οικονομικό Κεφάλαιο
RC	Relational Capital	Σχεσιακό Κεφάλαιο
Nkc	Number of the kind of capitals	Πλήθος του είδους των κεφαλαίων

Πίνακας 2: Επιμέρους είδη εδαφικού κεφαλαίου. Πηγή: προσαρμογή από το Jona, 2015:102–104.

Τα επιμέρους είδη κεφαλαίου εκτιμώνται ως επτά (7) δείκτες εδαφικών δυνατοτήτων και στον τύπο λειτουργούν ως ερμηνευτικές μεταβλητές του εδαφικού κεφαλαίου (Jona, 2015). Το οικονομικό κεφάλαιο δείχνει την οικονομική επίδοση της εδαφικής περιοχής. Το δομικό κεφάλαιο περιέχει την καταλληλότητα και το μέγεθος των στοιχείων της υποδομής. Το θεσμικό κεφάλαιο αντιπροσωπεύει τους δημόσιους οργανισμούς και τις υπηρεσίες τους. Το ανθρώπινο κεφάλαιο εκφράζει δύο πτυχές της τοπικής κοινωνίας. Αφενός, την κατάσταση της υγείας του πληθυσμού και, αφετέρου, το επίπεδο γνώσεων της περιοχής. Η κατάσταση της υγείας καθορίζει την κοινωνική ευημερία της. Εάν ο πληθυσμός είναι υγιής, η οικονομική παραγωγή και η απόδοση μπορεί να αυξηθούν, ενώ οι κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνονται. Το κοινωνικό κεφάλαιο δείχνει το επίπεδο κοινωνικής ένταξης. Έχει δύο διαστάσεις, την απασχόληση και τις τοπικές κοινωνικές ανισότητες. Η πρώτη μετράται, μεταξύ άλλων, από το ποσοστό απασχόλησης των υποπεριφερειών και η δεύτερη μπορεί να αποτιμηθεί με τον δείκτη Hoover²². Επιπλέον, η έλλειψη στέγης προκαλεί κοινωνική αποσύνθεση, καθώς δεν σημαίνει ότι οι άστεγοι είναι επιβλαβείς για την κοινωνία, αλλά τα ίδια τα φαινόμενα μπορούν να οδηγήσουν σε αποσύνθεση της τοπικής κοινωνίας. Ακόμη, το σύστημα κοινωνικών παροχών υπέρ

²² Hoover index ή Robin Hood index ή Schutz index: δείκτης μέτρησης των ανισοτήτων στο εισόδημα. Περιγράφει το ποσοστό που απαιτείται για την αναδιανομή του συνολικού εισοδήματος του πληθυσμού, προκειμένου να επιτευχθεί εξίσωση όλων των εισοδημάτων.

των αστέγων είναι συγκεντρωμένο στα αστικά κέντρα, αλλά ορισμένες αποκεντρωμένες υπηρεσίες του ασχολούνται με κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες που ζουν σε μικρά χωριά. Ως εκ τούτου, οι τοπικές σχέσεις εμπιστοσύνης μπορούν να μετρηθούν βάσει παρατήρησης των κοινωνικών ενεργειών και των οικονομικών εγκλημάτων. Το σχεσιακό κεφάλαιο περιλαμβάνει πρώτα τις συσκευές επικοινωνίας. Τα σχεσιακά δίκτυα μπορούν να δημιουργηθούν επίσημα και ανεπίσημα. Τα επίσημα διαμορφώνονται συνήθως σε πολιτικές οργανώσεις, τα ανεπίσημα εξελίσσονται σε τυπικούς και άτυπους συλλόγους. Στον τριτογενή τομέα μπορεί να αποτιμηθεί σε οικονομικές διαδικασίες, καθιστώντας το έτσι την κινητήρια δύναμη της περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς στις τοπικές κοινωνίες που υποφέρουν από γήρανση του πληθυσμού, η τοπική ευημερία καθορίζεται από την ποιότητα της αλληλεπίδρασης των ηλικιωμένων ατόμων. Το πολιτιστικό κεφάλαιο περιλαμβάνει τον αριθμό των πολιτιστικών ιδρυμάτων και τη χωρητικότητά τους.

Συγκεντρωτικός Δείκτης	Δευτερεύοντες Δείκτες	Μεταβλητές
Εδαφικό Κεφάλαιο	Οικονομικό Κεφάλαιο	1. Απόθεμα ιδιωτικού κεφαλαίου 2. Ετήσιες ιδιωτικές επενδύσεις 3. Περιφερειακό ΑΕγχΠ 4. Παραγωγή ανά 1 εταιρεία
	Κεφάλαιο Υποδομής	1. Μονοπάτια και πεζοδρόμια ανά 1 km ² 2. Ποδηλατόδρομοι ανά 1 km ² 3. Μήκος εθνικής οδού ανά 1 km ² 4. Μήκος σωληνών αερίου ανά 1 km ² 5. Σύστημα πόσιμου νερού για δημόσια χρήση ανά 1 km ² 6. Μήκος αποχέτευσης ανά 1 km ² 7. Μέγεθος κράτησης νερού ανά 1 km ² 8. Μέγεθος της συνολικής πράσινης περιοχής
	Θεσμικό Κεφάλαιο	1. Αριθμός βιβλιοθηκών ανά 1.000 άτομα 2. Αριθμός δημόσιων ιδρυμάτων πολιτισμού ανά 1.000 άτομα 3. Αριθμός μουσείων ανά 1.000 άτομα 4. Αριθμός θεάτρων ανά 1.000 άτομα 5. Αριθμός θέσεων κινηματογράφου ανά 1.000 άτομα 6. Αριθμός ταχυδρομείων ανά 1.000 άτομα 7. Αριθμός κοινοτήτων τέχνης ανά 1.000 άτομα
	Ανθρώπινο Κεφάλαιο	1. Αριθμός βρεφικής θνησιμότητας ανά 1.000 γεννήσεις 2. Αριθμός Γενικών Ιατρών ανά 1.000 άτομα 3. Αριθμός Χημικών ανά 1.000 άτομα

		4. Αριθμός ατόμων εγγεγραμμένων σε βιβλιοθήκες ανά 1.000 άτομα 5. Αριθμός σπουδαστών που συμμετέχουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ανά 1.000 άτομα 6. Αριθμός εκπαιδευτικών που εργάζονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ανά 1.000 άτομα
	Κοινωνικό Κεφάλαιο	1. Αριθμός εγγεγραμμένων ανέργων ανά 1.000 άτομα σε ενεργή ηλικία 2. Μέσος αριθμός ατόμων σε κοινόχρηστη κουζίνα καθημερινώς 3. Αριθμός ατόμων που πληρώνουν φόρους ανά 1.000 άτομα 4. Αριθμός εγκλημάτων με άσκηση δίωξης ανά 1.000 άτομα 5. Αριθμός οικονομικών εγκλημάτων ανά 1 εταιρεία 6. Διαφορά εσωτερικής μετανάστευσης 7. Δείκτης Hoover
	Σχεσιακό Κεφάλαιο	1. Αριθμός χρηστών διαδικτύου ανά 1.000 άτομα 2. Αριθμός συνδρομών κινητού τηλεφώνου ανά 1.000 άτομα 3. Αριθμός μη κερδοσκοπικών οργανώσεων ανά 1.000 άτομα 4. Αριθμός κέντρων ανοιχτής προστασίας ηλικιωμένων και ο αριθμός των μελών τους ανά 1.000 ηλικιωμένους
	Πολιτισμικό Κεφάλαιο	1. Αριθμός μελών καλλιτεχνικών κοινοτήτων ανά 1.000 άτομα 2. Αριθμός θεατών ανά 1.000 άτομα 3. Αριθμός συμμετεχόντων σε πολιτιστικές εκδηλώσεις ανά 1.000 άτομα 4. Αριθμός επισκεπτών μουσείων ανά 1.000 άτομα 5. Αριθμός ατόμων που πηγαίνουν σε μόνιμα θέατρα ανά 1.000 άτομα 6. Αριθμός επισκέψεων σε κινηματογράφους ανά 1.000 κατοίκους 7. Αριθμός μνημείων ανά 1.000 άτομα

Πίνακας 3: Επιμέρους κεφάλαια ως ερμηνευτικές μεταβλητές και δευτερεύοντες δείκτες του εδαφικού κεφαλαίου. Πηγή: Jona, 2015:103.

Εφαρμόζοντας τον αριθμητικό μέσο για κάθε περιφέρεια μιας διευρυμένης εδαφικής επικράτειας και με όλα τα επιμέρους είδη εδαφικού κεφαλαίου, ο τύπος διαμορφώνεται ως εξής: $tc_{r,t} = \frac{HC_{r,t} + InfC_{r,t} + InsC_{r,t} + SC_{r,t} + CC_{r,t} + EC_{r,t} + RC_{r,t}}{Nkc}$. Συνεπώς, για το εθνικό εδαφικό κεφάλαιο, ισχύει: $TC_{n,t} = \sum_{i=1}^N tc_{r,t}$, όπου, n nation. Με την κατάλληλη προσαρμογή και αναγωγή στα αντίστοιχα δεδομένα, η εκτίμηση των παραγόντων που διαμορφώνουν τη δυναμικότητα του εδαφικού κεφαλαίου μιας περιοχής και ερμηνεύουν τη

συμπεριφορά και τα περιθώρια αξιοποίησής του μπορεί να διερευνηθεί είτε σε τοπικό είτε σε περιφερειακό είτε σε εθνικό επίπεδο σχεδιασμού των αναπτυξιακών πολιτικών για τη λήψη μέτρων θεραπείας των ανισοτήτων (Jona, 2015).

Συνεπώς, οι εδαφικές περιοχές και η δυναμικότητά τους έχουν ειδικό βάρος για την επίτευξη μιας κοινής περιφερειακής ισορροπίας στα πλαίσια της Πολιτικής Συνοχής. Με την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας της ανάπτυξης πραγματώνονται τα επιμέρους στοιχεία της εδαφικής συνοχής, συμπληρώνοντας τα αντίστοιχα της σύγκλισης: η μετάβαση από τη δημοσιονομική λειτουργία της σύγκλισης στην οικονομική χωροταξία, η κινητοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου, ο κατά τόπους στρατηγικός σχεδιασμός των αναπτυξιακών πολιτικών, η ανάδειξη των οικονομιών εντοπιότητας και τα απόλυτα ή ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, η συνάρθρωση των πόρων, η έξυπνη διάσταση της ανάπτυξης και η επιχειρηματική οργάνωση του ευρωπαϊκού χώρου.

Πρώτον, κατά τη μετάβαση από την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση προς την εδαφική συνοχή, κρίθηκε απαραίτητος ο συντονισμός μεταξύ τομεακών και εδαφικών πολιτικών για την αποφυγή συγκρούσεων σε επίπεδο δαπανών και κανονιστικών πολιτικών. Οι εδαφικά συνεπείς δημόσιες πολιτικές προϋποθέτουν, αφενός, καλύτερη γνώση της υφιστάμενης κατάστασης και, αφετέρου, μεγιστοποίηση του θετικού εδαφικού αντίκτυπου. Ενώ ο κεντρικός σχεδιασμός των δημόσιων πολιτικών για την ανάπτυξη (εννοείται εκ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε ρόλο κεντρικής θεσμικής αρχής) δεν αποδεικνύεται ότι ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιπτώσεις, η εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης επιτρέπει την καλύτερη γνώση των προβλημάτων του χώρου και το σχεδιασμό καλών δημόσιων πολιτικών από τους τοπικούς δρώντες ως φορέων απόφασης. Η γνώση σε τοπικό επίπεδο προϋποθέτει την πληροφόρηση αναφορικά με τις χωρικές δομές, τη μείωση της αβεβαιότητας, τις τάσεις και τις πολιτικές επιπτώσεις (Barboric, et.al., 2018· CEC, 2009a, 2009b).

Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (CEC, 2009a, 2009b) προχώρησε σε μεταβολή του κέντρου βάρους από τη ρυθμιστική πολιτική διανεμητικού και αναδιανεμητικού χαρακτήρα που είναι συμβατή με τον κρατικό παρεμβατισμό και την ελεύθερη αγορά, στο μέσο αυτών των δύο με την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας, που λειτουργεί ως αντίβαρο και αντιστάθμισμα. Δηλαδή, προχώρησε από την εκ των υστέρων διόρθωση των ανισοτήτων (ex post προσέγγιση του προβλήματος), στον εκ των προτέρων,

εξειδικευμένο για κάθε εδαφική περιοχή στρατηγικό σχεδιασμό (ex ante προσέγγιση). Η εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής στοχεύει στο να διορθώσει τις κοινωνικές αδικίες της αγοράς και του κράτους επί του ευρωπαϊκού εδάφους ως χώρου, αλλά με δίκαιη και όχι απλώς αποδοτική και αποτελεσματική κατανομή των πόρων στις διάφορες περιοχές. Διατηρούνται τα κριτήρια της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας, δηλαδή η πλήρης αξιοποίηση του οικονομικού δυναμικού των τόπων και συμπληρώνεται το κριτήριο της δικαιοσύνης και της ισότητας, δηλαδή η επίτευξη ενός κοινωνικά αποδεκτού βιοτικού επιπέδου για τη μείωση των ανισοτήτων, ανεξαρτήτως των περιοχών διαβίωσης των ανθρώπων. Εφαρμόζεται η θεωρία δικαιοσύνης του John Rawls (1971) με έμφαση στην ισότητα και στην εδαφική ανάπτυξη ως αντιστάθμισμα στην απορρύθμιση της απόλυτης ελευθερίας της αγοράς και στον αναποτελεσματικό παρεμβατισμό του ρυθμιστικού χαρακτήρα του κράτους (Davoudi, 2005, 2016a, 2016b).

Δεύτερον, το εδαφικό κεφάλαιο ως βασικό εργαλείο άσκησης της εδαφικής πολιτικής δίνει τη δυνατότητα στις εδαφικές οικονομίες, όπως είναι και οι περιφέρειες, να διαχειρίζονται μόνες τους την ανάπτυξή τους με σκοπό την πραγματική άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων εντός ΕΕ. Οι οικονομικές περιφέρειες εδαφικής δυναμικότητας εξαρτώνται και τροφοδοτούνται από το δικό τους εδαφικό κεφάλαιο και τα ως άνω φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά επιστρατεύονται προκειμένου να αντιμετωπίσουν εξωτερικούς κραδασμούς και να επανέλθουν στα επίπεδα που προσέγγιζαν πριν από μια οικονομική διαταραχή (ως αυτοδύναμες και ανθεκτικές, self-reliant and resilient). Η αυτοδυναμία (self-reliance) είναι η κατάσταση κατά την οποία οι άνθρωποι έχουν το δικό τους σημείο εκκίνησης και αυτο-ορισμού ενώ ανακαλύπτουν εκ νέου τους εαυτούς τους μπροστά στις εξωτερικές προκλήσεις. Ως ανθεκτικότητα (resilience) ορίζεται η ικανότητα ενός συστήματος να επιστρέφει σε κατάσταση ισορροπίας μετά από μια διαταραχή (Davoudi, 2012, 2016a, 2016b· Holling, 1973· Καλλιώρας, 2012). Στα δεδομένα μιας εδαφικής ενότητας, η ανθεκτικότητα είναι *«η ικανότητα μιας οικονομίας να επαναφέρει τον πληθυσμό της, την οικονομική της δραστηριότητα και το δομημένο περιβάλλον της σε επίπεδα παρόμοια με αυτά που υπήρχαν πριν από μια διαταραχή»* καθώς και *«να την προβλέπει, να προετοιμάζεται να την αντιμετωπίσει, να την αντιμετωπίζει και να επανέρχεται μετά το πέρας της διαταραχής»* (Καλλιώρας, 2012:40–42). Το εδαφικό κεφάλαιο μιας εδαφικής ενότητας είναι αρκετό, ώστε να την καθιστά αυτοδύναμη και αυτο-τροφοδοτούμενη,

ώστε να είναι έτοιμη προτού εμφανιστεί η διαταραχή και να την αντέχει, ειδικά σε μια εποχή διαδοχικών κρίσεων. Δηλαδή, το εδαφικό κεφάλαιο δίνει το έναυσμα για τη μετάβαση από τη βιωσιμότητα στην ανθεκτικότητα και την αυτοδυναμία των οικονομικών περιφερειών, ως ένα πολλαπλώς ισχυρό και καινοτόμο εργαλείο άσκησης περιφερειακής πολιτικής. Οπότε, η πολιτική για την εδαφική συνοχή σχεδιάζεται και ασκείται με βάση την ανθεκτικότητα των τόπων αναφορικά με το τι απαιτείται, για ποιο σκοπό, για ποιους προορίζεται και ποιος αποφασίζει (CEC, 2007b, 2011a, 2020b, 2020c· Davoudi, 2012, 2016a, 2016b).

Τρίτον, ο κατά τόπους και από τη βάση προς την κορυφή στρατηγικός σχεδιασμός των αναπτυξιακών πολιτικών αντικαθιστά τη μία συνταγή από την κορυφή για όλες τις οικονομίες (one size fits all), που ασκείται σύμφωνα με την κρατική λειτουργία της κεντρικής ρύθμισης και αναδιανομής των πόρων και οργάνωσης των δημόσιων πολιτικών. Από τη μία, η κεντρική ρύθμιση των πολιτικών ανάπτυξης είναι μια συγκεντρωτική πολιτική λειτουργία εκ των υστέρων προσέγγισης των γενικών δημόσιων προβλημάτων, που ασκείται από τα κεντρικά όργανα διοίκησης. Από την άλλη, ο στρατηγικός σχεδιασμός είναι ένα επιστημονικό εργαλείο εκ των προτέρων προσέγγισης των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, που ενθαρρύνει τη συμμετοχή των αποκεντρωμένων οργάνων διοίκησης. Οι τοπικοί φορείς αποφάσεων γνωρίζουν καλύτερα τις ιδιαιτερότητες της εδαφικής περιοχής και τις ανάγκες τους από τα απομακρυσμένα κέντρα λήψης αποφάσεων (κεντρικές κυβερνήσεις) για τη διαμόρφωση της προγραμματικής διάταξης. Πρόσθετα, ο στρατηγικός σχεδιασμός μειώνει την απόσταση μεταξύ ατόμων και αγοράς, ατόμων και κράτους, ατόμων και χώρου με την οριζόντια και κάθετη τήρηση ίσων αποστάσεων όλων των εμπλεκομένων. Επεκτείνοντας, με τη συμμετοχή των εμπλεκομένων στη δημόσια διαβούλευση εξατομικεύει την ευθύνη τους και τονώνει το αίσθημα της ευθύνης αυτής, σε αντίθεση με την κεντρική ρύθμιση της αναδιανεμητικής πολιτικής του κράτους προς την αγορά, που την καθιστά απρόσωπη μέσω της καθολικής φορολογίας. Ακόμη, ο ίδιος ο στρατηγικός σχεδιασμός από τη φύση του προάγει τη βελτίωση της εδαφικής διάστασης όλων των βημάτων προγραμματισμού, αξιολόγησης και παρακολούθησης των δραστηριοτήτων, την ενσωμάτωση διαφορετικών κονδυλίων βάσει περιοχής, ώστε να αντικατοπτρίζουν επαρκώς τις ιδιαιτερότητες των διαφορετικών περιοχών που χρηματοδοτούνται (CEC, 2007a, 2007b, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2011a, 2011b, 2011c, 2018, 2020a, 2020b, 2020c).

Τέταρτον, αναδεικνύονται οι οικονομίες εντοπιότητας και τα απόλυτα ή ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των περιοχών καθώς η έμφαση μετατοπίζεται από την επένδυση σε περιοχές που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη ανάπτυξης, σε εκείνες που έχουν τις μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης. Οι μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης συνάγονται από τη διαθεσιμότητα της περιοχής σε εργατικό δυναμικό, το βαθμό της κλαδικής εξειδίκευσης, την αμοιβαία κατανόηση και την οικειότητα μεταξύ των επιχειρήσεων (McCann, 2016). Εδώ, ο μηχανισμός υποστήριξης των περιφερειακών οικονομιών απέναντι στις οικονομίες κλίμακας είναι η έξυπνη εξειδίκευση (smart specialization) του ενδογενούς δυναμικού (ενεργού και λανθάνοντος), όπου δεν αρκεί να απασχολείται, αλλά να απασχολείται με βάση τις δεξιότητες και τις κλαδικές ανάγκες του χώρου. Η έξυπνη εξειδίκευση προωθείται καθώς αντισταθμίζει την ευέλικτη συσσώρευση και την έντονη χωρική συγκέντρωση των δραστηριοτήτων στον ευρωπαϊκό χώρο, οι οποίες προκαλούν μεγάλες χωρικές ανισότητες ως συνέπειες του μηχανισμού των τιμών της ελεύθερης αγοράς (Davoudi, 2016a, 2016b).

Διευρύνοντας, με την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας χωροθετούνται δίκαια οι κοινωνικές αξίες και προάγεται η κοινωνική προστασία έναντι μιας οικονομικής διαταραχής. Το βιοτικό επίπεδο των ατόμων (ποιοτική διάσταση της ανάπτυξης) διαμορφώνεται όχι μόνο από την οικονομική, αλλά και τη χωρική πολιτική, καθώς επηρεάζει την ποιότητα των εδαφικών περιοχών, όπου ζουν και εργάζονται. Άρα, με την εδαφική συνοχή η αρχή της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων προεκτείνεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των περιφερειών ως εδαφικών περιοχών (Davoudi, 2016a, 2016b).

Κατ' αυτό τον τρόπο, προτάσσονται τα απόλυτα ή ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα του χώρου (absolute or competitive advantages), που είναι μοναδικά για κάθε περιφέρεια και αμβλύνουν πραγματικά τις περιφερειακές ανισότητες μεταξύ των οικονομιών, έναντι των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των επιχειρήσεων. Τα απόλυτα πλεονεκτήματα δεν προκύπτουν συγκριτικά, δηλαδή σε σχέση με τα πλεονεκτήματα των άλλων περιοχών, αλλά βασίζονται σε εγγενή χαρακτηριστικά των περιοχών και είναι αυτοτροφοδοτούμενα. Ο ανταγωνισμός στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά αποτελεί μία από τις κινητήριες δυνάμεις της χωρικής ανάπτυξης στην ΕΕ και ταυτόχρονα το αίτιο των συγκρούσεων μεταξύ των περιφερειών. Οπότε, οι περιφέρειες κατά την εδαφική διάσταση, όπως οι επιχειρήσεις κατά την οικονομική σύγκλιση, δεν θα μπορούσαν να μην ανταγωνίζονται μεταξύ τους για χρηματοδοτικούς πόρους,

επιχειρηματικές δραστηριότητες, θέσεις εργασίας και δομές. Διότι, σχηματίζουν οικονομίες εντοπιότητας με επιχειρήσεις συγκεντρωμένες στον ίδιο χώρο. Παρά ταύτα, δεν εισέρχονται όλες οι ευρωπαϊκές περιφέρειες από το ίδιο σημείο και τα ίδια μερίδια διαπραγμάτευσης στο χωρικό ανταγωνισμό. Με αποτέλεσμα, οι περιφέρειες που παρουσιάζουν τόσο αυξημένες δυνατότητες όσο και αυξημένη ανάγκη ανάπτυξης να μένουν εκτός των χρηματοδοτικών διεκδικήσεων, επειδή σχηματίζουν χαμηλή διαπραγματευτική δύναμη. Ως διεκδικήσεις εννοούνται οι υποψηφιότητες για πιστώσεις των επιχειρησιακών προγραμμάτων (ΕΠ) που διανέμονται μέσω του κοινοτικού μηχανισμού στις περιφέρειες των κρατών-μελών. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η σταδιακή χωροταξική ισορροπία, ώστε να παραχθεί η ομοιόμορφη γεωγραφική κατανομή της ανάπτυξης στην ευρωπαϊκή επικράτεια (Davoudi, 2016a, 2016b· Faludi, 2013· Αλεξιάδης, 2012· Ανδρέου, 2019· Παπακωνσταντινίδης, 2012). Και αυτό ακριβώς είναι το προβληματικό κενό, στο οποίο συνεισφέρει η ΔΔ.

Ο ευέλικτος εδαφικός προγραμματισμός επιτρέπει στις δραστηριότητες συνεργασίας με διαφορετικό εδαφικό πεδίο, όπως είναι οι περιφέρειες της ΕΕ, να είναι αρκετά ευέλικτες για να αντιμετωπίσουν τις ενδο-και-διαπεριφερειακές ιδιαιτερότητες, ιδίως για να διασφαλιστεί ότι οι επιχειρήσεις συμβάλλουν στην πραγματική εδαφική ολοκλήρωση, προωθώντας τη βιώσιμη διεύρυνση των αγορών για τους εργαζόμενους, τους καταναλωτές και τις μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις, όπως και την αποτελεσματικότερη πρόσβαση σε ιδιωτικές και δημόσιες υπηρεσίες (CEC, 2007a, 2007b, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2011a, 2011b, 2011c, 2018, 2020a, 2020b, 2020c).

Πέμπτον, οι περιφέρειες οδηγούνται από την κρατική παρέμβαση, η οποία καλύπτει τα συμπτώματα της σύγκλισης σε όρους ΑΕΠ, στην ενδογενή παραγωγή της συνοχής (territorial cohesion), η οποία, αντιθέτως, θεραπεύει το ίδιο το αίτιο του προβλήματος ανισοτήτων. Γεγονός που σημαίνει, ότι στην πορεία εγκαταλείπουν το δίλημμα της αναδιάρθρωσης (ισότητα κατανομής πόρων ή αποτελεσματικότητα διαδικασιών) μέσω της μεταφοράς του πλούτου από τις περιοχές όπου πλεονάζει προς τις περιοχές σε υστέρηση. Διότι, μια ορθολογική πολιτική δεν αποδεικνύεται ότι είναι δίκαιη, όπως και στην περίπτωση της διαχρονικής σύγκρουσης των χωρών του ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου. Απεναντίας, κατευθύνονται προς τη συνάρθρωση (territorial articulation), κατά την οποία ο πλούτος παράγεται κατά τόπους, ενδογενώς, κεφαλαιοποιείται εντός της περιοχής και το όφελος διαχέεται, οπότε διακρίνεται ανάπτυξη σε όλες τις περιοχές και όχι μόνο στις υπανάπτυκτες. Με την εδαφική συνιστώσα της Πολιτικής Συνοχής η

έμφαση μετατοπίζεται από την επένδυση σε περιφέρειες που χρειάζονται περισσότερη ανάπτυξη, σε εκείνες που διαθέτουν το μεγαλύτερο δυναμικό ανάπτυξης, με σκοπό να μην αφήνει ακάλυπτα σημεία στο χώρο (Davoudi, 2005, 2016a, 2016b· Ασπρογέρακας, Ζαχαρή, 2012).

Έκτον, τα προεκτεθέντα συσφίγγουν τους δεσμούς μεταξύ αστικών, αγροτικών και αλιευτικών περιοχών, όπως και τις σχέσεις πόλεων και υπαίθρου, υπό τη μορφή εταιρικών συμβάσεων έξυπνης ανάπτυξης (smart territorial development) με εργαλεία τα Τοπικά Προγράμματα και τις Ολοκληρωμένες Εδαφικές Επενδύσεις (στοχοθεσία και αιρεσιμότητες) ενώ το όφελος προεκτείνεται και στις περιφέρειες. Τα διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία ως χρηματοδοτικά εργαλεία αναδιαμορφώνουν το ρόλο τους, ώστε να ενισχύουν οικονομικά τους αναπτυξιακούς στόχους με επάρκεια σκληρών και μαλακών περιφερειακών δομών, όπου αποτελούν τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υλοποίηση των προγραμμάτων και για τη βελτιστοποίηση της αρχής της επικουρικότητας²³. Κατ' αυτό τον τρόπο, αναδεικνύεται η έξυπνη διάσταση της ανάπτυξης (Ζαχαρή, Ασπρογέρακας, 2013).

Έβδομον, έχοντας προηγηθεί όλα τα ως άνω στάδια συμπλήρωσης της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης με την εδαφική συνιστώσα, ολοκληρώνεται και η μεταφορά από τη διευθυνόμενη διακυβέρνηση προς την επιχειρηματική οργάνωση (entrepreneurial) του ευρωπαϊκού χώρου, αυξάνοντας την αποδοτικότητα των συντελεστών του χώρου, της εργασίας, του κεφαλαίου και του χωρικού ανταγωνισμού. Η Εδαφική Ατζέντα 2020, μεταξύ άλλων, σταδιακά εκσυγχρονίζει και αντικαθιστά τη λογική του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) με προσανατολισμό στην ευρωπαϊκή χωροταξία της ισοβαρούς οικονομικής ανάπτυξης για όλα τα κράτη-μέλη. Προτεραιότητα της Ατζέντας είναι η διαχείριση των συγκεντρώσεων με τέτοιο τρόπο, ώστε οι περιφέρειες να συνδεθούν μεταξύ τους και η κυκλοφορία των πόρων σε αυτές να συμβαίνει αρμονικά (Davoudi, 2005, 2016a, 2016b· Ασπρογέρακας, Ζαχαρή, 2012).

²³ Η Αρχή της Επικουρικότητας αποτελεί μία εκ των Βασικών Αρχών του Ευρωπαϊκού Δικαίου και ασκείται συμπληρωματικά με την Αρχή της Αναλογικότητας. Κατοχυρώθηκε με τη Συνθήκη για την ΕΕ (ΣΕΕ), στο άρθρο 5 και στην παράγραφο 3 και διέπει «την άσκηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ σε τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα και τη νομιμοποίηση της παρέμβασής της σε περιπτώσεις στόχων των μέτρων που δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη, αλλά μπορούν μάλλον να επιτευχθούν καλύτερα σε ενωσιακό επίπεδο». Σκοπός είναι η τόνωση της Αρχής της Εγγύτητας, η οποία στοχεύει στην άσκηση των αρμοδιοτήτων εγγύτερα στον πολίτη (άρθρο 10, παράγραφος 3, ΣΕΕ) (ΕΕπ, 2008).

Εν κατακλείδι, η Πολιτική Συνοχής με τη συμπλήρωση της εδαφικής διάστασης της ανάπτυξης στοχεύει στη διόρθωση των περιφερειακών ανισορροπιών, που δεν μπορούν να αμβλυνθούν μόνο με την παρέμβαση των κρατικών φορέων ανάπτυξης επί των αδυναμιών του μηχανισμού της αγοράς. Η εδαφική συνιστώσα δηλώνει, ότι είναι αναγκαίο να παρέμβουν και οι περιφερειακοί φορείς αποφάσεων, ώστε να εξισορροπήσουν πόρους, δρώντες και δράσεις, συμπληρωματικά με τη σύγκλιση και αποκεντρωμένα, όπου η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ως συγχώνευση των εθνικών αγορών αδυνατεί. Εντούτοις, παρά τις γενναιόδωρες περιφερειακές πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί για να συμβάλλουν στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στην ΕΕ, η περιφερειακή πόλωση των συγκρούσεων για τη διανομή του κοινοτικού προϋπολογισμού έχει ενταθεί. Ο λόγος είναι ότι οι κεντρικές κυβερνήσεις ως εντεταλμένοι φορείς υλοποίησης της ΕΕ, έχοντας απομακρυσμένη θέση από το υπερτοπικό πεδίο δράσης, προωθούν μάλλον μια τυποποιημένη και αφαιρετική πολιτική, παρά μια εξειδικευμένη στρατηγική σχεδιασμού για την κάθε περιφέρεια, σύμφωνα με τη δυναμικότητα και τα περιθώρια ανάπτυξης που παρουσιάζει, τις ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Με άλλα λόγια, υπάρχει μια απόσταση μεταξύ των κρατικών κέντρων εξουσίας από το περιφερειακό ως τοπικά διευρυμένο πεδίο δράσης και τις τοπικές κοινωνίες ως αποδέκτριες του περιεχομένου των αναπτυξιακών αποφάσεων. Με αποτέλεσμα να μην διεκδικούν όλες οι ευρωπαϊκές περιφέρειες τις ίδιες και ίσες ευκαιρίες ανάπτυξης. Πρόσθετα, η επιστημονική βιβλιογραφία δεν παρέχει σαφείς απαντήσεις για το ρόλο της περιφέρειας στην αναπτυξιακή διαδικασία ενώ εξίσου νεφελώδης παραμένει και η θέση της στην Πολιτική Συνοχής. Στη ΔΔ προτείνεται η διόρθωση του προβληματικού κενού με ισχυροποίηση του ρόλου της περιφέρειας σε δύο επίπεδα. Αφενός, σε επίπεδο κινητοποίησης των ίδιων εδαφικών πόρων και, αφετέρου, σε επίπεδο σύνδεσης πόρων, δρώντων και δράσεων μέσω της διαδικασίας της διαβούλευσης. Η ισχυροποίηση του ασθενούς ρόλου της με τις ως άνω προϋποθέσεις καθιστά περισσότερο αυτοδύναμη την περιφέρεια και λιγότερο εξαρτημένη από τον κοινοτικό διανεμητικό μηχανισμό. Ωστόσο, η ίδια και η κοινοτική χρηματοδότηση της ανάπτυξης διέπονται από συμπληρωματική σχέση και όχι σχέση υποκατάστασης.

2.4.4.ΕΛΛΗΦΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για να ευοδωθεί ο στόχος της Πολιτικής Συνοχής, δηλαδή η επίτευξη μιας γενικής περιφερειακής ισορροπίας του ευρωπαϊκού χώρου, είναι αναγκαία η προσαρμογή του διαχειριστικού συστήματος που μεταφέρει το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αποφάσεων στις εθνικές και τοπικές κοινωνίες με τρόπο συμβατό προς την εδαφική συνιστώσα.

Συγκεκριμένα, το σύστημα οργάνωσης των αναπτυξιακών υποθέσεων, που προωθείται μέσα από την Πολιτική Συνοχής, είναι η *εδαφική διακυβέρνηση*. Ως *διακυβέρνηση* νοείται η διαδικασία λήψης δημόσιων πολιτικών αποφάσεων ρυθμιστικού χαρακτήρα μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών (και) σε τοπικό επίπεδο με ισότιμη συμμετοχή των εκπροσώπων της αγοράς (επιχειρήσεις ως κοινωνικοί εταίροι) με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη. Η έννοια της διακυβέρνησης διακρίνεται από την κυβέρνηση. Ως *κυβέρνηση* (government) νοείται η συγκρότηση και λειτουργία του πολιτικο-διοικητικού μηχανισμού άσκησης εξουσίας. Ως *διακυβέρνηση* (governance) νοούνται οι συστηματικές διαδράσεις μεταξύ του κυβερνητικού μηχανισμού και των πεδίων παρέμβασής του. Δηλαδή, το σύστημα αλληλεπιδράσεων (επικοινωνίας και συνεργειών) μεταξύ κυβέρνησης, κοινωνίας και οικονομίας. Μεταξύ των δύο όρων δεν υπάρχει ιεραρχική σχέση. Γι' αυτό και η διαφορά τους διατυπώνεται ως η διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής από την κυβέρνηση και η συμμετοχή νέων δρώντων έξω από το γνωστό πεδίο δράσης της πολιτικής αυτής με την ισότιμη και όχι κατώτερη ιεραρχικά εμπλοκή τους στην παραγωγή πολιτικής και κανόνων ρύθμισης της κοινωνίας και της οικονομίας (Painter, Goodwin, 1995). Παρά ταύτα, ενίοτε ο όρος της διακυβέρνησης χρησιμοποιείται για να δηλώσει την απόσπαση της εξουσίας από την κυβέρνηση, δηλαδή ως *διακυβέρνηση χωρίς κυβέρνηση* (Cleveland, 1972). Όμως, από τη στιγμή που δεν υπάρχει ιεραρχική σχέση μεταξύ των δύο και για τις ανάγκες της ΔΔ, η προσέγγιση της απόσπασης δεν φαίνεται να είναι χρήσιμη, αλλά θα ήταν δόκιμη η προσέγγιση της εκχώρησης ή της επικουρικής (συμπληρωματικής) άσκησης της εξουσίας με σκοπό την εδαφική συνοχή.

Παρά τα διακριτά όρια των δύο όρων, η έννοια της διακυβέρνησης είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με σαφήνεια. Προκύπτει περισσότερο σαν αποτέλεσμα της συμμετοχής του συστήματος των κοινωνικών και οικονομικών φορέων δράσης, των μέσων, των

εργαλείων και του σκοπού της λειτουργίας τους στη λήψη αποφάσεων και στην άσκηση των δημόσιων πολιτικών. Είναι σαφές, ότι λόγω της κάθετης και της γεωγραφικής απόστασης των απομακρυσμένων κεντρικών φορέων εξουσίας από το αποκεντρωμένο πεδίο δράσης, για να λειτουργήσει η κυβέρνηση από ένα σημείο και μετά εξελίσσεται σε διακυβέρνηση, με τη συμμετοχή της κοινωνίας και της οικονομίας και των εκπροσώπων τους στη διαδικασία. Έτσι, μειώνεται η απόσταση μεταξύ των παραπάνω και στη διαδικασία προστίθεται η οριζόντια δράση των δρώντων υποκειμένων ως φορέων αποφάσεων. Με τον τρόπο αυτό, προκύπτει η συνεργασία των εκ των κάτω με τους εκ των άνω φορείς απόφασης, η οποία είναι το σημείο-κλειδί για την εδαφική ανάπτυξη των περιφερειών (Barboric, et.al., 2018) και ως, εκ τούτου, αναλύεται σκόπιμα στη ΔΔ.

Γενικώς, η διακυβέρνηση διατυπώνεται ως: (α) Η μετάβαση από το παραδοσιακό μοντέλο άσκησης δημόσιων πολιτικών από το κράτος μέσω της κυβέρνησης που κατέχει το μονοπώλιο εξουσίας και το κλασικό γραμμικό υπόδειγμα λήψης αποφάσεων με ιεραρχική διεύθυνση των πληροφοριών από την κορυφή προς τη βάση με τη συμμετοχή συγκυβερνώντων. Το αποτέλεσμα είναι η συνεργασία, η συν-απόφαση, η συν-εξουσία και η συνδυασμένη δράση για διόρθωση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων (Καρκατσούλης, 2015). (β) Η οριζόντια αυτο-οργάνωση των αμοιβαία εξαρτώμενων δρώντων υποκειμένων, εκ των οποίων μόνο ένας είναι το κράτος, το οποίο μάλιστα ασκεί ατελή έλεγχο (Jessop, 2000). (γ) Η διαδικασία κατά την οποία οι κρατικοί θεσμοί, οι επιχειρήσεις και οι ομάδες ατόμων της κοινωνίας των πολιτών *«οργανώνουν τα ενδιαφέροντα / συμφέροντά τους, ασκούν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και διαμεσολαβούν τις διαφορές τους»* (Ηνωμένα Έθνη, αναφέρεται στο Καρκατσούλης, 2015:207).

Στη βάση των εννοιών του συμφέροντος και των διαφορών εδράζεται ολόκληρη η παρούσα ερευνητική πρόταση. Αφενός, οι περιφέρειες ως τοπικά διευρυμένες εδαφικές περιοχές, έχοντας απεριόριστες ανάγκες, ανταγωνίζονται μεταξύ τους, διεκδικώντας πόρους, θέσεις εργασίας και υποδομές στα πλαίσια περιορισμένων χρηματοδοτήσεων μέσω του κοινοτικού μηχανισμού. Ο ανταγωνισμός οδηγεί σε συγκρούσεις και είναι έννοια αντίθετη της συνοχής, η οποία προϋποθέτει σχέσεις συναγωνισμού και συνεργασίας. Αφετέρου, αναλόγως ορισμού του συμφέροντος με ιδιωτικά ή συλλογικά κριτήρια καθορίζεται και το περιεχόμενο ολόκληρης της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ. Στο ιδιωτικό συμφέρον, οι παραγωγικοί μηχανισμοί της αγοράς έχουν ως κύρια

επιδιώξή τους το κέρδος και τη μεγιστοποίησή του. Το δημόσιο συμφέρον προάγουν και προασπίζουν οι φορείς δημόσιας διοίκησης ως μηχανισμοί αντιπροσώπευσης και διαμεσολάβησης του κράτους με τους πολίτες, με σκοπό τη διασφάλιση ενός συμπεφωνημένου επιπέδου δικαιωμάτων και ευημερίας για όλους, αλλά και οποιουδήποτε πολίτη απέναντι σε κάθε προσπάθεια περιορισμού τους. Είναι δυνατό το ιδιωτικό / ατομικό συμφέρον να συγκρούεται με το δημόσιο / συλλογικό καθώς το πλαίσιο των επιδιώξεων των εκπροσώπων του πρώτου είναι διακριτό από εκείνο του δεύτερου (Κοντιάδης, Τσέκος, 2008· Τσέκος, 2007). Η αιτία της σύγκρουσης βρίσκεται στον τρόπο που είναι κατασκευασμένος ο μηχανισμός διαχείρισης των αναπτυξιακών αποφάσεων για τους περιορισμένους κοινοτικούς πόρους σε περιφερειακή κλίμακα. Κι αυτό, διότι, από το μηχανισμό η περιφέρεια ως φορέας αποφάσεων απουσιάζει διαχρονικά και οι αναπτυξιακές αποφάσεις, που την αφορούν λαμβάνονται από μη εξειδικευμένους τρίτους, διαχειριστικές αρχές και γραφεία συμβούλων. Ως αποτέλεσμα, οι περιορισμένες κοινοτικές πιστώσεις δεν κατευθύνονται αποτελεσματικά και η πύκνωση των επιλεκτικών συγκεντρώσεων πόρων οξύνει τα επίμονα προβλήματα ανισότητας του χώρου, που εντείνουν το περιφερειακό πρόβλημα. Με αυτό τον τρόπο, παραμένουν οι διανεμητικές αδικίες που συντηρούν δίπολα ανάπτυξης και υπανάπτυξης με συγκρουσιακές σχέσεις, όπου στον ίδιο χώρο ο ένας τόπος τραβά ανάπτυξη από τον άλλο, που μόνο του παραχωρεί. Οπότε, η ανάπτυξη των περιφερειών της ΕΕ αντιστρέφεται από συνεργατική διαδικασία σε πεδίο συγκρούσεων. Από αυτή την άποψη, η έννοια του συλλογικού συμφέροντος κατέχει πρωτανέουσα θέση στη ΔΔ ως μια υπέρτερη οντότητα που ξεπερνά τους πολίτες και εξισορροπεί τα επί μέρους συμφέροντα των μελών των τοπικά διευρυμένων κοινωνιών. Η δε περιφερειακή ανάπτυξη εξετάζεται ως θέμα διαχείρισης πόρων και πολιτικών, που δεν αντίκειται στο συμφέρον κανενός μεμονωμένου δρώντος, πόσο μάλλον στο συλλογικό συμφέρον μιας περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής. Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης που προτείνεται ως μέθοδος απόλυτης συνεργασίας, διορθώνει το προβληματικό κενό του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας στην Πολιτική Συνοχής, οδηγώντας σε μια κοινή περιφερειακή ισορροπία.

Επομένως, η διακυβέρνηση βρίσκει εφαρμογή στη φροντίδα είτε των ιδιωτικών είτε των δημόσιων υποθέσεων. Η διάκριση των υποθέσεων ακολουθεί εκείνη του συμφέροντος. Ως ιδιωτικές υποθέσεις νοούνται οι διαδικασίες, στις οποίες εμπλέκονται ιδιωτικοί οικονομικοί οργανισμοί (επιχειρήσεις) με σκοπό το οικονομικό κέρδος. Ως

δημόσιες υποθέσεις νοούνται οι διαδικασίες, στις οποίες εμπλέκονται οι δημόσιοι οργανισμοί (δημόσιες υπηρεσίες και δημόσιες επιχειρήσεις) με σκοπό τη διάχυση της κοινωνικής ωφέλειας προς τα άτομα και τους ιδιωτικούς οργανισμούς. Συνεπώς, η δημόσια διακυβέρνηση εντάσσεται στη δεύτερη περίπτωση (Barboric, et.al., 2018· Γεωργίου, 2012· Τσέκος, 2007). Από αυτή τη βάση ανάλυσης προκύπτει και ο προσδιορισμός της έννοιας του ιδιωτικού και του συλλογικού συμφέροντος, το οποίο κατέχει δεσπόζουσα θέση στη ΔΔ.

Η ιστορική εμφάνιση της έννοιας της διακυβέρνησης συνδέθηκε με τη θεμελίωση της Θεωρίας της Αντιπροσώπευσης (Agency Theory) και τη Θεωρία των Ενδιαφερόμενων Μερών (Stakeholder Theory). Προέκυψε ως ανάγκη των ιδιωτικών επιχειρήσεων κατά τη δεκαετία του 1950 να αποσυνδέσουν την εξουσία από τη διοίκηση και διαχείριση, διαχωρίζοντας το σκέλος της ιδιοκτησίας (μέτοχοι) από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (διευθύνοντες). Διαχωρισμός γνωστός και ως εταιρική διακυβέρνηση. Κατ' αυτό τον τρόπο, αναδύθηκε η έννοια της υπευθυνότητας στη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων από τους ιδιοκτήτες και τους διευθύνοντες σε σχέση με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, στο οποίο δραστηριοποιούνται. Η ευθύνη που φέρουν οι οικονομικοί οργανισμοί απέναντι στην κοινωνία και την οικονομία δημιουργεί τη δέσμευσή τους απέναντι και στα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders), που εμπλέκονται ή είναι αποδέκτες των εταιρικών δραστηριοτήτων, γεγονός που απαιτεί τη σύνδεση των οργανισμών με την έννοια της στρατηγικής για την επίτευξη των ανάλογων αποτελεσμάτων (Berle, Means, 1932· Freeman, 1984· Jensen, Meckling, 1976).

Οι αρχές που διέπουν την άσκηση της διακυβέρνησης συμπλέουν με τις αρχές της Πολιτικής Συνοχής και είναι: Η υπευθυνότητα των εμπλεκόμενων μερών απέναντι στο φορέα αποφάσεων και σε τρίτα μέρη και η υπεύθυνη στάση απέναντι στον κίνδυνο. Η ηθική ακεραιότητα, η εντιμότητα, η εμπιστοσύνη, ο αμοιβαίος σεβασμός προς τον φορέα, τα εμπλεκόμενα άτομα και τρίτα μέρη, συμπεριλαμβανομένου και του κοινωνικού περιβάλλοντος και η ηθική συμπεριφορά κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η λογοδοσία, η διαφάνεια και η αποκάλυψη των διαδικασιών, που λαμβάνουν χώρα στους φορείς απόφασης και σε σχέση με όποιον έχει έννομο συμφέρον από αυτούς. Τα δικαιώματα των φορέων αποφάσεων, η ισότιμη και δίκαιη μεταχείρισή τους. Η προάσπιση των συμφερόντων των συμμετεχόντων ή ενδιαφερομένων μερών (stakeholders) και η τήρηση των υποχρεώσεων από πλευράς των διαχειριστών (shareholders). Η χρηστή διοίκηση, οι καλές πρακτικές, η διεύθυνση

των δραστηριοτήτων με βάση τα αποτελέσματα, ο προσανατολισμός στους στόχους, η αποτελεσματικότητα των λειτουργιών και των διαδικασιών καθώς και η αποδοτικότητα των πόρων. Στη ΔΔ, τη θέση της έννοιας της ευθύνης λαμβάνει η έννοια της ευαισθητοποίησης, η οποία την εμπεριέχει και την εμπλουτίζει με την έννοια της αυτοδιάθεσης προς το συλλογικό συμφέρον των μελών της τοπικής κοινωνίας, που λαμβάνουν μέρος στον αναπτυξιακό προγραμματισμό. Εξασκείται μέσω του μηχανισμού win-win-win από την Ομάδα Ψυχολογίας και κατά τη φάση της διαβούλευσης. Γι' αυτό το λόγο, η άσκηση της διακυβέρνησης είναι κομβικής σημασίας στην παρούσα ερευνητική πρόταση.

Συγκεκριμένα, διότι, το πεδίο εφαρμογής της διακυβέρνησης ως δημόσια πολιτική, αφενός, οριοθετείται κάθετα σε διαφορετικούς τομείς ενός κοινωνικού συστήματος, μεταξύ κράτους, επιχειρήσεων, ομάδων ατόμων. Αφετέρου, ασκείται οριζόντια σε έναν τομέα κοινωνικών δραστηριοτήτων, μεταξύ δημόσιων φορέων και ενώσεων φυσικών προσώπων ή μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων ενός οικονομικού κλάδου και ομάδων συμφερόντων. Για τις ανάγκες της ΔΔ, η δημόσια διακυβέρνηση εξετάζεται ως η διαδικασία άσκησης των δημόσιων πολιτικών εδαφικής ανάπτυξης. Σε αυτή την περίπτωση νοείται ως η διαδικασία λήψης δημόσιων πολιτικών αποφάσεων μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών σε τοπικό / περιφερειακό επίπεδο, αλλά διατηρούμενου του ρυθμιστικού χαρακτήρα, με ισότιμη συμμετοχή των εκπροσώπων της αγοράς (επιχειρήσεις ως κοινωνικοί εταίροι) με σκοπό την ανάπτυξη. Οπότε, οι αποφάσεις για την εδαφική ανάπτυξη λαμβάνονται από τους υποκείμενους τοπικούς ή αποκεντρωμένους φορείς αποφάσεων, ρυθμιστικά μεν, τοποκεντρικά δε, ενισχύοντας το αίσθημα της τοπικής υπευθυνότητας. Στη βάση αυτή, εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ κράτους ή/και εκπροσώπων φορέων του (δημόσιοι οργανισμοί και υπηρεσίες με αποκεντρωμένη ή καθ' ύλην αρμοδιότητα) και της κοινωνίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένης της ελεύθερης αγοράς και των εκπροσώπων της (ιδιωτικές επιχειρήσεις), αφού τα μέλη της κοινωνίας των πολιτών δραστηριοποιούνται με πολλαπλές ιδιότητες σε μια εδαφική περιοχή ως σύστημα οικονομικών δραστηριοτήτων (Ache, et.al., 2004· Davoudi, 2004).

Η εκτίμηση της εδαφικής διακυβέρνησης ως μεταβλητής είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί καθώς θεωρείται μια έννοια περίπλοκη και προκύπτει κατόπιν προσδιορισμού πέντε (5) διαστάσεων που την οριοθετούν. Με βάση τα είκοσι (20) λεπτομερή στοιχεία που την προσδιορίζουν, δημιουργείται μια λίστα ελέγχου της

εδαφικής διακυβέρνησης, που παρουσιάζει ποια κριτήρια πληρούνται. Ορίζονται δώδεκα (12) δείκτες και πέντε (5) διαστάσεις παρακολούθησης και αξιολόγησης των αντίστοιχων διαδικασιών των δημόσιων πολιτικών, των προγραμμάτων και έργων για την ανάπτυξη μιας περιοχής, όπου είναι θεμελιώδεις για την επίτευξη της εδαφικής συνοχής. Προκύπτουν από: τον συντονισμό των δράσεων των φορέων αποφάσεων και των θεσμών, την ολοκλήρωση των τομεακών πολιτικών, την κινητοποίηση της συμμετοχής των ενδιαφερομένων, την προσαρμοστικότητα στη μεταβολή των συνθηκών, τη συνειδητοποίηση της τοποκεντρικότητας των εδαφικών οντοτήτων και του αντίκτυπου που παρουσιάζει (Janin Rivolin, et.al., 2014).

Οι πέντε διαστάσεις της εδαφικής διακυβέρνησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, από το τοπικό έως το υπερεθνικό / ευρωπαϊκό (πολυεπίπεδη διακυβέρνηση). Ωστόσο, ένας φορέας απόφασης δεν μπορεί να αποφασίσει όλες τις κινήσεις και κάθε φορέας γνωρίζει, ότι οι κινήσεις του προκαλούν αλλαγές στο συνολικό πλαίσιο. Λόγω της πολυπλοκότητας της διαδικασίας σε επίπεδο δράσης, διαστάσεων, κανόνων, τεχνικών και πρακτικών, παρομοιάζεται με τον Κύβο του Rubik (Rubik's Cube) και συντίθεται στον παρακάτω Πίνακα (Janin Rivolin, et.al., 2014):

Πέντε διαστάσεις εδαφικής διακυβέρνησης	Δώδεκα δείκτες για την αξιολόγηση της απόδοσης της εδαφικής διακυβέρνησης
1. Συντονισμός δράσεων, φορέων και θεσμών	1.1. Κυβερνητική ικανότητα
	1.2. Ηγεσία
	1.3. Επικουρικότητα
2. Ολοκλήρωση τομέων πολιτικής	2.1. Αντικατάσταση δημόσιων πολιτικών
	2.2. Διατομεακές συνέργειες
3. Κινητοποίηση συμμετοχής ενδιαφερόμενων μερών	3.1. Δημοκρατική νομιμότητα
	3.2. Δημόσια λογοδοσία
	3.3. Διαφάνεια
4. Προσαρμοστικότητα	4.1. Ανακλαστικότητα
	4.2. Ικανότητα προσαρμογής
5. Συνειδητοποίηση τοπικών / εδαφικών ιδιαιτεροτήτων και επιπτώσεων	5.1. Εδαφική σχετικότητα
	5.2. Εδαφική γνώση και επιπτώσεις

Πίνακας 4: Δείκτες αξιολόγησης της εδαφικής διακυβέρνησης. Πηγή: προσαρμογή από το Janin Rivolin, et.al., 2014:10.

Με βάση όσα αναφέρθηκαν για την εδαφική διακυβέρνηση, ο ρόλος της αυτορρύθμισης των υποθέσεων ως λειτουργία των φορέων αποφάσεων είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την ενδογενή αναπτυξιακή διαδικασία σε επίπεδο περιφέρειας. Η έννοια

της αυτορρύθμισης συνδυάζεται με την έννοια της συρρύθμισης. Αμφότερες νοούνται «ως μηχανισμοί που συμπληρώνουν και προστίθενται στην έξωθεν ρύθμιση (νομοθετική) και είναι αναγκαίοι για να εξασφαλιστεί η δέουσα ρύθμιση ποικίλων οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων» (ΕΟΚΕ, 2015, 2017). Ως έξωθεν ρύθμιση νοείται το σώμα των κανόνων δικαίου, που θεσπίζουν τα εθνικά κράτη και ασκείται από την κεντρική κυβέρνηση και διοίκηση και των αντίστοιχών τους υπερεθνικών κανόνων που ασκούνται από υπερκρατικούς θεσμούς, όπως η ΕΕ. Ως *αυτορρύθμιση* νοείται η υιοθέτηση κανόνων συμπεριφοράς των οικονομικών και των κοινωνικών φορέων με μεταξύ τους αυθόρμητη ή κατόπιν παρότρυνσης συμφωνία, χωρίς έξωθεν μηχανισμούς καταναγκασμού. Σκοπός της αυτορρύθμισης είναι η προάσπιση των συμφερόντων ή εμπορικών σχέσεων και πρακτικών των φορέων αποφάσεων. Ως λειτουργία παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα, ενδεικτικά αναφέρονται: η κατάργηση των φραγμών που εμποδίζουν διαδικασίες δημόσιου συμφέροντος όπως η περιφερειακή ανάπτυξη, η απλούστευση των κανόνων, η ευελιξία και η ταχύτητα εφαρμογής των συμφωνηθέντων, η αποσυμφόρηση των νομοθετικών διαύλων και η συνυπευθυνότητα των συμμετεχόντων. Οι μηχανισμοί άσκησης της αυτορρύθμισης αποτελούν μέσα συμπληρωματικά της νομοθεσίας και ασκούν αρμοδιότητες για συμφέροντα κοινής ωφέλειας. Βασίζεται στη διαφάνεια των ενεργειών και την τέλεια πληροφόρηση των μερών με δεδομένους στόχους και κανόνες λειτουργίας. Προάγει την αντιπροσωπευτικότητα των συμμετεχόντων και εγγυάται την εφαρμογή των συμφωνηθέντων. Τηρεί ένα πλαίσιο διαδικασιών, όπως οι μηχανισμοί αυτοελέγχου και μέτρησης του αντίκτυπου, οι βάσεις παρακολούθησης δεδομένων, η πιστοποίηση ανά επισημάνση ή σήμα αναφοράς, η υιοθέτηση εθνικού και ευρωπαϊκού κώδικα συμπεριφοράς καθώς και οι τεχνικές προδιαγραφές. Τα πεδία εφαρμογής είναι εκείνα που σχετίζονται με τη διαχείριση, την κοινωνική ευθύνη και τις οικονομικές σχέσεις (ΕΟΚΕ, 2015, 2017).

Συνεπώς, με αναγωγή στο αντικείμενο της ΔΔ, η αυτορρύθμιση της συμπεριφοράς ως λειτουργία είναι κάτι περισσότερο από συμβατή με την εδαφική διακυβέρνηση ως οργάνωση των αναπτυξιακών υποθέσεων μιας περιφέρειας: είναι ταυτόσημη. Δεδομένης της απομακρυσμένης θέσης των κέντρων εξουσίας από το τοπικό πεδίο δράσης, η συμμετοχή των περιφερειακών φορέων στον αναπτυξιακό προγραμματισμό είναι κομβικής σημασίας για την κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού τους. Η αυτορρύθμιση επιτρέπει την οικειοθελή αυτο-οργάνωση και τη διαπραγματευτική

συμπεριφορά της περιφέρειας με κεντρική λειτουργία τη διαβούλευση των μελών της για το κλείσιμο συμφωνίας. Το περιεχόμενο της συμφωνίας έχει διττή διάσταση. Αφενός, αφορά την άρρητη και ρητή αυτοδιάθεση και τη συμφωνία των μελών της τοπικής κοινωνίας μεταξύ τους, ότι επιθυμούν να οργανώσουν την αναπτυξιακή διαδικασία της περιφέρειάς τους. Επίσης, συμπίπτει με τα τέσσερα βήματα αυτο-οργάνωσης του win-win-win model και τα οκτώ στάδια εφαρμογής του CLLD. Συνελόντι ειπείν, κάθε δρώντας στη διαδικασία αναλαμβάνει ένα διακριτό ρόλο στο σχεδιασμό και αποτελεί σημαντικό κρίκο της αλυσίδας. Αφετέρου, περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση των μελών της τοπικής κοινωνίας με τους αρμόδιους εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς ανάπτυξης για την πορεία της διαδικασίας. Περιλαμβάνει ακόμη τους απαραίτητους κώδικες και τα σχέδια δράσης για την κινητοποίηση των εδαφικών πόρων της περιφέρειας και για την αντιστοίχιση πόρων, δρώντων και δράσεων, συστήνοντας ενέργειες σχεδιασμού.

Το σημείο-κλειδί που ενώνει την αυτορρύθμιση ως λειτουργία της περιφέρειας με τη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης και την Πολιτική Συνοχής είναι η πρωτοβουλία της περιοχής για ανάληψη δράσης και η ικανότητά της να αποφασίζει μόνη της για την ανάπτυξή της. Το σημείο-κλειδί που την ενώνει με τη διαπραγμάτευση είναι η διαβούλευση καθεαυτή, που λειαίνει τις γωνίες της σύγκρουσης σε όλα τα πεδία αντιπαράθεσης (στα άτομα που συγκρούονται μεταξύ τους, στις πολιτικές μεταξύ τους, στις περιοχές μεταξύ τους για τη διεκδίκηση κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων). Υπό αυτή την έννοια και ελλείψει ενός μεθοδολογικού υποδείγματος, η παρέμβαση της περιφέρειας για τη δημιουργία ευκαιριών ανάπτυξης συμπληρωματικά προς το ρόλο του κράτους, της ΕΕ και της αγοράς είναι επιτακτική και προκύπτει ως φυσικό δικαίωμα αποκεντρωμένης φροντίδας των υποθέσεών τους.

Εν κατακλείδι, η έννοια της διακυβέρνησης ως το βασικό σύστημα οργάνωσης της εδαφικής ανάπτυξης της ΕΕ παρουσιάζει απόλυτη συμβατότητα με τη διαπραγμάτευση ως πρόταση της ΔΔ. Η συμβατότητα του πλαισίου διαδικασιών και του μηχανισμού μεταφοράς του οφέλους των δράσεων με το σύστημα διακυβέρνησης είναι καθοριστική για την επιτυχή άσκηση του προτύπου της εδαφικής ανάπτυξης. Πολλές χωρικές μονάδες μαζί που εφαρμόζουν τη διαδικασία της διακυβέρνησης είναι εφικτό να επιτύχουν ομοιομορφία της ανάπτυξης στο χώρο, η οποία γίνεται αντιληπτή ως συνοχή (Ache, et.al., 2004). Οπότε, συνδέεται τόσο με την αυτορρύθμιση των υποθέσεων ανάπτυξης όσο και με άλλες συνεργατικές θεωρίες, πάνω στις οποίες θεμελιώνεται και

η παρούσα ερευνητική πρόταση και γι' αυτό θεωρείται σκόπιμο να δοθεί ιδιαίτερη σημασία. Οι θεωρίες είναι: η Θεωρία Διαμεσολάβησης (Mediation Theory), η Θεωρία Συναλλαγής Ηγέτη-Μέλους (Leader-Member Exchange-LMX), η Θεωρία Κύριου-Αντιπροσώπου (Principal-Agent), η Θεωρία Συμβολαίων (Contract Theory) και η Θεωρία Συστημάτων ή Συστημική ή Κυβερνητική Επιστήμη. Η ανάλυση των θεωριών αποκαλύπτει συσχέτιση μεταξύ του συστήματος οργάνωσης των φορέων απόφασης και του αναπτυξιακού αποτελέσματος. Από τη σύμπλεξη των θεωριών προκύπτει η πρόταση της ΔΔ για τη διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής και, ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο να αναλυθούν.

2.4.4.1. Η ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

Η Θεωρία Διαμεσολάβησης είναι μια συνεργατική διαδικασία, κατά την οποία ένα τρίτο μέρος βοηθά τα δύο δύσπιστα ή αντικρουόμενα ή αντίπαλα μέρη στην επίλυση των συγκρούσεων μέσω της χρήσης εξειδικευμένων τεχνικών επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης, καθιστώντας πιο πιθανό το να έρθουν σε συμφωνία. Ο διαμεσολαβητής είναι εκπαιδευμένος στη διαχείριση δύσκολων καταστάσεων, καθοδηγεί τη διαδικασία και βοηθά τα μέρη να σκεφθούν πιθανές λύσεις έξω από τα στενά όρια, διευρύνοντας το φάσμα των λύσεων. Η διαμεσολάβηση μειώνει το κόστος, που προκαλείται από την καθυστέρηση επίτευξης συμφωνίας χωρίς διαπραγμάτευση. Αυξάνει την εμπιστοσύνη μεταξύ των μερών, αυξάνει τον έλεγχο των μερών επί της απόφασης που θα ληφθεί, αυξάνει σε υψηλό βαθμό τη συμμόρφωση των μερών με το αποτέλεσμα. Μέσω της διαδικασίας, τα συμβαλλόμενα μέρη είναι συνήθως έτοιμα να εργαστούν αμοιβαία προς επίλυση ενός ζητήματος. Και το απλό γεγονός ότι τα μέρη είναι διατεθειμένα ή θετικά προσκείμενα στη διαμεσολάβηση σημαίνει, ότι είναι έτοιμα να μετακινήσουν τις θέσεις τους. Επομένως, είναι πιο δεκτικά στο να κατανοήσουν την πλευρά του άλλου μέρους και να εργαστούν σε υποκείμενα ζητήματα της διαφοράς. Αυτό έχει το πρόσθετο πλεονέκτημα της διατήρησης της σχέσης, που είχαν τα μέρη πριν από τη διαφορά (Cremin, 2007· Hajer, 2009). Κατά την άσκηση της διακυβέρνησης, ο διαμεσολαβητής μπορεί να είναι ένα μεμονωμένο φυσικό πρόσωπο εγνωσμένου κύρους ως εμπειρογνώμονας, μια ομάδα ειδικών επιστημόνων ή μια ένωση φυσικών προσώπων που δρουν ως μια ενιαία εθιμική ή θεσμική οντότητα με κοινά συλλογικά συμφέροντα (όπως η περιφέρεια ως θεσμός). Τα δύσπιστα ή αντικρουόμενα

ή αντίπαλα μέρη μπορεί να είναι οι ενδιαφερόμενοι ως άμεσοι αποδέκτες των αποτελεσμάτων ή έμμεσα εμπλεκόμενοι στη δημόσια διαδικασία, όπως είναι η διεκδίκηση μιας κοινοτικής χρηματοδοτικής πράξης με κριτήρια κατανομής στις περιφέρειες-στόχους.

2.4.4.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΝΑΛΛΑΓΗΣ ΗΓΕΤΗ – ΜΕΛΟΥΣ

Η Θεωρία Συναλλαγής Ηγέτη – Μέλους (Leader–Member Exchange – LMX) ορίζει, ότι η ποιότητα της σχέσης ανταλλαγής μεταξύ ενός ηγέτη και ενός συγκεκριμένου μέλους μιας ομάδας είναι η βασική μονάδα ανάλυσης στις δυαδικές σχέσεις. Προάγει την ευαισθητοποίηση, την εμπιστοσύνη, την ανταγωνιστικότητα, την παρακίνηση, την αλληλοβοήθεια και αλληλοϋποστήριξη, την κατανόηση, την πληροφόρηση, την επιρροή στη λήψη αποφάσεων, την επικοινωνία, το ταλέντο, την καινοτομία, την εμπειρογνωμοσύνη, την εποπτεία των οργανωτικών πόρων και τον αμοιβαίο έλεγχο προς το μέλος της ομάδας και χωρίς να χάνεται η άσκηση εξουσίας από τον ηγέτη, ενώ διευρύνει το γεωγραφικό πλάτος επιρροής (Bruekelen, et.al., 2006· Schriesheim, et.al., 1999). Στην άσκηση της διακυβέρνησης, ο ηγέτης είναι ο δημόσιος οργανισμός που ηγείται της συμμετοχής στο σχεδιασμό και της εκτέλεσης της κυβερνητικής πολιτικής, ο οποίος μπορεί ταυτόχρονα να είναι και απλό μέλος της διαδικασίας. Οπότε, κινείται ανάμεσα σε δύο διαδικασίες: ως ηγέτης και ως απλό μέλος ταυτόχρονα. Τα άλλα απλά μέλη της διαδικασίας είναι τα μέλη της κοινωνίας των πολιτών με πολλαπλές ιδιότητες, οι υπερεθνικοί φορείς, οι άλλες δημόσιες υπηρεσίες και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις που έχουν έννομο συμφέρον από το δημόσιο οργανισμό εντός και εκτός των διοικητικών ορίων αρμοδιότητας και τοπικές ομάδες συμφερόντων.

2.4.4.3. Η ΘΕΩΡΙΑ ΚΥΡΙΟΥ – ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥ

Η Θεωρία Κύριου – Αντιπροσώπου ερμηνεύει το πώς μια οντότητα ρυθμίζει και διορίζει νομικά μια άλλη για να ενεργεί για λογαριασμό της για την προάσπιση των συμφερόντων της. Σε μια σχέση κύριου–αντιπροσώπου, ο αντιπρόσωπος ως υπόχρεος της ομαλής διασφάλισης της εκπροσώπησης, ενεργεί για λογαριασμό του εντολέα και δεν διακρίνεται από σύγκρουση συμφερόντων κατά την εκτέλεση της πράξης. Η σχέση ως δυναμική είναι δυνατόν να μεταβάλλεται διαρκώς, ενώ είναι εμπιστευτική και ενέχει

την ισχύ συμβολαίου (Waterman, Meier, 1998). Κατά την άσκηση της διακυβέρνησης, ο κύριος είναι τα μέλη της κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες και ο αντιπρόσωπος είναι ένας δημόσιος φορέας ως ο θεσμός, που δέχεται τις εντολές για τη φροντίδα των δημοσίων υποθέσεων. Ο δημόσιος φορέας (εδώ εννοείται η περιφέρεια) είναι εξ ορισμού του νόμου ο αποκεντρωμένος ή καθ' ύλην αρμόδιος και υπεύθυνος για τη φροντίδα των δημοσίων υποθέσεων εντός των ορίων της δικαιοδοσίας του με σκοπό την κοινή ωφέλεια. Δηλαδή, τη διεύθυνση και διεκπεραίωση της ανταποδοτικής σχέσης μεταξύ κράτους και πολιτών και όχι μιας κερδοσκοπικής σχέσης, όπως συμβαίνει μεταξύ ιδιωτικών εμπορικών επιχειρήσεων και πελατών. Ως εκ τούτου, είναι η καταλληλότερη οντότητα για τη θέση του αντιπροσώπου / εκπροσώπου των συμφερόντων των πολιτών σε μια διαδικασία διεκδίκησης κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων και αντιστοίχισής τους με τις συμβατές αναπτυξιακές πολιτικές.

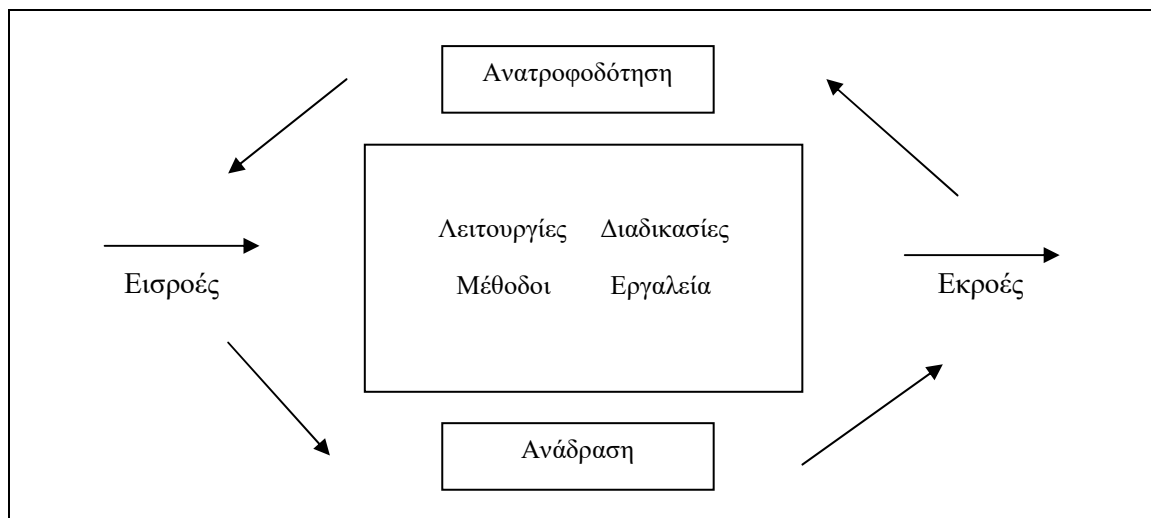
2.4.4.4. Η ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ

Η Θεωρία Συμβολαίων ορίζει, ότι η σύναψη συμβολαίου παρακινεί τα άτομα με αντικρουόμενα συμφέροντα να κάνουν αμοιβαία επωφελείς ενέργειες, καθώς και να μεγιστοποιούν το συνολικό τους όφελος ενώ χωρίς τη σύναψη συμβολαίου μειώνεται αμοιβαία το όφελος (Hart, Moore, 1990· Holmstrom, Milgrom, 1991). Το συμβόλαιο προτάσσει τη σημασία των κανόνων, των κωδίκων συμπεριφοράς και των θεσμών στις συναλλαγές υπό την κρατική παρέμβαση μέσω της διαδικασίας της διακυβέρνησης, μειώνοντας τις συγκρούσεις, αυξάνοντας τα αμοιβαία κέρδη από τις συναλλαγές των εμπλεκόμενων μερών (Camagni, 2002· Williamson, 2002). Κατά την άσκηση της διακυβέρνησης και δεδομένης της εφαρμογής των παραπάνω θεωριών, προκύπτει η επαναδιαπραγμάτευση των όρων ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου²⁴ μεταξύ του κράτους, των τοπικών κοινωνιών και των επιχειρήσεων (με τους εκπροσώπους τους αντίστοιχα), με την ισότιμη συμμετοχή και των τριών μερών (Παπακωνσταντινίδης, 2007).

²⁴ Εννοείται το υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win, το οποίο αποτελεί τον υπό μελέτη μηχανισμό της ΔΔ, βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.8.1. Η μεθοδολογία win-win-win και Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ ως αναγωγή του τοπικού υποδείγματος στην κλίμακα της περιφέρειας.

2.4.4.5. Η ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ Ή ΣΥΣΤΗΜΙΚΗ Ή ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

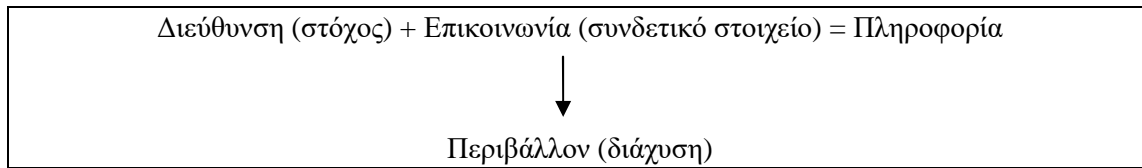
Η Θεωρία Συστημάτων ή Συστημική ή Κυβερνητική Επιστήμη για τη Θεωρία και τον Έλεγχο της Πληροφορίας ορίζει, ότι ένα σύστημα είναι μια σύνθετη πληροφοριακή δομή ή ένα δίκτυο, του οποίου τα δομικά μέρη είναι αυτόνομα, αλλά με αλληλεπιδρούσες μεταβλητές με υλική και χωρική υπόσταση. Το δίκτυο αποτελείται από κόμβους που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με το εξωτερικό περιβάλλον και η αλλαγή που συντελείται σε έναν κόμβο επηρεάζει και τους υπόλοιπους. Η αλλαγή μπορεί να είναι προβλέψιμη ή απρόβλεπτη. Μέσα στο σύστημα εμπεριέχονται μικρότερα υποσυστήματα. Το σύστημα έχει την παρακάτω μηχανική δομή (Ashby, 1960· Kline, 2015· March, Simon, 1958· Steinbruner, 1974· Wiener, 1948):

Σχήμα 9: Μηχανική δομή ενός συστήματος. Πηγή: προσαρμογή από τα Ashby, 1960· Kline, 2015· March, Simon, 1958· Steinbruner, 1974· Wiener, 1948.

Συστήματα είναι η φύση, ο άνθρωπος, μια μηχανή, μια ομάδα ατόμων, μια κοινωνία, η οικονομία, ένας θεσμός, ένα κράτος, ένας οργανισμός, μια περιφέρεια, μια ομάδα περιφερειών. Τα χαρακτηριστικά ενός συστήματος είναι τα εξής: Διακρίνεται από εσωτερική δομή. Οι εσωτερικές διεργασίες συναρτώνται από τη μεταβλητή του χρόνου. Αποτελείται από πληροφορίες που δίνουν το μέγεθος του συστήματος, που εισέρχονται εντός του στην απλή τους μορφή (εισροές) και κατόπιν του μετασχηματισμού που υφίστανται στο εσωτερικό του, εξέρχονται ως αποτελέσματα (εκροές). Είναι περίπλοκο και χαρακτηρίζεται από θερμοδυναμική ισορροπία και αρνητική ή θετική εντροπία. Ως

εκ τούτου, η παραγόμενη ενέργεια (ως πληροφορίες) διαχέεται στο περιβάλλον (Ashby, 1960· Kline, 2015· March, Simon, 1958· Steinbruner, 1974· Wiener, 1948).

Σχήμα 10: Παγκόσμια σταθερά Κυβερνητικής για τη διαβίβαση εντολών. Πηγή: προσαρμογή από τα Ashby, 1960· Kline, 2015· March, Simon, 1958· Steinbruner, 1974· Wiener, 1948.

Η εντροπία (εν + τροπή = μετατροπή εντός) είναι το μέτρο της τάξης και της αταξίας ενός συστήματος στη φύση και την οικονομία, ο βαθμός της βεβαιότητας και της αβεβαιότητας της πληροφορίας που το κυβερνά (εξού και κυβερνητική επιστήμη), η ένταση της αντίδρασης της ενέργειάς του σε ένα ερέθισμα. Η σειρά είναι: αταξία που μετατρέπεται σε πληροφορία που μετατρέπεται σε ενέργεια. Η εντροπία δεν μπορεί να δίνει μηδενικές ούτε μέγιστες τιμές και κινείται στο όριο ή το μέσο μιας διαδικασίας καθώς οι ακραίες τιμές συνεπάγονται την καταστροφή του συστήματος.

Η πληροφορία ως το μέσο ή μήνυμα, που κινεί τις εσωτερικές διεργασίες του συστήματος, ορίζει και τον αντίστοιχο βαθμό της συμμετρίας του. Έτσι, όταν μια πληροφορία μετασχηματίζεται σε μια διαδικασία ή σε ένα προϊόν της διαδικασίας, μετατρέπεται σε ενέργεια και αλλάζει ο βαθμός της συμμετρίας της. Λόγω της εντροπίας, γίνεται ασυμμετρική, αταξική. Ειδικότερα, η χαμηλή ροή της πληροφορίας σημαίνει υψηλή αβεβαιότητα, άρα ισοπίθανα ενδεχόμενα, κατά τα οποία όλα είναι πιθανά να συμβούν στη ροή του συστήματος. Οι συνθήκες αβεβαιότητας εμποδίζουν την ανάληψη κατάλληλης κοινωνικής ενέργειας, καθώς υπερθερμαίνεται η διαπραγμάτευση των δομικών μερών εντός του και μετατρέπεται σε σύγκρουση. Τα δομικά μέρη ως δρώντα υποκείμενα ασκούν μεγαλύτερη πίεση / ένταση (στη λήψη μιας απόφασης, αν πρόκειται για ανθρωπογενές σύστημα) από ό,τι αντέχει το ίδιο το σύστημα και με αυτό τον τρόπο επισπεύδουν τη σύγκρουση.

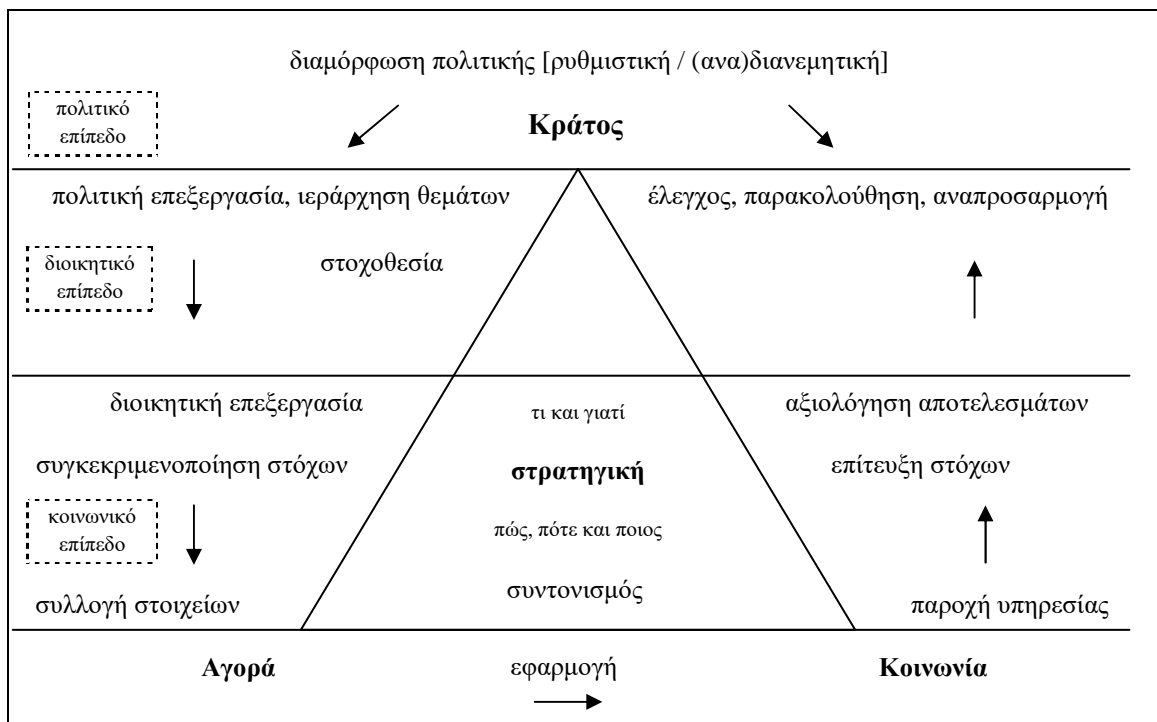
Αναφορικά με τα κυβερνητικά συστήματα συγκέντρωσης και αποσυγκέντρωσης της πολιτικής ισχύος, όσο αυξάνει η συγκέντρωση της εξουσίας, αυξάνεται και η εντροπία. Γι' αυτό και η άμεση δημοκρατία είναι το πολίτευμα της χαμηλής εντροπίας, η οποία αυξάνεται σε ενδιάμεσες τιμές καθώς κινείται προς την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, για να λάβει μέγιστες τιμές στην απόλυτη μοναρχία. Αναφορικά με τα οικονομικά

συστήματα της ελεύθερης αγοράς, ως εντροπία θεωρείται η αποδόμηση και η αποδιοργάνωση του συστήματος με τον κατακερματισμό και τον αποσυντονισμό των οικονομικών λειτουργιών. Εδώ η σειρά των γεγονότων είναι: η χαμηλή (ασύμμετρη) πληροφόρηση οδηγεί στη μέγιστη αβεβαιότητα, που οδηγεί στην υψηλή δαπάνη ενέργειας. Εν προκειμένω, το οικονομικό σύστημα επιβαρύνεται παραπάνω από τις αντοχές του (Ashby, 1960· Kline, 2015· March, Simon, 1958· Steinbruner, 1974· Wiener, 1948).

Στην άσκηση της εδαφικής διακυβέρνησης, το άριστο μέγεθος του συστήματος, η κοινή για όλα τα μέρη πηγή προέλευσης και ο τρόπος διεύθυνσης της πληροφορίας διατηρούν χαμηλά την ένταση της εντροπίας και, συνεπώς, την ισορροπία εντός του, αλλά και σε σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον. Η πληροφορία μπορεί να είναι η ίδια σε όλα τα διακυβερνητικά συστήματα, όμως η συμμετρική κατανομή της στους φορείς αποφάσεων οδηγεί στη σωστή ανταπόκριση (αντανακλαστικά) του εκάστοτε συστήματος διακυβέρνησης στα εξωτερικά ερεθίσματα, είτε υπό φυσιολογικές συνθήκες λειτουργίας και ανάπτυξης είτε σε συνθήκες οικονομικών διαταραχών και κοινωνικών αναταραχών. Επίσης, η συσχέτιση της πηγής προέλευσης μιας πληροφορίας με την ισότητα στην κατανομή της συμπίπτει με τη συμπερασματολογία του Bayes (Harsanyi, 1967, 1973, 1982). Σύμφωνα με τον ίδιο, όταν η πηγή της πληροφορίας είναι το εξωτερικό περιβάλλον, όπως ένας θεσμός που είναι κοινός για όλους, τότε τα συνεργαζόμενα μέρη μιας διαδικασίας έχουν πρόσβαση στα ίδια δεδομένα και έχουν περισσότερες πιθανότητες να μεγιστοποιήσουν το αμοιβαίο όφελος από τη συνεργασία, παρά τις συνθήκες αβεβαιότητας. Διότι, αφενός, οι διαφορετικές πηγές πληροφορίας διανέμουν και διαφορετικά την ποσότητα και το περιεχόμενο των πληροφοριών και, αφετέρου, οι ανταγωνιστικές σχέσεις εντείνουν την άνιση κατανομή τους (αποκλεισμός). Οι σχέσεις που αναπτύσσονται κατά την άσκηση της εδαφικής διακυβέρνησης έχουν τη δομή ενός δικτύου, τα δομικά μέρη του οποίου αποτελούν οι φορείς απόφασης (δημόσιοι, ιδιωτικοί, μέλη τοπικών κοινωνιών) και οι πόροι που χρησιμοποιούνται με σκοπό τον κοινωνικό διάλογο για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων με στόχο τη φροντίδα των αναπτυξιακών υποθέσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Ειδικά στην περίπτωση της δημόσιας διακυβέρνησης με εδαφικό προσδιορισμό, οι διαδικασίες που εκτελούνται είναι συνδυασμός των αρχών, των μεθόδων και των εργαλείων υλοποίησης της Θεωρίας της Νέας Οικονομίας και της Θεωρίας του Νέου

Δημόσιου Μάνατζμεντ. Το στοιχείο που διαφοροποιεί τις νέες από τις παραδοσιακές θεωρίες οικονομικών και δημόσιας διοίκησης είναι ο προσανατολισμός στην αποδοτικότητα των πόρων και στην αποτελεσματικότητα των διαδικασιών ως συλλογικών κοινωνικών ροών και όχι απλώς η εφαρμογή τυπικών κανόνων. Δηλαδή, η διαφοροποίηση έγκειται στην αποτίμηση των μεγεθών σε μετρήσιμα στοιχεία (Tsekos, Triantafylloroulou, 2018· Γεωργίου, 2012· Τσέκος, 2007). Με τον ίδιο τρόπο χρησιμεύει το εδαφικό κεφάλαιο ως μέγεθος αποτίμησης της δυναμικότητας μιας περιοχής, γεγονός που δηλώνει ότι η διακυβέρνηση είναι το πλέον συμβατό σύστημα συνεργατικής οργάνωσης για την ανάπτυξή της. Συνεπώς, η αποτίμηση επισείει μια σειρά από νέες αρχές, μεθόδους και εργαλεία υλοποίησης, τα οποία συστηματοποιούν τον προσδιορισμό των μετρήσεων υπό μια στρατηγική προσέγγιση. Δηλαδή, όλα τα πολιτικά, διοικητικά, οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία που συμπλέκονται κατά την άσκηση της δημόσιας διακυβέρνησης με εδαφικό προσδιορισμό ενώνονται υπό το πρίσμα της στρατηγικής ως επιστημονικού εργαλείου. Τέλος, η σύμπλεξη και διάπλαση των εννοιών διαμορφώνεται ως εξής:

Σχήμα 11: Σύμπλεξη και διάπλαση πολιτικών, διοικητικών, οικονομικών και κοινωνικών στοιχείων δημόσιας διακυβέρνησης. Πηγή: προσαρμογή από τα Καρκατσούλης, 2015· Τσέκος, 2007.

2.4.5.ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Από την αντιπαραβολή των δύο υποδειγμάτων ανάπτυξης που μελετήθηκαν, της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης και της εδαφικής συνοχής, συνάγονται οι διαφορές τους στον παρακάτω συγκεντρωτικό Πίνακα. Οι διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους δεν λειτουργούν με σχέση υποκατάστασης, αλλά με συμπληρωματικότητα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ ΕΕ		
	Σύγκλιση	Εδαφική Συνιστώσα
Συνιστώσα	<ul style="list-style-type: none"> Οικονομική Κοινωνική 	<ul style="list-style-type: none"> Εδαφική
Διάσταση	Λειτουργική: έμφαση στις διαδικασίες, κάθετη σύγκλιση οικονομιών περιοχών χώρας / κρατών–μελών με τον εθνικό / ευρωπαϊκό μέσο όρο	Χωρική: έμφαση στο έδαφος ως χώρο διαδικασιών, οριζόντια ομοιόμορφη παραγωγή και κατανομή εδαφικής δραστηριότητας περιοχών χώρας / κρατών–μελών
Θεσμική θέση	<ul style="list-style-type: none"> Κεντρική λειτουργία Ρύθμιση / απορρύθμιση Δημόσια πολιτική διανομής / αναδιανομής εισοδήματος / πλούτου 	<ul style="list-style-type: none"> Επιστημονική μεθοδολογία Εξειδικευμένος κατά περίπτωση στρατηγικός σχεδιασμός Ενεργοποίηση και ισόρροπη κατανομή ενδογενών πόρων, αντιστοίχιση με διαδικασίες
Άσκηση εξουσίας	<ul style="list-style-type: none"> ΕΕ Κυβερνήσεις κρατών–μελών (κυβερνησιμότητα) 	<ul style="list-style-type: none"> Κατά τόπους χωρική διακυβέρνηση (διακυβέρνηση)
Οργάνωση	Διευθυνόμενη ευρωπαϊκή διακυβέρνηση	Επιχειρηματική οργάνωση αύξουσας αποδοτικότητας συντελεστών (α) χώρου, (β) εργασίας, (γ) κεφαλαίου και (δ) χωρικού ανταγωνισμού
Πολιτική επενδύσεων	Συμβατικός περιφερειακός προγραμματισμός (Επενδυτικό Σχέδιο Γιούνκερ)	Ολοκληρωμένες Εδαφικές Επενδύσεις (Εδαφική Ατζέντα 2020)
Αποτέλεσμα	<ul style="list-style-type: none"> Παρέμβαση στο αιτιατό Αναδιάρθρωση πόρων 	<ul style="list-style-type: none"> Θεραπεία του αιτίου Συνάρθρωση τόπων
Προσέγγιση	<ul style="list-style-type: none"> Εκ των υστέρων (ex–post) παρέμβαση Εκ των άνω ανάπτυξη (up–down) 	<ul style="list-style-type: none"> Εκ των προτέρων (ex–ante) σχεδιασμός, πρόληψη Από τα κάτω ανάπτυξη

		(bottom-up)
Προέλευση	<ul style="list-style-type: none"> • Νεοκλασική οικονομική θεωρία (αυτορρύθμιση αγοράς και ενιαίας αγοράς) 	<ul style="list-style-type: none"> • Θεωρία ροουσιανής δικαιοσύνης • Θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης
Υπόδειγμα	Κεϋνσιανό: η ζήτηση προηγείται της προσφοράς	Νεοκλασικό: η προσφορά προηγείται της ζήτησης
Πεδίο ορισμού	Ελεύθερη αγορά και ενιαία αγορά	Έδαφος ως χώρος κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων
Οικονομίες	Κλίμακας	Εντοπιότητας
Εργαλείο	Οικονομικό κεφάλαιο	Εδαφικό κεφάλαιο
Στόχος	<ul style="list-style-type: none"> • Μεγέθυνση οικονομικών δραστηριοτήτων • Συσσώρευση πλούτου • Δημοσιονομική σύγκλιση σε όρους ΑΕΠ, ισορροπία και ολοκλήρωση 	<ul style="list-style-type: none"> • Κοινωνική ενσωμάτωση (απασχόληση – τοπικές ανισότητες) • Τοπική / Περιφερειακή ανάπτυξη • Εδαφική ισορροπία και ολοκλήρωση, ευρωπαϊκή χωροταξία
Κριτήρια διαδικασιών, κατανομής πόρων	Οικονομικά: <ul style="list-style-type: none"> • Αποτελεσματικότητα • Αποδοτικότητα 	Κοινωνικά: <ul style="list-style-type: none"> • Ισότητα • Δικαιοσύνη
Δρώντες	Επιχειρήσεις	Τόποι, άνθρωποι, θεσμοί, χωρο-εδαφικές οντότητες
Συντελεστές	<ul style="list-style-type: none"> • Συντελεστές παραγωγής = έδαφος + κεφάλαιο + εργασία + επιχειρηματικότητα, διευθυνόμενοι υπερεθνικά (ΕΕ) από το μηχανισμό τιμών • Έμφαση στις εισαγωγές 	<ul style="list-style-type: none"> • Αυτόνομος συντελεστής παραγωγής = χώρος + εργασία + κεφάλαιο, οργανωμένος επιχειρηματικά • Έμφαση στις εξαγωγές
Σχέση δράσης – αντίδρασης	Αντικρουόμενα συμφέροντα διεκδίκησης χρηματοδοτικών πόρων (αποκλεισμός)	Συνεργατικά, μη αντικρουόμενα συμφέροντα, ενδογένεση πόρων και διαπραγμάτευση του υπό διανομή οφέλους (συμπερίληψη)
Παράγοντες παραγωγικότητας	Παραδοσιακοί: κεφάλαιο, εργασία, τοπικοί πόροι, υποδομές	Παραδοσιακοί + καινοτόμοι άυλοι: κεφάλαιο, εργασία, τοπικοί πόροι, υποδομές + τοπικές συνέργειες, διακυβέρνηση
Μηχανισμός	<ul style="list-style-type: none"> • Βιομηχανία • Ευέλικτη εξειδίκευση • Χωροθέτηση αναγκών με 	<ul style="list-style-type: none"> • Υπηρεσίες γνώσης • Έξυπνη εξειδίκευση • Δίκαιη χωροθέτηση

	βάση τη συσσώρευση δραστηριοτήτων και πλούτου	κοινωνικών αξιών με βάση τις ανάγκες κλάδων και χώρου
Πλεονεκτήματα	Συγκριτικά πλεονεκτήματα επιχειρήσεων σε σχέση με άλλες επιχειρήσεις (μέγεθος, τιμολογιακή πολιτική, κόστος παραγωγής, τόπος εγκατάστασης), ευαισθησία στις εξωτερικές μεταβολές	Απόλυτα ή ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα ως μοναδικά εγγενή χαρακτηριστικά τόπων, αυτοτροφοδοτούμενα με δυνατότητα ανταπόκρισης στις εξωτερικές μεταβολές
Περιοχές ενδιαφέροντος	Επένδυση σε περιοχές με μεγαλύτερη ανάγκη ανάπτυξης	Επένδυση και σε περιοχές με μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης
Ανταγωνισμός	<ul style="list-style-type: none"> • (Μεγάλων) επιχειρήσεων, επιχειρησιακός ανταγωνισμός για προσέλκυση πελατών / καταναλωτών • Κοινωνική εμπιστοσύνη 	<ul style="list-style-type: none"> • Τόπων, χωρικός ανταγωνισμός για προσέλκυση δραστηριοτήτων, εργατικού δυναμικού • Τοπική εμπιστοσύνη
Καινοτομίες	<ul style="list-style-type: none"> • Τεχνολογική πρόοδος 	<ul style="list-style-type: none"> • Καινοτομικότητα (τεχνολογίας, κλαδικής παραγωγής, υπηρεσιών) • Χωρική αλληλεγγύη • Δικτύωση (ψηφιακή και συστάδων επιχειρήσεων) <ul style="list-style-type: none"> ⇒ τοπική / περιφερειακή ταυτότητα (τοπικό προϊόν ή brand)
Πρότυπο παραγωγής	Βιωσιμότητα	Ανθεκτικότητα και αυτοδυναμία

Πίνακας 5: Αντιπαραβολή συστατικών στοιχείων οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης με την εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής. Πηγή: προσαρμογή από τα Barca, 2009a, 2009b· Camagni, Capello, 2013· CEC, 1999, 2003, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2018· Davoudi, 2004, 2005, 2016a, 2016b· Fisher, et.al., 2007· Psycharis, et.al., 2014· Sapir, et.al., 2004· Servillo, et.al., 2011· Toth, 2011· Walsh, 2012.

Από τη μία πλευρά, το υπόδειγμα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης σε όρους ΑΕΠ, προσανατολίζεται στην ποσοτική διάσταση της ανάπτυξης των περιφερειών των κρατών-μελών. Εντούτοις, η υπερβολική επικέντρωση των θεσμών και των συστημάτων της ΕΕ στην επίτευξη ποσοτικών αποτελεσμάτων, όπως τα ποσά των επενδυμένων χρηματοοικονομικών μέσων και ο αριθμός των δράσεων, καθώς και στις αντίστοιχες κυρώσεις, δεν επέφερε λύση στο περιφερειακό πρόβλημα. Ως εκ τούτου, η περιφερειακή πολυμορφία της ΕΕ θυσιάζεται μέσω του ως άνω μονομερούς προσανατολισμού στην οικονομική διάσταση της ανάπτυξης και όχι στη διευρυμένη

έννοια της περιφερειακής ανάπτυξης (Sapir, et.al., 2004). Επιπλέον, η μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης μόνο σε εθνικό επίπεδο και όχι σε περιφερειακό, δεν καταγράφει και δεν ανταποκρίνεται στην πολυμορφία της ΕΕ. Η πρόοδος των τοπικών κοινωνιών δεν μπορεί να μετρηθεί μόνο μέσα από το εισόδημα και το κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ, αλλά απαιτείται αποτίμηση της προόδου μέσα από ένα σύνολο και άλλων παραγόντων του βιοτικού επιπέδου. Πρόσθετα, η υπόθεση ότι η ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο επιφέρει αυτόματα, αργά ή γρήγορα, την ανάπτυξη και σε περιθωριοποιημένες περιοχές είναι μη αποδεδειγμένη. Επομένως, η πολιτική συναίνεση για την αναγκαιότητα της Πολιτικής Συνοχής καθίσταται αβέβαιη, εάν πρόκειται για όρους σύγκλισης μόνο μεταξύ κρατών και όχι μεταξύ περιφερειών με χαμηλό εισόδημα. Η πρόοδος της οικονομικής ολοκλήρωσης της ΕΕ, που σημειώθηκε από τη δεκαετία του 1950, δημιούργησε μια θεμελιώδη ασυμμετρία μεταξύ των πολιτικών που προωθούν την αποτελεσματικότητα της αγοράς και εκείνων που προωθούν την κοινωνική προστασία και την ισότητα, με τις πρώτες να εναρμονίζονται και να ρυθμίζονται υπερεθνικά (σε επίπεδο ΕΕ) ενώ οι δεύτερες παραμένουν διαφοροποιημένες και ρυθμισμένες σε εθνικό επίπεδο (Barca, 2009a, 2009b· Davoudi, 2005, 2016a, 2016b· Sapir, et.al., 2004).

Από την άλλη πλευρά, στις θεωρήσεις για την εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής το ακριβές νόημα και οι τρόποι εφαρμογής της εδαφικής συνιστώσας δεν ορίζονται με σαφήνεια ενώ η μέτρηση σχετικά με το πώς μπορεί να ενισχυθεί η συνεκτικότητα των εδαφικών πολιτικών δεν είναι εξειδικευμένη. Ακόμη, η εφαρμογή της LDM δεν έχει νομική ισχύ και δεν είναι υποχρεωτική για τις περιοχές-στόχους. Δεν περιλαμβάνονται λεπτομερείς διατάξεις στη νομική της βάση σχετικά με τις αρχές της ή με ζητήματα όπως η χρηματοδότηση, η διαχείριση και η λειτουργία των μηχανισμών. Ούτε έχει γίνει συστηματική ανάλυση της απορρόφησης της LDM σε επιχειρησιακά προγράμματα σε όλους τους τύπους εδαφών σε ολόκληρη την ΕΕ και απαιτείται περισσότερος χρόνος για να δοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για το τι έχει λειτουργήσει επαρκώς ή ανεπαρκώς σε όρους LDM. Επίσης, παρατηρείται ασαφής αντιμετώπιση των δεσμών μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών από το πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής. Κατά συνέπεια, παρατηρείται χαμηλός βαθμός συμπληρωματικότητας και συνέργειας μεταξύ της ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης και της αγροτικής ανάπτυξης με την Πολιτική Συνοχής. Συχνά, τα έργα σε αστικές περιοχές θεωρούνται αυτόματα ως μέρος της LDM, παρ' όλο που δεν είναι συνδεδεμένα, δείχνοντας μια

ισχυρή τάση προς τις τομεακές επενδύσεις, ιδίως σε νέα κράτη-μέλη (CEC, 2008a, 2008b· Davoudi, 2005· ΕΕπ, 2008b). Η ως άνω μεθοδολογική ασάφεια έχει σαν αποτέλεσμα την εξυπηρέτηση του τοπικού σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο, στο οποίο αντίστοιχα δεν προκύπτουν σημαντικές συνέργειες ούτε με το εθνικό ούτε με το υπερεθνικό επίπεδο. Παρατηρείται πολύ περισσότερο σε κράτη-μέλη με απουσία συνολικής πολιτικής και στρατηγικής για την ενδογενή ανάπτυξη και χαμηλή ικανότητα οργάνωσης και διοίκησης του κράτους, όπως η Ελλάδα. Τα προηγούμενα επιβάρυνε σημαντικά η υπερβολική απόδοση της επιτυχούς έκβασης μιας κοινοτικής πρωτοβουλίας στα αυξανόμενα επίπεδα συμμετοχής των τοπικών ενδιαφερομένων στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των τοπικών στρατηγικών ανάπτυξης και στη λήψη αποφάσεων των ΟΤΔ, χωρίς ένα σαφές πλαίσιο κατευθύνσεων και προηγούμενη εμπειρία των δρώντων· όπως συνέβη στην περίπτωση της υπό μελέτη Πρωτοβουλίας LEADER (Ψαλτόπουλος, 2021).

Επιπλέον, τα θεσμικά αδύναμα κεντρικά κράτη και οι Διαχειριστικές Αρχές τους ως εντεταλμένοι φορείς απόδοσης των χρηματοδοτήσεων δεν υποστηρίζουν σύνθετες δράσεις και πόρους σύμφωνα με την προσέγγιση της LDM, αλλά προτιμούν πιο εύκολους τρόπους για να δαπανούν τις πιστώσεις. Με άλλα λόγια, δεν ακολουθούν συνολικά τις διαδικασίες και προσεγγίζουν τις ευρωπαϊκές αναπτυξιακές πολιτικές αποσπασματικά καθώς διακρίνονται από χαμηλό επίπεδο δέσμευσης. Ακόμη, η τεχνική βοήθεια είναι σπάνια διαθέσιμη, κάτι που είναι επωφελές για την υποστήριξη της διαχείρισης και του σχεδιασμού των ολοκληρωμένων δράσεων (Ψαλτόπουλος, 2021).

Εξαιτίας των παραπάνω, η συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο υπήρξε περιορισμένη ως προς το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων. Επίσης, παρατηρήθηκε ανεπαρκής αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, που θα μπορούσε να κινητοποιηθεί μέσω καινοτόμων εταιρικών σχέσεων μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, γεγονός που συμβάλει σημαντικά στην εδαφική συνοχή (αρχή της ολοκληρωμένης και διατομεακής ανάπτυξης της προσέγγισης LDM) (CEC, 2009a, 2009b).

Ως εκ τούτου, σχηματίστηκε διάκριση μεταξύ των κρατών-μελών με μεγάλο αριθμό τοπικών αρχών και διοικήσεων που συνεργάζονται σε επίπεδο λειτουργικών περιοχών για την ανάπτυξη αγρο-αστικών δεσμών και των κρατών-μελών με μικρότερο αριθμό αρχών, όπου το ζήτημα των αγρο-αστικών διασυνδέσεων αφορά περισσότερο το

συντονισμό των ενδιαφερομένων σε μια δεδομένη διοικητική περιοχή. Από αυτούς, πολύ λίγοι ενδιαφερόμενοι ζήτησαν ένα χρηματοδοτικό μέσο που στοχεύει ειδικά στον αγρο-αστικό χώρο, απομακρυνόμενοι από τους διοικητικούς τομείς και εστιάζοντας περισσότερο σε λειτουργικούς τομείς. Συνεπώς, η κύρια πρόκληση είναι το πώς θα συντονιστούν καλύτερα οι υφιστάμενοι μηχανισμοί οικονομικής ενίσχυσης και χρηματοδότησης σε όλα τα επίπεδα (υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό). Συν το γεγονός ότι η πολιτική εξουσία βρίσκεται στις αστικές περιοχές, έχοντας απομακρυσμένη θέση από το υπερ-τοπικό πεδίο δράσης. Οπότε, προωθεί μάλλον μια τυποποιημένη και αφαιρετική πολιτική, παρουσιάζοντας μεγάλη δυσκολία στην προώθηση νέων μηχανισμών για την αντιμετώπιση των τρεχουσών ανισορροπιών στη χρηματοδότηση μέσω του συστήματος ψηφοφορίας (CEC, 2009a, 2009b· Ανδρέου, 2019). Ακριβώς γι' αυτό το λόγο στη ΔΔ προτείνεται αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση για την ενίσχυση του ρόλου των περιφερειών μέσω της διαδικασίας της διαβούλευσης. Ο λόγος που προτείνεται η αποσύνδεση του συστήματος ψηφοφορίας από τη μεθοδολογία της περιφερειακής ανάπτυξης είναι η ανάγκη της απρόσκοπτης λειτουργίας του διαχειριστικού συστήματος σε αποκεντρωμένο επίπεδο για την επίτευξη μιας κοινής περιφερειακής ισορροπίας στον ευρωπαϊκό χώρο.

Αν και στην Πολιτική Συνοχής προβλέπεται η εστίαση σε θεματικές προτεραιότητες των λειτουργικών τομέων και η δημιουργία δικτύων πολιτικής για την υποστήριξη των εταιρικών σχέσεων των αγρο-αστικών περιοχών, η επιτυχής εφαρμογή της στο πεδίο της δράσης εξαρτάται και από τη συνεργασία, τη συνέργια και το βαθμό συνεκτικής συμπεριφοράς μεταξύ των δρώντων υποκειμένων, όπως και από το θεσμικό πλαίσιο των κρατών-μελών. Ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο προσέκρουσε η μεθοδολογία win-win ως μηχανισμός υποστήριξης της Πρωτοβουλίας LEADER (CEC, 2009a, 2009b· Ψαλτόπουλος, 2021). Γεγονός, που αποτελεί το κεντρικό επιχείρημα της ΔΔ. Η δημιουργία ενός δικτύου που επιτρέπει στις περιφέρειες να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μαζί με τους υπερεθνικούς και τους εθνικούς φορείς είναι ένας τρόπος για την αποκατάσταση των σημερινών περιφερειακών ανισορροπιών σε επίπεδο ΕΕ. Στη ΔΔ προτείνεται η αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση, η οποία αποτελεί και το νευρωνικό δίκτυο, που μπορεί να λειτουργεί ανεξαρτήτως του θεσμικού πλαισίου των κρατών-μελών.

Υπό τις παραπάνω συνθήκες, μια ισόρροπη και αρμονική ανάπτυξη σε ολόκληρη την επικράτεια της ΕΕ είναι σχεδόν αδύνατη. Στα πλαίσια αυτά, ο Επίτροπος Barnier έχει

προτείνει μια ευέλικτη και ανοιχτή επιλογή για την προώθηση μιας διαβαθμισμένης περιφερειακής πολιτικής, μεταβιβάζοντας μεγαλύτερη ευθύνη στις περιφερειακές και τοπικές αρχές από ό,τι στο παρελθόν και με σκοπό να ενθαρρύνεται σε ολόκληρη την επικράτεια της ΕΕ (Sapir, et.al., 2004). Δεδομένο, το οποίο αξιοποιείται πλήρως στην προτεινόμενη μεθοδολογία της ΔΔ. Στόχος είναι η Πολιτική Συνοχής να μην επικεντρώνεται μόνο στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά να στοχεύει επίσης στο να φέρει την Ένωση πιο κοντά στους πολίτες των περιφερειών, να εμπλέξει τους πολίτες στη δημοκρατική ζωή της ΕΕ, να επιλύει καλύτερα την κατανομή των καθηκόντων μεταξύ των ευρωπαϊκών, εθνικών, περιφερειακών και τοπικών θεσμών, μεταφέροντας σημαντικές αρμοδιότητες υπό τη φροντίδα τους.

Η κριτική θεώρηση των πυλώνων δείχνει, ότι η περιφερειακή ισορροπία ως βασική επιδίωξη δεν έχει επιτευχθεί, παρά το γεγονός ότι η εδαφική συνιστώσα της Πολιτικής Συνοχής λειτουργεί αντισταθμιστικά στις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης καθώς οι περιφέρειες παύουν να υφίστανται ως παθητικοί παίκτες, που υποβάλλονται στις αποφάσεις ενός εθνικού / υπερεθνικού ρυθμιστικού κέντρου εξουσίας ή/και στις διακυμάνσεις της παγκόσμιας αγοράς και μεταβάλλονται σε ενεργούς λήπτες αποφάσεων για θέματα που αφορούν την ανάπτυξή τους. Η ισορροπία είναι απαραίτητη, όταν η περιφερειακή ανάπτυξη εξετάζεται ως ζήτημα διαχείρισης πόρων και πολιτικών. Καθότι η διαχείριση των πόρων και των πολιτικών σε ορισμένες εδαφικές περιοχές δεν είναι προϊόν ορθολογικής, εκ των προτέρων αξιολόγησης και προγραμματισμού των θεσμικών οργάνων και φαίνεται, ότι σχετίζεται στενά με την εκλογική περιφέρεια και τις τοπικές πολιτικές πελατειακές σχέσεις των αντίστοιχων πολιτικών προσώπων. Για παράδειγμα, σε χώρες που ανήκουν σε νότιες τυπολογίες²⁵, όπως η Ελλάδα, οι θεσμοί οι οποίοι είναι αρμόδιοι για την αξιολόγηση των πόρων και των πολιτικών, τηρούν με αναγκαστικό χαρακτήρα και, κυρίως, με μεγάλες αναβολές

²⁵ Το μοντέλο της νότιας τυπολογίας χωρών περιλαμβάνει την Ελλάδα, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία και το Βέλγιο. Το «γαλλικό» ή «*Franco-group*» ή «*ναπολεόντειο*» ή «*νοτιοευρωπαϊκό*» μοντέλο δημόσιας διοίκησης χαρακτηρίζεται από: ισχυρό συνταγματικό καθεστώς, πολιτικοποίηση της δημόσιας διοίκησης και πελατειακές σχέσεις των ομάδων συμφερόντων, ασθενή αυτοτέλεια της αυτοδιοίκησης, συγκεντρωτισμό των αρμοδιοτήτων, ισχυρό βαθμό πρόσβασης των πολιτικών προσώπων στα κρατικά όργανα άσκησης εξουσίας, χαμηλή απόδοση των διαθέσιμων πόρων, δυσκαμψία του συστήματος λόγω γραφειοκρατικής τυπολατρίας (το γράμμα του νόμου), σκληρότητα του κράτους, απουσία πληροφόρησης και δικτύωσης των δρώντων υποκειμένων, σκεπτικισμό απέναντι στην καινοτομία, αδυναμία προσαρμογής στα νέα διεθνή τεχνικά και επιστημονικά πρότυπα, δυσπιστία δημόσιας διοίκησης και κοινωνίας (Μπουρσανίδης, 2007· Χλέπας, 2005).

τις υποχρεώσεις τους έναντι των αξιολογήσεων, που επιβάλλονται από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ.

Ωστόσο, η λογική του σχεδιασμού και της αξιολόγησης παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό ένα άγνωστο ζήτημα που επιβλήθηκε εξωτερικά. Οι επίσημες αξιολογήσεις των χρηματοδοτούμενων ΕΠ της ΕΕ φαίνεται, καθ' όλη τη διάρκεια των ετών, να είναι καθαρές διατυπώσεις αντί αποτελεσματικών εργαλείων για τη χάραξη πολιτικής βάσει τεκμηρίων. Ενώ χαρακτηρίζονται ως αξιολογήσεις, δεν είναι τίποτα περισσότερο από εκθέσεις υλοποίησης, που στοχεύουν στην εξακρίβωση πιθανών εμποδίων στην εφαρμογή τους και προτείνουν τρόπους να ξεπεραστούν. Σχεδόν ποτέ δεν επικεντρώνονται στην ουσιαστική έρευνα για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας των εργαλείων αναπτυξιακής πολιτικής, αφού προηγουμένως δεν έχουν διαγνώσει την εδαφική δυναμικότητα, που προκύπτει από το εδαφικό κεφάλαιο των περιοχών που πρόκειται να βοηθήσουν (Tsekos, 2013· Tsekos, Triantafylloroulou, 2018· Tsiouri, Athanassopoulou, 2013· Ψυχάρης, Γεωργαντάς, 2004). Πρόσθετα, παρατηρείται μια τυπική σχέση μεταξύ των κατά τόπους διαχειριστικών αρχών με τα ευρωπαϊκά όργανα. Το σύστημα άσκησης των εργαλείων, των μέσων, των διαδικασιών, των λειτουργιών και των πολιτικών για τα δημόσια θέματα είναι πολυδαίδαλο. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα δεν προβλέπεται σαφές αναπτυξιακό πλαίσιο ούτε επαρκής σύμπλεξη μεταξύ χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού, γεγονός που δυσχεραίνει την υλοποίηση των επιλογών ανάπτυξης. Αντιθέτως, κυριαρχεί ο χαμηλός βαθμός επιστημονικότητας, τεχνογένεσης και τεχνογνωσίας στη φροντίδα των αναπτυξιακών υποθέσεων, ο χαμηλός βαθμός εταιρικής και ψηφιακής δικτύωσης και η διαπερατότητα στο σύστημα ελέγχου και εποπτείας επί των οργάνων των θεσμών (Ασπρογέρακας, Καλλιώρας, 2020· Μπουρσανίδης, 2007· Οικονόμου, 2000· Χλέπας, 2005· Ψαλτόπουλος, 2021). Στη ΔΔ τα προηγούμενα προτείνεται να διορθωθούν μέσα από το ρόλο του εδαφικού κεφαλαίου ως βασικού εργαλείου αύξησης της διαπραγματευτικής δύναμης και, συνεπώς, των επιπέδων ανάπτυξης των περιφερειών.

Εν κατακλείδι, τα παραπάνω κατέστησαν τη διαδικασία ανάπτυξης ως αντικείμενο συγκρούσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τους περιορισμένους χρηματοδοτικούς πόρους. Στη ΔΔ επιχειρείται ένας νέος τρόπος διόρθωσης του προβλήματος μέσω της απόλυτης συνεργασίας των δρώντων υποκειμένων σε επίπεδο περιφερειών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

3.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρόοδος της Περιφερειακής Επιστήμης, οι μεταβολές που σημειώθηκαν στην Πολιτική Συνοχής την τελευταία δεκαπενταετία και η ανάγκη συστηματοποίησης της νέας αναπτυξιακής τεχνολογίας τόσο με εδαφικό προσδιορισμό όσο και στο επίπεδο της περιφέρειας εντείνουν την αναγκαιότητα αξιοποίησης επιστημονικών μεθόδων άλλων κοινωνικών επιστημών. Διότι, η περιφέρεια έχει ειδικό βάρος κατά το σχεδιασμό και την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής και συνδέεται αναπόφευκτα με τη συνολική διευθέτηση της συνοχής στην ΕΕ. Όμως, η επιστημονική βιβλιογραφία δεν παρέχει σαφείς απαντήσεις για το ρόλο της στην αναπτυξιακή διαδικασία. Ως εκ τούτου, ο ασθενής ρόλος της συνηγορεί στην όξυνση του περιφερειακού προβλήματος στο ευρωπαϊκό έδαφος, που είναι πρόβλημα ανισορροπίας. Η ΔΔ εξετάζει την περιφερειακή ανάπτυξη ως θέμα διαχείρισης των ενδογενών πόρων και των πολιτικών με αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης της περιφέρειας για την ενίσχυση του ρόλου της κατά την αναπτυξιακή διαδικασία. Η αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης της περιφέρειας επιτυγχάνεται μέσω της αξιοποίησης της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης και συγκεκριμένα κατά το στάδιο της διαβούλευσης.

Με την ανάμειξη της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης με την ανάπτυξη θεραπεύονται οι συγκρουσιακές αλληλεξαρτήσεις της περιφέρειας σε οποιαδήποτε μορφή της, χωρική, εδαφική, οικονομική, λειτουργική, είτε σε σχέση με ένα κέντρο είτε με μια άλλη περιφέρεια είτε με μια υποκείμενη ή υπερκείμενη χωρική οντότητα ή θεσμική αρχή είτε με τα ίδια τα άτομα και τις ομάδες ατόμων στην επικράτεια της δικαιοδοσίας της. Το κίνητρο της ανάμειξης είναι οι περιορισμένοι χρηματοδοτικοί πόροι, που αποδίδονται μέσω του μηχανισμού της Πολιτικής Συνοχής στις περιφέρειες-στόχους και μετατρέπονται σε αντικείμενο διεκδίκησεων και συγκρούσεων μεταξύ τους καθώς οι ανάγκες των περιφερειών είναι απεριόριστες. Εντούτοις, αν οι περιφέρειες βασίζονται σε ένα συνδυασμό ιδίων (ενδογενών) πόρων και κοινοτικών επιχορηγήσεων, είναι πιο πιθανό να αυξήσουν τις αναπτυξιακές επιδόσεις τους και να

συνδεθούν με το δίκτυο συνοχής ως συνολικού οράματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ακριβέστερα, η διαπραγμάτευση ασχολείται αποκλειστικά με το ερώτημα *αν θα συμφωνούσαν τα άτομα με μια συμφωνία* και το πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα, που να υποδεικνύει σε ποια συμφωνία θα κατέληγαν τα ορθολογικά άτομα. Επιπλέον, η διαπραγμάτευση προσδιορίζει το ρόλο του κράτους και οποιουδήποτε φορέα συλλογικής δράσης (collective action agency) σε σχέση με το δικαίωμα των ατόμων να έχουν στην κατοχή τους αυτά που κληρονόμησαν ή απέκτησαν μέσω (εθελοντικών) ανταλλαγών (Βαρουφάκης, 2007). Η κληρονομιά εδώ είναι το σύνολο των εδαφικών πόρων ως το εδαφικό κεφάλαιο μιας περιφέρειας. Χωρίς την ύπαρξη ενός συνεργατικού υποδείγματος, η διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης δυσχεραίνεται εξαιτίας της αβεβαιότητας και του φόβου των ατόμων απέναντι σε κοινωνικές διεργασίες των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο, λόγω της ατελούς πληροφόρησης και των ατομικών κινήτρων. Το κενό αυτό συναντάται και στο σχεδιαστικό ρόλο της περιφέρειας, αναφορικά με τα ζητήματα κινητοποίησης των εδαφικών πόρων και οργάνωσης των αναπτυξιακών υποθέσεων στην κλίμακά της. Κατά συνέπεια, ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας είναι αυτός, που αντιστρέφει την ανάπτυξη από συνεργατικό παίγνιο της ευρωπαϊκής κοινωνίας σε πεδίο συγκρούσεων των κοινωνικών ομάδων, που ανταγωνίζονται για τους περιορισμένους χρηματοδοτικούς πόρους που αποδίδονται μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού. Η ΔΔ έχει ως στόχο να φωτίσει τη μεθοδολογία, με την οποία ισχυροποιείται ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας, μέσω της ανάμειξης των δύο βιβλιογραφιών, της περιφερειακής ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης.

Η αναγκαιότητα διερεύνησης μιας τέτοιας αναπτυξιακής τεχνολογίας είναι επιτακτική για το εξής γεγονός: όταν οι χρηματοδοτικοί πόροι αποδίδονται στις περιφέρειες ως προϊόν διανομής μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού, τότε δημιουργούνται αντικρουόμενα συμφέροντα και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των περιφερειών που διεκδικούν πόρους, θέσεις εργασίας και υποδομές, δημιουργώντας εμπόδια στη συνολική διεύθυνση της ανάπτυξης και αντιβαίνοντας στη βασική αρχή της συνεργασίας της Πολιτικής Συνοχής (Fratesi, Perucca, 2014). Πρόσθετα, οι ελλείψεις των Διαχειριστικών Αρχών δεν επιτρέπουν την εκπλήρωση της αποστολής τους. Επίσης, όταν η υπόθεση φθάνει σε δημόσια διαβούλευση, τα μέλη των τοπικών κοινωνιών δεν παρουσιάζουν το ανάλογο ενδιαφέρον για συμμετοχή, είτε λόγω

ελλιπούς ενημέρωσης είτε εξαιτίας προβλημάτων στη ροή της διαδικασίας, που δημιουργούν νέες συνθήκες αβεβαιότητας.

Ακόμη και όταν οι πόροι και οι πολιτικές δεν αποτελούν προϊόν διανομής του κοινοτικού προϋπολογισμού, αλλά αποτέλεσμα ενδογενούς οργάνωσης, είναι πιθανό να δημιουργούνται συγκρούσεις ενδοπεριφερειακά, μεταξύ των δρώντων υποκειμένων για τη συνολική διαχείρισή τους. Ως εκ τούτου, ενώ είναι πιο αποτελεσματικό η περιφέρεια ως θεσμός και ως εδαφική ενότητα να προΐσταται κατά τη διαδικασία του προγραμματισμού των πολιτικών που την αφορούν, της αφαιρείται η διαπραγματευτική δύναμη, αντιμετωπίζεται ως τελευταία στη διαδικασία και οι αποφάσεις για την ανάπτυξη της λαμβάνονται από τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι περιφέρειες συνολικά, αντί να πρωταγωνιστούν, έρχονται στο περιθώριο του αναπτυξιακού προγραμματισμού. Με άλλα λόγια, όσο η θέση τους παραμένει ασθενής, θολή και αδιευκρίνιστη, δεν μπορούν να συντονίσουν την αναπτυξιακή διαδικασία στην κλίμακα του σχεδιασμού τους και το περιφερειακό πρόβλημα παραμένει στον ευρωπαϊκό χώρο.

Ακριβώς εδώ προτείνεται η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος διαχείρισης των πόρων και των πολιτικών, που δίνει διαπραγματευτική δύναμη στην περιφέρεια για τη λήψη άριστων ως κοινωνικά επιθυμητών αποφάσεων κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού των αναπτυξιακών της υποθέσεων. Με αυτό τον τρόπο, από τελευταία στη διαδικασία τοποθετείται πρώτη. Το αποτέλεσμα είναι η απόλυτη συνεργασία μεταξύ των δρώντων υποκειμένων, των δρώντων υποκειμένων με τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, των περιφερειών με τα θεσμικά όργανα, που προάγει τη δίκαιη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων στην αναπτυξιακή διαδικασία και την ισόρροπη κατανομή των αναπτυξιακών αποτελεσμάτων στα άτομα και τις περιφέρειες, σύμφωνα με τις αρχές της Πολιτικής Συνοχής.

Εν κατακλείδι, η διαδικασία της διαπραγμάτευσης αξιοποιήθηκε στο παρελθόν μέσω του μηχανισμού win-win-win της Πρωτοβουλίας LEADER, αλλά περιορίστηκε κυρίως στην αγροτουριστική ανάπτυξη σε τοπική κλίμακα σχεδιασμού, μην προσφέροντας πλήρως τις δυνατότητές της. Επίσης, έδωσε βάρος στη διαπραγματευτική δύναμη των μελών της τοπικής κοινωνίας, χωρίς να προβλέπει τις ιδιαιτερότητες του συστήματος οργάνωσης των κρατών-μελών, ειδικά εκείνων της νότιας τυπολογίας, στις οποίες και τελικά προσέκρουσε η εφαρμογή της μεθοδολογίας. Στη ΔΔ επιχειρείται η προσαρμογή

του υποδείγματος στο επίπεδο της περιφέρειας υπό προϋποθέσεις, ώστε να εφαρμόζεται ανεξαρτήτως συνθηκών και κατηγοριοποίησης, δίνοντας μια γενικευμένη λύση στο προβληματικό κενό. Με αυτό τον τρόπο, παρέχεται η απαιτούμενη προσοχή στην περιφερειακή κλίμακα σχεδιασμού της ανάπτυξης, που μέχρι στιγμής βρίσκεται στο περιθώριο του ερευνητικού ενδιαφέροντος.

3.2.ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

3.2.1.Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

Η Διαπραγμάτευση (ή Διαδικασία της Διαπραγμάτευσης, bargaining ή bargaining process) αποτελεί μέρος της Θεωρίας Παιγνίων (ή Θεωρίας των Παιγνίων ή Θεωρίας των Στρατηγικών Παιγνίων, Game Theory ή Theory of Games ή Theory of Strategic Games). Η θεωρία παιγνίων αποτελεί την τρίτη μεγάλη ενοποιητική θεωρία του 20^{ου} αιώνα μετά τον Ιστορικό Υλισμό (Marx, 1859) και τη Θεωρία της Σχετικότητας (Einstein, 1905, 1915). Ορίζεται ως η διαδικασία που έχει ως σκοπό την επίτευξη συμφωνίας σχετικά με μια ανταλλαγή ή για την πραγματοποίηση ενός κοινού συμφέροντος, όταν προβλέπεται σύγκρουση συμφερόντων. Με βάση τον ως άνω ορισμό, προσδιορίζονται δύο απαραίτητα στοιχεία για να πραγματοποιηθεί μια διαπραγμάτευση: κοινό συμφέρον και σύγκρουση γι' αυτό το συμφέρον (όπερ έδει δείξαι). Εάν το ένα από τα δύο απουσιάζει, δεν υπάρχει αντικείμενο διαπραγμάτευσης (Varoufakis, 2008· Βαρουφάκης, 2007).

Το αντικείμενο της θεωρίας παιγνίων είναι η μελέτη της συμπεριφοράς του ανθρώπου, η οποία περνά μέσα από τα παίγνια (παιχνίδια), ως μεταφορά της καθημερινής ζωής στην εικονική πραγματικότητα. Η μελέτη αυτή οδηγεί στη λήψη απόφασης (decision-making) και στην επακόλουθη επιστήμη, την Επιστήμη της Απόφασης (Decision Science). Η Επιστήμη της Απόφασης απαντά στο ποιος κάνει τι, πώς και πότε. Οδηγεί σε μια σειρά από άλλες επιστήμες ή τεχνικές, όπως την τεχνική της Ανάλυσης της (Δημόσιας) Πολιτικής [(Public) Policy Analysis], απαντώντας στο γιατί, όταν πρόκειται για θέματα φροντίδας δημόσιου συμφέροντος των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, στα οποία εμπίπτει το αντικείμενο της ΔΔ. Πρόσθετα, συμπλέκεται με όλες τις θεωρίες συνεργασίας, όπως αναλύονται σε σχέση με την εδαφική διακυβέρνηση υπό το κοινό πρίσμα του ποιος κάνει τι, πώς, πότε και γιατί (Fisher, et.al., 2007). Σκοπός της

σύμπλεξης είναι να λύσουν διαπραγματευτικά παίγνια, όπως οι αλληλεπιδράσεις (συγκρούσεις ή συμφωνίες) του κράτους με τα άτομα και τις συλλογικές τους επιδιώξεις, όπως η συλλογική ευημερία (Βαρουφάκης, 2007) και η περιφερειακή ανάπτυξη, που είναι και το ζητούμενο της ΔΔ.

Τέλος, η θεωρία παιγνίων ονομάζεται ενοποιητική, καθότι ενοποιεί τις κοινωνικές επιστήμες ως μια Γενική Κοινωνική Θεωρία, ερμηνεύοντας όλα τα κοινωνικά φαινόμενα υπό τη βασική της ιδέα: το επαναλαμβανόμενο μοτίβο *δράση-αντίδραση*, όπου η δράση του ενός διαμορφώνει, οριοθετεί ή περιορίζει την αντίδραση του άλλου. Διαφορετικά, είναι η μαθηματική διατύπωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σύγκρουσης ή συνεργασίας σε κάθε είδους σχέση δράσης-αντίδρασης. Αναφορικά με τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης, είναι διαδικασία συνεργασίας και αρχίζει στο σημείο όπου οριοθετείται (τελειώνει) η σύγκρουση (Varoufakis, 2008· Βαρουφάκης, 2007). Συνεπώς, είναι η πλέον κατάλληλη μέθοδος για να δώσει μια γενικευμένη λύση στο προβληματικό κενό της διαδικασίας της διαβούλευσης των περιφερειών στην Πολιτική Συνοχής, που οξύνει την περιφερειακή ανισορροπία στον ευρωπαϊκό χώρο.

3.2.2. Η ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Κατά τον Schelling (1960), η διαπραγμάτευση αποτελεί συστατικό στοιχείο της στρατηγικής των παιγνίων, που βοηθά τη μεγιστοποίηση του κέρδους ενός παίκτη και την τοποθετεί ανάμεσα στα υπόλοιπα στοιχεία ως εξής: απειλή, διαπραγμάτευση, θυσία, υπόσχεση, αυτοδέσμευση, αναζήτηση εναλλακτικών κινήσεων είτε θέσεων που οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα. Κατ' αυτό τον τρόπο, επιχειρεί να ερμηνεύσει τα φυσικά φαινόμενα και την ανθρώπινη συμπεριφορά υπό το κοινό πρίσμα του *αν κάποιος κάνει αυτό, θα συμβεί το άλλο*.

Πρόσθετα, η διαπραγμάτευση επιλύει διλήμματα όπως η κοινωνική επιλογή, η οποία σύμφωνα με τους νόμους των μαθηματικών (Arrow, 1951), είναι αδύνατο να προκύψει δημοκρατικά. Διότι ανάμεσα σε δύο επιλογές (α και β), υπάρχει πάντα μια τρίτη (γ), που υπερτερεί των άλλων δύο. Άρα, το γ πάντα επικρατεί ως *δικτάτορας* επί των προτιμήσεων / ψήφων / εκτιμήσεων των υπολοίπων ατόμων που προτιμούν το α ή το β , καταστέλλοντας τη βασική ιδέα που τροφοδοτεί την ελεύθερη επιλογή ως το μηχανισμό παραγωγής της κοινωνικής ευημερίας. Αν και στη θεωρία αποδεικνύεται, εμπειρικά δεν

αποκλείεται. Για παράδειγμα, οι ευρωπαϊκές τοπικές κοινωνίες επιλέγοντας τη στρατηγική για την ενδογενή ανάπτυξη με την Πρωτοβουλία LEADER ως την κατεξοχήν μέθοδο τριαδικής διαπραγμάτευσης που αξιοποιεί η ΕΕ, αποδεικνύουν ότι το δίλημμα *παγκοσμιοποίηση ή φτώχεια* είναι ανίσχυρο, ενώ προτιμούν δημοκρατικά μια τρίτη επιλογή εντός του υπάρχοντος συστήματος της ενιαίας αγοράς, όπως πραγματεύεται το αντικείμενο της ΔΔ.

3.2.3.ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ

Το 1904 η Elizabeth Magie Phillips υποκινούμενη από το αίσθημά της περί κοινωνικής και οικονομικής δικαιοσύνης, δημιούργησε το πρώτο χειραγωγούμενο παίγνιο της Ιστορίας με αυτή τη μορφή, υπό την ονομασία “*The Landlord’s Game*”²⁶ (Whitehill, 1999). Βασιζόμενη στις αρχές της Θεωρίας Γεωργιανισμού του Henry George, σχεδίασε ένα παίγνιο με στόχο να επισημάνει την αλαζονεία του συστήματος ιδιοκτησίας, στο οποίο κάθε παίκτης προσπαθεί να γίνει μονάρχης του κόσμου. Βασική της ιδέα ήταν η κατάδειξη της αδικίας στη διανομή της ιδιοκτησίας της γης και σκοπός του παιγνίου ήταν η πρακτική επίδειξη του σημερινού συστήματος αρπαγής της (γης) με όλες τις συνέπειες για τα εμπλεκόμενα μέρη ως παικτών του. Το παίγνιο της Lizzie έγινε αργότερα γνωστό ως Monopoly Game. Παρά το γεγονός, ότι η ακμή της θεωρίας παιγνίων είναι καταγεγραμμένη επί αρχαίου ελληνικού και αιγυπτιακού πολιτισμού, πριν το *The Landlord’s Game* δεν έχει εντοπιστεί παίγνιο συστηματοποιημένο κατά τέτοιο τρόπο (De Voogt, 1999).

Έπειτα, το 1928, ο John von Neumann εισήγε το θεώρημα ελαχίστου – μεγίστου ή Λύση Ελαχιστοποίησης της Μέγιστης Ζημίας (minimax και maximin). Σύμφωνα με αυτό το θεώρημα, υπάρχει ένα παίγνιο σύγκρουσης, όπου συμμετέχουν δύο παίκτες με αντίθετα συμφέροντα, ο κάθε παίκτης επιλέγει τη στρατηγική που θα του αποφέρει το καλύτερο από τα χειρότερα δυνατά αποτελέσματα, μεγιστοποιώντας το όφελος ή ελαχιστοποιώντας τον κίνδυνο έναντι του άλλου παίκτη. Το 1944 οι von Neumann και Morgenstern προέκτειναν το θεώρημα ελαχίστου – μεγίστου στα Δύο Παικτών, Μη-Συνεργατικά Παιγνία, Μηδενικού Αθροίσματος ή απόλυτης σύγκρουσης (Two Players Games, Non Cooperative, Win-Lose, Zero-Sum Games). Σε αυτά τα παίγνια, το

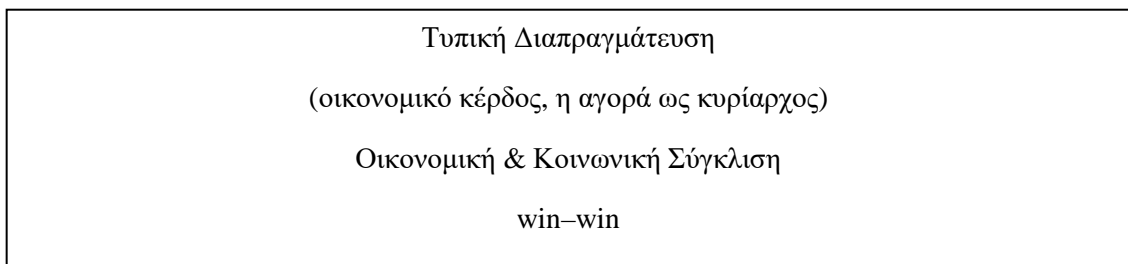
²⁶ Βλ. Παράρτημα Κεφαλαίου 3.

κέρδος του ενός ισούται με τη ζημία του άλλου, δηλαδή στη σύγκρουση μεταξύ δύο παικτών ο ένας πάντα κερδίζει και ο άλλος πάντα χάνει (δεν μπορούν να κερδίσουν και οι δύο ή αυτό που κερδίζει ο ένας το χάνει ο άλλος). Διαφορετικά, διατυπώνεται ως εξής: το άθροισμα των τιμών των δύο παικτών είναι ίσο με μηδέν [αφού $+1+(-1)=0$]. Δηλαδή, η βασική τους ιδέα ήταν η τυποποίηση του αποτελέσματος. Σε κάθε παίγνιο αυτού του τύπου το αποτέλεσμα θα είναι πάντα γνωστό (ο ένας παίκτης κερδίζει και ο άλλος παίκτης χάνει). Οι ίδιοι θεωρούσαν, ότι η σύγκρουση ήταν αυτή που τροφοδοτούσε οποιαδήποτε μορφή φυσικής και κοινωνικής αλληλεπίδρασης και έκανε τον κόσμο να κινείται. Το θεώρημα του von Neumann δέχθηκε κριτική ως προς τη λογική που το διέπει. Αφενός, ακόμη και αυτή η μορφή σύγκρουσης προϋποθέτει τη λήψη απόφασης που προϋποθέτει διαπραγμάτευση και, αφετέρου, η ζημία του ενός παίκτη δεν συνεπάγεται απαραίτητα και όφελος για τον άλλο παίκτη. Εδώ οι θεμελιωτές επικεντρώνονται στο αποτέλεσμα και όχι στη βελτιστοποίηση της κατανομής του οφέλους. Το θεώρημα Neumann–Morgenstern κατατάσσεται στην Τυπική ή Συμβατική Διαπραγμάτευση (Kjeldsen, 2001· Kuhn, Tucker, 1958· Neumann, Morgenstern, 1944· Βαρουφάκης, 2007).

Το 1951 ο μαθηματικός John Forbes Nash Jr. αμφισβήτησε το ως άνω θεώρημα με μετατροπή της σύγκρουσης σε διαπραγμάτευση υπό την ονομασία Συνεργατικά Παίγνια και Μη Συνεργατικά Παίγνια ή Μη–Μηδενικού Αθροίσματος (Cooperative Games και Non Cooperative Games ή Win–Win Games) (Myerson, 1999). Ο ίδιος απέδειξε μαθηματικώς, ότι μπορούν δύο (ή περισσότεροι) παίκτες να αποφύγουν τη σύγκρουση με το να διαπραγματευθούν, να καταλήξουν σε συμφωνία και να κερδίσουν και οι δύο ή όλοι (Ισορροπία Nash). Γι' αυτό το λόγο, υποστήριξε ότι το αποτέλεσμα ενός παιγνίου (και μάλιστα διαπραγμάτευσης) δεν μπορεί να είναι γνωστό εκ των προτέρων, αλλά μόνο εκ του αποτελέσματος. Δηλαδή, ανάλογα με το πόσο χρήσιμο είναι το αποτέλεσμα για έναν παίκτη, θα διαμορφώσει και τη στρατηγική μεγιστοποίησης του οφέλους του με βάση τις επιλογές που έχει και θα αποφασίσει. Η βασική του ιδέα ήταν ότι το σύνολο των ατομικών μεριδίων των παικτών ισούται με το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης [αφού $60+40=100$ ή $70+30=100$ ή $80+20=100$ ή $90+10=100$ και σπανιότατα $50+50=100$]. Η συμβολή της μαθηματικής απόδειξης της θεωρίας του Nash στις κοινωνικές επιστήμες έχει παρομοιαστεί με την ανακάλυψη της διπλής έλικας του DNA στην επιστήμη της βιολογίας. Το θεώρημα Nash δέχθηκε κριτική, επειδή δεν αποκαλύπτει τίποτα για τη νικητήρια στρατηγική που πρέπει να

υιοθετηθεί, αντίθετα, επιτρέπει την ύπαρξη πολλαπλών ισορροπιών ταυτόχρονα (πολλές βέλτιστες στρατηγικές προς επιλογή, γνωστό και ως πρόβλημα της απροσδιοριστίας). Επίσης, ο ίδιος δεν προέβλεψε την ηθική πλευρά των στρατηγικών, όπως στη σπάνια περίπτωση δίκαιης κατανομής των μεριδίων οφέλους κατά 50–50, παρά μόνο το σημείο λύσης (συμφωνίας), αφήνοντας περιθώρια για την άδικη ή ανέντιμη επικράτηση του ενός παίκτη επί του άλλου. Δηλαδή, το πρόβλημα της θεωρίας του Nash είναι το γεγονός, ότι απενοχοποιεί την ανισοκατανομή της νίκης, ακόμη και αν από αυτή δεν αποκλείεται κανείς παίκτης, καθώς πάντα κάποιος θα απολαμβάνει μεγαλύτερο όφελος από τους υπόλοιπους. Το θεώρημα Nash συγκαταλέγεται στην Τυπική ή Συμβατική Διαπραγμάτευση (Myerson, 1999· Βαρουφάκης, 2007).

Συνεπώς, το πρότυπο εθνικής ανάπτυξης που προάγει την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση των περιφερειών της ΕΕ, στο οποίο η έννοια της περιφέρειας δεν εμπλέκεται, εμπίπτει στο πεδίο της Τυπικής Διαπραγμάτευσης.

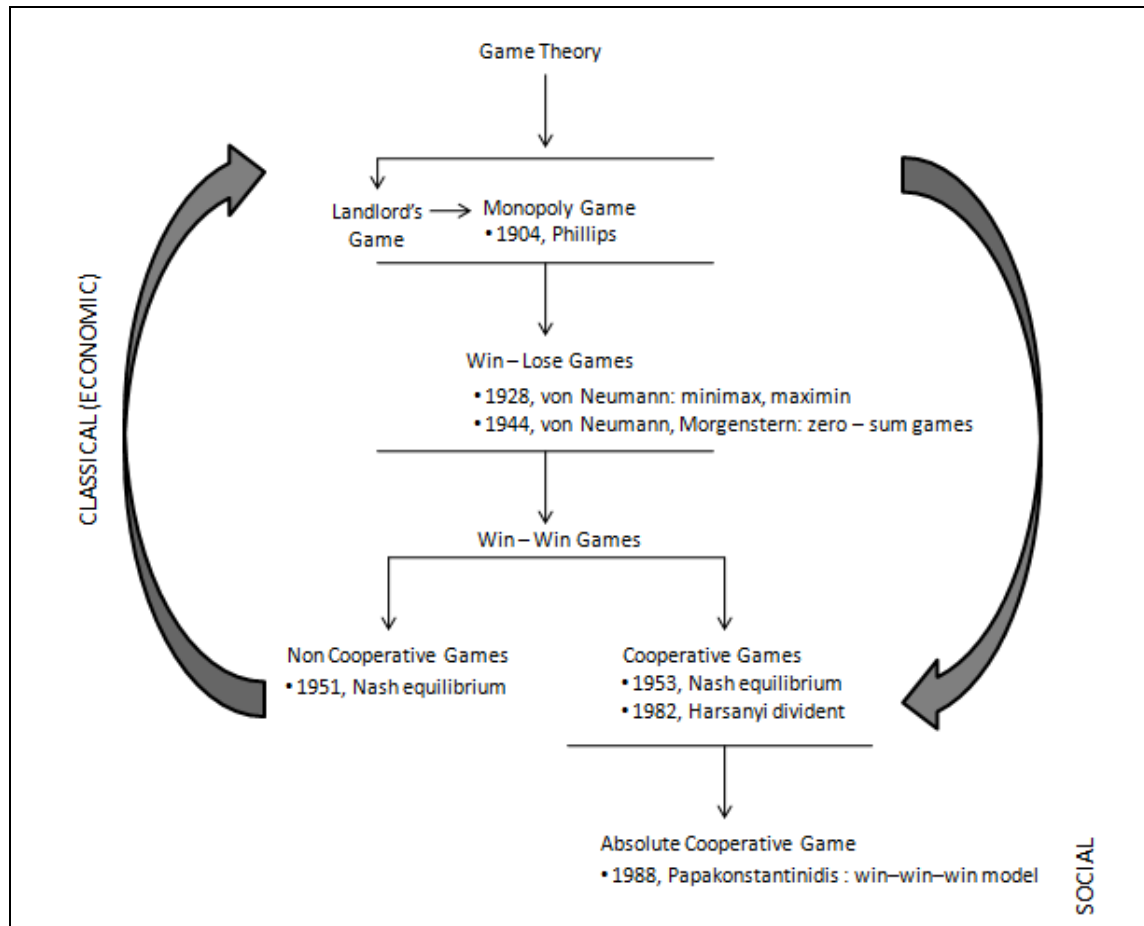

Σχήμα 12: Τυπική διαπραγμάτευση και σημεία–κλειδιά. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Το 1988 ο καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας Λεωνίδας Α. Παπακωνσταντινίδης²⁷ (2007) προτείνει στα πλαίσια του σχεδιασμού της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER για την αγροτική ανάπτυξη τη μετατροπή της προτίμησης / ψήφου / εκτίμησης σε διαπραγμάτευση και διατυπώνει το μοντέλο αποφυγής συγκρούσεων ή απόλυτης συνεργασίας Win–Win–Win Model (ή Win–Win–Win p–model), θέτοντας το εξής ερώτημα: αν τελικά αποφασίσουν οι δύο (ή περισσότεροι) παίκτες να διαπραγματευθούν και καταλήξουν σε Nash συμφωνία (win–win), ποια θα είναι η θέση του εξωτερικού περιβάλλοντος κατά τη διανομή του αποτελέσματος (ή μοιρασιά). Αν ωφελείται ή ζημιώνεται από τη διαδικασία. Για να το διατυπώσει αυτό, επικαλέστηκε

²⁷ Βλ. Παράρτημα Κεφαλαίου 3.

τις διεθνείς υπερδυνάμεις και τα αποτελέσματα των αποφάσεων που λαμβάνουν. Έστω, ότι οι Πρόεδροι των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και Ρωσίας αποφασίζουν να συνεργαστούν και να διαμορφώσουν από κοινού την εμπορική πολιτική της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Μέχρι αυτό το σημείο τα μερίδια διαμορφώνονται κατά Nash $60+40=100$ ή $70+30=100$ ή $80+20=100$ ή $90+10=100$. Όμως, ο αντίκτυπος της πολιτικής εντοπίζεται στο βαθμό επιρροής του πληθυσμού της γης ως αποδέκτη του περιεχομένου της απόφασης, ο οποίος συναρτάται από το αν συμφωνεί ή διαφωνεί με το αποτέλεσμα της συμφωνίας. Οπότε, θεωρήθηκε ότι απαιτείται ένας τρίτος διαπραγματευτής στη διαδικασία, δηλαδή, το εκάστοτε εξωτερικό περιβάλλον, που θα διασφαλίζει καθολική νίκη με διάχυση του οφέλους στην κοινωνία. Τη θέση του διακριτού τρίτου επέχουν οι τοπικές, περιφερειακές, εθνικές, ομοσπονδιακές, οργανωσιακές οντότητες με το ενιαίο σύστημα αξιών τους. Βασική ιδέα του υποδείγματος είναι ότι το σύνολο των μεριδίων της διαπραγματευτικής πίτας μπορεί να ισοκατανεμηθεί και στους τρεις παίκτες κατά $A=33,3$, $B=33,3$ και $\Gamma=33,3$. Το 3-win model αποτέλεσε τον πυρήνα της τριμερούς συνεργασίας ή τριαδικής διαβούλευσης μεταξύ τοπικών κοινωνιών, ανθρώπων και ΕΕ στο μηχανισμό της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER. Το θεώρημα ταξινομείται ως Κοινωνική Διαπραγμάτευση. Συνοπτικά τα θεωρήματα παρατίθενται στο ακόλουθο Σχήμα:

Σχήμα 13: Χρονολογική μετάβαση από την τυπική στην κοινωνική διαπραγμάτευση. Πηγή: προσαρμογή από τα Harsanyi, 1982· Nash, 1950, 1951, 1953· Neumann, Morgenstern, 1944· Phillips, 1924· Παπακωνσταντινίδης, 2007.

Για τις ανάγκες της ΔΔ, χρησιμοποιούνται τα θεωρήματα win-win (Nash, 1950, 1951, 1953) και win-win-win (Παπακωνσταντινίδης, 2007) καθώς η περιφερειακή ανάπτυξη εξετάζεται ως τρόπος συνεργατικής διαχείρισης πόρων και πολιτικών για την αποφυγή των συγκρούσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων στην ΕΕ. Με αναγωγή στο αντικείμενο διερεύνησης της ΔΔ, η περιφέρεια λαμβάνει τη θέση του εξωτερικού περιβάλλοντος ως ο τρίτος παίκτης σε μια οποιαδήποτε δράση και αντίδραση ή συναλλαγή μεταξύ δύο φορέων αποφάσεων στην αναπτυξιακή διαδικασία. Έπειτα, αναλύονται οι αδυναμίες τους και παρουσιάζονται με τις προτεινόμενες βελτιώσεις, που αποτελούν και τη συμβολή της εργασίας. Το νέο πρότυπο περιφερειακής ανάπτυξης που προκύπτει αποτελεί τη συμβολή της ΔΔ στην επιστημονική συζήτηση.

3.3.ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, σε κάθε είδους σχέση δράσης – αντίδρασης υπάρχουν τρεις επιλογές στις οποίες μπορούν να προβούν τα εμπλεκόμενα μέρη, η σύγκρουση, η διαπραγμάτευση και να μην προβούν σε καμμία ενέργεια. Η σύγκρουση δεν προτείνεται καθώς δεν παρέχει ωφέλεια στα αντικρουόμενα μέρη, πλην ενός, του νικητή. Οπότε, τα υπόλοιπα μέρη δεν έχουν λόγους να εμπλακούν καθώς ζημιώνονται. Η μη ανάληψη ενέργειας, ομοίως, δεν προτείνεται καθώς δεν παρέχει ωφέλεια για κανένα από τα εμπλεκόμενα μέρη, αφού το αποτέλεσμα δεν γίνεται ποτέ γνωστό, παρά μόνο σε περίπτωση που ακολουθήσει κάποια ενέργεια (δηλαδή, θα μπορούσαν να ωφεληθούν). Αντίθετα, η διαπραγμάτευση προτείνεται ως αντίλογος στις άλλες δύο επιλογές, αφενός, διότι δεν εξαιρείται κανείς από τη διαδικασία και όλα τα διαπραγματευόμενα μέρη ωφελούνται. Αφετέρου, τα μέρη αποχωρούν αποκομίζοντας την ελάχιστη υποδιαίρεση του υπό διανομή οφέλους. Δηλαδή, η διαπραγμάτευση είναι πάντα προτιμότερη από τη μη-διαπραγμάτευση και η διαδικασία προαπαιτεί τη συμμετοχή όλων των μερών που αφορά μια απόφαση (Βαρουφάκης, 2007). Το προηγούμενο αποτελεί το βασικό επιχείρημα της ΔΔ για τη μείξη της διαδικασίας με την περιφερειακή ανάπτυξη στην υπηρεσία της περιφέρειας επί της Πολιτικής Συνοχής.

Ωστόσο, κατά τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης είναι πιθανό να προκύψουν σφάλματα, όπως, για παράδειγμα, ποιο διαπραγματευτικό μέρος θα αποκομίσει μεγαλύτερο όφελος από την έκβαση, με ποιο τρόπο και αν το αποτέλεσμα είναι δίκαιο ή εξίσου ωφέλιμο για τα υπόλοιπα μέρη. Το σφάλμα αυτό είναι γνωστό ως *διαπραγματευτικό πρόβλημα*. Στη διαπραγμάτευση ισχύει ότι οι διαπραγματευτές ενδιαφέρονται, παίζουν και διαπραγματεύονται μόνο για την ωφέλεια που θα αποκομίσουν από την τελική μοιρασιά ή διανομή ή συμφωνία ή λύση του παιγνίου και όχι για την πίτα ή για τα χρήματα που γεννούν την ωφέλεια. Γεγονός που συμπίπτει με τον πυρήνα της έννοιας της ενδογένειας, ενάντια στην ψυχρή λογική των νεοκλασικών οικονομικών και της παγκοσμιοποίησης σχετικά με τη διανομή του χρηματικού κέρδους, που δημιουργεί τις ανισότητες του χώρου. Συγκεκριμένα, κάθε διαπραγματευόμενος προσδοκά να μεγιστοποιήσει τη συνάρτηση της ατομικής του ωφέλειας, στην οποία συμπεριλαμβάνονται οι βαθμοί φόβου και η αποστροφή στον κίνδυνο για το σπάσιμο της συμφωνίας, η συμπάθεια, το ενδιαφέρον για το δίκαιο και όλα τα θετικά ή αρνητικά συναισθήματα, που έχει για τον συμπαίκτη του. Ούτως ειπείν, όσο περισσότερες χρηματικές μονάδες έχει στην κατοχή του ένας παίκτης, τόσο

λιγότερο πρόθυμος είναι να διακινδυνεύσει για να αποκτήσει λίγες παραπάνω (Βαρουφάκης, 2007). Με αναγωγή στο αντικείμενο της ΔΔ, οι ανεπτυγμένες περιφέρειες του ευρωπαϊκού Βορρά ως πληρώτριες δεν είναι διατεθειμένες, διότι δεν έχουν λόγο, να παραχωρήσουν μέρος του πλούτου τους στις λαμβάνουσες περιφέρειες του Νότου μέσω του μηχανισμού του κοινοτικού προϋπολογισμού καθώς θεωρούν ότι δεν είναι δίκαιο. Γεγονός που έχει δημιουργήσει μια από τις διαχρονικές αναπτυξιακές συγκρούσεις και σταθερές διαμάχες στο χώρο της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Αν όμως οι λαμβάνουσες περιφέρειες του Νότου αξιοποιήσουν την εδαφική δυναμικότητά τους, θα μεγιστοποιήσουν τη διαπραγματευτική τους δύναμη που αυξάνει την αξία που φέρνουν στο τραπέζι της συνολικής διεύθετης της ανάπτυξης μέσω της Πολιτικής Συνοχής και θα ελαχιστοποιηθεί η διανεμητική αδικία. Το οποίο σημαίνει, ότι έχοντας προηγουμένως καλύψει μέρος των αναπτυξιακών αναγκών τους από το εδαφικό τους κεφάλαιο, θα κατευθύνουν πιο αποτελεσματικά τις πιστώσεις που λαμβάνουν μέσω του μηχανισμού της Πολιτικής Συνοχής (Fratesi, Perucca, 2014). Άλλωστε, η αναπτυξιακή αδικία είναι ένα εγγενές στοιχείο του συστήματος της αγοράς των νεοκλασικών οικονομικών και ο στόχος είναι η όσο το δυνατόν καταπολέμησή της μέσω των αποτελεσματικών διαπραγματευτικών συμφωνιών. Με άλλα λόγια, η ανάμειξη της διαδικασίας της κοινωνικής διαπραγμάτευσης με την ανάπτυξη ωφελεί τις αδύναμες περιφέρειες χωρίς να ζημιώνει τις ανεπτυγμένες. Και αυτός είναι ο στόχος της ΔΔ.

Το διαπραγματευτικό πρόβλημα (bargaining problem) έχει τις μαθηματικές του ρίζες στο θεώρημα των Neumann (1928) και Neumann–Morgenstern (1944) ως η πρωτόλεια (ενστικτώδης) μορφή της ανθρώπινης σύγκρουσης, η οποία στη συνέχεια ενέπνευσε το Nash (1950, 1951, 1953) να προσπεράσει το στάδιο της σύγκρουσης και να επικεντρώσει το ενδιαφέρον του στο στάδιο της συνεργασίας. Οπότε, λαμβάνεται ως δεδομένο ότι η θεωρία της διαπραγμάτευσης απασχόλησε χρονολογικά τη θεωρία παιγνίων από τη θεμελίωση των θεωριών του Nash και έπειτα (όλοι οι παιγνιοθεωρητικοί που διαδέχθηκαν το Nash επιχείρησαν να προτείνουν βελτιώσεις ή προεκτάσεις των θεωρημάτων του).

Ένας γενικός ορισμός του διαπραγματευτικού προβλήματος είναι ο εξής: κατά τη διαπραγματευτική διαδικασία, υπάρχει η πιθανότητα οι δύο διαπραγματευτές / τα δύο μέρη να μην καταλήξουν σε συμφωνία και να οδηγηθούν στην τελική διαφωνία / διαπραγματευτική αποτυχία / σύγκρουση. Όταν οι παίκτες αποτύχουν να συμφωνήσουν στη μοιρασιά (διανομή) της πίτας (μεριδίων οφέλους), κανείς από τους δύο δεν θα

αποκομίσει κέρδος. Κατά τον Βαρουφάκη (2007:425), «η διαπραγμάτευση γίνεται μεταξύ των σκοπών (τα αποτελέσματα, στα οποία στοχεύουν οι διαπραγματευτές) και των μέσων (που χρησιμοποιούν για να επιτύχουν τους σκοπούς)». Δηλαδή, υπάρχει συμφωνία ή σύγκρουση της ηθικής–δεοντολογικής με την πραγματική–μαθηματική διάσταση της θεωρίας διαπραγμάτευσης. Με άλλα λόγια, ένα διαπραγματευτικό πρόβλημα ενδέχεται να λύνεται, αλλά δεν συνεπάγεται, ότι ο τρόπος και ο λόγος που λύνεται είναι δίκαιος για τους διαπραγματευτές, γεγονός που αποτελεί και τη θεμελιώδη διαλεκτική διαφωνία μεταξύ των βασικών θεωρημάτων που έχουν διατυπωθεί στην ιστορία της θεωρίας διαπραγμάτευσης.

Αντίστοιχα, ένας γενικός ορισμός της λύσης ενός διαπραγματευτικού παιγνίου δίδεται ως «το σημείο της ευτυχούς έκβασης της διαπραγμάτευσης (δηλαδή, η συμφωνία), στο οποίο το γινόμενο των (ατομικών) χρησιμοτήτων των διαπραγματευτών (δύο ή και περισσότεροι) γίνεται μέγιστο (*max*). Σε εκείνο ακριβώς το σημείο (εκεί όπου κλειδώνει η διαπραγμάτευση) και καθίσταται συμφωνία υπολογίζονται τα μερίδια» (Παπακωνσταντινίδης, 2007:60).

Οι σημαντικότεροι παιγνιοθεωρητικοί που επιχείρησαν να προσδιορίσουν και να λύσουν το διαπραγματευτικό πρόβλημα ήταν ο John Nash (1950, 1951, 1953), οι Kalai και Smorodinsky (1975), ο Robert Aumann (1976), ο John Harsanyi (1967, 1973, 1982), ο Ariel Rubinstein (1982, 1985) και ο Yanis Varoufakis (1991). Κοινός σκοπός όλων υπήρξε η ελαχιστοποίηση έως εκμηδένιση της ως άνω πιθανότητας (possibility, *p*) σύγκρουσης, βασιζόμενοι στη θεωρία πιθανοτήτων, άλλοτε συμπεριλαμβάνοντας την ηθική διάσταση (όπως οι Kalai και Smorodinsky) και άλλοτε αδιαφορώντας για αυτή (όπως ο Nash). Ο κάθε ένας θεωρούσε ελλιπή τα θεωρήματα των άλλων ακριβώς γι' αυτό το λόγο, επιχειρώντας μετέπειτα να βελτιώσει ή να επεκτείνει τα προηγούμενα.

Ο Nash (1950, 1951, 1953) υποστήριξε ότι το διαπραγματευτικό πρόβλημα έχει λύση, είναι μία, γενική και μοναδική για όλα τα πεπερασμένα διαπραγματευτικά προβλήματα και προκύπτει από τον ορθολογισμό των παικτών / μερών, ο οποίος κατά τον ίδιο είναι αρκετός για να φέρει τη λύση. Τα δύο διαπραγματευόμενα μέρη έχουν αρκετή εμπιστοσύνη το ένα στον ορθολογισμό του άλλου και γι' αυτό πάντα θα καταλήγουν σε λύση, μέσα από τις αμοιβαία επαληθευόμενες στρατηγικές που τους οδηγούν σε αυτή τη μία επαληθευόμενη λύση (Ισορροπία Nash). Χαρακτηρίστηκε ως επαληθευόμενη, διότι ο ίδιος θεωρούσε ότι οι διαπραγματευτές γνωρίζουν τους κανόνες του

διαπραγματευτικού παιγνίου και μπορούν ανά πάσα στιγμή να τους εξακριβώσουν (επαληθεύσουν), όπως και το γεγονός ότι και όλοι οι υπόλοιποι τους γνωρίζουν, γνωρίζοντας ότι και οι άλλοι το γνωρίζουν ότι οι ίδιοι το γνωρίζουν (εργαλειακός ορθολογισμός).

Με άλλα λόγια, ο Nash απέδειξε μαθηματικά ότι υπάρχει ένας και μόνο σωστός τρόπος που λύνεται ένα πρόβλημα και αυτό το γνωρίζουν όλοι οι διαπραγματευόμενοι (Αρχή του Ορθολογικού Προσδιορισμού, Sugden, 1991). Το θεώρημα της Ισορροπίας Nash επιστρατεύεται για να ερμηνεύσει όλες τις κοινωνικές και οικονομικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ ατόμων, συνδικάτων, κρατών. Ακριβώς αυτό το σημείο είναι το αδιευκρίνιστο σημείο στην εργασία του. Αφενός, ενώ εξηγεί πώς να επέλθει μαθηματικά η λύση του προβλήματος, λύνοντας παράλληλα το φαινόμενο της απροσδιοριστίας που υπάρχει σε όλων των ειδών τα διαπραγματευτικά παίγνια ή/και προβλήματα (αφού δυνητικά όλοι, ο ένας επί του άλλου, μπορούν να διαλέξουν την ίδια στρατηγική νίκης, ο κύκλος μπορεί να επαναλαμβάνεται στο διηνεκές και να μην καταλήξουν σε συμφωνία), αφετέρου, δεν εξηγεί τίποτα για τις στρατηγικές νίκης που επιλύουν τα μαθηματικά (εάν είναι καλές, ηθικές και μη επιζήμιες για τους άλλους). Ουσιαστικά, απενοχοποιεί το σκοπό που αγιάζει τα μέσα (δηλαδή, η νίκη για τη νίκη και όχι για τους ανθρώπους). Το ζήτημα της ηθικής έχει απασχολήσει τον Άνθρωπο από κτήσεως κοινωνιών και υπήρξε ο θεμέλιος λίθος για τη διατύπωση όλων των Επιστημών, οπότε στη ΔΔ δεν μπορεί να αγνοηθεί, αντίθετα, αποτελεί σημαντικό μέρος της συμβολής της στον επιστημονικό διάλογο. Συγκεκριμένα, στη ΔΔ προτείνεται η επίλυση της απροσδιοριστίας με την εισδοχή της έννοιας της ευαισθητοποίησης των μελών της τοπικής κοινωνίας κατά τη διαδικασία της διαβούλευσης του εδαφικού σχεδιασμού. Η ευαισθητοποίηση λειτουργεί ως το αντίπαλο δέος του ατομικισμού, της ατομικής ωφέλειας και χρησιμότητας καθώς και του ανταγωνισμού. Είναι το καταλληλότερο στοιχείο, όταν πρόκειται για τη διαπραγμάτευση με αντικείμενο συνεργασίας την περιφερειακή ανάπτυξη, την οποία επιδιαιτητεύει η ίδια η περιφέρεια, ως συλλογικά κεκτημένο πολιτισμικό αγαθό με σκοπό τη δίκαιη διανομή του αναπτυξιακού αποτελέσματος στα μέλη της τοπικής κοινωνίας.

Οι Kalai και Smorodinsky (1975) διατύπωσαν ότι το διαπραγματευτικό πρόβλημα έχει λύση και μάλιστα μία και μοναδική (αξίωμα της μονοτονίας M, monotonicity axiom). Σύμφωνα με αυτό, καθώς η διαδικασία της διαπραγμάτευσης μεταβάλλεται, οι παίκτες σταδιακά αποκτούν νέες βελτιωμένες θέσεις με υψηλότερα επίπεδα ωφέλειας με ίσες

σχετικές υποχωρήσεις, ως ένα είδος φυσικής δικαιοσύνης. Ως φυσική εννοείται η δικαιοσύνη που επέρχεται με φυσικό τρόπο γι' αυτόν που την αξίζει. Στο επίπεδο της κοινωνίας, είναι η κοινωνική δικαιοσύνη που απονέμεται στα άτομα μέσα από τη διανομή των αγαθών κοινής ωφέλειας και προκρίνει την ηθική διάσταση της θεωρίας παιγνίων. Στο πλαίσιο της ΔΔ, η μία και μοναδική λύση για την εδαφική συνοχή είναι η συνεργασία των παικτών στο περιφερειακό επίπεδο, δηλαδή μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας της περιφέρειας με τους θεσμούς του κράτους και την αγορά, με την περιφέρεια από τελευταία να τοποθετείται πρώτη στη διαδικασία σε ρόλο ηγέτη διαπραγματευτή. Κομβική θέση επέχει το σύνολο των εδαφικών πόρων ως το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής, που αντιπροσωπεύει το δικαίωμα των τοπικών δρώντων να έχουν στην κατοχή τους και να διαχειρίζονται αυτά που κληρονόμησαν ή απέκτησαν μέσω (εθελοντικών) ανταλλαγών. Με τη διαδικασία της διαπραγματεύσεως αυξάνεται η διαπραγματευτική δύναμη όλων των εμπλεκομένων και μεγιστοποιούνται τα επίπεδα ανάπτυξης, που προσφέρουν οι δυνατότητες του εδαφικού κεφαλαίου κάθε περιοχής. Με αυτό τον τρόπο, ισχυροποιείται ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας, ο οποίος στην επιστημονική βιβλιογραφία παραμένει ασαφής και αδιευκρίνιστος, δυσχεραίνοντας την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ (προστιθέμενη αξία ΔΔ).

Κατά τον Harsanyi (1967, 1973), οι διαπραγματευτές που σκέπτονται ορθολογικά και έχουν τις ίδιες πληροφορίες, κάνουν τις ίδιες προβλέψεις και καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα. Όταν ο μηχανισμός που διανέμει την πληροφορία είναι ο ίδιος, όταν δηλαδή η πληροφορία προέρχεται από την ίδια πηγή, τότε το ίδιο πράγμα δεν μπορεί ο ένας να το ερμηνεύει διαφορετικά και ο άλλος διαφορετικά, γιατί βαίνει ενάντια στις αρχές του εργαλειακού ορθολογισμού (Δόγμα Harsanyi, Harsanyi's Doctrine). Στη ΔΔ, η πληροφορία είναι ο τρόπος οργάνωσης της αναπτυξιακής διαδικασίας και η πηγή της πληροφορίας είναι η ίδια η περιφέρεια ως ηγέτης διαπραγματευτής της διαδικασίας και ως το συλλογικά κεκτημένο πολιτισμικό αγαθό των μελών της τοπικής κοινωνίας. Με αυτή την τεχνική, οι δρώντες έχουν πρόσβαση στην ίδια πληροφορία και γνωρίζουν, ότι λόγω της φύσης της περιφέρειας ως συλλογικά κεκτημένου αγαθού, προτάσσεται το συλλογικό συμφέρον έναντι των επιμέρους ατομικών συμφερόντων. Μέσα από τη μεγιστοποίηση του συλλογικού συμφέροντος αυξάνονται τα ατομικά μερίδια χρησιμότητας και, συνεπώς, αυξάνονται τα κίνητρα συνεργασίας καθώς όλοι γνωρίζουν ότι όλοι θα αποκομίσουν όφελος από τη διανομή του αποτελέσματος. Στο υπό μελέτη υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win ως μηχανισμού της Κοινοτικής

Πρωτοβουλίας LEADER, η ροή των πληροφοριών από την εκάστοτε πηγή (Επιτροπή, Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία) εμποδίζεται διαχρονικά από τη λειτουργική ανεπάρκεια των Διαχειριστικών Αρχών, που δεν διαθέτουν την τεχνογνωσία για την ορθολογική λήψη των αναπτυξιακών αποφάσεων (Ψαλτόπουλος, 2021).

Κατά τον Aumann (1976), ο οποίος συμφώνησε με τον Harsanyi, το διαπραγματευτικό πρόβλημα στην πραγματικότητα δεν υπάρχει, αλλά η επίκλησή του αποτελεί μια δικαιολογία. Αν δύο άτομα έχουν την ίδια κατανομή πιθανοτήτων, τον ίδιο βαθμό αβεβαιότητας και τον ίδιο βαθμό πληροφόρησης προερχόμενη από τον ίδιο μηχανισμό που διανέμει την πληροφορία για ένα δεδομένο γεγονός A , τότε δεν μπορούν να διαφωνήσουν (ή να συμφωνήσουν ότι διαφωνούν) (προέκταση του Δόγματος Harsanyi σε Δόγμα Harsanyi–Aumann). Στη ΔΔ, αυτό σημαίνει ότι η περιφερειακή ανάπτυξη ως θέμα διαχείρισης ενδογενών πόρων, δράσεων και πολιτικών από τους δρώντες είναι αναπόφευκτη, όταν ρυθμίζεται διαπραγματευτικά από την ίδια την περιφέρεια στα όρια της δικαιοδοσίας της.

Κατά τον Rubinstein (1982, 1985), το διαπραγματευτικό πρόβλημα προκύπτει όταν δύο άτομα (παίκτες) έχουν ενώπιόν τους πολλές πιθανές συμβατικές συμφωνίες, και οι δύο έχουν συμφέροντα για την επίτευξη συμφωνίας, αλλά τα συμφέροντά τους δεν είναι εντελώς όμοια. Οπότε, έθεσε το ερώτημα για το ποια θα είναι η συμφωνηθείσα σύμβαση, αν υποτεθεί ότι και τα δύο μέρη συμπεριφέρονται λογικά. Οι προϋποθέσεις που πληρούνται κατά τον ίδιο είναι οι εξής: όλοι επιθυμούν τη νίκη, ο χρόνος είναι πολύτιμος για όλους, δεν υπάρχουν χρονικά κενά ή καθυστερήσεις στη διαδικασία, οι παίκτες έχουν διαχρονικά συνεπείς προτιμήσεις (ίδιες από την αρχή έως το τέλος) ανεξαρτήτως χρόνου και όσο μεγαλύτερα είναι τα μερίδια, τόσο μεγαλύτερη αποζημίωση (compensation) χρειάζεται ένας παίκτης για να μην έχει σημασία η καθυστέρηση μιας περιόδου ή χρονικής φάσης (τα λεγόμενα ποσοστά συρρίκνωσης αξίας). Για τους διαπραγματευτές του Rubinstein η συμφωνηθείσα σύμβαση είναι ατομική – ορθολογική και είναι άριστη κατά Pareto, δηλαδή δεν είναι χειρότερη από τη διαφωνία και δεν υπάρχει συμφωνία που να προτιμούν και οι δύο. Κατά συνέπεια, δεδομένων των παραπάνω, ο Rubinstein θεώρησε ότι η λύση του διαπραγματευτικού παιγνίου προκύπτει από το ποιος θα παίζει πρώτος (ποιος θα κάνει πρώτος κίνηση). Αυτός ο παίκτης μπορεί να προβλέψει / υπολογίσει και το τέλος ως λύση του παιγνίου. Διότι, ο παίκτης που παίζει πρώτος έχει το πλεονέκτημα της πρώτης κίνησης, της

πρότασης διανομής του κέρδους και της διαχείρισης του χρόνου που διαρκεί η διαδικασία. Ειδικότερα, αυτός ο παίκτης θα διατηρήσει το μεγαλύτερο μερίδιο για τον ίδιο, είναι ανυπόμονος για το αποτέλεσμα και ανάλογα με την ένταση της ανυπομονησίας (χαμηλή, μέτρια, υψηλή), θα κερδίσει λιγότερο ή περισσότερο από τον αντίπαλο, αφού η καθυστέρηση κοστίζει. Στη ΔΔ, ο παίκτης ενδιαφέροντος είναι η ίδια η περιφέρεια διαπραγμάτευσης, που με τον ηγετικό ρόλο της ως πρώτη μεταξύ ίσων, μεγιστοποιεί τις ατομικές χρησιμότητες των άλλων δύο παικτών μέσα από τη μεγιστοποίηση του συλλογικού συμφέροντος.

Κατά τον Βαρουφάκη (2007:336), το διαπραγματευτικό πρόβλημα ορίζεται ως η «*κάθε κατάσταση, στην οποία δύο (ή περισσότερα) άτομα έχουν στη διάθεσή τους κοινά οφέλη, εφόσον βέβαια καταφέρουν να συνεργαστούν. Βέβαια, η συνεργασία προϋποθέτει πως τα μέρη συμφωνούν στην κατανομή των οφελών από τη συνεργασία. Αν δεν μπορέσουν να συμφωνήσουν, το δυνητικό όφελος δεν θα το γευτεί κανείς*». Για τον ίδιο, το διαπραγματευτικό πρόβλημα και η διανομή των οφελών αφορά σχεδόν όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής. Ενδεικτικά, από τη δημιουργία του κράτους και την εκχώρηση των δικαιωμάτων ελευθερίας των ατόμων για τη νόμιμη άσκηση βίας, μέχρι τις σχέσεις εργοδοτών – συνδικάτων και τη διαχείριση των οικιακών οικονομικών από μια οικογένεια. Στη ΔΔ, με την παρέμβαση της ίδιας της περιφέρειας στην αναπτυξιακή διαδικασία ως συλλογικά κεκτημένο πολιτισμικό αγαθό, οι φορείς απόφασης πείθονται να συνεργαστούν καθώς αντιλαμβάνονται ότι με αυτό τον τρόπο αυξάνονται τα ατομικά μερίδια των χρησιμοτήτων τους.

Κατά τον ίδιο (2007), το διαπραγματευτικό πρόβλημα δεν έχει λύση, διότι τα παίγνια αυτού του είδους διαθέτουν πολλαπλές ισορροπίες Nash, δηλαδή συνδυασμούς πολλών λύσεων και όχι μία μοναδική και κοινώς αποδεκτή από τους παίκτες, συν ακόμη έναν λόγο: μπορεί να μην επιθυμούν να διαπραγματευθούν. Η αιτία βρίσκεται στην οντολογική ανεπάρκεια της θεωρίας παιγνίων. Ενώ η θεωρία επικαλείται και προτάσσει τη μαθηματική λύση όλων των προβλημάτων, μέχρι στιγμής δεν έχει επιτύχει να δώσει απάντηση στην ηθική διάσταση της λύσης των προβλημάτων. Για να το αποδείξει, ο ίδιος (1991) συνέθεσε το Παράδοξο των Ορθολογικών Συγκρούσεων (Rational Conflict), διερωτώμενος πώς είναι δυνατόν οι ορθολογικοί άνθρωποι να καταλήγουν σε συγκρούσεις. Όπως, ενδεικτικά, οι πολεμικές συρράξεις, οι εργατικές διαφορές, οι απεργίες ή κινητοποιήσεις, οι δικαστικές αντιδικίες και ο πόλεμος τιμών.

Κατά τον ίδιο τρόπο συγκρούονται και οι κοινωνικές ομάδες εντός της ΕΕ για τη διανομή των περιορισμένων πόρων, παρά το γεγονός ότι η περιφερειακή ανάπτυξη ως ο απώτερος σκοπός της διανομής είναι μια κοινωνικά ωφέλιμη ενέργεια για το καλό του συνόλου. Το παράδοξο το αποδίδει στο έλλειμμα εργαλειακού ορθολογισμού, από το οποίο πάσχουν οι δρώντες. Σε όλων των ειδών τις κοινωνικές και οικονομικές αλληλεπιδράσεις, οι διαπραγματευτές είτε γνωρίζουν είτε δεν γνωρίζουν πιο είναι το καλό τους, είναι δυνατό να μην το επιδιώξουν εξαιτίας ψυχικών ασθενειών, κακού χαρακτήρα, υπερβολικού φόβου, αδιαφορίας, αμέλειας, αλαζονείας, παραπλάνησης και ελλιπούς πληροφόρησης. Επειδή η θεωρία παιγνίων εξετάζει μόνο τον εργαλειακό ορθολογισμό και όχι τον ανορθολογισμό (διαχωρίζει τα άτομα σε ορθολογικά και ανορθολογικά), σύμφωνα με αυτή την αρχή της, οι συγκρούσεις οφείλονται στην ασύμμετρη κατανομή ή έλλειψη πληροφόρησης και όχι, για παράδειγμα, σε πιθανή ψυχική ασθένεια των διαπραγματευτών. Γι' αυτό το λόγο, ο Βαρουφάκης (1991, 2007) αναγνωρίζει ότι η μοναδική περίπτωση (πιθανότητα) να υπερνικηθεί το παράδοξο και οι ορθολογικοί διαπραγματευτές να αποφύγουν τη σύγκρουση, είναι μόνο κάποιος εξωτερικός παράγοντας που εμποδίζει τη σύγκρουση, ακόμη και αν οι παίκτες την επιθυμούν. Στη ΔΔ αυτόν τον εξωτερικό παράγοντα, όπου εφεξής θα διατυπώνεται ως τρίτος, αποτελεί η περιφέρεια που παρεμβαίνει με σκοπό την επίτευξη ισόρροπης εδαφικής ανάπτυξης ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής (συνεισφορά της ΔΔ).

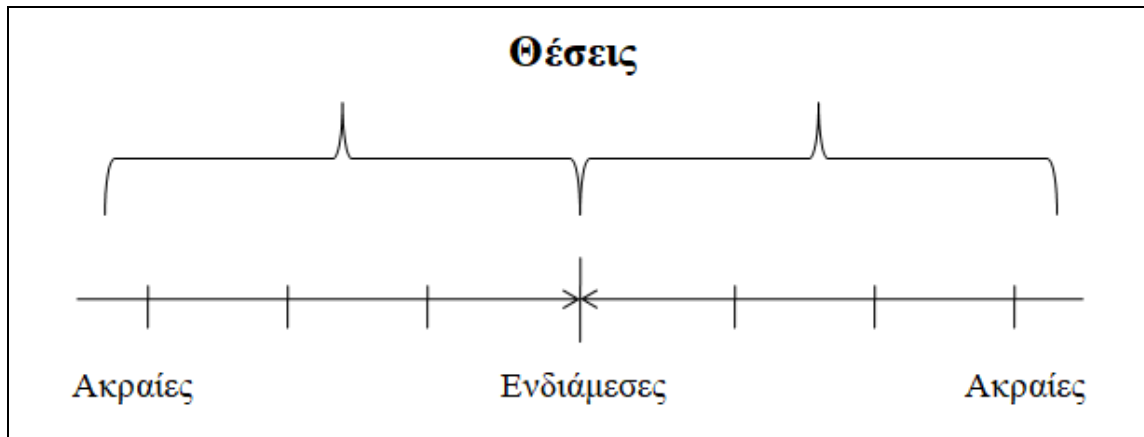
Συνεπώς, με αναγωγή στο ζητούμενο της ΔΔ, η διαδικασία της Τυπικής Διαπραγμάτευσης εμπίπτει στη λογική της συνεργασίας ή της μη-συνεργασίας μεταξύ δύο κυρίως διαπραγματευόμενων μερών για την επίτευξη ενός αμοιβαία επωφελούς αποτελέσματος, αλλά με άνιση διανομή των μεριδίων απόδοσης. Η άνιση διανομή συνίσταται, αφενός, στο ποσοστό των μεριδίων με το οποίο συμμετέχουν οι διαπραγματευόμενοι στη διαπραγματευτική πίτα και, αφετέρου, στο βαθμό δικαιοσύνης με τον οποίο σχεδιάζουν τις στρατηγικές νίκης ο ένας επί του άλλου. Με άλλα λόγια, ένα δίκαιο για ένα μέρος αποτέλεσμα μπορεί να είναι άδικο για κάποιο άλλο μέρος. Η λογική αυτή είναι το θεμελιώδες στοιχείο της δημιουργίας του επιχειρηματικού κέρδους. Πάνω στην ίδια λογική έχει θεμελιωθεί και οικοδομηθεί το αποτέλεσμα μιας από τις σημαντικότερες διαπραγματεύσεις όλων των εποχών, η δημιουργία της ΕΕ.

Εντούτοις, τα μαθηματικά της τυπικής διαπραγμάτευσης δεν μπορούν να διορθώσουν την αδικία κατά τη διανομή του αποτελέσματος· καθώς, η Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης κατά την οποία τυποποιήθηκαν χρονικά, υποστηρίζει ότι σημασία

έχει το αμοιβαία επωφελές αποτέλεσμα και όχι η (ακόμη και άδικη) στρατηγική (διαπραγματευτικό πρόβλημα). Παρά ταύτα, τα μαθηματικά της διαδικασίας επιτρέπουν στους διαπραγματευόμενους να πλησιάσουν όσο γίνεται περισσότερο στην ιδανική περίπτωση (γνωστή ως λύση του παιγνίου και Ισορροπία Nash). Στη ΔΔ προτείνεται η διόρθωση του προβλήματος με διττό τρόπο. Αφενός, με την εισαγωγή ενός τρίτου διαπραγματευτή που εμποδίζει τη σύγκρουση μεταξύ ατόμων, περιφερειών, πολιτικών και θεσμικών οργάνων με αντικρουόμενα συμφέροντα. Αφετέρου, με την εισαγωγή του στοιχείου της ευαισθητοποίησης του υποδείγματος win-win-win στον τρίτο διαπραγματευτή (περιφέρεια) και στα άτομα (ως μέλη της κοινωνίας της περιφέρειας) για την απόλυτη συνεργασία μεταξύ τους.

3.4.ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ Ή ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

Τα συστατικά στοιχεία που συνθέτουν τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης είναι τα εξής: Η διαπραγμάτευση είναι παίγνιο. Για να ενεργοποιηθεί η διαδικασία απαιτείται να συμμετέχουν τουλάχιστον δύο (2) διακριτά μέρη ή παίκτες, που πρέπει να είναι απαραίτητως διατεθειμένα/οι να διαπραγματευθούν. Διότι, η διαδικασία της διαπραγμάτευσης χρονολογικά έπεται της σύγκρουσης, οπότε οι διαπραγματευόμενοι έχουν ξεπεράσει αυτό το στάδιο και επιθυμούν τη διαπραγμάτευση (Βαρουφάκης, 2007). Κατά την εκκίνηση της διαδικασίας, τα δύο διακριτά μέρη ή οι δύο παίκτες διαθέτουν *προσδοκίες*. Οι προσδοκίες ονομάζονται *θέσεις* και το περιεχόμενό τους είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους με ταυτόχρονη ελαχιστοποίηση της ζημίας του καθενός. Είναι δυνατόν να υπάρχουν περισσότερες από δύο θέσεις, οπότε σε αυτή την περίπτωση οι ενδιάμεσες κινούνται (τείνουν) σταδιακά προς τις πλησιέστερες ακραίες, καταλήγοντας και πάλι να υπάρχουν δύο θέσεις (Nash, 1950, 1951, 1953· Βαρουφάκης, 2007).

Σχήμα 14: Ροπή των ενδιάμεσων διαπραγματευτικών θέσεων προς τις ακραίες. Πηγή: προσαρμογή από το Παπακωνσταντινίδης, 2007:35–36.

Οι θέσεις είναι αντίπαλες, όπως και τα συμφέροντά τους, καθώς και οι προσδοκίες τους (Aumann, 1987). Αυτό είναι το διπολικό ή διωνυμικό σύστημα (bipolar ή binomial), που δημιουργεί την εξάρτηση που συνδέεται με τη δράση – αντίδραση (βλ. παρακάτω, καθώς η δράση του ενός είναι αποτέλεσμα της αντίδρασης του άλλου και αντίστροφα). Το διπολικό σύστημα έχει αποτελέσει τη βάση στήριξης όλων των αντίπαλων σχέσεων εξάρτησης–δράσης–αντίδρασης (ενδεικτικά: δυαδικό 0–1, θετικό–αρνητικό, καλοί–κακοί, Αριστερά–Δεξιά, εργοδότες–εργαζόμενοι, δύση–τρομοκρατία, αναπτυγμένες–υπανάπτυκτες χώρες) (Hirschman, 1958· Παπακωνσταντινίδης, 2007). Στη ΔΔ προτείνεται ένα αντίστροφο σύστημα τάσης των άκρων προ τη μία και μοναδική ενδιάμεση θέση, που λειαίνει τις γωνίες της σύγκρουσης και οδηγεί στην ισόρροπη και δίκαιη και όχι διπολική διαπραγμάτευση, όπου αποτελεί και την καινοτομία της εργασίας.

Έπειτα, τα δύο διακριτά μέρη ή οι δύο παίκτες διαθέτουν *κίνητρα*, δηλαδή ατομικές προσδοκίες ή ατομικούς λόγους για να εισέλθουν στη διαπραγμάτευση (Βαρουφάκης, 2007). Στη ΔΔ το στοιχείο του ατομικού κινήτρου αμφισβητείται και έναντι αυτού προτείνεται η εισαγωγή του συλλογικού κινήτρου για την ισχυροποίηση του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας.

Ακριβώς λόγω της διπολικότητας του συστήματος της διαπραγμάτευσης προκύπτει το στοιχείο της *δυσπιστίας* ή *παιγνιοθεωρητική παγίδα*, δηλαδή τα αντίπαλα μέρη διατίθενται να διαπραγματευτούν υπό τον όρο ότι ο άλλος παίκτης θα δεχθεί να συμφωνήσει, αν και ο άλλος παίκτης δεχθεί να συμφωνήσει, αν γνωρίζει ότι ο άλλος

παίκτης θα συμφωνήσει. Όταν ο ένας παίκτης διαβεβαιώνει τον άλλο ότι θα του δώσει ό,τι έχει υποσχεθεί με σκοπό την εξάλειψη της αμφιβολίας που γεννάται και δεν το πράξει, τότε προκύπτει η μη αξιόπιστη υπόσχεση. Και αντίστοιχα προκύπτει η μη αξιόπιστη απειλή, όταν η απειλή ενός παίκτη επισειείται, αλλά δεν πραγματοποιείται. Και στις δύο περιπτώσεις, το κόστος για τον παίκτη είναι μεγαλύτερο αν πραγματοποιηθούν από ό,τι αν δεν πραγματοποιούνταν. Η αμφιβολία είναι που αντικαθιστά το ανθρώπινο συναίσθημα με την αμυντική στάση των παικτών και τους μετατρέπει σε αντιπάλους. Οπότε, είναι πιθανό οι παίκτες να επιδιώξουν αποκλειστικά το ατομικό καλό τους και να μην επιδιώξουν το καλό του συμπαίκτη τους, που συχνά συμπίπτει με το δικό τους, αν και θεωρείται ότι είναι εργαλειακά ορθολογικοί, δηλαδή διαθέτουν λογική σκέψη και λογική συμπεριφορά.

Ο σκοπός της διαπραγμάτευσης είναι η επίτευξη συμφωνίας, στην οποία το σύνολο των μεριδίων ισούται με το εκατό τοις εκατό της διαπραγμάτευσης. Αν όμως ο ένας παίκτης επιδιώξει την πλήρη καταστροφή (το *ρίξιμο*) του άλλου παίκτη, είναι πιθανό να μην επιτευχθεί συμφωνία, αφού δεν θα δεχθεί να συμμετέχει και έτσι θα ζημιωθεί και ο ίδιος. Κατ' επέκταση, αν και οι παίκτες γνωρίζουν ποιο είναι το καλό τους, που είναι μέρος ή/και αποτέλεσμα του συλλογικού καλού, είναι δυνατό να μην το επιδιώξουν, εξαιτίας της αδιαφορίας, της άγνοιας, της ελλιπούς ενημέρωσης και της απουσίας συναισθημάτων για τον άλλο παίκτη. Με άλλα λόγια, υπάρχουν εσωτερικοί ή εξωτερικοί παράγοντες που μπορεί να αλλοιώσουν την ορθολογική σκέψη, όπως τα συναισθήματα ή η ατελής πληροφόρηση αντίστοιχα (Βαρουφάκης, 2007). Στη ΔΔ προτείνεται η μέθοδος της διαπραγμάτευσης ως διαδικασία παρακίνησης των παικτών για την επιδίωξη του συλλογικού καλού, διότι η μεγιστοποίηση του συλλογικού καλού μεγιστοποιεί και τα ατομικά οφέλη και αντίστροφα, επιταχύνοντας την περιφερειακή ανάπτυξη ως στόχο της Πολιτικής Συνοχής.

Στη συνέχεια, οι παίκτες είναι εργαλειακά ορθολογικοί. Κατά τη θεωρία παιγνίων, οι άνθρωποι χωρίζονται σε λογικούς και ανορθολογικούς. Οι λογικοί και κατ' επέκταση ορθολογικοί άνθρωποι γνωρίζουν ποιο είναι το καλό τους και γνωρίζουν ότι και οι άλλοι είναι εργαλειακά ορθολογικοί άνθρωποι και γνωρίζουν επίσης το δικό τους καλό. Με απλά λόγια, δεν υποτιμούν τη νοημοσύνη ή σέβονται τις επιλογές των άλλων ή γνωρίζουν ότι και οι άλλοι γνωρίζουν ότι και οι ίδιοι γνωρίζουν ότι και οι ίδιοι γνωρίζουν το καλό τους, δηλαδή τη μεγιστοποίηση του ατομικού τους οφέλους (Utility, u). Αυτό σημαίνει, ότι ένας λογικός διαπραγματευτής δεν θα κάνει κακό στον άλλο

γιατί ξέρει ότι αυτό δεν μεγιστοποιεί το όφελός του, διότι, αντίθετα ενέχει τον κίνδυνο να μην καταλήξει σε συμφωνία.

Ωστόσο, ο εργαλειακός ορθολογισμός έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση, γιατί οι άνθρωποι είναι δυνατόν να μην είναι παρανοϊκοί ή ψυχικά ασθενείς και παρ' όλα αυτά να επιδιώξουν το κακό ή τη ζημία των άλλων, υποκινούμενοι από άλλα αίτια (Bernoulli, 1738, αναφέρεται στο Βαρουφάκης, 2007). Ενδεικτικά αναφέρονται η αδιαφορία, ο εγωισμός, η άγνοια, η έλλειψη συναισθημάτων, η συναισθηματική φόρτιση και η απόσπαση της προσοχής. Τα προηγούμενα έχουν εξηγηθεί ως το προαναφερόμενο Παράδοξο των Ορθολογικών Συγκρούσεων (Rational Conflict), σύμφωνα με το οποίο ερμηνεύεται η τάση των ορθολογικών ανθρώπων να καταλήγουν σε συγκρούσεις. Επίσης, οι εργαλειακοί ορθολογικοί άνθρωποι δεν μετανιώνουν για τις επιλογές τους, καθώς κάτι τέτοιο ακυρώνει την έννοια της διαπραγμάτευσης στον πυρήνα της. Αντιθέτως, προβαίνουν ανά πάσα στιγμή με στιγμιαία αντανάκλαστικά (instant reflections) ή ενστικτώδη συμπεριφορά στην καλύτερη δυνατή επιλογή που μεγιστοποιεί την ατομική τους ωφέλεια και βελτιστοποιεί την ατομική τους θέση, αποφεύγοντας τις περιττές κινήσεις (Βαρουφάκης, 1991, 2007).

Πρόσθετα, η διαπραγμάτευση ως παίγνιο έχει αρχή, τέλος και επιλογές. Το τέλος του παιγνίου ισοδυναμεί με τη λύση του, δηλαδή την επίτευξη αποτελέσματος (πληρωμή, απολαβή, payoff) καθώς λύση σημαίνει συμφωνία. Ο κάθε παίκτης έχει στη διάθεσή του επιλογές. Οι επιλογές στοχεύουν στη λύση με τη νίκη του ενός επί του άλλου. Το παίγνιο καθορίζεται από το αποτέλεσμα και όχι από τις προσδοκίες των παικτών για το αποτέλεσμα. Το παίγνιο διέπεται από το επαναλαμβανόμενο μοτίβο *δράση-αντίδραση*. Οι παίκτες ενεργούν με στιγμιαία αντανάκλαστικά (instant reflections), όπου η ενέργεια του ενός είναι αποτέλεσμα της ενέργειας του άλλου. Δηλαδή, προβαίνουν στην καλύτερη δυνατή επιλογή, χωρίς κανείς να μετανιώνει για τις επιλογές του. Με βάση τις επιλογές, ο κάθε παίκτης λαμβάνει μια απόφαση. Η απόφαση είναι μια επιλογή που χρειάζεται υλοποίηση. Το διάστημα από το σημείο των επιλογών μέχρι το σημείο της υλοποίησης ονομάζεται *στρατηγική* (Harsanyi, 1973· Nash, 1950, 1951, 1953· Βαρουφάκης, 2007).

Έτσι, με βάση τη γενική στρατηγική τους όπου είναι η μεγιστοποίηση του ατομικού τους οφέλους, αναπτύσσουν επιμέρους στρατηγικά σχέδια, όπου κινούνται προς τις στρατηγικές νίκης του ενός επί του άλλου. Ως *στρατηγικό σχέδιο* νοείται ένα σύνολο

επιλογών σε μια αιτιώδη λογική συνέπεια και διαδοχή, που είναι διαθέσιμο στο συγκεκριμένο χρόνο και για το συγκεκριμένο παίγνιο. Τα στρατηγικά σχέδια είναι σχέδια νίκης. Ο κάθε παίκτης επιδιώκει την άριστη επιλογή και απόφαση επί των κινήσεων του άλλου, ο οποίος όμως επιθυμεί το ίδιο για τον εαυτό του και, ως εκ τούτου, δεν είναι βέβαιο ότι ο δεύτερος θα επιτρέψει στον πρώτο να πραγματοποιήσει αυτή την άριστη επιλογή. Το στρατηγικό σχέδιο είναι ένα πλήρες σχέδιο δράσης, που περιλαμβάνει έναν εφικτό στόχο ή διεύθυνση, σκοπό, μέσα υλοποίησης στόχου και σκοπού ή επικοινωνία, τον έλεγχο και την υλοποίησή του ή μεθοδολογία. Οι τεχνικές της στρατηγικής που συμπίπτουν με τη θεωρία παιγνίων είναι: Η θυσία, όπου οι παίκτες είναι διατεθειμένοι να θυσιάσουν κάτι κατώτερο για να κερδίσουν κάτι καλύτερο. Η αυτοδέσμευση ή υπόσχεση, όπου οι παίκτες δεσμεύονται ότι αν κερδίσει ο αντίπαλος, θα του δώσουν ό,τι αυτός αξίζει, ώστε να αυξήσουν την εκτίμησή του προς τους ίδιους. Η απειλή ως η ισχυρότερη τεχνική του στρατηγικού σχεδιασμού. Η διαπραγμάτευση καθεαυτή (Myerson, 2009· Schelling, 1960· Βαρουφάκης, 2007).

Βασικό συστατικό της αντίδρασης είναι η *εντροπία* (εν+τροπή = μετατροπή εντός) (Clausius, 1856). Η εντροπία είναι το μέτρο της τάξης και της αταξίας ενός συστήματος στη φύση και την οικονομία, ο βαθμός της βεβαιότητας και της αβεβαιότητας της πληροφορίας που το διατρέχει ή κυβερνά, η ένταση της αντίδρασης της ενέργειάς του σε ένα ερέθισμα. Η σειρά των ενεργειών είναι αταξία, πληροφορία, ενέργεια (Georgescu-Roegen, 1971· Kümmel, 2011· Philippatos, Wilson, 1972· Χαντζηκωνσταντίνου, 1986). Η πληροφορία που βρίσκεται στο μέσο δηλώνει τη συμμετρία, δηλαδή την ενδιάμεση κατάσταση ή το μέσο που θα μετατρέψει μια κατάσταση από τη μία μορφή στην άλλη (Shannon, 1948· Stigler, 1961). Όπως, για παράδειγμα, η πρώτη ύλη, η οποία όταν μεταποιηθεί και μετατραπεί σε αγαθό, μεταφέρει μια πληροφορία από το πώς έφτασε από τη μία μορφή στην άλλη το τελικό προϊόν (Pokrovskii, 2011). Η συμμετρία ισοδυναμεί με την ισοροπία, η οποία ορίζεται ως «μία φυσική κατάσταση αδράνειας, προς την οποία ένα σώμα ή ένα σύστημα τείνει» (Βαρουφάκης, 2007:71). Έτσι, όταν μια πληροφορία μετατρέπεται σε ενέργεια, η συμμετρία της διαταράσσεται λόγω της εντροπίας και γίνεται ασυμμετρική ή αταξική.

Στη θεωρία παιγνίων και τη διαπραγμάτευση, η ουσία βρίσκεται στη διανομή της πληροφορίας, όπου με βάση την κατανομή της ανάμεσα στους διαπραγματευόμενους, οι παίκτες αποφασίζουν αν επιθυμούν να διαπραγματευτούν και για ποιο όφελος. Ως πληροφορία λογίζεται οτιδήποτε ενδιαφέρει τους παίκτες, από το αντικείμενο της

διαπραγμάτευσης, τη διαδικασία την ίδια, τις εναλλακτικές επιλογές, τα οφέλη, τις απώλειες, το ρόλο των άλλων μερών και τις στρατηγικές τους, μέχρι τις παράπλευρες ενέργειες. Η επιλογή του ενός είναι αποτέλεσμα της επιλογής του άλλου χωρίς κανείς να γνωρίζει εκ των προτέρων ποια θα είναι αυτή, παρά μόνο μπορεί να υποθέτει ή να προσδοκά ποια θα είναι με βάση τις πληροφορίες που διαθέτει. Η ασύμμετρη ή η μη ισόρροπα διανεμημένη πληροφορία συνεπάγεται ότι οι παίκτες έχουν διαφορετική γνώση των σχετικών παραμέτρων του παιχνιδιού που παίζεται επανειλημμένα. Για παράδειγμα, ένας παίκτης μπορεί να μην γνωρίζει τις συναρτήσεις χρησιμότητας των άλλων παικτών, δηλαδή πόσο χρήσιμο είναι το αποτέλεσμα για τους άλλους $n-1$ παίκτες, γνωστό και ως πρόβλημα της απροσδιοριστίας (Harsanyi, 1967· Hart, 2006). Έτσι, δεν γνωρίζει από την αρχή ποια είναι η άριστη επιλογή για τον ίδιο, έχοντας την πιθανότητα της λανθασμένης επιλογής²⁸. Αυτό σημαίνει, ότι η πληροφορία ποτέ δεν χάνεται, μόνο αλλάζει μορφή μεταβαίνοντας από μία κατάσταση σε μια άλλη. Δηλαδή, η εντροπία δεν είναι μια στατική έννοια, δεν θα παραμείνει σε αυτή τη μορφή, μπορεί να χαμηλώνει, αλλά ποτέ δεν μηδενίζεται. Τουναντίον. Αυξάνεται όσο ξοδεύεται, δυναμώνει όσο συμβαίνει (Mayumi, 1993), γι' αυτό προτιμά τα δυναμικά συστήματα ως συνεχώς μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα, όπως είναι αμφότερες οι διαδικασίες της περιφερειακής ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης (Guillaumaud, 1963). Για παράδειγμα, η οικονομία όπως και ο πόλεμος είναι οι τέλει μορφές συμμετρίας και ασυμμετρίας (Chen, 2015· Poast, 2006· Saslow, 1999). Στην πρώτη, επιδιώκεται η μέγιστη δυνατή πληροφορία με την ελάχιστη δυνατή ενέργεια (max κέρδος με min ζημία: maximin) και στη δεύτερη, ξοδεύεται η μέγιστη δυνατή ενέργεια για την ελάχιστη δυνατή πληροφορία (minimax). Για τη μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη ευθύνεται η εντροπία.

Εν προκειμένω, στη διαπραγμάτευση, οι αντίπαλες δυνάμεις του ενός που ασκούνται επί του άλλου είναι κατά το πρότυπο άσκησης πιέσεων από ομότιμους (peer-pressure) και διαμορφώνουν συσχετισμούς δυνάμεων εξάρτησης²⁹ (Hirschman, 1958· Βαρουφάκης, 2007). Η αντίδραση του ενός εξαρτάται από τη δράση του άλλου, δηλαδή, οι συσχετισμοί δυνάμεων εξάρτησης και πιέσεων διαμορφώνονται από

²⁸ Με την πρόταση της ΔΔ διορθώνεται το σημείο όπου οι Διαχειριστικές Αρχές λόγω έλλειψης τεχνογνωσίας και σύνδεσης με το μηχανισμό της Πολιτικής Συνοχής έχουν προβεί σε λάθος διαχείριση των κοινοτικών πόρων (Ψαλτόπουλος, 2021).

²⁹ Βλ. παραπάνω για το διπολικό ή διωνυμικό σύστημα και την εξάρτηση, που ευθύνεται για τους δυϊσμούς στο χώρο ως πεδίου ορισμού της ανάπτυξης (Hirschman, 1958).

συγκεκριμένη συμπεριφορά που αναπτύσσουν οι παίκτες. Υπάρχουν δύο ειδών συμπεριφορές, η μέγιστη αποστροφή στον κίνδυνο να σπάσει η συμφωνία, δηλαδή ο φόβος να μην καταλήξει κάπου η διαπραγμάτευση και το μέγιστο ρίσκο. Το πρόβλημα λύνεται με τον κανόνα Bayes ή συμπερασματολογία κατά Bayes του Harsanyi ή κατά Μπέυζ συμπερασματολογία για τη λήψη αποφάσεων με ατελή πληροφόρηση ή υπό συνθήκες αβεβαιότητας, ο οποίος δείχνει ότι η δεσμευμένη (ή τρέχουσα) πιθανότητα είναι ανάλογη της αρχικής πιθανότητας· δηλαδή, η αρχική εκτίμηση για ένα γεγονός μετρά το βαθμό αλήθειας της πιθανότητας του γεγονότος (Harsanyi, 1967).

Με αναγωγή στο αντικείμενο μελέτης της ΔΔ, αν το εξωτερικό περιβάλλον λάβει τη θέση μιας κοινά αποδεκτής από τα διαπραγματευόμενα μέρη αρχής ως συλλογικά κεκτημένου δικαιώματος των ατόμων, όπως η έννοια και ο θεσμός της περιφέρειας, τότε τα διαπραγματευόμενα μέρη γνωρίζουν όλες τις πληροφορίες που απαιτούνται για τη λήψη μιας αναπτυξιακής απόφασης, γνωρίζουν όλα τα μέρη τις ίδιες πληροφορίες καθώς η πηγή (περιφέρεια) είναι η ίδια για όλους και λόγω του δημόσιου χαρακτήρα της προάγει το συλλογικό αναπτυξιακό συμφέρον. Με αυτό τον τρόπο, διορθώνεται το πρόβλημα της αδικίας, που προκύπτει όταν προάγεται το ατομικό όφελος και όταν οι στρατηγικές νίκης δεν αποκαλύπτονται στα άλλα μέρη. Το έδαφος ως χώρος, ο χώρος της εγγύτητας και το οριοθετούμενο περιβάλλον της περιφέρειας λειτουργούν ως προϋποθέσεις που μειώνουν την αβεβαιότητα μέσω της κοινωνικοποίησης των πληροφοριών, της ενίσχυσης της συνεργασίας και της προσφοράς του γνωστικού υποστρώματος που αντιπροσωπεύεται κυρίως από την τοπική αγορά εργασίας (Camagni, 2002, 2008).

Ακριβώς γι' αυτό το λόγο προτείνεται η μείξη της διαπραγμάτευσης με την ανάπτυξη. Οι περιφέρειες απουσιάζουν από το παίγνιο κυριαρχίας γιατί απουσιάζει η πληροφορία περί των οφελών από τα μέλη των τοπικών κοινωνιών. Όμως, όταν τα μέλη γνωρίζουν ότι επωφελούνται αμοιβαία, τότε πείθονται να συνεργαστούν. Πόσο μάλλον όταν γνωρίζουν, ότι αν παραχωρήσουν στην περιφέρεια λίγη από την εξουσία που διαθέτουν από τις αρχές της Πολιτικής Συνοχής και της ΕΟΚΕ, το όφελος αντί να μειωθεί αυξάνεται³⁰. Κι αυτό διότι υπάρχει πλήρης αποκάλυψη της πληροφορίας από τον έναν παίκτη προς τον άλλο για την πορεία της διαπραγμάτευσης. Το στοιχείο είναι γνωστό

³⁰ Βλ. Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ, 4.3.Κεντρική θεωρητική υπόθεση της ΔΔ: Πίνακας Χρησιμοτήτων νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς μεταξύ Α, Β και Ρ παίκτη.

και ως η ευαισθητοποίηση του υποδείγματος win-win-win που εφαρμόστηκε κατά την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER και διατηρείται αυτούσιο στη ΔΔ. Αυτό σημαίνει ότι όλοι οι παίκτες γνωρίζουν τα ίδια πράγματα για το περιεχόμενο της διαδικασίας γιατί είναι ορθολογικοί (Aumann, 1976· Βαρουφάκης, 2007).

Το αποτέλεσμα με τη μορφή μεριδίων νίκης όπως θα διαμορφωθούν στο τέλος καθορίζεται από τη *χρησιμότητα* (Utility, u), δηλαδή τη μη μετρήσιμη έννοια που εκφράζει τους βαθμούς φόβου των παικτών για την επίτευξη ή τη μη επίτευξη (σπάσιμο) συμφωνίας. Η σχέση είναι: Μερίδια + Χρησιμότητα = Αξιοκρατία, όπου λογίζονται ως οι βασικές συνιστώσες ή μεταβλητές της διαπραγμάτευσης. Ανάλογα με το πόσο χρήσιμη είναι για κάποιον παίκτη η διαπραγμάτευση, καθορίζει και τις επιλογές – αποφάσεις του στρατηγικού σχεδίου νίκης του. Αν επιθυμεί πολύ τη νίκη, επιδεικνύει και τον ανάλογο βαθμό αδιαφορίας ή αποστροφής στο φόβο αποτυχίας, με τον αντίστοιχο κίνδυνο, την ανάλογη ικανοποίηση και την ανάλογη αξιοκρατία (Βαρουφάκης, 2007). Η διαπραγμάτευση ως διαδικασία είναι περισσότερο χρήσιμη για τις λιγότερο ανεπτυγμένες ή αδύναμες περιφέρειες καθώς εκείνες είναι που πρέπει να αυξήσουν τους ρυθμούς ανάπτυξης και τις οικονομικές επιδόσεις τους, αλλά πολύ χρήσιμη και για τις ανεπτυγμένες καθώς πρέπει να διατηρήσουν σταθερά και ανοδικά τα επίπεδα πλούτου. Η δε κινητοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου ως ενδογενούς δυναμικού τις οδηγεί στην αυτοδυναμία πόρων, αποτρέποντας τις συγκρούσεις των ομάδων ατόμων για τους περιορισμένους πόρους που διανέμονται μέσω του κοινοτικού μηχανισμού για να καλύψουν τις απεριόριστες ανάγκες των περιφερειών. Διότι οι παίκτες δεν εισέρχονται στο παίγνιο με τα ίδια *μερίδια* (Shore, sh) της διαπραγματευτικής πίτας, αλλά τα διαμορφώνουν κατά τη διάρκεια. Όταν τα μερίδια των παικτών είναι ίσα, τότε το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης είναι δίκαιο (σπανιότατη περίπτωση). Η διεκδίκηση χρηματοδοτικών πόρων από τον κοινοτικό προϋπολογισμό είναι μια τέτοια περίπτωση μεταξύ των ανεπτυγμένων και των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών, με τις δεύτερες συχνά να μένουν εκτός πιστώσεων.

3.5.ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

Για τις ανάγκες της ΔΔ, θεωρείται προτιμότερο να χρησιμοποιηθούν τα μαθηματικά της διαπραγμάτευσης κατά το υπόδειγμα των win-win Συνεργατικών και Μη-Συνεργατικών Παιγνίων κατά Nash (1950, 1951, 1953). Αυτού του τύπου η

διαπραγμάτευση βασίζεται στις αρχές της Νεοκλασικής Σχολής Οικονομικής Σκέψης και έχει ως στόχο την ικανοποίηση των ατομικών αναγκών των δύο ή/και άνω διαπραγματευόμενων μερών. Είναι μια διαδικασία όπου όλα τα διαπραγματευόμενα μέρη επωφελούνται (κερδίζουν) από το προς διανομή προϊόν της διαπραγμάτευσης, είτε έχουν συνεργατικά είτε μη συνεργατικά συμφέροντα.

Ακριβώς επειδή όλοι οι διαπραγματευόμενοι ωφελούνται από τη διαδικασία καθώς κατά την έκβαση αποκομίζουν ως πληρωμή – απολαβή έστω την ελάχιστη υποδιαίρεση του υπό διανομή προϊόντος, είναι πάντα προτιμότερη από τη μη διαπραγμάτευση, η οποία καταλήγει σε σύγκρουση συμφερόντων. Παρά ταύτα, κάθε διαπραγμάτευση με βασική επιδίωξη την ατομική ικανοποίηση και όχι τη συλλογική ή κοινωνική ενέχει τον κίνδυνο της αδικίας ενός εκ των δύο διαπραγματευτών κατά τη μοιρασιά, ασχέτως εάν και ο ίδιος επωφελείται από το win-win συνεργατικό ή μη-συνεργατικό αποτέλεσμα με βάση το μερίδιο που κατέχει. Το πρόβλημα της αδικίας είναι γνωστό και ως διαπραγματευτικό πρόβλημα, το οποίο προκύπτει επειδή η Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης φώτισε το αποτέλεσμα και όχι τη στρατηγική προς το αποτέλεσμα.

Στην ΔΔ όπου η ανάπτυξη εξετάζεται ως θέμα διαχείρισης πόρων και πολιτικών, η αδικία θεωρείται ότι προκύπτει από τη μη συμπερίληψη της περιφέρειας ως θεσμού και ως συνόλου ατόμων, ισότιμα με τους εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς αποφάσεων στη διαδικασία του περιφερειακού προγραμματισμού. Ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας αποκαλύπτει ένα προβληματικό κενό στον τρόπο που γίνεται ή δεν γίνεται η δημόσια διαβούλευση, είτε μεταξύ των τοπικών δρώντων ή μεταξύ του φορέα με τα εθνικά και τα κοινοτικά όργανα. Η απουσία πολλών περιφερειών από τη διαδικασία ισοδυναμεί με αποκλεισμό και οδηγεί σε περιφερειακή ανισορροπία, η οποία αντίκειται στην έννοια της ενσωμάτωσης ως σκοπού της Πολιτικής Συνοχής. Ως εκ τούτου, η θέση ή το μερίδιο της περιφέρειας συνδέεται αναπόφευκτα με το όφελος από το συνολικό υπό διανομή αναπτυξιακό προϊόν.

Οπότε, η ανάπτυξη είναι θέμα διαχείρισης πόρων και πολιτικών που χρήζει συνεργατικού προγραμματισμού, στον οποίο το ενδιαμέσο επίπεδο είναι αναγκαίο να συμμετέχει. Γι' αυτό το λόγο, η αδικία αντιμετωπίζεται ως εξής: το σύστημα ψηφοφορίας και ο μηχανισμός των τιμών οδηγούν στην αποκάλυψη των προτιμήσεων των ατόμων σε αγαθά, στη συνέχεια γίνονται εκτιμήσεις αναφορικά με το τι είναι αυτό

που επιθυμεί η κάθε κοινωνία για να αναπτυχθεί, όπου γίνονται μέτρα περιφερειακής πολιτικής για την επίλυση προβλημάτων ανισότητας στα άτομα και τις περιφέρειες, αλλά δεν συμπεριλαμβάνουν στη διαδικασία τις περιφέρειες. Με βάση αυτό, δημιουργούνται οι συνθήκες για τη μεταβολή του πεδίου ορισμού του συστήματος ψηφοφορίας και του μηχανισμό των τιμών σε διαπραγμάτευση ως το νέο πεδίο άσκησης της πολιτικής για την κοινωνική ευημερία. Ο χώρος που εκτυλίσσεται η νέα διαδικασία είναι η ίδια η περιφέρεια. Η αναγκαιότητα της αντιστροφής της ψήφου σε μια διαδικασία με περισσότερο έγκυρα αποτελέσματα έχει εκφραστεί στα πλαίσια της ΕΕ μέσα από την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας στους πυλώνες της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης της Πολιτικής Συνοχής (CEC, 2009a, 2009b).

Την καλύτερη δυνατή λύση στο διαπραγματευτικό πρόβλημα έδωσε ο Nash, έστω και αν η λύση επικρίθηκε επειδή προτάσσει το αποτέλεσμα νίκης, ασχέτως αν είναι δίκαιο ή άδικο για τα διαπραγματευόμενα μέρη. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, οι παίκτες αντιλαμβάνονται ότι (α) η διαπραγμάτευση είναι πάντοτε πιο επικερδής από τη σύγκρουση (που έως τότε ήταν προτιμότερη κατά τους Neumann, Morgenstern, 1944, με τα win-lose games) και (β) ότι αν συνεργαστούν αντί να ανταγωνίζονται, αυξάνουν το ατομικό τους όφελος από τη διαδικασία. Η λογική του Nash συνοψίζεται στο εξής: αν τα διαπραγματευόμενα μέρη δεχθούν να ικανοποιηθούν σε ένα μικρότερο βαθμό από το αποτέλεσμα, τότε θα ικανοποιηθούν όλοι από την πληρωμή. Αυτός είναι ο λόγος που επιλέγεται για να υποστηρίξει την πρόταση της ΔΔ, διότι η ανάπτυξη της περιφέρειας είναι υπόθεση όλων των μελών της τοπικής κοινωνίας της, από την οποία είναι αναγκαίο να μην αποκλείεται κανείς.

Το αποτέλεσμα μιας διαπραγματευτικής διαδικασίας καθορίζεται από τη διαπραγματευτική δύναμη των διαπραγματευόμενων. Με αναγωγή στο ζητούμενο της ΔΔ, η διαπραγματευτική δύναμη της περιφέρειας σχηματίζεται μέσα από συγκεκριμένες πηγές³¹. Η δύναμη υπολογίζεται από τα μερίδια χρησιμότητας που κατέχουν, δηλαδή από το πόσο χρήσιμο είναι το αποτέλεσμα της νίκης για τον καθένα. Έτσι, ισχύει ότι το σπάσιμο της συμφωνίας ενέχει χαμηλό βαθμό χρησιμότητας γι' αυτόν που το επιθυμεί. Τα όσο περισσότερο ίσα μεταξύ τους μερίδια αποδίδουν μεγαλύτερη ικανοποίηση και η μεγαλύτερη ικανοποίηση οδηγεί στην ανάληψη

³¹ Βλ. Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ.

μεγαλύτερου κινδύνου, η οποία οδηγεί σε μεγαλύτερο κέρδος για τους δύο (Βαρουφάκης, 2007).

Οπότε, για το σχηματισμό των μεριδίων συμμετοχής και για τη διανομή των μονάδων ωφέλειας και των χρησιμοτήτων τους για δύο παίκτες που διαπραγματεύονται με σκοπό τη νίκη, ο Nash (1950) διαμόρφωσε τον Πίνακα Τυχαίας Μοιρασιάς:

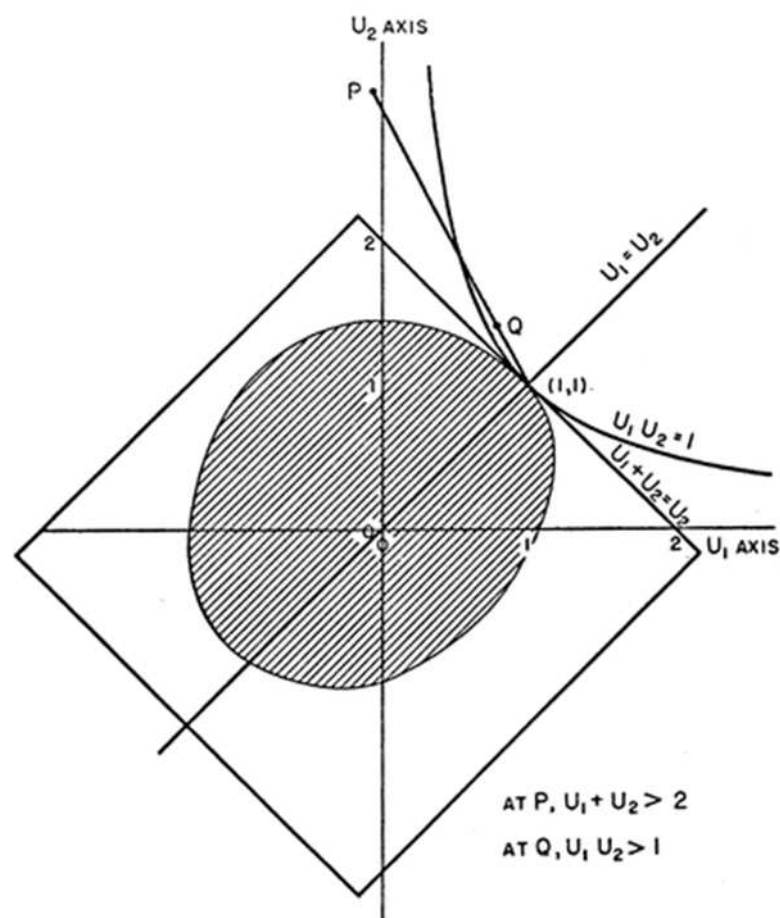
Win-Win				
Μερίδιο A (%)	Μερίδιο B (%)	Χρησιμότητα A	Χρησιμότητα B	Χρησιμότητα AxB
100	0	83	0	0
90	10	78	1	78
80	20	70	5	350
70	30	68	10	680
60	40	60	16	960
50	50	52	23	1196
40	60	50	31	1550
30	70	44	40	1760
20	80	30	55	1650
10	90	18	70	1260
0	100	0	81	0

Πίνακας 6: Χρησιμότητες Τυχαίας Μοιρασιάς Nash μεταξύ A και B παίκτη. Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2007:119.

Εκείνο το σημείο που το γινόμενο των μονάδων χρησιμότητας γίνεται μέγιστο (max) [δηλαδή, το σημείο: $1760=44 \times 40$], εκφράζει την άριστη στιγμιαία αντίδραση των δύο διαπραγματευτών που φαίνεται να καταλήγει σε συμφωνία. Αυτό σημαίνει ότι από τις καλύτερες δυνατές επιλογές, λαμβάνουν τη βέλτιστη και χωρίς να μετανιώνουν γι' αυτή, εφόσον ήταν η καλύτερη. Η άριστη στιγμιαία αντίδραση μέσα στη διαπραγμάτευση εκφράζει μονάδες άριστης στρατηγικής (σύνθεση επιλογών και αποφάσεων) τόσο από τον A όσο και από τον B, ακριβώς επειδή οι διαπραγματευτές κινούνται σε ένα πλαίσιο ανταγωνιστικό, συγκρουσιακό, όπου ο καθένας από τους δύο δεν εμπιστεύεται τον άλλον. Άρα, τίθεται και θέμα εμπιστοσύνης των ανθρώπων μεταξύ τους, κάτι που καθιστά την κοινωνική διαπραγμάτευση αν όχι τη μοναδική, τουλάχιστον μία από τις ελάχιστες προσεγγίσεις για την οικοδόμηση αυτού που καλείται κοινωνική αγορά. Από τον Πίνακα Nash προκύπτει, ότι κανείς από τους δύο δεν ενδιαφέρεται αν η συμφωνία κλείσει με ίσα μερίδια για τον καθένα ούτε και για τη

δικαιοσύνη στη διανομή–μοιρασιά (ατομικισμός και διαπραγματευτικό πρόβλημα). Ο Nash ερμήνευσε το πρόβλημα μέσα από το αποτέλεσμα και όχι τις προσδοκίες.

Ειδικότερα, από τη Συνάρτηση Χρησιμότητας $f(u)$ είναι γνωστό ότι: χρησιμότητα του παίκτη A: $U_a=x$ και χρησιμότητα του παίκτη B: $U_b=(100-x)$. Τότε η τιμή του x (x^*) που μεγιστοποιεί τη συνάρτηση, δίνεται από την πρώτη παράγωγο της $f(u)$ ή άλλως της $f(x)$, δηλαδή $f'(x)$. Το άθροισμα των χρησιμοτήτων γίνεται μέγιστο, όταν το γινόμενο των τιμών που εκφράζουν τις χρησιμότητες των ατόμων αυτών γίνεται μέγιστο (max). Η γραφική παράσταση της διαπραγματευτικής δύναμης μεταξύ δύο διαπραγματευτών δίδεται στους άξονες x, y :

Σχήμα 15: Γραφική παράσταση διαπραγματευτικής δύναμης δύο διαπραγματευτών και ισορροπία Nash. Πηγή: Nash, 1953· Παπακωνσταντινίδης, 2007.

Οι δύο άξονες U_1 και U_2 δείχνουν τις αντίστοιχες χρησιμότητες των δύο διαπραγματευτών. Στο Σχήμα 15, το σημείο της καμπύλης που τέμνεται από τον άξονα $U_1=U_2$ (σημείο εφαπτομένης της καμπύλης στη σκιασμένη επιφάνεια) είναι το σημείο της Nash Ισορροπίας. Όλη η σκιασμένη επιφάνεια είναι πιθανά σημεία ισορροπίας. Στο

σημείο αυτό, οι χρησιμότητες των διαπραγματευτών είναι θεωρητικά ίσες. Όσο η καμπύλη απομακρύνεται από τη σκιασμένη επιφάνεια, η διαπραγματευτική δύναμη είτε του ενός είτε του άλλου γίνεται μεγαλύτερη, οπότε είτε απαιτείται να αναζητηθεί νέο σημείο ισορροπίας είτε οι διαπραγματευτές θα καταλήξουν σε διαφωνία. Όταν οι δύο διαπραγματευτές είναι ισοδύναμοι, το σημείο ισορροπίας είναι στο μηδέν. Οπότε, η διαπραγματευτική δύναμη ορίζεται ως ο βαθμός απόκλισης της διαπραγματευτικής δύναμης του ενός από το σημείο μηδέν.

Αναλογικά στη στρατηγική, το γινόμενο των τιμών των χρησιμοτήτων εκφράζει το γινόμενο των τιμών των στρατηγικών επιλογών P_i, Q_i, R_i που κάνουν τα άτομα αυτά μέσα στη διαπραγμάτευση (με την υπόθεση ότι υπάρχει η δυνατότητα να δοθούν τιμές και ότι οι στρατηγικές επιλογές είναι μετρήσιμες εκ του αποτελέσματος, δηλαδή της ικανοποίησης – χρησιμότητας και των μεριδίων που δίνουν στους εμπνευστές τους) (Παπακωνσταντινίδης, 2007).

Κατά τον Nash (1950, 1951, 1953), το διαπραγματευτικό πρόβλημα εκφράζεται μέσα από το αποτέλεσμα (payoff), δηλαδή τις στρατηγικές νίκης που αναπτύσσονται με τις χρησιμότητες που αντανακλούν και όχι από τις προσδοκίες των παικτών. Τα αποτελέσματα είναι μετρήσιμα ενώ οι προσδοκίες είναι μη μετρήσιμες και υποκειμενικές έννοιες. Έτσι, οι στρατηγικές διαμορφώνονται ως: $P_i \cdot Q_i \rightarrow U_a + U_b = \max$, οι οποίες γίνονται μέγιστες στο μοναδικό κατά Nash σημείο ισορροπίας. Αν το παιχνίδι είναι ένα σύνολο (set) παικτών n (n -person game) ή θέσεων, ο καθένας διαθέτει ένα σύνολο πεπερασμένων στρατηγικών και σε κάθε παίκτη i αντιστοιχεί μια συνάρτηση απόδοσης που εκφράζει το σύνολο όλων των καθαρών στρατηγικών σε πραγματικούς αριθμούς, τότε υπάρχει μία μοναδική λύση που μεγιστοποιεί τις ατομικές χρησιμότητες των συμμετεχόντων (Nash, 1951). Δηλαδή: $f(x) = x(100-x)^k$, $f'(x) = 0 \leftrightarrow [x(100-x)^k]' = 0 \leftrightarrow x^k \cdot k = [(100/k+1)] \cdot k$. Απόδειξη: $U_a = x$, $U_b = (100-x)^k \leftrightarrow U_a + U_b = \max \rightarrow [x(100-x)^k]' = 0 \leftrightarrow$ Παράγωγος γινομένου: $(a \cdot b)' = a' \cdot b + a \cdot b' \leftrightarrow x' \cdot (100-x)^k + x \cdot [(100-x)^k]' = 0 \leftrightarrow 1(100-x)^k + xk(100-x)^{k-1} = 0 \leftrightarrow xk(100-x)^{k-1} = -1(100-x)^k \leftrightarrow xk(100-x)^{k-1} = -1(100-x)^{k-1} (100-x)^1 \leftrightarrow xk = (100-x)^1(100-x)^{k-1} : [-1(100-x)^{k-1}]$, υποθέτοντας ότι $(100-x) \neq 0$, τότε: $xk = 100-x \leftrightarrow xk + x = 100 \leftrightarrow x(k+1) = 100 = \boxed{100/(k+1)}$, όπου k : ο ρυθμιστής της μοιρασιάς (ή διανομής³²). Συνεπώς: Αν $k=1$, τότε η

³² Στη ΔΔ εννοείται η διανομή του αναπτυξιακού προϊόντος ή αποτελέσματος ως το κλείσιμο της συμφωνίας μεταξύ ατόμων και περιφερειών.

συμφωνία κλείνει στο 50–50. Αν $k < 1$ ή $k > 1$, τότε είτε ο Α είτε ο Β κερδίζει μεγαλύτερο μερίδιο από τη συμφωνία, στην οποία καταλήγει η διαπραγμάτευση. Και, αντίστοιχα, ο άλλος παίκτης λαμβάνει μικρότερο μερίδιο, ακριβώς επειδή επιθυμεί περισσότερο από τον πρώτο την κατάληξη της διαπραγμάτευσης σε συμφωνία ή του είναι πιο χρήσιμο το αποτέλεσμα από ό,τι είναι για τον άλλο. Αυτό συμβαίνει ανεξάρτητα από το ποιος έχει δίκιο και ποιος έχει άδικο, καθότι η κοινωνική αδικία είναι εγγενής αδυναμία του συστήματος και της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης (Παπακωνσταντινίδης, 2007).

Κατά τον Nash (1950, 1951, 1953), η χρησιμότητα είναι μια υποκειμενική εκτίμηση και δεν έχει τα χαρακτηριστικά ενός μετρήσιμου μεγέθους με αντικειμενικό τρόπο. Οι μονάδες χρησιμότητας (utils) εκφράζουν βαθμούς φόβου αναφορικά με το να μην κλείσει η συμφωνία. Αυτό σημαίνει, ότι αν ο παίκτης Α επιθυμεί πολύ να κλείσει η συμφωνία, τότε θα αποδεχόταν πιο εύκολα από τον Β κάθε μορφή συμφωνίας, αρκεί να ολοκληρωθεί. Δηλαδή, θα αποδεχόταν μερίδιο από τη συμφωνία κατώτερο των αρχικών προσδοκιών του. Αντιθέτως, αν ο Β είναι αδιάφορος ως προς το αν κλείσει η συμφωνία ή όχι, ρισκάροντας και να μην καταλήξει η διαπραγμάτευση σε συμφωνία, τότε είναι βέβαιο ότι ο Β θα λάβει μεγαλύτερο μερίδιο από τη συμφωνία. Δηλαδή, υπάρχει το στοιχείο της ψυχρότητας ανάμεσα στα διαπραγματευόμενα μέρη ή καταστάσεις ή χώρους ή τόπους, που είναι αποτέλεσμα της απουσίας δεσμών³³ μεταξύ τους.

Στον Πίνακα της Τυχαίας Μοιρασιάς του Nash (1950), η συμφωνία καταλήγει να κλείσει στο 30–70 με τον Β να λαμβάνει υπερδιπλάσιο μερίδιο από τον Α που επιθυμεί περισσότερο τη συμφωνία από τη συγκεκριμένη διαπραγμάτευση. Από το παραπάνω παράδειγμα, το θέμα της κοινωνικής αδικίας ανάγεται σε θέμα διαπραγμάτευσης. Ο αδικούμενος βρίσκεται σε μόνιμη κατάσταση άμυνας και χάνει διαρκώς από έναν διαπραγματευτή συναισθηματικά ψυχρό και αδιάφορο απέναντι στη συμφωνία και τις συνέπειές της για τους άλλους ανθρώπους, με έντονο ατομικισμό και εγωισμό, που κάνει κατάχρηση της ισχύος του μέσα στη διαπραγμάτευση, οικειοποιούμενος για δικό του όφελος την άμυνα ή την υποχωρητικότητα του αντιπάλου (Παπακωνσταντινίδης, 2007).

³³ Για τη διόρθωση της ψυχρότητας (α) μέσω της εδαφιοποίησης της ανάπτυξης βλ. Κεφάλαιο 2: Θεωρία Ενδογενούς Ανάπτυξης, 2.4.3.2. Ο πυλώνας της εδαφικής συνοχής, (β) μέσω της ευαισθητοποίησης των τοπικών δρώντων βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.8.1. Η μεθοδολογία win-win-win.

Αυτό αποτελεί και το κομβικό σημείο της ΔΔ. Στα πλαίσια διανομής του αναπτυξιακού αποτελέσματος εντός της ΕΕ, συχνά οι μικροί τόποι και οι περιφέρειες στις οποίες ανήκουν είναι οι αδικούμενοι από τον ψυχρό διαπραγματευτή όπου είναι είτε οι κατά τόπους τυπικές διαχειριστικές αρχές είτε τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας είτε οι πιο ισχυρές αναπτυξιακά περιφέρειες. Υπό το σκεπτικό του Nash, αν η ερμηνεία των κοινωνικών γεγονότων ανάπτυξης στηριχθεί σε συγκρουσιακά και ανταγωνιστικά παίγνια, όπως το υφιστάμενο δημοσιονομικό πλαίσιο διαχείρισης των χρηματοδοτικών πόρων της Πολιτικής Συνοχής, το αποτέλεσμα στις διεκδικήσεις των πόρων θα είναι πάντα δίκαιο για κάποια περιοχή και άδικο για κάποια άλλη. Καθώς οι στρατηγικές ανάπτυξης που θα αναπτύσσονται θα βασίζονται σε ψυχρές νίκες του ενός επί του άλλου, αδιαφορώντας για το κριτήριο της ισότητας και της δικαιοσύνης στη διανομή των πόρων, με μόνα κριτήρια εκείνα της αποδοτικότητας των πόρων και της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών. Κάτι, που έρχεται σε αντίθεση με τον παρεμβατικό ρόλο του κράτους στη θέσπιση των περιφερειακών πολιτικών ανάπτυξης, που κρίνει αναγκαίο το συνδυασμό και των τριών κριτηρίων (Αλεξιάδης, 2012· Βλιάμος, 2008· ΕΕ, 2019· ΕΕπ, 1990, 2012, 2020b· ΕΚ, 2016). Αποτέλεσμα της ως άνω ψυχρής λογικής είναι η συντήρηση περιοχών δύο ταχυτήτων ανάπτυξης και η διαίωνιση του περιφερειακού προβλήματος, που είναι πρόβλημα ανισοτήτων του χώρου. Οι στρατηγικές κυριαρχίας που αναπτύσσονται απεικονίζονται στο matrix απολαβών:

Παίκτης ₂ Παίκτης ₁	b ₁	b ₂
a ₁	1,1	1,0
a ₂	0,1	0,0

Πίνακας 7: Στρατηγικές κυριαρχίας στη μήτρα απολαβών παιγνίου. Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2012.

Συγκεκριμένα, όταν κυριαρχεί η μία στρατηγική έναντι της άλλης, τότε λαμβάνει την τιμή 1 και, αντίστοιχα, όταν δεν κυριαρχεί, λαμβάνει την τιμή 0. Η άριστη λύση είναι η στρατηγική (1,1) και η χειρίστη η (0,0).

Συνοπτικά, τα χαρακτηριστικά στοιχεία λογίζονται ταυτόχρονα και ως οι κανόνες της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης, διότι είναι αποδεκτά από όλα τα διαπραγματευόμενα μέρη και γι' αυτό θεωρούνται ως έγκυρα στοιχεία. Η ίδια η έννοια της διαπραγμάτευσης εμπεριέχει το στοιχείο του ελέγχου, όπου οι διαπραγματευτές

μπορούν να ασκούν κατά περίπτωση ο ένας επί των κινήσεων του άλλου, γεγονός που την καθιστά κατάλληλη ως μέθοδο διαχείρισης της περιφερειακής ανάπτυξης ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής.

Εν κατακλείδι, το σημείο της κοινωνικής αδικίας που εντοπίζεται στην ισορροπία Nash και δημιουργεί το διαπραγματευτικό πρόβλημα διορθώνεται με την προσθήκη της έννοιας της ευαισθητοποίησης. Η ευαισθητοποίηση είναι μια εσωτερική ιδιότητα του ανθρώπου, που τον τρέπει στο να αντιστέκεται στην αδικία επί του άλλου, διασφαλίζοντας την εκτέλεση της διαπραγμάτευσης με δικαιοσύνη και διαφάνεια. Επιπλέον, η ευαισθητοποίηση ως ιδιότητα μπορεί να μεταβιβάζεται από έναν διαπραγματευτή προς μια θεσμική οντότητα, όπως η περιφέρεια, η οποία ενεργεί για λογαριασμό του με βάση κεκτημένες πολιτισμικές αξίες. Συνεπώς, είναι συμβατή ώστε να προστεθεί στη διαδικασία είτε μέσα από τα μέλη της τοπικής κοινωνίας της περιφέρειας είτε μέσα από την εγγύτητα του χώρου που τη διέπει σαν εδαφική περιοχή. Με βάση την έννοια της ευαισθητοποίησης, μια περιφέρεια διαπραγμάτευσης μπορεί να λάβει τις άριστες συλλογικές αποφάσεις για τη διαχείριση των πόρων και των πολιτικών που αφορούν την ανάπτυξή της, μειώνοντας τις συγκρούσεις για τα εμπλεκόμενα μέρη και την περιφερειακή ανισορροπία στον ευρωπαϊκό χώρο.

3.6.ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

3.6.1.ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Επειδή η διαδικασία της διαπραγμάτευσης είναι μέρος της θεωρίας παιγνίων, έχει δανειστεί πολλά από τα σημεία της από τη γενική θεωρία παιγνίων, με πρώτη και κυριότερη τη θεμελιώδη παραδοχή του εργαλειακού ορθολογισμού, που ορίζει τον τρόπο που λαμβάνονται οι επιλογές των ατόμων και των ομάδων ατόμων εντός της κοινωνίας. Κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί καθώς, αφενός, εξηγεί την ανάπτυξη ως θέμα διαχείρισης πόρων και πολιτικών σε συνθήκες αβεβαιότητας και αντικρουόμενων κοινωνικών συμφερόντων εντός της ΕΕ και, αφετέρου, θέτει το ζήτημα του αδυνάτου των δημοκρατικών επιλογών, που αν γίνει αποδεκτό, τότε ακυρώνει την Πολιτική

Συνοχής. Παρακάτω θα δειχθεί γιατί η επιλογή της μεθόδου ανάπτυξης από τα μέλη μιας τοπικής κοινωνίας δεν είναι δημοκρατικά αδύνατη.

Ο *ορθολογισμός* ή *λογοκρατία*³⁴ ορίζεται ως η απόκτηση της ορθής γνώσης. Συνεπώς, ως ορθολογικός άνθρωπος ορίζεται εκείνος που κατέχει την ορθή γνώση. Προεκτείνοντας, κατά τη Νεοκλασική Οικονομική Σκέψη στην οποία βασίζεται η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης, ως ορθολογισμός ορίζεται η χρήση ή η γνώση του τρόπου της χρήσης των διαθέσιμων πόρων με αποτελεσματικότητα, δεδομένης της ανεπάρκειας ή στενότητας πόρων, με σκοπό την επίτευξη της μέγιστης δυνατής ικανοποίησης των αναγκών και των προτιμήσεών του. Ο προσδιορισμός *εργαλειακός* αποδίδεται στον ορισμό, επειδή αποτελεί το εργαλείο των δρώντων υποκειμένων που το χρησιμοποιούν για την επίτευξη του σκοπού (Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Σε συνδυασμό με την αρχή της ανθρώπινης επιλογής προκύπτει η ορθολογική συμπεριφορά. Κατά την ορθολογική συμπεριφορά, ο εργαλειακά ορθολογικός άνθρωπος γνωρίζει πώς να αξιοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους που έχει στη διάθεσή του, έχοντας λάβει υπ' όψιν του όλες τις πιθανές εναλλακτικές επιλογές, ώστε να προβαίνει στις αποφάσεις εκείνες που του αποφέρουν το μεγαλύτερο ψυχολογικό και οικονομικό όφελος και ελαχιστοποιούν τις απώλειες, προβαίνοντας στην καλύτερη για εκείνον απόφαση (Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Άρα, ο εργαλειακά ορθολογικός άνθρωπος συγκεντρώνει ως προϋποθέσεις τις θεμελιώδεις παραδοχές της θεωρίας παιγνίων. Ήτοι επιδιώκει την ατομική του ωφέλεια και χρησιμότητα, αξιοποιώντας την πληροφορία που κατέχει, κατανέμοντας σωστά και αποτελεσματικά τους πόρους με τα εργαλεία που κατέχει, ρέποντας προς την ατομική ευημερία ή ικανοποίησή του. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στοιχείο του ορθολογικού ανθρώπου που τον διαφοροποιεί από οποιοδήποτε άλλο τύπο ανθρώπου είναι ότι ο ίδιος γνωρίζει όλα τα παραπάνω ενώ ταυτόχρονα γνωρίζει ότι και οι άλλοι άνθρωποι κάνουν το ίδιο (δηλαδή, είναι ομοίως ορθολογικοί και ομοίως το γνωρίζουν όλοι για τους άλλους). Ως εκ τούτου, στην Πολιτική Οικονομία, όπως και στη θεωρία παιγνίων, τα άτομα της κοινωνίας χωρίζονται σε ορθολογικά και ανορθολογικά και αντικείμενο της

³⁴ Λατινικά: *recta ratio* > ορθός λόγος.

μελέτης τους αποτελεί η συμπεριφορά των πρώτων (Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Οι γενικές παραδοχές του εργαλειακού ορθολογισμού προκύπτουν από τον ως άνω διαχωρισμό και μπορούν να περιγραφούν ως εξής: Τα δρώντα υποκείμενα (άτομα) χωρίζονται σε ορθολογικά (με βέβαιη, σταθερή, συνεπή γνώση του προσωπικού τους συμφέροντος) και σε ανορθολογικά (αβέβαια, ασυνεπή και ασταθή, χωρίς γνώση του προσωπικού τους συμφέροντος). Τα άτομα γνωρίζουν ποιο είναι το καλό τους, δηλαδή το ατομικό τους συμφέρον, η ωφέλεια και η χρησιμότητά τους. Οι λάθος γενικές κοινωνικές επιλογές μακροπρόθεσμα αναιρούνται. Τα άτομα γνωρίζουν με ποια εργαλεία και με ποιο τρόπο να αξιοποιούν αποτελεσματικά τους πόρους που διαθέτουν για να επιτύχουν και να αποκομίσουν τη μέγιστη ωφέλεια ή τη μεγιστοποίηση της ωφέλειάς τους. Τα άτομα έλκονται από αυτό που μεγιστοποιεί το ατομικό τους όφελος και απωθούνται από αυτό που τους προκαλεί ζημία. Οι κοινωνικές επιλογές πραγματοποιούνται από τα ίδια τα άτομα, με τη θέλησή τους και χωρίς επιτακτικότητα. Έτσι, η κοινωνία τείνει προς μια οικονομική ισορροπία (Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Επεκτείνοντας από τα άτομα στην κοινωνία των ατόμων, η χρήση του εργαλειακού ορθολογισμού ανάγεται στην περιγραφή των διάφορων οικονομικών μεταβολών (τιμών, παραγωγής), αναφορικά με το πώς η κοινωνία τείνει προς κάποια οικονομική ισορροπία (θεωρία της ισορροπίας, δηλαδή της ισοοριακής αρχής) (Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Στη βάση της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης που αποτελεί ένα μέρος της θεωρίας παιγνίων, η ορθολογική συμπεριφορά συστηματοποιήθηκε υπό το μοτίβο δράσης – αντίδρασης και ελαχίστου – μεγίστου από τους von Neumann και Morgenstern (1944). Έτσι, ένα παράδειγμα εξήγησης του εργαλειακού ορθολογισμού κατά τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης είναι το εξής: Έστω ότι δύο ή περισσότερα μέρη ή παίκτες έχουν να επιλέξουν έναν αριθμό από το 0 έως το 100. Ο παίκτης που θα επιλέξει τον πλησιέστερο αριθμό στο ήμισυ του 100, δηλαδή το 50, θα κερδίσει ένα χρηματικό έπαθλο. Την απάντηση, όμως, τη γνωρίζουν όλα τα διαπραγματευόμενα μέρη και γνωρίζουν ότι και οι υπόλοιποι το γνωρίζουν (δηλαδή, ο ένας προσπαθεί να σκεφθεί ποια θα είναι η εκτίμηση των άλλων, ώστε να επιλέξει την αμέσως πλησιέστερη απάντηση στο 50 για να κερδίσει το έπαθλο). Έτσι, ο καθένας τους καταλήγει στην

εξής σκέψη: αφού όλοι τείνουν στην ίδια απάντηση, τότε όλοι αναθεωρούν τις εκτιμήσεις τους προς τα κάτω, μέχρι σταδιακά να επιλέξουν το μηδέν (0). Κατ' αυτό τον τρόπο, το σημείο ισορροπίας αυτού του διαπραγματευτικού παιγνίου είναι το μηδέν (0). Δηλαδή, ο εργαλειακός ορθολογισμός χρησιμοποιείται για τη μεγιστοποίηση της ωφέλειας ή της χρησιμότητας των ατόμων και την ελαχιστοποίηση της ζημίας ή της απώλειας (Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Το σημείο που ο εργαλειακός ορθολογισμός έχει δεχθεί κριτική είναι εκείνο κατά το οποίο δεν παρέχει πληροφόρηση αναφορικά με το αν οι επιλογές των ατόμων είναι καλές ή κακές, ηθικές ή ανήθικες, δίκαιες ή άδικες. Καθότι ο σκοπός του είναι η μεγιστοποίηση της ατομικής ή συλλογικής ευημερίας, ανεξαρτήτως του περιεχομένου ή των μέσων επίτευξης της ευημερίας (δηλαδή με όποιο τρόπο και, άρα, κάποιο κόστος για τα άλλα άτομα). Ενδιαφέρεται για το τι είναι περισσότερο ωφέλιμο ή χρήσιμο και όχι καλό ή δίκαιο. Ακόμη, τα άτομα είναι δυνατό να μην είναι ψυχικά ασθενή, αλλά να μην είναι ούτε εργαλειακά ορθολογικά, διότι είναι δυνατό να μην γνωρίζουν ποιο είναι το ατομικό τους όφελος ούτε πώς να το επιτύχουν, λόγω έλλειψης πληροφόρησης ή αδυναμίας πρόσβασης σε αυτή, λόγω αλαζονείας, αφερεγγυότητας, αδιαφορίας, συναισθηματικής φόρτισης και προκατάληψης. Επίσης, δεν παρέχει καμία άλλη πληροφορία. Έτσι, ο τρόπος που ταξινομούνται οι επιλογές των ατόμων και ακόλουθα της κοινωνίας δεν είναι ένας αξιόπιστος τρόπος για το πώς θα επιτευχθεί μεγιστοποίηση του συλλογικού οφέλους (Kahneman, 2014· Βαρουφάκης, 2007· Βαρουφάκης, Θεοχαράκης, 2005· Γεωργακόπουλος, 2005).

Ο ως άνω ισχυρισμός συστηματοποιήθηκε μαθηματικά μέσα από το θεώρημα του αδυνάτου (Impossibility Theorem, Arrow, 1951), σύμφωνα με το οποίο, ενώ τα άτομα είναι εργαλειακά ορθολογικά, δηλαδή γνωρίζουν ποιο είναι το καλό τους και πώς να το επιδιώξουν και γνωρίζουν ότι και τα άλλα άτομα είναι εργαλειακά ορθολογικά, όταν η υπόθεση φθάνει σε επίπεδο κοινωνίας, αυτό δεν ισχύει· έτσι, δεν μπορεί αντίστοιχα να κατασκευαστεί μια συνάρτηση μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας, λόγω αδυναμίας του εκλογικού συστήματος και του τρόπου που είναι κατασκευασμένο, ως το πεδίο που προάγει τις εκτιμήσεις / προτιμήσεις / ψήφους / αποφάσεις των ατόμων.

Σύμφωνα με τον Arrow (1951), εντός του υπάρχοντος (καπιταλιστικού) συστήματος οργάνωσης μιας δημοκρατικής οικονομίας, οι κοινωνικές επιλογές πραγματοποιούνται

με δύο μεθόδους: (α) μέσω της ψήφου, όπου αποκαλύπτονται οι πολιτικές προτιμήσεις των ατόμων και (β) μέσω του μηχανισμού των τιμών της αγοράς, όπου αποκαλύπτονται οι οικονομικές, χρηματικές προτιμήσεις των ατόμων.

Οι δύο μέθοδοι είναι μεταξύ τους αντίθετες, καθώς εκφράζουν τη σύγκρουση συμφερόντων, όμως και στις δύο περιπτώσεις, τόσο οι πολιτικές όσο και οι χρηματικές προτιμήσεις οδηγούν στη λήψη αποφάσεων. Ειδικά στα μικτά συστήματα οργάνωσης δίδεται μεγαλύτερη έμφαση και βαρύτητα στον (α) τρόπο παρά στον (β). Σε άλλα συστήματα οργάνωσης μικρότερων κοινωνικών οντοτήτων που βασίζονται στη λήψη αποφάσεων εντός μιας δημοκρατικής οικονομίας, οι αποφάσεις συχνά λαμβάνονται από μεμονωμένα άτομα ή μικρότερες ομάδες ή υπό συνθήκες δοθέντων τοπικών παραδόσεων (ηθών, εθίμων). Στη δεύτερη περίπτωση το αποτέλεσμα οδηγεί αναπόφευκτα στη δικτατορία (Arrow, 1951).

Οπότε, κατά τον ίδιο (Arrow, 1951), υπάρχουν δύο διαθέσιμες επιλογές που οδηγούν στη λήψη αποφάσεων, η σύμβαση μεταξύ των ατόμων και η δικτατορία, παρ' όλο που αποτελούν δύο αναγκαστικές όψεις του ίδιου νομίσματος (της κοινωνικής επιλογής). Και οι δύο είναι βασισμένες στον εργαλειακό ορθολογισμό. Το ερώτημα κατά τον ίδιο, είναι το πώς μπορεί να κατασκευαστεί επισήμως μια διαδικασία μετάβασης από ένα σετ ατομικών προτιμήσεων σε ένα μοτίβο συλλογικής κοινωνικής λήψης αποφάσεων. Δηλαδή, το σύνολο των ατομικών ωφελειών ή χρησιμοτήτων αντιμετωπίζεται σαν μια διαδικασία συλλογικής απόφασης (κοινωνική επιλογή). Ωστόσο, θεωρούσε ότι η κοινωνική ευημερία αποτελεί μια ουτοπία, την οποία διατύπωσε, θεμελίωσε, συστηματοποίησε και απέδειξε μαθηματικά μέσα από το θεώρημα του αδυνάτου ή το παράδοξο του Arrow (Arrow's Paradox).

Ειδικότερα, διατύπωσε ότι είναι αδύνατο να συντεθούν ή να συναθροιστούν οι διατακτικές προτιμήσεις των ατόμων, προκειμένου τα άτομα να καταλήξουν σε μια και μόνο συλλογική προτίμηση της κοινωνίας. Ταυτόχρονα είναι αδύνατο: α) η προτίμηση κανενός ατόμου να μην επισκιάζει τις προτιμήσεις των υπολοίπων, β) αυτές που θα προκύψουν να μπορούν να φανούν χρήσιμες για τη λήψη απόφασης για το τι επιθυμεί να κάνει η κοινωνία και γ) η συλλογική προτίμηση να εκπροσωπεί όλα τα δρώντα υποκείμενα χωρίς αποκλεισμούς. Ενώ το σημείο που μεγιστοποιούνται οι ατομικές προτιμήσεις μπορεί να υπολογιστεί με τη συνάρτηση ωφέλειας ή χρησιμότητας, οι συλλογικές προτιμήσεις δεν μπορούν να υπολογιστούν με καμία συνάρτηση γιατί δεν

μπορεί να κατασκευαστεί τέτοια συνάρτηση μεγιστοποίησης της κοινωνικής ωφέλειας ή ευημερίας (Arrow, 1951).

Σύμφωνα με τον ίδιο, δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της ατομικής ωφέλειας ή χρησιμότητας και της κοινωνικής ευημερίας, γιατί τα άτομα προβαίνουν στις προτιμήσεις τους με βάση το ατομικό τους συμφέρον, το οποίο δεν συνάδει απαραίτητα με το κοινωνικό ενώ ταυτόχρονα να πληρούνται και τα ορισμένα ακόλουθα κριτήρια – αξιώματα, που αποτελούν και τις ελάχιστες προϋποθέσεις της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας (ΣΚΕ) (Arrow, 1951):

- i. Γενικότητα (universality, u). Η συνάρτηση απαιτείται να λειτουργεί το ίδιο αποτελεσματικά για όλες τις ατομικές προτιμήσεις, ανεξαρτήτως ποιες είναι αυτές. Όλα τα άτομα να αποδέχονται τους συνδυασμούς των αποφάσεων από την κοινωνία. Για παράδειγμα, το σύνταγμα μιας χώρας λειτουργεί ανεξαρτήτως πολιτικών κομμάτων και προγραμμάτων.
- ii. Αποτελεσματικότητα κατά Pareto (Pareto optimality, p). Η προτίμηση κάποιων ατόμων για ένα αγαθό βελτιώνει τη θέση (ωφέλειά) τους χωρίς να χειροτερεύει τη θέση κάποιων άλλων ατόμων ή κανενός και τότε αυτή η προτίμηση βελτιώνει τη συλλογική κοινωνική ευημερία. Αν ένα άτομο θεωρεί το x ως κατάλληλο για την κοινωνική ευημερία, τότε η κοινωνία το λαμβάνει υπ' όψιν ως γενικά καλό.
- iii. Μεταβατικότητα (transitivity, t). Έστω οι κοινωνικές προτιμήσεις x, y, z. Αν το αγαθό x είναι προτιμότερο από το αγαθό y και το αγαθό y είναι προτιμότερο από το αγαθό z, τότε το αγαθό x είναι προτιμότερο από το αγαθό z. Με αυτό τον τρόπο, η μεταβατικότητα αποκαλύπτει τις κοινωνικές προτιμήσεις. Αν οι προτιμήσεις δεν είναι μεταβατικές, δεν τις αποκαλύπτει και δεν είναι χρήσιμη και δεν μπορούν να δημιουργηθούν πολιτικά προγράμματα για τα δημόσια ζητήματα.
- iv. Ανεξαρτησία των άσχετων εναλλακτικών επιλογών (independence from the irrelevant alternatives, i). Κάθε κοινωνική επιλογή μεταξύ εναλλακτικών x και y δεν εξαρτάται από την κοινωνική αποτίμηση μεταξύ δύο άλλων (άσχετων) εναλλακτικών z και w, οι οποίες είναι άσχετες από τη συνάρτηση μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας.
- v. Απουσία δικτατορικής ισχύος, μη-δικτατορία (non-dictatorship, d). Οι προτιμήσεις κανενός ατόμου δεν τοποθετούνται υψηλότερα από τις προτιμήσεις όλων των υπολοίπων, γιατί αυτό ισοδυναμεί με δικτατορία.

Έτσι, η ΣΚΕ ορίζεται ως εξής: Έστω μια κοινωνία n ατόμων. Τότε η συναρτησιακή σχέση f για κάθε σύνολο ατομικών προτιμήσεων (διατάξεων) $\geq 1, \geq 2 \dots \geq n$ για τα n άτομα της κοινωνίας, προσδιορίζει μία και μόνο μία κοινωνική προτίμηση (διάταξη) $R=f(\geq 1, \geq 2 \dots \geq n)$. Η κοινωνική προτίμηση R είναι εξίσου συνεπής, όπως και οι ατομικές. Τέτοια συνάρτηση είναι αδύνατο να υπάρξει. Δηλαδή, η κοινωνία δεν είναι ικανή να επιλέξει ποιο είναι το καλό της, όπως είναι τα άτομα της κοινωνίας. Διότι, κατά τη σημειογραφία των προτιμήσεων και της επιλογής του Arrow (1951), ένα σύστημα λήψης αποφάσεων διαθέτει ορισμένα κοινώς αποδεκτά χαρακτηριστικά, με τα οποία μπορεί να ληφθεί απόφαση, οδηγώντας στην κοινωνική ευημερία, ανεξαρτήτως των προτιμήσεων των ψηφοφόρων. Και κάθε άτομο στην κοινωνία (ή ισοδύναμα κάθε κριτήριο απόφασης) δίνει μια συγκεκριμένη σειρά προτιμήσεων για το σύνολο των αποτελεσμάτων.

Ο λόγος που ο Arrow (1951) θεώρησε ότι είναι αδύνατο να κατασκευαστεί μια συνάρτηση που να σέβεται και να ικανοποιεί ταυτόχρονα και τις πέντε συνθήκες, είναι γιατί πάντα θα υπάρχει αμετάκλητη αντίθεση μεταξύ της iii και της v συνθήκης. Είτε οι προτιμήσεις των ατόμων θα είναι μη μεταβατικές και, συνεπώς, μη χρήσιμες αφού δεν θα αποκαλύπτουν τι επιθυμεί η κοινωνία για τη θέσπιση των δημόσιων πολιτικών είτε πάντα θα υπάρχει μια προτίμηση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων που θα υπερτερεί των υπολοίπων και, συνεπώς, θα τις εξουσιάζει ως δικτάτορας αφού δεν αφήνει περιθώρια για κοινωνική επιλογή. Γι' αυτό, καταλήγει ότι δεν υπάρχει η κοινωνική επιλογή. Παρά ταύτα, χωρίς τη μεταβατικότητα δεν θα συγκροτούνταν πλειοψηφίες (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων για τη συνολική διεύθυνση της ανάπτυξης στην ΕΕ) και δεν θα σχηματίζονταν προγράμματα αναπτυξιακών πολιτικών καθώς η ίδια συμπεριφέρεται ως η ελάχιστη προϋπόθεσή τους.

Η αρχική του ιδέα προέκυψε από τη συνθήκη της κοινωνικής επιλογής (σύμβαση), η οποία παραβιάζεται από το παράδοξο της ψηφοφορίας του Condorcet. Αν τρία άτομα, οι A, B, C, έρχονται σε ψηφοφορία μεταξύ δύο εναλλακτικών επιλογών, ενδεικτικά μεταξύ του x και του y (ειρήνη ή πόλεμος αντίστοιχα), τότε οι A και B (που αποτελούν την πλειοψηφία) θα επιλέξουν το x , έναντι του y αφού αυτό είναι υψηλότερα στην ιεράρχηση των προτιμήσεών τους και τότε ολόκληρη η κοινωνία θα συμπορευθεί με το x (ειρήνη). Αν, όμως, οι επιλογές είναι τρεις εναλλακτικές προτιμήσεις (παροπλισμός, ψυχρός πόλεμος, θερμός πόλεμος), τότε συμβαίνει το παράδοξο του Condorcet. Η πλειοψηφία θα επιλέξει κυκλικά το z , θερμό πόλεμο, το οποίο οδηγεί σε ατέρμονη

κυκλικότητα, όπου αντιβαίνει στον εργαλειακό ορθολογισμό. Το ατομικό όφελος δεν συνάδει με το συλλογικό γιατί αποκλείει από την ψηφοφορία έστω μία επιλογή, εδώ την τρίτη πλειοψηφία (τον παροπλισμό έναντι του πολέμου), και, συνεπώς, έστω ένα άτομο ισοδύναμα (Arrow, 1951).

Στις κυκλικές προτιμήσεις υπάρχει η εξής διπλή αντίφαση. Αφενός, το Α είναι προτιμότερο του C και το C είναι προτιμότερο του Α. Αφετέρου, αν το Α είναι προτιμότερο των Β και C, αποκλείεται από τη διαδικασία η πλειοψηφία αυτών των δύο. Αυτό σημαίνει, ότι κάθε κανόνας συνάρθρωσης στη δημοκρατία που βασίζεται στα πέντε αξιώματα οδηγεί σε μια αντιφατική απόφαση. Και αντίστροφα, κάθε κανόνας συνάρθρωσης προτιμήσεων που δεν οδηγεί σε αντίφαση, παραβιάζει έστω ένα από τα πέντε αξιώματα. Στην πράξη σημαίνει, ότι κάθε μία δημόσια πολιτική που ασκείται για κάθε μία δημόσια απόφαση που λαμβάνεται στηρίζεται στην παραβίαση των κριτηρίων – αξιωμάτων του. Άρα, για να μην παραβιάζει τα αξιώματα (συμβάσεις), προϋποθέτει να βασίζεται στην ισχύ – δύναμη (δικτατορία). Ο Arrow (1951) μέσω αυτού του παραδείγματος αναζητούσε μια κατάταξη του συστήματος ψηφοφορίας, δηλαδή μια ΣΚΕ (κανόνας συνυπολογισμού ή συνάρθρωσης προτιμήσεων), η οποία να μετατρέπει το σύνολο των προτιμήσεων σε ένα ενιαίο παγκόσμιο κοινωνικό κανόνα προτίμησης. Το οποίο αποτελεί το θεμελιώδες πρόβλημα των Οικονομικών της Ευημερίας (Τρίτο Θεώρημα των Οικονομικών της Ευημερίας).

Σε αντίθεση με τη Δημόσια Επιλογή που μελετά την οικονομική αδικία των πολιτικών αποφάσεων, στο θεώρημά του θεωρείται δεδομένο ένα δίκαιο σύστημα ψηφοφορίας (κώλυμα θεωρίας και θεωρήματος). Το βασικό ερώτημα του θεωρήματος επικεντρώνεται γύρω από το ποιες είναι εκείνες οι διαδικασίες για τις πολιτικές, τα δημόσια έργα, τους υποψήφιους στις εκλογές, τις κατανομές των απαιτήσεων του εισοδήματος και της εργασίας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας, που επιτρέπουν την άριστη απόφαση σε συλλογικό επίπεδο.

Μερικές παραδοχές του, που την ίδια στιγμή αποτέλεσαν και περιορισμούς στην εργασία του, είναι οι εξής (Arrow, 1951): Αρχικά, η διαμάχη μεταξύ των οικονομολόγων βρίσκεται στο αν το κοινωνικό κράτος είναι καλύτερο από κάποια άλλη μορφή κοινωνικής κατάστασης. Έπειτα, ακόμη και στη θεωρία χρησιμότητας του Bentham, το υπόδειγμα αναφέρεται σε δύο άτομα και το αποτέλεσμα των ατομικών τους χρησιμοτήτων, ενώ το επίπεδο δυσκολίας αυξάνεται όταν συγκρίνονται οι

χρησιμότητές τους, καθώς ούτε η ordinal ούτε η cardinal utility παρέχουν πληροφορίες που επιτρέπουν τη σύγκριση (όπως η ένταση της προτίμησης και η δικαιοσύνη που τη διέπει). Επιπλέον, η οικονομική ανάλυση της διαμόρφωσης των δημόσιων πολιτικών δεν μπορεί να μην περάσει μέσα από το σύστημα της ηθικής που πάντα προκύπτει. Ή δεν είναι ικανοποιητικό να ειπωθεί εάν ένα κοινωνικό κράτος είναι καλύτερο από ένα άλλο σύστημα οργάνωσης εξετάζοντάς το από οικονομική άποψη, ακόμη κι αν παραληφθεί το μέρος της σύγκρισης των ατομικών χρησιμοτήτων. Συν το γεγονός, ότι η επιλογή ενός προσώπου για την ηγεσία μιας δημοκρατικής κοινωνίας μέσα από έναν αριθμό υποψηφίων ισοδυναμεί με την επιλογή μιας κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή υποψήφιοι ίσον πολιτικές.

Οι επίσημα αποδεκτές πτυχές της συλλογικής κοινωνικής επιλογής μπορούν να περιγραφούν ως πτυχές ενός παιγνίου σύμφωνα με τις διατυπώσεις των von Neumann και Morgenstern (1944), έχοντας πρωτίστως διαχωρίσει και προσδιορίσει την οικονομική από την πολιτική συμπεριφορά ως τις δύο βασικές συνιστώσες του παιγνίου που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Το παίγνιο λειτουργεί ως εξής: ο μηχανισμός λήψης κοινωνικών αποφάσεων που διαμορφώνεται από τις ατομικές προτιμήσεις των παικτών επιτρέπει την παρερμηνεία των επιλογών τους μέσω των ενεργειών τους είτε γιατί αυτή η παρερμηνεία είναι επικερδής για τα ίδια βάσει του ορθολογισμού (μεγιστοποίηση προσωπικής ωφέλειας, βελτιστοποίηση ατομικής θέσης) είτε γιατί μέσω της ωφέλειας των άλλων ωφελούνται και οι ίδιοι. Όλα τα άτομα της κοινωνίας υποθέτει ότι είναι ορθολογικά σκεπτόμενα. Ο βασικός όμως περιορισμός προκύπτει από το γεγονός, ότι ο Kenneth Arrow ήταν μαθηματικός και εξέτασε την οικονομική και πολιτική συμπεριφορά των ατόμων και του συνόλου υπό τους νόμους των μαθηματικών. Κάτι, που οδηγεί στην απομάκρυνση από τον προσδοκώμενο στόχο, ο οποίος συμπλέει με τον προσδιορισμό της ποιοτικής διάστασης της ανάπτυξης. Κατ' αυτό τον τρόπο, προσέκρουσε στην υποκειμενικότητα του ζητήματος της αξίας της κρίσης των ατόμων αναφορικά με το τι είναι χρήσιμο και τι οδηγεί στην ευημερία και προσανατολίστηκε στην αντιστροφή του βασικού του ερωτήματος: είναι οι αξίες κρίσης μεταξύ των ατόμων σύμφωνες μεταξύ τους;

Η απάντηση του Arrow ήταν ότι κανένα σύστημα (ή σύμβαση) με αυτά τα χαρακτηριστικά δεν εγγυάται ότι θα οδηγήσει στην κοινωνική ευημερία, μόνο σε περίπτωση που οι προτιμήσεις της κοινωνίας ταυτίζονται με τις προτιμήσεις ενός ατόμου (δικτατορία) και έτσι ικανοποιούνται οι αποφάσεις όλων των ατόμων. Αλλά η

δικτατορία δεν εκφράζει τις αποφάσεις όλων των ατόμων του κοινωνικού συνόλου και, άρα, ούτε και τότε οδηγεί στην κοινωνική ευημερία.

Συνεπώς, κατά τον Arrow (1951), συνάρτηση που να εκφράζει την κοινωνική ευημερία δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει. Το θεώρημά του για την κοινωνική επιλογή θεωρείται επαναστατικό ενάντια στην επικρατούσα τάση της εποχής για τα οικονομικά της ευημερίας του 1930–1940, αφού αμφισβήτησε ένα από τα δέκα κυρίαρχα δόγματα, που ερμήνευαν τον τρόπο που συμπεριφέρεται η κοινωνική ευημερία μέχρι εκείνη τη στιγμή (Grofman, 2004). Κατ' αυτό τον τρόπο, ο Arrow εντόπισε ότι η αδυναμία της ευημερίας δεν βρίσκεται στην αντίδραση των ψηφοφόρων κατά την εκλογική διαδικασία, αλλά στη δομή των προτιμήσεών τους (ιεραρχία, δεδομένες επιλογές, δεδομένος συνδυασμός αποτελεσμάτων). Γι' αυτό και καμία κυβέρνηση εν μέσω τέτοιας αδυναμίας δεν μπορεί να υιοθετήσει ορθολογικές πολιτικές. Διότι, ό,τι και να κάνει, πάντα η πλειοψηφία προτιμά κάτι άλλο (Downs, 1957).

Εν κατακλείδι, το πρόβλημα της αδυναμίας βρίσκεται στον τρόπο που είναι κατασκευασμένο το ίδιο το εκλογικό σύστημα και όχι στις προτιμήσεις των ατόμων. Συνακόλουθα, η περιφερειακή ανάπτυξη ως θέμα διαχείρισης των πόρων και των πολιτικών εμποδίζεται από τις αποφάσεις, που λαμβάνουν τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας ενώ είναι αποτελεσματικότερο να διευθύνεται αποκεντρωμένα από τους περιφερειακούς φορείς αποφάσεων. Ως εκ τούτου, προτείνεται η αλλαγή του πεδίου ορισμού με την αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση καθώς η αναγκαιότητα της αντιστροφής τέθηκε ήδη με την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας στον πυλώνα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης της Πολιτικής Συνοχής (CEC, 2009a, 2009b· Sapir, et.al., 2004). Η διαπραγμάτευση είναι η πλέον κατάλληλη μέθοδος διαχείρισης της περιφερειακής ανάπτυξης αφού δεν προσκρούει στο οργανωτικό πλαίσιο των κρατών-μελών ούτε σε κανένα σύστημα ψηφοφορίας, προάγει την πλήρη συμμετοχή και την απόλυτη συνεργασία των δρώντων υποκειμένων, ισχυροποιεί τον ασθενή ρόλο της περιφέρειας και μεγιστοποιεί το υπό διανομή όφελος.

Για την αντιστροφή αξιοποιούνται ακόλουθα οι θεωρίες της επιστημονικής βιβλιογραφίας, που αποδεικνύουν ότι τα άτομα είναι σε θέση να λάβουν τις σωστές αναπτυξιακές αποφάσεις, ακόμη και σε συνθήκες περιορισμένου ορθολογισμού και αβεβαιότητας. Με αυτό τον τρόπο τεκμηριώνεται ότι η περιφερειακή ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται εξαιτίας του λανθασμένου συστήματος

διαχείρισης και όχι του γνωστικά περιορισμένου μηχανισμού αντίληψης των ληπτών αποφάσεων (γεγονός που επιχειρεί να διορθώσει η ΔΔ με το προτεινόμενο υπόδειγμα γενικής ισορροπίας).

3.6.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η Θεωρία Περιορισμένης Ορθολογικότητας (Bounded Rationality) απαντά στις αρχές του εργαλειακού ορθολογισμού, εξηγώντας ότι τα άτομα της κοινωνίας και της οικονομίας είναι μεν ορθολογικά όντα, δηλαδή γνωρίζουν πώς να καταναείμουν τα μέσα που διαθέτουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο και να λάβουν τις αντίστοιχες αποφάσεις δεδομένης της σπανιότητας πόρων, αλλά διαθέτουν περιορισμένες γνωστικές ικανότητες. Δηλαδή, ενώ έχουν τη δυνατότητα και την επιθυμία να λάβουν την καλύτερη δυνατή απόφαση, περιορίζονται από τον όγκο της πληροφορίας όπου αδυνατούν να διαχειριστούν ή έχουν περιορισμένη πρόσβαση και χρόνο στη διάθεσή τους. Γεγονός που αποκαλύπτει την αδυναμία του μηχανισμού αντίληψης του ανθρώπου. Διακρίνεται σε δύο είδη ορθολογικότητας: (α) Στην ουσιαστική ορθολογικότητα, όπου χρησιμοποιεί το οικονομικό μοντέλο της λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με το οποίο τα δρώντα υποκείμενα ξεπερνούν την αδυναμία με τον καθορισμό των στόχων τους. (β) Στη διαδικαστική ορθολογικότητα, όπου ο καθορισμός των στόχων εξαρτάται από τις αντικειμενικές συνθήκες και τον τρόπο καθορισμού των στόχων. Και στις δύο περιπτώσεις, οι λήπτες των αποφάσεων ως δρώντες περιορισμένης ορθολογικότητας, μπορούν να λάβουν τις σωστές αποφάσεις μεταξύ των διαθέσιμων εναλλακτικών ακόμη και με τις ελάχιστες πληροφορίες, αρκεί να διαμορφώσουν τα διαθέσιμα δεδομένα (Simon, 1991). Συνοπτικά, ορισμένα άτομα αποτυγχάνουν τη μεγιστοποίηση του κέρδους εξαιτίας της έλλειψης ολοκληρωμένης πληροφόρησης και του κόστους συλλογής των πληροφοριών για τη λήψη μιας απόφασης ενώ οι ειδικοί αντιλαμβάνονται διαφορετικά και πιο εύκολα αυτό στο οποίο έχουν εντυφύσει, λόγω εμπειρίας. Γίνεται φανερό, ότι η καλύτερη εναλλακτική απόφαση είναι αναγκαίο να λαμβάνεται όσο πιο κοντά στο παρόν, προβλέποντας όσο περισσότερο γίνεται την πιθανή έκβασή της κατά Bayes. Η θεωρία μπορεί να έχει εφαρμογή στη βιομηχανική καινοτομία και εξηγεί πλήρως τις συνθήκες λήψης αποφάσεων με τα δεδομένα της εδαφικής συνιστώσας της Πολιτικής Συνοχής (Camagni, 2002, 2008· Dosi, 1982· Nelson, Winter, 1982).

3.6.3. Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ

Η Θεωρία Προοπτικής (Prospect Theory) εξηγεί ότι οι αποφάσεις διακρίνονται σε ακίνδυνες και ρισκώδεις. Οι άνθρωποι τείνουν να αποστρέφονται τη ζημία ή τον πόνο της απώλειας περισσότερο από ό,τι επιθυμούν ή απολαμβάνουν το κέρδος από ένα ισοδύναμο ποσό. Το παραπάνω συμβαίνει επειδή ο ανθρώπινος νους είναι επιρρεπής στα συστηματικά σφάλματα. Τα σφάλματα είναι η αιτία δημιουργίας πολλών προκαταλήψεων και πολλών προειλημμένων αποφάσεων, ακόμη και αν αυτές δεν είναι εργαλειακά ορθολογικές και οφείλονται στον τρόπο κατασκευής του μηχανισμού αντίληψης των ατόμων (Kahneman, 2014). Σύμφωνα με τη θεωρία, τα άτομα δεν λαμβάνουν εργαλειακά ορθολογικές αποφάσεις εξαιτίας του μηχανισμού της νόησης και όχι επειδή τα συναισθήματα αλλοιώνουν τη σκέψη (θεώρημα ευρετικής διαθεσιμότητας). Η ευρετική διαθεσιμότητα εξηγεί γιατί κάποια ζητήματα κατέχουν περίοπτη θέση στο νου των ανθρώπων ενώ κάποια άλλα παραμελούνται. Αυτό οφείλεται στο κατά πόσο τα ανασύρουν εύκολα από τη μνήμη τους, δηλαδή αν έχουν επαρκείς πληροφορίες γι' αυτά και αντίστροφα (διαθεσιμότητα πληροφοριών). Άρα, ο εργαλειακός ορθολογισμός αμφισβητείται και όχι από κάποια διαταραχή των ψυχικά ασταθών ατόμων. Ούτως ειπείν, στην περίπτωση της περιφερειακής ανάπτυξης ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ τα άτομα είναι πιθανό να προβούν στη λήψη λάθος αποφάσεων. Οπότε, απαιτείται να εγγυηθεί τη βέλτιστη συλλογική, κοινωνική απόφαση μια υπέρτερη οντότητα, δηλαδή ένας θεσμός ως συλλογικά κεκτημένο αγαθό, όπως η περιφέρεια.

3.6.4. ΤΟ ΘΕΩΡΗΜΑ ΑΤΕΛΕΙΑΣ Ή ΜΗ-ΠΛΗΡΟΤΗΤΑΣ

Στο Θεώρημα Ατέλειας ή Μη-Πληρότητας (Incompleteness Theorem) ισχύει ότι: (ii) Εάν ένα (λογικό ή αξιωματικό τυπικό) σύστημα είναι συνεπές, δεν μπορεί να είναι πλήρες. Μια θεωρία είναι συνεπής, όταν δεν οδηγεί σε αντιφάσεις. Δηλαδή, όταν για κάθε πρόταση της θεωρίας υπάρχουν τυπικές αποδείξεις, ώστε να ισχύει τόσο η πρόταση όσο και η άρνησή της. Αν σε μια θεωρία βρεθεί έστω και μια αντίφαση, δηλαδή η θεωρία είναι ασυνεπής, τότε κάθε πρόταση αποδεικνύεται. Μια θεωρία είναι πλήρης, όταν για κάθε πρόταση που ισχύει υπάρχει τυπική απόδειξη που να

αποδεικνύει την πρόταση. Αυτό σημαίνει ότι σε μια θεωρία με αξιώματα που είναι συνεπή (που δεν οδηγούν σε αντιφάσεις) μπορεί να κατασκευαστεί μια πρόταση που να είναι αληθής και να μην μπορεί να αποδειχθεί τυπικά από τα αξιώματα ότι είναι αληθής. Άρα, η θεωρία δεν είναι πλήρης. (ii) Η συνέπεια των αξιωμάτων δεν μπορεί να αποδειχθεί μέσα στο δικό τους σύστημα (Gödel, 1931).

Ο τύπος που προκύπτει από τα ως άνω, ο Gödel (1931) ισχυρίζεται ότι δεν είναι εφικτός σε ένα δεδομένο επίσημο σύστημα. Εάν ήταν αποδεδειγμένος, το σύστημα θα ήταν ψευδές. Έτσι, θα υπάρχει πάντα τουλάχιστον μία αληθινή, αλλά μη αποδεδειγμένη δήλωση. Δηλαδή, για κάθε υπολογιστικά απαριθμημένο σύνολο αξιωμάτων για την αριθμητική (δηλαδή ένα σετ, που μπορεί κατ' αρχήν να εκτυπωθεί από ένα εξιδανικευμένο υπολογιστή με απεριόριστους πόρους), υπάρχει ένας τύπος που είναι αληθινός για την αριθμητική, αλλά δεν είναι αποδεδειγμένος σε αυτό το σύστημα. Από τα παραπάνω προκύπτει ως γενικό συμπέρασμα, ότι η μαθηματική αλήθεια δεν είναι ταυτόσημη με την τυπική απόδειξη. Με άλλα λόγια, κάτι υπάρχει ή δεν υπάρχει επειδή δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι δεν υπάρχει. Έτσι, το θεώρημα του αδυνάτου (Arrow, 1951), το οποίο ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει σύστημα που μεγιστοποιεί την κοινωνική ευημερία (ΣΚΕ), είναι και συνεπές και πλήρες. Οπότε, το θεώρημα της ατέλειας αποδυναμώνει το εκλογικό σύστημα ως πεδίο ορισμού του θεωρήματος του αδυνάτου, αφήνοντας το περιθώριο να αντικατασταθεί από το πεδίο ορισμού της διαπραγμάτευσης, που είναι και το αντικείμενο της ΔΔ.

Ειδικότερα, κάθε δήλωση του θεωρήματος περιλαμβάνει αντιφάσεις, δηλαδή τις εξής ασυνέπειες: Δεν υπάρχει μια γενική συνάρτηση προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας που να σέβεται και να ικανοποιεί ταυτόχρονα και τα πέντε αξιώματα (γενικότητα, αποτελεσματικότητα κατά Pareto, μεταβατικότητα, ανεξαρτησία άσχετων εναλλακτικών επιλογών, απουσία δικτατορικής ισχύος). Ως αποτέλεσμα, η αδυναμία της ευημερίας δεν βρίσκεται στην αντίδραση των ψηφοφόρων κατά την εκλογική διαδικασία, αλλά στη δομή των προτιμήσεών τους (ιεραρχία, δεδομένες επιλογές, δεδομένος συνδυασμός αποτελεσμάτων).

Αρχικά, μέσω της κυκλικότητας, το θεώρημα αποκλείει από την ψηφοφορία έστω μια πλειοψηφία ή ισοδύναμα μια επιλογή, η οποία αποτελεί ταυτόχρονα και πρόταση – θέση και αντίφαση της θεωρίας. Δηλαδή, όταν αποδέχεται την ύπαρξη της κυκλικότητας (ο Α έναντι του Β, ο Β έναντι του Γ, ο Γ έναντι του Α), αλλά μέσω αυτής

αποδέχεται και την αντίφασή της (ότι ο Γ αποκλείει τον A), τότε δέχεται ότι ισχύει τόσο η πρόταση όσο και η άρνησή της (ασυνεπής).

Στη συνέχεια, το τρίτο και το πέμπτο αξίωμα αλληλοεξουδετερώνονται ως ασυμβίβαστα. Η μεταβατικότητα προϋποθέτει έστω και μια προτίμηση (ή ισοδύναμα ένα άτομο), που να επιλέγεται από μια πλειοψηφία (έστω ένα άτομο παραπάνω) έναντι των άλλων δύο. Αυτομάτως, αυτή η επιλογή μετατρέπεται στο δικτάτορα που εξουσιάζει τις άλλες δύο προτιμήσεις (ή τα άλλα δύο άτομα ή τις άλλες δύο πλειοψηφίες). Όμως, στη μεταβατικότητα οφείλεται η δημοκρατία (το πεδίο ορισμού της συνάρτησης). Όλες οι πλειοψηφίες των ατόμων και όλα τα προσφερόμενα πολιτικά προγράμματα οφείλονται στη μεταβατικότητα. Το προηγούμενο είναι ασυμβίβαστο με τη δικτατορία (ασυνεπής). Έπειτα, αποδέχεται ως υπόθεση την ύπαρξη συναρτήσεων ατομικών χρησιμοτήτων, αλλά αποκλείει την κατασκευή μιας γενικής συλλογικής συνάρτησης, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα των ατομικών (ασυνεπής).

Επιπλέον, εισάγει τις ατομικές αξίες (individual values) ισοδύναμα με τις ατομικές προτιμήσεις (preferences). Όταν τα άτομα δεν μπορούν να συμφωνήσουν και στα πέντε αξιώματα για την κατασκευή της συνάρτησης, αρκούνται στη μερική ικανοποίηση των αιτημάτων ή συνθηκών αυτών, με βάση τι είναι πιο κοντά στις αξίες τους. Οι αξίες χαλαρώνουν τα αξιώματα αφού είναι κάτι μη επαρκώς προσδιορισμένο και γενικότερο των χρησιμοτήτων (utilities) που εμπεριέχουν οι προτιμήσεις, αφήνοντας περιθώρια απόκλισης και διατύπωσης νέων δηλώσεων ή υποθέσεων από τα αξιώματα.

Συνεπώς, για την αποφυγή των αντιφάσεων απαιτείται η χαλάρωση των αξιωμάτων, αλλά αυτό προϋποθέτει, αφενός, να αποδειχθεί ότι το παράδοξο του Condorcet είναι άτοπο. Δηλαδή, ούτε οι ατομικές προτιμήσεις είναι κυκλικές ούτε η ψηφοφορία με συλλογικές προτιμήσεις είναι κυκλική, διότι επάνω σε αυτό τον ισχυρισμό στηρίζεται. Αφετέρου, προϋποθέτει να δημιουργηθεί ένα εργαλείο μέτρησης της έντασης της ωφέλειας και της χρησιμότητας και έπειτα να συγκριθούν οι ατομικές προτιμήσεις μεταξύ τους, δηλαδή κάτι επιπλέον της ordinal και της cardinal utility. Πρόσθετα, προϋποθέτει να υπολογισθεί η ένταση διαχρονικά. Κατά τον Kahneman (2014), η ωφέλεια με τη μορφή που της απέδωσε ο Bernoulli³⁵ όπου ισχύει ως σήμερα, έχει ένα

³⁵ Κατά τον Daniel Bernoulli (1738, αναφέρεται στο Kuhn, Tucker, 1958), οι άνθρωποι δεν ακολουθούν τη νομισματική αξία ως δείκτη για τις προτιμήσεις, αλλά μάλλον την *ηθική αξία* των χρημάτων. Επιπλέον, σε μια κατάσταση που περιλαμβάνει κίνδυνο, επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την αναμενόμενη αξία της ηθικής αξίας ή αυτό που έχει ονομαστεί *ηθική*

αδύνατο σημείο, την ελλείπουσα μεταβλητή, κατά τη θεωρία προοπτικής. Αυτό είναι το σημείο αναφοράς, δηλαδή η προηγούμενη κατάσταση, με την οποία συγκρίνονται και αξιολογούνται τα οφέλη και οι ζημίες.

Επεξηγηματικά, σύμφωνα με το θεώρημα του Gödel, τα αξιώματα δεν μπορούν να αποδειχθούν μέσα στη θεωρία, αφού είναι αντιφατικά και δείχνουν ότι η θεωρία αντίκειται στον εαυτό της. Αλλά αν το θεώρημα μπορεί να αποδειχθεί μέσω των αξιωμάτων του, όπως και αποδεικνύεται αφού υπάρχει έστω μία αντίφαση, τότε η θεωρία έχει έναν κανόνα που αντίκειται στον εαυτό της, επομένως η θεωρία είναι ασυνεπής, όπως και είναι. Άρα, αν η θεωρία είναι συνεπής και αποδεικνύεται, τότε τα αξιώματα δεν αποδεικνύονται μέσα σε αυτή (δηλαδή, είναι αληθές ότι δεν αποδεικνύονται). Όμως, κατά τον Gödel, οι έννοιες *δεν αποδεικνύεται* και *είναι αληθές* μέσα στο ίδιο σύστημα (εν προκειμένω του Arrow) είναι αντικρουόμενες. Πώς είναι αληθές (ότι δεν υπάρχει τέτοια συνάρτηση), αφού δεν αποδεικνύεται; Συνεπώς, η θεωρία δεν είναι πλήρης (μη-πλήρης).

Από την άλλη, εάν δεν είναι αληθές, τότε είναι ψευδές (δηλαδή υπάρχει τέτοια συνάρτηση, η θεωρία είναι συνεπής, δηλαδή είναι όντως ψευδής). Και ο κανόνας μπορεί να αποδειχθεί μέσα σε αυτή. Τότε τα αξιώματα μπορούν να αποδειχθούν μέσα στη θεωρία και η θεωρία είναι ασυνεπής, εφόσον τα αξιώματα και αποδεικνύονται και αντικρούονται από τη θεωρία. Δηλαδή, δεν έχει κατασκευαστεί μια γενική ΣΚΕ, αλλά εφόσον δεν έχει κατασκευαστεί, δεν μπορεί να αποδειχθεί και ότι δεν υπάρχει. Όμως κατά τον Gödel (1931) δεν μπορεί να διερευνηθεί αν οι παραπάνω δηλώσεις είναι αληθείς ή ψευδείς με τα μέσα που δίνει το ίδιο το σύστημα (τόσο το εκλογικό όσο και το σύστημα των πέντε κανόνων του θεωρήματος). Για να αποδειχθούν αυτές οι δηλώσεις, προϋπόθεση είναι να ισχύει ένα άλλο σύστημα αξιωμάτων ακόμα πιο ευρύ, που να εμπεριέχει το προηγούμενο. Έτσι, όμως, παραμένει η αδυναμία να αποδειχθεί το ευρύτερο αυτό σύστημα και απαιτείται κάτι ακόμα πιο ευρύ.

Συνοπτικά, το θεώρημα του αδυνάτου δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα και συνεπές και πλήρες. Δηλαδή, δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα σωστό και λάθος. Επίσης, δεν μπορεί να κάνει αυτο-αναφορά, δηλαδή δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι δεν υπάρχει ΣΚΕ, αφού

προσδοκία. Ομοίως, οι οικονομικοί δρώντες της ΔΔ δεν διαπραγματεύονται για το οικονομικό κέρδος που προκύπτει από την αναπτυξιακή διαδικασία, αλλά για την ωφέλεια που γεννά αυτό το κέρδος (βλ. Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ).

δεν υπάρχει (παράδοξο). Συνεπώς, δεν μπορεί να ισχύει στο πεδίο ορισμού της συνάρτησης (σύστημα ψηφοφορίας). Ακόμη, δεν μπορεί να δέχεται τα αξιώματα (πέντε συνθήκες) σαν παραδοχές, επειδή δεν μπορούν να αποδειχθούν και ίσως δεν έχουν νόημα για την κοινωνία. Οι πέντε παραδοχές (συνθήκες) δεν μπορούν να αποδειχθούν με τα αξιώματα του (ίδιου) συστήματος, γιατί αναφέρονται ακριβώς σε αυτά τα αξιώματα, των οποίων αποτελούν λογική συνέπεια.

Οπότε, μεταβάλλοντας το πεδίο ορισμού του θεωρήματος του αδυνάτου (εκλογικό σύστημα του Arrow), γίνεται αποδεκτό ότι δεν έχει την ίδια δύναμη για την κοινωνική ευημερία όταν αυτή εκφράζεται σε όρους περιφερειακής ανάπτυξης. Άρα, το πρόβλημα της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας βρίσκεται στο σύστημα λήψης των συλλογικών αποφάσεων. Αν αυτό μεταβληθεί και αντιστραφεί από σύστημα ψηφοφορίας σε σύστημα διαπραγμάτευσης, τότε η απόλυτη συνεργασία των ληπτών αποφάσεων είναι μια εφικτή κατάσταση. Η αναγκαιότητα της αντιστροφής έχει εκφραστεί και στα κείμενα της Πολιτικής Συνοχής με την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας σαν αντιστάθμισμα στο μηχανισμό της αγοράς που λειτουργεί μέσω χρηματικών ψήφων (Barca, 2009a, 2009b· CEC, 2009a, 2009b· Sapir, et.al., 2004).

Επιπλέον, η γενικότερη αστοχία της θεωρίας της δημόσιας επιλογής (μέρος της οποίας αποτελεί το θεώρημα του αδυνάτου) συνοψίζεται στο γεγονός, ότι η ίδια προσπαθεί να ερμηνεύσει την αποτυχία της συλλογικής κοινωνικής ευημερίας, χρησιμοποιώντας εργαλεία προσδιορισμού του ατομικού / ιδιωτικού συμφέροντος. Αυτό από μόνο του ως γεγονός ενέχει εσωτερική αντίφαση και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεθοδολογικά για την ανάπτυξη των εδαφικών περιοχών. Οι θεωρητικοί του κινήματος, παρασυρόμενοι από την εμφάνιση του φιλελεύθερου ρεύματος, που διείσδυσε στην κοινωνία, την οικονομία και την πολιτική, θεώρησαν ότι μπορούν να δανειστούν εργαλεία της ιδιωτικής (αγοραίας) οικονομίας, ώστε να ερμηνεύσουν τη δημόσια (κοινωνική) οικονομία. Αυτά τα δύο, όμως, διακρίνονται από αντικρουόμενα συμφέροντα ως προς το σκοπό και ως προς τα μέσα επίτευξής τους. Η πρώτη ερμηνεύει τη μεγεθυντική πορεία του ατομικού κέρδους και των ατομικών υποθέσεων, που είναι διάφορα του συλλογικού καλού και η δεύτερη ερμηνεύει την πορεία της συλλογικής ωφέλειας και των δημόσιων υποθέσεων, των οποίων η προϋπόθεση και ο αυτοσκοπός είναι η κοινωνική ευημερία. Το υπόδειγμα win-win-win με την εισαγωγή της έννοιας της ευαισθητοποίησης προτείνει μια ενδιάμεση λύση, προσδίδοντας την κοινωνική

ιδιότητα τόσο στον τρίτο διαπραγματευόμενο εταίρο όσο και στη διαδικασία της τοπικής / περιφερειακής ανάπτυξης.

3.6.5.Ο ΚΑΝΟΝΑΣ BAYES ‘Η ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ BAYES ΤΟΥ HARSANYI

Ο Κανόνας Bayes ή Συμπερασματολογία κατά Bayes του Harsanyi εξηγεί ότι στη λήψη αποφάσεων με ατελή πληροφόρηση ή υπό συνθήκες αβεβαιότητας ή κατά Μπέυζ συμπερασματολογία, η δεσμευμένη (ή τρέχουσα) πιθανότητα είναι ανάλογη της αρχικής πιθανότητας· δηλαδή, η αρχική εκτίμηση για ένα γεγονός μετρά το βαθμό αλήθειας της πιθανότητας του γεγονότος (Harsanyi, 1967). Ειδικότερα, κατά τις σχέσεις δράσης και αντίδρασης (παίγνια ή διαδικασίες λήψης αποφάσεων), όπου οι παίκτες ή λήπτες αποφάσεων δεν έχουν πλήρη πληροφόρηση για κάθε πιθανό αποτέλεσμα, η πληροφόρηση λέγεται ασύμμετρη ή πρόβλημα της απροσδιοριστίας καθότι είναι δυνατόν κάποιος να διαθέτει περισσότερες πληροφορίες από τον άλλο (άνιση κατανομή πληροφορίας). Συνεπώς, η καλύτερη γνώση της αξίας του αποτελέσματος για τον άλλο τον οδηγεί σε πλεονεκτική θέση στη διαδικασία ή το παίγνιο. Δηλαδή, οδηγεί έναν παίκτη σε λήψη καλύτερης απόφασης (αποτελεσματικότερα κίνητρα, στρατηγική, απολαβές). Η ατελής πληροφόρηση συνήθως εντοπίζεται στα κίνητρα του άλλου, που απορρέουν από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του (όπου συχνά δεν είναι γνωστά στον άλλο παίκτη ή λήπτη απόφασης) και καθορίζουν τις κινήσεις του. Ένας τρόπος περιορισμού της ατέλειας κατά Harsanyi και Bayes είναι η κατασκευή ενός μεγαλύτερου συστήματος λήψης απόφασης ή παιγνίου που να εμπεριέχει τη διαδικασία λήψης απόφασης ή το παίγνιο και να συμπεριλαμβάνονται σε αυτό όλα τα πιθανά κίνητρα και όλες οι πιθανές εκβάσεις. Αυτή τη θέση συνήθως καταλαμβάνει η κοινωνία, η οποία επιλέγει τον τύπο του αντιπάλου για κάθε λήπτη απόφασης εντός της.

Με αναγωγή στο ζητούμενο της ΔΔ, το μεγαλύτερο σύστημα είναι η περιφέρεια σε σχέση με μια τοπική κοινωνία ή έναν μικρό τόπο. Η περιφέρεια αποκτά την ιδιότητα του μπεϋζιανού παίκτη. Έτσι, σε μια ταξινόμηση των προτιμήσεων των μελών της τοπικής κοινωνίας που θα γίνουν αποφάσεις που θα γίνουν μέτρα αναπτυξιακής πολιτικής, η πρώτη επιλογή προκρίνεται ως η επικρατέστερη και ως αποτέλεσμα επίδρασης του συστήματος αξιών της περιφέρειας, που διαμορφώνει τις κοινωνικά επιθυμητές λύσεις. Δηλαδή, το εξωτερικό περιβάλλον γίνεται διακριτός παίκτης και

υποδεικνύει την άριστη απόφαση. Ωστόσο, υπάρχει η πιθανότητα τα μέλη της κοινωνίας μιας περιφέρειας να μην μπορούν να οδηγηθούν σε άριστες αποφάσεις και εδώ τοποθετείται η επιδιαιτησία ως θεσμός και ως πρώτος παράγοντας μεταξύ ίσων, που αντιμετωπίζει το πρόβλημα της απροσδιοριστίας κατά Harsanyi. Οπότε, ο χώρος της εγγύτητας ή το οριοθετούμενο περιβάλλον της περιφέρειας λειτουργεί ως ο φορέας που μειώνει την αβεβαιότητα, ο οποίος λειτουργεί μέσω της κοινωνικοποίησης των πληροφοριών, της ενίσχυσης της συνεργασίας και της προσφοράς του γνωστικού υποστρώματος που αντιπροσωπεύεται κυρίως από την τοπική αγορά εργασίας (Camagni, 2002, 2008). Στην πράξη σημαίνει, ότι οι μπεϋζιανές περιφέρειες προκρίνουν αποφάσεις, που διαμορφώνονται από το ενιαίο σύστημα αξιών τους και την εδαφική φυσιογνωμία τους.

3.6.6. Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΥΩΝΥΜΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Η Θεωρία Πολυπλοκότητας και η Θεωρία Πολυωνυμικού Χρόνου (Complexity Theory, Multinomial Time Series) εξηγούν ότι κάθε σύστημα λήψης αποφάσεων, ατόμων ή υπολογιστικό, συναρτάται από τον όγκο των διαθέσιμων προς επεξεργασία πόρων και τη μεταβλητή του χρόνου ως τους άγνωστους παράγοντες, που δυσχεραίνουν τη διαμόρφωση του αποτελέσματος. Σύμφωνα με αυτή τη συλλογιστική, αν μια ομάδα ατόμων αφηθεί να αποφασίσει μόνη της με βάση τον όγκο των άγνωστων και των γνωστών πληροφοριών που απαιτούνται για τη λήψη μιας απόφασης και με βάση τον αριθμό των συνδυασμών μεταξύ τους, ενδεχομένως να οδηγηθεί στην ισορροπία³⁶, δηλαδή στην άριστη επιλογή ή στη μεγιστοποίηση της συλλογικής ωφέλειας, μετά από δεκάδες χρόνια· ακόμη και με τη βοήθεια εξιδανικευμένου υπολογιστή. Για την αντιμετώπιση των περιορισμών, οι θεωρίες εξετάζουν τη λήψη αποφάσεων με όσο το δυνατόν μειωμένο τον όγκο των άγνωστων πληροφοριών και όσο πιο κοντά στο παρόν καθώς η χρονική καθυστέρηση ενέχει θυσία ή κόστος για τους λήπτες αποφάσεων (κόστος της μη λήψης απόφασης ή κόστος ευκαιρίας και διατήρησης ενός ανεπίλυτου προβλήματος). Επιτυγχάνεται με τη διαμεσολάβηση και την εισαγωγή ενός πρώτου μεταξύ ίσων παράγοντα, που εγγυάται το αποτέλεσμα (Cai, et.al., 2012· Daskalakis, et.al., 2008· Daskalakis, Papadimitriou, 2005).

³⁶ Στη Φυσική Επιστήμη ονομάζεται αδράνεια, στην Οικονομική ισορροπία τιμών.

Με αναγωγή της υπόθεσης στο ζητούμενο της ΔΔ, αν η λήψη απόφασης εξαρτάται από τον όγκο των γνωστών και άγνωστων δεδομένων σε σχέση με τον διαθέσιμο χρόνο, τότε κάθε δημόσια αλληλεπίδραση με στόχο την ανάπτυξη είναι αδύνατη στο παρόν. Υπό αυτή τη συνθήκη, η περιφερειακή ανάπτυξη είναι μια υποθετική κατάσταση, που δεν θα επέλθει ποτέ. Ειδικότερα, η ανάπτυξη είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, που αποτελεί μια κατάσταση προόδου ως αποτέλεσμα της συνάθροισης των κοινωνικά επιθυμητών αποφάσεων σχετικά με το τι είναι αυτό, που επιθυμεί ή προτιμά μια κοινωνία για να αναπτυχθεί. Οι προτιμήσεις προκύπτουν ως αντικείμενο επεξεργασίας της γνωστικής ικανότητας του ατόμου, χαρακτηριστικό στοιχείο της οποίας είναι η πολυπλοκότητα. Ένα σύστημα λήψης αποφάσεων με διάταξη των προτιμήσεων δεν αγνοεί την πολυπλοκότητα των ατομικών προτιμήσεων, αλλά επιχειρεί να την προσδιορίσει (και) σε σχέση με το χρόνο. Οι προτιμήσεις είναι τουλάχιστον ίσες με τον αριθμό των ατόμων σε μια κοινωνία επί τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που κυκλοφορούν στην αγορά επί τους άπειρους συνδυασμούς, που δίνουν στο παρόν και στο μέλλον. Εκφράζονται ως πολιτικές και χρηματικές ψήφοι, που ισοδυναμούν με αποφάσεις για προγραμματικές πολιτικές και μέτρα αντιμετώπισης των (αναπτυξιακών) προβλημάτων. Ο πληθυσμός των ατόμων, των κυκλοφορούντων αγαθών καθώς και οι συνδυασμοί τους καθημερινά μεταβάλλονται ενώ η μεταβολή έχει και μελλοντική προοπτική (Cai, et.al., 2012· Daskalakis, et.al., 2008· Daskalakis, Papadimitriou, 2005). Η μεταβολή των προτιμήσεων των ατόμων ως παικτών συναρτάται από τη φύση της στρατηγικής του (κάθε) ενός, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα της πεποίθησης για τη στρατηγική του άλλου. Ο λόγος που οι προτιμήσεις δεν είναι σταθερές, οφείλεται στο γεγονός ότι ούτε οι ανάγκες είναι σταθερές, αλλιώς δεν θα ήταν μεταβατικές. Άρα, δεν θα ήταν χρήσιμες για τη διαμόρφωση ευημερίας / ανάπτυξης. Η μεταβατικότητα είναι χρήσιμη για να πληροφορεί τους σχεδιαστές της ανάπτυξης ποια αγαθά και πολιτικές έχουν κοινωνική χρησιμότητα (Βαρουφάκης, 2007).

Επιπλέον, η μεταβλητή t = χρόνος δεν είναι σταθερή. Το t είναι ανάλογο των προτιμήσεων ή των σετ προτιμήσεων, αφού ορισμένοι πιθανοί συνδυασμοί απαιτούν περισσότερο χρόνο για να υλοποιηθούν από κάποιους άλλους. Πρόσθετα, η προτίμηση ενός ατόμου σήμερα για ένα αγαθό δεν μπορεί να παραμείνει σταθερή, αλλά θα αντικατασταθεί από την προτίμηση του ατόμου σε t χρόνο, λόγω των πεπερασμένων πόρων και της ατελούς πληροφόρησης. Με άλλα λόγια, το σύστημα δεν θα βρεθεί ποτέ σε ισορροπία. Επίσης, κάθε σύστημα διακρίνεται από ένα βαθμό πολυπλοκότητας με

βάση τον όγκο των εισροών, που κατόπιν επεξεργασίας θα μετατραπούν σε εκροές και σε σχέση με τον άγνωστο παράγοντα του χρόνου. Οπότε, ένα δεδομένο αποτέλεσμα συνδυασμών σήμερα, σε ένα t χρονικό διάστημα από σήμερα δεν ισχύει (Cai, et.al., 2012· Daskalakis, et.al., 2008· Daskalakis, Papadimitriou, 2005).

Συνεπώς, η διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης κρίνεται σκόπιμο να εξετασθεί στη βάση ανάλυσης απλοποιητικών συστημάτων, όπως το υπό μελέτη υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win. Πρακτικά σημαίνει, ότι αν η διαχείριση της ανάπτυξης εξετασθεί μέσα από το σύστημα πολιτικών και χρηματικών ψήφων κατά τον Arrow, το οποίο αποτελεί το πεδίο ορισμού του πυλώνα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης της Πολιτικής Συνοχής, δεν είναι εφικτός ο προσδιορισμός ενός άριστου συστήματος κοινωνικής ευημερίας και η περιφερειακή ανισότητα στην ΕΕ παραμένει. Αν, όμως, η ψηφοφορία αντιστραφεί σε διαδικασία διαπραγμάτευσης, όπως ήδη άρχισε να συμβαίνει με την προσθήκη της εδαφικής συνιστώσας, τότε εξετάζονται οι συνθήκες σε κατάσταση μη ισορροπίας ή όσο το δυνατόν πιο κοντά στην ισορροπία (όπως το όριο του $33,3^{37}$). Με αυτό τον τρόπο και μέσω της μπεϋζιανής ιδιότητας του τρίτου παράγοντα, αντιμετωπίζονται πολλαπλά προβλήματα. Οι κοινωνικά επιθυμητές προτιμήσεις προσδιορίζονται σε συνθήκες ατελούς πληροφόρησης, η πολυπλοκότητα του συστήματος απόφασης περιορίζεται και ο χρόνος αξιοποιείται. Εδώ επενεργεί η δικλείδα ασφαλείας του υποδείγματος της εδαφικής διαπραγμάτευσης. Κατά τη μετάβαση από τα παίγνια σύγκρουσης προς τη διαπραγμάτευση, είναι δυνατόν να εισέλθουν στο παίγνιο περισσότεροι των δύο παίκτες. Στο σύστημα της εδαφικής επιδιαιτησίας ο επιδιαιτητής είναι ένας, η περιφέρεια. Οποιαδήποτε εισαγωγή επιπλέον παίκτη ως επιδιαιτητή ελέγχεται ως μη έγκυρη, αφού ακυρώνει την πρόταση της ΔΔ στον πυρήνα της. Αυτό ακριβώς είναι και το όριο που εισάγει η προτεινόμενη στρατηγική της ΔΔ, το οποίο περιορίζει μέχρι ενός σημείου την υπάρχουσα πολυπλοκότητα. Συνεπώς, η προέκταση της χρησιμότητας του Nash από τα δύο στα τρία διαπραγματευόμενα μέρη διευκολύνει την απλοποίηση της διαδικασίας προς τα πίσω (επαγωγικά), όπως ήταν πριν την εισαγωγή του τρίτου παίκτη.

³⁷ Βλ. Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ.

3.7.Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΠΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΖΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

Σύμφωνα με τη θεωρία των συγκρούσεων (Barbanti, 2004), η ανάπτυξη ως σκοπός της κοινωνίας είναι ένας αγώνας για κυριαρχία μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, που ανταγωνίζονται για τους περιορισμένους πόρους. Η θεωρία συγκρούσεων αναπτύχθηκε αρχικά από τον Karl Marx, με στόχο να δείξει τη διαρκή κατάσταση σύγκρουσης λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των δυνατών και των αδύνατων κοινωνικών ομάδων, μέσα από την οποία επιχειρούν να διατηρήσουν την κοινωνική τάξη. Υποστήριξε, ότι η κοινωνική τάξη διατηρείται από την κυριαρχία και την εξουσία, παρά από τη συναίνεση και τη συνεργασία. Η θεωρία στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι τα άτομα και οι ομάδες των ατόμων που κατέχουν οικονομικό πλούτο, προσπαθούν να τον διατηρήσουν με κάθε δυνατό μέσο, κυρίως, καταπιέζοντας τους οικονομικά αδύνατους. Μια βασική προϋπόθεση της θεωρίας είναι, ότι τα άτομα και οι ομάδες των ατόμων μέσα στην κοινωνία θα εργαστούν για να προσπαθήσουν να μεγιστοποιήσουν τον πλούτο και τη δύναμή τους. Με αναγωγή στη διαδικασία της ανάπτυξης ως αποστολής της ευρωπαϊκής κοινωνίας, η διασύνδεση των αναπτυξιακών παραγόντων συχνά προκαλεί κλιμάκωση των συγκρούσεων. Για παράδειγμα, η απουσία των περιφερειών και των μελών των τοπικών κοινωνιών τους από τη φάση της διαβούλευσης κατά την προγραμματική διαδικασία συχνά προκαλεί τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από το κεντρικό κράτος σε γραφεία συμβούλων του ιδιωτικού τομέα. Το αποτέλεσμα είναι ότι το ενδιάμεσο επίπεδο σχεδιασμού, η περιφέρεια ως φορέας απόφασης και η τοπική κοινωνία της ως αποδέκτρια του περιεχομένου των αποφάσεων που αφορούν την ανάπτυξή της, δεν εμπλέκονται στη συμμετοχική διαδικασία. Και οι ιδιώτες εμπλεκόμενοι αναλαμβάνουν καθήκοντα που μπορεί να υπερβαίνουν κατά πολύ τις δυνατότητές τους, αφού στερούνται θεωρητικών γνώσεων στη διαμεσολάβηση και τη διαπραγμάτευση για την επίλυση των συγκρούσεων (Barbanti, 2004). Γεγονός, που σε επίπεδο ΕΕ, προκαλεί περαιτέρω σύγκρουση ανάμεσα στις ευρωπαϊκές περιφέρειες που διεκδικούν μέρος της χρηματοδότησης από τον κοινοτικό προϋπολογισμό. Έτσι, οι συγκρούσεις κλιμακώνονται, αφού οι εμπλεκόμενοι φορείς αποφάσεων τις μεταφέρουν σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, δεδομένου του μεθοδολογικού κενού στη βιβλιογραφία για τον ισχυρό ρόλο των περιφερειών.

Υπό αυτή την οπτική, η ευρωπαϊκή κοινωνία είναι χώρος διαμάχης για την κατάκτηση της εξουσίας μεταξύ των δυνάμεων που την αποτελούν. Συγκεκριμένα, επειδή στη ΔΔ

η ανάπτυξη εξετάζεται ως θέμα διαχείρισης πόρων και πολιτικών, τα αναπτυξιακά προβλήματα σε περιφερειακή κλίμακα δημιουργούνται όταν κυρίαρχες ομάδες διαμορφωτών αποφάσεων [policy makers: ΕΕ (Επιτροπή–Συμβούλιο–Κοινοβούλιο), κράτη–μέλη, ενιαία αγορά] αδικούν δευτερεύουσες ομάδες αποδεκτών των αποφάσεων (policy takers: περιφέρειες, μέλη τοπικών κοινωνιών με πολλαπλές ιδιότητες). Οι πιο χαρακτηριστικές διαμάχες – εντάσεις είναι αυτές μεταξύ: της ενδογενούς με την εξωγενή, της από τη βάση με την από την κορυφή ανάπτυξη, της αγροτικής με την τοπική ανάπτυξη με συγκρούσεις για τις χρήσεις γης, της περιφερειακής με την τοπική πολιτική στο εθνικό πλαίσιο και η διαχρονική συγκρουσιακή σχέση Βορρά – Νότου ως χώρες πληρώτριες και λαμβάνουσες σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οπότε, η διαμάχη εκτυλίσσεται σε πολλά επίπεδα ταυτόχρονα και έτσι λαμβάνει διαστάσεις και χαρακτηριστικά παιγνίων. Οι διαμάχες – εντάσεις δημιουργούνται, διότι υπάρχουν πολλοί παίκτες με ορθολογική συμπεριφορά και αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα που διαπραγματεύονται μεταξύ τους για την κατάκτηση της κυριαρχίας στη διανομή των πόρων, επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση του ατομικού τους οφέλους και όχι του συλλογικού (η ανάπτυξη ως κοινωνική αποστολή προάγει το συλλογικό όφελος). Γίνεται εύκολα αντιληπτό, ότι ολόκληρο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα στηρίζεται επάνω σε μια διαρκή και διαχρονική διαπραγμάτευση όλων με όλους σε όρους επιβίωσης, η οποία αν σταματήσει ωστόσο να συμβαίνει, πιθανώς να καταρρεύσει και το οικοδόμημα (Faludi, 2013· Weissenbacher, 2020· Παπακωνσταντινίδης, 2012).

Ως εκ τούτου, το πεδίο της αντιπαράθεσης όλων με όλους μεταφέρθηκε και στην περιφερειακή πολιτική, αφήνοντας το θεσμικό αποτύπωμα των συγκρούσεων με συνεχείς μετατοπίσεις του κέντρου βαρύτητας μέσω της απόδοσης κινήτρων επενδύσεων, πότε στο τοπικό επίπεδο, πότε στο περιφερειακό και πότε στο εθνικό. Συνεπώς, η διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης εμφανίζεται ως αδυναμία αντιστοίχισης της λήψης άριστων αποφάσεων των ομάδων ατόμων (policy makers, policy takers) με τα εδαφικά χαρακτηριστικά των τόπων και των περιοχών, ενώ το σύστημα άσκησης της περιφερειακής πολιτικής που μεταφέρει το περιεχόμενο των αποφάσεων παραμένει αμετάβλητο και κοινό για όλα τα επίπεδα δράσης. Το τελευταίο δηλώνει τη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου αφαίρεσης στοιχείων των πολιτικών για τη συνοχή διαχρονικά, που δεν εξειδικεύεται επαρκώς. Το υψηλό επίπεδο αφαίρεσης προκύπτει καθώς αποδίδεται έμφαση στην οικονομική διάσταση του όρου (δηλαδή στη μείωση των αναπτυξιακών ανισοτήτων ανάμεσα στις περιφέρειες της ΕΕ), αφήνοντας

αδιευκρίνιστο το περιεχόμενο τόσο της κοινωνικής όσο και της εδαφικής του διάστασης. Επομένως, οι διαφορετικές διαστάσεις της συνοχής συχνά αλληλοσυγκρούονται. Έτσι, ενώ ο ευρύτερος στόχος της είναι η δημοσιονομική πολιτική της ΕΕ για την άμβλυνση των εδαφικών ανισοτήτων των περιφερειών, αφενός, ο ρόλος των περιφερειών στην υπηρεσία της συνοχής δεν προσδιορίζεται και, αφετέρου, το περιεχόμενό της δεσμεύεται από περισσότερους στόχους, αλλά με λιγότερους πόρους (προβληματικό θεσμικό και δημοσιονομικό πλαίσιο Πολιτικής Συνοχής). Από τη διανομή των περιορισμένων πόρων ορισμένες περιφέρειες μοιραία θα αποκλειστούν (Ανδρέου, 2019).

		Περιεχόμενο της Πολιτικής		
		Υψηλό Επίπεδο Αφαίρεσης	Προγραμματικό Επίπεδο	Μεμονωμένα Μέτρα
Εστίαση της Πολιτικής	Στόχοι	Γενικοί Στόχοι	Επιχειρησιακοί Στόχοι	Ειδικοί Όροι
	Μέσα	Οργανωτικές Αρχές	Μηχανισμοί	Παραμετροποιήσεις
		Περιεχόμενο της Πολιτικής Συνοχής 2014–2020 (επίπεδο αφαίρεσης)		
		Υψηλό Επίπεδο Αφαίρεσης	Προγραμματικό Επίπεδο	Μεμονωμένα Μέτρα
		Γενικοί Στόχοι	Επιχειρησιακοί Στόχοι	Ειδικοί Όροι
Εστίαση της Πολιτικής Συνοχής (στόχοι / μέσα)		Διαπεριφερειακή σύγκλιση, κοινωνική συνοχή, εδαφική συνοχή, ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, αναβάθμιση ανταγωνιστικότητας της ΕΕ, αειφόρος ανάπτυξη	Σύγκλιση περιφερειών και χωρών υπό αναπτυξιακή υστέρηση, εδαφική συνεργασία, δημιουργία Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών, 5 στόχοι Ευρώπης 2020, 11 θεματικοί στόχοι, 3 οριζόντιοι στόχοι	Αναβάθμιση υποδομών, κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού, καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού, ενίσχυση επιχειρηματικότητας, θεματική συγκέντρωση πόρων Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ), χρηστή οικονομική διακυβέρνηση
		Οργανωτικές Αρχές	Μηχανισμοί	Παραμετροποιήσεις

	Προγραμματισμός, συγκέντρωση, εταιρική σχέση, προσθετικότητα, αποτελεσματική διαχείριση	ΕΔΕΤ, (εθνικές) δημόσιες επενδύσεις, χρηματοδοτικά μέσα, ιδιωτικές επενδύσεις, συντονισμός με: εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις	Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο, Εταιρικές Συμφωνίες, Επιχειρησιακά Προγράμματα, μεγάλα έργα, εκ των προτέρων αιρεσιμότητες, Ειδικές Συστάσεις ανά Χώρα, Εθνικές Στρατηγικές (RIS3, ολοκληρωμένη εδαφική προσέγγιση)
--	--	---	--

Σχήμα 16: Επιμέρους στοιχεία των δημόσιων πολιτικών και αναγωγή στην Πολιτική Συνοχής 2014–2020. Πηγή: προσαρμογή από τα Howlett, Cashore, 2009:38–39· Ανδρέου, 2019:52, 61.

Ως αποτέλεσμα, το προς διανομή περιεχόμενο της Πολιτικής Συνοχής μετατρέπεται σε αντικείμενο αντικρουόμενων εθνικών, περιφερειακών και τοπικών συμφερόντων και διεκδικήσεων και, αναπόφευκτα, συνδέεται διαπραγματευτικά με τη συνολική διευθέτηση της ανάπτυξης ενώ το περιφερειακό πρόβλημα παραμένει (CEC, 1999· Faludi, 2013· Ανδρέου, 2019). Έτσι, η περιφερειακή ανάπτυξη από συλλογική αποστολή της ευρωπαϊκής κοινωνίας μεταβάλλεται σε παίγνιο πολιτικής κυριαρχίας καθώς συγκρούονται τα κράτη-μέλη μεταξύ τους, τα θεσμικά όργανα της ΕΕ με τα κράτη-μέλη, τα θεσμικά όργανα της ΕΕ μεταξύ τους, οι πολιτικές μεταξύ τους, οι τόποι μεταξύ τους, οι πολίτες μεταξύ τους και με τα κεντρικά κράτη.

Σχήμα 17: Η περιφερειακή ανάπτυξη ως παίγνιο πολιτικής κυριαρχίας στην ΕΕ. Πηγή: προσαρμογή από το Παπακωνσταντινίδης, 2012.

Διαχρονικά, το κέντρο βαρύτητας της αντιπαλότητας μετατοπίζεται από την τοπική πολιτική προς την περιφερειακή, μέχρι που αποδυναμώνεται:

Δεκαετία	Κέρδη και απώλειες πολιτικών	
1970	Περιορισμένη η περιφερειακή	Ανύπαρκτη η τοπική
1980	Καθαρή κυριαρχία της τοπικής επί της περιφερειακής	Υποχώρηση της περιφερειακής (τέλη 1980)
1990	Εξισορρόπηση περιφερειακής με τοπική (1991–1993)	Ένωση οικονομιών χωρίς ένωση πολιτικών (1992), εμπορευματοποίηση Πρωτοβουλίας LEADER (1991–1993)
2000	Σχεδόν εξαφάνιση της πολιτικής με την έννοια της συνοχής	Επικράτηση της λογικής των αριθμών και των μονοπωλίων, ούτε περιφερειακή ούτε τοπική
2000+	Καθαρή κυριαρχία της περιφερειακής επί της τοπικής	Υποχώρηση της τοπικής

Σχήμα 18: Κέρδη και απώλειες της τοπικής και της περιφερειακής πολιτικής ανά δεκαετία. Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2012.

Με αναπαράσταση της άνω σύγκρουσης στον πίνακα (matrix) στρατηγικών κυριαρχίας – πληρωμής – απολαβής (payoffs) προκύπτει ποια πολιτική επικράτησε ή δεν επικράτησε διαχρονικά:

ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΗ ΤΟΠΙΚΗ	b_1	b_2
a_1	1,0 ('80)	1,1 ('90)
a_2	0,1 ('00)	0,0 ('70)

Πίνακας 8: Στρατηγικές κυριαρχίας πολιτικών (τοπικής πολιτικής, περιφερειακής πολιτικής) ανά δεκαετία. Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2012.

Όταν κυριαρχεί η μία πολιτική έναντι της άλλης, τότε λαμβάνει την τιμή 1 και, αντίστοιχα, όταν δεν κυριαρχεί, λαμβάνει την τιμή 0. Η άριστη λύση είναι η στρατηγική (1,1) και η χειρίστη η (0,0). Σύμφωνα με τον Πίνακα 8, κατά τη δεκαετία του 1970 δεν στοιχειοθετήθηκε καν κάποια στρατηγική ενώ το μείγμα πολιτικών βρέθηκε σε ισορροπία μόλις τη δεκαετία του 1990. Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ δίνουν έμφαση σε ένα από τα δύο επίπεδα πολιτικής, ενδεικτικά μέσω των επιχειρησιακών προγραμμάτων, της διαδικασίας μόχλευσης για το συνδυασμό δανείων με ιδιωτικούς πόρους για την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων, της επιδότησης δανείων και της παροχής επενδυτικών κινήτρων.

Ενώ υπάρχει δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ των δύο επιπέδων πολιτικής καθώς το ένα (τοπική) εμπεριέχεται στο άλλο (περιφερειακή) ή η περιφερειακή είναι η προέκταση της τοπικής, παρατηρείται μια διαχρονική σύγκρουση μεταξύ τους, λόγω των αποφάσεων που λαμβάνουν τα αρμόδια κέντρα εξουσίας. Αυτό είναι το σημείο που διαφοροποιείται η ΔΔ καθώς η ανάπτυξη, και κατ' επέκταση η Πολιτική Συνοχής, δεν είναι ένας αγώνας για κυριαρχία μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που ανταγωνίζονται για τους περιορισμένους πόρους, αλλά μια κοινή αποστολή που προάγει την ευαισθητοποιημένη συνεργασία όλων με όλους. Η τοπική, και προεκτείνοντας, η περιφερειακή ανάπτυξη στηρίζονται στην αναγνώριση του δικαιώματος των τοπικών κοινωνιών και φορέων να σχεδιάζουν και να προωθούν τις μορφές και τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, που οι ίδιοι επιλέγουν. Και επειδή ο στόχος της ΔΔ είναι η εξέταση της ανάπτυξης ως θέμα διαχείρισης των πόρων και των πολιτικών, προτείνεται η διαπραγμάτευση ως μέθοδος συντονισμού των εννοιών, των πόρων και των δρώντων σε μια εδαφική περιοχή με απορρόφηση των συγκρούσεων στο περιφερειακό επίπεδο. Διευρύνοντας, ο συντονισμός των ενεργειών, των δράσεων και των μέτρων πολιτικής διενεργείται από τους περιφερειακούς φορείς απόφασης, δηλαδή τα αποκεντρωμένα όργανα εξουσίας, και συνιστά διαδικασία εδαφικής πολιτικής για την ανάπτυξη, η οποία διατυπώνεται προς εκτέλεση σε ένα έγγραφο, το εδαφικό σχέδιο (Barboric, et.al., 2018· Παπακωνσταντινίδης, 2012).

Συγκεκριμένα, ο στόχος της ΔΔ είναι η εξέταση της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης τόσο ως μιας λειτουργικής και στρατηγικής όσο και ως μιας εδαφικής διαδικασίας, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της απόλυτης συνεργασίας των εκ των κάτω με τους εκ των άνω φορείς αποφάσεων. Οπότε, προτείνεται ένας μηχανισμός που έχει λιγότερες ατέλειες από το μηχανισμό της Πολιτικής Συνοχής (κρατικοί φορείς και

ενιαία αγορά που έχουν αναλάβει το ρόλο αυτό για λογαριασμό της ΕΕ) χωρίς να τον υποκαθιστά, αλλά με σκοπό να τον συμπληρώσει. Η περιφέρεια ως κλίμακα σχεδιασμού είναι αναγκαίο να στηρίζεται στο δικό της απόθεμα εδαφικών πόρων για την ανάπτυξή της, ώστε να κατευθύνει αποτελεσματικά τις πιστώσεις της Πολιτικής Συνοχής, έχοντας προηγουμένως καλύψει μέρος των αναγκών της με ενδογενείς πόρους. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ίδιοι (ενδογενείς) και οι κοινοτικοί πόροι λειτουργούν αλληλοσυμπληρούμενοι μεταξύ τους και όχι με σχέση υποκατάστασης. Με αυτό τον τρόπο, η κάθε περιφέρεια δημιουργεί τις δικές της συνθήκες επιβίωσης στην παγκοσμιοποιημένη αγορά, αμβλύνοντας τις εδαφικές ανισότητες τόσο στο εσωτερικό της όσο και δια-περιφερειακά (περιφερειακό πρόβλημα), εκπληρώνοντας ταυτόχρονα και τη στόχευση της Πολιτικής Συνοχής.

Αποστολή του μηχανισμού είναι ο συντονισμός των μέσων δράσης που ασκούν αποκεντρωμένη εξουσία με σκοπό τη φροντίδα των αναπτυξιακών υποθέσεων, η ενεργοποίηση και κινητοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου της εδαφικής περιοχής και η λήψη άριστων αποφάσεων των δρώντων υποκειμένων για τη μεγιστοποίηση της περιφερειακής ευημερίας. Δηλαδή, η αντιστοίχιση πόρων, δρώντων και διαδικασιών της εδαφικής περιφέρειας σε δύο επίπεδα: α) σε επίπεδο πόρων μέσω της κινητοποίησης του εδαφικού κεφαλαίου, β) σε επίπεδο διαδικασιών μέσω της αξιοποίησης της κοινωνικής διαπραγμάτευσης και της λειτουργίας της αυτορρύθμισης των υποθέσεων για τη λήψη άριστων αναπτυξιακών αποφάσεων. Σκοπός είναι η μεγιστοποίηση της περιφερειακής ευημερίας, η ισόρροπη κατανομή του προς διανομή αναπτυξιακού προϊόντος στα άτομα και την περιφέρεια και μακροπρόθεσμα η εδαφική συνοχή. Το νέο υπόδειγμα προτείνει την ενδογενή οργάνωση των αναπτυξιακών υποθέσεων μιας περιφέρειας με τρόπο ώστε να απορροφώνται οι συγκρούσεις των κοινωνικών ομάδων και να αποφασίζει μόνη της για την ανάπτυξή της στα όρια της δικαιοδοσίας της, συμπληρωματικά προς το μηχανισμό του κράτους και της αγοράς που ενεργεί για λογαριασμό των οργάνων της ΕΕ. Κι αυτό διότι η διαδικασία της τοπικής και, προεκτείνοντας, της περιφερειακής ανάπτυξης ενεργοποιείται κυρίως με τη διαμόρφωση του κατάλληλου θεσμικού υπόβαθρου, που στηρίζεται σε μια βασική σύνθεση ανακάλυψης – διερεύνησης των προβλημάτων της τοπικής οικονομίας και της μεταβολής των καθιερωμένων θεσμικών ρυθμίσεων.

Συνεπώς, απαιτείται η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των εδαφικών περιφερειών ως βιώσιμες διοικητικές και προγραμματικές

μονάδες, της ενεργοποίησης και οργάνωσης του τοπικού πληθυσμού με τη δημιουργία των μηχανισμών οικοδόμησης της τοπικής κοινωνικής συναίνεσης (consensus building) και της ενεργής συμμετοχής του στις διαδικασίες του αναπτυξιακού σχεδιασμού, αλλά με ένα τρόπο διαφορετικό και πιο αποτελεσματικό. Εν κατακλείδι, για την επίτευξη των παραπάνω στόχων είναι αναγκαία τόσο η αποκέντρωση του συστήματος λήψης αποφάσεων όσο και η ενδυνάμωση του συστήματος αυτού σε περιφερειακή εδαφική βάση, με τον προσδιορισμό βιώσιμων προγραμματικών και διοικητικών μονάδων μέσω της δημιουργίας αποτελεσματικών μικροπεριφερειών προγραμματισμού και εδαφικού σχεδιασμού.

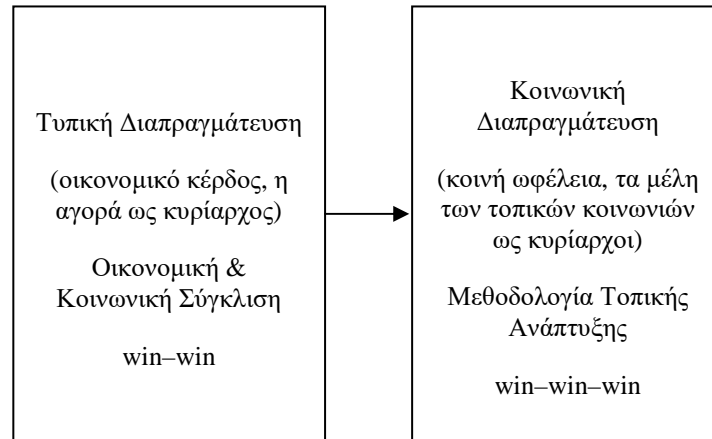
3.8.ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ WIN-WIN-WIN ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ LEADER

3.8.1.Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ WIN-WIN-WIN

Η μεθοδολογία win-win-win (win-win-win model) κατασκευάστηκε το 1988 και αποτελεί το κεντρικό εργαλείο εφαρμογής του υποδείγματος «*Στρατηγική της Τοπικής Ανάπτυξης*», το οποίο ταξινομείται στις Εναλλακτικές Θεωρίες Ενδογενούς Ανάπτυξης (Λαγός, 2007). Η μεθοδολογία του win-win-win συνιστά το αντικείμενο διερεύνησης της ΔΔ, η οποία προτείνεται να προεκταθεί από το τοπικό στο περιφερειακό επίπεδο υπό προϋποθέσεις. Στην επιστημονική βιβλιογραφία τη συζήτηση άνοιξε ο Λεωνίδας Παπακωνσταντινίδης, ωστόσο, παρατηρείται μια ένδεια αναφορών στο υπόδειγμα. Έτσι, το σώμα της παρούσας υποενότητας, ένα μεγάλο μέρος της επόμενης (Μέθοδος LEADER), αλλά και οποιαδήποτε νύξη στο win-win-win model, είναι προϊόν ανάλυσης βασισμένης στις αναφορές του ίδιου (Papakonstantinidis, 1997, 2005, 2012a, 2012b, 2017, 2018a, 2018b, 2019a, 2019b, 2020· Παπακωνσταντινίδης, 1993, 2005a, 2005b, 2007, 2010, 2012).

Το win-win-win ορίζεται ως η εισαγωγή ενός τρίτου μέρους ή παράγοντα ή παίκτη ή λήπτη αποφάσεων στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης κατά Nash (1951, Μη Συνεργατικά Παίγνια, Win-Win Games), που λαμβάνει χώρα μεταξύ δύο διαπραγματευτών με μη συνεργατικά ή αντικρουόμενα ή αντίπαλα συμφέροντα και στρατηγικές νίκης του ενός επί του άλλου. Ο τρίτος διαπραγματευτής λαμβάνει θέση στη διαδικασία διαμεσολάβησης έχοντας την ιδιότητα να εξισορροπεί τα αντίπαλα

συμφέροντα των άλλων δύο, δηλαδή να απορροφά τις συγκρούσεις των διαπραγματευόμενων και να οδηγεί το κλείσιμο της συμφωνίας μεταξύ τους σε πιο δίκαια αποτελέσματα. Ονομάζεται *υπόδειγμα κοινωνικής διαπραγμάτευσης* και αποτελεί τη συνέχεια της τυπικής με αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση.

Σχήμα 19: Μετάβαση από την τυπική στην κοινωνική διαπραγμάτευση και σημεία-κλειδιά. Πηγή: ιδία επεξεργασία.

Προέρχεται από τη μεθοδολογία της Ευαισθητοποιημένης Αρμονικής Ολοκληρωμένης Ενδογενούς Τοπικής Ανάπτυξης (Sensitive Harmonic Integrated Endogenous Local Development – SHIELD model), που θεμελιώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80 και αποτελεί συνδυασμό δύο άλλων μεθοδολογιών: της Μεθοδολογίας για την Ολοκληρωμένη Ενδογενή Τοπική Ανάπτυξη (Model for an Endogenous, Integrated, Local Development) με τη Μεθοδολογία για την Ευαισθητοποιημένη Εργασία (Sensitivity Model ή S Model).

Οι ως άνω δύο μεθοδολογίες θεμελιώθηκαν σταδιακά και εφαρμόστηκαν στην πράξη κατά την περίοδο 1979–1998 για να υποστηρίξουν την ανάπτυξη των μικρών αγροτικών περιοχών της ευρωπαϊκής και της ελληνικής υπαίθρου εντός του υπάρχοντος οικονομικού συστήματος. Έχουν, δηλαδή, σχεδιαστεί ειδικά με βάση τις υφιστάμενες συνθήκες της διεθνοποίησης της παραγωγής και του εμπορίου (παγκοσμιοποίηση). Συγκεκριμένα, η έννοια της *ευαισθητοποιημένης κοινωνίας* διατυπώθηκε στο Υπόδειγμα της Ενδογενούς Ολοκληρωμένης Τοπικής Ανάπτυξης (1984), βελτιώθηκε στη Στρατηγική της Ανάπτυξης – Ευαισθητοποιημένη Κοινωνία, Τόμος Β' (1996), έλαβε τη μαθηματική της διατύπωση στο S Model (1997), εμπλουτίστηκε με την

αρμονία στο SHIELD Model (1998) και βρίσκει την τελική της σύνθεση στην Ευαισθητοποιημένη Τοπική Κοινωνία (2005).

Ο σκοπός της κατασκευής των μεθοδολογιών ήταν διττός. Αφενός, η ανάδειξη της μοναδικότητας των μικρών τόπων και, αφετέρου, η διαφύλαξη της τοπικότητας ως στοιχείου πολιτισμικής και χωρικής κληρονομιάς και στόχου ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών που άρχισαν να περιθωριοποιούνται στη σκιά των μεγάλων αστικών κέντρων από τη συγκέντρωση των πόρων, των υποδομών και των θέσεων εργασίας, που προκάλεσε η άνοδος της παγκοσμιοποίησης.

Ως εκ τούτου, η μία μεθοδολογία αποτελεί στοιχείο και προϋπόθεση της άλλης. Σε θεωρητικό επίπεδο, η βελτίωση της αγροτικής ευημερίας είναι στόχος της αγροτικής πολιτικής, οπότε κατά τους σχεδιαστές των μεθοδολογιών το σημαντικότερο βήμα προς αυτόν τον στόχο ήταν η βελτίωση της πρόσβασης των αγροτικών κοινοτήτων σε εξωτερικούς οικονομικούς πόρους. Οι δεσμοί με την ευρύτερη οικονομία μπορούν, αφενός, να θεωρηθούν ως δίαυλοι εκμετάλλευσης και, αφετέρου, ως πηγή εξάρτησης της αγροτικής κοινότητας, διότι το κέντρο σε ένα σύστημα κέντρου–περιφέρειας (core–periphery) βρίσκεται εκεί όπου λαμβάνονται κρίσιμες αποφάσεις για τη ροή του κεφαλαίου. Επιπλέον, το κέντρο οργανώνει και ιεραρχεί τις περιφέρειες που βρίσκονται γύρω του, οπότε τα δρώντα υποκείμενα του κέντρου που συγκεντρώνουν την εξουσία, κυβερνούν τις περιφέρειες με το πλεονέκτημα της τεχνογνωσίας. Ωστόσο, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, η περιφέρεια βρίσκεται σε διαλεκτικό ανταγωνισμό με το κέντρο ενώ η σχέση μεταξύ τους αποτελεί μία από τις διαχρονικές συγκρούσεις – εντάσεις.

Σε εμπειρικό επίπεδο, η ως άνω θεωρητική προσέγγιση προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ευαισθητοποιημένης τοπικής κοινωνίας. Ο στόχος για την ευαισθητοποιημένη τοπική κοινωνία είναι η πραγματοποίηση μιας ενδογενούς, ολοκληρωμένης, τοπικής ανάπτυξης για τις μικρές κλίμακας και λιγότερο ανεπτυγμένες αγροτικές περιοχές. Διότι, σε ένα παγκόσμιο σύστημα οικονομίας, ο μηχανισμός της αγοράς αναπαράγει τους κύκλους φτώχειας και δεν αφήνει περιθώρια να εξελιχθεί μια διαδικασία συσσώρευσης τοπικού κεφαλαίου σε αυτές τις μικρές αγροτικές περιοχές. Ωστόσο, είναι δυνατό να κινηθεί η διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης εκ των έσω υπό προϋποθέσεις (προσέγγιση από κάτω προς τα άνω, όπως ορίζουν οι δύο μεθοδολογίες).

Μεθοδολογία για την Ολοκληρωμένη Ενδογενή Τοπική Ανάπτυξη (Model for an Endogenous, Integrated, Local Development)

Η μεθοδολογία έχει τις βάσεις της στην ιδέα της αυτοδύναμης ενδογενούς ανάπτυξης του Friedman (1978) και επιχειρεί να ενώσει την αστική με την αγροτική ανάπτυξη, δηλαδή, την ανάπτυξη της υπαίθρου με αυτή των πόλεων. Προάγει την ανθρωποκεντρική θεώρηση της τοπικής ανάπτυξης, προτείνοντας την έννοια της *τοπικότητας* ως το αντίβαρο στη διεθνοποίηση της παραγωγής και του εμπορίου (παγκοσμιοποίηση), όπου αμβλύνει τις περιφερειακές ανισότητες στην κατανομή των πόρων και στη διανομή των ευκαιριών ανάπτυξης στο χώρο.

Για την επίτευξη της τοπικής ανάπτυξης προτείνει την αυτο-οργάνωση των κοινωνικών και των οικονομικών δραστηριοτήτων των τοπικών κοινωνιών υπαίθρου με διαφοροποίηση από την ψυχρή λογική του οικονομικού κέρδους των διεθνών επιχειρήσεων ως εκπροσώπων του διεθνοποιημένου συστήματος αγοράς. Ως *αυτο-οργάνωση* νοείται η ενεργός δράση που προκύπτει από την ανάληψη πρωτοβουλίας της τοπικής κοινωνίας να αποφασίζει μόνη της για την ανάπτυξή της. Η αυτο-οργάνωση τοποθετείται ως το ενδιάμεσο όριο (αργότερα ονομάστηκε ως ενδιάμεσο win), ανάμεσα στο οικονομικό κέρδος των διεθνών επιχειρήσεων που εντείνει τις χωρικές ανισότητες και τη λογική της κοινωνικής πολιτικής του κράτους προς τις τοπικές κοινωνίες που συχνά θεωρείται ότι επιδρά ως ελεημοσύνη.

Επιπρόσθετα, ομοίως η ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών με κρατική χρηματοδότηση και επιχορηγήσεις έχει συχνά αντίθετα αποτελέσματα, από τα οποία προορίζεται ο κοινωνικός χαρακτήρας τους. Παρά το γεγονός ότι σε δημοσιονομικό επίπεδο αποτελούν βασική πηγή χρηματοδότησης της περιφερειακής διοίκησης από την κεντρική διοίκηση τις οποίες παραχωρεί για να εξισώσει τις ανισότητες, έχουν δεχθεί σοβαρότατη κριτική ως προς τα αποτελέσματα που επιφέρει η απόδοσή τους (Rosen, κ.ά., 2009· Stiglitz, 1992· Γεωργακόπουλος, 2005/2012· Δαλαμάγκας, 2003· Σαββαΐδου, 2009). Συγκεκριμένα, δυσχεραίνουν το μακροπρόθεσμο οικονομικό προγραμματισμό των τοπικών κοινωνιών και των περιφερειακών διοικήσεών τους, διότι δεν έχουν σταθερό ύψος διαχρονικά.

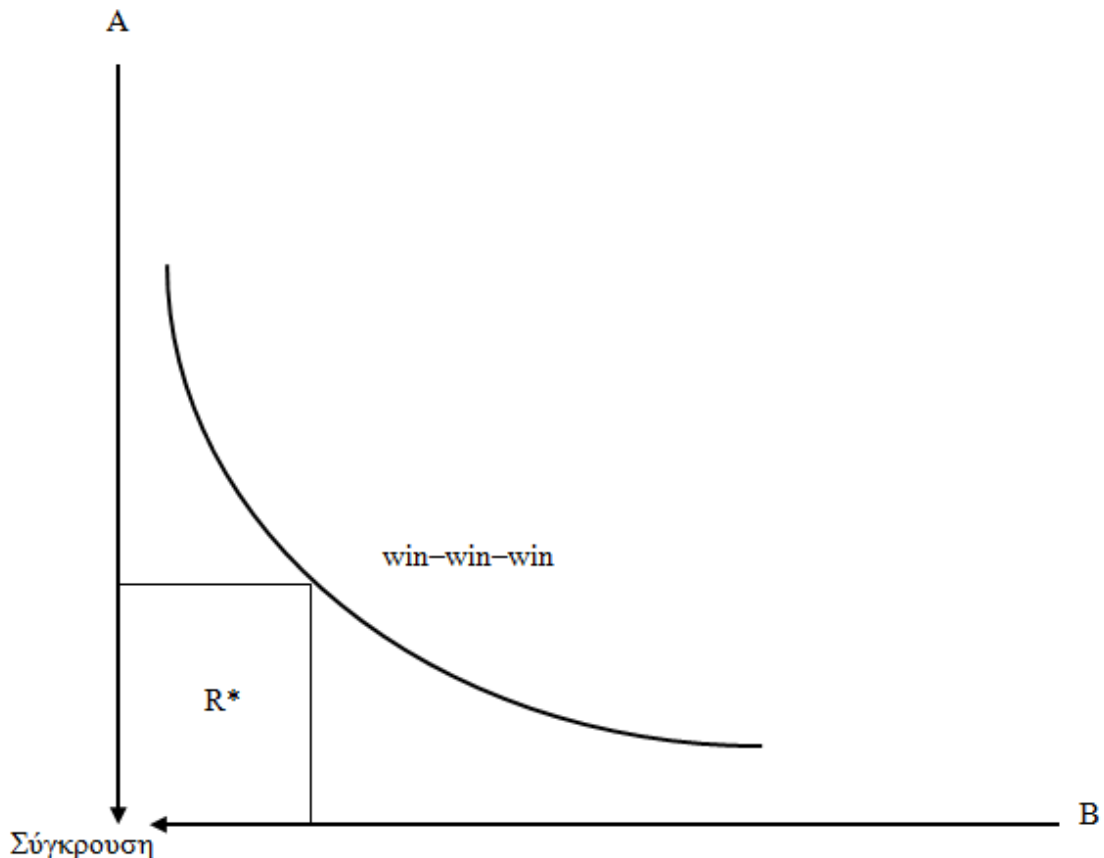
Έπειτα, για κάποιους λόγους, κάποια τοπική κοινωνία (δήμος, περιφέρεια) μπορεί να μην δικαιούται χρηματοδότηση ή/και επιχορήγηση. Άρα, δεν μπορεί να καλύψει τυχόν προγραμματισμένα έξοδα. Επιπλέον, δεν συμβάλλουν στην ενίσχυση της

υπευθυνότητας των τοπικών κοινωνιών και των περιφερειακών διοικήσεών τους. Δηλαδή, η περιφερειακή διοίκηση δεν αντλεί έσοδα από φόρους – τέλη, άρα, δεν αναπτύσσεται σχέση ανταλλαγής και εμπιστοσύνης με τον τοπικό πληθυσμό. Συνεπώς, δεν συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών απέναντι στις τοπικές υποθέσεις, εφόσον δεν πρόκειται για χρήματα που χορηγούνται από απ' ευθείας καταβολή των φορολογούμενων. Ακόμη, μειώνουν τη δημοσιονομική αυτοτέλεια, ενισχύοντας τη σχέση εξάρτησης της τοπικής και περιφερειακής διοίκησης από την κεντρική διοίκηση, αφού περιορίζουν τις πρώτες σε οικονομική και κανονιστική αυτοδυναμία για πλήθος αποφάσεων. Ως εκ τούτου, οι επιχορηγήσεις είναι χρήσιμες όταν δίδονται συμπληρωματικά προς την τοπική και περιφερειακή διοίκηση.

Σε αυτό το σημείο επιχειρεί να παρέμβει η μεθοδολογία. Η βελτίωση της αγροτικής ευημερίας και η τοπική ανάπτυξη ως στόχος της αγροτικής πολιτικής δεν είναι αποτελεσματικό να εντάσσονται στην Κοινή Κοινωνική Πολιτική της ΕΕ για τα κράτη-μέλη με χρηματοδότηση από τα αντίστοιχα Ταμεία (Γεωργικό, Περιφερειακό, Κοινωνικό). Αντιθέτως, είναι αποτελεσματικό να αποτελούν διακριτό και αυτοτελές μέρος της Κοινής Κοινοτικής Πολιτικής στο πλαίσιο της ενίσχυσης της εσωτερικής αγοράς με αυτόνομη χρηματοδότηση. Η διάκριση προτάθηκε από την Green Team ως σχεδιάστρια ομάδα στην Ελλάδα και απορρίφθηκε. Έπειτα, προτάθηκε στα αρμόδια όργανα της ΕΕ και έγινε δεκτή, επιστρέφοντας στην Ελλάδα ως εφαρμογή.

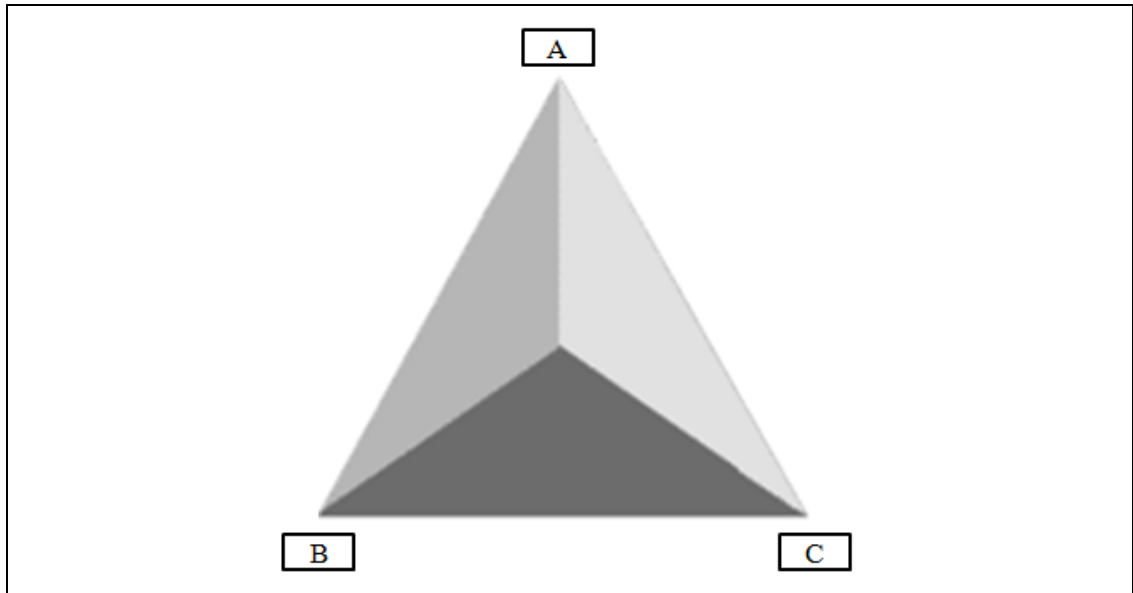
Το στοιχείο που διαφοροποιεί το υπόδειγμα της Ολοκληρωμένης Ενδογενούς Τοπικής Ανάπτυξης από άλλα υποδείγματα μικρής κλίμακας είναι η τοποθέτηση του ανθρώπου ως λήπτη απόφασης στο κέντρο της διαδικασίας ανάπτυξης. Η μεθοδολογία λειτουργεί όπως ένα σύστημα, με εισροές, εκροές και ανατροφοδότηση. Οι φορείς απόφασης είναι κυρίως τρεις: οι τοπικές επιχειρήσεις ως εκπρόσωποι της αγοράς, οι τοπικοί δρώντες ως μέλη της τοπικής κοινωνίας και οι θεσμικοί κοινωνικοί φορείς ως εκπρόσωποι του κράτους. Έτσι, οι πρωτοβουλίες των τοπικών δρώντων κινητοποιούν τους ενδογενείς πόρους ως το τοπικό κεφάλαιο της περιοχής, οι οποίοι μέσω των τοπικών ικανοτήτων (εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού) μετασχηματίζονται σε διαδικασίες που ευνοούν την επιχειρηματικότητα. Κατ' αυτό τον τρόπο, αυξάνεται το τοπικό εισόδημα, το οποίο σε περίπτωση πλεονάσματος αποταμιεύεται τοπικά και δεν εξάγεται σε άλλες περιοχές. Το τελικό αποτέλεσμα είναι το τοπικό προϊόν, που βασίζεται στα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του κάθε τόπου και γι' αυτό είναι κάθε φορά μοναδικό (διαφοροποιημένο). Έτσι, η ανατροφοδότηση ενδυναμώνει τα ίδια αυτά

χαρακτηριστικά και τροφοδοτεί συνεχώς τη διαδικασία της ανάπτυξης. Στη ΔΔ το κέντρο βάρους προτείνεται να μετατεθεί από τα άτομα στην εδαφική ενότητα ως νέας σχεδιαστικής υποδιαίρεσης. Οπότε, το υπόδειγμα αναδιαμορφώνεται από την κοινωνική στην εδαφική του διάσταση, ώστε να βρίσκει εφαρμογή στις περιφέρειες της Πολιτικής Συνοχής.

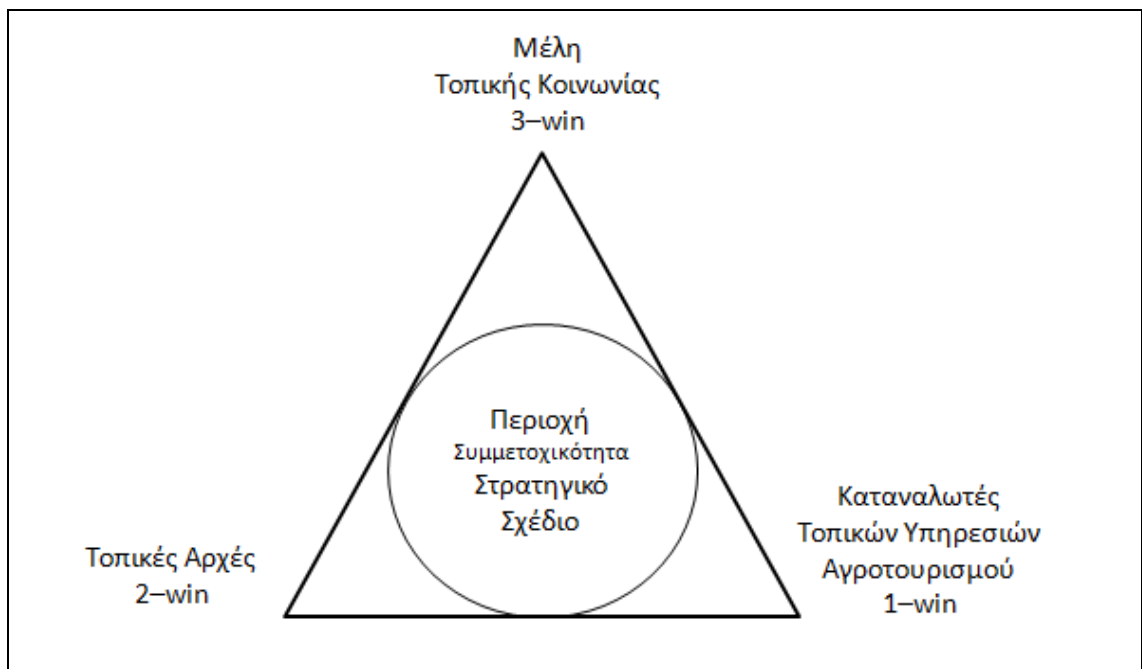
Σχήμα 20: Ρυθμός διαφοροποίησης R^* από Δ του υποδείγματος win-win-win. Πηγή: προσαρμογή από τα Papakonstantinidis, 1997, 2012a, 2012b, 2018b.

Επομένως, μια διμερής διαπραγμάτευση με ευαισθητοποίηση των διαπραγματευτών στις μεταξύ τους σχέσεις και με την εισαγωγή της κοινότητας ως τρίτου μέρους έχει την εξής μορφή:

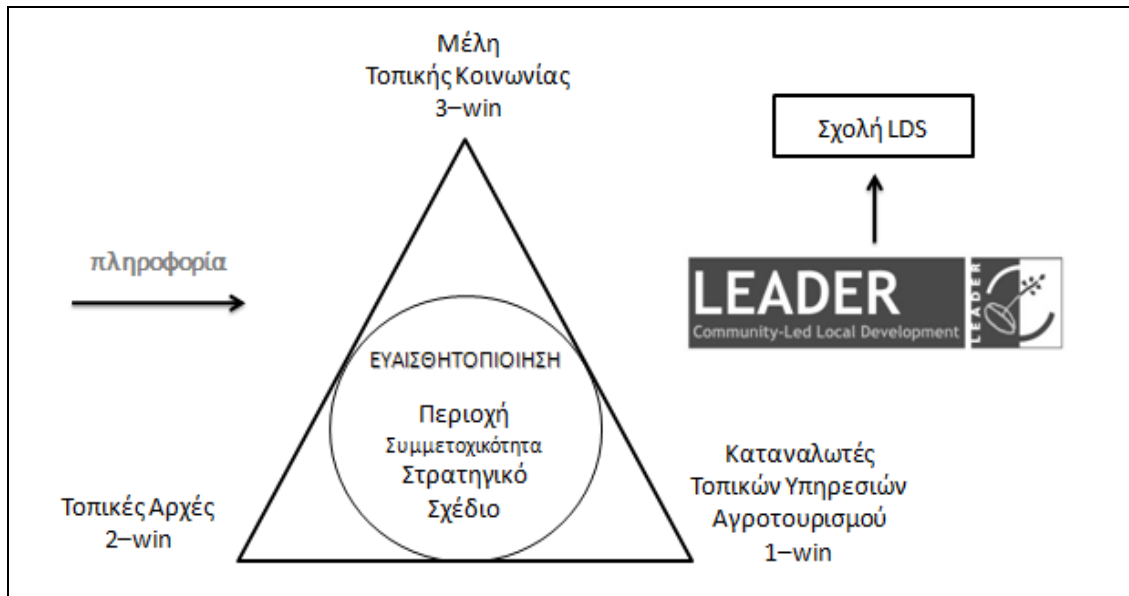
Σχήμα 21: Μετάβαση από τη διμερή στην τριμερή διαπραγμάτευση με την προσθήκη της κοινότητας ως διακριτού εταίρου (τριμερισμός διαπραγμάτευσης). Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2007:100.

Επεξηγηματικά, κάθε γωνία του τριγώνου εκφράζει και έναν παίκτη ως κοινωνικό εταίρο στη διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης.

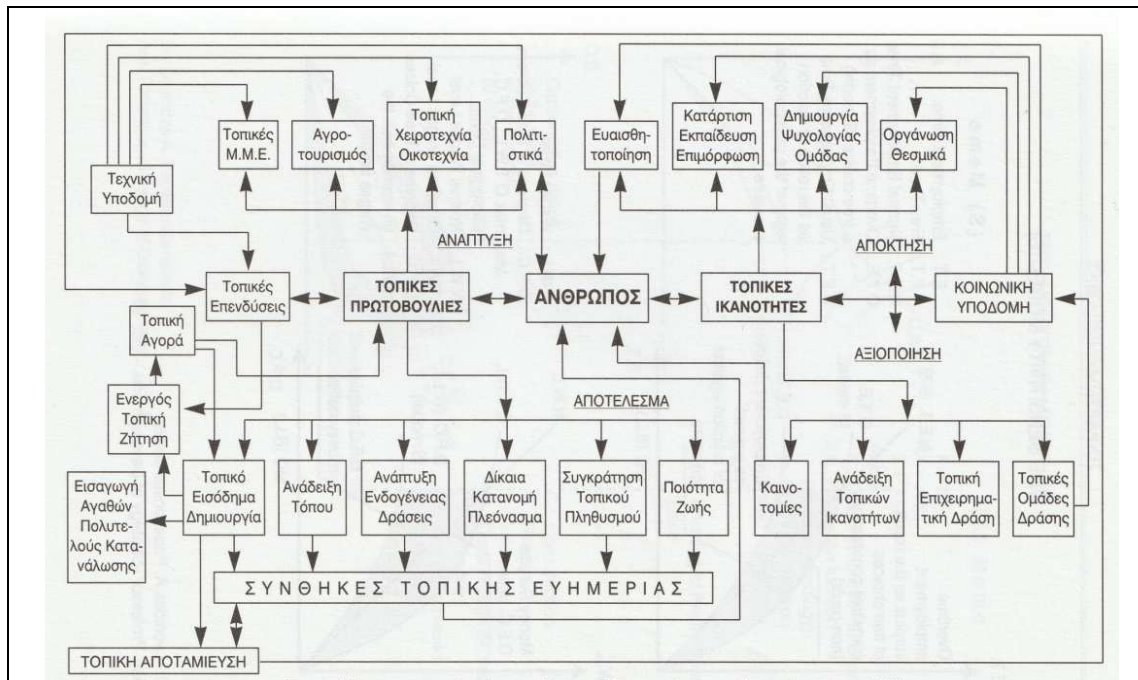
Σχήμα 22: Υπόδειγμα win-win-win. Πηγή: προσαρμογή από τα Papakonstantinidis, 1997, 2005a, 2005b, 2012a, 2012b, 2018b.

Το στοιχείο της ευαισθητοποίησης των τοπικών δρώντων στη διαδικασία του τοπικού σχεδιασμού της περιοχής ενδιαφέροντος απεικονίζεται ως εξής:

Σχήμα 23: Εφαρμογή του υποδείγματος win-win-win στην Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER. Πηγή: προσαρμογή από τα Papakonstantinidis, 1997, 2005a, 2005b, 2007, 2012a, 2012b, 2018b.

Τα στάδια εκτέλεσης της μεθοδολογίας είναι τέσσερα (4). Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, το δεύτερο στάδιο την κατάρτιση, εκπαίδευση και επιμόρφωση, το τρίτο στάδιο τη δημιουργία Ομάδας Ψυχολογίας μεταξύ των τοπικών δρώντων και το τέταρτο στάδιο τη δημιουργία και θεσμική οργάνωση της Ομάδας Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) ως νέου χωρικού σχήματος.

Σχήμα 24: Υπόδειγμα Ολοκληρωμένης Ενδογενούς Τοπικής Ανάπτυξης, 1994. Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2005α:299.

Όσον αφορά την ιστορική εξέλιξη της μεθοδολογίας, σε υπερεθνικό επίπεδο, αρμόδιο όργανο παρακολούθησης του εγχειρήματος ήταν η Γενική Διεύθυνση Χ και η *Πράσινη Ομάδα* (*Green Team*) ως η ειδική ομάδα εργασίας της Επιτροπής της ΕΕ για το LEADER (European Union Directorate-General X: Green Team, Commission task force for the LEADER).

Σε εθνικό επίπεδο, αρμόδιο όργανο υλοποίησης των μεθοδολογιών ήταν το Γραφείο Τοπικής Ανάπτυξης της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος. Το Πρόγραμμα Αγροτουρισμού της Τράπεζας σχεδιάστηκε και παρουσιάστηκε σε 5.004 μικρές αγροτικές περιοχές της ελληνικής υπαίθρου, λαμβάνοντας την απαιτούμενη ανατροφοδότηση, ώστε να εντοπισθούν οι φυσιογνωμικές ιδιαιτερότητες των περιοχών μικρής κλίμακας (κοινότητες). Σκοπός της έρευνας ήταν η ανάδειξη και η αξιοποίηση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των μικρών τόπων στα πλαίσια της συνεχιζόμενης αειφόρου ανάπτυξης μέσα από το πρόγραμμα και με παράλληλη την ένταξη των επιλέξιμων περιοχών στη χρηματοδότηση της Πρωτοβουλίας LEADER, όπως ορίζεται στην πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης της ΕΕ (Ατζέντα 2000).

Μεθοδολογία για την Ευαισθητοποιημένη Εργασία (Sensitivity Model ή S Model)

Η Μεθοδολογία για την Ευαισθητοποιημένη Εργασία (Sensitivity Model ή S Model) αναφέρεται ως μια εναλλακτική αντίληψη για την τοπική ανάπτυξη, βασισμένη στην ψυχολογική ευημερία του τοπικού πληθυσμού. Περιλαμβάνει περισσότερες ελεύθερες επιλογές, ανθρώπινη επικοινωνία, αρμονία μεταξύ βιολογικής και οικονομικής συμπεριφοράς, λιγότερη πίεση και περισσότερη δημιουργία. Αυτό που προτείνεται εδώ είναι ένα νέο σύστημα με περισσότερους βαθμούς ανεξαρτησίας από το παγκόσμιο σύστημα, στο οποίο κινείται παράλληλα. Αυτό που είναι το χρήμα για τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, στη διαδικασία του προτεινόμενου παράλληλου συστήματος είναι η έννοια της δημιουργίας, της ανθρώπινης επικοινωνίας και οι ελεύθερες επιλογές εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των ευαισθητοποιημένων μικρών αγροτικών περιοχών. Οι έννοιες των δύο συστημάτων που αντιπαραβάλλονται είναι: η αγορά με την επικοινωνία ως η εναλλακτική έκφραση του ίδιου πράγματος· οι ανθρώπινες ανάγκες με την κατανάλωση ως μορφή εξάρτησης· η απασχόληση με τον ελεύθερο χρόνο· η ελευθερία των επιλογών στην άσκηση ενός επαγγέλματος, η επικοινωνία και η αρμονία ως βιολογικές τάσεις με την ψυχολογική πίεση· και οι περιορισμοί που θέτει το παγκόσμιο σύστημα με το σύστημα των παράλληλων μικρών αγροτικών περιοχών.

Οι έννοιες που κυριαρχούν στο υπόδειγμα είναι οι κρυφές τοπικές ικανότητες σε *κάτι*, η διαδικασία ευαισθητοποίησης, η ομάδα ψυχολογίας, η αυτο-οργάνωση των ενδογενών δυνάμεων, οι τοπικές καινοτόμες ιδέες, η διαδικασία ανάπτυξης, η επικοινωνία σε τοπικούς χώρους, η τοπική κοινότητα ως σύστημα ανθρώπινων σχέσεων.

Η σπουδαιότητα του win-win-win βρίσκεται στον δίκαια διαμεσολαβητικό του ρόλο, καθώς αποτελεί το μηχανισμό παρέμβασης στη βάση της διαδικασίας σχεδιασμού της περιφερειακής ανάπτυξης ως ο τρίτος παίκτης και διαπραγματευτής μεταξύ των δύο, των εκπροσώπων του κράτους (θεσμοί) και της αγοράς (τοπικές επιχειρήσεις). Η καινοτομία είναι η εξής: ο τρίτος παίκτης διαπραγματεύεται για λογαριασμό των άλλων δύο με σκοπό να εγγυηθεί ότι το σημείο που θα κλειδώσει η συμφωνία θα είναι δίκαιο και για τους δύο, κάτι το οποίο στην κατά Nash προσέγγιση της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης δεν έχει σημασία και το θέμα της δικαιοσύνης παραμένει αδιερεύνητο. Το αποτέλεσμα είναι ότι πολλές μη συνεργατικές διαπραγματεύσεις καταλήγουν σε αμοιβαία οφέλη, αλλά με άδικες στρατηγικές νίκης για τουλάχιστον έναν από τους διαπραγματευόμενους. Επιπλέον, ο τρίτος παίκτης παρεμβαίνει με τη

μορφή του εξωτερικού περιβάλλοντος (μπεϋζιανός), μέσα στο οποίο συμβαίνει η διαδικασία. Μέχρι την προσέγγιση Nash (1950, 1951, 1953) δεν συμπεριλαμβανόταν ως ισότιμος κοινωνικός εταίρος. Έτσι, μέχρι τη δεκαετία του 1980, για κάθε απόφαση που λαμβανόταν για την αναπτυξιακή πολιτική μιας περιοχής, το εξωτερικό περιβάλλον δεν είχε λόγο στη λήψη αποφάσεων που το αφορούσαν, είχε, όμως, μερίδιο στα θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα από την εκτέλεση του περιεχομένου. Κάτι που με το win-win αντιμετωπίζεται. Συνεπώς, οι συγκρούσεις εντός της ΕΕ, που λαμβάνουν χώρα σε διάφορα επίπεδα διμερών αλληλεπιδράσεων, αντιστρέφονται σε απόλυτες συνεργασίες.

Ουσιαστικά, το win-win-win model αποτελεί την επέκταση του win-win κατά Nash, που μπορεί να εφαρμοστεί για την επίλυση συγκρούσεων σε οποιαδήποτε τριμερή σχέση, αλλά με εξειδικευμένη εφαρμογή στην τοπική ανάπτυξη. Η επέκταση γίνεται στο μαθηματικό μέρος του υποδείγματος με την προσθήκη της πληροφορίας ως μεταβλητής. Η πληροφορία είναι το ποιος εταίρος αποτελεί το εξωτερικό περιβάλλον (ο θεσμός της κοινότητας ως συλλογικά κερτιμένο αγαθό), η οποία ως πηγή παραγωγής αναπτυξιακών πολιτικών εμπλουτισμένη με την προσθήκη μιας νέας έννοιας, της ευαισθητοποίησης, καθορίζει την ικανοποιητική έκβαση της συμφωνίας για το συλλογικό συμφέρον της περιοχής-στόχου³⁸.

Ειδικότερα, το τρίτο αυτό μέρος ή τρίτο win ή τρίτος παράγοντας ή ο ενδιαμέσος τρίτος παίκτης ή διαπραγματευτής, είναι το εξωτερικό περιβάλλον ως ο τρίτος κοινωνικός εταίρος της διαδικασίας που λαμβάνει τα χαρακτηριστικά του, το μερίδιό του, τη στρατηγική του και το προσδοκώμενο αποτέλεσμα από την ίδια τη συμμετοχή του με βάση την έννοια της ευαισθητοποίησης (sensitization). Διαφορετικά, αποτελεί την τριπολική (tri-polar) προσέγγιση της τοπικής διαχείρισης, που εδώ έχει τη μορφή της τοπικής κοινωνίας ή κοινότητας (C-Community, C factor). Γι' αυτό το λόγο, ο σχεδιαστής θεωρεί ότι αποτελεί την *κοινωνική ανάγνωση της (τυπικής ή συμβατικής) διαπραγμάτευσης* ή τον ισορροπιστή κοινωνικό εταίρο μεταξύ των ανθρώπων και της συμβατικής οικονομίας.

³⁸ Στο Κεφάλαιο 4: Πρόταση ΔΔ το υπόδειγμα εκτείνεται ακόμη πιο πέρα, από το τοπικό στο περιφερειακό επίπεδο και με εδαφικό προσδιορισμό, εκφράζοντας την καινοτομία της ΔΔ. Στην ερευνητική πρόταση η πληροφορία είναι ο θεσμός της περιφέρειας ως συλλογικά κερτιμένο αγαθό και ως αντικείμενο μελέτης της εργασίας.

Ούτως ειπείν, το τρίτο win είναι ένα μεθοδολογικό εργαλείο κοινωνικής διαπραγμάτευσης ή διαμόρφωσης στρατηγικών νίκης ή επίλυσης των συγκρούσεων, ειδικά για την περίπτωση της λήψης αποφάσεων σε τοπική κλίμακα. Στην καινοτομία της ΔΔ ως εξωτερικό περιβάλλον εννοείται το έδαφος ως χώρος και η περιφέρεια ως εδαφική περιοχή – οργανωμένη επικράτεια και όχι γενικά ο περιβάλλοντας θεσμικός ή κοινωνικός χώρος. Το 3-win υπόδειγμα βασίζεται στις εξής παραδοχές, όπου η τρίτη νίκη (ο παράγοντας C) απλοποιεί ως μια σειρά εμποδίων: στην προσβασιμότητα στις απαραίτητες πληροφορίες που απαιτούνται για τη λήψη αποφάσεων, στην πολυπλοκότητα της διαδικασίας που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες κοινωνίες και στη δύναμη των ατόμων (ως πρώτο win, πρώτη νίκη), τα οποία αν και έχοντας το στοιχείο της αμφιβολίας, λαμβάνουν κάθε φορά υπ' όψιν ότι πρόκειται για τρίτο διακριτό μέρος που συμμετέχει στη συμφωνία.

Αναφορικά με την ευαισθητοποίηση, ως έννοια εισάγεται για να περιγράψει τις ολοκληρωμένες πληροφορίες ως κύρια μεταβλητή της συμφωνίας στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης μεταξύ (1) του κράτους και των διορισμένων περιφερειακών υπηρεσιών του· (2) των τοπικών αρχών· και (3) των τοπικών δρώντων και των τοπικών κινημάτων / lobbies παρά το στοιχείο της αμφιβολίας τους. Σε αυτό το σημείο γίνεται μια διάκριση. Υπάρχει μια λεπτή γραμμή μεταξύ των δύο σκέψεων. Κατά τη διαδικασία γίνεται διαπραγμάτευση (α) μεταξύ δύο εκ των τριών και (β) μεταξύ τριών διακεκριμένων μερών, ταυτόχρονα, υπό οποιαδήποτε αντίδραση και υπό την προϋπόθεση του αμοιβαίου σεβασμού, κατά την οποία όλοι οι εμπλεκόμενοι ευαισθητοποιούνται. Η ευαισθητοποίηση μπορεί να αφορά πληροφορίες ενώ με την εισαγωγή της οι ατελείς πληροφορίες των τριών μερών αντιστρέφονται σε ολοκληρωμένες πληροφορίες ως πιθανότητες υπό όρους (Harsanyi, 1967).

Για να γίνει η σύνδεση με τη Nash θεώρηση, στα χαρακτηριστικά στοιχεία ή κανόνες της διαδικασίας της Τυπικής Διαπραγμάτευσης προστίθεται ένα συστατικό στοιχείο, που ονομάζεται *ευαισθητοποίηση* ή *περιρρέουσα εσωτερική αντίσταση* του πρώτου παίκτη (άτομα), η οποία απαιτείται για τη μετατροπή της σε Κοινωνική Διαπραγμάτευση. Συνεπώς, με αντικατάσταση προκύπτουν τα εξής:

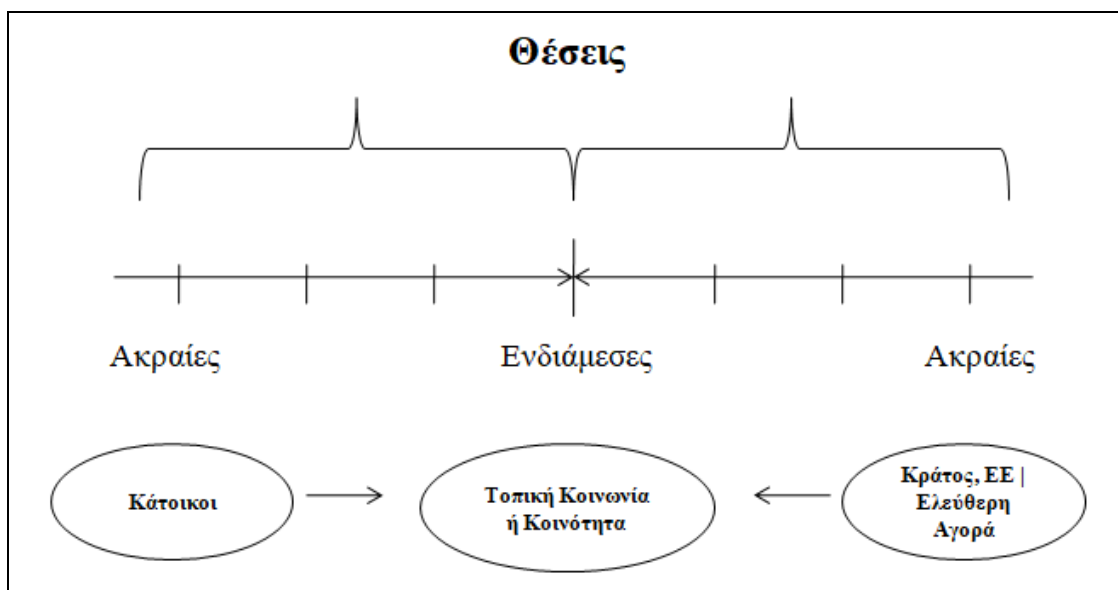
Υπάρχουν τρεις παίκτες, Α-άνθρωποι, Β-σύστημα ελεύθερης αγοράς, C-τοπική κοινωνία ή κοινότητα, που διατάσσονται ως Α-Β-C-COMMUNITY, οι οποίοι χάρη στην ευαισθητοποίηση του παίκτη Α, είναι διατεθειμένοι να διαπραγματευθούν.

Γνωρίζουν ότι η διαπραγμάτευση είναι προτιμότερη από τη μη-διαπραγμάτευση γιατί από τη διαδικασία θα εξέλθουν με την ελάχιστη υποδιαίρεση του διαπραγματευτικού οφέλους, που είναι προτιμότερο από το μηδενικό όφελος. Σε αυτό το υπόδειγμα, το κέντρο βάρους της διαπραγμάτευσης βρίσκεται στον παίκτη Α, δηλαδή στα μέλη της κοινότητας με πολλαπλές ιδιότητες. Οι τοπικοί δρώντες γνωρίζουν καλύτερα από τα απομακρυσμένα κέντρα λήψης αποφάσεων τα χαρακτηριστικά της περιοχής στην οποία διαβιούν, την υφιστάμενη κατάσταση (δυνατά και αδύνατα σημεία, ανάγκες και προβλήματα), τις ικανότητες και τις δυνατότητές τους και τι θέλουν να επιτύχουν στο μέλλον.

Ως εκ τούτου, είναι οι κατάλληλοι σχεδιαστές πολιτικής και λήπτες αποφάσεων για τα δικά τους αναπτυξιακά προβλήματα, ανάλογα με τις πραγματικές τους ανάγκες. Γινόμενοι ενεργοί πολίτες που συνεργάζονται, έχουν επίσης τη νομιμοποίηση και την εξουσία να γίνουν μέρος της λύσης, αυξάνοντας την κοινωνική τους ευθύνη. Συγκεκριμένα, η συμμετοχή των δρώντων στον προγραμματισμό δημιουργεί πολλές ευκαιρίες. Ο προγραμματισμός ως διαδικασία για τα μέλη της κοινότητας σημαίνει, ότι κάθε βήμα και απόφαση της διαδικασίας λαμβάνεται από κοινού (διαφάνεια). Οι δρώντες είναι ταυτόχρονα σχεδιαστές και αποδέκτες του πολυδιάστατου και χωρίς αποκλεισμούς τοπικού αναπτυξιακού οράματος. Επειδή οι ενεργοί πολίτες είναι την ίδια στιγμή και εργαζόμενοι των δημόσιων φορέων της κοινότητας και των τοπικών επιχειρήσεων (πολλαπλές ιδιότητες), συμμετέχουν όλοι οι φορείς απόφασης και αναλαμβάνουν την ευθύνη για το σχεδιασμό, την υλοποίηση και τη συντήρηση του σχεδίου. Αυτό δημιουργεί χώρο για διάλογο μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Λειτουργούν σε ξεχωριστούς οριζόντιους διαρθρωτικούς τομείς και μπορούν να αλληλεπιδρούν και να μοιράζονται ιδέες και δεδομένα. Η διαπραγματευτική δύναμη που αποκτούν οδηγεί σε μια διαδικασία λήψης αποφάσεων υπό όρους με τα υπερεθνικά, τα κεντρικά και τα αποκεντρωμένα θεσμικά όργανα, δημιουργώντας μεγαλύτερη κάθετη εμπιστοσύνη μεταξύ της κοινότητας και της κρατικής διοίκησης (λογοδοσία). Ούτως ώστε κάθε τοπική δράση, η οποία προτείνεται από ένα μέλος της κοινότητας ή από μια ομάδα μελών, από κάτω προς τα άνω, να έχει σχεδιαστεί με πνεύμα ομαδικής εργασίας και να προσθέτει αξία στην ευρωπαϊκή συνοχή. Κάθε βήμα που πραγματοποιείται είναι μέρος του μεγαλύτερου ευρωπαϊκού στρατηγικού σχεδίου για ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Η συμμετοχή των ενεργών πολιτών στην Πολιτική Συνοχής της ΕΕ δεν αντικαθιστά την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς ούτε την κρατική

παρέμβαση για ρύθμιση των ατελειών της πρώτης, αλλά συμπληρώνει και ολοκληρώνει τις δύο λειτουργίες.

Οι θέσεις και τα συμφέροντα των τριών μερών δεν είναι αντίπαλα και οι προσδοκίες τους συμπίπτουν με το συλλογικό συμφέρον. Όλοι ωφελούνται από τη διαδικασία και όλοι γνωρίζουν ότι και οι άλλοι το γνωρίζουν ότι και οι άλλοι το γνωρίζουν ότι συμμετέχοντας ωφελούνται. Επομένως, το συμφέρον του ενός παίκτη είναι συμφέρον και του άλλου παίκτη. Η διαπραγματεύση δεν πραγματοποιείται αν έστω ένας δεν συμμετέχει. Οπότε, κανείς δεν επιθυμεί τη ζημία του άλλου καθώς το κέρδος του ενός αυξάνει ευθέως ανάλογα και ισότιμα το κέρδος του άλλου. Έτσι, η παρέμβαση της ευαισθητοποιημένης τοπικής κοινωνίας αντιστρέφει τις ακραίες θέσεις, που τώρα κινούνται (τείνουν) σταδιακά προς τις πλησιέστερες ενδιάμεσες (παρεμβαίνει το στοιχείο της συμμετοχικότητας, εφόσον όλοι γνωρίζουν ότι συμμετέχουν ισότιμα). Αυτό είναι το *τριαδικό ή τριωνυμικό σύστημα* (triangle).

Σχήμα 25: Ροπή των ακραίων διαπραγματευτικών θέσεων προς τις ενδιάμεσες έπειτα από ενσωμάτωση του στοιχείου της ευαισθητοποίησης. Πηγή: προσαρμογή από το Παπακωνσταντινίδης, 2007.

Συνεπώς, δεν απαιτείται τα στρατηγικά σχέδια που θα αναπτυχθούν να κινούνται προς τις στρατηγικές νίκης του ενός επί του άλλου, ως αντίπαλες μεταξύ τους (συλλογικό καλό \neq ανταγωνισμός), καθώς η ορθολογική συμπεριφορά συμπληρώνεται με την έννοια της ευαισθητοποίησης του τρίτου win (Κοινότητα ως ισότιμος παίκτης). Όλοι κερδίζουν ισότιμα από το θετικό κλείσιμο της συμφωνίας. Το στοιχείο-κλειδί που

οδηγεί στην αποκόμιση δίκαιου μεριδίου είναι η ευαισθητοποίηση, η οποία επιτρέπει την πλήρη αποκάλυψη (δηλαδή την επέκταση) της πληροφορίας για τα κίνητρα μεταξύ των παικτών στην πορεία της διαπραγμάτευσης. Οι τυπικοί κανόνες τροποποιούνται, αφού όλοι γνωρίζουν ότι θα κερδίσουν, ενώ οι κινήσεις με κίνητρο το κέρδος συμφέρει τους παίκτες να αποκαλύπτονται στους συμπαίκτες (και όχι αντιπάλους).

Η επέκταση γίνεται στο μαθηματικό μέρος του υποδείγματος με την προσθήκη της πληροφορίας ως μεταβλητής. Η πληροφορία είναι το ποιος εταίρος αποτελεί το εξωτερικό περιβάλλον (δηλαδή, ο θεσμός της κοινότητας ως συλλογικά κεκτημένο αγαθό), η οποία ως πηγή παραγωγής αναπτυξιακών πολιτικών εμπλουτισμένη με την προσθήκη της έννοιας της ευαισθητοποίησης καθορίζει και την ικανοποιητική έκβαση της συμφωνίας για το συλλογικό συμφέρον της περιοχής ενδιαφέροντος. Αν για μία πηγή πληροφορίας ισχύει $A = \{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ και με πιθανότητες $\Pi = \{p_1, p_2, \dots, p_n\}$, $\Pi(A) = \{p_1, p_2, \dots, p_n\}$, τότε για μια νέα (επεκτεινόμενη) πηγή πληροφορίας ισχύει: $A^2 = A \times A = \{(a_i, a_j) / i, j = 1, 2, \dots, n\}$. Έτσι, ισχύει $p(a_i, a_j) = p(a_i)p(a_j)$ και με εισαγωγή της εντροπίας (H) τότε: $H(A^2) = H(AA) = H(A) + H(A) = 2H(A)$ και $p_1 \log_3(1/p_1) + p_2 \log_3(1/p_2) + \dots + p_n \log_3(1/p_n)$. Η εντροπία αυξάνεται όσο ξοδεύεται (εδώ με την επέκταση της πληροφορίας). Οπότε, γενικά για την επέκταση της πληροφορίας ισχύει $H(A^k) = kH(A)$. Η πηγή από την οποία προέρχεται μια πληροφορία έχει σημασία, διότι αν προέρχεται από φορείς απόφασης με κοινωνικά κριτήρια, μετατρέπει τη στρατηγική αντιπαράθεσης των ατομικών στρατηγικών νίκης με σκοπό το ατομικό κέρδος σε στρατηγική συνεργασίας μέσα από τους κανόνες της ίδιας της τυπικής διαπραγμάτευσης (όπερ έδει δείξαι). Ο τελικός τύπος και πρόταση του υποδείγματος win-win-win είναι: $\lim P_i(\&) Q_i(\&) R_i(\&) = \max P_i Q_i R_i$, όπου $i \rightarrow \infty$.

Έτσι, αν η πληροφορία για τον τρόπο επίτευξης της τοπικής ανάπτυξης προέρχεται από την κοινότητα που έχει κοινωνικό κίνητρο και ως αποστολή της το συλλογικό συμφέρον, τότε επέρχεται η μετάβαση από την ατελή πληροφόρηση στην ολοκληρωμένη (μπεϋζιανή) πληροφορία καθώς δίνεται με κοινωνικά κριτήρια. Με άλλα λόγια, υπάρχει κοινωνικός λόγος αποκάλυψης της πληροφορίας. Τα ατομικά κίνητρα αμφισβητούνται και τείνουν προς το συλλογικό. Έτσι, η τριωνυμική σχέση των παικτών εξαλείφει το στοιχείο της αμφιβολίας μεταξύ τους και δημιουργεί τοπική εμπιστοσύνη στη διαδικασία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εισάγεται η έννοια της δικαιοσύνης συμπληρωματικά προς την οικονομική αποτελεσματικότητα. Το παίγνιο καθορίζεται και από τις προσδοκίες των παικτών για το αποτέλεσμα και όχι μόνο από

το αποτέλεσμα, όπως ισχύει στην τυπική διάσταση της διαπραγματεύσεως, στην οποία εμπίπτει η λογική της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης. Η ΔΔ προτείνει ένα σύστημα που παρακινεί τους παίκτες να επιδιώκουν το συλλογικό καλό, διότι μέσα από αυτό η μεγιστοποίηση του συλλογικού συμφέροντος μεγιστοποιεί και τα ατομικά οφέλη και επιταχύνει την εδαφική ανάπτυξη και αντίστροφα. Ακόμη, η αντίδραση του ενός στη δράση του άλλου ενέχει το στοιχείο της φυσικής συστολής. Οι κάτοικοι των τόπων έχουν φυσικές ροπές, όπως η φυσική συστολή απέναντι στη βλάβη του συνανθρώπου (εδώ, συμπαίκτη). Ενώ το οικονομικό κέρδος της αγοράς δεν προάγει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των οικονομικών δρώντων, με τη διαδικασία της ευαισθητοποίησης οι επιχειρήσεις ως εκπρόσωποι του οικονομικού συστήματος υποκινούνται από το ως άνω ιδιαίτερο κοινωνικό στοιχείο και συμμετέχουν με βάση τον κοινό κώδικα επικοινωνίας του τόπου, δηλαδή το ενιαίο σύστημα αξιών.

Οι διαπραγματευόμενοι διαθέτουν ίσα μερίδια στη διαπραγματευτική πίτα. Ο πλούτος της αγοράς δεν υπερτερεί του πλούτου των περιοχών, αφού η διαμεσολάβηση της Κοινότητας μετριάξει το δίπολο της ανισότητας και επιτρέπει να αυξάνονται και τα τρία μερίδια (κοινωνικά, θεσμικά, οικονομικά) όσο αξιοποιούνται ευαισθητοποιημένα, λόγω της εντροπίας ως επέκτασης της πληροφορίας. Σε συνέχεια του Πίνακα Τυχαίας Μοιρασσιάς του Nash, προκύπτει ο Πίνακας Χρησιμοτήτων Προτεινόμενης Μοιρασσιάς μεταξύ Α, Β και C Παίκτη του win-win-win model.

Win-Win-Win							
Μερίδιο	Μερίδιο	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.	Μερίδιο	Χρησ.	Χρησ.
A	B	A	B	AxB	C %	C	AxBxC
90	4	1	71	71	6	1	71
80	13	2	70	140	7	2	280
70	22	5	68	340	8	3	1020
60	31	10	64	640	9	4	2560
50	40	16	60	960	10	5	4800
							max
41	50	23	52	1196	9	4	4784
32	60	31	40	1240	8	3	3720
23	70	40	24	960	7	2	1920
14	80	50	12	600	6	1	600

Πίνακας 9: Χρησιμότητες Προτεινόμενης Μοιρασσιάς μεταξύ Α, Β και C παίκτη. Πηγή: Παπακωνσταντινίδης, 2007:125.

Το άριστο σημείο στο οποίο κλειδώνει η συμφωνία με τη λήψη απόφασης είναι οι 60 μονάδες χρησιμότητας για την κοινότητα. Δηλαδή, το σημείο όπου $U_A + U_B + U_C = 4800$ μονάδες χρησιμότητας. Οπότε, οι συναρτήσεις χρησιμότητας για τους τρεις παίκτες διαμορφώνονται ως εξής: Χρησιμότητα για τον A: $U_a = x$, χρησιμότητα για τον B: $U_b = (100 - x - lx)^k$, χρησιμότητα για τον C: $U_c = lx$, όπου l ένα μέρος ή ένα ποσοστό του x (της χρησιμότητας ενός). Σύμφωνα με τον Πίνακα Τυχαίας Μοιρασιάς κατά Nash (1950), η τελική συμφωνία (payoff) διαμορφώνεται ανεξάρτητα από τις προσωπικές προσδοκίες των παικτών και την έννοια της δικαιοσύνης (δηλαδή ποιος έχει δίκιο και ποιος έχει άδικο) στη διανομή των αποτελεσμάτων: $U_a + U_b = U_c = \max \rightarrow x[(100 - x - lx)^k]' = 0 \leftrightarrow x'(100 - x - lx)^k + x[(100 - x - lx)^k]' = 0 \leftrightarrow 1(100 - x - lx)^k + xk(100 - x - lx)^{k-1} = 0 \leftrightarrow xk(100 - x - l)^{k-1} + 1(100 - x - lx)^k = 0 \leftrightarrow xk(100 - x - lx)^{k-1} + 1(100 - x - lx)^{k-1}(100 - x - lx) = 0 \leftrightarrow xk(100 - x - lx)^{k-1} = -[1(100 - x - lx)^{k-1}(100 - x - lx)]$, αν $(100 - x - lx) \neq 0$, τότε $xk = -[(100 - x - lx)] \Rightarrow \boxed{x = 100/(k+1+l)}$.

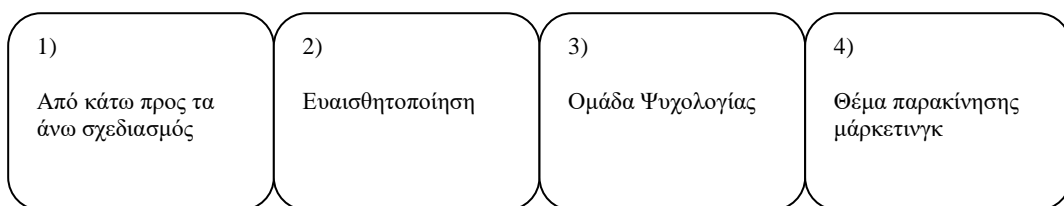
Οπότε, αν $k=0$, $l=0$, τότε καθένας από τους A, B, C διαπραγματευτές μπορεί να κερδίσει το 100% της μοιρασιάς, δηλαδή ολόκληρο το υπό διανομή αγαθό. Αν $k=1$, $l=0$, τότε καθένας από τους A και C μπορεί να κερδίσει το 50% και κάποιος από τους τρεις να μην κερδίσει τίποτα (ο διαπραγματευτής B). Αν $k=1$, $l=1$, τότε καθένας από τους A, B και C διαπραγματευτές μπορεί να κερδίσει το 33,3% (ίσα και δίκαια μερίδια), όπου αποτελεί και την ιδανική διανομή του υποδείγματος win-win-win. Αν $k>1$, $l>1$, τότε οι A και B ενδέχεται να αποκομίσουν μερίδιο $>33,3\%$, αλλά το υπόδειγμα επιτρέπει πάντα την ύπαρξη μεριδίου για την κοινότητα, το οποίο της ανήκει αποκλειστικά. Αν $k<1$, $l<1$, τότε το μερίδιο της κοινότητας είναι $>50\%$, πράγμα που δείχνει ότι η τοπική κοινωνία του υποδείγματος είναι εμφανώς ευαισθητοποιημένη. Και αν είναι εμφανώς ευαισθητοποιημένη, ισχύει ότι λαμβάνει τις οριακά βέλτιστες αποφάσεις για το κοινωνικό σύνολο. Με τον όρο *οριακά* δηλώνεται μια πραγματική κοινωνία συμφερόντων, ανταγωνισμού και συγκρούσεων και όχι μια υποθετική κοινωνία αγγέλων (Παπακωνσταντινίδης, 2007). Άρα, $\lim_{i \rightarrow \infty} P_i(\&)Q_i(\&)R_i(\&) = \max P_i Q_i R_i$, όπου $i \rightarrow \infty$.

Οι παίκτες επιθυμούν πολύ τη νίκη, αφού γνωρίζουν ότι θα κερδίσουν, οπότε δεν επιδεικνύουν τον ανάλογο βαθμό αδιαφορίας, αλλά αποστροφής του κινδύνου αποτυχίας, με την ανάλογη ικανοποίηση και την ανάλογη αξιοκρατία. Διότι, οι κάτοικοι των τόπων διαπραγματεύονται τους κανόνες του συστήματος της αγοράς με τη δράση του ενός να συμπληρώνει τη δράση του άλλου προς την τοπική ανάπτυξη

(ολοκλήρωση). Δεν θυσιάζουν κάτι κατώτερο για να κερδίσουν κάτι καλύτερο. Η κοινωνική ευημερία ως συλλογική επιδίωξη δεν απαιτεί θυσία για την επιχειρηματική κερδοφορία, όλοι κερδίζουν από τη διαδικασία. Υπάρχει βεβαιότητα νίκης για όλους τους παίκτες, οπότε υπάρχει εγγύηση, ότι όλοι θα λάβουν αυτό που τους αξίζει και, συνεπώς, αυξημένη εκτίμηση του ενός προς τον άλλο χάρη στην ευαισθητοποίηση των παικτών (διαπραγματευτική αξιοπιστία).

Παρά ταύτα, οι τρεις παίκτες δεν εισέρχονται στο παίγνιο με τα ίδια μερίδια ούτε είναι αλτρουιστές προς τους συμπαίκτες τους. Αντίθετα, καταλήγουν στην ιδανική περίπτωση από την ανταλλαγή ομότιμων δυνάμεων μεταξύ τους. Η κοινωνία αγγέλων είναι μια υποθετική κατάσταση, που ποτέ δεν επέρχεται, λόγω του ορίου στο οποίο κινούνται οι παίκτες. Ωστόσο, όταν ο μέσος παράγοντας παρεμβαίνει ως σαφής τρίτος στη διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ των δύο, οι παρορμήσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των παικτών αποκτούν μια δυναμική και αρμονική ισορροπία, που οδηγεί σε ευαισθητοποιημένες και πιο δίκαιες λύσεις. Η αρμονική ισορροπία είναι το ζητούμενο της Πολιτικής Συνοχής. Τα μερίδια των παικτών είναι όσο το δυνατόν ίσα και το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης γίνεται πιο δίκαιο. Όλα τα παραπάνω ανακατευθύνουν ή αντιστρέφουν το σύστημα ψηφοφορίας της δημόσιας και της κοινωνικής επιλογής προς μια συλλογική κοινωνική απόφαση, που λαμβάνεται υπό τις ως άνω προϋποθέσεις.

Από τις προϋποθέσεις συνάγονται τα τέσσερα (4) βήματα εκτέλεσης της μεθοδολογίας win-win-win:

Σχήμα 26: Βήματα εκτέλεσης της μεθοδολογίας win-win-win. Πηγή: προσαρμογή από τα Παπακωνσταντινίδης, 2005a, 2005b, 2007.

1^ο Βήμα: Από τη βάση προς την κορυφή τοπικός στρατηγικός σχεδιασμός. Κατά το πρώτο βήμα, απαιτείται καθιέρωση της προσέγγισης του στρατηγικού σχεδιασμού από κάτω προς τα άνω, σε τοπικό επίπεδο. Οι τοπικές αρχές αποφεύγουν να ζητούν τη γνώμη των κατοίκων για τις δικές τους αναπτυξιακές επιλογές και αποφάσεις.

Αντιθέτως, συνεργάζονται στενά με τους εμπειρογνώμονες, προκειμένου να προετοιμάσουν εγκαίρως τον τελικό φάκελο της τοπικής ανάπτυξης για να υποβληθεί στις εθνικές και κοινοτικές αρχές για ένταξη στη χρηματοδότηση. Ωστόσο, ακόμη και το καλύτερο έργο είναι καταδικασμένο σε αποτυχία, αν πρώτα αγνοηθεί από τους τοπικούς δρώντες. Η εμπλοκή τους στη φάση του σχεδιασμού επιτρέπει στους συμμετέχοντες να αποτελούν μέρος της λύσης του προβλήματος (συμμετοχικός σχεδιασμός), αυξάνοντας το αίσθημα της ευθύνης. Οι ντόπιοι αποκτούν από καιρό την ψυχολογία της χρησιμότητάς τους στο σχεδιασμό. Έχουν την ευτυχία να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της δικής τους θέσης. Γνωρίζουν το πρόβλημα και είναι σε θέση να προτείνουν τη λύση, ακόμη και αν δεν είναι αποδεκτή.

Η συμμετοχικότητα σχετίζεται με τη μεγαλύτερη λογοδοσία, που σχετίζεται με τη διαφάνεια, που σχετίζεται με τον καλύτερο σχεδιασμό, που σχετίζεται με την ετοιμότητα απέναντι στις τοπικές αναπτυξιακές υποθέσεις. Για παράδειγμα, οι συμμετοχικές διαδικασίες, όπως η δημόσια διαβούλευση των πολιτών για τη διάθεση του προϋπολογισμού σε έργα ή δράσεις με κριτήριο κατανομής τις ιδιαίτερες ανάγκες της περιοχής, συμβάλλουν περισσότερο στην ευαισθητοποίηση και την ενίσχυση της υπευθυνότητάς τους απέναντι στις τοπικές υποθέσεις. Ο κοινός σκοπός της ανάπτυξης τους δίνει έναν ισχυρότερο λόγο να έχουν μια ανταποδοτική σχέση με την τοπική διοίκηση, την οποία χρειάζονται. Άρα, η συμμετοχικότητα είναι εξίσου σημαντική με τη λογοδοσία. Διότι, ελλείψει λογοδοσίας, όσοι είναι επιφορτισμένοι με την παροχή υπηρεσιών σχεδιασμού αντιμετωπίζουν μεγαλύτερους πειρασμούς να τη θυσιάσουν για τα δικά τους ιδιωτικά συμφέροντα και οι απλοί πολίτες είναι λιγότερο πρόθυμοι να συμμετάσχουν ακόμη και σε καλοπροαίρετες προσπάθειες για την ενίσχυση της ανάπτυξής τους. Άλλωστε, η έντιμη διακυβέρνηση των τοπικών αρχών δεν χρειάζεται να είναι δαπανηρή. Στη ΔΔ η διόρθωση του προβληματικού σημείου της διαβούλευσης προτείνεται μέσω της ισχυροποίησης του ασθενούς συμμετοχικά ρόλου της περιφέρειας (καινοτομία).

Ως εκ τούτου, είναι πιο αποτελεσματικό οι τοπικές αρχές να συζητούν με τους τοπικούς δρώντες τις δικές τους ιδέες, αντί να παρέχουν στα γραφεία συμβούλων απευθείας αναθέσεις με τις πληροφορίες που ζητούνται, χωρίς την ενεργό συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών. Πρόσθετα, ο βαθμός της συνεκτικής συμπεριφοράς του τοπικού πληθυσμού δείχνει, ότι οι άνθρωποι συνδέονται και συνεργάζονται κάτω από ένα κοινό

θέμα συσπείρωσης: το να νιώθουν και να είναι χρήσιμοι στη διαδικασία ανάπτυξης που τους αφορά.

2^ο Βήμα: Ενεργοποίηση τοπικού συστήματος αξιών (ευαισθητοποίηση). Κατά το δεύτερο βήμα, γίνονται όλες οι διαδικασίες που απαιτούνται, αναλύοντας τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τις εγγενείς κλίσεις των μελών της τοπικής κοινωνίας στο πλαίσιο ενός συστήματος αξιών. Κάθε μέλος της κοινότητας (γυναίκα ή άνδρας, οικονομικά ενεργή/ός ή ανενεργή/ός) έχει από τη στιγμή της γέννησης μια ειδική ικανότητα σε μια κρυφή κατάσταση (είναι καλή/καλός σε κάτι). Αυτό το ταλέντο μπορεί να είναι εμφανές σε κάποια ηλικία ή όχι. Πολλοί ταλαντούχοι άνθρωποι απασχολούνται σε κάτι άλλο, αρκετά διαφορετικό από αυτό στο οποίο είναι ταλαντούχοι, με αποτέλεσμα την αποτυχία της εργασίας που μεταφέρεται στην προσωπική, κοινωνική και συναισθηματική ζωή τους. Επομένως, είναι χρήσιμο στην προτεινόμενη διαδικασία ευαισθητοποίησης να ξεκαθαριστεί και να τεθεί ποιος μπορεί να κάνει ένα πράγμα καλύτερα από τους άλλους ανθρώπους στην κοινότητα. Από το χρονικό σημείο που θα μπορούσε να αναγνωριστεί ως ταλαντούχος σε κάτι σε τοπικό επίπεδο, τότε αυτός ο άνδρας ή η γυναίκα καλείται από άλλους ανθρώπους για αυτή τη συγκεκριμένη ικανότητα που διαθέτει (κοινότητα του συστήματος αξιών).

3^ο Βήμα: Δημιουργία Ομάδας Ψυχολογίας. Κατά το τρίτο βήμα, απαιτείται δημιουργία ομάδας ψυχολογίας μεταξύ των τοπικών δρώντων. Αυτό είναι το πιο δύσκολο βήμα της διαδικασίας ευαισθητοποίησης. Κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης, οι ντόπιοι μαθαίνουν να αναγνωρίζουν την ειδική ικανότητα ή ταλέντο ενός άλλου ατόμου στην κοινότητα. Οι ντόπιοι μαθαίνουν να συνεργάζονται, βοηθώντας ο ένας τον άλλο στην πραγματοποίηση του κοινού αναπτυξιακού στόχου (παραδειγματισμός). Καθένας από αυτούς μαθαίνει να συνεργάζεται με τους άλλους στο πλαίσιο του ποιος θα κάνει τι. Καθένας από αυτούς (άνδρας ή γυναίκα) μαθαίνει να είναι μέλος μιας τοπικής ομάδας, διατηρώντας τον ειδικό ρόλο του σε όλη την αναπτυξιακή διαδικασία. Μέσω μιας ομαδικής ψυχολογίας, ένα άτομο έχει τη δυνατότητα να προωθήσει το ταλέντο του (κάτι που είναι) ή ακόμα και να είναι ηγέτης, που πριν αναγνωρίστηκε από τους άλλους ανθρώπους στην τοπική ομάδα. Οι άνθρωποι μαθαίνουν τα δικά τους μυστικά, τις ειδικές δεξιότητές τους καθώς και τις αδυναμίες τους ή τις δυνατότητές τους. Μόνο με αυτό τον τρόπο είναι ευκολότερο γι' αυτούς να συνεργαστούν για έναν κοινό στόχο, όπως είναι η τοπική ανάπτυξη.

4^ο Βήμα: Δημιουργία κεντρικού θέματος τοπικού μάρκετινγκ. Κατά το τέταρτο βήμα, απαιτείται δημιουργία ενός θέματος με τη δυνατότητα της παρακίνησης των τοπικών δρώντων. Έχοντας ενσωματώσει τα παραπάνω τρία βήματα, είναι εύκολο για τους ανθρώπους να προχωρήσουν στην ευαισθητοποιημένη διαδικασία, επιλέγοντας το κεντρικό θέμα για το μάρκετινγκ και την προώθηση της δικής τους θέσης στη δύσκολη εξωτερική ανταγωνιστική αγορά. Αυτό είναι ένα θέμα ανοιχτό προς συζήτηση με προοπτικές επιτυχίας. Το τελευταίο είναι μάλλον απαραίτητο καθώς η αγορά είναι η βασική προϋπόθεση επιβίωσης, σύμφωνα με τη λογική της παγκοσμιοποίησης. Το υπόδειγμα επικεντρώνει ιδιαίτερα στον αγροτουριστικό τομέα και το συνδυασμό των τριών παραγωγικών τομέων προς τις αγροτουριστικές υπηρεσίες ενός τόπου.

3.8.2. Η ΜΕΘΟΔΟΣ LEADER

Η μέθοδος win-win-win υλοποιήθηκε στην πράξη με την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER της ΕΕ. Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER³⁹ σχεδιάστηκε το 1989, τέθηκε σε εφαρμογή το 1991(15/3) ως πειραματική μέθοδος τοπικής ανάπτυξης με χωρική διαφοροποίηση (Επιθεώρηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1991, αναφέρεται στο Παπακωνσταντινίδης, 2007).

Η χρονική εξέλιξη της μεθόδου LEADER διαρθρώνεται σε τρεις φάσεις. Πρώτη φάση: 1991–1994, LEADER I, όπου εισάγεται η νέα προσέγγιση της τοπικής ανάπτυξης. Δεύτερη φάση: 1994–1999, LEADER II, όπου γενικεύεται η εφαρμογή της προσέγγισης. Τρίτη φάση: 2000–2006, LEADER⁺, όπου η μέθοδος εμβαθύνει με πρότυπα στρατηγικών και κεντρικών θεμάτων δράσης (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b).

Ειδικότερα, κατά την πρώτη φάση (1991–1994), η Πρωτοβουλία είχε πειραματικό χαρακτήρα, με στόχο να κινητοποιήσει τους τοπικούς φορείς στην αγροτική ανάπτυξη. Εισήχθη η έννοια της περιοχής ως πεδίο ανάπτυξης των εταιρικών σχέσεων υπό τη μορφή δικτύων, ώστε να τονωθεί η τοπική εμπιστοσύνη μεταξύ των αγροτικών περιοχών, υπό την έννοια της χωρικής διαφοροποίησης. Παρά την επιτυχή εφαρμογή του πειράματος, παρατηρήθηκε ανεπαρκής συμμετοχή δημόσιων διοικήσεων και

³⁹ Ελληνικά: Σύνδεση μεταξύ των Ενεργειών – Δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας.

ανεπαρκής σύνδεση του προγράμματος με τις άλλες αγροτικές περιοχές. Κατά τη δεύτερη φάση (1994–1999), η Πρωτοβουλία εφαρμόστηκε σε μεγαλύτερο αριθμό αγροτικών περιοχών (σε ποσοστό 50% του ευρωπαϊκού χώρου), με στόχο να προωθήσει τη συνεργασία εταίρων και περιοχών μέσω της έννοιας της καινοτομίας. Ο πειραματικός χαρακτήρας της τέθηκε και σε διακρατικό επίπεδο. Παρά την επιτυχή συνάρθρωση των δραστηριοτήτων, παρατηρήθηκε δυσκολία στη διαχείριση των πόρων και στη συνεργασία μεταξύ γειτονικών περιοχών. Κατά την τρίτη φάση (2000–2006), η Πρωτοβουλία εμβάθυνε μεθοδολογικά σε θέματα στρατηγικής συσπείρωσης με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των περιοχών.

Σχεδιαστικά, ξεκίνησε σαν κοινοτικό πρόγραμμα, εξελίχθηκε σαν καινοτομική προσέγγιση, αργότερα αποκρυσταλλώθηκε ως ιδέα και κατέληξε να αποτελεί συστηματοποιημένη μέθοδο. Υπήρξε τόσο καινοτόμο, όπου αποτέλεσε την αφορμή για τη δημιουργία Σχολής Σκέψης LEADER και οδήγησε σε μια συνακόλουθα αυτοδύναμη σχολή σκέψης, πολιτικής και φιλοσοφίας, τη Σχολή Τοπικής Ανάπτυξης (Local Development School – LDS).

Αποστολή της μεθόδου ήταν η αντιστροφή ολόκληρης της μέχρι τότε αναπτυξιακής φιλοσοφίας της από τα άνω προς τα κάτω προσέγγισης με χρηματοδότηση κλαδικών, τομεακών δραστηριοτήτων των δικαιούχων χωρίς το ενδιαφέρον να επικεντρώνεται σε μικρής κλίμακας τόπους, αλλά σε μεγαλύτερης κλίμακας περιφέρειες ή κράτη ως τμήματα περιφερειών. Ενδεικτικά, η Ελλάδα ως τμήμα της νοτιοανατολικής Ευρώπης αποτέλεσε γενικότερα έναν τουριστικό προορισμό, φέροντας μοναδικά χαρακτηριστικά ως διεθνές προϊόν (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b).

Στόχος της μεθόδου ήταν η παρέμβαση στα πεδία της οργάνωσης μιας περιοχής, στην εμπορευματοποίηση της αγροτικής παραγωγής, στον αγροτουρισμό, στη στήριξη των μικρών βιοτεχνιών, στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών πληροφορίας και στην ανάπτυξη υπηρεσιών υπαίθρου. Σκοπός ήταν η μεταστροφή προς τη συνοχή με ταυτόχρονη αντιστάθμιση των αποτελεσμάτων των πολιτικών σύγκλισης ανάμεσα στον προνομιούχο Βορρά και τον σε υστέρηση Νότο της ΕΕ. Δηλαδή, η διόρθωση της επιλεκτικής συγκέντρωσης πόρων και δραστηριοτήτων στο χώρο, που οδήγησε στις ανισότητες μεταξύ των τόπων. Η εισαγωγή της μεταβλητής του χώρου που είχε προηγηθεί υπό τη μορφή της τρίτης συνιστώσας μεταξύ του οικονομικού και του κοινωνικού πυλώνα της συνοχής λειτούργησε ως η γέφυρα

προετοιμασίας και μετάβασης από την εκ των άνω προς τα κάτω προς την τοποκεντρική προσέγγιση της ανάπτυξης και από την οικονομική μεγέθυνση στη βιώσιμη ανάπτυξη (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b). Ο σκοπός δεν έχει επιτευχθεί ακόμη και σήμερα, γεγονός που συνηγόρησε ως κίνητρο στην εκπόνηση της ΔΔ.

Η μέθοδος LEADER διέπεται από επτά (7) αρχές (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b· Έκθεση Ευρωπαϊκού Παρατηρητήριου για την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER, 1998, αναφέρεται στο Παπακωνσταντινίδης, 2007). Συγκεκριμένα από:

Την Αρχή της χωρικής προσέγγισης (territory approach). Η αναπτυξιακή στρατηγική καθορίζεται με βάση τη συγκεκριμένη κατάσταση μιας περιοχής, η οποία είναι κατά βάση αγροτική και έχει ομοιογένεια που συνάγεται από εσωτερική κοινωνική συνοχή, κοινή ιστορία, κοινές παραδόσεις και το αίσθημα μιας κοινής ταυτότητας. Ως εκ τούτου, οι πόροι αξιοποιούνται καλύτερα και διαμορφώνεται μια συνολική εικόνα της περιοχής.

Την Αρχή της προσέγγισης του από κάτω προς τα άνω σχεδιασμού (bottom-up approach) ή συμμετοχικού σχεδιασμού. Αφορά την κινητοποίηση και τη συμμετοχή όλων των τοπικών φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, στην αναπτυξιακή στρατηγική και πολιτική, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο μεγαλύτερος βαθμός ευαισθητοποίησης του τοπικού πληθυσμού και η διαφάνεια στη διαμόρφωση των κριτηρίων επιλογής των προς υλοποίηση δράσεων. Η λήψη αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο με τη διαδικασία της ισότιμης συμμετοχής όλων των φορέων επιτρέπει μια ευρεία συναίνεση και δημιουργία νέων σχέσεων συνεργασίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στους τοπικούς φορείς, επιφέροντας μεγαλύτερη ευελιξία και αποτελεσματικότητα της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης. Συνδέεται άμεσα με τη χωρική προσέγγιση και μαζί δημιουργούν μια νέα αντίληψη για τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία μιας περιοχής.

Την Αρχή του καινοτομικού χαρακτήρα των ενεργειών αγροτικής, τοπικής ή κοινοτικής ανάπτυξης με τοπική τεχνογένεση σε τοπικό μέτρο (local standard). Η ανακοίνωση της Επιτροπής προς τα κράτη-μέλη την 1/7/94 αναφέρει ρητά τη σύνδεση της καινοτομίας με τη μεταφορά εμπειρίας και τη δικτύωση. Επικεντρώθηκε σε νέες μορφές αξιοποίησης τοπικών πόρων, νέα προϊόντα, νέες μεθόδους και νέες μορφές οργάνωσης καθώς και νέες απαντήσεις σε προβλήματα και αδυναμίες αγροτικών περιοχών και αγροτικής ανάπτυξης. Όσον αφορά το τοπικό μέτρο, επισημαίνεται πως οι τοπικές ομάδες χρηστών και καταναλωτών έχουν κερδίσει σημαντική ισχύ, ασκώντας πολιτική

πίεση για τοπικά και περιβαλλοντικά ζητήματα. Οι συμμετοχικές διαδικασίες με ευρεία ανάμειξη των πολιτών έχουν ενεργοποιήσει τις τοπικές κοινότητες σε διάφορες περιφέρειες, προς τη δημιουργική επιδίωξη της τεχνογένεσης. Οι τοπικές ανάγκες και οι βαθύτερες αξίες των μελών των τοπικών κοινοτήτων αναγνωρίζονται από τις επιχειρήσεις ως καθοριστικής σημασίας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

Την Αρχή της διασύνδεσης μεταξύ των δράσεων, δηλαδή της ολοκληρωμένης και πολυτομεακής προσέγγισης (σχέση αιτίου–αιτιατού, πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη) και του συμπληρωματικού χαρακτήρα των δράσεων (η δράση του ενός πολλαπλασιάζει την απόδοση του άλλου). Αυτό σημαίνει, ότι οι δράσεις σχεδιάζονται και λειτουργούν ως ένα συνεκτικό σύνολο και όχι ως μια σειρά αποσπασματικών ενεργειών, που στόχο έχει την υιοθέτηση μιας συνολικής αντίληψης για παρέμβαση με τη συμμετοχή όλων των φορέων της περιοχής και με δράσεις σε πολλούς τομείς. Τότε, αφενός, δημιουργούνται συνέργειες ανάμεσα στους διάφορους τομείς και, αφετέρου, αυξάνει η γενικότερη αποτελεσματικότητα του προγράμματος.

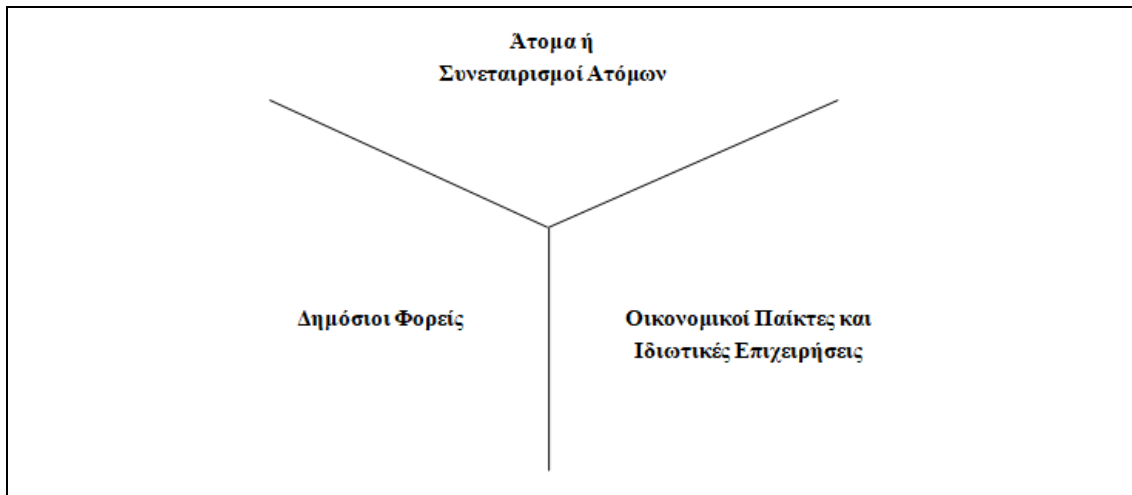
Την Αρχή της αποκεντρωμένης διαχείρισης και χρηματοδότησης σε επίπεδο αυτοδιοίκησης. Την Αρχή της οργάνωσης με βάση την οριζόντια εταιρική σχέση, δηλαδή τις Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ). Οι ΟΤΔ επιλέχθηκαν ως θεσμός για τη διαχείριση του LEADER, προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερος βαθμός αποτελεσματικότητας για την προώθηση των τοπικών πρωτοβουλιών. Την Αρχή της δικτύωσης (και σε διακρατικό επίπεδο). Έτσι ενισχύθηκε η ικανότητα των ΟΤΔ να λαμβάνουν αποφάσεις και να προβαίνουν σε δράσεις αποτελεσματικότερες για την αγροτική ανάπτυξη. Το πρόγραμμα LEADER έχει προβλέψει ως μηχανισμούς για τη δικτύωση το Παρατηρητήριο LEADER, τις Εθνικές Μονάδες Εμφύχωσης του Δικτύου και τα Εθνικά Δίκτυα LEADER. Κατ' αυτό τον τρόπο, αυξήθηκε η διαπραγματευτική δυνατότητα των εταίρων στις αγορές.

Οι επτά αρχές της μεθόδου αποτέλεσαν τη βάση δημιουργίας της Μεθόδου Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (Community Led–Local Development – CLLD). Η CLLD είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να περιγράψει μια μέθοδο σχεδιασμού και υλοποίησης τοπικών ολοκληρωμένων αναπτυξιακών στρατηγικών με τη συμμετοχή των πληθυσμών ως εταίρων σε τοπικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών οικονομικών και κοινωνικών φορέων, οι οποίοι

αναλαμβάνουν τα ηνία, σχεδιάζοντας και εφαρμόζοντας μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή στρατηγική (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b).

Η διαχειριστική ομάδα των σχεδιαστών του LEADER αποτελούνταν από επιτροπή εμπειρογνομόνων, υπό την ονομασία *Πράσινη Ομάδα (Green Team)*. Η ομάδα σχεδίασε το πρόγραμμα πάνω στη συλλογιστική του όρου Ρο του De Bono (1972), σύμφωνα με τον οποίο μια παραδοσιακή έννοια ανατρέπεται με αντιστροφή της σκέψης, εισάγοντας νέες συλλογιστικές, απλές, αλλά και αποτελεσματικές, μέσα από φαινομενικά μη συμβατά πεδία σκέψης. Η αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση για την τοπική ανάπτυξη που αξιοποιείται στη ΔΔ είναι μια τέτοια περίπτωση, η οποία καθίσταται επιτακτική μέχρι και σήμερα στα κείμενα πολιτικής της ΕΕ για τη συνοχή (CEC, 2009a, 2009b, 2014, 2018, 2020a, 2020b· Sapir, et.al., 2004). Η αναγκαιότητα επέκτασης της αντιστροφής και σε άλλες κλίμακες σχεδιασμού, όπως η περιφέρεια, αποτέλεσε το έναυσμα για την εκπόνηση της ΔΔ και τη συνεισφορά της στον επιστημονικό διάλογο. Η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί με απόλυτη συμβατότητα σε οποιαδήποτε περίπτωση ανάπτυξης, είτε πρόκειται για γειτονιά είτε για χωριό είτε για περιφέρεια είτε για χώρα ή ομοσπονδία κρατών. Η ονομασία δόθηκε από τον σχεδιαστή του win-win-win και ενός εκ των σχεδιαστών του προγράμματος LEADER.

Η μέθοδος LEADER κατατάσσεται στις εναλλακτικές μεθόδους ενώ διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες μεθόδους ανάπτυξης, διότι εφαρμόζεται σε περιοχές μικρής κλίμακας και με περιορισμένα μέσα. Το σημείο της διαφοροποίησής της είναι η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας ως καινοτομία και ο χώρος που δίδεται στη συμμετοχικότητα των ανθρώπων και στις ΟΤΔ, οι οποίες αποτελούν και το κεντρικό εργαλείο υλοποίησης. Οι ΟΤΔ είναι εταιρικές σχέσεις μεταξύ των δημόσιων και των ιδιωτικών φορέων δράσης κάτω από ένα κοινό στόχο και όχι υπό τη σύγκλιση ατομικών οικονομικών συμφερόντων ενώ ξεπερνούν και την αντίληψη των ενδιάμεσων φορέων. Ως ΟΤΔ νοείται ένα σύνολο ανθρώπων από κάθε επίπεδο της διοικητικής και επιχειρησιακής διάρθρωσης, όπου ο καθένας αναλαμβάνει ένα συγκεκριμένο ρόλο για τον κοινό σκοπό.

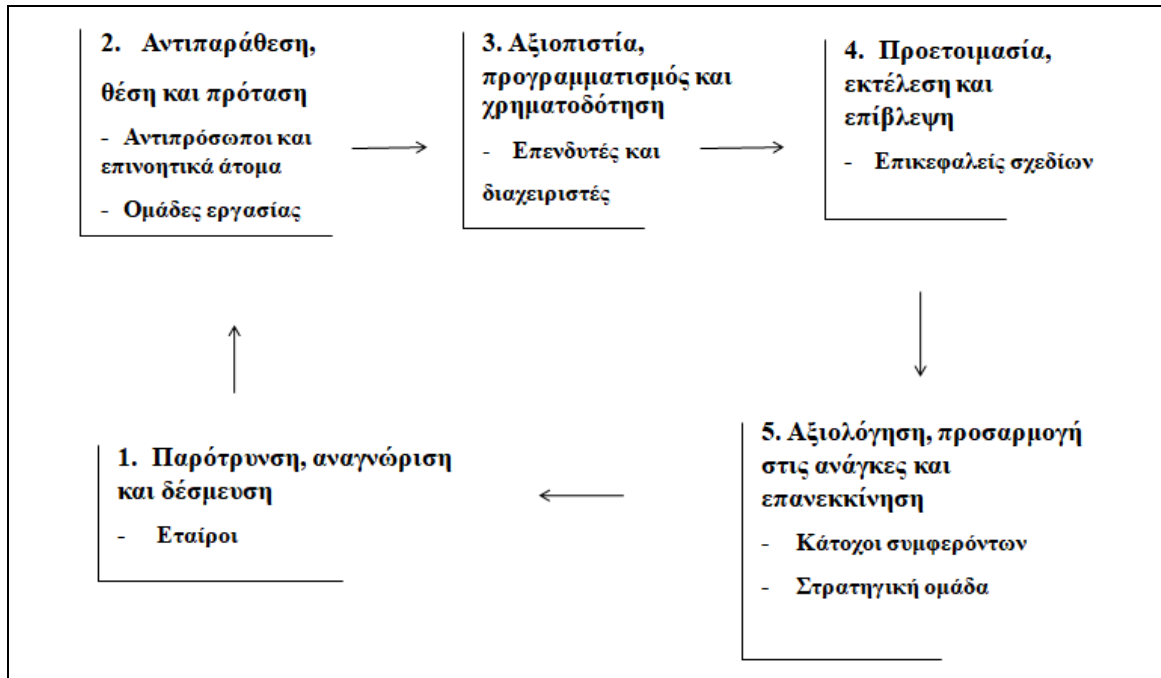
Σχήμα 27: Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) στη Μέθοδο LEADER. Πηγή: προσαρμογή από τα CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b· Παπακωνσταντινίδης, 2005a, 2005b, 2007.

Τα άτομα ή οι συνεταιρισμοί ατόμων (στο LEADER προτιμάται ο κοινωνικός όρος *άνθρωποι* έναντι του οικονομικού όρου *άτομα*) μπορεί να είναι: συνεταιρισμοί που αντιπροσωπεύουν κάποια συμφέροντα, συνεταιρισμοί με εδαφική διάσταση, συνεταιρισμοί που δραστηριοποιούνται σε πολιτιστικό χώρο και ιδιώτες ως απλά μέλη της κοινότητας ή ομάδες ανθρώπων. Οι οικονομικοί παίκτες ως ιδιωτικές επιχειρήσεις μπορεί να είναι: οργανώσεις επιχειρηματιών, αγροτουριστικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις του οικονομικού τομέα και επιχειρήσεις που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες. Οι δημόσιοι φορείς μπορεί να είναι: η τοπική αυτοδιοίκηση, η κυβέρνηση και οι δημόσιες υπηρεσίες ως αποκεντρωμένοι εκπρόσωποι της κυβέρνησης.

Η αλληλεπίδραση των τριών παικτών ή ληπτών αποφάσεων ως ΟΤΔ εξελίσσεται με έναν μοναδικό (διαφοροποιημένο) τρόπο. Οι ευαισθησίες τους καθενός ως η ιδιαίτερη ικανότητά του σε κάτι προσφέρονται ως γνώσεις, εκδηλώνονται ως απόψεις που ικανοποιούν συμφέροντα και μέσω της αυτοδέσμευσής τους βοηθούν στην ολοκληρωμένη διαδικασία του τοπικού σχεδιασμού προς την τοπική ανάπτυξη. Το θεμελιώδες επιχείρημα εδώ είναι η ευαισθητοποίηση που αναλύεται στην προηγούμενη ενότητα του win-win-win model. Γι' αυτό το λόγο, οδηγεί στην τοπική συνοχή. Οι τοπικές ικανότητες που προέρχονται από ανθρώπινους, οικονομικούς και εδαφικούς πόρους εγγυώνται την αναδόμηση των ενεργειών, την αποτελεσματική υλοποίηση του τοπικού σχεδίου με μικρότερο διαχειριστικό κίνδυνο, έχοντας παράλληλα την απαιτούμενη νομιμοποίηση για μια τέτοια διαδικασία (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b). Η σχέση είναι:

Εναισθητοποίηση → Αυτοδέσμευση → Αποτελεσματικός Τοπικός Σχεδιασμός

Με βάση την ως άνω σχέση, η συνεργασία μεταξύ των κοινωνικών εταίρων εξελίσσεται σύμφωνα με το πνεύμα της κοινής και ισότιμης συμμετοχής όλων των τοπικών δρώντων.

Σχήμα 28: Διάγραμμα συνεργασίας ΟΤΔ. Πηγή: προσαρμογή από τα CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b· Παπακωνσταντινίδης, 2005a, 2005b, 2007.

Η δράση των ΟΤΔ βασίζεται σε επτά (7) γραπτούς και άγραφους κανόνες. Συγκεκριμένα, βασίζεται στο διάλογο και την επικοινωνιακή πολιτική από τη βάση προς την κορυφή, στη συνεργασία, την ενθάρρυνση και την υποστήριξη με παραδειγματισμό και στην ανταλλαγή και την αξιοποίηση των εμπειριών σε τοπικό, περιφερειακό και διακρατικό επίπεδο. Ακόμη, βασίζεται στη χρήση κριτηρίων, στην επιλογή έργων για τη δημιουργία πυρήνων στην περιοχή-στόχο, στην καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης, στη διαφάνεια, την αξιοπιστία στις επιλογές, στη δίκαιη, χρηστή και αποτελεσματική διαχείριση των οικονομικών πόρων, στον αυτοέλεγχο και την αυτοκριτική αναφορικά με το κατά πόσον οι επιλογές που χρηματοδοτούνται ικανοποιούν τους προγραμματικούς στόχους (CEC, 2014, 2018, 2020a).

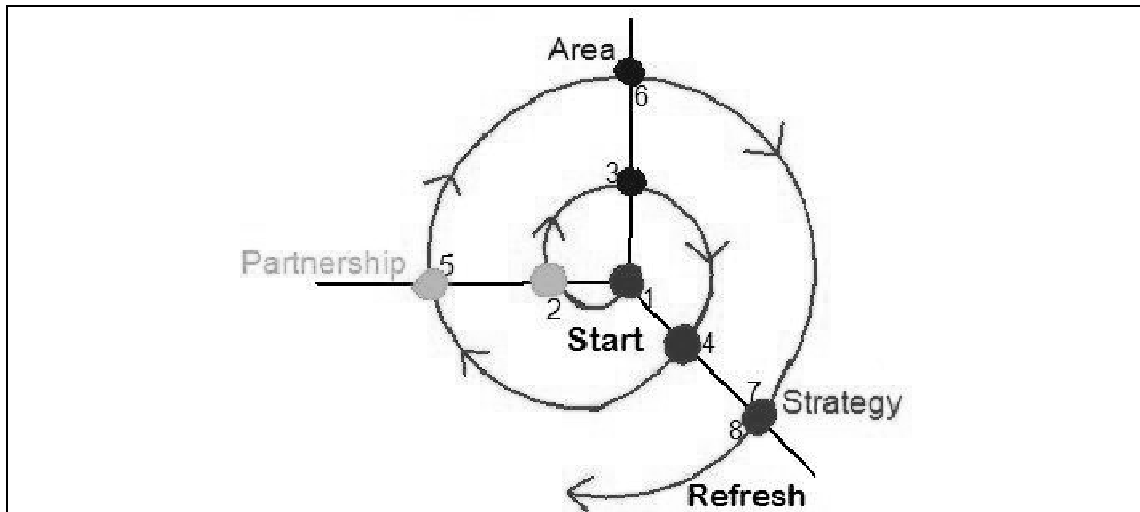
Ο πυρήνας των ΟΤΔ είναι οι ομάδες ψυχολογίας ή εμφύχωσης, οι οποίες επωμίζονται το πιο δύσκολο σημείο της διαδικασίας. Πρόκειται για ομάδες ειδικών που παρακινούν

τους τοπικούς πληθυσμούς στην εθελοντική συμμετοχή, προάγοντας και αναδεικνύοντας την ιδιαίτερη ικανότητα ή το ιδιαίτερο ταλέντο του καθενός που είναι καλός σε κάτι. Κανείς δεν εξαιρείται από τη διαδικασία. Μέσα από το αίσθημα αυτό, ότι ο κάθε ένας και η κάθε μία είναι εξίσου χρήσιμοι για τον κοινό σκοπό και εξίσου απαραίτητα διαφορετικοί μεταξύ τους για την εκπλήρωσή του, όλοι οι συμμετέχοντες έχουν έναν λόγο ως κίνητρο να συμπράξουν. Η συμπληρωματικότητά τους λαμβάνει τη μορφή μαθηματικού ολοκληρώματος. Η δράση του ενός πολλαπλασιάζει την απόδοση του άλλου και καμία δράση μόνη της δεν είναι ολοκληρωμένη. Πρόκειται για την πιο αντιπροσωπευτική μορφή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στο κύτταρο της ΕΕ, δηλαδή την τοπική κοινωνία, που είναι η καθεαυτή αποστολή της. Τα μέλη της κοινότητας γνωρίζουν ότι η ολοκλήρωση επιτυγχάνεται με την ικανότητα συσπείρωσης κάτω από την κεντρική ιδέα, προάγοντας τη συνέργεια και την αλληλεξάρτηση προς τον κοινό σκοπό. Έτσι, η τοπική κοινωνία δρα με γνώμονα ορισμένες σταθερές. Οι σταθερές είναι η ιδέα της Ενδιάμεσης Κοινότητας που προάγει τη συνεργασία και αντιτίθεται στη σύγκρουση, η απορρόφηση της τοπικής σύγκρουσης, ο σεβασμός στην ιδέα και τις τοπικές αξίες. Ακόμη, είναι η αλλαγή της συμπεριφοράς μέσω της ομαδικότητας, η διαφάνεια που επιτυγχάνεται από την ομάδα ψυχολογίας μέσω της εμπύκνωσης και η κινητοποίηση των τοπικών πληθυσμών. Επιπλέον, είναι το κεντρικό θέμα με ικανότητα συσπείρωσης γύρω από αυτό, η συνένωση των τοπικών φορέων σε επίπεδο περιοχής και η ιδεολογία της αυτοδύναμης περιοχής ενδογενούς ανάπτυξης της θεωρίας των Friedman και Weaver (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b).

Ως εκ τούτου, η τοπική συνεργασία ενώνει τους δρώντες γύρω από ένα σχέδιο και επιτρέπει σε όλους να εκφράσουν τις απόψεις τους. Έτσι εξασφαλίζει δεσμούς μεταξύ των δράσεων και μια πιο ευρεία άποψη για τους πόρους. Τότε είναι πιο κοντά στην τοπική πραγματικότητα και μπορούν να διαχειρίζονται με ευέλικτη συμπεριφορά τις τοπικές υποθέσεις. Η καινοτόμα ιδέα είναι ότι ο διάλογος των τοπικών πληθυσμών προϋποθέτει, ότι αυτοί οι άνθρωποι συμβάλλουν ενεργά στον προγραμματισμό και την υλοποίηση της κοινής διαδικασίας ενδογενούς ανάπτυξης. Οπότε, η οργάνωση των ΟΤΔ ακολουθεί τα τέσσερα (4) βήματα της μεθόδου win-win-win (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b).

Τόσο τα βήματα υλοποίησης της μεθόδου LEADER όσο και της μεθόδου CLLD είναι οκτώ (8) και βασίζονται σε μια σειρά επαναληπτικών κύκλων για το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση τριών βασικών στοιχείων: τη στρατηγική, τη συνεργασία και την περιοχή–

στόχο. Τα βασικά στοιχεία αναφέρονται ως *τριάδα* του CLLD (territorial development trinity), η οποία αποτελεί το κατεξοχήν υπόδειγμα διαβούλευσης (τριάδικης διαπραγμάτευσης), που αξιοποιεί η ΕΕ. Πρόκειται για την αντιστροφή της παραδοσιακής μεθόδου σχεδιασμού από τα άνω προς τα κάτω σε σχεδιασμό από τα κάτω προς τα άνω (CEC, 2014, 2018, 2020a, 2020b).

Σχήμα 29: Τριάδα εδαφικής ανάπτυξης των μεθόδων LEADER και CLLD σε σπειροειδή επαναληπτικό κύκλο. Πηγή: CEC, 2018.

1^ο Βήμα: Λήψη απόφασης για το σημείο αλλαγής (στρατηγική). Το CLLD αντιστρέφει τις συμβατικές αναπτυξιακές προσεγγίσεις από άνω προς τα κάτω, ξεκινώντας με το πού θα ήθελαν να είναι οι τοπικοί φορείς στο μέλλον και τι να αλλάξουν για να οδηγηθούν εκεί (όραμα). Η ανταπόκριση στις τοπικές ανάγκες έρχεται πρώτη και η χρηματοδότηση θεωρείται ως μέσο για την επίτευξη του αποτελέσματος. Η οικοδόμηση μιας σαφούς συμφωνίας σχετικά με το τι επιθυμεί η τοπική κοινωνία να αλλάξει είναι το πρώτο και πιο σημαντικό βήμα στο σχεδιασμό της στρατηγικής και δεν πραγματοποιείται με βιασύνη. Αντιθέτως, υπάρχει ένα ευρύ φάσμα συμμετοχικών τεχνικών, που αξιοποιούνται για τη λήψη της απόφασης. Επειδή η συμβατική τοπική ανάπτυξη συχνά χρηματοδοτείται, οι τοπικοί φορείς υποβάλλουν αίτηση για χρηματοδότηση με βάση την απόκλιση από τον εθνικό μέσο όρο, σύμφωνα με τα αποτελέσματα δεικτών επίδοσης. Σε αυτό το σενάριο, οι τοπικοί φορείς είναι ο τελευταίος κρίκος στην αλυσίδα για την παροχή χρημάτων και υπηρεσιών.

2^ο Βήμα: Οικοδόμηση εμπιστοσύνης και συμμαχιών με τους ανθρώπους, που μπορούν να βοηθήσουν στην αλλαγή (συνεργασία). Αυτό το βήμα συμβαίνει παράλληλα με την

απόφαση αναφορικά με το τι θέλει να αλλάξει η κοινότητα. Απαιτεί επαφή πρόσωπο με πρόσωπο και αρκετό χρόνο για να αποκαλύψει τις κύριες ανησυχίες, τις κρυφές διατάξεις των προτιμήσεων και τις υπάρχουσες δυσαρέσκειες, που είναι διαχρονικά παγιωμένες στις περισσότερες κοινότητες. Για τη διευκόλυνση των ενεργειών του βήματος ενδείκνυται η χρήση επίσημων εργαλείων, όπως η ανάλυση των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholder and shareholder analysis), η οποία χαρτογραφεί τους ενδιαφερόμενους σύμφωνα με μια σειρά χαρακτηριστικών, όπως το επίπεδο ενδιαφέροντος και η ικανότητά τους να επηρεάζουν τα αποτελέσματα. Πρόσθετα, βοηθά στην αποσαφήνιση μακροπρόθεσμων κοινών στόχων και βραχυπρόθεσμων δραστηριοτήτων, που μπορούν να επιτύχουν γρήγορες νίκες. Επίσης, βοηθά στην ανάπτυξη των ατομικών και των ομαδικών συζητήσεων καθώς και στη διευκρίνιση σχετικά με το ποιος είναι καλός σε τι και το επίπεδο δέσμευσης για τη δημιουργία μιας επίσημης εταιρικής σχέσης. Πριν δημιουργηθεί μια επίσημη δομή εταιρικής σχέσης, είναι χρήσιμο να οικοδομηθεί εμπιστοσύνη και να αναπτυχθεί η εμπειρία συνεργασίας μέσω μιας άτυπης ομάδας εργασίας, η οποία επιβλέπει τα ακόλουθα στάδια (ομάδα εμπύχωσης της διαδικασίας ευαισθητοποίησης του υποδείγματος win-win-win).

3^ο Βήμα: Ορισμός των ορίων της περιοχής ενδιαφέροντος (έδαφος ως χώρος). Σε αυτό το βήμα το CLLD διαφέρει από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις των εκ των άνω προς τα κάτω με την έννοια ότι οι περιοχές-στόχοι δεν ακολουθούν προκαθορισμένα διοικητικά όρια. Ωστόσο, οι εθνικές ή περιφερειακές αρχές αναφέρουν τους τύπους περιοχών που είναι ή δεν είναι επιλέξιμοι και παρέχουν σαφή κριτήρια για την επιλογή τους. Μέσα σε αυτά τα ευρεία πλαίσια, οι τοπικοί φορείς αποφασίζουν για τα πιο κατάλληλα όρια για την επίτευξη των στόχων τους. Αυτό σημαίνει ότι, πρώτον, διασφαλίζεται ότι η περιοχή είναι αρκετά μεγάλη και έχει επαρκή κρίσιμη μάζα για να επιτύχει τους στόχους της και, δεύτερον, ότι δεν είναι τόσο μεγάλη ώστε να διακινδυνεύσει η κοινότητα να χάσει τον έλεγχο. Με άλλα λόγια, είναι συνεκτική σε φυσικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς όρους και σε σχέση με τους στόχους της στρατηγικής. Ωστόσο, τα φυσικά όρια που δημιουργούνται από τις ακτές, τους υδάτινους όγκους ή τις οροσειρές δεν συμπίπτουν απαραίτητα με τις τοποθεσίες των οικονομικών κλάδων δραστηριότητας, όπως της αλιείας ή της γεωργίας ή των λειτουργικών περιοχών που βασίζονται στη μετακίνηση για εργασία ή τη χρήση βασικών υπηρεσιών. Ομοίως, τα ιστορικά όρια μεταξύ δήμων σε πυκνές αστικές περιοχές ή στο αστικό περιθώριο μπορούν να αποτελέσουν εμπόδιο στην αποτελεσματική δράση. Πολλές περιοχές τις

οποίες διατρέχουν τοπικά, περιφερειακά ή εθνικά διοικητικά όρια αντιμετωπίζουν προβλήματα. Αυτός είναι ο λόγος όπου διάφορα τοπικά έργα συχνά λειτουργούν σε ελαφρώς διαφορετικές περιοχές. Συνεπώς, εναπόκειται στους τοπικούς φορείς να λάβουν υπ' όψιν τους παράγοντες, που προάγουν ευκαιρίες για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής στα όρια της περιοχής παρέμβασης.

4^ο Βήμα: Προετοιμασία τοπικής στρατηγικής για αλλαγή βάσει της συμμετοχής και των αναγκών των μελών της τοπικής κοινωνίας (στρατηγική). Μόλις υπάρξει ευρεία συμφωνία για το τι επιθυμεί να αλλάξει η τοπική κοινωνία, το ποιος μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη αυτού και το ποιος είναι ο ευρύς τομέας παρέμβασης, τότε είναι δυνατό να προχωρήσει περαιτέρω στις λεπτομέρειες αναφορικά με το πώς μπορεί να επιτευχθεί η προετοιμασία της τοπικής στρατηγικής. Απαιτούνται αντικειμενικά στοιχεία και γεγονότα σχετικά με τα δυνατά σημεία, τις αδυναμίες, τις ευκαιρίες και τις απειλές που αντιμετωπίζει η περιοχή καθώς και η πλήρης συμμετοχή της κοινότητας, ώστε να κατανοήσει πώς οι παράγοντες επηρεάζουν τις κύριες ανάγκες της και πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν. Η τοπική αναπτυξιακή στρατηγική γίνεται ο οδικός χάρτης της εφαρμογής της CLLD και οι συνεργασίες επιλέγουν και υποστηρίζουν συνήθως έργα ανάλογα με τη συμβολή τους στους στόχους της στρατηγικής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαμόρφωσε έναν κατάλογο των βασικών στοιχείων και έχει ενισχύσει ορισμένες από τις βασικές αρχές της CLLD, προκειμένου να υποστηρίξει την προετοιμασία στρατηγικών υψηλής ποιότητας.

5^ο Βήμα: Συμφωνία για τη δομή της εταιρικής σχέσης και ορισμός του ποιος κάνει τι (σύμπραξη). Οι τοπικές κοινότητες έχουν διαφορετικά επίπεδα ικανότητας, ιστορικό συνεργασίας ή/και συγκρούσεων και διαφορετικές θεσμικές κουλτούρες (συστήματα αξιών). Εξαιτίας αυτών, είναι ζωτικής σημασίας να σχεδιάσουν τη συνεργασία με τέτοιο τρόπο, ώστε να ταιριάζει με την πραγματικότητα του τοπικού περιβάλλοντος. Προτείνονται δύο μοντέλα. Στο πρώτο, δημιουργείται μια εντελώς νέα νομική οντότητα, που συγκεντρώνει τοπικούς εταίρους. Αυτό μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, ανάλογα με το πλαίσιο, αν και οι περισσότερες είναι μη κερδοσκοπικές ενώσεις. Όποια και αν είναι η νομική μορφή που υιοθετείται, η οντότητα είναι ευρέως αντιπροσωπευτική των τοπικών ενδιαφερομένων που ασχολούνται με τη στρατηγική, είναι ανοιχτή, διαφανής και υπόλογη τόσο στους κατοίκους όσο και στους χρηματοδότες της. Η ακριβής ισορροπία των εμπλεκόμενων εταίρων και η εξουσία τους στη λήψη αποφάσεων εξαρτάται από τις τοπικές συνθήκες. Όμως, ένα βασικό

χαρακτηριστικό της CLLD είναι ότι οι συνεργασίες δεν κυριαρχούνται από καμία μεμονωμένη ομάδα δημόσιου ή ιδιωτικού συμφέροντος. Το δεύτερο μοντέλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί όταν δεν υπάρχει ανάγκη ή επιθυμία να δημιουργηθεί μια πρόσθετη δομή ή/και όταν είναι σαφώς πλεονεκτικό να αξιοποιηθεί η διοικητική ικανότητα ενός έμπειρου συνεργάτη. Σε αυτήν την περίπτωση, ο έμπειρος εταίρος μπορεί να γίνει το υπεύθυνο όργανο για νομικούς και διοικητικούς σκοπούς, ενώ οι άλλοι εταίροι αποτελούν ένα είδος επιτροπής λήψης αποφάσεων για τα έργα. Ισχύουν οι ίδιες αρχές της αντιπροσωπευτικότητας, της διαφάνειας και της λογοδοσίας, όπως στο πρώτο μοντέλο. Προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι στρατηγικές υψηλής ποιότητας εφαρμόζονται πράγματι μέσω συμμετοχικών και αποτελεσματικών εταιρικών σχέσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρέχει και εδώ έναν κατάλογο των κύριων καθηκόντων προς εκτέλεση. Κάθε οντότητα που δημιουργείται ως αποτέλεσμα μιας εταιρικής σχέσης εξετάζεται εάν έχει τις δεξιότητες και την εμπειρία εντός της περιοχής για να εκτελέσει αυτές τις λειτουργίες ή εάν είναι απαραίτητο να φέρει εξωτερική βοήθεια. Και τα δύο μοντέλα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον συντονισμό πολλών ροών χρηματοδότησης.

6^ο Βήμα: Προσαρμογή των εδαφικών ορίων (έδαφος ως χώρος). Κατά τη διαδικασία προετοιμασίας της τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής και οικοδόμησης της εταιρικής σχέσης, καθίσταται σαφές ότι ορισμένα θέματα μπορούν να αντιμετωπιστούν καλύτερα συμπεριλαμβάνοντας άλλα μέρη της επικράτειας. Για παράδειγμα, μια αγροτική περιοχή μπορεί να χρειαστεί να λάβει υπ' όψιν μια τοπική αγορά ή μια αστική γειτονιά σε υστέρηση και μπορεί να χρειαστεί να εξετάσει τους δεσμούς με περιοχές που παρέχουν τοπικές θέσεις εργασίας και υπηρεσίες. Ομοίως, ένας δυνητικά χρήσιμος σύμμαχος της εταιρικής σχέσης μπορεί να βρεθεί ακριβώς έξω από τα αρχικά όρια. Επίσης, μπορεί να είναι δυνατή η βελτίωση της συνέργειας μεταξύ των τοπικών πρωτοβουλιών που χρηματοδοτούνται από διαφορετικά ταμεία της ΕΕ ευθυγραμμίζοντας τα όριά τους. Τα εθνικά ή περιφερειακά κριτήρια για την επιλογή των περιοχών για τη μέθοδο CLLD ενδέχεται να απαιτούν κάποια προσαρμογή στον ορισμό της περιοχής. Για όλους αυτούς τους λόγους, τα ακριβή όρια της παρέμβασης θεωρούνται ως κάτι ρευστό που επιδέχεται της κατάλληλης προσαρμογής, ώστε να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Στην πραγματικότητα, η CLLD προσφέρει στις τοπικές συνεργασίες μια σειρά από εναλλακτικές λύσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων σε διαφορετικές κλίμακες. Ένα άλλο παράδειγμα είναι οι

γειτονικές τοπικές εταιρικές σχέσεις που μπορούν να επικεντρωθούν στις δράσεις που χρηματοδοτούνται από ένα συγκεκριμένο ταμείο, αλλά στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν τα μέτρα συνεργασίας ή να συμμετάσχουν από κοινού σε άλλο ταμείο για προβλήματα που επιλύονται καλύτερα σε διαφορετικό, διασυνοριακό επίπεδο. Η CLLD είναι ευέλικτο εργαλείο που διασφαλίζει ότι τα όρια ταιριάζουν με τις εξελισσόμενες τοπικές ανάγκες αντί να καθορίζονται από μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Ωστόσο, σε όλες τις περιπτώσεις, η διεύρυνση της περιοχής αντιμετωπίζεται με προσοχή. Οι περισσότερες από τις πιέσεις οδηγούν τις περιοχές να γίνουν μεγαλύτερες, αλλά προς όφελος της τοπικής ταυτότητας και της συμμετοχής της κοινότητας.

7^ο Βήμα: Προετοιμασία τοπικού σχεδίου δράσης και αίτημα χρηματοδότησης (στρατηγική). Μόλις συμφωνηθεί μέσα από τις εταιρικές σχέσεις τι θέλει να αλλάξει η τοπική κοινωνία και καθιερωθεί μια σαφής λογική παρέμβασης που να δείχνει πώς μπορεί να μετρηθεί αυτή η αλλαγή και τι είδους ενέργειες μπορούν να οδηγήσουν στην επιτυχία, οι προθέσεις προσαρμόζονται σε ένα σχέδιο δράσης με αίτημα χρηματοδότησης. Σε αυτό το στάδιο, οι δρώντες αντιμετωπίζουν την πρόκληση του να παρέχουν επαρκείς λεπτομέρειες, ώστε να καταστήσουν το σχέδιο αξιόπιστο, διατηρώντας ταυτόχρονα την ευελιξία ανταπόκρισης σε απρόβλεπτες περιστάσεις. Τα κράτη-μέλη, οι περιφέρειες και οι τοπικές εταιρικές σχέσεις αντιμετωπίζουν αυτή την πρόκληση με διαφορετικούς τρόπους.

8^ο Βήμα: Δημιουργία συστήματος για την περιοδική αναθεώρηση, αξιολόγηση και ανανέωση της στρατηγικής. Οι συνεργασίες χρειάζονται μηχανισμούς για τη μέτρηση του βαθμού στον οποίο επιτυγχάνουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, μαθαίνοντας από λάθη και επιτυχίες του παρελθόντος. Η παρακολούθηση, η αυτο-αξιολόγηση και η εξωτερική αξιολόγηση των στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης βελτιώνονται και ενσωματώνονται στις τακτικές δραστηριότητες ως μέρος ενός κύκλου εκμάθησης προς πραγματοποίηση. Το βήμα είναι μέρος ενός πεδίου που απαιτεί περαιτέρω ανάπτυξη.

Συνοψίζοντας, το κοινό ελάχιστο περιεχόμενο μιας LDS όπου υλοποιείται από οποιοδήποτε Διαρθρωτικό Ταμείο της ΕΕ καθορίζεται στους κοινοτικούς Κανονισμούς (Κανονισμός ΕΕ, αρ. 1303/2013, L 347/320) ως *«ένα συνεκτικό σύνολο δράσεων για την κάλυψη τοπικών στόχων και αναγκών, όπου συμβάλλει στην εκπλήρωση της στρατηγικής της Ένωσης για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και η οποία εφαρμόζεται ως εταιρική σχέση στο κατάλληλο επίπεδο»* (CEC, 2014, 2018, 2020a,

2020b). Περιλαμβάνει: Τον ορισμό της περιοχής και του πληθυσμού που καλύπτεται από τη στρατηγική. Την ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών και δυνατοτήτων της περιοχής, συμπεριλαμβανομένης της ανάλυσης των δυνατών, των αδύνατων σημείων, των ευκαιριών και των απειλών. Την περιγραφή του ολοκληρωμένου και καινοτόμου χαρακτήρα της στρατηγικής με ιεράρχηση των στόχων της, συμπεριλαμβανομένων σαφών και μετρήσιμων στόχων για τις εισροές και τις εκροές. Την περιγραφή της διαδικασίας συμμετοχής της κοινότητας στην ανάπτυξη της στρατηγικής. Ένα τοπικό σχέδιο δράσης που δείχνει τον τρόπο με τον οποίο οι στόχοι μεταφράζονται σε δράσεις. Την περιγραφή των ρυθμίσεων διαχείρισης, παρακολούθησης και αξιολόγησης της στρατηγικής που καταδεικνύουν την ικανότητα της ΟΤΔ να την εφαρμόσει. Το οικονομικό σχέδιο της στρατηγικής, συμπεριλαμβανομένης της προγραμματισμένης κατανομής καθενός από τα κεφάλαια του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ).

Εκ του αποτελέσματος, η μέθοδος LEADER/CLLD αποτέλεσε το πιο επιτυχημένο εγχείρημα αγροτικής ανάπτυξης, αλλά και παράδειγμα αυτο-οργάνωσης, τοπικής πρωτοβουλίας, βασισμένης στη συμμετοχή, την ψυχολογία ομάδας, τον παραδειγματισμό και τον εθελοντισμό. Η εφαρμογή της μεθόδου έχει επιδράσει θετικά σε πολλαπλά επίπεδα του τοπικού σχεδιασμού στις διάφορες χώρες υποδοχής. Στην Ισπανία επέδρασε στην αλλαγή νοοτροπίας, στη Γαλλία στη συνένωση των τοπικών φορέων, στη Σουηδία στο άνοιγμα σε αγροτικές περιοχές, στην Ιταλία στη συγκεκριμενοποίηση των ανέκφραστων ιδεών και στη Γερμανία στην τόνωση του ρόλου των ΟΤΔ.

Εντούτοις, ο πρωτοποριακός χαρακτήρας⁴⁰ της μεθόδου συνάντησε εμπόδια, που δεν επέτρεψαν την απόλυτα επιτυχή εφαρμογή της. Τα εμπόδια προκλήθηκαν από τις φυσιογνωμικές ιδιαιτερότητες του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου δημόσιας διοίκησης και είναι τα ίδια που δεν επέτρεψαν την επιτυχή εξέλιξη του οικονομικού και κοινωνικού πυλώνα της Πολιτικής Συνοχής, όπως αναλύθηκαν στο τέλος του Κεφαλαίου 2. Το αποτέλεσμα ήταν οι στόχοι της μεθόδου να επιτευχθούν έως ένα βαθμό. Συγκεκριμένα, η συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο υπήρξε περιορισμένη ως προς το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων. Η ζήτηση επικεντρώθηκε περισσότερο σε αγροτικά προγράμματα, ενώ δεν εκδηλώθηκε ισάξιο ενδιαφέρον για άλλους τομείς (Ψαλτόπουλος, 2021).

⁴⁰ Βλ. Παράρτημα Κεφαλαίου 3.

Συνεπώς, είναι αναγκαία μια στρατηγική που να ανταποκρίνεται στην έννοια της τοποκεντρικής προσέγγισης της ανάπτυξης μέσα από το κατάλληλο σύστημα οργάνωσης της διακυβέρνησης για την παραγωγή δίκαιων και αποτελεσματικών πολιτικών. Σε αυτά τα πλαίσια, η ισότητα διατυπώνεται σε όρους κοινωνικής συνοχής. Ως συνοχή εννοείται η δυνατότητα μείωσης της στέρησης των βασικών ικανοτήτων με βασικά στοιχεία τις πολυδιάστατες πτυχές της ευημερίας των ανθρώπων (υγεία, εκπαίδευση, στέγαση, ασφάλεια, εργασιακές συνθήκες, αυτοσεβασμός, λήψη αποφάσεων, εισόδημα – απασχόληση) και την κοινωνική ένταξη (ως δημοκρατική συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων). Οπότε, η δίκαιη και αποτελεσματική τοποκεντρική στρατηγική προάγει την ελευθερία των πολιτών και των συλλογικών φορέων να διαβουλεύονται για την εύρεση λύσεων (Barca, 2009a, 2009b· Barca, et.al., 2012).

Ως εκ τούτου, απαιτείται μια αναπτυξιακή πολιτική, που να περιορίζει την εξωγενή παρέμβαση και να επικεντρώνεται στην παροχή ολοκληρωμένων δημόσιων αγαθών (προϊόντων και υπηρεσιών). Διότι αρκετές από τις διαστάσεις της ένταξης καθορίζονται άμεσα από την επιτυχία ή την αποτυχία των δημόσιων φορέων να παρέχουν δημόσια αγαθά (υγεία, εκπαίδευση, ασφάλεια) και συχνά η έλλειψη των θεσμικών τους οργάνων είναι πίσω από παγίδες κοινωνικού αποκλεισμού και μπορούν να οικοδομηθούν έμμεσα μέσω της παροχής των δημόσιων αγαθών (Barca, 2009a, 2009b· Barca, et.al., 2012). Η ΔΔ προτείνει μια μέθοδο ισχυροποίησης του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας ως θεσμικού οργάνου με στόχο την προαγωγή ίσων ευκαιριών ανάπτυξης στα μέλη της τοπικής κοινωνίας, τα οποία έχουν και τον έλεγχο της περιοχής.

Η τοποκεντρική προσέγγιση (place-based approach) θεωρείται κατάλληλη για να προωθήσει την ως άνω απαιτούμενη αναπτυξιακή πολιτική. Διότι, τα τοπικά ζητήματα λύνονται καλύτερα σε τοπικό επίπεδο καθότι ο κοινωνικός αποκλεισμός εξαρτάται από τις συγκεντρώσεις των πόρων στο χώρο, την οργάνωση των θεσμών και την αποτελεσματικότητα των δημόσιων πολιτικών. Οπότε, το επιλέξιμο σύστημα διακυβέρνησης που θα μεταφέρει το περιεχόμενο της πολιτικής είναι απαραίτητο ως σύστημα συμβάσεων μεταξύ των δημόσιων φορέων που ελέγχουν την εξωγενή παρέμβαση και των τόπων, επιτρέποντας τη δια βίου μάθηση ενώ οι τοπικοί δράστες έχουν ως κίνητρα συμμετοχής τη δυνατότητα πειραματισμού με λύσεις και τη δυνατότητα της διαφανούς παρακολούθησης (Barca, 2009a, 2009b· Barca, et.al., 2012).

Προκειμένου να λειτουργήσει η τοποκεντρική συνεργασία, αντιμετωπίζονται ζητήματα οριζόντιου και κάθετου συντονισμού, σε διασυνοριακό, διακρατικό και διαπεριφερειακό επίπεδο με εδαφικό προσδιορισμό. Αυτό συνεπάγεται την ευθυγράμμιση όχι μόνο των κανονισμών, αλλά και των τοπικών, των περιφερειακών, των εθνικών και των ευρωπαϊκών στρατηγικών μέσω συντονισμένου σχεδιασμού και χρηματοδότησης. Επίσης, απαιτεί προσαρμοσμένα συστήματα παρακολούθησης και πολυεπίπεδη διακυβέρνηση. Όσον αφορά την αστική και την αγροτική διάσταση και τους αγρο-αστικούς δεσμούς, η συζήτηση υπογραμμίζει την προώθηση βιώσιμων αστικών και αγροτικών κοινοτήτων σε ένα πλαίσιο βασισμένο στην LDM και στην εμπειρία κοινοτικών πρωτοβουλιών, όπως το LEADER. Όσον αφορά τις διασυνδέσεις μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, απαιτείται καλύτερος συντονισμός των πόρων και των δυνατοτήτων ενίσχυσης μεταξύ αστικών και αγροτικών συμπράξεων στο επίπεδο των λειτουργικών περιοχών (CEC, 2009a, 2009b).

Κατά συνέπεια, για τον καλύτερο συντονισμό των δημόσιων πολιτικών και την αποφυγή πιθανών συγκρούσεων, απαιτείται καλύτερη ανάλυση των εδαφικών επιπτώσεων των πολιτικών και βελτίωση των εργαλείων στρατηγικού σχεδιασμού. Κατά τη σύγχρονη ευρωπαϊκή θέση, αυτά επιτυγχάνονται με τα επιμέρους συστατικά στοιχεία της συνοχής, τα οποία είναι: ο κατά τόπους στρατηγικός σχεδιασμός, οι οικονομίες εντοπιότητας, η έξυπνη εξειδίκευση, τα απόλυτα εδαφικά πλεονεκτήματα, η συνάρθρωση και η ενδογενής ενεργοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου καθώς και η επιχειρηματική οργάνωση του ευρωπαϊκού χώρου, που οδηγούν στην έξυπνη ανάπτυξη (CEC, 2009a, 2009b).

Επομένως, η μετάβαση από τη δημόσια πολιτική δράση στη δημόσια χωρική δράση μέσα από την εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής αποκαλύπτει τη μετατόπιση του κέντρου βάρους του σχεδιασμού στους τοπικούς δρώντες, δίνοντας έμφαση στη δυνατότητά τους να αποφασίζουν μόνοι τους για την ανάπτυξή τους. Γεγονός που συμπλέει με τη βασική αρχή της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης και την επεκτείνει ένα βήμα περεταίρω, στην εδαφική ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, το εδαφικό κεφάλαιο ως εργαλείο άσκησης της Πολιτικής είναι το αντιστάθμισμα στον ατομικισμό της ελεύθερης νεοκλασικής αγοράς, προάγοντας τη δικαιοσύνη και την αλληλεγγύη των ανθρώπων και των τόπων προς τη συνοχή μεταξύ πολλών περιοχών (Davoudi, 2012). Η ΔΔ συμβάλλει στην κάλυψη του μεθοδολογικού κενού, όταν ο εδαφικός σχεδιασμός και η άσκηση της Πολιτικής προεκτείνονται από το τοπικό στο περιφερειακό επίπεδο

και από εκεί στο επίπεδο πολλών περιφερειών μαζί ως νευρωνικού δικτύου μεταφοράς του περιεχομένου της Συνοχής.

Εν κατακλείδι, τόσο η LDM όσο και η μεθοδολογία win-win-win ήταν επιτυχείς ως μέθοδοι ενδογενούς ανάπτυξης, ωστόσο, παρουσιάζουν περιθώρια βελτίωσης, στα οποία συμβάλλει η πρόταση της ΔΔ.

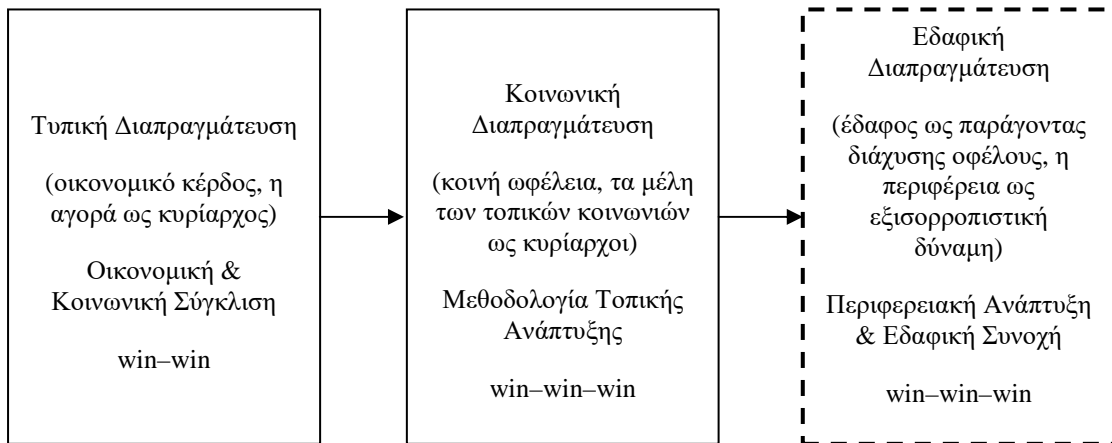
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΕΔΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ Ή ΕΔΑΦΙΚΗ ΕΠΙΔΙΑΙΤΗΣΙΑ

4.1.ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

4.1.1.ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η ΔΔ εξετάζει την περιφερειακή ανάπτυξη ως θέμα διαχείρισης και αντιστοίχισης πόρων, δρώντων, δράσεων και πολιτικών ενδογενώς, στην εδαφική τους διάσταση, αξιοποιώντας τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης στα πλαίσια της Πολιτικής Συνοχής, αλλά και για γενικότερη χρήση. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η απουσία της περιφέρειας ως διακριτού μέρους της αναπτυξιακής διαδικασίας ως το αίτιο πρόκλησης ανισοτήτων και συγκρούσεων στον αγώνα δρόμου προς τη συνοχή. Για να τονισθεί ο αντίκτυπος τους ασθενούς ρόλου της, προτείνεται η αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση. Η αντιστροφή είναι απαραίτητη, διότι τα ζητήματα εδαφικής ανάπτυξης στην ΕΕ μπορούν να επιλυθούν μόνο μέσω της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών διοικητικών επιπέδων, με μετάβαση από τη δημόσια πολιτική δράση στη δημόσια εδαφική δράση και μετατόπιση του κέντρου βάρους της λειτουργίας της ρύθμισης και του στρατηγικού σχεδιασμού στους περιφερειακούς φορείς αποφάσεων, συστηματοποιώντας τη δυνατότητά τους να αποφασίζουν μόνοι τους για την ανάπτυξή τους. Η μετάβαση δεν μπορεί να συμβεί χωρίς να μεσολαβήσει η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας, αφού προϋποθέτει μεταφορά μέρους της διαπραγματευτικής δύναμης από τους άλλους φορείς αποφάσεων προς την περιφέρεια. Και, αντίστοιχα, σημαντική προϋπόθεση αποτελεί η μετάβαση της διαδικασίας διαπραγμάτευσης από την κοινωνική στην εδαφική της διάσταση, ώστε να επιτευχθεί το επίπεδο της απαραίτητης συμβατότητας με το περιεχόμενο της Πολιτικής Συνοχής. Στο Σχήμα 30 παρατίθεται η διαδοχική εξέλιξη της τυπικής διαπραγμάτευσης (Nash) στην κοινωνική (υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win) και από εκεί στην εδαφική της ανάγνωση (καινοτομία ΔΔ).

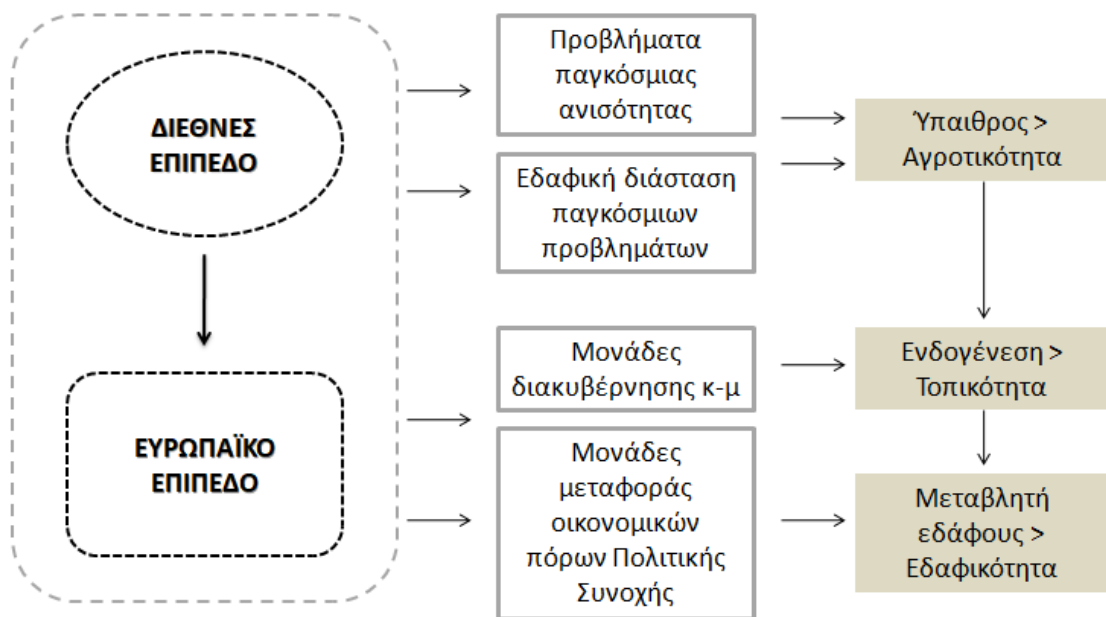

Σχήμα 30: Μετάβαση από την τυπική στην κοινωνική και από την κοινωνική στην εδαφική διαπραγμάτευση και σημεία-κλειδιά. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Στη ΔΔ η περιφέρεια προτείνεται ως η κεντρική μονάδα οργάνωσης της περιφερειακής ανάπτυξης στην κλίμακα του σχεδιασμού της, καθότι αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα για την αξία της συμμετοχής των εδαφικών περιοχών και των αποκεντρωμένων θεσμών στην ευρωπαϊκή συνοχή. Επιλέγεται στοχευμένα, διότι σε επίπεδο ΕΕ αποτελεί μονάδα διακυβέρνησης των κρατών-μελών και μεταφοράς οικονομικών πόρων για την υλοποίηση των δράσεων της Πολιτικής Συνοχής (Ανδρέου, 2019). Άρα, έχει μεγαλύτερο ειδικό βάρος κατά τον περιφερειακό προγραμματισμό και αποτελεί την οικεία κλίμακα σχεδιασμού της περιφερειακής πολιτικής. Επομένως, οι αναπτυξιακές υποθέσεις της περιφέρειας είναι προτιμότερο να φροντίζονται και να λύνονται σε περιφερειακό επίπεδο (Παπαδασκαλόπουλος, 2013).

Επιπλέον, προκρίνεται ως πρωταγωνίστρια δύναμη καθώς εκφράζει ένα πλεονέκτημα μοναδικό συγκριτικά με άλλες κλίμακες σχεδιασμού και πολιτικής: βρίσκεται εκεί που διασταυρώνονται τα προβλήματα ανισότητας παγκόσμιου χαρακτήρα με την εδαφική διάσταση των προβλημάτων αυτών. Συγκεκριμένα, λόγω της εισαγωγής της μεταβλητής του εδάφους ως χώρου στην Πολιτική Συνοχής (Εδαφική Συνοχή), αναδύθηκε η έννοια της εδαφικής ενότητας ως σχεδιαστικής υποδιαίρεσης του εθνικού μοντέλου εδαφικής ανάπτυξης που προτείνεται στα κράτη-μέλη (CEC, 2007a, 2007b, 2008a, 2008b). Η εξέλιξη αυτή, εκτός από τη χωρική, την οικονομική, την κοινωνική και τη διοικητική, δίνει μια επιπλέον διάσταση στην έννοια της περιφέρειας, την εδαφική διάσταση (εδαφική περιοχή) (Campagne, Pecqueur, 2014). Η αναγωγή γίνεται ως εξής: στην επιστημονική συζήτηση η έννοια της περιφέρειας και η έννοια της

αγροτικότητα συχνά θεωρούνται ως οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος (Werner, et.al., 2017). Η έννοια της εδαφικότητας αποτελεί εξέλιξη της έννοιας της τοπικότητας. Αντίστοιχα, η έννοια της τοπικότητας αποτελεί τη βάση της ενδογενούς ανάπτυξης και την εξέλιξη της έννοιας της αγροτικότητας ως βάσης ανάλυσης της ανάπτυξης της υπαίθρου (Torre, 2008· Toth, 2011). Οπότε, το νήμα της διαδρομής από το τοπικό πεδίο δράσης έως το διεθνές επίπεδο πολιτικής αναπόφευκτα περνά μέσα από την περιφέρεια ως σύνολο τόπων ή εδαφικών περιοχών ως γειτόνων που αποτελούν τμήματα του διεθνούς χώρου.

Σχήμα 31: Η θέση της περιφέρειας στη διασταύρωση των προβλημάτων ανισότητας παγκόσμιου χαρακτήρα με την εδαφική διάσταση των προβλημάτων και στην ευρωπαϊκή συνοχή. Πηγή: προσαρμογή από τα Campagne, Pecqueur, 2014· CEC, 2007a, 2007b, 2008a, 2008b· Torre, 2008· Toth, 2011· Werner, et.al., 2017· Ανδρέου, 2019· Παπαδασκαλόπουλος, 2013.

Ακόμη, η περιφέρεια ως θεσμός ενός κράτους και το έδαφος ως χώρος που εκφράζει τη δυναμικότητά της ως σύνολο εγγενών πόρων έχουν την ίδια αφετηρία. Αποτελούν αμφότερα συλλογικά κεκτημένα δικαιώματα και αγαθά των μελών των περιφερειακών ως τοπικά διευρυμένων κοινωνιών, χάρη στους δεσμούς εγγύτητας που αναπτύσσουν διαχρονικά με αυτά οι δρώντες (Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2006). Η διαπραγμάτευση με τη σειρά της είναι η διαδικασία διαχείρισης των εδαφικών πόρων από τους τοπικούς δρώντες στα όρια της δικαιοδοσίας της περιοχής. Παράλληλα, ως διαδικασία συνεργασίας προσδιορίζει και το ρόλο της περιφέρειας σε σχέση με τους

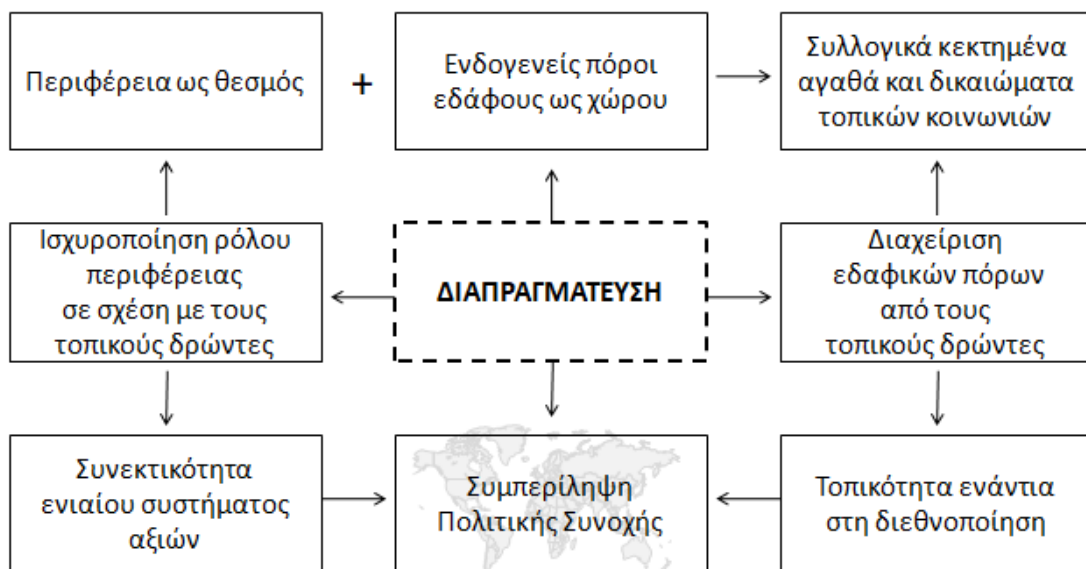
τοπικούς δρώντες (Βαρουφάκης, 2007). Συνεπώς, ως εδαφική περιοχή ανταποκρίνεται καλύτερα στην αναπτυξιακή τεχνολογία, που προτείνεται από την Πολιτική Συνοχής ενώ διαθέτει αυξημένη διαπραγματευτική δύναμη, λόγω του εδαφικού δυναμικού, που τώρα συνυπολογίζεται ως μέγεθος εκτίμησης της περιφερειακής ανάπτυξης (Jona, 2015).

Επίσης, τόσο η περιφέρεια ως θεσμός όσο και το εδαφικό κεφάλαιο που διαθέτει στην επικράτειά της ως ενδογενές μέγεθος δυναμικότητας προάγουν την τοπικότητα καθώς μάχονται, ως κατεξοχήν αντίθετες έννοιες, το πραγματικό γεγονός της παγκοσμιοποίησης του οικονομικού κεφαλαίου (Camagni, 2008). Η παρέμβαση της περιφέρειας υπό το πρίσμα της ενδογένεσης διαχωρίζει την ανάπτυξη ως ποιοτική μεταβολή του επιπέδου ευημερίας από τη μεγέθυνση ως ποσοτική επέκταση ή χωροταξική συσσώρευση σε όρους παραγόμενου προϊόντος μέσα από την ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας της περιοχής (Friedman, Weaver, 1979). Πρόσθετα, διακρίνεται από ένα ενιαίο σύστημα αξιών. Το ενιαίο σύστημα αξιών λειτουργεί ως κώδικας επικοινωνίας στα όρια δικαιοδοσίας της, ο οποίος αποτελείται από τα τοπικά ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις, τους τυπικούς και άτυπους κανόνες συναλλαγής και την τοπική συνεκτική συμπεριφορά των μελών της τοπικής κοινωνίας, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη ελαστικότητα και δεκτικότητα στην εισαγωγή νέων προτύπων (CEC, 1999), όπως το υπόδειγμα που εξετάζεται στη ΔΔ.

Το ενιαίο και συνεκτικό αξιακό σύστημα αποτελεί τη βασική προϋπόθεση κάτω από την οποία η τοπική κοινωνία της περιφέρειας συγκροτεί έναν ομοιογενή σχηματισμό. Μέσω της ομοιογένειας, συμμετέχει στη διαπραγμάτευση με διττό τρόπο. Αφενός, συμμετέχει μέσω της ενδογενούς παραγωγικής διαδικασίας, ως τοπικού συστήματος, το οποίο είναι ένα εδαφικό σύνολο, όπου οι αλληλεπιδράσεις των οικονομικών παραγόντων αναπτύσσονται μέσω της μάθησης, που εξελίσσεται σε όλο και πιο προηγμένες μορφές διαχείρισης των πόρων με τη μορφή καινοτόμας τεχνογνωσίας. Στο επίκεντρο βρίσκονται οι σχέσεις που διαμορφώνουν οι επιχειρήσεις με το τοπικό περιβάλλον, οι οποίες απαιτούν τις κατάλληλες εδαφικές δομές και πολιτικές διαχείρισης, ξεπερνώντας τις δυνατότητες ρύθμισης μιας κρατικής αρχής (Aydalot, 1986· Benko, Lipietz, 1995). Μπορεί να περιγραφεί και ως ακούσια διαπραγμάτευση, η οποία βασίζεται στο γνωστικό υπόστρωμα, που αντιπροσωπεύεται κυρίως από την τοπική αγορά εργασίας και το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής. Αφετέρου, συμμετέχει μέσω της διαδικασίας συναπόφασης με τα υπερκείμενα εθνικά και υπερεθνικά θεσμικά

όργανα, η οποία βασίζεται στην τριμερή διαπραγμάτευση (μεταξύ της τοπικής κοινωνίας με τις αποκεντρωμένες κρατικές υπηρεσίες και τα ευρωπαϊκά ταμεία) ως το κατεξοχήν υπόδειγμα διαβούλευσης, που αξιοποιεί η ΕΕ.

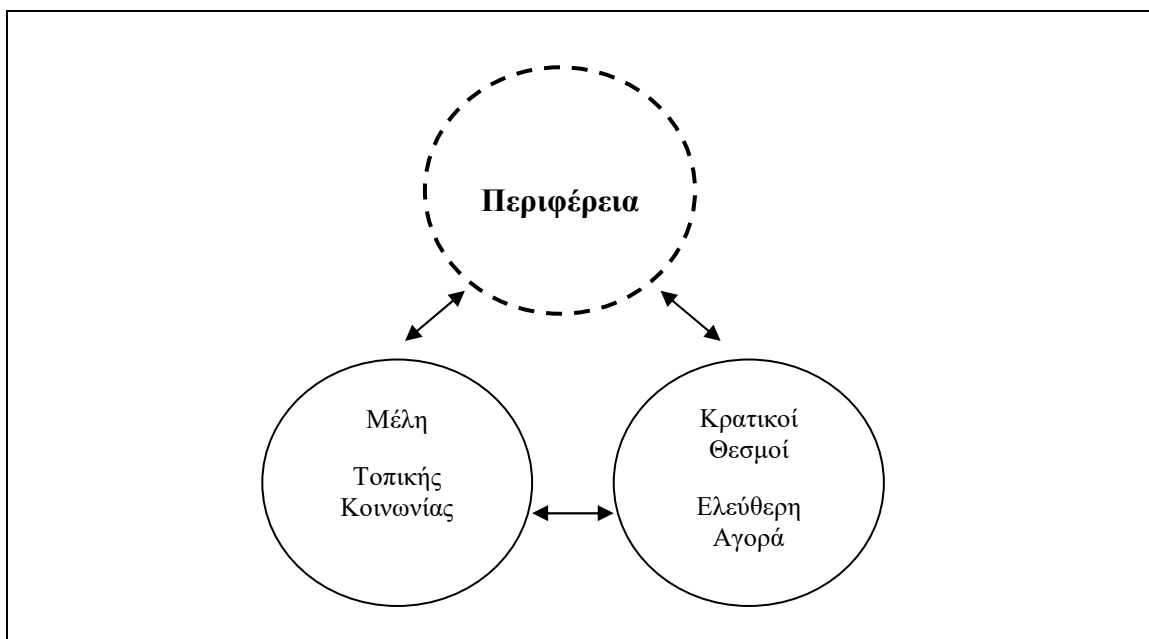
Επομένως, λόγω της ιδιότητας του εδάφους ως χώρου και νευρωνικού δικτύου εξέλιξης των οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, το τελικό προϊόν της ανάπτυξης κεφαλαιοποιείται χωρο-εδαφικά από τους εξουσιοδοτημένους τοπικούς δρώντες και θεσμούς. Με την αξιοποίηση της διακυβέρνησης και της αυτορρύθμισης ρυθμίζεται η συμπεριφορά των αποκεντρωμένων φορέων αποφάσεων ως προς τη διαχείριση των εδαφικών πόρων ενώ μεταφέρεται και κεφαλαιοποιείται τοπικά το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αποφάσεων. Χάρη στη διαπραγμάτευση ως συνδυετικής διαδικασίας, η κινητοποίηση πόρων και δρώντων μπορεί να προάγεται σε πολλαπλά επίπεδα σχεδιασμού ταυτόχρονα, όπως το τοπικό, το περιφερειακό, το εθνικό, το υπερεθνικό, το αγροτικό, το αστικό, το διασυνοριακό, συμβάλλοντας στην ολοκλήρωση των δράσεων ως αποστολής της Πολιτικής Συνοχής. Ως εκ τούτου, η περιφέρεια ως έδαφος καθώς και ως θεσμικό και λειτουργικό σύστημα είναι ο καλύτερα ανταποκρινόμενος και περισσότερο συμβατός οριοθετούμενος χώρος με τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης καθώς και με την εδαφική ανάπτυξη και συνοχή.

Σχήμα 32: Σχέση της διαδικασίας διαπραγμάτευσης με το ρόλο της περιφέρειας, τη διαχείριση των εδαφικών πόρων και την Πολιτική Συνοχής. Πηγή: προσαρμογή από τα Camagni, 2008· CEC, 1999· Jona, 2015· Klimczuk, Klimczuk-Kochańska, 2019· Mollard, Torre, 2004· Pecqueur, 2006· Shebanin, et.al., 2022· Werner, et.al., 2017, Βαρουφάκης, 2007.

Οπότε, στο υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης (territorial bargaining model) ή εδαφικής επιδιαιτησίας (territorial arbitration model), το αντικείμενο της μελέτης είναι οι τρεις (3) φορείς αποφάσεων, που εξετάζονται και στο κοινωνικό υπόδειγμα. Με αναγωγή στην κλίμακα σχεδιασμού της περιφέρειας ως οριοθετούμενης εδαφικής περιοχής τα διαπραγματευόμενα μέρη ή παίκτες ή λήπτες / φορείς αποφάσεων είναι:

- (1) Τα μέλη της τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες (ακραίος παίκτης)
- (2) Η εδαφική περιοχή → περιφέρεια (ενδιάμεσος και κύριος παίκτης)
- (3) Οι κρατικοί / υπερεθνικοί θεσμοί και οι εδαφικές επιχειρήσεις (ακραίος παίκτης)

Σχήμα 33: Τρεις παίκτες ή φορείς / λήπτες αποφάσεων στο υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

4.1.2. ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Με βάση τα παραπάνω, με την εισδοχή και τη λήψη θέσης στη διαδικασία, η λειτουργική, εδαφική, θεσμική και προγραμματική περιφέρεια λαμβάνει το ρόλο του ενδιάμεσου παίκτη, δηλαδή του διαμεσολαβητή (mediator). Όμως, επειδή η περιφέρεια εκτός από την εδαφική της διάσταση, έχει και θεσμική διάσταση, η διαμεσολάβηση λαμβάνει την ισχύ της εποπτείας ή ορθότερα της επιδιαιτησίας (εφεξής *περιφέρεια διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας*). Αυτή είναι και η συμβολή της ΔΔ στο win-win-win model, το μεθοδολογικό εργαλείο τοπικής ανάπτυξης, με βάση το οποίο σχεδιάστηκε

και τέθηκε σε εφαρμογή η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER στις περιοχές – στόχους της ΕΕ.

Ειδικότερα, στο win-win-win model η τοπική κοινωνία υπό την ονομασία *παράγοντας C-COMMUNITY (Κοινότητα)* λαμβάνει τη θέση του ισότιμου μέλους κατά τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης μεταξύ των δύο, Α (ατόμων) και Β (ελεύθερης αγοράς). Με άλλα λόγια, αποτελεί έκφραση συνεργατικού παιγνίου κατά Nash (win-win game). Η ΔΔ διαφοροποιείται από το ως άνω υπόδειγμα στην κλίμακα σχεδιασμού, στον καταμερισμό των μεριδίων διαπραγμάτευσης, στο βασικό εργαλείο άσκησης και στη ρυθμιστική λειτουργία μεταφοράς του αποτελέσματος εντός του συστήματος. Συγκεκριμένα, η περιφέρεια ως ο τρίτος εδαφικός διαπραγματευτής (τρίτο win): Αφενός, δεν μπορεί να είναι ισότιμος με τους άλλους δύο, γιατί τότε γίνεται λόγος για έναν ακόμη παίκτη στην ισορροπία Nash, ο οποίος αργά ή γρήγορα θα τείνει προς ένα εκ των δύο άκρων. Αφετέρου, δεν μπορεί να είναι ούτε ισχυρότερος από τους άλλους δύο, γιατί τότε γίνεται λόγος για τον δικτάτορα του Αιτωλ και παραμένει αποδεκτό το γεγονός ότι η κοινωνία δεν μπορεί να επιλέξει δημοκρατικά ανάμεσα σε τρεις παίκτες ή τρεις προτιμήσεις ή τρεις πολιτικές ισοδύναμα. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα τέτοιων επιλογών είναι η μέθοδος οργάνωσης της εδαφικής ανάπτυξης, η διαδικασία αντιστοίχισης ενός πόρου με τις συμβατές δράσεις και πολιτικές καθώς και ο τρόπος κατανομής της κοινοτικής χρηματοδότησης στις περιφέρειες-στόχους.

Συνεπώς, ο τρίτος εδαφικός διαπραγματευτής πρέπει να είναι πρώτος μεταξύ ίσων. Αυτό επιτυγχάνεται με μετατροπή του τρίτου win σε διαμεσολαβητή, επιδιαιτητή, ηγέτη και κύριο και ταυτόχρονα απλό μέλος της διαδικασίας εδαφικής διαπραγμάτευσης (mediator, arbitrator, leader, principal, common member) και με νομιμοποίηση του ρόλου μέσω της κοινοτικής λειτουργίας της περιφερειακής ρύθμισης ή αυτορρύθμισης των αναπτυξιακών υποθέσεων. Για όλες τις συγκλίνουσες ιδιότητες προτείνεται η γενική ονομασία *overall agent*. Με την προσθήκη της επιδιαιτησίας, δηλαδή τη μετατροπή της περιφέρειας σε πρώτο παίκτη ή φορέα απόφασης μεταξύ ίσων στο παίγνιο εδαφικής ανάπτυξης, θεωρείται ότι το τρίτο win δεν εισηγείται απλώς την ισότιμη και δίκαιη διαπραγμάτευση των τριών μερών (κατά το υπόδειγμα win-win-win), αλλά την εγγυάται, είναι ο εγγυητής παίκτης της διαδικασίας (κατά το υπόδειγμα της εδαφικής διαπραγμάτευσης). Όλα τα υπόλοιπα στο win-win-win model παραμένουν σταθερά.

4.2.ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Οι βασικές υποθέσεις, οι οποίες λογίζονται ως ελάχιστες προϋποθέσεις, έχουν στόχο να υποστηρίξουν το υπόδειγμα της Περιφέρειας Διαπραγμάτευσης ή Επιδιαιτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΙΑ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Από τη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης (endogenous development theory) ισχύει, ότι η ενδογενής ανάπτυξη προσδιορίζεται τοπικά, ενεργοποιείται εντόπια από τη βάση προς την κορυφή στα όρια μιας χωρο-εδαφικής ενότητας και είναι αυτο-τροφοδοτούμενη. Η μεταβλητή του εδάφους ως χώρου προστίθεται στις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες, ώστε να ενώσει τους δρώντες με μια περιοχή, τους πόρους και τη διαχείρισή τους. Η εδαφική κλίμακα είναι η προέκταση της τοπικής, η οποία εκτείνεται και στο περιφερειακό επίπεδο. Κυριαρχεί η υπόθεση, ότι το έδαφος μπορεί να κατανοηθεί ως το δίκτυο συμφερόντων της περιοχής, που αυξάνει την εγγύτητα και μειώνει την αβεβαιότητα και μπορεί να εκληφθεί ως διακριτός παράγοντας ανάπτυξης. Η ενδογένεση ως ιδιότητα του εδάφους ως χώρου σε οικονομικό επίπεδο αναφέρεται στην κινητοποίηση των εγγενών πόρων ως τοπικού κεφαλαίου της περιοχής και σε πολιτικό επίπεδο αναγνωρίζεται ως η ικανότητά της να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις για τις διαφορετικές μορφές και επιλογές ανάπτυξης με τη χρήση των αντίστοιχων μέσων. Με άλλα λόγια, εκφράζεται ως η ικανότητα της περιοχής να σχεδιάζει και να εφαρμόζει αναπτυξιακές πολιτικές και, πάνω από όλα, ως η ικανότητά της να διαπραγματεύεται τα στοιχεία που την καθορίζουν ως τοπική ή/και περιφερειακή.

Ένα υπόδειγμα ενδογενούς ανάπτυξης βασίζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χωρο-εδαφικής περιοχής ως εγγενή φυσικά στοιχεία. Οι ενδογενείς παράγοντες ως πόροι που συμβάλλουν στην επίτευξη ανάπτυξης τοπικά και με εδαφικό προσδιορισμό είναι: Τα γεωγραφικά και τα φυσικά χαρακτηριστικά (γεωγραφική θέση, κλίμα, φυσικά πλεονεκτήματα / μειονεκτήματα, δυναμικότητα εδάφους, φυσικοί πόροι). Τα οικονομικά χαρακτηριστικά των παραγωγικών συστημάτων (σύστημα αγοράς, ποσοστό συμμετοχής στον πρωτογενή, το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, αριθμός επιχειρήσεων και επιχειρηματικότητα, βαθμός εκβιομηχάνισης και τεχνολογικού επιπέδου). Τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά (ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία, τρόπος σύγχρονης διαβίωσης, ιστορική συνέχεια, βαθμός τοπικής συνείδησης,

τοπικής συνοχής ή συνεκτικής συμπεριφοράς). Το θεσμικό περιβάλλον (σύστημα οργάνωσης, θεσμοί, κανόνες, πρακτικές, δίκτυα, οργανώσεις). Οι ενδογενείς πόροι διασυνδέονται με ένα σύστημα τοπικής συνοχής (ταυτότητα και συνείδηση του χώρου), που διαμορφώθηκε από τις κοινωνικές σχέσεις των συμφερόντων των μελών της τοπικής κοινωνίας, που βρίσκονται στην περιοχή στο πέρασμα του χρόνου. Ο βαθμός της συνοχής (η συσπείρωση του τοπικού πληθυσμού γύρω από έναν τοπικό σκοπό που εδώ εννοείται η ανάπτυξη) καθορίζει την ενεργοποίηση των πόρων, οι οποίοι μια δεδομένη χρονική στιγμή συνδυάζονται μεταξύ τους μέσω των λειτουργικών διαδικασιών εντός της χωρο-εδαφικής περιοχής με σκοπό την ανάπτυξή της.

Το πρότυπο της από τα κάτω προς τα άνω ανάπτυξης βασίζεται στις πρακτικές που απορρέουν από την πραγματικότητα και όχι από το θεωρητικό πλαίσιο, αναφορικά με το τι μπορεί να γίνει με τους ενδογενείς παράγοντες. Όλες οι αναπτυξιακές διαδικασίες έχουν τρία κοινά βασικά χαρακτηριστικά: α) την ευελιξία των φορέων ανάπτυξης, β) την ποικιλομορφία στις τεχνικές παραγωγής, στα προϊόντα, στις προτιμήσεις των καταναλωτών, στον πολιτισμό και στις δημόσιες πολιτικές ανάλογα με τις δυνατότητες των εδαφικών περιοχών, γ) την εισαγωγή γνώσεων και καινοτομιών μέσω των επενδύσεων των οικονομικών παραγόντων ως μια διαδικασία εδαφικού χαρακτήρα.

Μια τοπική οικονομία οργανώνει πιο αποτελεσματικά την παραγωγή των αγαθών εντός της επικράτειάς της και η ανάπτυξη ως μια εδαφική διαδικασία αναγάγει τις αναπτυξιακές πολιτικές σε πιο αποτελεσματικές, όταν πραγματοποιούνται από τοπικούς φορείς και όχι από τις γεωγραφικά απομακρυσμένες κεντρικές διοικήσεις. Η οργάνωση βασίζεται στους ανθρώπινους, τους φυσικούς πόρους, τις δομές της περιοχής και στην ικανότητα ελέγχου τους ως θεμελιώδεις μεταβλητές ενώ περιλαμβάνει τις παραγωγικές, τις εμπορικές, τις τεχνικές, τις οικονομικές, τις κοινωνικές και τις νομικές δραστηριότητες. Ο τρόπος οργάνωσης και το παραγωγικό σύστημα μιας χωρο-εδαφικής περιοχής διαμορφώνεται σταδιακά στο χρόνο από τις σχέσεις και τις διασυνδέσεις των συμφερόντων των κοινωνικών ομάδων, των παραγωγικών οντοτήτων, τους δεσμούς τους με το έδαφος και τα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του.

Τα μέλη της τοπικής κοινωνίας της εδαφικής περιοχής ως εξουσιοδοτημένοι δρώντες και ως κινητοποιητές των ιδιότυπων πόρων έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν τις κοινωνικά επιθυμητές αποφάσεις. Οι σχέσεις των κοινωνικών ομάδων διαμορφώνουν

την ταυτότητά της και κατ' επέκταση το βαθμό συνοχής των μελών της, από τον οποίο εξαρτάται η τοπική πρωτοβουλία για αυτοδιαχείριση της ανάπτυξης (ταυτότητα του χώρου και τοπική συνείδηση). Οι παραγωγικές οντότητες, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις ως φορείς αποφάσεων του τοπικού παραγωγικού συστήματος, δημιουργούν τις οικονομίες δικτύων των εδαφικών περιοχών με σκοπό την αποτελεσματικότερη παραγωγή αγαθών. Η ευελιξία της ενδογενούς οργάνωσης επιτρέπει στα τοπικά παραγωγικά συστήματα να αξιοποιούν πιο αποτελεσματικά τα εδαφικά χαρακτηριστικά και να αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις αγορές. Κατά το πρότυπο του Romer, η ευέλικτη εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού βελτιώνει διαρκώς τη θέση των επιχειρήσεων ενός τόπου. Ο κάθε εργαζόμενος αναπτύσσει τις ιδιαίτερες δεξιότητές του (ταλέντα) και αξιοποιείται στις θέσεις εργασίας που αποδίδει χρησιμεύοντας περισσότερο. Η μία χωρο-εδαφική επιχείρηση παρέχει υπηρεσίες στην άλλη, αρχίζοντας ως νεοφυείς μονάδες μικρού ή μεσαίου μεγέθους, εξελισσόμενες ως κέντρα καινοτομίας. Έτσι, αποκλείονται όλοι ή ορισμένοι από τους εξωτερικούς παράγοντες που θέτουν εμπόδια ή περιορίζουν την παραγωγή και επιτυγχάνεται η κεφαλαιοποίηση μέρους του πλεονάσματος χωρο-εδαφικά. Η διασύνδεση πόρων και δρώντων (ατόμων και επιχειρήσεων) προβλέπεται με σχέσεις αλληλεξάρτησης και ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών, τεχνογνωσίας και κωδίκων συμπεριφοράς εντός του δικτύου. Οι αμοιβαίες σχέσεις κοινωνικής εμπιστοσύνης που αναπτύσσονται επιφέρουν αύξηση της παραγωγικότητας και των αποδόσεων. Η διάδοση της σιωπηρής γνώσης μεταξύ τους ευνοεί τις εξωτερικότητες, που επιτρέπουν την εμφάνιση κρυφών οικονομιών με ευέλικτη οργάνωση της παραγωγής και μείωση του κόστους συναλλαγών.

Το τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο συστηματοποιείται μέσα από έξι διαδικασίες: την τοπική αυτονομία, την αποκέντρωση των αποφάσεων, τη συμμετοχή των πολιτών, τον εφοδιασμό των δημόσιων υπηρεσιών, την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, την ανθρώπινη και κοινωνική εξέλιξη, ενώ οδηγεί σε υψηλά επίπεδα διατηρητέων οφελών εντός των τοπικών οικονομιών. Ο τελευταίος δρώντας τοποθετείται πρώτος στη διαδικασία της ανάπτυξης (χωριό, κοινότητα, περιφέρεια, κράτος, ένωση κρατών) ως το κέντρο οργάνωσης και διαχείρισης των αναπτυξιακών υποθέσεων.

Ο συνδετικός κρίκος και το στοιχείο που διαφοροποιεί την ενδογενή από τα άλλα πρότυπα ανάπτυξης είναι η τοπική πρωτοβουλία για ενεργοποίηση των παραπάνω, που μετουσιώνεται σε διαύλους (κανάλια) μεταφοράς της πληροφορίας και του οφέλους

από τη διαδικασία (τοπικοί παράγοντες, όπως τοπικοί φορείς, ενώσεις πολιτών και τοπικές επιχειρήσεις). Το πρότυπο της ενδογενούς ανάπτυξης είναι ικανό να εγγυηθεί την αυτονομία της διαδικασίας μετασχηματισμού του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος στα πλαίσια της έννοιας της ολοκλήρωσης και διακρίνεται από συνειδητοποιημένη ομαδική δράση των δρώντων υποκειμένων κάτω από έναν κοινό σκοπό.

Η διαδικασία της ενδογενούς ανάπτυξης σημαίνει αυτογνωσία και γνώση ικανοτήτων και των ορίων των ικανοτήτων, ενώ προσδιορίζεται ως ολοκληρωμένη στη βάση ανάλυσης ενός μαθηματικού ολοκληρώματος. Δηλαδή, στη φάση του σχεδιασμού η κάθε ενέργεια που κάποιος προτείνει και αναλαμβάνει δένει με τη δραστηριότητα, που κάποιος άλλος αναλαμβάνει στον ίδιο χώρο. Και οι δυο συμμετέχουν, σχεδιάζουν και λειτουργούν συνειδητά έτσι, ώστε η ενέργεια του καθενός να πολλαπλασιάζει το αναπτυξιακό αποτέλεσμα της ενέργειας του άλλου. Κάθε προσέγγιση δεν μπορεί να μετρηθεί ακριβώς, γι' αυτό και κάθε μία προστίθεται σε μια μεγαλύτερη για να δώσουν το τελικό αποτέλεσμα μέσα από τέσσερα βήματα υλοποίησης: (α) τον εντοπισμό των βασικών αναγκών, (β) τον αναπτυξιακό προγραμματισμό με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες της κάθε περιοχής, (γ) την εξειδίκευση της στοχοθεσίας του προγραμματισμού με ταυτόχρονη ικανοποίηση των κριτηρίων της ισότητας, της αποτελεσματικότητας και της δικαιοσύνης στην άσκηση των αναπτυξιακών πολιτικών για την κατανομή των πόρων και (δ) την παράλληλη αξιοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων που εμπλέκονται στη διαδικασία. Τα πρότυπα ανάπτυξης, που ενσωματώνουν την εδαφική διάσταση στο στρατηγικό σχεδιασμό είναι πιο αποτελεσματικά. Πίσω από την αυτογνωσία, τη στρατηγική τεχνογνωσία και την ικανότητα αυτο-οργάνωσης της χωρο-εδαφικής περιοχής υπάρχει μια πολιτική ρύθμιση που ευνοεί την αποκέντρωση. Αυτή είναι η λειτουργία της αυτορρύθμισης των οικονομικών δραστηριοτήτων και των κατάλληλων μέτρων οικονομικής πολιτικής, η οποία σε μια χωρο-εδαφική περιοχή μπορεί να γίνεται υπό την επίδραση του εδαφικού παράγοντα και όχι του κράτους. Επομένως, τη συμπεριφορά της παραγωγικότητας και της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης καθορίζουν τα αποκεντρωμένα θεσμικά όργανα. Η αποτελεσματική χρήση του αναπτυξιακού δυναμικού μιας περιοχής εξαρτάται από τη λειτουργία των θεσμών (του). Αν οι θεσμοί δεν είναι κατάλληλα εφοδιασμένοι με τα χωρο-εδαφικά εργαλεία, θα αποτύχουν και οι αναπτυξιακές πολιτικές. Οι χωρο-εδαφικές περιοχές μικρότερης κλίμακας λειτουργούν ως κατάλληλοι υποδοχείς ενδογενούς ανάπτυξης καθώς είναι πιο

δεκτικές και ελαστικές στην υιοθέτηση καινοτομιών και νέων κανόνων. Οπότε, η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης είναι η βάση και η πρώτη ελάχιστη προϋπόθεση του υποδείγματος περιφερειακής ανάπτυξης που προτείνεται στη ΔΔ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η περιφερειακή πολιτική είναι το πολιτικό ισοδύναμο ή η πολιτική υπόσταση της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης. Από την ανάλυση της ενδογενούς ανάπτυξης ως στόχου περιφερειακής πολιτικής προκύπτει, ότι η περιφερειακή ισορροπία ως βασική επιδίωξη μέσω της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης σε όρους ΑΕΠ μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης και των ρυθμών μεγέθυνσης των κρατών-μελών ήταν αδύνατο να επιτευχθεί. Απεναντίας, είχε τα αντίθετα αποτελέσματα καθώς δεν ευνόησε την ενδογένεση της ανάπτυξης, αλλά καλλιέργησε τη σύγκρουση συμφερόντων και διεκδικήσεων για τους περιορισμένους χρηματοδοτικούς πόρους, που διανέμονται μέσω του κοινοτικού μηχανισμού. Σε αυτή τη σύγκρουση, οι περιφέρειες έχουν περιορισμένο έως ανύπαρκτο διαπραγματευτικό ρόλο, γεγονός που συνδέεται με διαχειριστικές και διανεμητικές αδικίες στη συνολική διεύθυνση της ανάπτυξης.

Ως αντίβαρο και αντιστάθμισμα στις συνέπειες της σύγκλισης εισήχθη η εδαφική συνιστώσα της Πολιτικής Συνοχής, την οποία συμπληρώνει με σκοπό την ολοκλήρωση της ανάπτυξης. Μέσω της έννοιας της εδαφιοποίησης της ανάπτυξης, προωθείται μια διαβαθμισμένη περιφερειακή πολιτική, μεταβιβάζοντας μεγαλύτερη ευθύνη στις περιφερειακές και τοπικές αρχές από ό,τι στο παρελθόν. Ο στόχος είναι η αλλαγή της ισορροπίας της διαπραγματευτικής δύναμης στο εσωτερικό των εδαφικών περιοχών, ώστε να διορθωθούν τα θεσμικά λάθη του παρελθόντος. Η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης ανέδειξε νέες έννοιες, όπως η εδαφική ενότητα ως σχεδιαστική υποδιαίρεση και το εδαφικό κεφάλαιο ως κεντρικό εργαλείο άσκησης της Εδαφικής Συνοχής, που απαιτούν και νέους τρόπους διαχείρισης. Παρά ταύτα, στην ορολογία της Πολιτικής Συνοχής πολλές έννοιες είναι θολές και νεφελώδεις, όπως και η έννοια της περιφέρειας. Από την εξέλιξη αυτή προκύπτει το έλλειμμα της μεθοδολογίας τόσο στην επιστημονική βιβλιογραφία όσο και στην πολιτική υπόσταση της βιβλιογραφίας, αλλά ταυτόχρονα και η προοπτική κάλυψης του ελλείμματος. Επίσης, ευνοούνται περισσότερο από ποτέ οι συνθήκες για να δοθούν απαντήσεις για το ρόλο της

περιφέρειας καθώς η ίδια προσιδιάζει καλύτερα ως κεντρική μονάδα οργάνωσης της περιφερειακής ανάπτυξης, όπως προτείνεται στη ΔΔ.

Από τη θεωρία εδαφικής διακυβέρνησης (territorial government) συνάγεται, ότι η ίδια αποτελεί το σύστημα διαχείρισης της Πολιτικής Συνοχής, που μεταφέρει το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αποφάσεων στις περιφερειακές και τοπικές κοινωνίες με τρόπο συμβατό προς την εδαφική συνιστώσα. Συνεπώς, η φροντίδα των αναπτυξιακών υποθέσεων, η διαμεσολάβηση των διαφορών και η προάσπιση των τοπικών και περιφερειακών συμφερόντων διενεργούνται πιο αποτελεσματικά στο οικείο επίπεδο σχεδιασμού. Επομένως, η περιφέρεια ως εδαφική περιοχή μπορεί να συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αναπτυξιακών αποφάσεων μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών σε αποκεντρωμένο επίπεδο, με ισότιμη συμμετοχή των μελών της τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες και των εκπροσώπων της αγοράς (επιχειρήσεις ως κοινωνικοί εταίροι) με σκοπό την εδαφική ανάπτυξη.

Από τη θεωρία διαμεσολάβησης (mediation theory) συνάγεται, ότι η περιφέρεια μπορεί να παρεμβαίνει ως τρίτο μέρος και να εξισορροπεί τα δύο δύσπιστα ή αντικρουόμενα ή αντίπαλα μέρη, δηλαδή τα μέλη της τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες και τις εδαφικές επιχειρήσεις που έχουν αναπτύξει ατομικές στρατηγικές νίκης, για την επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ τους μέσω της χρήσης των εξειδικευμένων εργαλείων της κοινωνικής διαπραγμάτευσης, ώστε να καταστεί πιο πιθανό να έρθουν σε συμφωνία. Τα δύο αντίπαλα μέρη είναι μεταξύ τους δύσπιστα ως προς τις προθέσεις και τα κίνητρα του ενός απέναντι στο άλλο, αλλά πείθονται να συνεργαστούν υπό τη θέση ισχύος του διαμεσολαβητή που διευθύνει τη διαδικασία. Η διαμεσολάβηση στοχεύει στην αποκόμιση οφελών μέσω της συνεργασίας και της μείωσης της κοινωνικής αδικίας. Επίσης, μειώνει το κόστος που προκαλείται από την καθυστέρηση επίτευξης συμφωνίας χωρίς διαπραγμάτευση. Αυξάνει την εμπιστοσύνη μεταξύ των μερών. Αυξάνει τον έλεγχο των μερών επί της απόφασης που λαμβάνεται. Αυξάνει σε υψηλό βαθμό την προσαρμογή των μερών στο αποτέλεσμα. Τα συμβαλλόμενα μέρη από δύσπιστα που είναι, εργάζονται αμοιβαία προς επίλυση των ζητημάτων. Επιπλέον, διατηρούν τις σχέσεις που είχαν πριν από τη διαφορά.

Από τη θεωρία συναλλαγής ηγέτη – μέλους (LMX) συνάγεται, ότι η ποιότητα της σχέσης ανταλλαγής μεταξύ μιας εδαφικής περιοχής και των μελών της τοπικής κοινωνίας είναι η βασική μονάδα ανάλυσης. Προάγει την ευαισθητοποίηση, την

εμπιστοσύνη, την ανταγωνιστικότητα, την παρακίνηση, την αλληλοβοήθεια και αλληλοϋποστήριξη, την κατανόηση, την πληροφόρηση, την επιρροή στη λήψη αποφάσεων, την επικοινωνία, το ταλέντο, την καινοτομία, την εμπειρογνομosύνη, την εποπτεία των οργανωτικών πόρων και τον αμοιβαίο έλεγχο προς τα μέλη και χωρίς να χάνεται η άσκηση εξουσίας από τον επιδιαιτητή. Ακόμη, διευρύνει το γεωγραφικό πλάτος επιρροής σε όλη την εδαφική επικράτειά της. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν κοινά στοιχεία με το υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win, δείχνοντας το βαθμό της μεταξύ τους συμβατότητας, αλλά και με το υπόδειγμα περιφερειακής ανάπτυξης που προτείνεται στη ΔΔ.

Από τη θεωρία κύριου – αντιπροσώπου (principal – agent) συνάγεται, ότι τα μέλη της τοπικής κοινωνίας διορίζουν νομικά την περιοχή ως θεσμική οντότητα για να ενεργεί για λογαριασμό τους για την προάσπιση των συμφερόντων τους. Με αναγωγή στο προτεινόμενο υπόδειγμα, στη σχέση αυτή, ο κύριος είναι τα μέλη της τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες. Ο αντιπρόσωπος ως ο υπόχρεος της ομαλής διασφάλισης της εκπροσώπησης είναι η περιφέρεια διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας, η οποία ενεργεί για λογαριασμό των εντολέων και δεν έχει σύγκρουση συμφερόντων κατά την εκτέλεση των πράξεων. Ο αντιπρόσωπος διατηρεί ισχυρή τη θέση του καθότι το κέντρο βάρους έχει μετατοπιστεί από τα μέλη προς την περιφέρεια. Η σχέση είναι δυναμική και μεταβάλλεται διαρκώς, ενώ είναι εμπιστευτική και ενέχει την ισχύ συμβολαίου.

Από τη θεωρία συμβολαίων (contract theory) ισχύει, ότι η σύναψη συμβολαίου παρακινεί τα μέλη της τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες και τις εδαφικές επιχειρήσεις που έχουν μεταξύ τους αντικρουόμενα συμφέροντα να κάνουν αμοιβαία επωφελείς ενέργειες καθώς και να μεγιστοποιούν το συνολικό όφελος. Χωρίς τη σύναψη συμβολαίου μειώνεται αμοιβαία το όφελος. Με αναγωγή στο ζητούμενο της ΔΔ, το συμβόλαιο προτάσσει τη σημασία των κανόνων, των κωδίκων συμπεριφοράς και των θεσμών στις συναλλαγές υπό την παρέμβαση της περιφέρειας διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας μέσω της διαδικασίας της διακυβέρνησης. Η παρέμβαση μειώνει τις συγκρούσεις και αυξάνει τα αμοιβαία κέρδη από τις συναλλαγές των ενδιαφερόμενων μερών. Τότε δημιουργείται ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο με εδαφική διάσταση.

Από τη θεωρία συστημάτων ή συστημική ή κυβερνητική επιστήμη ισχύει, ότι η εδαφική περιοχή είναι μια σύνθετη πληροφοριακή δομή ή ένα δίκτυο (εδώ, η περιφέρεια διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας). Συγκεκριμένα, έχει για εσωτερική δομή

το σύστημα οργάνωσης και το ενιαίο τοπικό σύστημα αξιών (κώδικας επικοινωνίας). Οι εσωτερικές διεργασίες συναρτώνται από τη μεταβλητή του χρόνου. Οι πληροφορίες που δίνουν το μέγεθος του συστήματος είναι το σύνολο των εδαφικών πόρων. Εισέρχονται εντός του στην απλή τους μορφή και κατόπιν του μετασχηματισμού που υφίστανται στο εσωτερικό του, εξέρχονται ως αποτελέσματα. Είναι περίπλοκο, αλλά με τη διαμεσολάβηση της περιφέρειας διαπραγμάτευσης, οι διαδικασίες απλοποιούνται αφού μειώνεται ο χρόνος εκτέλεσης και οι συγκρούσεις. Χαρακτηρίζεται από αρνητική εντροπία, όπου είναι και το επιθυμητό. Τα προηγούμενα καθιστούν την περιφέρεια ως ένα δίκτυο που μεταφέρει τα πολλαπλασιαστικά οφέλη του περιεχομένου της Πολιτικής Συνοχής. Πολλές περιφέρειες μαζί αποτελούν τους κόμβους ενός ευρύτερου δικτύου ενώ η προτεινόμενη μεθοδολογία της διαπραγμάτευσης αποτελεί τόσο το μέσο όσο και το ίδιο το περιεχόμενο της διαδικασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

Από τη θεωρία τυπικής διαπραγμάτευσης (win-win games) συνάγεται, ότι η αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης της περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής συνιστά παράγοντα ανάπτυξης και συνοχής. Η διαδικασία τονίζει πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα, που να υποδεικνύει σε ποια συμφωνία καταλήγουν οι περιφερειακοί φορείς απόφασης με σκοπό την περιφερειακή ισορροπία. Έτσι, διορθώνεται το κενό στην επιστημονική βιβλιογραφία, κατά το οποίο η έννοια και ο ρόλος της περιφέρειας παραμένει αδιευκρίνιστος κατά την ενδογενή αναπτυξιακή διαδικασία και την Πολιτική Συνοχής. Επίσης, προσδιορίζει το ρόλο της περιφέρειας σε σχέση με το δικαίωμα των τοπικών δρώντων να έχουν στην κατοχή τους και να διαχειρίζονται το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής ως φυσικοί κληρονόμοι και εξουσιοδοτημένοι κινητοποιητές. Χωρίς την ύπαρξη ενός συνεργατικού υποδείγματος, η διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης δυσχεραίνεται εξαιτίας της αβεβαιότητας και του φόβου των ατόμων απέναντι σε κοινωνικές διεργασίες των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο, λόγω της ατελούς πληροφόρησης και των ατομικών κινήτρων. Επιπλέον, όταν η διαπραγμάτευση συνδυάζεται με την εδαφιοποίηση της ανάπτυξης, διορθώνεται το στοιχείο της ψυχρότητας μεταξύ αντίπαλων πλευρών, περιορίζοντας τις συγκρούσεις μεταξύ των διαπραγματευόμενων μερών καθώς προσδιορίζει τους στενούς δεσμούς ενός πληθυσμού με έναν τόπο, ο οποίος έχει και τη διαχείριση του τόπου.

Από τη θεωρία κοινωνικής διαπραγμάτευσης (win-win-win game) ισχύει, πως όταν ο μέσος παράγοντας παρεμβαίνει ως σαφής τρίτος στη διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ των δύο (win-win games), οι παρορμήσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους αποκτούν μια δυναμική και αρμονική ισορροπία, που οδηγεί σε ευαισθητοποιημένες και πιο δίκαιες λύσεις. Η διαδικασία επιτρέπει τη συμμετοχή της Κοινότητας ως εξωτερικού περιβάλλοντος και ως διακριτού μπεϋζιανού παίκτη που διαχέει το όφελος στην τοπική κοινωνία, εξισορροπώντας αντίρροπες δυνάμεις αντιπαλότητας ανάμεσα στους τοπικούς δρώντες, τους θεσμούς και τις επιχειρήσεις ως διαπραγματευόμενων μερών. Η εισαγωγή του τρίτου παίκτη στο παίγνιο υπό προϋποθέσεις αυξάνει τις ατομικές συναρτήσεις χρησιμότητας, εξισορροπεί τις πιθανότητες, τις ατομικές χρησιμότητες και τα μερίδια κέρδους, ωθώντας τους άλλους δύο να συνεργαστούν για το κλείσιμο μιας δίκαιης συμφωνίας. Η Ενδιάμεση Κοινότητα προάγει τη συνεργασία και αντιτίθεται στη σύγκρουση, αποκλείεται η ύπαρξη ηττημένων μερών, τα μέρη δεν διαίρουνται, αλλά συσπειρώνονται. Έτσι, λύνεται το διαπραγματευτικό πρόβλημα, που είναι πρόβλημα δίκαιης κατανομής του υπό διανομή οφέλους για τα υπόλοιπα μέρη πλην του ενός. Η εισαγωγή της έννοιας της ευαισθητοποίησης ή περιρρέουσας εσωτερικής αντίστασης στη μεθοδολογία δίνει τον κοινωνικό χαρακτήρα της διαδικασίας, διορθώνοντας την αδικία στη διανομή του αποτελέσματος ανάμεσα στα διαπραγματευόμενα μέρη. Η ευαισθητοποίηση επιτρέπει τη συμμετρική αποκάλυψη της πληροφορίας για τη λήψη των αποφάσεων σε συνθήκες αβεβαιότητας, παρά το στοιχείο της αμφιβολίας που διακατέχει τους τοπικούς δρώντες, τα τοπικά κινήματα, τις επιχειρήσεις, το κράτος και τις τοπικές αρχές σε τέτοιες περιπτώσεις συναλλαγών. Η κοινωνικοποίηση της διαπραγμάτευσης προς όφελος της τοπικής ανάπτυξης αποκαλύπτει ότι η αδυναμία μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας δεν οφείλεται στις αποφάσεις των ατόμων, αλλά στον τρόπο που είναι κατασκευασμένο το σύστημα ταξινόμησης των διαθέσιμων επιλογών. Με άλλα λόγια, αρκεί η κατασκευή ενός αποτελεσματικού συστήματος. Εδώ η μονάδα οργάνωσης είναι η Ενδιάμεση Κοινότητα, η οποία αποτελεί τη βάση για την προέκταση της προτεινόμενης μεθοδολογίας σε περιφερειακό επίπεδο.

Από τη θεωρία περιορισμένης ορθολογικότητας (bounded rationality) συνάγεται, ότι τα μέλη της τοπικής κοινωνίας μιας περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής μπορούν να λάβουν τις άριστες ως κοινωνικά επιθυμητές αποφάσεις ανάπτυξης μεταξύ των διαθέσιμων εναλλακτικών, ακόμη και σε συνθήκες ασύμμετρης πληροφόρησης και περιορισμένου

χρόνου διαχείρισης. Τη δυνατότητα αντλούν από τη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών κατά Bayes, μέρη των οποίων αποτελούν τόσο το αξιακό σύστημα όσο και το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής ως δομικά στοιχεία του γνωστικού υποστρώματος. Η υπόθεση αποδεικνύεται από το προτεινόμενο υπόδειγμα της ΔΔ.

Από τη θεωρία προοπτικής (prospect theory) ισχύει, ότι οι λήπτες των αποφάσεων είναι επιρρεπείς στα συστηματικά σφάλματα, τα οποία είναι η αιτία δημιουργίας πολλών προκαταλήψεων, προειλημμένων και μη ορθολογικών αποφάσεων, που οφείλονται στον τρόπο κατασκευής του μηχανισμού αντίληψης. Ούτως ειπείν, στην περίπτωση της διαβούλευσης του αναπτυξιακού σχεδιασμού τα άτομα είναι πιθανό να προβούν στη λήψη λάθος αποφάσεων, οπότε είναι αναγκαία η παρέμβαση μιας υπέρτερης οντότητας, που εγγυάται τη βέλτιστη συλλογική, κοινωνική απόφαση. Στη ΔΔ προτείνεται η ισχυροποίηση του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας, η οποία μέσω των θεωριών διαπραγμάτευσης, διακυβέρνησης, διαμεσολάβησης, συναλλαγής ηγέτη – μέλους, κύριου – αντιπροσώπου και συμβολαίων τοποθετείται πρώτη μεταξύ ίσων στη διαδικασία του αναπτυξιακού σχεδιασμού ως κάτι ευρύτερο από τα άτομα και τις παραγωγικές οντότητες, όπου δεν αντίκειται στο συμφέρον κανενός.

Από το θεώρημα ατέλειας ή μη-πληρότητας (incompleteness theorem) ισχύει, ότι το εκλογικό σύστημα του θεώρηματος του αδυνάτου αποδυναμώνεται από το θεώρημα της ατέλειας. Συγκεκριμένα, το θεώρημα της ατέλειας δείχνει, ότι μεταβάλλοντας το πεδίο ορισμού της κοινωνικής ευημερίας από το εκλογικό σύστημα (με ψήφους προτίμησης σε αγαθά και πολιτικά κόμματα) σε ένα άλλο, τότε το θεώρημα του αδυνάτου δεν έχει την ίδια δύναμη. Στη ΔΔ επιλέγεται η αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση, από την οποία συνάγεται ότι η μεγιστοποίηση της ευημερίας είναι δυνατή, όταν εκφράζεται σε όρους περιφερειακής ανάπτυξης με τη χρήση της διαπραγμάτευσης. Συνεπώς, το πρόβλημα της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας βρίσκεται στο σύστημα διάταξης / ταξινόμησης / λήψης των συλλογικών αποφάσεων. Αν αυτό μεταβληθεί, δηλαδή αν αντιστραφεί από σύστημα ψηφοφορίας σε σύστημα διαπραγμάτευσης, τότε η απόλυτη συνεργασία των ληπτών αποφάσεων αποτελεί τη μέθοδο επίτευξης της περιφερειακής ισορροπίας του ευρωπαϊκού χώρου ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής. Η αντιστροφή εκφράζεται στις εκθέσεις Barca ως μια αναγκαία διαδικασία εξισορρόπησης των συνεπειών της σύγκλισης και επιχειρήθηκε μέσω της προσθήκης της εδαφικής συνιστώσας στον πυλώνα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης της περιφερειακής πολιτικής.

Από τον κανόνα Bayes ή συμπερασματολογία κατά Bayes του Harsanyi ισχύει, ότι στη λήψη αποφάσεων με ατελή πληροφόρηση ο τρόπος αντιμετώπισης των συνθηκών αβεβαιότητας (εννοείται των τελικών επιλογών των ατόμων σε μια διαπραγμάτευση) έγκειται στην κατασκευή ενός μεγαλύτερου συστήματος λήψης απόφασης ή παιγνίου, που να εμπεριέχει τη διαδικασία λήψης απόφασης ή το παίγνιο. Με αναγωγή στο ζητούμενο της ΔΔ, το μεγαλύτερο σύστημα είναι η περιφέρεια, όπου ως χώρος της εγγύτητας και ως το οριοθετούμενο περιβάλλον της αναπτυξιακής διαδικασίας λειτουργεί ως ο παράγοντας που μειώνει την αβεβαιότητα μέσω της κοινωνικοποίησης των πληροφοριών, της ενίσχυσης της συνεργασίας και της προσφοράς του γνωστικού υποστρώματος που αντιπροσωπεύεται, κυρίως, από το αξιακό σύστημα και την τοπική αγορά εργασίας. Το ενιαίο σύστημα αξιών της προδιαθέτει τα μέλη της τοπικής κοινωνίας να συνεργαστούν με στόχο το συλλογικό συμφέρον της εδαφικής περιοχής. Το τελευταίο ενισχύει την αναγκαιότητα διαμεσολάβησης μιας υπέρτερης οντότητας μεταξύ αγοράς και κράτους για την αντιστάθμιση των συνεπειών της σύγκλισης στις ευρωπαϊκές περιφέρειες.

Από τη θεωρία πολυπλοκότητας και τη θεωρία πολυωνυμικού χρόνου (complexity theory, multinomial time series) συνάγεται, ότι αν μια ομάδα ατόμων αφηθεί να αποφασίσει μόνη της με βάση τον όγκο των άγνωστων και των γνωστών πληροφοριών που απαιτούνται για τη λήψη μιας απόφασης και με βάση τον αριθμό των συνδυασμών μεταξύ τους, ενδεχομένως να οδηγηθεί στην ισορροπία, δηλαδή στην επιλογή της άριστης επιλογής ή στη μεγιστοποίηση της συλλογικής ωφέλειας, μετά από δεκάδες χρόνια· ακόμη και με τη βοήθεια εξιδανικευμένου υπολογιστή. Η μείωση τόσο του χρόνου όσο και της πολυπλοκότητας της διαδικασίας επιτυγχάνεται με τη διαμεσολάβηση και την εισαγωγή ενός πρώτου μεταξύ ίσων παράγοντα, που εγγυάται τη βέλτιστη απόφαση σε πραγματικό χρόνο υπό την ιδιότητα του μπεϋζιανού παίκτη. Στη ΔΔ προτείνεται το ρόλο αυτό να λάβει ο θεσμός της περιφέρειας υπό προϋποθέσεις.

Εν κατακλείδι, οι ελάχιστες προϋποθέσεις του προτεινόμενου υποδείγματος είναι η κινητοποίηση του ενδογενούς εδαφικού και έμφυτου δυναμικού, η εφαρμογή της διαδικασίας διαπραγμάτευσης και η περιφερειακή αυτορρύθμιση ως η πολιτική ρύθμιση πίσω από την αναπτυξιακή διαδικασία. Για τις ανάγκες της ΔΔ, οι ελάχιστες προϋποθέσεις συνιστούν τέσσερις πηγές διαπραγματευτικής δύναμης, που αν προεκταθούν σε πολλές περιφέρειες μαζί ως δεσμού γειτόνων, με τη σειρά τους

συνιστούν παράγοντα περιφερειακής ισορροπίας και συνοχής. Οπότε, η διαπραγμάτευση, ως μέθοδος διαχείρισης των εδαφικών πόρων και αντιστοίχισης των πόρων με τους δρώντες, τις δράσεις σχεδιασμού και τις συμβατές πολιτικές, είναι απαραίτητη για την εδαφική ανάπτυξη ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής. Η μέθοδος προτείνεται, αφενός, επειδή είναι απλούστερη, αποτελεσματικότερη και προσαρμόσιμη σαν εργαλειοθήκη για τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών διοικητικών και θεσμικών επιπέδων με κέντρο την περιφέρεια. Αφετέρου, προτείνεται για την ισχυροποίηση του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας, ο οποίος εντείνει το περιφερειακό πρόβλημα, ως πρόβλημα ανισοτήτων στο εισόδημα των ατόμων και των εδαφών ως περιοχών. Στο υφιστάμενο πλαίσιο ανάπτυξης της ΕΕ η περιφερειακή ιδέα δεν απολαμβάνει τη δέουσα προσοχή, αν και αποτελεί βασικό αποδέκτη του περιεχομένου των αναπτυξιακών αποφάσεων, που λαμβάνονται από τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας.

4.3.ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

4.3.1.ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ: Ο λόγος για τον οποίο η περιφερειακή ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται, οφείλεται στον τρόπο διαχείρισης των πόρων και αντιστοίχισης των πόρων με τους δρώντες, τις δράσεις και τις πολιτικές. Σε αυτό το προβληματικό πλαίσιο ανάπτυξης, όσο η έννοια της περιφέρειας παραμένει θολή και αδιευκρίνιστη, η ίδια δεν μπορεί να συντονίσει την αναπτυξιακή διαδικασία στην κλίμακα σχεδιασμού της και το περιφερειακό πρόβλημα παραμένει.

ΑΠΟΔΕΙΞΗ: Έστω ότι υπάρχουν τρεις παίκτες ως φορείς / λήπτες αποφάσεων: $A_{\text{μέλη τοπικής κοινωνίας περιφέρειας}}$, $B_{\text{θεσμοί, τοπικές επιχειρήσεις}}$, $P_{\text{περιφέρεια}}$. Η πρώτη βασική προϋπόθεση της θεωρίας είναι, ότι τα μέλη της τοπικής κοινωνίας της περιφέρειας θα συνεργαστούν για να λάβουν τις βέλτιστες εκείνες αναπτυξιακές αποφάσεις για την περιφέρεια, που μεγιστοποιούν την απόδοση των πόρων, την αποτελεσματικότητα των διαδικασιών, την ωφέλεια και τη χρησιμότητα του διανεμόμενου προϊόντος της διαπραγμάτευσης. Η δεύτερη βασική προϋπόθεση είναι, ότι η περιφέρεια διαθέτει την απαραίτητη διαπραγματευτική δύναμη, που οδηγεί στη μεγιστοποίηση των ωφελειών από τη σύνδεση πόρων, δρώντων, δράσεων και πολιτικών. Η διαπραγματευτική δύναμη

ισχυροποιεί τον αδύναμο ρόλο της περιφέρειας, ώστε να παρέμβει ικανοποιητικά τόσο στη διαδικασία του σχεδιασμού όσο και στην άσκηση της περιφερειακής πολιτικής, όπου οι δυνάμεις της (ενιαίας) αγοράς και του κράτους δεν μπορούν να παρέμβουν. Ως πηγές διαπραγματευτικής δύναμης εξετάζονται: η αναπτυξιακή δυναμικότητα, που προκύπτει από το σύνολο των εδαφικών πόρων ως εδαφικού κεφαλαίου της περιοχής· οι ικανότητες του έμψυχου δυναμικού, που επιδρούν στη λήψη αποφάσεων για τη σύνδεση πόρων και δράσεων· η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος συνεργασίας, που υποδεικνύει τη συμφωνία που καταλήγουν τα μέλη της τοπικής κοινωνίας για τον περιφερειακό σχεδιασμό· το σύστημα αυτορρύθμισης και διακυβέρνησης, που ρυθμίζει, μεταφέρει και κεφαλαιοποιεί χωρο-εδαφικά το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αποφάσεων. Η ισχυροποίηση του ρόλου της περιφέρειας διορθώνει τις περιφερειακές ανισορροπίες, εξισορροπώντας στο ευρωπαϊκό έδαφος πόρους, δρώντες και δράσεις, αντιστοιχίζοντάς τες με τις συμβατές πολιτικές, προσδιορίζοντας κάποια κοινή ευρωπαϊκή πορεία περιφερειακής ισορροπίας ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής.

Μέσω της διαπραγμάτευσης, η περιφέρεια από τελευταία τοποθετείται πρώτη στη διαδικασία του σχεδιασμού και της πολιτικής, ως παίκτης διακριτός και ως πρώτος μεταξύ ίσων. Οι τέσσερις πηγές διαπραγματευτικής δύναμης ενισχύουν τη θέση της, οπότε το κέντρο βάρους των αποφάσεων μετατοπίζεται από τα μέλη της τοπικής κοινωνίας ως ενεργών πολιτών (υπόδειγμα κοινωνικής διαπραγμάτευσης) στην περιφέρεια ως εδαφικής ενότητας, θεσμού και κοινωνικού εταίρου (υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης). Τούτέστιν, αντί μιας αύξησης στο ποσοστό του μεριδίου συμμετοχής του παίκτη P, προτείνεται η μετατόπιση του κέντρου βάρους από τα άτομα στον παίκτη P. Οπότε, επαγωγικά, αυξάνεται τόσο το μερίδιό του στη συμμετοχή όσο και στη διανομή των αποτελεσμάτων. Δηλαδή, αλλάζει ένα και μοναδικό στοιχείο, ο ηγέτης: ο παίκτης C–Community (που ενεργεί κυρίως στο δεύτερο βήμα της ευαισθητοποίησης του win–win–win model τοπικής ανάπτυξης) αναβαθμίζεται από απλός ισότιμος εταίρος σε πρώτο μεταξύ ίσων παίκτη P–Periphery. Με αντικατάσταση στο κοινωνικό υπόδειγμα win–win–win model ως γενικός κανόνας ισχύει:

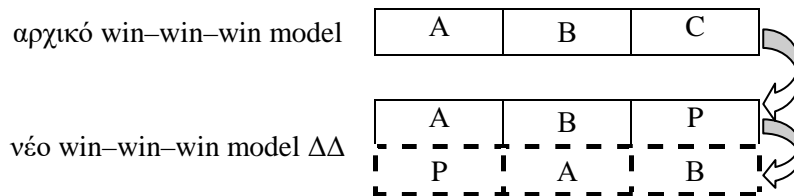
$[\text{win}] - [\mathbf{win}] - [\text{win}]$ $\Leftrightarrow [\text{άτομα}] - [\text{περιφέρεια}] - [\text{θεσμοί} \mid \text{αγορά}]$ $\Leftrightarrow [33,3] - [\mathbf{33,3}] - [33,3]$

Σχήμα 34: Μερίδια παικτών ή φορέων / ληπτών αποφάσεων στο υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Το παραπάνω αποτελεί το ιδανικό σενάριο της 100% συνεργασίας κατά Nash, η οποία είναι μια εφικτή, αλλά σπανιότατη περίπτωση. Στο σενάριο της εδαφικής διαπραγμάτευσης τα μερίδια μπορούν να διαμορφώνονται ως $[30] - [40] - [30]$ ή/και με τους διάφορους συνδυασμούς που δίνουν οι ακραίες θέσεις, αλλά διατηρώντας αυξημένο το ποσοστό του μεριδίου της ενδιάμεσης. Η περιφέρεια τοποθετείται πάντα στο μέσο της διαδικασίας ως ο τρίτος διαπραγματευτής ή παίκτης ή φορέας αποφάσεων, αλλά σε διακεκριμένη θέση ως πρώτη μεταξύ ίσων. Ένας από αυτούς τους (ακραίους) συνδυασμούς δίνει το μέγιστο οριακό σημείο χρησιμότητας για όλα τα μέρη και λαμβάνεται ως ο άριστος. Ως άριστος εννοείται ο κοινωνικά επιθυμητός συνδυασμός. Οπότε, η περιφέρεια ως το τρίτο και ενδιάμεσο win, προστίθεται στο όριο της διαδικασίας διαπραγμάτευσης, το οποίο όμως όριο δεν φθάνει ποτέ, αφού τότε θα γινόταν λόγος για κοινωνία αγγέλων και όχι για κοινωνία ανθρώπων. Τότε, κινείται στο όσο πιο πολύ μέσο της μεγιστοποίησης της ισότητας των θέσεων μεταξύ των διαπραγματευόμενων μερών ή παικτών ή ληπτών αποφάσεων.

Έτσι, τα (όσο πιο δίκαια μεταξύ τους) μερίδια διαμορφώνονται σταδιακά και οριακά κατά τη διάρκεια για να φθάσουν στο σημείο της απόλυτης ισορροπίας. Με αυτό τον τρόπο, η περιφέρεια ως ο τρίτος εταίρος της διαπραγμάτευσης, επέχει θέση και ρόλο ενδιάμεσου (mediator) ή διαμεσολαβητή (ombudsman) ή επιδιαιτητή (arbitrator), που ρυθμίζει και επιβλέπει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και αποτρέπει τα άλλα δύο μέρη ή παίκτες ή φορείς αποφάσεων από τη ροπή προς τις ακραίες θέσεις ή εκτιμήσεις ή αποφάσεις, που προκαλούν συγκρούσεις. Δηλαδή, όπως και το κοινωνικό υπόδειγμα, αποτρέπει τις συγκρουσιακές θέσεις που είναι θέσεις αντίπαλων συμφερόντων, μετατρέποντάς τες σε εταιρικές θέσεις που είναι θέσεις συνεργατικών σχέσεων, αλλά με διακεκριμένη και ισχυρή τη θέση της. Μετά τη μεταβολή, το παίγνιο τοπικού στρατηγικού σχεδιασμού προεκτείνεται σε παίγνιο περιφερειακής εδαφικής διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας που αποτελεί και την καινοτομία της ΔΔ. Όλα τα

άλλα στοιχεία του win-win-win model παραμένουν ίδια. Με αυτή την αλλαγή, εξετάζεται εάν η μεταβολή του κέντρου βάρους θα ήταν δυνατόν να κάνει κάποια διαφορά. Οπότε, στη θέση του παίκτη A τοποθετείται ο παίκτης P, στη θέση του παίκτη B τοποθετείται ο παίκτης A και στη θέση του παίκτη P τοποθετείται ο παίκτης B:

Σχήμα 35: Μετατόπιση κέντρου βάρους ηγεσίας από τα άτομα στην περιφέρεια. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Μετά την αλλαγή των θέσεων στον Πίνακα⁴¹ Χρησιμοτήτων Προτεινόμενης Μοιρασιάς μεταξύ A, B και C Παίκτη του αρχικού win-win-win model (LEADER/CLLD) ως συνέχειας του Πίνακα Τυχαίας Μοιρασιάς του Nash, προκύπτει ο Πίνακας Χρησιμοτήτων Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς μεταξύ A, B και P Παίκτη (Περιφέρεια Εδαφικής Διαπραγμάτευσης ως καινοτομία της ΔΔ):

Νέο Win-Win-Win								
Μερίδιο	Μερίδιο	Μερίδιο	Συνολικό Μερίδιο	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.
A (%)	B (%)	P (%)	A+B+P (%)	A	B	P	AxB	AxBxP
4	6	90	100	1	1	71	1	71
13	7	80	100	2	2	70	4	280
22	8	70	100	5	3	68	15	1020
31	9	60	100	10	4	64	40	2560
40	10	50	100	16	5	60	80	4800
50	9	41	100	23	4	52	92	4784
60	8	32	100	31	3	40	93	3720
70	7	23	100	40	2	24	80	1920
80	6	14	100	50	1	12	50	600

Πίνακας 10: Χρησιμότητες Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς μεταξύ A, B και P παίκτη. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

⁴¹ Βλ. Κεφάλαιο 3: Διαδικασία Διαπραγμάτευσης, 3.5.Μαθηματική Τυποποίηση της Διαπραγμάτευσης.

Από τον Πίνακα Χρησιμοτήτων Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς προκύπτει, ότι μετά την αύξηση του μεριδίου της περιφέρειας ή, πιο σωστά, αφού η περιφέρεια έλαβε το ποσοστό μεριδίων των μελών της τοπικής κοινωνίας, το ελάχιστο ποσοστό μεριδίου της με βάση το οποίο η χρησιμότητα και των τριών γίνεται μέγιστη (max), είναι το 50%. Με αυτό τον τρόπο και παραχωρώντας μέρος του ποσοστού τους στην περιφέρεια, τα μέλη της τοπικής κοινωνίας επειδή διαθέτουν πολλαπλές ιδιότητες και με τη διάχυση του οφέλους του αποτελέσματος, απολαμβάνουν την ωφέλεια που παραχώρησαν με διττό τρόπο. Αφενός, ως απλά μεμονωμένα μέλη του παιγνίου και, αφετέρου, ως μέλη του συνόλου, παρ' όλο που φαινομενικά μείωσαν το ποσοστό των μεριδίων συμμετοχής τους και διανομής της ωφέλειας. Ως ωφέλεια νοείται οποιαδήποτε υλική ή άυλη εκροή⁴² της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Συνεπώς, τα μέλη της τοπικής κοινωνίας με πολλαπλές ιδιότητες ως παίκτης Α είναι πιο αποτελεσματικό όταν κατέχουν ή εισέρχονται στη διαδικασία με 40% του ολόκληρου υπό διανομή αγαθού (100%) και ο παίκτης Β (κρατικοί θεσμοί, τοπικές επιχειρήσεις) με το 10%. Με αυτά τα μερίδια, οι χρησιμότητες και των τριών γίνονται μέγιστες ενώ κάτω ή πάνω από αυτά, οι χρησιμότητες τείνουν να φθίνουν. Επιπλέον, από τον τύπο της αξιοκρατίας (μερίδια + χρησιμότητα) προκύπτει ότι σε αυτό το σημείο σχηματίζεται η μέγιστη αξιοκρατία για τους παίκτες, οπότε τους ωθεί να επιθυμούν πολύ τη συμμετοχή, διότι η αποχή από τη διαδικασία είναι ζημιογόνα. Τοιουτοτρόπως, αυτό το σημείο είναι το σημείο της άριστης διανομής. Με άλλα λόγια, το άριστο σημείο στο οποίο κλειδώνει η συμφωνία με τη λήψη απόφασης, είναι οι 60 μονάδες χρησιμότητας για την περιφέρεια, όπου είναι και το αντικείμενο μελέτης. Δηλαδή, το σημείο όπου $U_A + U_B + U_P = 4800$ μονάδες χρησιμότητας. Κάτω από αυτό το όριο, το αποτέλεσμα της συμφωνίας έχει φθίνουσα χρησιμότητα και για τους τρεις παίκτες.

Ακολούθως, ορίζεται και η συνάρτηση χρησιμότητας $f(u)$ για τους εδαφικούς διαπραγματευτές, όπου με αντικατάσταση του C του win-win-win model από τον P, προκύπτει: Έστω ότι Α, Β διαπραγματευτές και ο εταίρος P(Periphery) η περιφέρεια ως το σύνολο των προσδοκιών των μελών της εδαφικής περιοχής. Τότε: χρησιμότητα για τον Α: $U_A = x$, χρησιμότητα για τον Β: $U_B = (100 - x - lx)^k$, χρησιμότητα για τον Ρ: $U_P = lx$, όπου l ένα μέρος ή ένα ποσοστό του x (της χρησιμότητας ενός). Σύμφωνα με τον

⁴² Βλ. Σχήμα 36: Μηχανική ή πληροφοριακή δομή ή δίκτυο συστήματος εδαφικής διαπραγμάτευσης.

Πίνακα Τυχαίας Μοιρασιάς κατά Nash (1950), η τελική συμφωνία (payoff) διαμορφώνεται ανεξαρτήτως των προσδοκιών των παικτών και χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν το αν τα μερίδια διανέμονται με δίκαιο ή άδικο τρόπο (σημασία έχει ότι από τη διανομή δεν εξαιρείται κανείς). Οπότε, ισχύει: $U_a + U_b = U_p = \max \rightarrow x[(100-x-lx)^k]' = 0 \leftrightarrow x'[(100-x-lx)^k] + x[(100-x-lx)^k]' = 0 \leftrightarrow 1(100-x-lx)^k + xk(100-x-lx)^{k-1} = 0 \leftrightarrow xk(100-x-l)^{k-1} + 1(100-x-lx)^k = 0 \leftrightarrow xk(100-x-lx)^{k-1} + 1(100-x-lx)^{k-1}(100-x-lx) = 0 \leftrightarrow xk(100-x-lx)^{k-1} = -[1(100-x-lx)^{k-1}(100-x-lx)]$, αν $(100-x-lx) \neq 0$, τότε: $xk = -[(100-x-lx)] \Rightarrow \boxed{100/(k+1+l)}$, όπου k ο ρυθμιστής της μοιρασιάς. Ως μοιρασιά εννοείται η διανομή του αναπτυξιακού προϊόντος ή αποτελέσματος ως το κλείσιμο της συμφωνίας μεταξύ ατόμων και περιφερειών είτε από ενδογενή κινητοποίηση πόρων είτε από κοινοτική χρηματοδότηση. Από τον τύπο προκύπτει το έλλειμμα εμπιστοσύνης μεταξύ των παικτών, αλλά ταυτόχρονα και η προοπτική κάλυψης του ελλείμματος, μέσα από την περιρρέουσα εσωτερική αντίσταση ή ευαισθητοποίηση του αρχικού υποδείγματος win-win-win για τη συνοχή και την ενσωμάτωση της ευαισθητοποίησης στην καθημερινή συναλλακτική πρακτική στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ.

Και επειδή το αρχικό υπόδειγμα win-win-win βασίζεται στο σύστημα της μορφής 0,1,01, δηλαδή στη συνεισφορά της πληροφορίας στο διαπραγματευτικό παίγνιο, όποιος παίκτης διαθέτει περισσότερες πληροφορίες για το παίγνιο ισχυροποιεί τη θέση του. Κανείς από τους παίκτες με ατομικά συμφέροντα (Α και Β) δεν διαθέτει περισσότερες πληροφορίες για τη διαδικασία από ό,τι ο παίκτης με συλλογικά συμφέροντα (Ρ) και δεν μπορεί μόνος του ούτε να ηγηθεί της διαδικασίας ούτε να διασφαλίσει το αποτέλεσμα μεγιστοποίησης του προς διανομή οφέλους. Ο παίκτης Ρ είναι μπεϋζιανός και είναι αυτός, που έχει πάντα την περισσότερη πληροφορία. Ως εκ τούτου, είναι ο πλέον κατάλληλος παίκτης για να διαθέτει τα περισσότερα μερίδια συμμετοχής και διανομής γιατί διαθέτει και την περισσότερη πληροφορία και τη δύναμη και τη νομιμοποίηση να διαχέει το όφελος της πληροφορίας στους άλλους δύο.

Οπότε, αν $k=0, l=0$, τότε καθένας από τους Α, Β, Ρ διαπραγματευτές μπορεί να κερδίσει το 100% της μοιρασιάς, δηλαδή ολόκληρο το υπό διανομή αγαθό. Αν $k=1, l=0$, τότε καθένας από τους Α και Ρ μπορεί να κερδίσει το 50% και κάποιος από τους τρεις να μην κερδίσει τίποτα (ο διαπραγματευτής Β). Αν $k=1, l=1$, τότε καθένας από τους Α, Β και Ρ διαπραγματευτές μπορεί να κερδίσει το 33,3% (ίσα και δίκαια μερίδια), όπου αποτελεί και την ιδανική διανομή του υποδείγματος win-win-win. Αν $k>1, l>1$, τότε οι Α και Β ενδέχεται να αποκομίσουν μερίδιο $>33,3\%$, αλλά το υπόδειγμα επιτρέπει πάντα

την ύπαρξη μεριδίου για την περιφέρεια, το οποίο της ανήκει αποκλειστικά. Αν $k < 1$, $l < 1$, τότε το μερίδιο της περιφέρειας είναι $> 50\%$, πράγμα που δείχνει, ότι η τοπική κοινωνία της περιφέρειας του υποδείγματος είναι εμφανώς ευαισθητοποιημένη. Άρα, $\lim_{i \rightarrow \infty} P_i(\&)Q_i(\&)R_i(\&) = \max P_i Q_i R_i$, όπου $i \rightarrow \infty$.

Εφόσον είναι εμφανώς ευαισθητοποιημένη, ισχύει ότι τα μέλη της συνεργάζονται και λαμβάνουν τις οριακά βέλτιστες αποφάσεις για το κοινωνικό σύνολο. Με τον όρο *οριακά* δηλώνεται μια πραγματική κοινωνία συμφερόντων, ανταγωνισμού και συγκρούσεων και όχι μια υποθετική κοινωνία αγγέλων. Δηλαδή, οι τρεις παίκτες δεν εισέρχονται στο παίγνιο με τα ίδια μερίδια από την αρχή της διαπραγμάτευσης και διατηρούν την αμφιβολία για τις προθέσεις των άλλων, όπως συμβαίνει στην τυπική διαπραγμάτευση κατά Nash. Όμως, καταλήγουν στην ιδανική λύση, επειδή ευαισθητοποιούνται με τη βοήθεια της Ομάδας Ψυχολογίας ή Εμπύχωσης. Διότι, από τη σύγκριση των Πινάκων Τυχαιάς και Προτεινόμενης Ιδανικής Μοιρασιάς προκύπτει, ότι οι χρησιμότητες των δύο παικτών (Α και Β) είναι μικρότερες όταν δεν συμμετέχει στο παίγνιο ο τρίτος παίκτης και αυξάνονται μετά την εισαγωγή του Ρ. Οι δύο παίκτες σκεπτόμενοι το ατομικό συμφέρον τους καταλήγουν, ότι αυτό αυξάνεται όταν παραχωρούν μερίδιο του συνολικού προς διανομή αγαθού στον τρίτο παίκτη και λαμβάνουν την πρωτοβουλία να τον εντάξουν στη διαδικασία ως πρώτο μεταξύ ίσων. Η αξιολογική σχέση που αναπτύσσεται λειτουργεί ως εξής:

Δικαιοσύνη + Αποτελεσματικότητα + Αποδοτικότητα = Εμπιστοσύνη.
--

Ως εκ τούτου, προκύπτει ένα νέο, αναβαθμισμένο είδος συμβολαίου, το *εδαφικό συμβόλαιο*, μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Η λογική της στρατηγικής αντιπαράθεσης αποτυπωμένη σε ατομικές στρατηγικές νίκης έχει μετατραπεί στην καθαρή μορφή συνεργασίας μέσα από τους ίδιους τους κανόνες της διαπραγμάτευσης. Έτσι, οι αμφιβολίες της τυπικής διαπραγμάτευσης σταδιακά αντικαθίστανται από την τοπική εμπιστοσύνη μέσω της ευαισθητοποίησης και τα ατομικά κίνητρα αντικαθίστανται από το συλλογικό κίνητρο. Αναπτύσσονται δε ευαισθητοποιημένα στρατηγικά σχέδια νίκης ως μέρη του ενιαίου εδαφικού σχεδίου.

Καταλήγοντας, από τα ως άνω συμπεραίνεται ότι με την εισαγωγή του παίκτη Ρ στο παίγνιο εδαφικής διαπραγμάτευσης δεν προκύπτει πρόβλημα δίκαιης μοιρασιάς κατά Nash. Αντίθετα, οι χρησιμότητες των δύο παικτών $A_{\text{μέλη περιφέρειας}}$ και $B_{\text{θεσμοί, τοπικές επιχειρήσεις}}$ αυξάνονται οριακά με την προσθήκη του τρίτου παίκτη. Έτσι, δεν πρόκειται

για έναν ακόμη παίκτη στην ισορροπία Nash, ο οποίος δεν θα έκανε τη διαφορά στο νέο υπόδειγμα. Απεναντίας, η αλλαγή ενός και μοναδικού στοιχείου στο υπόδειγμα win-win, του ηγέτη, έκανε τη διαφορά. Τώρα ο ρόλος της περιφέρειας ισχυροποιείται και είναι πρώτη μεταξύ ίσων (όπερ έδει δείξαι). Αυτή είναι η καινοτομία της ΔΔ.

4.3.2. ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

ΠΡΩΤΗ ΠΗΓΗ: ΕΔΑΦΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η κινητοποίηση και ο τρόπος διαχείρισης του εδαφικού κεφαλαίου ως συνόλου των εδαφικών πόρων μιας περιφέρειας συνιστούν παράγοντα ενδογενούς ανάπτυξης. Η εδαφική δυναμικότητα της περιφέρειας είναι αυτή που ορίζει την επιτευχθείσα ανάπτυξη σε σχέση με τα περιθώρια ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης και ο προσδιορισμός της εδαφικότητας της περιοχής δεν μπορούν να λογιστούν χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν το εγγενές δυναμικό της, δηλαδή οι εδαφικοί πόροι ως το σύνολο του εδαφικού κεφαλαίου της περιοχής αυτής. Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος μεγιστοποίησης των επιπέδων ανάπτυξης προσιδιάζει άριστα σε αυτό το χαρακτηριστικό των εδαφικών πόρων, καθώς προσδιορίζει το ρόλο του κράτους και οποιουδήποτε φορέα συλλογικής δράσης σε σχέση με το δικαίωμα των τοπικών δρώντων να έχουν στην κατοχή τους αυτά που κληρονόμησαν ή απέκτησαν μέσω εθελοντικών ανταλλαγών. Παρέχει την ικανότητα στους τοπικούς δρώντες να συναποφασίζουν για το στρατηγικό σχέδιο της περιοχής συμπληρωματικά και επί ίσοις όροις με τους εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς απόφασης, όπως προβλέπεται στην Πολιτική Συνοχής. Κατά συνέπεια, οι περιφέρειες ως εδαφικές περιοχές και η δυναμικότητά τους έχουν ειδικό βάρος για την επίτευξη μιας κοινής περιφερειακής ισορροπίας στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΗΓΗ: ΕΜΨΥΧΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

Η ενεργοποίηση και η ευαισθητοποίηση του έμψυχου δυναμικού της περιοχής απέναντι στις τοπικές υποθέσεις τονώνει την ικανότητα των δρώντων ως μελών της τοπικής κοινωνίας να συναποφασίζουν επί ίσοις όροις με τους εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς απόφασης για το στρατηγικό σχέδιο της περιφέρειας, που τους αφορά. Οι

τοπικοί δρώντες είναι οι φυσικοί κινητοποιητές των ιδιότυπων πόρων και οι κατάλληλοι σχεδιαστές πολιτικής και λήπτες αποφάσεων για τα δικά τους αναπτυξιακά προβλήματα, ανάλογα με τις πραγματικές τους ανάγκες. Η διαπραγματευτική δύναμη που αποκτούν οδηγεί σε μια διαδικασία λήψης αποφάσεων υπό όρους με τα υπερεθνικά, τα κεντρικά και τα αποκεντρωμένα θεσμικά όργανα, δημιουργώντας μεγαλύτερη κάθετη εμπιστοσύνη μεταξύ της περιφέρειας και της κρατικής διοίκησης. Ούτως ώστε, κάθε τοπική δράση, η οποία προτείνεται από ένα μέλος της περιφέρειας ή από μια ομάδα μελών, από κάτω προς τα άνω, να έχει σχεδιαστεί με πνεύμα ομαδικής εργασίας και να προσθέτει αξία στην ευρωπαϊκή συνοχή. Κάθε βήμα που πραγματοποιείται είναι μέρος του μεγαλύτερου ευρωπαϊκού στρατηγικού σχεδίου για ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Η συμμετοχή των ενεργών πολιτών στην Πολιτική Συνοχής της ΕΕ δεν αντικαθιστά την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς ούτε την κρατική παρέμβαση στη ρύθμιση των ατελειών της πρώτης, αλλά συμπληρώνει και ολοκληρώνει τις δύο λειτουργίες.

Η ευαισθητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού περιγράφει τις ολοκληρωμένες πληροφορίες ως κύρια μεταβλητή της συμφωνίας στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης μεταξύ i) του κράτους, των διορισμένων περιφερειακών υπηρεσιών του και των τοπικών αρχών, ii) των επιχειρήσεων ως χωρο-εδαφικών οντοτήτων, iii) των τοπικών δρώντων και των τοπικών κινημάτων / lobbies, παρά το στοιχείο της αμφιβολίας τους. Η διαπραγμάτευση εκτείνεται σε δύο επίπεδα ταυτόχρονα: α) μεταξύ των τοπικών δρώντων, β) μεταξύ των τοπικών δρώντων, των θεσμών και των επιχειρήσεων. Με την εισαγωγή της ευαισθητοποίησης, οι ατελείς πληροφορίες των τριών παικτών αντιστρέφονται σε ολοκληρωμένες πληροφορίες ως πιθανότητες υπό όρους. Η περιφέρεια ως μπεϋζιανός παίκτης επιτρέπει την πλήρη αποκάλυψη, δηλαδή, την επέκταση της πληροφορίας από τον έναν παίκτη προς τους άλλους για την πορεία της διαπραγμάτευσης. Η πληροφορία συνδέεται με τις προσδοκίες και τα κίνητρα και πηγάζει από το ποιος εταίρος αποτελεί το εξωτερικό περιβάλλον που τα επηρεάζει με κοινωνικό τρόπο (δηλαδή, ο θεσμός της περιφέρειας ως συλλογικά κεκτημένο αγαθό). Έτσι, αν η πληροφορία για τον τρόπο επίτευξης της περιφερειακής ανάπτυξης προέρχεται από την περιφέρεια ως φορέα που έχει σαν αποστολή το συλλογικό συμφέρον, τότε επέρχεται η μετάβαση από την ατελή πληροφόρηση στην ολοκληρωμένη πληροφορία καθώς δίνεται με κοινωνικά κριτήρια. Με άλλα λόγια, υπάρχει κοινωνικός λόγος αποκάλυψης της πληροφορίας. Η κοινωνικοποίηση της

πληροφορίας εκφράζεται μέσα από το χώρο της εγγύτητας ή το τοπικό περιβάλλον (δηλαδή, την περιφέρεια), που οριοθετείται ως ο μπεϋζιανός παίκτης, ο οποίος μειώνει την αβεβαιότητα, ενισχύει τη συνεργασία και τονώνει την προσφορά του γνωστικού υποστρώματος που αντιπροσωπεύεται, κυρίως, από το ενιαίο αξιακό σύστημα και την τοπική αγορά εργασίας.

Ως εκ τούτου, η ευαισθητοποίηση συνδέεται με την έξυπνη εξειδίκευση του ενδογενούς δυναμικού, καθώς δεν αρκεί η απασχόληση του τοπικού πληθυσμού, αλλά η απασχόληση σύμφωνα με τις ατομικές δεξιότητες σε σχέση με τις κλαδικές ανάγκες της περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής. Αμφότερες ασκούνται από την Ομάδα Ψυχολογίας του υποδείγματος win-win-win, που είναι αρμόδια για το ποιος κάνει τι στη διαδικασία.

ΤΡΙΤΗ ΠΗΓΗ: ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος απόλυτης συνεργασίας και μεγιστοποίησης των επιπέδων ανάπτυξης προσδιορίζει το ρόλο της περιφέρειας σε σχέση με το δικαίωμα των ατόμων ως εξουσιοδοτημένων δρώντων και κινητοποιητών των ιδιότυπων πόρων να έχουν στην κατοχή τους και να διαχειρίζονται το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής, το οποίο απέκτησαν στο χρόνο ως φυσικοί κληρονόμοι. Συνεπώς, προσιδιάζει άριστα στο χαρακτηριστικό της ιδιοτυπίας των εδαφικών πόρων. Από τη στιγμή που στο διεθνές τοπίο προβλέπεται σύγκρουση συμφερόντων, χωρίς την ύπαρξη ενός συνεργατικού υποδείγματος, η διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης δυσχεραίνεται. Η δυσχέρεια προκύπτει εξαιτίας της αβεβαιότητας και του φόβου των ατόμων απέναντι σε κοινωνικές διεργασίες των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο, λόγω της ατελούς πληροφόρησης, των ατομικών κινήτρων και των αντικρουόμενων συμφερόντων, που παρεμβάλλουν κατά τη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς. Με τη διαπραγμάτευση ως μέθοδο περιφερειακής ανάπτυξης, από τη διαδικασία δεν αποκλείεται κανείς ενώ τα διαπραγματευόμενα μέρη αποχωρούν έχοντας αποκομίσει έστω την ελάχιστη υποδιαίρεση του υπό διανομή αγαθού / οφέλους (εννοείται από τις δράσεις του εδαφικού σχεδίου για την κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και την άντληση κοινοτικής χρηματοδότησης). Η συμπερίληψη και ενσωμάτωση είναι το πρυτανεύον στοιχείο και η βασική κοινή αρχή μεταξύ της διαπραγμάτευσης και της Πολιτικής Συνοχής.

Παράλληλα, ικανοποιείται η προϋπόθεση της αύξησης της διαπραγματευτικής δύναμης της περιφέρειας σε σχέση με ένα κέντρο. Ως εκ τούτου, ισχυροποιείται ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας κατά τον προγραμματισμό, ωφελούνται οι ασθενείς περιφέρειες χωρίς να ζημιώνονται οι ανεπτυγμένες που διατηρούν τις επιδόσεις τους, αυξάνονται τα περιθώρια ανάπτυξης μεταξύ πολλών περιφερειών ως δεσμού γειτόνων και καθίσταται δυνατός ο προσδιορισμός κάποιας κοινής ευρωπαϊκής πορείας περιφερειακής ισορροπίας ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής. Η διαπραγμάτευση ως διαδικασία είναι περισσότερο χρήσιμη για τις λιγότερο ανεπτυγμένες ή αδύναμες περιφέρειες καθώς είναι αναγκαίο να αυξήσουν τους ρυθμούς ανάπτυξης και τις οικονομικές επιδόσεις τους, αλλά πολύ χρήσιμη και για τις ανεπτυγμένες καθώς είναι αναγκαίο να διατηρήσουν σταθερά και ανοδικά τα επίπεδα και τις αποδόσεις του εδαφικού κεφαλαίου τους.

Η διερεύνηση της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης ως πρότασης ολοκληρωμένης ενδογενούς διαχείρισης της (εδαφικής) ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας είναι πρωτότυπη. Η αναγκαιότητα μιας τέτοιας αναπτυξιακής τεχνολογίας είναι επιτακτική για πολλούς λόγους. Αρχικά, η εισαγωγή της περιφέρειας ως τρίτου διαπραγματευτή και επιδιαιτητή ανάμεσα στην αγορά και στο κράτος ή/και την ΕΕ εμποδίζει τη σύγκρουση σαν αντίρροπη δύναμη μεταξύ ατόμων, περιοχών, πολιτικών και θεσμικών οργάνων με αντικρουόμενα συμφέροντα. Η διαπραγμάτευση εκτείνεται σε δύο παράλληλα επίπεδα, καλλιεργώντας κλίμα απόλυτης συνεργασίας: μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας και μεταξύ των μελών με τα εθνικά και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Επίσης, με την απόδοση του χαρακτηριστικού του μπεϋζιανού παίκτη στην περιφέρεια τα ζητήματα ανισότητας αντιμετωπίζονται με πιο δίκαιες λύσεις καθώς προκρίνονται οι επιλογές, που είναι συλλογικά συμφέρουσες. Στο ερώτημα αναφορικά με το είναι αυτό που επιθυμεί μια περιφέρεια ως εδαφική περιοχή, οικονομία και κοινωνία για να αναπτυχθεί, η απάντηση δίδεται με τον κανόνα Bayes του Harsanyi για τη λήψη αποφάσεων με ατελή πληροφόρηση ή υπό συνθήκες αβεβαιότητας. Όταν το εξωτερικό περιβάλλον λαμβάνει τη θέση μιας κοινά αποδεκτής από τα διαπραγματευόμενα μέρη αρχής ως συλλογικά κεκτημένο δικαίωμα των ατόμων, όπως η έννοια και ο θεσμός της περιφέρειας, τότε τα μέρη γνωρίζουν όλες τις πληροφορίες που απαιτούνται για τη λήψη μιας αναπτυξιακής απόφασης, γνωρίζουν όλα τα μέρη τις ίδιες πληροφορίες καθώς η περιφέρεια ως πηγή είναι η ίδια για όλους και λόγω του δημόσιου χαρακτήρα της προάγει το συλλογικό αναπτυξιακό συμφέρον. Με αυτό τον

τρόπο, διορθώνεται το πρόβλημα της αδικίας, που προκύπτει όταν προάγεται το ατομικό όφελος και όταν οι στρατηγικές νίκης δεν αποκαλύπτονται στα άλλα διαπραγματευόμενα μέρη.

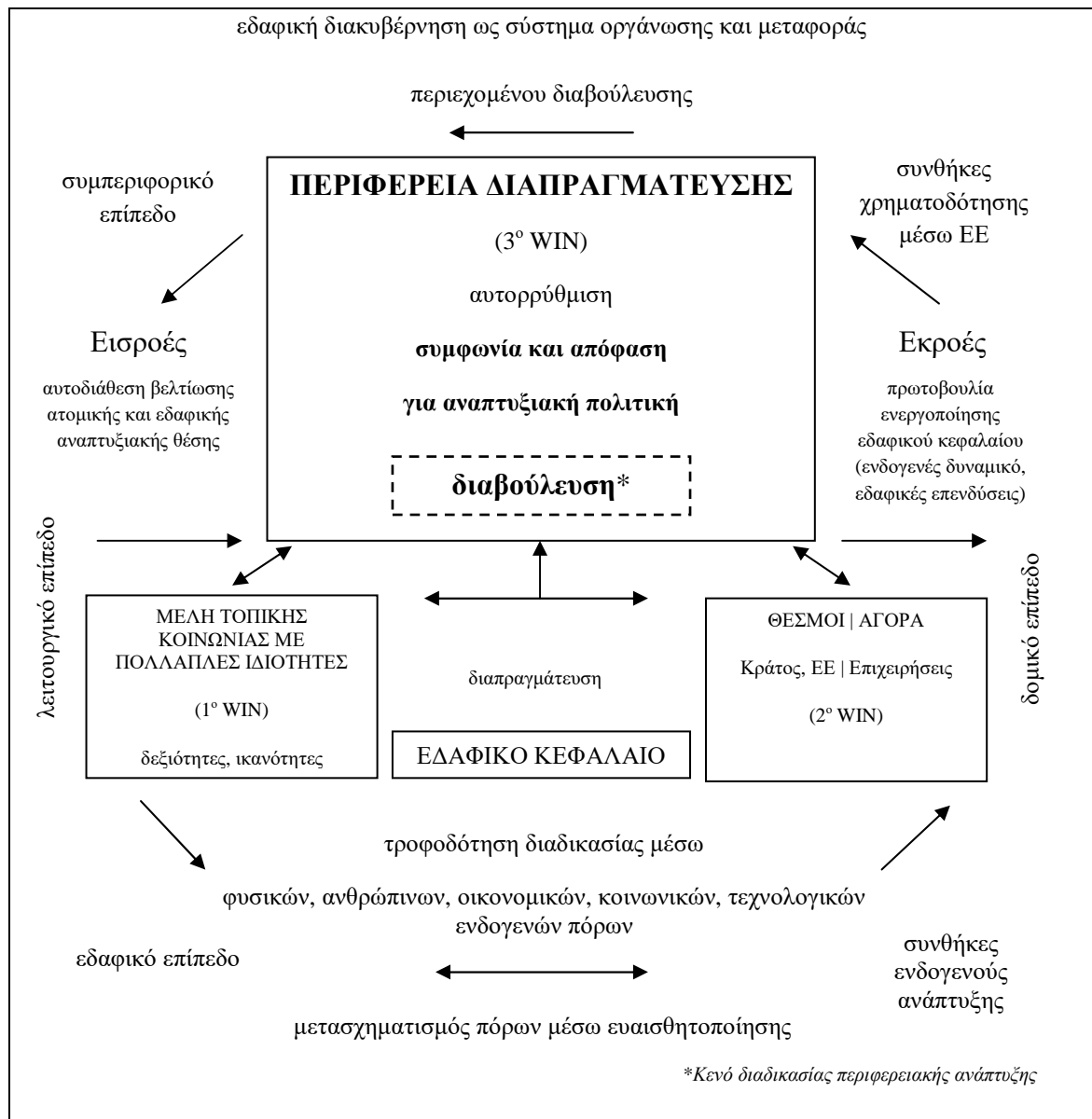
Επιπλέον, η διαδικασία της διαπραγμάτευσης είναι η καταλληλότερη διαδικασία κινητοποίησης και σύνδεσης των εδαφικών πόρων, δρώντων και δράσεων καθώς όταν κινητοποιούνται οι ενδογενείς ενεργοποιητές της ανάπτυξης, κατευθύνονται αποτελεσματικά οι κοινοτικές πιστώσεις, αφού προηγουμένως έχει καλυφθεί ενδογενώς μέρος των αναπτυξιακών αναγκών. Διότι, οι περιορισμένοι χρηματοδοτικοί πόροι, που αποδίδονται μέσω του μηχανισμού της Πολιτικής Συνοχής στις περιφέρειες-στόχους, μετατρέπονται σε αντικείμενο αντίπαλων διανεμητικών διεκδικήσεων και συγκρούσεων μεταξύ τους για οικονομικές δραστηριότητες, θέσεις εργασίας και υποδομές καθώς οι ανάγκες των περιφερειών είναι απεριόριστες. Αναπόφευκτα, συνδέονται διαπραγματευτικά με τη συνολική διεύθυνση της ανάπτυξης. Το περιορισμένο ύψος των κοινοτικών πιστώσεων που μεταφέρονται σε διαφορετικές μονάδες διακυβέρνησης στα κράτη-μέλη σε σχέση με τις απεριόριστες ανάγκες των περιφερειών εντείνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των πολιτικών ανάπτυξης. Το θεσμικό αποτύπωμα των συγκρούσεων αφήνεται με τις συνεχείς μετατοπίσεις του κέντρου βαρύτητας μέσω της απόδοσης κινήτρων επενδύσεων, πότε στο τοπικό επίπεδο, πότε στο περιφερειακό και πότε στο εθνικό. Οι μετατοπίσεις με τη σειρά τους οξύνουν το περιφερειακό πρόβλημα, που είναι πρόβλημα ανισοτήτων στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών. Εντούτοις, αν οι περιφέρειες βασίζονται σε ένα συνδυασμό ίδιων (ενδογενών) πόρων και κοινοτικών επιχορηγήσεων, είναι πιο πιθανό να αυξήσουν τις αναπτυξιακές επιδόσεις τους και να συνδεθούν με το δίκτυο συνοχής του συνολικού οράματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Πρόσθετα, σε περιπτώσεις χωρών με απουσία ή ανεπάρκεια σύμπλεξης αναπτυξιακού και χωροταξικού πλαισίου οι ελλείψεις των διαχειριστικών αρχών δεν επιτρέπουν την εκπλήρωση της αποστολής τους. Έπειτα, όταν η υπόθεση φθάνει σε δημόσια διαβούλευση, τα μέλη των τοπικών κοινωνιών δεν παρουσιάζουν το ανάλογο ενδιαφέρον για συμμετοχή, είτε λόγω ατελούς πληροφόρησης είτε λόγω αποθάρρυνσης εξαιτίας προβλημάτων στη ροή της προγραμματικής διαδικασίας, που δημιουργούν νέες συνθήκες αβεβαιότητας και νέα προβλήματα. Επιπλέον, ακόμη και όταν οι πόροι και οι πολιτικές δεν αποτελούν προϊόν διανομής μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού, αλλά αποτέλεσμα ενδογενούς οργάνωσης, είναι πιθανό να δημιουργούνται

ενδοπεριφερειακές συγκρούσεις μεταξύ των δρώντων υποκειμένων για τη συνολική διαχείρισή τους.

Κατά συνέπεια, ενώ η περιφέρεια είναι αναγκαίο να προΐσταται κατά τη διαδικασία του προγραμματισμού των αναπτυξιακών της υποθέσεων, τοποθετείται τελευταία στη διαδικασία. Οι αποφάσεις για την ανάπτυξή της λαμβάνονται από τα απομακρυσμένα κέντρα αποφάσεων, αλλά χωρίς τη συμμετοχή της. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι περιφέρειες έρχονται στο περιθώριο του αναπτυξιακού προγραμματισμού, αντί να πρωταγωνιστούν. Η απουσία της διαπραγμάτευσης αποκαλύπτει το πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα γενικής περιφερειακής ισορροπίας, που να υποδεικνύει την άριστη ως κοινωνικά επιθυμητή συμφωνία ανάπτυξης μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας, των εδαφικών επιχειρήσεων και των εκπροσώπων του κράτους και της ΕΕ. Διότι, χωρίς τη συμμετοχή της περιφέρειας κατά το σχεδιασμό της αναπτυξιακής διαδικασίας ο πλούτος των εδαφικών περιοχών δεν αξιοποιείται και η ανάπτυξη ως κοινωνική πρόοδος των ανθρώπων υπονομεύεται.

Η ανάμειξη της διαδικασίας της διαπραγμάτευσης (κατά Aumann, 1987, Harsanyi, 1967 και Nash, 1953) με την περιφερειακή ανάπτυξη δίνει το υπόδειγμα της εδαφικής διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας:

Σχήμα 36: Μηχανική ή πληροφοριακή δομή ή δίκτυο συστήματος εδαφικής διαπραγμάτευσης. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Το Σχήμα 36 εξυπηρετεί τις ανάγκες κατανόησης της διαδικασίας εδαφικής διαπραγμάτευσης υπό την επιδιαιτησία της περιφέρειας για τον αποτελεσματικό συντονισμό της ανάπτυξης των εδαφικών περιοχών. Στο μηχανικό πλαίσιο απεικονίζονται τα βασικά συστατικά του εδαφικού παιχνιδιού και συμβολαίου. Ο μηχανισμός της εδαφικής διαπραγμάτευσης συντονίζει τα μέσα δράσης των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων της περιφέρειας σε συνεργασία με τα μέλη της τοπικής κοινωνίας και τις εδαφικές επιχειρήσεις για την επίτευξη των αναπτυξιακών της στόχων. Ο μηχανισμός παρεμβαίνει ικανοποιητικά όπου οι μηχανισμοί της ενιαίας αγοράς και των

υπερεθνικών ή/και κρατικών θεσμών παρουσιάζουν ατέλειες. Τα δομικά μέρη του συστήματος (τρεις παίκτες, εδαφικό κεφάλαιο) είναι διακριτά και αυτόνομα, με υλική και άυλη υπόσταση και αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με το εξωτερικό περιβάλλον. Τα σημεία όπου ένας παίκτης αλληλεπιδρά με έναν άλλο παίκτη είναι οι κόμβοι του συστήματος και είναι έξι (6). Οι πληροφορίες που εισέρχονται στο σύστημα ως εκροές, έπειτα από το μετασχηματισμό που υφίστανται στο εσωτερικό του, εξέρχονται ως εκροές. Στο σημείο που σχηματίζονται οι εκροές, σημειώνεται η πρωτοβουλία των παικτών, που έχει λάβει τη μορφή εδαφικών επενδύσεων από χωρο-εδαφική κεφαλαιοποίηση του πλεονάσματος. Η διαδικασία είναι δυναμική εφόσον είναι δυνατό να συμβαίνει προς τα εμπρός και προς τα πίσω με ανάδραση ή ανατροφοδότηση, αφού η κάθε νέα εισερχόμενη πληροφορία δημιουργεί μια νέα εξερχόμενη.

Το σύστημα εκφράζει την εδαφική επιδιαιτησία και η διαδικασία που εκτελείται εκφράζεται ως εδαφική διαπραγμάτευση. Οι τρεις παίκτες λαμβάνουν μέρος με δίκαια μερίδια, έχοντας οριζόντια (σε έξι κόμβους) και κάθετη ανατροφοδότηση πληροφοριών (μέσω της ηγεσίας, διαμεσολάβησης και αντιπροσώπευσης). Οι εδαφικοί πόροι (εισροές) τροφοδοτούν κυκλικά τις δράσεις (μετασχηματισμός εισροών σε διαδικασίες), που ταξινομούνται ως διατακτικές αποφάσεις και τροφοδοτούν λειτουργίες (εκροές), ώστε να δουλεύει ο μηχανισμός του συστήματος. Αργότερα, σχηματίζουν θέματα ημερήσιας διάταξης που σχηματίζουν εναλλακτικές λύσεις για τα οικεία αναπτυξιακά ζητήματα. Με τη σειρά τους μετατρέπονται σε ενέργειες, σε δράσεις, σε μέτρα και προγράμματα πολιτικής. Στο σημείο που κλειδώνει η συμφωνία με τη λήψη απόφασης, η χρησιμότητα γίνεται μέγιστη και για τους τρεις παίκτες [A(40)–B(10)–P(50)]. Ο μηχανισμός αποτελείται από μικρότερα υποσυστήματα. Πρόκειται για ομάδες και υπο-ομάδες πολιτών, δίκτυα τοπικών / εδαφικών επιχειρήσεων και δίκτυα κρατικών θεσμών ανά πεδίο δράσης στο στρατηγικό σχέδιο περιφερειακής ανάπτυξης.

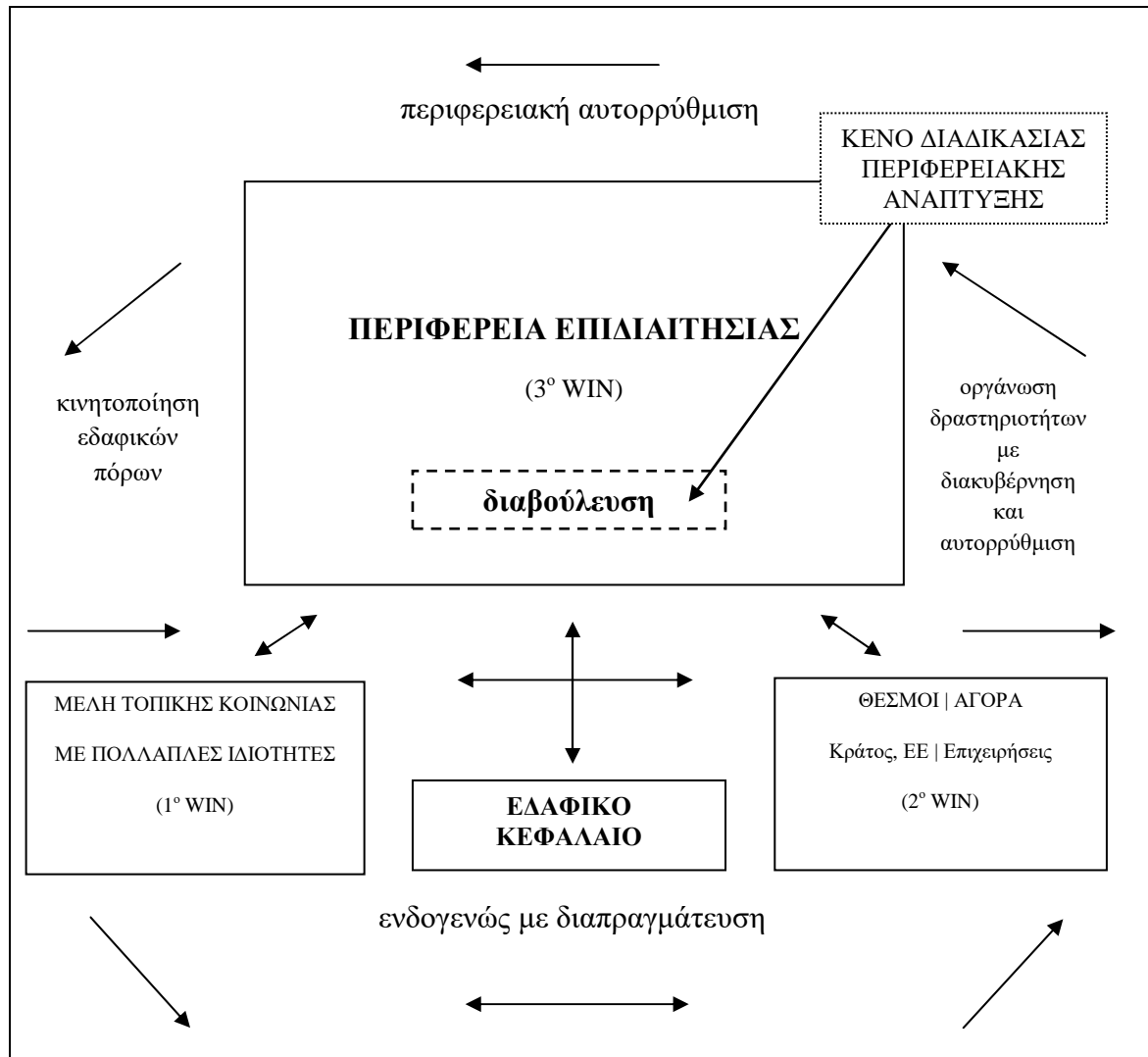
Η διαπραγμάτευση εξετάζεται με διττό τρόπο. Αφενός, εξετάζεται ως διαδικασία διερεύνησης της πληροφοριακής ανεπάρκειας αναφορικά με το μέγεθος της αναπτυξιακής δυναμικότητας της περιφέρειας. Διότι, όταν οι πραγματικοί εδαφικοί πόροι δεν είναι γνωστοί ή ενεργοί, δεν αντιστοιχίζονται με τις κατάλληλες πολιτικές, δείχνοντας ένα πρόβλημα διαχείρισης της αναπτυξιακής ικανότητας και προσπάθειας μιας περιφέρειας. Αντιθέτως, εάν η ίδια το γνωρίζει εκ των προτέρων, η

διαπραγματευτική της δύναμη μπορεί να την καθοδηγήσει να διαμορφώσει τις δικές της συνθήκες ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Αφετέρου, εξετάζεται ως η έκβαση αποτελεσματικών συνεργατικών διαπραγματεύσεων μεταξύ ατόμων, περιφερειών, επιχειρήσεων και κέντρων εξουσίας, που ευνοούν την ενδογένεση των εδαφικών πόρων και μια αποκεντρωμένη πολιτική ρύθμιση πίσω από την ενδογένεση (περιφερειακή αυτορρύθμιση). Εκτείνεται ταυτόχρονα σε δύο επίπεδα λειτουργιών και δρώντων. Στο οικονομικό επίπεδο των ενδογενών πόρων εκφράζεται με την κινητοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου της περιφέρειας ενδιαφέροντος (διαπραγμάτευση μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας). Στο θεσμικό επίπεδο εκφράζεται με την ενεργοποίηση της διαδικασίας της αυτορρύθμισης των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων στους αποκεντρωμένους φορείς απόφασης (διαπραγμάτευση της περιφέρειας ως θεσμός – φορέας δημόσιας δράσης και ως τοπική κοινωνία με τους κρατικούς / υπερεθνικούς θεσμούς και την αγορά). Στο μικρο–περιβάλλον οδηγεί στη μεγιστοποίηση των ωφελειών από τη σύνδεση πόρων, δρώντων και δράσεων. Στο μακρο–περιβάλλον, η αντιστοίχιση συνδέεται με τη χάραξη της εξειδικευμένης κατά περίπτωση στρατηγικής, με το σχεδιασμό και την εκτέλεση των συμβατών περιφερειακών πολιτικών. Η εδαφική διακυβέρνηση μεταφέρει και κεφαλαιοποιεί χωρο–εδαφικά το τυχόν πλεόνασμα ως αναπτυξιακό αποτέλεσμα.

ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ			
α) Μεταξύ των τοπικών δρώντων:		→	β) Μεταξύ των τοπικών δρώντων με τους θεσμούς και τις επιχειρήσεις:
<ul style="list-style-type: none"> • Κάτοικοι • Τοπικά κινήματα / lobbies 			<ul style="list-style-type: none"> • ΕΕ (Όργανα, Ταμεία) • Κράτος • Περιφερειακές Υπηρεσίες • Τοπικές Αρχές • Επιχειρήσεις
Οικονομικό	Κινητοποίηση εδαφικού κεφαλαίου περιφέρειας	→	Μικρο–περιβάλλον
			Μεγιστοποίηση ωφελειών από τη σύνδεση πόρων, δρώντων και δράσεων
Θεσμικό	Αυτορρύθμιση των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων στους αποκεντρωμένους φορείς απόφασης	→	Μακρο–περιβάλλον
			Η αντιστοίχιση συνδέεται με το σχεδιασμό και την εκτέλεση των συμβατών περιφερειακών πολιτικών

Πίνακας 11: Παράλληλα επίπεδα εδαφικής διαπραγμάτευσης. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Το ακριβές σημείο της καινοτομίας της ΔΔ βρίσκεται στη διαδικασία της διαβούλευσης, η οποία εξελίσσεται παράλληλα με όλες τις άλλες διαδικασίες και καθ' όλη τη διάρκεια του εδαφικού σχεδιασμού.

Σχήμα 37: Καινοτομία υποδείγματος εδαφικής διαπραγμάτευσης. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Το υπόδειγμα της εδαφικής διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας υλοποιείται μέσα από τέσσερα (4) βήματα⁴³ εκτέλεσης:

- 1) Από τη βάση προς την κορυφή στρατηγικός σχεδιασμός με περιφερειακή αυτορρύθμιση.

⁴³ Μείξη των τεσσάρων (4) βημάτων του υποδείγματος τοπικής ανάπτυξης win-win-win με τα οκτώ (8) βήματα του CLLD.

- 2) Ενεργοποίηση γνωστικού υποστρώματος: σύστημα αξιών περιφέρειας (ευαισθητοποίηση) και εδαφικοί πόροι.
- 3) Μηχανισμός υποστήριξης: Ομάδα Ψυχολογίας ή Εμπύχωσης.
- 4) Δημιουργία δικτύου περιφερειακού εδαφικού προϊόντος: κεντρικό θέμα μάρκετινγκ.

Στο Σχήμα 38 φαίνεται το ποσοστό του μεριδίου, με το οποίο συμμετέχει ο κάθε ένας από τους τρεις παίκτες στο στρατηγικό παίγνιο εδαφικής διαπραγμάτευσης.

Στάδια Διαπραγμάτευσης	(1) Από τη βάση προς την κορυφή σχεδιασμός	(2) Ενεργοποίηση τοπικού συστήματος αξιών (ευαισθητοποίηση) και εδαφικών πόρων (3) Μηχανισμός υποστήριξης	(4) Δημιουργία εδαφικού περιφερειακού προϊόντος
Περιφέρεια Διαπραγμάτευσης ή Επιδιαιτησίας (50%)	Περιφερειακή ρύθμιση διαδικασίας Σύσταση Ομάδων Περιφερειακής Δράσης	Εδαφική δυναμικότητα, παράδοση, ήθη – έθιμα, σύστημα οργάνωσης, κώδικας επικοινωνίας (2)	Σύσταση Ομάδας Ψυχολογίας Κεντρικό θέμα μάρκετινγκ (flag theme)
Μέλη Τοπικής Κοινωνίας (40%)	Προετοιμασία φακέλου με τον Σχεδιαστή Περιφερειακής Ανάπτυξης	Δεξιότητες, ικανότητες (2)	
Θεσμοί (Κράτος, ΕΕ) Αγορά (Επιχειρήσεις) (10%)	Υλικοτεχνική υποδομή	Έξυπνη εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού (2)	Σύσταση δικτύου (3)

Σχήμα 38: Στάδια εδαφικής διαπραγμάτευσης και μερίδια παικτών (%). Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Παρακάτω (Σχήμα 39) δίδεται αναλυτικά ο ρόλος τους ως δρώντων υποκειμένων και φορέων απόφασης στη διαδικασία, από το αρχικό στάδιο της αυτορρύθμισης των

λειτουργιών μέχρι το τελευταίο στάδιο της εξουσιοδότησης για υλοποίηση της αναπτυξιακής αποστολής.

Ενέργεια	Ρύθμιση	Διανομή / Εκτέλεση	Αποδοχή	Συνεργασία	Εξουσιοδότηση
Στάδια (που αντιστοιχούν)	(1) (2) (3) (4)	(1) (2) (3) (4)	(1) (2) (3) (4)	(1) (2) (3) (4)	(1) (2) (3) (4)
Ρόλος Περιφερειακής Αρχής	Η περιφερειακή διοίκηση οργανώνει τον κανονιστικό και ρυθμιστικό ρόλο της. Αρχίζει να εμπλέκεται σε σχεδιαστικό επίπεδο στις δραστηριότητες λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης.	Η περιφερειακή διοίκηση οργανώνει τον κανονιστικό και ρυθμιστικό ρόλο της, αλλά μπορεί επίσης να διανείμει ή να εκτελέσει ορισμένες δραστηριότητες της διαδικασίας λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης.	Η περιφερειακή διοίκηση είναι δεκτική στην καινοτομία και στις νέες ιδέες. Αρχίζει να αναθέτει σημαντικό μέρος του ελέγχου. Επιτρέπει ή ηγείται δοκιμών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης.	Η περιφερειακή διοίκηση συνεργάζεται με κοινωνικούς εταίρους για τη βελτίωση των θέσεων. Χτίζει μακροχρόνιες σχέσεις, ενθαρρύνοντας την καινοτομία και επιτρέποντας τη δράση τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης.	Η περιφερειακή διοίκηση μεταβιβάζει μέρος της μη κανονιστικής ευθύνης στους κοινωνικούς εταίρους. Είναι ικανός, χρηματοδότης και υποστηρικτής φορέας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης.
Ρόλος Τοπικής Κοινωνίας (Μέλη: +Γραφειοκράτες +Εργοδότες +Εργαζόμενοι)	Οι κάτοικοι και όσοι είναι ταυτόχρονα γραφειοκράτες και οι επιχειρήσεις δεν είναι παθητικοί φορείς αποφάσεων και έχουν επίγνωση και κίνητρο να βελτιώσουν την εδαφική περιοχή.	Οι κάτοικοι και όσοι είναι ταυτόχρονα γραφειοκράτες και οι επιχειρήσεις δεν είναι παθητικοί φορείς αποφάσεων, αλλά συμμετέχουν στις δραστηριότητες λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης υπό την ηγεσία της περιφέρειας επιδιαιτησίας.	Οι κάτοικοι και όσοι είναι ταυτόχρονα γραφειοκράτες και οι επιχειρήσεις εμπλέκονται και συνεισφέρουν στις δραστηριότητες λήψης αποφάσεων ή τοποθέτησης.	Οι κάτοικοι και όσοι είναι ταυτόχρονα γραφειοκράτες και οι επιχειρήσεις γίνονται κύριοι συντελεστές υπό την ισχυρή ηγεσία της περιφέρειας επιδιαιτησίας.	Οι κοινωνικές και γραφειοκρατικές ομάδες και οι επιχειρήσεις ηγούνται του αναπτυξιακού οράματος και είναι οι λήπτες των αποφάσεων σχεδιασμού και τοποθέτησης.

Σχήμα 39: Ρόλος των ληπτών αποφάσεων κατά το παίγνιο εδαφικής διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Συγκεκριμένα, η περιφερειακή αρχή είναι ταυτόχρονα ο κανονιστικός θεσμός και οι γραφειοκράτες αποτελούν το έμπυχο δυναμικό του θεσμού. Η περιφέρεια $P_{(periphery)}$ με 50% των μεριδίων στο παίγνιο κινείται ανάμεσα σε πολλαπλές διαδικασίες: είναι

μπεϋζιανός παίκτης, αντιπρόσωπος (agent) των εντολέων, διαμεσολαβητής εταίρος (mediator), επιδιαιτητής (arbitrator), ηγέτης (leader) και απλό μέλος (common member) με ισχυρή τη θέση της ως ηγέτης. Όταν οι άλλοι δύο παίκτες έχουν πιθανότητες να συγκρουστούν για τη λήψη μιας απόφασης κατά το στρατηγικό σχεδιασμό, όπως για τα κριτήρια επιλογής ή προτεραιότητας των δράσεων ή ενεργοποίησης κάποιου πόρου του εδαφικού κεφαλαίου, ως ευαισθητοποιημένοι συμμετέχοντες θα προκρίνουν την προτίμηση εκείνη, που είναι όσο πιο κοντά ή σύμφωνη με το σύστημα αξιών της περιφέρειας κατά Bayes. Ο μπεϋζιανός παίκτης P προκρίνει την ευαισθητοποιημένη εκείνη δημόσια επιλογή μέσα από ένα ταξινομικό σετ εναλλακτικών αποφάσεων στη διάταξη των θεμάτων, που τείνει οριακά προς τη μεγιστοποίηση της συλλογικής ωφέλειας, κλειδώνοντας τη συμφωνία στο άριστο σημείο με το ελάχιστο χρονικό κόστος σε συνθήκες αβεβαιότητας. Για παράδειγμα, στο σύστημα διάταξης – ταξινόμησης των επιλογών, αν ένα δημόσιο έργο οικονομίας κλίμακας έρχεται σε αντίθεση με τη βιωσιμότητα του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος της περιφέρειας–στόχου, το υπονομεύει ή το εξαντλεί, θα ταξινομείται τελευταίο ή δεν θα ταξινομείται καθόλου. Με αυτό τον τρόπο παρεμβαίνει η περιφέρεια, μέσω του τοπικού συστήματος αξιών. Οι πόροι του εδαφικού κεφαλαίου αξιοποιούνται με σύνεση και σεβασμό στην εδαφική ταυτότητα. Συνεπώς, σε περίπτωση που τα μέλη δυσκολεύονται να λάβουν την άριστη απόφαση είτε λόγω ατελούς ή αβέβαιης πληροφόρησης είτε λόγω της σειράς διάταξης των θεμάτων, το γνωστικό υπόστρωμα (σύστημα αξιών και εδαφικό κεφάλαιο) της περιφέρειας με τον πρώτο μεταξύ ίσων ρόλο της τα οδηγεί προς τη βέλτιστη επιλογή. Με άλλα λόγια, τα μέλη της περιφέρειας υποκινούμενα από το συλλογικό συμφέρον προκρίνουν την περισσότερο συμβατή με το εξωτερικό περιβάλλον επιλογή. Έτσι, παρακάμπτονται τα σφάλματα των ατόμων από την περιορισμένη διαθεσιμότητα των πληροφοριών, την ελλιπή ευρετηρίαση ή την προκατάληψη. Εδώ συμπυκνώνεται η προστιθέμενη αξία της επιδιαιτησίας.

Ο τοπικός πληθυσμός, ως μέλη της τοπικής κοινωνίας (A) με το 40% των μεριδίων είναι οι φυσικοί κινητοποιητές των ιδιότυπων πόρων ενώ διατηρούν πολλαπλές ιδιότητες ταυτόχρονα. Κανένας τρίτος δεν μπορεί να υποκαταστήσει το δεσμό εγγύτητας των ατόμων με το χώρο, που τους αποδίδει το προβάδισμα της γνώσης. Συμμετέχουν στη διαδικασία ως κάτοικοι και απλά μέλη της κοινωνίας των πολιτών (members), είναι παράλληλα και γραφειοκράτες – εργαζόμενοι στα (ευρωπαϊκά, κρατικά, τοπικά) θεσμικά όργανα ή στις τοπικές επιχειρήσεις (B) και ο κύριος παίκτης

(principal) που εξουσιοδοτεί ως εντολέας τον αντιπρόσωπο. Με αυτό τον τρόπο, αποφεύγεται να αφήνονται όλα στη θεσμική αρχή, τονώνεται το αίσθημα υπευθυνότητας των πολιτών και μειώνεται η απόσταση θεσμικής αρχής και πολιτών. Οι ρόλοι είναι απολύτως διακριτοί με δυνατότητα να διατηρούνται ταυτόχρονα στα στάδια της πολυεπίπεδης διαδικασίας της εδαφικής διαπραγμάτευσης καθ' όλη τη διάρκεια, από την αρχή έως το τέλος. Ο σκοπός της πολλαπλής διατήρησης των ρόλων έχει θετικά αποτελέσματα. Αφενός, αξιοποιούνται οι εδαφικοί πόροι για τα μέγιστα δυνατά φυσικά αναπτυξιακά αποτελέσματα σε δομικό επίπεδο. Αφετέρου, ενεργοποιούνται οι λειτουργίες, οι διαδικασίες και ο κώδικας συμπεριφοράς που αυξάνει το βαθμό συνεκτικότητας σε λειτουργικό και συμπεριφορικό επίπεδο. Το κάθε επίπεδο συμπληρώνει το άλλο, γι' αυτό είναι εξίσου απαραίτητα στη διαδικασία εδαφικής διαπραγμάτευσης. Ειδικότερα, τα στάδια υλοποίησης και οι ρόλοι των παικτών:

1ο Στάδιο: Από τη βάση προς την κορυφή σχεδιασμός

Στο πρώτο στάδιο καθιερώνεται η προσέγγιση του από κάτω προς τα άνω σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο. Αυτό σημαίνει ότι στο σχεδιασμό συμμετέχουν και οι τρεις παίκτες ως φορείς και λήπτες των αποφάσεων, από τη βάση των μελών της τοπικής κοινωνίας έως το μέσο των υπηρεσιών και επιχειρήσεων και την κορυφή της πυραμίδας με την περιφέρεια. Οι παίκτες συμμετέχουν με 40–10–50 μερίδια του υπό διανομή αγαθού, που συνθέτουν το 100% του συλλογικού συμφέροντος. Εδώ το υπό διανομή αγαθό είναι το τελικό παραγόμενο προϊόν περιφερειακής ανάπτυξης που προκύπτει από το περιεχόμενο του εδαφικού σχεδίου και αποδίδεται σε ποιότητα ζωής και οικονομικά οφέλη.

Έπειτα, οι τρεις παίκτες κινούνται σε δύο επίπεδα. (α) Αρχίζουν την προετοιμασία για τη διαγνωστική μελέτη του εδαφικού κεφαλαίου της περιφέρειας ενδιαφέροντος, το οποίο βοηθά, ώστε η εδαφική περιοχή να είναι αυτο-χρηματοδοτούμενη ασχέτως εξωτερικής χρηματοδότησης και (β) την προετοιμασία του φακέλου προς ένταξη σε χρηματοδότηση στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ. Την επιστημονική ευθύνη του σχεδίου και του φακέλου έχει ο σχεδιαστής περιφερειακής ανάπτυξης με τις ειδικές γνώσεις του. Δεν μπορεί άλλος εμπλεκόμενος στη διαδικασία να υποκαταστήσει το ρόλο του σχεδιαστή, ο οποίος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με αυτή και το αποτέλεσμα. Επιπλέον, συστήνονται οι Ομάδες Περιφερειακής Δράσης (ΟΠΔ). Από τη

διαδικασία δεν εξαιρείται κανείς καθώς με τον αποκλεισμό δεν λειτουργεί η πολλαπλασιαστική ισχύς των ατομικών χρησιμοτήτων, όπως αναφέρεται στον Πίνακα Χρησιμοτήτων Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς. Επιπλέον, η συμπερίληψη είναι η έννοια-κλειδί της συνοχής. Συνοπτικά, στην πρώτη φάση προτείνεται ανάληψη πρωτοβουλίας για ένταξη στην Πολιτική Συνοχής και κατάρτιση του περιφερειακού στρατηγικού σχεδίου.

Ακολουθεί η περιφερειακή ρύθμιση ή αυτορρύθμιση της διαδικασίας. Η διοικητική περιφέρεια και οι δημόσιοι φορείς της έχουν την εκ του νόμου ικανότητα να παρεμβαίνουν στην τοπική οικονομία με τη λειτουργία της παραγωγής, της παροχής και της ρύθμισης στη διανομή των δημόσιων αγαθών (Γεωργακόπουλος, 2005/2012). Στο υπόδειγμα η περιφέρεια παρεμβαίνει και με τις τρεις μορφές με έμφαση στη ρύθμιση καθώς ρυθμίζει τη συμπεριφορά των άλλων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων στη διαδικασία. Έτσι, λαμβάνει τη νομιμοποίηση ως περιφέρεια διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας. Παράλληλα, οι εμπειρογνώμονες δημόσιας πολιτικής και περιφερειακής ανάπτυξης συστήνουν τον Κανονισμό Εδαφικής Διαπραγμάτευσης ή Επιδιαιτησίας, στον οποίο ορίζονται οι αρμοδιότητες του φορέα και η διανομή αγαθών και αποτελεσμάτων. Η νομιμοποίηση αντλείται από την κείμενη νομοθεσία (Μακρυδημήτρης, Πραβίτα, 2012· Σαββαΐδου, 2009), με βάση την οποία οι φορείς αυτοδιοίκησης έχουν το φυσικό δικαίωμα στην αποκεντρωμένη διαχείριση των υποθέσεών τους και στη συμπληρωματική άσκηση αρμοδιοτήτων για τη δημιουργία ευκαιριών ανάπτυξης (καινοτομία ΔΔ και διαφοροποίηση από το κοινωνικό υπόδειγμα). Την αυτορρύθμιση συνεπικουρούν οι εξής διαδικασίες διοικητικού προγραμματισμού (Παπαδημητρίου, 2019):

- a) Σύνδεση της διαδικασίας με κάθε άτυπη ή τυπική διοικητική πράξη και πρακτική με επιστημονικά εργαλεία σε συνδυασμό με τη νομοθεσία. Ενδεικτικά αναφέρονται οι καλές πρακτικές, όπως οι στόχοι, ο στρατηγικός σχεδιασμός, η συσχέτιση πόρων – αποτελέσματος, η ολική ποιότητα αγαθών, η διαχειριστική επάρκεια έργων, η ψηφιακή διακυβέρνηση, η διάχυση επικοινωνίας μέσα, από και προς την περιφέρεια (διαφάνεια), οι συμμετοχικές διαδικασίες προϋπολογισμού και απολογισμού, το σύστημα διαχείρισης παραπόνων, τα ερωτηματολόγια αξιολόγησης και ελέγχου.

- b) Απλοποίηση του οργανογράμματος της Επιδιαιτησίας με ευέλικτο και λειτουργικό σχήμα, κατανοητή δομή και θεματική αξιοποίηση των διοικητικών, των οικονομικών και των εδαφικών υποδομών και των ανωδομών.
- c) Τήρηση Κώδικα Επιδιαιτησίας.
- d) Κώδικες Εσωτερικής Δεοντολογίας, Κανονισμοί Λειτουργίας, Σχέδια Φορέων, Σχέδια Επικοινωνίας, Ατζέντες Ημερήσιας Διάταξης Θεμάτων, Χάρτες Συνεκτικής Συμπεριφοράς, Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων Πολιτών ανά παίκτη, δηλαδή ένα ενιαίο για τους πολίτες (όπου απαιτείται), ένα ενιαίο για τις τοπικές επιχειρήσεις και ένα ενιαίο για τους δημόσιους φορείς. Όλα αποτελούν μέρη του περιφερειακού σχεδίου.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η Περιφέρεια Διαπραγμάτευσης ή Επιδιαιτησίας θα έχει καταφέρει: να συγκροτήσει φυσιογνωμία επιδιαιτητή επιβλέποντας κάθε επιμέρους ζωτική διαδικασία, να εκτιμά σωστά τη θέση της σε σχέση με το αναπτυξιακό γίνεσθαι, να αποτελεί ικανή εδαφική policy maker και αξιόλογη θεματοθέτρια στη γενική ατζέντα, να παράγει, να παρέχει, να ρυθμίζει, να εκτελεί, να ελέγχει με σιγουριά τις αναπτυξιακές πολιτικές, να φροντίζει της αναπτυξιακές υποθέσεις, να διαθέτει προσωπικότητα φορέα εδαφικής συνοχής.

Έπεται η Διαγνωστική Μελέτη Υφιστάμενης Κατάστασης. Ο σχεδιαστής οργανώνει, εκπονεί και εκτελεί με ακρίβεια τη Διαγνωστική Μελέτη εντός ή εκτός κοινοτικής χρηματοδότησης με τη συνεργασία των τοπικών δρώντων. Οι τοπικοί δρώντες ως μέλη της περιφέρειας συμβάλλουν στην ανάλυση καθότι γνωρίζουν καλύτερα τα τοπικά προβλήματα, τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα, τα δυνατά και αδύνατα σημεία της περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής. Ο σχεδιαστής έχει διαμεσολαβητικό ρόλο στη διαδικασία. Συμβάλλει με τις επιστημονικές γνώσεις του στην εύρεση του συνδυασμού των εδαφικών πόρων, των δρώντων και των διαδικασιών εκείνων που αποτελούν το περιφερειακό κεφάλαιο με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτύχει την αριστοποίηση ή μεγιστοποίηση της αξιοποίησής τους στο σημείο που δεν τους εξαντλεί, αλλά πολλαπλασιάζει το αποτέλεσμα για τα εμπλεκόμενα μέρη. Ο περιφερειακός σχεδιασμός προϋποθέτει ότι τα μέλη της περιφέρειας και η περιφέρεια ως αυτοδύναμη εδαφική περιοχή θα διαχειριστούν τους εδαφικούς πόρους και θα αποφασίσουν μόνοι τους για την ανάπτυξή τους (σύμφωνα με τη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης και τα κείμενα της Πολιτικής Συνοχής). Η Διαγνωστική Μελέτη περιλαμβάνει τη συγκέντρωση, την ταξινόμηση και την καταχώρηση των στοιχείων της υφιστάμενης κατάστασης σε ειδική

πλατφόρμα, η οποία αποτελεί το σύστημα πληροφοριών του περιφερειακού εδαφικού κεφαλαίου. Η Μελέτη έχει τη μορφή συγκριτικής διαχρονικής ανάλυσης με προοπτική, βασιζόμενη σε προηγούμενη κατάσταση με πρόβλεψη της μελλοντικής εξέλιξης.

2ο Στάδιο: Ενεργοποίηση τοπικού συστήματος αξιών (ευαισθητοποίηση) και εδαφικών πόρων ως γνωστικού υποστρώματος και 3ο Στάδιο: μηχανισμός υποστήριξης

Σε αυτό το σημείο κρίνεται προτιμότερο το 2^ο και το 3^ο στάδιο της αρχικής μεθοδολογίας win-win-win να συμπυκνθούν σε ένα στάδιο, εμμένοντας, ωστόσο, διακριτά. Σε αυτό το στάδιο, ενεργοποιείται το γνωστικό υπόστρωμα της περιφέρειας, δηλαδή, οι εδαφικοί πόροι και το ενιαίο σύστημα αξιών της περιοχής. Ως περιφερειακό ενιαίο σύστημα αξιών νοείται ο κώδικας επικοινωνίας στα όρια δικαιοδοσίας της περιφέρειας ενδιαφέροντος, ο οποίος αποτελείται από τα τοπικά ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις, τους τυπικούς και άτυπους κανόνες συναλλαγής, τη συνεκτική συμπεριφορά των μελών της τοπικής κοινωνίας. Γι' αυτό είναι χρησιμότερο τα εδαφικά όρια να συμπίπτουν με τα διοικητικά, χωρίς όμως να είναι δεσμευτικό σε περίπτωση έρευνας σε ευρύτερη κλίμακα.

Επιπλέον, σε αυτό το στάδιο χαρτογραφείται και γνωστοποιείται το σύνολο των εδαφικών πόρων της περιοχής ενδιαφέροντος, αφού προηγουμένως έχουν καταγραφεί στην ειδική πλατφόρμα της Διαγνωστικής Μελέτης από τους δρώντες ως κινητοποιητές. Κάθε πόρος συνδέεται με μια δράση που συνδέεται με μια ομάδα δράσης με βάση τις υπάρχουσες δεξιότητες που συνδέεται επάνω στο δίκτυο που θα συντονίσει το τελικό εδαφικό προϊόν. Οι εδαφικοί πόροι είναι δυνατό να εκφράζονται σε περιφερειακούς δείκτες επίδοσης (καινοτομία ΔΔ και διαφοροποίηση από το κοινωνικό υπόδειγμα).

Επίσης, εδώ συστήνεται η Ομάδα Ψυχολογίας ή Εμπύχωσης, η οποία θα πλαισιώσει τις ΟΠΔ με όλες τις διαδικασίες, όπως διαγνωστικά τεστ και ψυχομετρικά εργαλεία, ψυχολογική υποστήριξη και εκπαίδευση που απαιτείται, ώστε να τοποθετηθεί ο σωστός άνθρωπος στη σωστή θέση για τη διαδικασία του σχεδιασμού, αναλύοντας τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τις εγγενείς κλίσεις του στο πλαίσιο του συστήματος αξιών. Επομένως, στο στάδιο της διαδικασίας ευαισθητοποίησης θα ξεκαθαριστεί – τεθεί ποιος μπορεί να κάνει ένα πράγμα καλύτερα από τους άλλους στην τοπική

κοινωνία, διατηρώντας τον ειδικό ρόλο του σε όλη την αναπτυξιακή διαδικασία και τα υπόλοιπα μέλη θα το αναγνωρίσουν για την πραγματοποίηση του κοινού αναπτυξιακού στόχου. Τα μικρά συστήματα αξιών των περιφερειακών κοινωνιών είναι πιο δεκτικά και ελαστικά στην εισαγωγή νέων κανόνων και προτύπων σε σχέση με τα μεγαλύτερα σε μέγεθος. Σε ένα μεγαλύτερου μεγέθους σύστημα, όπως ένα κράτος-μέλος ή μια ομοσπονδία κρατών, είναι λογικό ότι η διαδικασία θα χρειαστεί περισσότερο χρόνο ώστε να ωριμάσει και να αποδώσει, από ό,τι θα χρειαστεί σε μια περιφέρεια εντός ενός κράτους-μέλους.

Συνεπώς, ο μηχανισμός υποστήριξης που προκύπτει μέχρι τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, είναι ο εξής: αρχικά, το έμψυχο δυναμικό, δηλαδή τα μέλη της τοπικής κοινωνίας ως κύριοι παίκτες και η περιφέρεια διαπραγμάτευσης ως ηγέτης της διαδικασίας ξεχωριστά από τους παίκτες, ο σχεδιαστής ως επιστημονικά υπεύθυνος, οι ΟΠΔ και η Ομάδα Ψυχολογίας. Έπειτα, η υλικοτεχνική υποδομή, δηλαδή η πλατφόρμα της Διαγνωστικής Μελέτης όπου συγκεντρώνονται τα δεδομένα (εδαφικό κεφάλαιο – πόροι και διαδικασίες του έμψυχου δυναμικού). Οπότε, συνοπτικά στην δεύτερη φάση πραγματοποιείται:

- a) Σύσταση Ομάδας Ψυχολογίας και ενεργοποίηση του συστήματος αξιών με διάγνωση των τοπικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων για την αναπτυξιακή διαδικασία.
- b) Σύνδεση των εδαφικών πόρων με τις ομάδες δράσης και με το δίκτυο του εδαφικού προϊόντος.
- c) Σύσταση μηχανισμού υποστήριξης που αποτελείται από το έμψυχο υλικό και την πλατφόρμα καταγραφής πόρων και διαδικασιών για τη Διαγνωστική Μελέτη.

4ο Στάδιο: Δημιουργία περιφερειακού εδαφικού προϊόντος

Στο τέταρτο στάδιο δημιουργείται το θέμα της παρακίνησης των τοπικών δρώντων, επιλέγοντας το κεντρικό θέμα για το μάρκετινγκ και την προώθηση της δικής τους θέσης στη δύσκολη εξωτερική ανταγωνιστική αγορά. Ως εκ τούτου, το περιφερειακό προϊόν λειτουργεί σαν θέμα σημαίας (flag theme) και σε τελική ανάλυση ως απόλυτο ή ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, το οποίο ως κοινό θέμα συσπείρωσης ενώνει τα

εμπλεκόμενα μέρη κάτω από τον κοινό σκοπό της στρατηγικής περιφερειακής ανάπτυξης. Το παρόν υπόδειγμα εδαφικής διαπραγμάτευσης σχεδιάζεται, ώστε να χρησιμοποιείται σαν εγχειρίδιο χρήσης τόσο σε συνθήκες διεκδίκησης κοινοτικής χρηματοδότησης με υποβολή φακέλου υποψηφιότητας όσο και σε περιπτώσεις ενδογενούς ανάπτυξης με αξιοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου. Με δεδομένο το τελευταίο, το προϊόν (εφεξής εδαφικό προϊόν) προτείνεται να είναι η φυσιογνωμική ταυτότητα του κάθε τόπου. Περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία του εδαφικού κεφαλαίου, τους παραδοσιακούς και νέους άυλους πόρους, δηλαδή όλους τους φυσικούς, οικονομικούς, υλικούς – δομικούς, θεσμικούς, ανθρώπινους, κοινωνικούς, σχεσιακούς, πολιτισμικούς πόρους που υπάρχουν είτε σε ενεργή είτε σε λανθάνουσα μορφή στην επικράτεια του εδάφους ως χώρου. Οπότε, η οριζόντια και πολυτομεακή αξιοποίηση των στοιχείων σε περιφερειακή κλίμακα ενεργοποιεί όλες τις οικονομικές – εμπορικές και θεσμικές λειτουργίες, που απαιτούνται για την αύξηση του βιοτικού επιπέδου των μελών της τοπικής κοινωνίας και τη δημιουργία εισοδήματος στα όρια της περιοχής. Η ταυτόχρονη αξιοποίηση του συνόλου των πόρων με βάση τις τοπικές δεξιότητες λειτουργεί πολλαπλασιαστικά, δηλαδή η μια λειτουργία ενεργοποιεί και δημιουργεί ώθηση σε άλλες συνδεδεμένες με αυτή λειτουργίες, σύμφωνα με τη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης και πολιτικής. Κάθε ιδιαίτερος πόρος του εδαφικού κεφαλαίου μπορεί να συνδέεται με μια εποχή του έτους ή με όλες τις εποχές. Έτσι, μία επιχείρηση μπορεί να τροφοδοτεί τη λειτουργία μιας άλλης.

Ο μηχανισμός υποστήριξης του εδαφικού προϊόντος της περιφέρειας διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας λειτουργεί ως πλατφόρμα καταχώρησης των δεδομένων και των διαδικασιών με τη μορφή ενός ετήσιου ημερολογίου. Με βάση τη στρατηγική ανάπτυξης που θα τεθεί, το έτος διαχωρίζεται στις τέσσερις εποχές του χρόνου. Κάθε εποχή και –πιο εξειδικευμένα– κάθε μήνας περιλαμβάνει μια ειδική διαδικασία, που προκύπτει και συνδέεται με τα στοχευμένα στοιχεία του εδαφικού κεφαλαίου. Για παράδειγμα, τα είδη του τουρισμού της περιοχής είναι πιο αποτελεσματικό να κατανέμονται ως μαζικός, εναλλακτικός και θεματικός τουρισμός όλο το χρόνο, προάγοντας τα στοιχεία της περιφέρειας που προσφέρονται την κάθε εποχή (φυσικό περιβάλλον, τοπική συγκομιδή ή γαστρονομία, πολιτιστικές δράσεις). Ακόμη, οι αναπλάσεις μπορούν να υποστηρίξουν το εγχείρημα με ανάλογη διαμόρφωση του τοπίου και του προσφερόμενου κτιριακού αποθέματος. Το ημερολόγιο λαμβάνει τη μορφή νευρωνικού δικτύου, συμβατικού και ψηφιακού. Κάθε τοπική επιχείρηση

συνδέεται στο δίκτυο και συντονίζει τη δραστηριότητά της με τη λειτουργία του δικτύου. Επίσης, λειτουργεί προάγοντας ένα στοιχείο του εδαφικού κεφαλαίου, από προϊόν μέχρι υπηρεσία, αξιοποιούμενο με βάση τις προσφερόμενες δεξιότητες των ανθρώπων. Ο παραγωγικός εξοπλισμός και το επίπεδο διαφοροποίησης της παραγωγής των επιχειρήσεων ευνοεί τόσο την κινητοποίηση των διαθέσιμων εδαφικών πόρων όσο και την κατανομή της εργασίας με βάση την ανθρωπογεωγραφία της περιοχής υπό το αίσθημα της αλληλεγγύης και των κοινών ιδεών, που αναπτύσσονται μεταξύ των ομάδων των μικρών και μεσαίων τοπικών επιχειρήσεων. Οι παραδόσεις, τα ήθη, τα έθιμα και η σύγκλιση των ιδεών που αποτελούν τον κώδικα επικοινωνίας της τοπικής κοινωνίας διαμορφώνουν εκτός από το εμπορικό και το αξιακό σύστημα των πολιτικών αποφάσεων. Δηλαδή, κάθε τι που λαμβάνει χώρα εντός του ημερολογίου – δικτύου είναι εναρμονισμένο κατά Bayes με το περιβάλλον της περιφέρειας και οτιδήποτε συμβαίνει εντός του. Κανένας πόρος δεν μένει αναξιοποίητος. Το εργατικό δυναμικό (ενεργό και λανθάνον) απασχολείται με βάση την έξυπνη εξειδίκευση και τις κλαδικές ανάγκες. Οι επιχειρήσεις κεφαλαιοποιούν το πλεόνασμα χωρο-εδαφικά και κυκλικά μέσα στο οικονομικό έτος. Οι δε κρατικοί φορείς λειτουργούν ρυθμιστικά, έχοντας, ωστόσο, εντάξει και τη στρατηγική στην φροντίδα των αναπτυξιακών υποθέσεων (συνδυασμός ρύθμισης και στρατηγικής ως ο επιθυμητός). Με αυτό τον τρόπο, η περιφέρεια διαπραγμάτευσης ή επιδιαιτησίας αποφασίζει μόνη της για την ανάπτυξή της. Έτσι, πραγματώνεται τόσο η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης, από την οποία αντλεί την ουσία της το προτεινόμενο υπόδειγμα, όσο και η Πολιτική Συνοχής της ΕΕ ως η πολιτική υπόσταση της θεωρίας.

Συνοψίζοντας, τα στάδια της εδαφικής διαπραγμάτευσης για την περιφερειακή ανάπτυξη απεικονίζονται σχηματικά:

ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ / ΜΕΡΙΔΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ			
1. Σχεδιασμός από τη βάση προς την κορυφή		2. Ενεργοποίηση τοπικού συστήματος αξιών (ευαισθητοποίηση) και εδαφικών πόρων 3. Μηχανισμός υποστήριξης	
Περιφέρεια: 50% Μέλη Τοπικής Κοινωνίας: 40% Επιχειρήσεις: 10%		Περιφέρεια: 50% Μέλη Τοπικής Κοινωνίας: 40% Επιχειρήσεις: 10%	
<ul style="list-style-type: none"> Σχεδιαστής Αυτορρύθμιση Κώδικας Επιδιαιτησίας Εδαφικό Σχέδιο Ομάδες Περιφερειακής Δράσης (ΟΠΔ) Πλατφόρμα υλικοτεχνικής υποδομής e-Σχέδιο 		<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">2</div> <div style="text-align: center;">3</div> </div> <ul style="list-style-type: none"> Εδαφική δυναμικότητα, σύνδεση πόρων–δρώντων–δράσεων Παράδοση, ήθη–έθιμα, σύστημα οργάνωσης, κώδικας επικοινωνίας, συνεκτική συμπεριφορά Έξυπνες δεξιότητες, ικανότητες έμπυχου δυναμικού, ευαισθητοποίηση <div style="text-align: right;">Ομάδα Ψυχολογίας</div>	
4. Περιφερειακό Εδαφικό Προϊόν		* Περιφέρεια Διαπραγμάτευσης (3^ο WIN)	
Περιφέρεια: 50% Μέλη Τοπικής Κοινωνίας: 40% Επιχειρήσεις: 10%		<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div> Μερίδιο: 50% Επιδιαιτητής Ενδιάμεσος Αντιπρόσωπος Ηγέτης Απλό Μέλος </div> <div> <ul style="list-style-type: none"> Ρύθμιση Διανομή / Εκτέλεση Αποδοχή Συνεργασία Εξουσιοδότηση </div> </div> <div style="text-align: right;">Πληροφορία κατά Bayes</div>	

Σχήμα 40: Στάδια εδαφικής διαπραγμάτευσης για την ανάπτυξη των περιφερειών. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΗΓΗ: ΕΔΑΦΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

Σε οργανωσιακό επίπεδο, οι περιφέρειες αποτελούν αποκεντρωμένες μονάδες διακυβέρνησης των κρατών-μελών. Η εδαφική διακυβέρνηση είναι το πλέον συμβατό σύστημα οργάνωσης των αναπτυξιακών υποθέσεων στην κλίμακα της περιφέρειας καθώς οι αποκεντρωμένοι φορείς απόφασης και τα μέλη της τοπικής κοινωνίας είναι καλύτεροι γνώστες της κατάστασης που τους αφορά, συγκριτικά με τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας. Η διακυβέρνηση που ασκείται από την περιφέρεια διαπραγμάτευσης ως εδαφικής περιοχής επιτρέπει οι αποφάσεις για την περιφερειακή ανάπτυξη να λαμβάνονται από τους υποκείμενους αποκεντρωμένους φορείς ρυθμιστικά, αλλά μεταφέροντας το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αποφάσεων τοπικά, δηλαδή με αυτορρύθμιση, ενισχύοντας το αίσθημα της τοπικής κοινωνικής υπευθυνότητας.

Η κοινωνική ευθύνη δημιουργεί μεγαλύτερη τοπική εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας, των εδαφικών επιχειρήσεων, των δημόσιων οργανισμών και των τομεακών ομάδων συμφερόντων και καλλιεργεί μια αίσθηση τοπικής υπερηφάνειας. Η υπευθυνότητα, η εμπιστοσύνη και η υπερηφάνεια ενισχύουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της τοπικής κοινωνίας και καθιστούν την περιοχή ενδιαφέροντος αυτόνομη υπό φυσιολογικές συνθήκες και ανθεκτική στις φυσικές και οικονομικές διαταραχές. Η αυτονομία σημαίνει, ότι η περιφέρεια διαπραγμάτευσης μπορεί επίσης να βοηθά και άλλες περιφέρειες ως εδαφικές περιοχές. Με τη διεύρυνση του όρου, αν προεκταθεί μεταξύ πολλών περιφερειών ως δεσμού γειτόνων, γίνεται σαφές ότι γεννάται ένα δίκτυο παροχής υψηλής αξίας περιφερειακής εμπιστοσύνης με τρόπους που έχουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα· δηλαδή, την εδαφική συνοχή του ευρωπαϊκού χώρου. Κάθε ανάλογη περιφερειακή δράση, η οποία προτείνεται από μια περιφέρεια διαπραγμάτευσης ή από μια ομάδα ανάλογων περιφερειών, από κάτω προς τα άνω, σχεδιασμένη με πνεύμα ομαδικής εργασίας, προσθέτει αξία στην ευρωπαϊκή συνοχή. Συνεπώς, κάθε βήμα της διαδικασίας διακυβέρνησης είναι μέρος του μεγαλύτερου ευρωπαϊκού στρατηγικού σχεδίου για ολοκληρωμένη ανάπτυξη.

Σε οικονομικό και διαχειριστικό επίπεδο, οι περιφέρειες αποτελούν μονάδες μεταφοράς οικονομικών πόρων για την υλοποίηση των δράσεων της Πολιτικής Συνοχής. Έτσι, αν και ο ρόλος τους δεν εξυπηρετεί αναδιανεμητικούς στόχους, είναι επιφορτισμένες με την εκτέλεση διανεμητικών διαδικασιών κατά την απόδοση των χρηματοδοτικών

πόρων. Οπότε, έχουν σημαντικούς λόγους, όχι απλώς να εμπλέκονται, αλλά να προΐστανται της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για το περιεχόμενο των αναπτυξιακών αρμοδιοτήτων τους.

Σε αυτή τη διαδικασία περιφερειακής ανάπτυξης, όπου η περιφέρεια έχει τον έλεγχο, η λειτουργία της αυτορρύθμισης των υποθέσεων είναι κομβική για τη διαμόρφωση του βέλτιστου αποτελέσματος. Αφορά τη ρύθμιση της συμπεριφοράς των τοπικών ληπτών αποφάσεων με βάση τον ενιαίο κώδικα αξιών της περιφέρειας ως συλλογικά κεκτημένου δικαιώματος των δρώντων. Κι αυτό διότι η περιφέρεια ως προέκταση ή σύνολο πολλών τόπων μαζί με κοινά εδαφικά στοιχεία αποτελείται από ένα ενιαίο σύστημα αξιών, δηλαδή έναν ιδιαίτερο εσωτερικό πολιτιστικό κώδικα ομοιομορφίας και επικοινωνίας των μελών της, όπου είναι πιο δεκτικό στην υιοθέτηση νέων προτύπων και παρέχει μεγαλύτερη ελαστικότητα πρόσβασης σε νέους κανόνες. Η λειτουργία της αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς των φορέων αποφάσεων για την κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και η εδαφική διακυβέρνηση των δράσεων αποτελούν το συμβατό σύστημα μεταφοράς του περιεχομένου της συνεργασίας σε αποκεντρωμένο επίπεδο.

Τέλος, η μετρήσιμη διάσταση του προτεινόμενου υποδείγματος δεν εντάσσεται στο σκοπό της ΔΔ, ο οποίος εξυπηρετεί τις ανάγκες ενός εγχειριδίου χρήσης για όλες τις περιφέρειες. Η εμπειρική εφαρμογή του αποτελεί ένα σημείο του διαλόγου για περεταίρω προβληματισμό και σκέψη.

4.4.ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΔΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

Σε αυτό το στάδιο έχει δημιουργηθεί μια νέα πρόταση περιφερειακής ανάπτυξης, που ισχυροποιεί τον ασθενή ρόλο της περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής. Η πρόταση της ΔΔ, αφενός, βελτιώνει το υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win, στο οποίο πρωταγωνιστεί η Ενδιάμεση Κοινότητα Κοινωνικής Διαπραγμάτευσης. Αφετέρου, το προεκτείνει στην περιφερειακή κλίμακα σχεδιασμού, συμπεριλαμβανομένης και της εδαφικής διάστασης ως σχεδιαστικής υποδιαίρεσης. Η νέα μεθοδολογία λαμβάνει τη διακριτική ονομασία *Περιφέρεια Εδαφικής Διαπραγμάτευσης ή Επιδιαιτησίας* στη Διαδικασία της Εδαφικής Διαπραγμάτευσης. Μπορεί να ταξινομηθεί ως μία

εναλλακτική θεωρία. Από την αντιπαραβολή των δύο μεθοδολογιών προκύπτει ο παρακάτω συγκριτικός Πίνακας:

Υποδείγματα

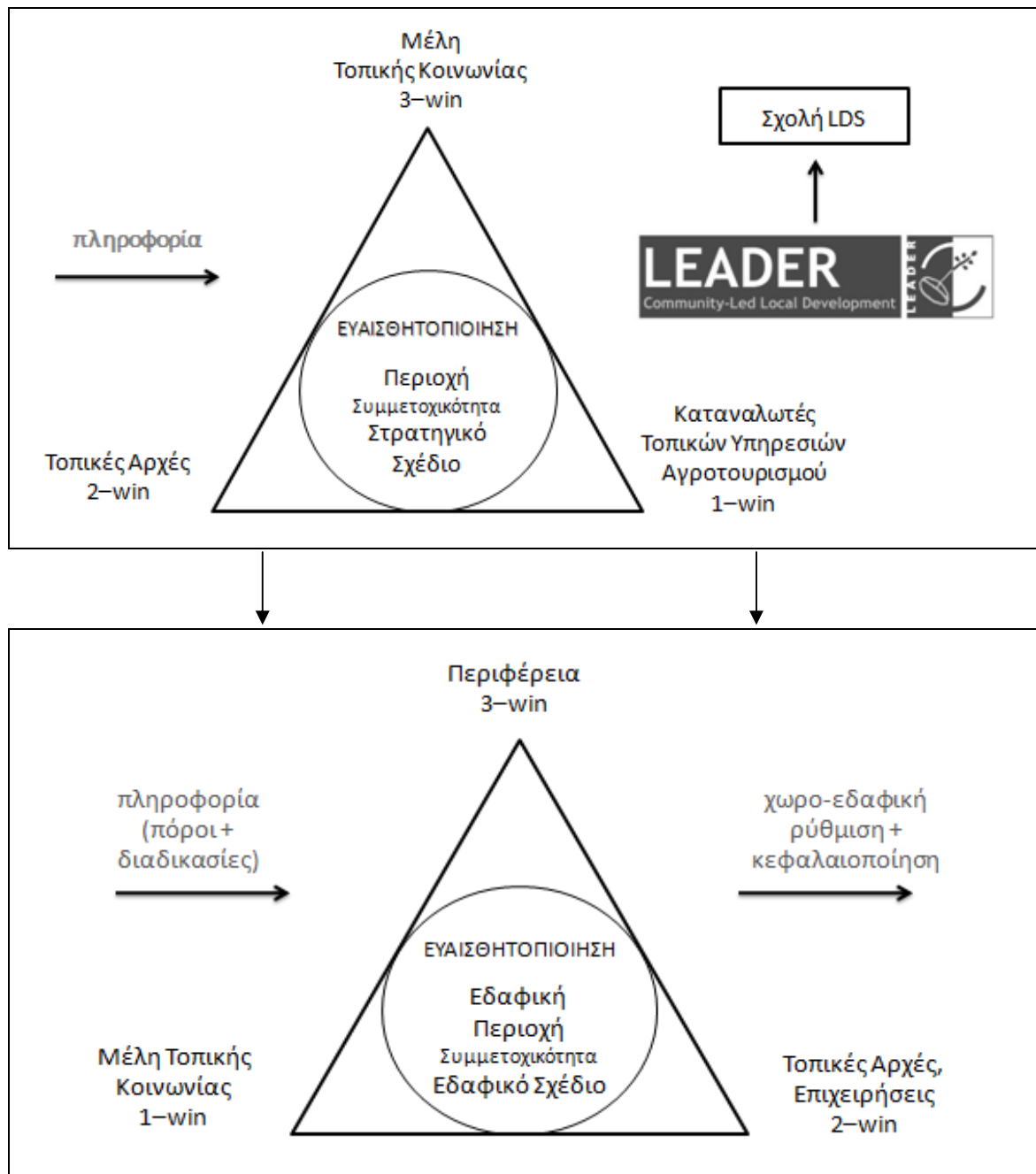
	Κοινωνική Διαπραγμάτευση	Εδαφική Διαπραγμάτευση (καινοτομία ΔΔ)
Περιγραφή	Μέθοδος Τοπικής Ανάπτυξης με χωρική διαφοροποίηση και ισχυρό το ρόλο των τοπικών δρώντων	Μέθοδος Περιφερειακής Ανάπτυξης σε συμβατική και εδαφική διάσταση με ενεργοποίηση εδαφικού κεφαλαίου και ισχυρό το ρόλο της περιφέρειας ως εδαφικής περιοχής και ρυθμιστικού θεσμού
Χαρακτηρισμός	Ενδιάμεση Κοινότητα (Παράγοντας C–Community)	Περιφέρεια Εδαφικής Διαπραγμάτευσης (Παράγοντας P–Periphery)
Κλίμακα	Κυρίως τοπική με δυνατότητα εφαρμογής σε εθνική και υπερεθνική κλίμακα	Κυρίως περιφερειακή με δυνατότητα εφαρμογής σε τοπική, εθνική και υπερεθνική κλίμακα
Λειτουργική Μονάδα	Κοινότητα (ως χωριό)	Περιφέρεια (ως εδαφική περιοχή)
Σκοπός	Κινητοποίηση τοπικών φορέων προς την αγροτική ανάπτυξη	Κινητοποίηση εδαφικών πόρων (εδαφικό κεφάλαιο) και ισοκατανομή αποτελεσμάτων στα άτομα και στις περιφέρειες με αυτορρύθμιση
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> Ευαισθητοποίηση και αυτοδέσμευση τοπικού πληθυσμού στην ανάληψη πρωτοβουλιών Συμμετοχικότητα – ενσωμάτωση δρώντων Ανάδειξη αγροτουριστικών οικονομιών εντοπιότητας 	<ul style="list-style-type: none"> Ευαισθητοποίηση και αυτοδέσμευση πληθυσμού περιφέρειας στην ανάληψη πρωτοβουλιών Συμμετοχικότητα – ενσωμάτωση δρώντων Ανάδειξη οικονομιών εντοπιότητας με βάση το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της εδαφικής περιφέρειας Ισχυροποίηση ρυθμιστικού ρόλου εδαφικής περιφέρειας
Μεθοδολογία	Στρατηγική συσπείρωση φορέων και ληπτών απόφασης γύρω από ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τοπικής ταυτότητας (κεντρική ιδέα – flag theme)	Επιδιαιτησία (όλα τα άλλα από τη στρατηγική συσπείρωση του τοπικού υποδείγματος ίδια)

Καινοτομία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντιστροφή ψήφου σε διαπραγμάτευση ▪ Απορρόφηση τοπικής σύγκρουσης με διαπραγμάτευση ▪ Ικανότητα συσπείρωσης γύρω από ένα κεντρικό θέμα ▪ Παραδειγματισμός: Ομάδα Ψυχολογίας για ενθάρρυνση τοπικών δεξιοτήτων και διαφάνεια ▪ Προαγωγή ενιαίου συστήματος αξιών (ήθη – έθιμα, παραδόσεις, σύστημα οργάνωσης, κώδικας επικοινωνίας) υπό τον όρο <i>ευαισθητοποίηση</i> ▪ Συνένωση τοπικών φορέων ▪ <u>Ενδιάμεση Κοινότητα</u> ▪ Αυτοδύναμη περιοχή ενδογενούς ανάπτυξης 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Προαγωγή (α) ενιαίου συστήματος αξιών (ήθη – έθιμα, παραδόσεις, σύστημα οργάνωσης, κώδικας επικοινωνίας) υπό τον όρο <i>ευαισθητοποίηση</i> και (β) εδαφικού κεφαλαίου ▪ <u>Περιφέρεια Επιδιαιτησίας</u> με ισχυρό ρόλο και δυνατότητα περιφερειακής αυτορρύθμισης ▪ Ανταποκρίνεται σε περιπτώσεις i) ενδογενούς αυτο-τροφοδοτούμενης ανάπτυξης και ii) υποψηφιότητας για ένταξη σε κοινοτική χρηματοδότηση <p>(με όλα τα άλλα από τη στρατηγική συσπείρωση ίδια)</p>
Εργαλείο Υλοποίησης	win-win-win model	win-win-win model
Διαδικασία	<p>Αντιστροφή τυπικής διαπραγμάτευσης σε κοινωνική διαπραγμάτευση</p> <p>(από τις οικονομικές μονάδες στους ανθρώπους)</p>	<p>Επέκταση κοινωνικής διαπραγμάτευσης σε εδαφική διαπραγμάτευση</p> <p>(από τους ανθρώπους στις περιφέρειες ως εδαφικές περιοχές)</p>
Στάδια Εκτέλεσης	<ol style="list-style-type: none"> 1. Από κάτω προς τα άνω σχεδιασμός 2. Ευαισθητοποίηση με ενεργοποίηση δεξιοτήτων τοπικών δρώντων 3. Δημιουργία Ομάδας Ψυχολογίας 4. Δημιουργία θέματος αγροτουριστικού μάρκετινγκ παρακίνησης 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Από κάτω προς τα άνω σχεδιασμός με αυτορρύθμιση διαδικασίας 2. Ενεργοποίηση τοπικού συστήματος αξιών (ευαισθητοποίηση) και εδαφικών πόρων 3. Μηχανισμός υποστήριξης 4. Δημιουργία περιφερειακού εδαφικού προϊόντος
Κοινό Ελάχιστο Περιεχόμενο Στρατηγικής	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οριοθέτηση περιοχής ▪ Ανάλυση αναγκών, δυνατοτήτων και SWOT analysis ▪ Ιεράρχηση μετρήσιμων στόχων ▪ Ενημέρωση κοινότητας ▪ Τοπικό σχέδιο δράσης ▪ Οικονομικό σχέδιο κατανομής πόρων ΚΠΣ ▪ Ομάδες Τοπικής Δράσης 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ισχυροποίηση ρόλου Περιφέρειας με δυνατότητα αυτορρύθμισης ▪ Εδαφικό κεφάλαιο ▪ Ομάδες Περιφερειακής Δράσης <p>όλα τα άλλα όμοια με το κοινωνικό υπόδειγμα</p>
Διαφορές Υποδειγμάτων	1. Ενδιάμεση Κοινότητα ίση μεταξύ των δύο (δρώντων και θεσμών – επιχειρήσεων)	1. Περιφέρεια Εδαφικής Επιδιαιτησίας πρώτη μεταξύ ίσων (θεσμών και

Περιορισμοί	2. Ευαισθητοποίηση τοπικών δρώντων	επιχειρήσεων) 2. Στο στάδιο της ευαισθητοποίησης προστίθεται η ενεργοποίηση του συνόλου των εδαφικών πόρων (όχι μόνο των αγροτουριστικών)
	Αδυναμία απέναντι στο σύστημα λήψης αποφάσεων των φορέων, δεσμεύεται από το σύστημα οργάνωσης των κ-μ υποδοχής	Διορθώνει την αδυναμία απέναντι στο σύστημα λήψης αποφάσεων των φορέων, λειτουργεί ανεξαρτήτως συστήματος οργάνωσης των κ-μ υποδοχής

Πίνακας 12: Αντιπαραβολή υποδειγμάτων κοινωνικής και εδαφικής διαπραγμάτευσης. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Η μετάβαση από το κοινωνικό υπόδειγμα τοπικής κλίμακας σχεδιασμού προς το εδαφικό υπόδειγμα περιφερειακής κλίμακας σχεδιασμού μπορεί να απεικονιστεί ως εξής:

Σχήμα 41: Μετατροπή της κοινωνικής διάστασης του υποδείγματος win-win-win σε εδαφική (καινοτομία ΔΔ). Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Συνοψίζοντας, η μεθοδολογία της ΔΔ ανταποκρίνεται τόσο στο περιεχόμενο της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης όσο και της Πολιτικής Συνοχής. Αναφορικά με την πρώτη, κινείται σε τρεις διαστάσεις, τη χωρική μέσα από την ιδιότητα του εδάφους, τη λειτουργική – πολιτική μέσα από την περιφερειακή αυτορρύθμιση και την εργαλειακή μέσα από το στρατηγικό σχεδιασμό. Αναφορικά με τη δεύτερη, θέτει το θέμα της αναγκαίας αποσαφήνισης και ισχυροποίησης του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας ως

εδαφικής περιοχής στην αναπτυξιακή διαδικασία (στο σχεδιασμό και στην πολιτική) ως στόχου της περιφερειακής ισορροπίας του ευρωπαϊκού χώρου. Για την εξειδίκευση της μεθοδολογίας αξιοποιήθηκε το υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win ως μηχανισμός υποστήριξης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER με αναγωγή στην περιφερειακή κλίμακα σχεδιασμού.

Εν κατακλείδι, το υπόδειγμα που προτείνεται στη ΔΔ είναι το καταλληλότερο για την εδαφική διάσταση της περιφερειακής ανάπτυξης, απολύτως συμβατό με τους στόχους τόσο της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης όσο και με τα κείμενα πολιτικής της Εδαφικής Συνοχής. Η μεθοδολογία στοχεύει στη μείωση των συγκρούσεων μεταξύ των φορέων αποφάσεων και των περιφερειών για τη διεκδίκηση των περιορισμένων κοινοτικών πόρων, που δημιουργούν την περιφερειακή ανισορροπία στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο, μέσω της ενδογένεσης των πόρων, αυξάνοντας τα αμοιβαία οφέλη των τοπικών δρώντων από τις συναλλαγές και την κινητοποίηση του εδαφικού δυναμικού των περιοχών-στόχων.

4.5.ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

4.5.1.ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΕΣΠΑ ΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2014–2020: Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

Στο υπάρχον πλαίσιο ανάπτυξης η κατανομή των ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών πόρων βασίζεται στη λογική της παρέμβασης, δηλαδή στην εκ των υστέρων αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων, σύμφωνα με το νεοκλασικό δόγμα. Πραγματοποιείται στα πλαίσια της διανεμητικής διαδικασίας της Πολιτικής Συνοχής μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού. Διενεργείται υπό όρους με τη χρήση συντελεστών και μεθοδολογιών. Στόχος είναι η μείωση του χάσματος μεταξύ των φτωχότερων και πλουσιότερων περιφερειών, οπότε οι πόροι προορίζονται κυρίως για τις φτωχότερες χωρίς να αποκλείονται οι πλουσιότερες (ΕΔΕΤ, 2015· Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019).

Πρωτογενώς, η αφετηρία της λογικής για την κατανομή βρίσκεται στη σωστή κατεύθυνση. Με αυτό τον τρόπο οι περιφέρειες ως τμήματα των ασθενέστερων κρατών-μελών απολαμβάνουν πρόσβαση σε μια δεξαμενή κοινών χρηματοδοτικών

πόρων, τους οποίους παραχωρούν τα ισχυρότερα για να εξισώσουν τις ανισότητες. Επομένως, διευκολύνεται η οικονομική κάλυψη ενός μέρους των προγραμματισμένων αναγκών τους. Εντούτοις, δευτερογενώς, λόγω της διασύνδεσης των εθνικών αγορών τα ασθενέστερα μέρη επιστρέφουν τους πόρους που έλαβαν είτε με τη μορφή διαρροής εργατικού και επιστημονικού δυναμικού είτε με τη μορφή εισαγωγών εμπορευμάτων είτε μέσω συμφωνιών δανεισμού προκειμένου να εξυπηρετήσουν το δημόσιο χρέος τους. Το γεγονός αυτό έχει ως κατάληξη την αποστράγγιση δυναμικών στοιχείων ανάπτυξης στις αδύναμες περιφερειακές οικονομίες. Έτσι, τα ισχυρότερα μέρη έλκουν διαρκώς πόρους από τα ασθενέστερα που μόνο παραχωρούν, υπό μια διαχρονικά ασκούμενη πίεση των δυνατών επί των αδυνάτων, που έχει οδηγήσει σε περεταίρω αντιπαράθεση μεταξύ των δύο για διεκδικήσεις κοινοτικών πόρων υπέρ οικονομικών δραστηριοτήτων, θέσεων εργασίας και υποδομών. Η πίεση υπό ένα φαύλο κύκλο αδικίας των μεν επί των δε αποτελεί τη ρίζα της μεγάλης δυσανεμίας των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών του ευρωπαϊκού χώρου (CEC, 1999· Ezcurra, Rodriguez–Pose, 2013).

Η παρακολούθηση της πορείας της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής στην ΕΕ διενεργείται κάθε τρία έτη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία δημοσιεύει ειδική έκθεση σχετικά με την πρόοδο και το ρόλο της ως κινητήριας δύναμης για την περιφερειακή ανάπτυξη. Σε κάθε έκθεση αναλύει την εξέλιξη της συνοχής του ευρωπαϊκού χώρου με βάση ένα ευρύ φάσμα δεικτών που αφορούν την ευημερία, δίνοντας μια σαφέστερη εικόνα σχετικά με τις πολιτικές και τα μέτρα που είναι αναγκαίο να σχεδιαστούν, ώστε να βοηθήσουν τις περιφέρειες να επιτύχουν ισόρροπη ανάπτυξη (CEC, 2022).

Συγκεκριμένα, στην 8^η και τελευταία έκθεση αποτυπώνεται, ότι μετά τη συρρίκνωση των δημοσίων επενδύσεων εξαιτίας της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Πολιτική Συνοχής έχει βελτιωθεί και έχει καταστεί η πιο σημαντική πηγή επενδύσεων για τα μέλη της Ένωσης. Διότι το ποσοστό των κονδυλίων συνοχής αυξήθηκε από το 34% του συνόλου των δημοσίων επενδύσεων κατά την περίοδο προγραμματισμού 2007–2013 σε 52% για την περίοδο προγραμματισμού 2014–2020. Και εκτιμάται ότι χωρίς αυτή, η μείωση των δημοσίων επενδύσεων θα ήταν ακόμη μεγαλύτερη στις χώρες της συνοχής. Παρά ταύτα, ενώ η σύγκλιση μεταξύ των κρατών–μελών επιταχύνθηκε, κάτι που οφείλεται στην υψηλή ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών, οι περιφερειακές ανισότητες στο εσωτερικό των κρατών–μελών με υψηλό

ποσοστό ανάπτυξης έχουν αυξηθεί. Για την ακρίβεια, αν και οι λιγότερο ανεπτυγμένες ανατολικές περιφέρειες άρχισαν να καλύπτουν τη διαφορά με την υπόλοιπη ΕΕ, οι επίμονες περιφερειακές ανισότητες παραμένουν στη Νότια και τη Νοτιοδυτική Ευρώπη, σημειώνοντας οικονομική στασιμότητα ή ύφεση, γεγονός που υποδηλώνει ότι έχουν κολλήσει σε παγίδα ανάπτυξης. Μπορεί ένα σημαντικό μέρος των δεδομένων να διαμορφώθηκε από τον πανδημικό αντίκτυπο, αλλά το συγκεκριμένο τμήμα της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης υποφέρει ανέκαθεν από το περιφερειακό πρόβλημα, το οποίο δείχνει ότι οξύνεται συνεχώς με τις διευρύνσεις. Οι περιφέρειες με χαμηλό εισόδημα έχουν την τάση να μεγαλώνουν γρηγορότερα, αλλά ό,τι και αν κάνουν δεν μπορούν να φθάσουν τις πρωτοπόρες. Υπάρχει μια εξήγηση γι' αυτό. Η πολυμορφία που χαρακτηρίζει τον ευρωπαϊκό χώρο δύσκολα επιτρέπει μία ενιαία ρύθμιση για τα πολλά και διαφορετικά προβλήματα ανισότητας, που εντείνονται με τις προσχωρήσεις νέων μελών (CEC, 2022). Ως ενιαία ρύθμιση εννοείται η έξωθεν θεσμική παρέμβαση που ευνοεί τις συνθήκες οικονομικής σύγκλισης, στοχεύοντας στην ομοιομορφία ή εξομοίωση των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης μεταξύ των κρατών-μελών. Αντιθέτως, η πολυμορφία ευνοεί συμπληρωματικά την επιδίωξη της ανάπτυξης των περιφερειών υπό όρους εδαφιοποίησης, δηλαδή ως δίκτυο ενδογένεσης και μεταφοράς προστιθέμενης αξίας από τη μία περιοχή στην άλλη, το οποίο μεταφέρει και το περιεχόμενο της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων ως αλληλεγγύη μεταξύ των τόπων (Davoudi, 2012, 2016a, 2016b).

Εν κατακλείδι, συμπεραίνεται ότι η χρηματοδότηση των περιφερειών της ΕΕ συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών περιοχών, χρήζει, ωστόσο, επανεξέτασης της λογικής από την οποία διέπεται. Στην επόμενη ενότητα η επανεξέταση πραγματοποιείται υπό το πρίσμα της διαδικασίας διαπραγμάτευσης.

4.5.2.ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΕΣΠΑ ΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2014–2020: Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

Λόγω των περιορισμένων προς διανομή κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων, η πραγματοποίηση της περιφερειακής ανάπτυξης ως κοινού συμφέροντος των περιοχών-στόχων δημιουργεί συνθήκες σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ τους. Η διαπραγμάτευση εφαρμόζεται όταν προβλέπεται τέτοια σύγκρουση. Η αξιοποίησή της

θα βελτιώνει το πρόβλημα της αδικίας και θα οδηγούσε σε μια διαφορετική κατανομή των ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών πόρων στις περιφέρειες-στόχους.

Ειδικότερα, η λογική της κοινωνικής διαπραγμάτευσης ως εναλλακτικής μεθόδου κατανομής των κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων διαφέρει από τη συμβατική λογική της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης της περιφερειακής πολιτικής. Η λογική της σύγκλισης αποσκοπεί στην εξομοίωση ή ομοιομορφία των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης σε όρους μέτρων παραγωγής των περιφερειών της ΕΕ με τον εθνικό ή/και ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επιπλέον, η διαδικασία είναι δομημένη έτσι, ώστε οι περιφέρειες που συγκεντρώνουν την απαιτούμενη τεχνογνωσία για την επιτυχή υποβολή των φακέλων υποψηφιότητας να είναι και εκείνες που συγκεντρώνουν τις περισσότερες πιθανότητες ένταξης στη χρηματοδότηση. Ωστόσο, οι αυξημένες δυνατότητες ανάπτυξης δεν συνεπάγονται αναγκαστικά και μεγαλύτερη ανάγκη ανάπτυξης. Μάλιστα, οι αυξημένες δυνατότητες μπορεί να προέρχονται από ένα ικανό απόθεμα εδαφικών πόρων των περιοχών, το οποίο εάν ενεργοποιηθεί και κινητοποιηθεί, μπορεί να καλύψει ένα μέρος των αναπτυξιακών αναγκών τους, μειώνοντας τα επίπεδα εξάρτησης από επιχορηγήσεις.

Στη λογική της κοινωνικής διαπραγμάτευσης ισχύει το αντίθετο. Σε αυτή τη μέθοδο απόλυτης συνεργασίας ισχύει, ότι οι διαπραγματευτές ενδιαφέρονται, παίζουν και διαπραγματεύονται μόνο για την ωφέλεια που θα αποκομίσουν από την τελική μοιρασιά ή διανομή ή συμφωνία ή λύση του παιγνίου και όχι για την πίτα ή για τα χρήματα που γεννούν την ωφέλεια. Στη γλώσσα της διαπραγμάτευσης πρυτανεύουν οι έννοιες των μεριδίων, της χρησιμότητας και της αξιοκρατίας. Το ασθενέστερο διαπραγματευόμενο μέρος είναι αυτό που έχει μεγαλύτερη ανάγκη την επίτευξη ενός θετικού αποτελέσματος και θα επιδιώξει να έχει στην κατοχή του το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στη διαδικασία. Συνεπώς, η διαπραγμάτευση στοχεύει στην κατανομή του αναπτυξιακού αποτελέσματος ανάμεσα στις περιφέρειες με όσο το δυνατό πιο δίκαια μεταξύ τους μερίδια για την κάθε μία. Βασίζεται στη στρατηγική για την τοπική ανάπτυξη LEADER/CLLD και, ως εκ τούτου, είναι συμβατή με την εδαφική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής. Οπότε, η κατανομή προτείνεται με βάση (i) ποιες περιφέρειες έχουν μεγαλύτερη ανάγκη χρηματοδότησης, (ii) συναρτήσει των εδαφικών δυνατοτήτων και των περιθωρίων ανάπτυξής τους.

Συγκεκριμένα, τα διαπραγματευόμενα μέρη που ενδιαφέρουν τη διαδικασία είναι, κυρίως, τα δύο ακραία, το ισχυρότερο και το ασθενέστερο. Ο στόχος είναι η κατανομή του αναπτυξιακού αποτελέσματος μεταξύ των δύο με όσο το δυνατό πιο δίκαιες απολαβές για το ασθενέστερο μέρος. Το κλείσιμο της συμφωνίας για τη διανομή των μεριδίων στη χρηματοδότηση γίνεται στο σημείο, που οι χρησιμότητες των δύο γίνονται μέγιστες. Σε αυτό το σημείο σχηματίζεται η μέγιστη αξιοκρατία για τις δύο περιφέρειες, οπότε τις ωθεί να επιθυμούν πολύ τη συμμετοχή, διότι η αποχή από τη διαδικασία ισοδυναμεί με αποκλεισμό και είναι ζημιογόνα για το σύνολο των περιφερειών-στόχων (αρχή της ολοκλήρωσης). Αυτό το σημείο είναι το σημείο της άριστης διανομής. Με τον όρο *άριστη* νοείται η κοινωνικά επιθυμητή.

Για τις ανάγκες προσομοίωσης σε πραγματικά δεδομένα, παρατίθενται τα στοιχεία της προγραμματικής περιόδου 2014–2020. Οι περιφέρειες κατηγοριοποιούνται και χρηματοδοτούνται ως εξής:

- Περισσότερο Αναπτυγμένες Περιφέρειες: Αττική, Νότιο Αιγαίο.
- Περιφέρειες σε Μετάβαση: Δυτική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα, Ιόνια Νησιά, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη.
- Λιγότερο Αναπτυγμένες Περιφέρειες: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα.

Συμβατική Κατανομή					
Κατηγορία Περιφέρειας (επίπεδο NUTS 2)	Περιφέρεια	Μέγιστα Ποσοστά Συνδρομής ΕΕ	Δημόσια Δαπάνη (€)	Συμμετοχή ΕΕ (€)	Εθνική Συμμετοχή (€)
Περισσότερο Αναπτυγμένες (ΑΕΠ >90% Μ.Ο. ΕΕ-27)	Αττική	80%	1.139.966.974	911.973.576	227.993.398
	Νότιο Αιγαίο	50%	168.170.562	84.085.281	84.085.281
Περιφέρειες Σε Μετάβαση (ΑΕΠ 75%–90% Μ.Ο. ΕΕ-27)	Δυτική Μακεδονία	80%	330.737.741	264.590.187	66.147.554
	Στερεά Ελλάδα	50%	190.052.422	95.026.211	95.026.211
	Ιόνια Νησιά	80%	226.924.700	181.539.758	45.384.942
	Πελοπόννησος	80%	270.342.339	216.273.871	54.068.468
	Βόρειο Αιγαίο	80%	301.669.500	241.335.599	60.333.901
	Κρήτη	80%	434.883.125	347.906.498	86.976.627
Λιγότερο Αναπτυγμένες (ΑΕΠ <75% Μ.Ο. ΕΕ-27)	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	80%	507.739.340	406.191.468	101.547.872
	Κεντρική Μακεδονία	80%	964.864.185	771.891.345	192.972.840
	Ήπειρος	80%	325.846.893	260.677.513	65.169.380
	Θεσσαλία	80%	401.130.674	320.904.539	80.226.135
	Δυτική Ελλάδα	80%	490.985.732	392.788.583	98.197.149
Σύνολο			5.753.314.187	4.495.184.429	1.258.129.758

καλύτερο επίπεδο
 χειρότερο επίπεδο
σε όρους ΑΕΠ, στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ, 2019

Πίνακας 13: Συμβατική κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων της προγραμματικής περιόδου 2014–2020 ανά Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα. Πηγή: ΕΣΠΑ 2014–2020, 2019.

Από τον Πίνακα Συμβατικής Κατανομής προκύπτει, ότι χωρίς κοινωνική διαπραγμάτευση και σε συνθήκες σύγκλισης, η Περιφέρεια Αττικής και πρωτεύουσα της χώρας, άντλησε το υψηλότερο ποσοστό χρηματοδότησης. Άρα, διαθέτοντας το μεγαλύτερο μερίδιο απολαβών, είναι ο ισχυρός παίκτης της διαδικασίας. Αντίστοιχα, η Περιφέρεια Ηπείρου και λιγότερο ανεπτυγμένη περιφέρεια της χώρας έλαβε το χαμηλότερο ποσοστό χρηματοδότησης. Άρα, διαθέτοντας το μικρότερο μερίδιο απολαβών, είναι ο αδύναμος παίκτης της διαδικασίας. Ομοίως, σε όρους ΑΕΠ (ΕΛΣΤΑΤ, 2019), οι δύο περιφέρειες βρίσκονται απέναντι η μία από την άλλη καθώς μεταξύ των 13 η Περιφέρεια Αττικής αποτελεί την περισσότερο οικονομικά

ανεπτυγμένη και η Περιφέρεια Ηπείρου τη λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένη. Επομένως, λαμβάνουν τις δύο ακραίες θέσεις και είναι οι παίκτες ενδιαφέροντος της κοινωνικής διαπραγμάτευσης. Σύμφωνα με τις αρχές του νεοκλασικού δόγματος, στις οποίες εμπίπτουν τα συστατικά στοιχεία της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης, η διανομή γίνεται υπό την ψυχρή λογική του επιχειρηματικού κέρδους. Οι ανταγωνιστικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ όλων για τη διεκδίκηση των περιορισμένων πόρων, υποκινούν την Περιφέρεια Αττικής να διαμορφώσει τη στρατηγική νίκης της επί των υπολοίπων, υποκινούμενη από τα ατομικά κίνητρα της ηγεσίας της, δηλαδή, από ατομικές προσδοκίες ή ατομικούς λόγους για να εισέλθει στη διαδικασία. Ως στρατηγική νίκης νοείται το περιεχόμενο του σχεδίου δράσης για τη σύνταξη του φακέλου υποψηφιότητας για ένταξη στη χρηματοδότηση. Η στρατηγική νίκης στο νεοκλασικό δόγμα στοχεύει στη μεγιστοποίηση του οφέλους με παράλληλη ελαχιστοποίηση της ζημίας. Εδώ σημαίνει, ότι εφόσον είναι ο ισχυρός παίκτης της διαδικασίας, όσο περισσότερους χρηματοδοτικούς πόρους έχει στην κατοχή της τόσο λιγότερο πρόθυμη είναι να διακινδυνεύσει για να αποκτήσει λίγους παραπάνω ή να παραχωρήσει μερικούς στο αδύναμο μέρος.

Αντίθετα, σε όρους κοινωνικής διαπραγμάτευσης, οι τυπικοί κανόνες του νεοκλασικού δόγματος τροποποιούνται. Η μετάβαση γίνεται με την εισαγωγή του στοιχείου της ευαισθητοποίησης. Η ευαισθητοποίηση μετατρέπει τη στρατηγική αντιπαράθεσης των ατομικών στρατηγικών νίκης με σκοπό το ατομικό κέρδος σε στρατηγική συνεργασίας με σκοπό το συλλογικό όφελος μέσα από τους κανόνες της ίδιας της Εδαφικής Συνοχής. Εξασκείται από την Ομάδα Ψυχολογίας ή Εμπύχωσης, η οποία πλαισιώνει τις ΟΠΔ, η οποία είναι επιφορτισμένη με το πιο δύσκολο έργο της διαδικασίας, δηλαδή τη δημιουργία δεσμών μεταξύ των δρώντων για την καλλιέργεια μιας πιο ευρείας άποψης για τους πόρους. Οι παίκτες δεν εισέρχονται στο παίγνιο με τα ίδια μερίδια ούτε είναι αλτρουιστές προς τους συμπαίκτες τους. Τα δύο αντίπαλα μέρη είναι μεταξύ τους δύσπιστα ως προς τις προθέσεις και τα κίνητρα του ενός απέναντι στο άλλο. Παρά το στοιχείο της αμφιβολίας, πείθονται να συνεργαστούν, τα ατομικά κίνητρα αμφισβητούνται και τείνουν προς το συλλογικό κίνητρο. Δημιουργείται εμπιστοσύνη στη διαδικασία και καταλήγουν στην ιδανική περίπτωση από την ανταλλαγή ομότιμων δυνάμεων μεταξύ τους.

Η Ομάδα Ψυχολογίας αναλαμβάνει να διευθύνει αυτό το δύσκολο έργο της κοινωνικοποίησης της διανομής των χρηματοδοτικών πόρων, πείθοντας το ισχυρό

μέρος να συνεργαστεί καθώς υπάρχει κοινωνικός λόγος για τη μετατροπή της διαδικασίας στα πρότυπα της εδαφικής ανάπτυξης. Η Ομάδα, έχοντας δράσει αποτελεσματικά στο τοπικό επίπεδο για τις ανάγκες του LEADER/CLLD, επιτυγχάνει τη διόρθωση του στοιχείου της ψυχρότητας μεταξύ τους με δύο τρόπους. Αφενός, με την παρακίνηση των δρώντων της Περιφέρειας Αττικής για κινητοποίηση των ενδογενών πόρων μέσω της εδαφιοποίησης της ανάπτυξης. Η Περιφέρεια Αττικής ως πρωτεύουσα της χώρας διαθέτει μεγαλύτερο εδαφικό κεφάλαιο από την Περιφέρεια Ηπείρου, του οποίου το λανθάνον μέρος είναι αναγκαίο να ενεργοποιηθεί. Έτσι, θα μειώσει τα επίπεδα εξάρτησης από την κοινοτική χρηματοδότηση για την εξυπηρέτηση των αναπτυξιακών αναγκών της και θα κατευθύνει καλύτερα τις πιστώσεις, οπότε πείθεται ότι (θα) είναι σε θέση να παραχωρήσει ένα μέρος της στην πιο αδύναμη περιφέρεια. Και αντίστοιχα η Περιφέρεια Ηπείρου ως το αδικούμενο μέρος δεν θα βρίσκεται σε μόνιμη κατάσταση άμυνας, χάνοντας διαρκώς από έναν ισχυρό διαπραγματευτή, συναισθηματικά ψυχρό, οικειοποιούμενου για δικό του όφελος το μεγαλύτερο μέρος της κοινοτικής χρηματοδότησης.

Αφετέρου, μέσω της ευαισθητοποίησης των δρώντων υποκειμένων που δρουν για λογαριασμό της Περιφέρειας Αττικής προς το ρόλο των παικτών της Περιφέρειας Ηπείρου ως συνεργατών και όχι ως αντιπάλων. Τότε, οι προσδοκίες όλων συμπίπτουν με το συλλογικό συμφέρον, το οποίο εν προκειμένω είναι η αλληλεγγύη των εδαφικών περιοχών σύμφωνα με τις αρχές της Εδαφικής Συνοχής. Τα δύο ακραία και αντίπαλα μεταξύ τους συμφέροντα αντιστρέφονται προς μία ενδιάμεση θέση με απολύτως συνεργατικά συμφέροντα. Τα μερίδια των παικτών γίνονται όσο το δυνατόν πιο αξιοκρατικά μεταξύ τους και το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης γίνεται πιο δίκαιο. Με τη διαδικασία της ευαισθητοποίησης οι παρορμήσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του δυνατού και του αδυνάτου αποκτούν μια αρμονική ισορροπία, που οδηγεί σε πιο δίκαιες λύσεις. Η αρμονική ισορροπία είναι το ζητούμενο της Πολιτικής Συνοχής και γι' αυτό αποτελεί το βασικό συστατικό στοιχείο του υποδείγματος, δίνοντας μια γενικευμένη λύση στο προβληματικό κενό.

Επομένως, εισάγεται η έννοια της δικαιοσύνης της εδαφικής διάστασης της Πολιτικής Συνοχής συμπληρωματικά με την έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας του πυλώνα της σύγκλισης. Διότι το παίγνιο της μοιρασιάς καθορίζεται και από τις προσδοκίες των παικτών για το αποτέλεσμα, όπως διερμηνεύεται από την προσθήκη της εδαφικής διάστασης της ανάπτυξης και όχι μόνο από το αποτέλεσμα, όπως ισχύει

στην τυπική διάσταση της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης. Το προτεινόμενο σύστημα παρακινεί τους παίκτες να επιδιώκουν το συλλογικό καλό, διότι μέσα από τη μεγιστοποίηση του συλλογικού συμφέροντος επιτυγχάνεται μεγιστοποίηση και στα ατομικά οφέλη, επιταχύνοντας την εδαφική ανάπτυξη και αντίστροφα. Με την προέκταση του win-win-win, ως πυρήνα της Πρωτοβουλίας LEADER και ως του κατεξοχήν υποδείγματος τριμερούς διαβούλευσης που αξιοποιεί η ΕΕ στην περιφερειακή κλίμακα και στην εδαφική της διάσταση, ωφελούνται οι αδύναμες περιφέρειες χωρίς να ζημιώνονται οι ανεπτυγμένες.

Με αναγωγή του Πίνακα Χρησιμοτήτων της Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς από τους τρεις ενδοπεριφερειακούς παίκτες στις περιφέρειες του ΕΣΠΑ που παίρνουν ακραίες θέσεις ⁴⁴ (υψηλότερη χρηματοδότηση, μεσαία χρηματοδότηση, χαμηλή χρηματοδότηση), τη μεθοδολογία απασχολούν, κυρίως, τα ασθενέστερα διαπραγματευόμενα μέρη. Στόχος είναι η μείωση της αδικίας κατά τη μοιρασιά με άμβλυνση των συγκρούσεων. Συνεπώς, επικεντρώνεται στους ακραίους παίκτες, σε εκείνον που διαθέτει το μεγαλύτερο μερίδιο και σε εκείνον που διαθέτει το μικρότερο [P_1 =Περιφέρεια Αττικής, P_8 =Περιφέρεια Κρήτης, P_{11} =Περιφέρεια Ηπείρου ($A=P_8$, $B=P_1$, $P=P_{11}$)]. Ο παίκτης ενδιαφέροντος είναι ο παίκτης που λαμβάνει το μικρότερο μερίδιο. Η χρησιμότητα του μοντέλου είναι μεγαλύτερη για τον τελευταίο δρώντα (P_{11}), οπότε είναι αναγκαίο να λάβει το μεγαλύτερο μερίδιο από τη μεταξύ τους μοιρασιά (50%). Συμφωνώντας απολύτως με τη θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης, ο τελευταίος δρώντας τοποθετείται πρώτος και ο πρώτος τοποθετείται τελευταίος. Ο στόχος εδώ δεν είναι να συγκλίνουν οι οικονομικές δυνάμεις τους σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά να είναι εφικτή μια δίκαιη μοιρασιά υπό όρους, ώστε να αναπτυχθούν με βάση τις δυνατότητές τους. Η P_1 είναι ένα ισχυρό κέντρο, το οποίο υπερέχει σε εδαφική δυναμικότητα. Οπότε, αν παραχωρήσει μέρος του μεριδίου της από τον κοινοτικό προϋπολογισμό στην P_{11} , δεν θα κάνει κάποια διαφορά στην αναπτυξιακή της κατάσταση. Αντιθέτως, αυξάνονται οι πιθανότητες να μειωθεί η απόσταση μεταξύ τους. Τότε τα μερίδια της κοινωνικής διαπραγμάτευσης διαμορφώνονται ως κάτωθι:

⁴⁴ Δίδεται η κωδικοποίηση: P_1 =Περιφέρεια Αττικής, P_2 =Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, P_3 =Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, P_4 =Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, P_5 =Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, P_6 =Περιφέρεια Πελοποννήσου, P_7 =Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, P_8 =Περιφέρεια Κρήτης, P_9 =Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, P_{10} =Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, P_{11} =Περιφέρεια Ηπείρου, P_{12} =Περιφέρεια Θεσσαλίας, P_{13} =Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Νέο Win–Win–Win								
Μερίδιο	Μερίδιο	Μερίδιο	Συνολικό Μερίδιο	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.	Χρησ.
P8 (%)	P1 (%)	P11 (%)	P8+P1+P11 (%)	P8	P1	P11	P8xP11	P8xP1xP11
4	6	90	100	1	1	71	1	71
13	7	80	100	2	2	70	4	280
22	8	70	100	5	3	68	15	1020
31	9	60	100	10	4	64	40	2560
40	10	50	100	16	5	60	80	4800
50	9	41	100	23	4	52	92	4784
60	8	32	100	31	3	40	93	3720
70	7	23	100	40	2	24	80	1920
80	6	14	100	50	1	12	50	600
P1=Περιφέρεια Αττικής: 10 P8=Περιφέρεια Κρήτης: 40 P11=Περιφέρεια Ηπείρου: 50								

Πίνακας 14: Χρησιμότητες Νέας Προτεινόμενης Μοιρασιάς των κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων μεταξύ των περιφερειών Αττικής, Κρήτης και Ηπείρου. Πηγή: ίδια επεξεργασία.

Το άριστο σημείο, στο οποίο κλειδώνει η συμφωνία με τη λήψη απόφασης, είναι οι 60 μονάδες χρησιμότητας για την Περιφέρεια Ηπείρου. Δηλαδή, το σημείο όπου οι χρησιμότητες όλων γίνονται μέγιστες είναι το σημείο όπου $U_8+U_1+U_{11}=4800$ μονάδες χρησιμότητας. Εκείνο το σημείο κρίνεται ως το άριστο και το κοινωνικά επιθυμητό, ώστε η Περιφέρεια Αττικής να παραχωρήσει ένα μέρος του μεριδίου της στην Περιφέρεια Ηπείρου (ιδανική μοιρασιά). Συνεπώς, μετά την κοινωνικοποίηση της διαδικασίας η κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων με διαπραγμάτευση των δύο ακραίων παικτών σχηματίζεται ως εξής:

Προτεινόμενη Κατανομή με Διαπραγμάτευση			
Περιφέρεια	Κατανομή χωρίς διαπραγμάτευση (€)	Μερίδια μετά από διαπραγμάτευση (%)	Κατανομή με διαπραγμάτευση (€)
Αττικής	1.139.966.974,00	10%	190.069.699,20
Κρήτης	434.883.125,00	40%	760.278.796,80
Ηπείρου	325.846.893,00	50%	950.348.496,00
Σύνολο	1.900.696.992,00	100%	1.900.696.992,00

Πίνακας 15: Προτεινόμενη κατανομή χρηματοδοτικών πόρων ΕΣΠΑ 2014–2020 μεταξύ των περιφερειών Αττικής, Κρήτης και Ηπείρου με διαπραγμάτευση. Πηγή: ίδια επεξεργασία στοιχείων ΕΣΠΑ 2014–2020, 2019.

Εν κατακλείδι, η εφαρμογή της κοινωνικής διαπραγμάτευσης στην κλίμακα προγραμματισμού της περιφέρειας επιτυγχάνει τη διασύνδεση των αρχών της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης με τους στόχους της εδαφικής διάστασης της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ. Μέσω της εναλλακτικής αυτής προσέγγισης, ισχυροποιείται ο αδύναμος ρόλος της περιφέρειας, καθώς τα ενδιάμεσα επίπεδα συμμετέχουν πλήρως στη λήψη αποφάσεων, δημιουργώντας τις δικές τους συνθήκες ανάπτυξης στη δύσκολη ανταγωνιστική αγορά. Με τη συμμετοχή τους στη διαδικασία ανάπτυξης μειώνουν τους βαθμούς ατελούς πληροφόρησης και αβεβαιότητας από κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες του διεθνοποιημένου περιβάλλοντος, των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο. Οι τοπικοί δρώντες μαθαίνουν να συνεργάζονται πλήρως μεταξύ τους τόσο στη φάση της αυτο-οργάνωσης και της κινητοποίησης του εδαφικού κεφαλαίου της περιοχής τους όσο και με άλλες περιφέρειες στη βάση της αξιοκρατικής κατανομής της κοινοτικής χρηματοδότησης. Έτσι, με την προέκταση της αλληλεγγύης μεταξύ των ατόμων σε αλληλεγγύη μεταξύ των εδαφικών περιοχών, πραγματώνεται η μείωση της απόστασης και η τόνωση της εγγύτητας μεταξύ ατόμων και εδάφους ως χώρου, ατόμων και αγοράς, ατόμων και ΕΕ, που είναι και ο πυρήνας της έννοιας της ευρωπαϊκής συνοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕ ΕΔΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ: ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1.ΣΥΝΟΨΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η ΔΔ διερεύνησε την περιφερειακή ανάπτυξη ως θέμα ενδογενούς διαχείρισης των εδαφικών πόρων και οργάνωσης των πολιτικών μιας περιφέρειας. Εξετάστηκαν δύο υποδείγματα περιφερειακής ανάπτυξης. Αφενός, το υφιστάμενο υπόδειγμα της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης και της εδαφικής συνοχής, στο οποίο το περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού και πολιτικής δεν εμπλέκεται. Αφετέρου, το προτεινόμενο υπόδειγμα της κοινωνικής και εδαφικής διαπραγμάτευσης, στο οποίο ως βασική μονάδα ανάλυσης και οργάνωσης της ανάπτυξης προκρίνεται η περιφέρεια.

Ειδικότερα, το υφιστάμενο πλαίσιο διαχείρισης της περιφερειακής ανάπτυξης έχει τις ρίζες του στις θεωρήσεις της Νεοκλασικής Σχολής Οικονομικής Σκέψης. Οι επιρροές της διαμόρφωσαν τη σημερινή επικρατούσα κατάσταση στην οικονομία, την κοινωνία και την πολιτική. Το νεοκλασικό δόγμα εισήγαγε δύο νέες ιδέες. Πρώτον, έθεσε τη σύνδεση του μηχανισμού των τιμών με τη μεταβλητή του χώρου, ερμηνεύοντας όλες τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες των ατόμων και των επιχειρήσεων συναρτήσει της γεωγραφίας. Η σύνδεση αγοράς και χώρου προαπαίτησε την ποσοτικοποίηση των θεωρητικών εννοιών της Πολιτικής Οικονομίας. Η εργαλειοποίηση αυτή συνέτεινε στην ταύτιση της διαδικασίας της μεγέθυνσης ως επέκτασης ή συσσώρευσης των φυσικών ποσοτήτων της παραγωγής με την ανάπτυξη ως ποιοτικής μεταβολής στην ποικιλία των μεγεθών. Στη συνέχεια, η συσσώρευση ή συγκέντρωση ή η διασπορά των πόρων σε επιλεκτικά τμήματα του γεωγραφικού χώρου έφερε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος το φαινόμενο της οικονομικής ανισότητας υπό τη μορφή δυισμών. Δεύτερον, τεκμηρίωσε ότι η οικονομική ανισότητα είναι το αίτιο του περιφερειακού προβλήματος και της συνεπαγόμενης υπανάπτυξης ή εξαρτημένης ανάπτυξης, η οποία ερμηνεύτηκε ως εγγενής αδυναμία αυτού του συστήματος.

Ως εκ τούτου, οι ως άνω μεταβολές στις οικονομικές έννοιες, στους συντελεστές παραγωγής και στις κοινωνικές διαδικασίες δημιούργησαν νέες δυνάμεις, που με τη σειρά τους ευνόησαν την άνοδο του συστήματος της διεθνοποίησης της παραγωγής και του εμπορίου. Η διεύρυνση και προέκταση των δεδομένων των χωρών στη διεθνή τους διάσταση οδήγησε στη μετατόπιση των κέντρων λήψης των πολιτικών και οικονομικών αποφάσεων από το εθνικό (κυβερνησιμότητα) στο υπερεθνικό επίπεδο (παγκοσμιοποίηση). Η μεταβολή έδωσε τη δυνατότητα στο κεφάλαιο, στα αγαθά (προϊόντα – υπηρεσίες), στα άτομα και στις ιδέες να μετακινούνται χωρίς κανείς να μπορεί να τα περιορίσει, προάγοντας το διεθνές εμπόριο. Από τη μία, δόθηκε έμφαση στην καινοτομία των ιδεών μέσω της τεχνολογικής προόδου ως παράγοντες ανάπτυξης. Από την άλλη, η μετάβαση από το εθνικό στο διεθνές επίπεδο οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας οδήγησε στην κρίση του εθνικού μοντέλου ανάπτυξης. Επέτρεψε την ενοποίηση των εθνικών αγορών, αλλά χωρίς ένωση των κοινωνιών και των πολιτικών καθώς οι εθνικές κυβερνήσεις δεν έχουν διεθνή αρμοδιότητα ρύθμισης των αγορών. Με άλλα λόγια, το εθνικό μοντέλο ανάπτυξης αμφισβητήθηκε από το διεθνές εμπόριο. Όμως, ο ρόλος των θεσμών στην οργάνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων και η παρέμβασή τους στη ρύθμιση των ατελειών του μηχανισμού της αγοράς είναι κομβικός για την ομαλή λειτουργία του συστήματος. Η απουσία των εθνικών θεσμών δημιούργησε χώρο, ώστε οι διεθνείς επιχειρήσεις να αναλάβουν το ρόλο των φορέων αναπτυξιακών αποφάσεων.

Παρά ταύτα, αν οι διεθνείς επιχειρήσεις επανεπένδυσαν μέρος του πλεονάσματος εντός των περιοχών στις οποίες δραστηριοποιούνται, δεν θα δημιουργούνταν η οικονομική ανισότητα του χώρου. Η συζήτηση γίνεται επειδή οι διεθνείς επιχειρήσεις απομυζούν τον πλούτο των περιοχών εγκατάστασης, εξάγοντας, κατευθύνοντας και κεφαλαιοποιώντας τους πόρους επιλεκτικά στις χώρες υποδοχής και στις αγορές-στόχους. Η νέα λογική οργάνωσης του διεθνούς χώρου ενέτεινε τις συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ ατόμων, επιχειρήσεων και περιοχών σε όρους ανταγωνιστικών στρατηγικών νίκης του ενός επί του άλλου για τη διανομή των περιορισμένων πόρων. Ο στόχος των συγκρούσεων είναι η μεγιστοποίηση των ατομικών χρησιμοτήτων με την ελαχιστοποίηση της θυσίας ή ζημίας από τη διανομή του οικονομικού κέρδους. Εντούτοις, το οικονομικό κέρδος ως μέτρο μεγέθυνσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων και η ανάπτυξη ως μέτρο ευημερίας των περιοχών δεν είναι ταυτόσημες έννοιες, διότι

οι πόροι είναι πεπερασμένοι και ό,τι αφαιρείται από μια περιοχή, προστίθεται σε μια άλλη (ανισότητα).

Συνεπώς, οι χώρες ως περιοχές του διεθνούς χώρου καταγράφουν διαφορετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης και εμφανίζουν διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης, όπως και οι περιοχές στο εσωτερικό τους. Δηλαδή, το χωρικό πρότυπο των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης των χωρών του κόσμου και των περιοχών στο εσωτερικό τους είναι ασύμμετρο. Οι κυριότεροι παράγοντες που ευθύνονται για τη χωρική ασυμμετρία είναι: οι φυσικοί πόροι και η γεωγραφική θέση, οι δομές (υποδομή και ανωδομή), το εργατικό δυναμικό (ενεργό και ανενεργό), η διάρθρωση της οικονομίας (πρωτογενούς, δευτερογενούς, τριτογενούς τομέα), οι θεσμοί (σύστημα οργάνωσης, σύστημα αξιών), η πληθυσμιακή σύνθεση (ποιοτικά και ποσοτικά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά), η γνώση, η τεχνογνωσία και ο βαθμός καινοτομίας, τα δίκτυα (ψηφιακά και συμβατικά ως συστάδες επιχειρήσεων), η επιχειρηματικότητα και η ανταγωνιστικότητα. Έτσι, δημιουργήθηκαν νέες θεμελιώδεις έννοιες, παράγοντες και δυνάμεις, που απαιτούν και νέους τρόπους διαχείρισης.

Ως τέτοιος τρόπος διαχείρισης προωθήθηκε η παγκόσμια διακυβέρνηση, η οποία ασχολείται με το πώς μπορεί να οργανωθεί η παγκόσμια πολιτική και οικονομία με βασικούς φορείς αποφάσεων τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, που δεν γνωρίζουν γεωγραφικά όρια και όχι τις εθνικές κυβερνήσεις, που κατευθύνονται από τα εθνικά σύνορα. Επικράτησε η διαχείριση του εμπορίου από τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας και η εξαγωγή του οικονομικού οφέλους από τις περιοχές εγκατάστασης. Η διεθνοποίηση των εμπορευμάτων, του κεφαλαίου και της παραγωγής οδήγησε στη διεθνοποίηση της ζήτησης. Πλέον, τα αγαθά και οι υπηρεσίες διαμορφώνονται συχνότερα από παράγοντες διαφορετικούς των ανθρώπινων αναγκών.

Η μετάβαση από το εθνικό στο διεθνές επίπεδο οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας επέφερε τα αντίθετα αποτελέσματα καθώς ευνόησε τη συγκεντροποίηση των πόρων σε επιλεγμένες περιοχές του παγκόσμιου χώρου, οξύνοντας το ήδη υπάρχον περιφερειακό πρόβλημα. Το περιφερειακό πρόβλημα είναι πρόβλημα ανισοτήτων στα επίπεδα ευημερίας των ατόμων και των περιφερειών. Έτσι, η μεγέθυνση ως ποσοτική συσσώρευση των πόρων των πολυεθνικών επιχειρήσεων ταυτίστηκε λανθασμένα με την ανάπτυξη ως ποιοτική μεταβολή του επιπέδου ευημερίας στα άτομα και τις περιφέρειες. Η επιλεκτική χωροταξική μεγέθυνση σε

όρους παραγόμενου προϊόντος δημιούργησε περιοχές δύο ταχυτήτων ως δίπολα ανάπτυξης και υπανάπτυξης, στα οποία ο ένας τόπος τραβά ανάπτυξη από τον άλλο, που μόνο του παραχωρεί. Ήτοι, στο διεθνές πρότυπο διαχείρισης της ανάπτυξης πρυτανεύει η περιφερειοποίηση του χώρου.

Ωστόσο, ο ρόλος της περιφέρειας ως χωρο-εδαφικής και θεσμικής οντότητας απουσιάζει από το πλαίσιο διαμόρφωσης των συνθηκών ανάπτυξης. Οι περιφέρειες είτε ως ολοκληρωμένες εδαφικές, λειτουργικές και θεσμικές οντότητες είτε ως περιοχές οριοθετημένες σε σχέση με ένα κέντρο, είναι παντού παρούσες και αποδέκτριες του περιεχομένου των αναπτυξιακών αποφάσεων, αλλά αντιμετωπίζονται ως δορυφόροι καθώς δεν εμπλέκονται στη λήψη των αποφάσεων (*περιφερειακή ανάπτυξη χωρίς περιφέρεια*). Οπότε, σε κάθε ανάλυση της σχέσης κέντρου-περιφέρειας το περιφερειακό πρόβλημα ως πρόβλημα ανισότητας εξηγείται ως αποτέλεσμα κάποιας πληροφοριακής ανεπάρκειας. Διότι, εάν οι περιφέρειες γνώριζαν εκ των προτέρων το μέγεθος της αναπτυξιακής τους δυναμικότητας, η διαπραγματευτική τους δύναμη θα μπορούσε να τις καθοδηγήσει να διαμορφώσουν τις δικές τους συνθήκες ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Ως εκ τούτου, ο λόγος για τον οποίο η ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται, δεν οφείλεται στο ότι η αγορά είναι κορεσμένη, αλλά στην αποτυχημένη διαχείρισή της.

Συνεπώς, παρατηρούνται δύο διαφορετικές απόψεις γύρω από τη διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Αφενός, οι θιασώτες της υποστηρίζουν ότι ευνοεί τις ευκαιρίες ανάπτυξης μέσω της ελεύθερης διάδοσης των καινοτομιών στο διεθνές χώρο. Αφετέρου, οι επικριτές της διαπιστώνουν ότι οξύνει και συντηρεί το περιφερειακό πρόβλημα όπου είναι πρόβλημα ανισοτήτων στα επίπεδα ευημερίας των ατόμων και των περιφερειών. Επακόλουθα, ως αντίδραση και αντίπαλο δέος στη διεθνοποίηση της παραγωγής και του εμπορίου αναδύθηκε η θεωρία της ενδογενούς μεγέθυνσης / ανάπτυξης. Η θεωρία προέρχεται από τους κόλπους της ίδιας της Νεοκλασικής Σχολής και λειτουργεί εξισορροπιστικά. Η μεγάλη διαπίστωση και τομή της θεωρίας ήταν ότι η έλλειψη πόρων δεν είναι αυτή που ευθύνεται για την υπανάπτυξη, αλλά η μη ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού που υπολανθάνει. Συνοπτικά, η θεωρία ενδογενούς ανάπτυξης αναφέρεται στον προσδιορισμό των προτιμήσεων / επιλογών, στην εγγύηση της αυτονομίας και στον έλεγχο των πόρων μιας μικρής περιοχής από τους τοπικούς δρώντες, στην αντιστοίχιση των πόρων με συμβατές δράσεις και στη διατήρηση των ωφελειών εντός του χωρο-εδαφικού συστήματος. Τα προηγούμενα

συνθέτουν την ταυτότητα της κάθε περιοχής, η οποία ευνοεί τη διαφοροποίηση του μείγματος παραγωγής και πολιτικής στο διεθνή ανταγωνισμό. Η θεωρία εκτείνεται σε διάφορα επίπεδα.

Στο οικονομικό επίπεδο αναφέρεται στην καινοτόμα αξιοποίηση της γνώσης για την κινητοποίηση των ενεργών και των λανθανόντων πόρων μιας περιοχής με επίτευξη του μοναδικού για κάθε μία συνδυασμού των ιδιαίτερων φυσιογνωμικών χαρακτηριστικών της και στην επανεπένδυση μέρους του πλεονάσματος τοπικά. Στο πολιτικό επίπεδο αναφέρεται στην αδιάπτωτη ικανότητα της περιοχής να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις που την αφορούν καθώς και στη χρήση των αντίστοιχων μέσων. Δηλαδή, στην ικανότητά της να σχεδιάζει και να εφαρμόζει αναπτυξιακές πολιτικές και, πάνω από όλα, στην ικανότητα διαπραγμάτευσης των στοιχείων που την καθορίζουν ως τοπική οντότητα του χώρου. Το τελευταίο είναι που σχηματίζει το βαθμό συνεκτικής συμπεριφοράς της περιοχής ως παράγοντα ώθησης της έννοιας της συνοχής. Έχει τη μορφή της ολοκληρωμένης, εντόπιας και αυτόνομης διαδικασίας, δηλαδή κατά τη φάση του σχεδιασμού η κάθε ενέργεια, που κάποιος δρώντας προτείνει και αναλαμβάνει, δένει με τη δραστηριότητα, που κάποιος άλλος δρώντας αναλαμβάνει στον ίδιο χώρο.

Συμπυκνωμένα, μια χωρο-εδαφική ενότητα εκκινεί τους ίδιους πόρους, οργανώνει και αυτορρυθμίζει τις οικονομικές δραστηριότητες στα όρια της δικαιοδοσίας της και έπειτα διατηρεί και κεφαλαιοποιεί εντός του συστήματος τα θετικά οικονομικά αποτελέσματα ως οφέλη που προκύπτουν, μετατρέποντας την εν λόγω διαδικασία ως το στρατηγικό της πλεονέκτημα. Κύρια στοιχεία του ενδογενούς συστήματος είναι οι τοπικές επιχειρήσεις ως ενδογενείς παραγωγικές οντότητες και η τεχνογνωσία στην παραγωγική διαδικασία ως παράγοντας καινοτομίας της περιοχής-στόχου. Σε αντιδιαστολή με την αφαιρετική λογική οργάνωσης του διεθνούς χώρου, το κέντρο της ενδογενούς ανάπτυξης είναι ο τόπος ως ο πυρήνας της θεωρίας και ως κλίμακα προγραμματισμού της διαδικασίας οικονομικής μεγέθυνσης και θετικής μεταβολής της προόδου, προάγοντας την έννοια της τοπικότητας ή τοπικής ταυτότητας. Σύμφωνα με αυτό το πρότυπο, ο τελευταίος δρώντας τοποθετείται πρώτος στη διαδικασία της ανάπτυξης, η οποία εξελίσσεται μέσα από έξι επιμέρους διαδικασίες, που καθορίζουν το βαθμό της ποιότητας ζωής σε τοπικό επίπεδο: την τοπική αυτονομία, την αποκέντρωση των αποφάσεων, τη συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό, τον εφοδιασμό των δημόσιων υπηρεσιών, την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, την ανθρώπινη και κοινωνική εξέλιξη. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη μιας

θεσμικής – πολιτικής αρχής πίσω από τη ρύθμιση των διαδικασιών, που εγγυάται την αυτονομία του τοπικού συστήματος ανάπτυξης.

Ως πιο αντιπροσωπευτικό υπόδειγμα ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης θεωρείται το υπόδειγμα του Romer (1986, 1990, 1994). Το υπόδειγμα εξετάζει την ανάπτυξη μιας μικρής χωρο-εδαφικής περιοχής με κύριο συστατικό στοιχείο τη γνώση, που μετατρέπεται σε τεχνολογία, που γίνεται η καινοτομία των παραγωγικών οντοτήτων της περιοχής, εξασφαλίζοντας μακροχρόνια ισορροπία.

Μεταβαίνοντας από το διεθνές στο ευρωπαϊκό επίπεδο, το σύστημα της διεθνοποίησης επηρέασε και την οργάνωση του κοινοτικού χώρου, η οποία συστήθηκε με γνώμονα τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς. Αναπόφευκτα, λόγω των συνδεδεμένων οικονομιών οι αλλαγές επηρέασαν τον τρόπο διαχείρισης της ενδογενούς ανάπτυξης ως στόχου της περιφερειακής πολιτικής στην ΕΕ. Ο τρόπος οργάνωσης της ανάπτυξης είναι σημαντικός, διότι καθορίζει τη συμπεριφορά της παραγωγικότητας και, κατ' επέκταση, της συνοχής.

Αρχικά, η οργάνωση του πλαισίου διαχείρισης έγινε αντιληπτή ως κοινωνική και οικονομική σύγκλιση των επιπέδων ανάπτυξης και των ρυθμών μεγέθυνσης σε όρους ΑΕΠ μεταξύ των περιφερειών. Ο στόχος ήταν η κάθετη εξομοίωση των οικονομιών των περιοχών των κρατών-μελών με τον εθνικό ή/και ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ο προσανατολισμός στην εξομοίωση βασίστηκε στην υπόθεση, ότι οι περιφέρειες με χαμηλό εισόδημα έχουν την τάση να αναπτύσσονται ταχύτερα σε όρους μεγέθυνσης και κάποια στιγμή φθάνουν τις πρωτοπόρες. Επιχειρήθηκε να απαντηθεί το ερώτημα αναφορικά με το τι είναι αυτό, που επιθυμούν οι περιφέρειες για να αναπτυχθούν μέσα από την εκτίμηση της ικανοποίησης των ατόμων, όπως εκφράζεται μέσα από δύο συστήματα.

Το πρώτο σύστημα εντοπίζεται στο μηχανισμό της αγοράς καταναλωτικών αγαθών, εξετάζοντας τις χρηματικές ψήφους των ατόμων. Το δεύτερο εντοπίζεται εκτός αγοράς, στην εκλογική διαδικασία με πολιτικά πρόσωπα και κόμματα, εξετάζοντας τις πολιτικές ψήφους. Η ταξινόμηση των προτιμήσεων των ατόμων στα αγαθά και στα πολιτικά προγράμματα αποκαλύπτει την επιθυμητή για τις περιοχές τιμολογιακή και κυβερνητική πολιτική αντιμετώπισης των προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν. Προωθήθηκε μέσω της κεντρικής λειτουργίας των κρατών-μελών ως εκ των υστέρων θεσμική παρέμβαση στα ήδη υπάρχοντα διαρθρωτικά προβλήματα των περιοχών με

έμφαση στη διευθυνόμενη οργάνωση του χώρου. Ασκήθηκε μέσω δημόσιων πολιτικών για την (ανα)διανομή του εισοδήματος, την αναδιάρθρωση των πόρων και την τόνωση της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων, της καταναλωτικής ζήτησης, των εισαγωγών και των κινήτρων επενδύσεων σε περιοχές, που παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανάγκη ανάπτυξης. Προσανατολίστηκε στα οικονομικά κριτήρια προγραμματισμού των δράσεων και στα μετρήσιμα αποτελέσματα των πολιτικών. Στηρίχθηκε, κυρίως, στον κοινοτικό προϋπολογισμό ως μηχανισμού κατεύθυνσης και διευθέτησης των κοινών αναπτυξιακών πόρων προς τις περιοχές-στόχους των κρατών-μελών.

Ωστόσο, η επιδίωξη της οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης εστιάστηκε στην ποσοτική διάσταση της περιφερειακής ανάπτυξης (μεγέθυνση). Η υπερβολική επικέντρωση των θεσμών και των συστημάτων της ΕΕ στην επίτευξη όμοιων ποσοτικών αποτελεσμάτων μεταξύ περιοχών που διαφέρουν δεν επέφερε λύση στο περιφερειακό πρόβλημα. Πρώτον, διότι η μεγέθυνση δεν συνεπάγεται απαραίτητα και ανάπτυξη και, δεύτερον, η υπόθεση ότι η ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο επιφέρει αυτόματα, αργά ή γρήγορα, την ανάπτυξη και σε περιθωριοποιημένες περιοχές και, συνεπώς, περιφέρειες, είναι μη αποδεδειγμένη. Ακόμη, στην κοινοτική ορολογία πολλές έννοιες, όπως η συνοχή, και διαδικασίες, όπως η χρηματοδότηση, η διαχείριση και η λειτουργία των μηχανισμών, είναι ασαφείς.

Επομένως, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με σαφήνεια μια συστηματική ανάλυση της απορρόφησης των ενδογενών πολιτικών σε όλους τους τύπους εδαφών σε ολόκληρη την ΕΕ. Επίσης, σε κράτη-μέλη με απουσία συνολικής πολιτικής και στρατηγικής για την ενδογενή ανάπτυξη οι αρμόδιοι φορείς διακρίνονται από διαχειριστική ανεπάρκεια και χαμηλό επίπεδο δέσμευσης κατά την προγραμματική διαδικασία. Πρόσθετα, σε κράτη-μέλη με ανεπαρκή οργανωσιακή ικανότητα παρατηρείται χαμηλή απόδοση των διαθέσιμων πόρων, ισχυρή πρόσβαση των πολιτικών προσώπων στα κρατικά όργανα άσκησης εξουσίας, σκεπτικισμός των θεσμών απέναντι στην καινοτομία και δυσπιστία της κοινωνίας. Λόγω αυτών των περιορισμών, η συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο είναι περιορισμένη ως προς το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα προβλήματα των περιφερειών αναπόφευκτα λύνονται σε κεντρικό επίπεδο, μακριά από το τοπικό πεδίο δράσης, μέσα από τυποποιημένες και αφαιρετικές πολιτικές χωρίς την απαιτούμενη εξειδίκευση, που επιτάσσει η διαφορετικότητα των περιοχών. Επιπλέον, η διανομή των περιορισμένων κοινοτικών πόρων δημιούργησε συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ

ατόμων, επιχειρήσεων και περιοχών ως δικαιούχων, από τον οποίο τα ασθενέστερα μέρη μοιραία αποκλείονται. Η έννοια του αποκλεισμού αντιβαίνει στην έννοια της συνοχής ως ενσωμάτωσης και συμπερίληψης όλων των ενδιαφερομένων στην αναπτυξιακή διαδικασία και εμποδίζει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Όπως ήταν αναμενόμενο, το πεδίο της διαμάχης μεταφέρθηκε και στην περιφερειακή πολιτική, δημιουργώντας περιφέρειες δύο ταχυτήτων, ως πληρώτριες και λαμβάνουσες. Από την εξέλιξη των πραγμάτων, προκύπτει η διαχρονική ταύτιση της μεγέθυνσης με την ανάπτυξη, η εξάρτηση της ενδογενούς ανάπτυξης από το προβληματικό πλαίσιο διαχείρισης, αλλά και η αναγκαιότητα αποσύνδεσης του συστήματος ψηφοφορίας από τη μεθοδολογία της περιφερειακής ανάπτυξης. Διότι, η επιτυχής εφαρμογή των ενδογενών πολιτικών κρίνεται από τη συνεργασία, τη συνέργια και το βαθμό συνεκτικής συμπεριφοράς μεταξύ των δρώντων υποκειμένων και όχι από την παθητική στάση των εταίρων ως απλών εντολοδόχων.

Αργότερα, η οργάνωση του πλαισίου διαχείρισης έγινε αντιληπτή ως εδαφική συνοχή μέσα από τον εμπλουτισμό της κοινωνικής και οικονομικής σύγκλισης με την εδαφική διάσταση της ανάπτυξης. Η προέκταση της αγοράς στο έδαφος ως χώρο δείχνει μια τάση προς την αποσύνδεση του συστήματος ψηφοφορίας από τη μεθοδολογία της περιφερειακής ανάπτυξης. Στόχος της προσθήκης είναι ο μετριασμός του αντίκτυπου των δημοσιονομικών επιπτώσεων στον τρόπο διαχείρισης της ανάπτυξης από τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς. Στην Πολιτική Συνοχής, η ΕΕ προτείνει στα κράτη-μέλη να υιοθετήσουν το υπόδειγμα της εδαφικής ανάπτυξης ως το μοντέλο στο οποίο να βασίζεται η τρέχουσα εθνική οικονομική τους ανάπτυξη. Πρόκειται για ένα μοντέλο τελευταίας αναπτυξιακής τεχνολογίας, όπου τοποθετεί το έδαφος ως χώρο ως παράγοντα ενδογενούς επιρροής και εξισορρόπησης των συνεπειών της σύγκλισης στην παραγωγικότητα και, κατ' επέκταση, στη συνοχή. Μέσα από αυτό αναδύθηκαν νέες έννοιες, όπως η εδαφιοποίηση της ανάπτυξης, η εδαφική περιοχή ως κλίμακα σχεδιασμού, το εδαφικό κεφάλαιο ως μέγεθος αναπτυξιακής δυναμικότητας της περιοχής και η εδαφική διακυβέρνηση ως σύστημα αποκεντρωμένης διαχείρισης του υποδείγματος. Προσανατολίζεται στον συνδυασμό της κεντρικής ρύθμισης των αναπτυξιακών πολιτικών με έμφαση στον εξειδικευμένο κατά περίπτωση στρατηγικό σχεδιασμό για την ενεργοποίηση και κινητοποίηση των ενδογενών πόρων, την αντιστοίχιση των πόρων με τους δρώντες και τις κατάλληλες διαδικασίες για την ομοιόμορφη κατανομή της εδαφικής δραστηριότητας ανάμεσα στις περιοχές-στόχους.

Το ερώτημα που επιχειρεί να απαντήσει δεν αναφέρεται αποκλειστικά στο τι είναι αυτό που επιθυμούν οι εδαφικές περιοχές για να αναπτυχθούν σύμφωνα με τις προτιμήσεις των ατόμων, αλλά και στο ποιες δυνατότητες έχουν πραγματικά οι περιοχές. Ασκείται κατά τόπους μέσω της εδαφικής διακυβέρνησης υπό την επιχειρηματική οργάνωση του χώρου με στόχο την ισότιμη κοινωνική ενσωμάτωση των περιοχών προς μια ευρωπαϊκή χωροταξία. Βασίζεται στη συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ ατόμων και περιοχών για την προώθηση των συνεργατικών συμφερόντων, των υπηρεσιών γνώσης και καινοτομίας, της έξυπνης εξειδίκευσης, των εξαγωγών και της δικτύωσης για τη δίκαιη χωροθέτηση των κοινωνικών αξιών με βάση τις ανάγκες των κλάδων και των εδαφικών περιοχών. Έτσι, επικεντρώνεται στα απόλυτα πλεονεκτήματα των περιοχών-στόχων, που έχουν τη δυνατότητα να ανταποκρίνονται στις διεθνείς εξωτερικές μεταβολές. Με αυτό τον τρόπο, επιδιώκει τη διαμόρφωση συνθηκών σταθερότητας, που προάγουν την τοπική εμπιστοσύνη προς τόνωση της συμμετοχικότητας στο επικαιροποιημένο πλαίσιο διαχείρισης της ενδογενούς ανάπτυξης και της περιφερειακής πολιτικής.

Ωστόσο, η περιφερειακή διάσταση της εδαφικής ανάπτυξης αγνοείται ενώ δεν παρέχεται σαφής διατύπωση της μεθοδολογίας, στην οποία να βασίζονται ειδικά οι περιφέρειες για την ενδογενή ανάπτυξή τους. Έτσι, το περιφερειακό επίπεδο εξυπηρετείται μέσα από τη διασταύρωση του εθνικού επιπέδου πολιτικής με το τοπικό πεδίο δράσης. Ενώ η σύμπλεξη των από την κορυφή προς τη βάση με τις από τη βάση προς την κορυφή πολιτικές είναι ο ιδανικός συνδυασμός για τη διαχείριση της ανάπτυξης, στο σημείο τομής τους ένας συνδυαστικός κρίκος, η περιφερειακή κλίμακα, απουσιάζει. Το κενό αυτό, τόσο στη διατύπωση της θεωρίας ενδογενούς ανάπτυξης όσο και στην περιφερειακή πολιτική ως πολιτικής αποτύπωσης της θεωρίας, δημιούργησε χώρο για ανταγωνιστικές σχέσεις, εντάσεις και συγκρούσεις μεταξύ των περιφερειών και των περιφερειακών πολιτικών για τη διανομή των περιορισμένων κοινοτικών πόρων. Από τη διαμάχη ορισμένες επιλογές, πολιτικές και ισοδύναμα περιφέρειες μοιραία αποκλείονται.

Κατά συνέπεια, η κοινή περιφερειακή ισορροπία διαταράσσεται εξαιτίας του προβληματικού θεσμικού, δημοσιονομικού και διαχειριστικού πλαισίου και, έτσι, το περιφερειακό πρόβλημα συντηρείται. Συμπεραίνεται, ότι χωρίς τη συμμετοχή της περιφέρειας κατά το σχεδιασμό της αναπτυξιακής διαδικασίας, ο πλούτος των εδαφικών περιοχών δεν αξιοποιείται και η ανάπτυξη ως κοινωνική πρόοδος των

τοπικών κοινωνιών τους υπονομεύεται. Ελλείπει ενός και μόνο κρίκου από την αλυσίδα της συνοχής το περιφερειακό πρόβλημα παραμένει και η σχέση εγγύτητας ατόμων και χώρου ως βασικής αρχής της ευρωπαϊκής αποστολής δεν επιτυγχάνεται. Στα κείμενα πολιτικής της ΕΕ επαναλαμβάνεται η διαπίστωση, ότι οι συνθήκες είναι πλέον ώριμες, ώστε να γίνει λόγος και για την περιφερειακή διάσταση της εδαφικής ανάπτυξης και συνοχής, αφήνοντας και το ανάλογο περιθώριο.

Αναντίρρητα, ο νέος συγκρουσιακός κόσμος που αναδύθηκε από τη διεθνοποίηση των οικονομιών χωρίς την ενοποίηση των πολιτικών ανέδειξε την αναγκαιότητα των αμοιβαία επωφελών συνεργατικών διαπραγματεύσεων (win-win) με στόχο τη δίκαιη διανομή του αναπτυξιακού αποτελέσματος στα άτομα και τις περιφέρειες. Προς αυτή την κατεύθυνση τυποποιήθηκε η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως η μαθηματική διατύπωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σύγκρουσης ή συνεργασίας σε κάθε είδους σχέση δράσης-αντίδρασης. Η διαπραγμάτευση στοχεύει, κυρίως, στον περιορισμό των παραγόντων απροσδιοριστίας, η οποία προκαλεί συνθήκες αβεβαιότητας, που εμποδίζουν την επίτευξη άριστων συνεργατικών συμφωνιών μεταξύ των ατόμων από διεθνείς κοινωνικές διεργασίες των οποίων δεν έχουν τον έλεγχο. Τέτοιοι παράγοντες είναι η ασύμμετρη και η ατελής πληροφόρηση των ατόμων για το περιεχόμενο των συμφωνιών μεταξύ τους, η ύπαρξη πολλαπλών βέλτιστων εναλλακτικών επιλογών ταυτόχρονα, η χρονική καθυστέρηση μεταξύ των διαδικασιών, η αμφιβολία και ο σκεπτικισμός ως φόβος των διαπραγματευόμενων απέναντι στα ατομικά κίνητρα των αντιπάλων. Στοχεύει, επιπλέον, στη συμπερίληψη όλων των ενδιαφερομένων χωρίς αποκλεισμούς, στη μεγιστοποίηση του οφέλους από το υπό διανομή αγαθό και, ταυτόχρονα, στη μείωση της θυσίας ή του κόστους από τη συναλλαγή και τη χρονική τριβή.

Οπότε, η διαπραγμάτευση ήρθε για να ασχοληθεί αποκλειστικά με το ερώτημα αν θα συμφωνούσαν τα άτομα με μια συμφωνία και το πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα, που να υποδεικνύει σε ποια συμφωνία θα κατέληγαν τα ορθολογικά άτομα. Πρόσθετα, προσδιορίζει το ρόλο του κράτους και οποιουδήποτε φορέα συλλογικής δράσης σε σχέση με το δικαίωμα των ατόμων να έχουν στην κατοχή τους αυτά, που κληρονόμησαν ή απέκτησαν μέσω εθελοντικών ανταλλαγών. Οι κύριοι θεωρητικοί που επιχείρησαν να επιλύσουν το πρόβλημα της άνισης ή άδικης διανομής των ωφελειών διαπραγμάτευσης είναι οι Nash (1950, 1951, 1953), Kalai και Smorodinsky (1975), Aumann (1976), Harsanyi (1967, 1973, 1982), Rubinstein (1982, 1985) και Varoufakis

(1991). Όλοι είτε άμεσα είτε έμμεσα καταλήγουν στο συμπέρασμα, ότι η άνιση διανομή του διαπραγματευτικού αποτελέσματος μπορεί να επιλυθεί με τη συμμετοχή κάποιου εξωτερικού παράγοντα, που εμποδίζει τη δημιουργία συνθηκών αβεβαιότητας, ακόμη και αν τα άτομα την επιθυμούν. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε, επίσης, ο Gödel (1931) προγενέστερα και ο Daskalakis (2005) μεταγενέστερα. Η διαπραγμάτευση αξιοποιήθηκε ως μέθοδος ολοκληρωμένης ενδογενούς ανάπτυξης στην τοπική κλίμακα σχεδιασμού μέσω του υποδείγματος στρατηγικής win-win-win ως ο μηχανισμός εκτέλεσης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER. Στόχος ήταν η βελτίωση της αγροτικής ευημερίας και η τοπική ανάπτυξη ως στόχος της αγροτικής πολιτικής με τοποθέτηση της κοινότητας στο κέντρο της διαδικασίας. Έκτοτε, αποτελεί το κατεξοχήν υπόδειγμα διαβούλευσης / τριαδικής διαπραγμάτευσης (LDM, LDS, CLLD), που αξιοποιεί η ΕΕ για την προώθηση του κοινοτικού διαλόγου.

Γι' αυτό στη ΔΔ προτείνεται η αντιστροφή της ψήφου σε διαπραγμάτευση και η προέκτασή της σε εδαφικό επίπεδο με στόχο την ενίσχυση του ασθενούς ρόλου των περιφερειών μέσω της διαδικασίας της διαβούλευσης. Ο λόγος που προτείνεται η αποσύνδεση του συστήματος ψηφοφορίας από τη μεθοδολογία της περιφερειακής ανάπτυξης είναι η ανάγκη της απρόσκοπτης λειτουργίας του διαχειριστικού συστήματος σε αποκεντρωμένο επίπεδο για την επίτευξη μιας κοινής πορείας περιφερειακής ισορροπίας στον ευρωπαϊκό χώρο.

5.2.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η ΔΔ διερεύνησε τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδο ολοκληρωμένης ενδογενούς περιφερειακής ανάπτυξης. Από την εξέταση αναδύθηκε η αναγκαιότητα ισχυροποίησης του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας. Η ισχυροποίηση του ρόλου της είναι αναγκαία καθώς από κτήσεως της έννοιας, η περιφέρεια τόσο στον επιστημονικό διάλογο όσο και στην πολιτική του έκφραση μέσα από την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ *περιφέρεται* γύρω από ένα κέντρο. Γεγονός που συντηρεί το περιφερειακό πρόβλημα, όπου είναι πρόβλημα ανισοτήτων στο εισόδημα των ατόμων και το παραγόμενο προϊόν των περιφερειών. Σε κάθε ανάλυση της σχέσης κέντρου-περιφέρειας το περιφερειακό πρόβλημα ως πρόβλημα ανισότητας εξηγείται ως αποτέλεσμα κάποιας πληροφοριακής ανεπάρκειας. Διότι, εάν οι περιφέρειες γνώριζαν εκ των προτέρων το μέγεθος της αναπτυξιακής τους δυναμικότητας, η

διαπραγματευτική τους δύναμη θα μπορούσε να τις καθοδηγήσει να διαμορφώσουν τις δικές τους συνθήκες ανάπτυξης στο δύσκολο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Η προέκταση της περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης στην εδαφική της διάσταση αποκαλύπτει, ότι οι περιφερειακές ανισορροπίες δεν μπορούν να διορθωθούν από τις δυνάμεις της αγοράς και του κράτους. Οπότε, είναι αναγκαίο να παρέμβουν οι περιφερειακοί φορείς αποφάσεων για να ρυθμίσουν και να εξισορροπήσουν στο έδαφος ως χώρο τους πόρους με τους δρώντες, τις δράσεις και τις πολιτικές. Παρά ταύτα, από το υφιστάμενο πλαίσιο διαχείρισης η περιφερειακή ιδέα απουσιάζει. Η περιφερειακή διάσταση της ενδογενούς ανάπτυξης και της Εδαφικής Συνοχής στην καλύτερη περίπτωση υποβαθμίζεται και στη χειρότερη δεν εξετάζεται καθόλου. Υπό αυτές τις συνθήκες, η λύση για τις περιφέρειες ως εδαφικές περιοχές και τις τοπικές κοινωνίες τους καθίσταται δυνατή μόνο μέσω επίτευξης αποτελεσματικών διαπραγματευτικών συμφωνιών, που ευνοούν την ενδογένεση πόρων και την πολιτική αυτορρύθμιση της ενδογένεσης.

Τα συμπεράσματα της ΔΔ φώτισαν τη μεθοδολογία, με την οποία ο ασθενής σε σχέση με ένα κέντρο ρόλος της περιφέρειας μπορεί να αντιστραφεί, καθιστώντας την ως τη βασική μονάδα ανάλυσης και οργάνωσης, το επίκεντρο και την υπολογίσιμη δύναμη της περιφερειακής ανάπτυξης υπό προϋποθέσεις. Το σημείο αυτό αποτελεί την πρωτότυπη συνεισφορά της ΔΔ στον επιστημονικό διάλογο. Για τις ανάγκες υποστήριξης της ερευνητικής πρότασης, πραγματοποιήθηκε η ανάμειξη δύο βιβλιογραφιών, της περιφερειακής ανάπτυξης και της διαπραγμάτευσης. Η ανάμειξη των δύο εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο αυξάνεται η διαπραγματευτική δύναμη της περιφέρειας καθώς από μια απροσδιόριστη έννοια περνά πρώτη στη διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης ως στόχου της Πολιτικής Συνοχής. Η μεθοδολογία στοχεύει στην τεκμηρίωση της αναγκαιότητας ενός μηχανισμού, που αναδεικνύει την περιφερειακή διάσταση της ενδογενούς ανάπτυξης σε συνθήκες διεθνοποίησης. Επίσης, προτείνεται ο μηχανισμός εκτέλεσης της διαδικασίας με δυνατότητα προέκτασης της μεθόδου σε πολλές περιφέρειες ως μέρη του νευρωνικού δικτύου συνοχής του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου.

Ακριβέστερα, επιστρατεύθηκαν δύο διαστάσεις της διαδικασίας διαπραγμάτευσης στην υπηρεσία της περιφερειακής ανάπτυξης ως μεθόδου απόλυτης συνεργασίας των αντίπαλων μερών με αντικρουόμενα συμφέροντα: αφενός, η διαδικασία της τυπικής διαπραγμάτευσης κατά Nash και, αφετέρου, η διαδικασία της κοινωνικής

διαπραγμάτευσης με το υπόδειγμα τοπικής ανάπτυξης win-win-win. Η θεωρία επιλέχθηκε, διότι, ασχολείται αποκλειστικά με το αν και το πώς θα συμφωνούσαν τα άτομα με μια συμφωνία, όπως το περιεχόμενο του εδαφικού σχεδίου ή ο τρόπος κατανομής της κοινοτικής χρηματοδότησης. Υπογραμμίζει το πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα, που να υποδεικνύει σε ποια συμφωνία θα κατέληγαν τα ορθολογικά άτομα, όπως η μεθοδολογία της ΔΔ για τις περιφέρειες. Η μεθοδολογία έρχεται ως απάντηση στο πρόβλημα των ανισοτήτων του χώρου, που οξύνθηκε λόγω της διεθνοποίησης και δεν διορθώθηκε μέσω της σύγκλισης των ρυθμών μεγέθυνσης σε όρους ΑΕΠ. Εφαρμόζεται για οποιονδήποτε φορέα, όπως η περιφέρεια ως εδαφική περιοχή, που προάγει τη συλλογική δράση, όπως η εδαφική διακυβέρνηση. Εξετάζει το δικαίωμα των μελών της κοινωνίας να έχουν στον έλεγχό τους, να διαχειρίζονται και να κινητοποιούν ως φυσικοί κληρονόμοι αυτά, που απέκτησαν στο χρόνο ως συλλογικά αγαθά ή ως δικαιώματα μέσω εθελοντικών ανταλλαγών, όπως ο θεσμός της περιφέρειας και το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής.

Επιπλέον, την κυρίαρχη θέση της διαπραγμάτευσης στη ΔΔ επικουρούν διακεκριμένες θεωρίες της επιστημονικής βιβλιογραφίας για τη συνεργασία και τη λήψη αποφάσεων. Οι θεωρίες, αφενός, αποδεικνύουν ότι δεν ευθύνεται ο μηχανισμός αντίληψης των μελών της περιφερειακής κοινωνίας για τις λάθος αποφάσεις, που οξύνουν τις ανισότητες, σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς της παγκοσμιοποίησης, αλλά ο τρόπος που είναι κατασκευασμένο το σύστημα διαχείρισης της ανάπτυξης (μηχανισμός αγοράς και παρέμβασης του κράτους). Αφετέρου, ενισχύουν τον ασθενή ρόλο της περιφέρειας, η διαχειριστική απουσία της οποίας οξύνει τις ανισότητες. Επομένως, η ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών ως στόχου πολιτικής αποτελεί μια εφικτή κατάσταση. Συγκεκριμένα, αξιοποιήθηκε η θεωρία εδαφικής διακυβέρνησης, η θεωρία διαμεσολάβησης, η θεωρία συναλλαγής ηγέτη-μέλους, η θεωρία κύριου-αντιπροσώπου, η θεωρία συμβολαίων, η θεωρία συστημάτων ή συστημική ή κυβερνητική επιστήμη, η θεωρία περιορισμένης ορθολογικότητας, το θεώρημα ατέλειας ή μη-πληρότητας, η θεωρία προοπτικής, η θεωρία πολυπλοκότητας και η θεωρία πολυωνυμικού χρόνου καθώς και ο κανόνας Bayes ή συμπερασματολογία κατά Bayes του Harsanyi. Οι προαναφερόμενες θεωρίες αποτελούν προϋποθέσεις ισχυροποίησης του ασθενούς ρόλου της περιφέρειας. Με τη μείξη των θεωριών αναδύθηκε η μέθοδος της εδαφικής διαπραγμάτευσης, που αποτελεί την καινοτομία της ΔΔ. Η νέα μεθοδολογία λαμβάνει τη διακριτική ονομασία *«Διαδικασία της Περιφερειακής*

Ανάπτυξης με Εδαφική Διαπραγμάτευση» με βασική μονάδα οργάνωσης την «Περιφέρεια Εδαφικής Διαπραγμάτευσης ή Επιδιαιτησίας». Η μέθοδος συνδυάζει τέσσερις πηγές διαπραγματευτικής δύναμης ως παράγοντες ανάπτυξης στην κλίμακα σχεδιασμού της περιφέρειας.

Πρώτον, εξετάστηκε η κινητοποίηση και ο τρόπος διαχείρισης του εδαφικού κεφαλαίου ως συνόλου των εδαφικών πόρων μιας περιφέρειας, όπου συνιστούν παράγοντα ενδογενούς ανάπτυξης. Η εδαφική δυναμικότητα της περιφέρειας είναι αυτή, που ορίζει την επιτευχθείσα ανάπτυξη σε σχέση με τα περιθώρια ανάπτυξης.

Δεύτερον, η ενεργοποίηση και η ευαισθητοποίηση του έμψυχου δυναμικού της περιοχής, όπου τονώνει την ικανότητα των δρώντων ως μελών της τοπικής κοινωνίας να συναποφασίζουν επί ίσοις όροις με τους εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς απόφασης για το στρατηγικό σχέδιο της περιφέρειας, που τους αφορά.

Τρίτον, η διαδικασία της διαπραγμάτευσης ως μέθοδος μεγιστοποίησης των επιπέδων ανάπτυξης, όπου προσδιορίζει το ρόλο της περιφέρειας σε σχέση με το δικαίωμα των τοπικών δρώντων να διαχειρίζονται ως φυσικοί κληρονόμοι και κινητοποιητές το εδαφικό κεφάλαιο της περιοχής. Η διαπραγμάτευση αποκαλύπτει το πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα υπόδειγμα γενικής περιφερειακής ισορροπίας, που να υποδεικνύει σε ποια συμφωνία θα κατέληγε για την ανάπτυξή της η περιφέρεια με τις εδαφικές επιχειρήσεις, τους εκπροσώπους του κράτους και της ΕΕ.

Τέταρτον, η εδαφική διακυβέρνηση, όπου είναι το πλέον συμβατό σύστημα οργάνωσης των αναπτυξιακών υποθέσεων στην κλίμακα της περιφέρειας καθώς οι αποκεντρωμένοι φορείς απόφασης και τα μέλη της τοπικής κοινωνίας είναι καλύτεροι γνώστες της κατάστασης που τους αφορά, συγκριτικά με τα απομακρυσμένα κέντρα εξουσίας. Εξετάστηκε σε συνδυασμό με τη λειτουργία της αυτορρύθμισης των υποθέσεων, όπου ρυθμίζει τη συμπεριφορά των τοπικών ληπτών και των φορέων αποφάσεων με βάση τον ενιαίο κώδικα αξιών της περιφέρειας ως συλλογικά κεκτημένο αγαθό και δικαίωμα των δρώντων. Κι αυτό, διότι, η περιφέρεια ως προέκταση ή σύνολο πολλών τόπων μαζί με κοινά εδαφικά στοιχεία αποτελείται από ένα ενιαίο σύστημα αξιών, δηλαδή, έναν ιδιαίτερο εσωτερικό πολιτιστικό κώδικα ομοιομορφίας και επικοινωνίας των μελών της, όπου είναι πιο δεκτικό στην υιοθέτηση νέων προτύπων και παρέχει μεγαλύτερη ελαστικότητα πρόσβασης σε νέους κανόνες. Οι πηγές διαπραγματευτικής δύναμης στο μικρο-περιβάλλον οδηγούν στη μεγιστοποίηση των ωφελειών από τη σύνδεση πόρων,

δρώντων και δράσεων. Στο μακρο-περιβάλλον, η αντιστοίχιση συνδέεται με τον εξειδικευμένο κατά περίπτωση σχεδιασμό και την εκτέλεση των συμβατών περιφερειακών πολιτικών.

Με άλλα λόγια, οι τέσσερις πηγές διαπραγματευτικής δύναμης τονώνουν την κοινωνική ευθύνη, η οποία δημιουργεί μεγαλύτερη εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών της τοπικής κοινωνίας, των εδαφικών επιχειρήσεων, των δημόσιων οργανισμών και των τομεακών ομάδων συμφερόντων, καλλιεργώντας μια αίσθηση τοπικής υπερηφάνειας. Η υπευθυνότητα, η εμπιστοσύνη και η υπερηφάνεια ενισχύουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της τοπικής κοινωνίας, που είναι μοναδικό για κάθε περιφέρεια και καθιστούν την περιοχή ενδιαφέροντος αυτόνομη υπό φυσιολογικές συνθήκες και ανθεκτική στις φυσικές και οικονομικές διαταραχές. Η αυτονομία σημαίνει, ότι η περιφέρεια μπορεί, επίσης, να βοηθά και άλλες περιφέρειες ως εδαφικές περιοχές, όπως για παράδειγμα με την παραχώρηση μέρους των κοινοτικών χρηματοδοτικών πόρων που της αναλογούν. Με τη διεύρυνση του όρου, αν προεκταθεί μεταξύ πολλών περιφερειών ως δεσμού γειτόνων, γίνεται σαφές ότι γεννάται ένα δίκτυο παροχής υψηλής αξίας περιφερειακής εμπιστοσύνης, με τρόπους που έχουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα (εδαφική συνοχή ευρωπαϊκού χώρου). Η συνοχή επεκτείνει την αρχή της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων στην αλληλεγγύη μεταξύ των εδαφών ως περιοχών καθώς η ποιότητα ζωής των ατόμων διαμορφώνεται όχι μόνο από τις κοινωνικές, αλλά και από τις χωρικές πολιτικές, που επηρεάζουν την ποιότητα των χώρων όπου διαβιούν και εργάζονται. Κάθε ανάλογη περιφερειακή δράση, η οποία προτείνεται από μια ισχυρή περιφέρεια ή από μια ομάδα ανάλογων περιφερειών, από κάτω προς τα άνω, σχεδιασμένη με πνεύμα ομαδικής εργασίας, προσθέτει αξία στην ευρωπαϊκή συνοχή. Συνεπώς, κάθε σημείο της προτεινόμενης μεθοδολογίας είναι μέρος του μεγαλύτερου ευρωπαϊκού στρατηγικού σχεδίου για ολοκληρωμένη ανάπτυξη.

Επομένως, είναι απαραίτητη η μείξη της διαπραγμάτευσης με την περιφερειακή ανάπτυξη. Καθώς ο λόγος για τον οποίο η περιφερειακή ανάπτυξη απειλείται, επιβραδύνεται ή διακόπτεται, είναι συνέπεια του τρόπου διαχείρισης των πόρων και αντιστοίχισης των πόρων με τους δρώντες, τις δράσεις και τις πολιτικές. Αντιθέτως, η παρέμβαση της ισχυρής διαπραγματευτικά περιφέρειας διορθώνει τις περιφερειακές ανισορροπίες, εξισορροπώντας στο ευρωπαϊκό έδαφος πόρους, δρώντες και δράσεις· και προσθέτει αξία ως ο σπουδαιότερος παράγοντας που καθορίζει την Πολιτική Συνοχής, στο σύνολο της ΕΕ. Η εξισορρόπηση ενθαρρύνεται συμπληρωματικά με τη

διαδικασία της σύγκλισης σε όρους εξομοίωσης των ρυθμών μεγέθυνσης και των επιπέδων ανάπτυξης, όπου η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ως συγχώνευση των εθνικών αγορών αδυνατεί. Ακόμη, επιδιώκεται αποκεντρωμένα μέσω της εδαφικής διακυβέρνησης ως συμβατού συστήματος μεταφοράς των ωφελειών ανάπτυξης χωρο-εδαφικά, όπου ο μηχανισμός του κράτους δεν έχει εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης. Όταν οι τέσσερις πηγές διαπραγματευτικής δύναμης συνδυάζονται, τότε ο ασθενής ρόλος της περιφέρειας ενισχύεται κατά τη διαδικασία του αναπτυξιακού προγραμματισμού. Όταν ενισχύεται, είναι πιο πιθανό να προσδιοριστεί κάποια κοινή ευρωπαϊκή πορεία περιφερειακής ισορροπίας ως στόχος της Πολιτικής Συνοχής.

Το εμπόδιο που είχε να αντιμετωπίσει τούτη η ΔΔ ήταν η περιορισμένη βιβλιογραφία γύρω από το υπόδειγμα win-win-win, το οποίο εφαρμόστηκε αποκλειστικά στην τοπική κλίμακα ανάπτυξης της ΕΕ μέσω της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε ταυτόχρονα ερευνητική ευκαιρία καθώς δείχνει, ότι υπάρχει το περιθώριο επέκτασης του υποδείγματος στο περιφερειακό επίπεδο.

Τέλος, το προτεινόμενο υπόδειγμα γενικής περιφερειακής ισορροπίας έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να εφαρμόζεται ανεξαρτήτως κριτηρίων κατηγοριοποίησης των περιφερειών. Η έννοια της ισορροπίας είναι το βασικό συστατικό στοιχείο του υποδείγματος, δίνοντας μια γενικευμένη λύση στο προβληματικό κενό. Μπορεί να ταξινομηθεί ως μία εναλλακτική θεωρία. Ανοίγοντας αυτή τη συζήτηση στον επιστημονικό διάλογο, η ΔΔ στοιχειοθετεί την πρώτη ύλη και δημιουργεί ζητήματα για περαιτέρω έρευνα εκεί, που διασταυρώνονται τα προβλήματα ανισότητας παγκόσμιου χαρακτήρα με την εδαφική διάσταση των προβλημάτων αυτών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2

Υποδείγματα Θεωρίας Ενδογενούς Ανάπτυξης / Μεγέθυνσης

Έτος	Πρότυπα & Υποδείγματα Ανάπτυξης	Διαστάσεις			
		Χωρική	Λειτουργική (παρέμβαση, αναδιάρθρωση)		Εργαλειακή / Μεθοδολογική (θεραπεία, συνάρθρωση)
			Κεντρική Ρύθμιση / Αναδιανομή	Περιφερειακή Αυτορρύθμιση	Στρατηγικός Σχεδιασμός
1981: Stohr, Taylor	Από τα κάτω ανάπτυξη	x			
1978: Friedman, Douglas	Αγροαστική ανάπτυξη	x	x		x
1976: Sachs	Οικοανάπτυξη / αειφόρος / βιώσιμη ανάπτυξη	x	x		x
1976: Richardson, Von Boventer	Ολοκληρωμένη ανάπτυξη	x	x		
1986: Romer	Υπόδειγμα ενδογενούς μεγέθυνσης Romer	x	x		
1998, 1990: Porter	Πρότυπο Porter	x			x
1964, 1961: Chinitz	Πρότυπο θερμοκοιτίδας	x	x		

1996: Thomson					
1984: Kondratief					
1984: Delbeke	Θεωρίες κύκλου ζωής	x	x		
1985: Markusen					
1985: Castells					
1990	Νέα περιφερειακότητα	x		x	x

Πίνακας 16: Υποδείγματα Θεωρίας Ενδογενούς Ανάπτυξης / Μεγέθυνσης κατά χρονολογική σειρά. Πηγή: προσαρμογή από το Λαγός, 2007.

Μαθηματική Τυποποίηση Ενδογενούς Τεχνολογικής Εξέλιξης του Romer

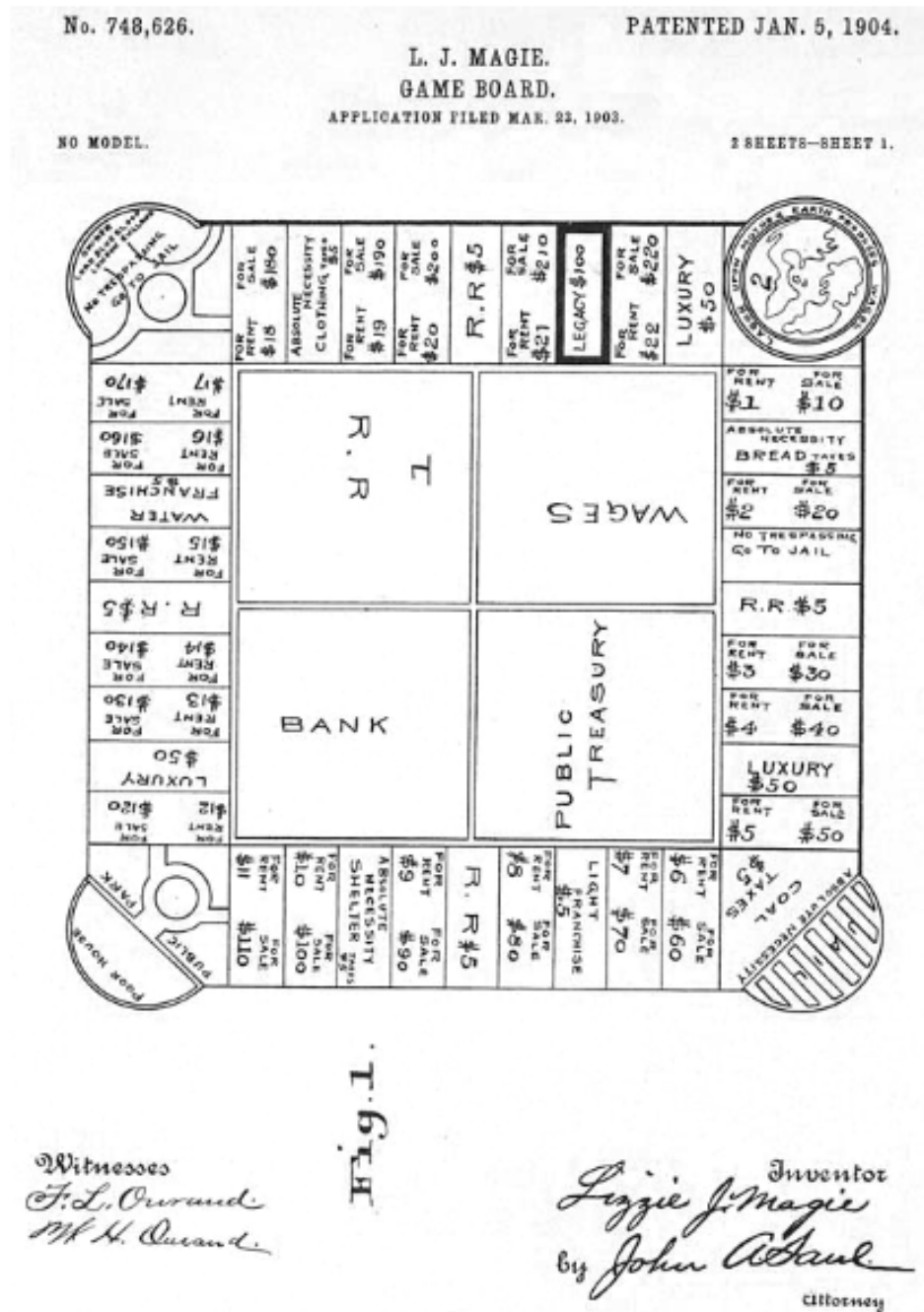
Η μαθηματική τυποποίηση του υποδείγματος Romer αποτελεί επέκταση της συνάρτησης παραγωγής Cobb–Douglas και είναι μια συνάρτηση παραγωγής αυξουσών αποδόσεων της εξής μορφής: $Y(H_Y, L, x) = H_Y^\alpha L^\beta \sum_{i=1}^{\infty} x_i^{1-\alpha-\beta}$ όπου, Y το παραγόμενο τελικό προϊόν ως η εξαρτημένη ενδογενής μεταβλητή, H_Y το ανθρώπινο κεφάλαιο ως συντελεστής παραγωγής του τελικού προϊόντος, L η εργασία ως συντελεστής παραγωγής και οι ενσωματωμένες δεξιότητες του εργατικού δυναμικού, ισοδύναμου του πληθυσμού, x το απόθεμα παγίου κεφαλαίου, $i=\infty$ συνεχής μεταβλητή για τα διαρκή αγαθά αποθέματος παγίου κεφαλαίου ως τέλεια υποκατάστατα μεταξύ τους και α, β οι ελαστικότητες του προϊόντος ως προς την εισροή του κεφαλαίου παραγωγής. Αν $x = \{x_i\}_{i=1}^{\infty}$, τότε υπάρχει τιμή A της τεχνολογίας τέτοια, ώστε $x_i=0$ για όλα τα $i \geq A$. Και: $K = \eta \sum_{i=1}^{\infty} x_i = \eta \sum_{i=1}^A x_i$, ως το σύνολο της διαφυγούσας κατανάλωσης για την παραγωγή μίας επιπλέον μονάδας ενός διαρκούς αγαθού, όπου η =μονάδες κεφαλαίου, που απαιτούνται για κάθε μία παραγόμενη μονάδα διαρκούς καταναλωτικού αγαθού (1990:80–82).

Ακόμη, στη συνάρτηση παραγωγής αυξουσών αποδόσεων προστίθενται παράλληλα οι εξισώσεις: $\dot{K}(t)=Y(t)-C(t)$ και $\dot{A}=\delta H_A A$, όπου, K ο ρυθμός μεταβολής συνολικού

κεφαλαίου, $C(t)$ η συνολική κατανάλωση στο χρόνο t , δ η παραγωγικότητα, A το εύρος διαρκών καταναλωτικών αγαθών ή παραγωγικότητα ανθρώπινου κεφαλαίου που απασχολείται στον τομέα της έρευνας, H_A το σύνολο ανθρώπινου κεφαλαίου που απασχολείται στον τομέα της έρευνας και συμβολίζουν το ρυθμό μεταβολής της τεχνολογίας και τεχνογνωσίας ή της παραγωγικότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου που απασχολείται συνολικά στην έρευνα και το συνολικό απόθεμα σχεδίων αντίστοιχα. Η σχέση των A και H_A είναι γραμμική και σύμφωνα με τον ως άνω συλλογισμό, όσο υψηλότερο είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο που ασχολείται στην έρευνα, τόσο υψηλότερος είναι ο ρυθμός αύξησης της τεχνογνωσίας και των νέων προϊόντων, που προκύπτουν ως αποτέλεσμα (εκροές) (Romer, 1990:82–84).

Οπότε, το τελικό υπόδειγμα Romer αντικαθίσταται ως εξής: $Y(H_Y, L, x) = H_Y^\alpha L^\beta \int_0^\infty x(i)^{1-\alpha-\beta} di$ ενώ το επίπεδο μεγέθυνσης των H_A και H_Y σχετίζονται με τον περιορισμό $H = H_Y + H_A$, καθώς κάθε εργαζόμενος μπορεί να απασχοληθεί είτε στον τομέα της έρευνας είτε στον τομέα της τελικής παραγωγής. Τότε: $Y(H_A, L, x) = H_Y^\alpha L^\beta \int_0^\infty x(i)^{1-\alpha-\beta} di = H_Y^\alpha L^\beta A \bar{x}^{1-\alpha-\beta} = H_Y^\alpha L^\beta A \left(\frac{K}{\eta A}\right)^{1-\alpha-\beta} = (H_Y A)^\alpha (L A)^\beta (K)^{1-\alpha-\beta} \eta^{\alpha+\beta-1}$. Επιπλέον, σύμφωνα με τη συνάρτηση συνολικής ζήτησης, οι προτιμήσεις των καταναλωτών σε διαρκή αγαθά καθορίζουν την προσφερόμενη ποσότητα από τη μονοπωλιακή τιμή του κάθε αγαθού καθώς και τη μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης που το παράγει. Σύμφωνα με τη συνάρτηση προτιμήσεων των καταναλωτών, βασική επιδίωξή τους είναι η μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς τους. Και σύμφωνα με τη συνάρτηση προσδιορισμού του ρυθμού ανάπτυξης: $g = \frac{\dot{C}}{C} = \frac{\dot{Y}}{Y} = \frac{\dot{K}}{K} = \frac{\dot{A}}{A} = \delta H_A$, όπου, $g = \delta H_A = \frac{\delta H - \alpha r}{(1-\alpha-\beta)(\alpha+\beta)}$ η συνάρτηση ανάπτυξης και r το επιτόκιο δανεισμού για την παραγωγή αγαθών. Έτσι, ένα σταθερό επίπεδο του A θα οδηγήσει μακροπρόθεσμα σε μια σταθερή κατάσταση ισορροπίας, στην οποία το οριακό προϊόν είναι ίσο με το προεξοφλητικό επιτόκιο (Romer, 1990: 83, 89–100).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3

Σχήμα 42: The Landlord's Game Board. Πηγή: Phillips, 1904.

09 04 81 10:54 2ND OF AGRICULTURE-GEN. SECRETARY 001

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
ΓΕΝ. Δ/ΝΣΗ ΕΓΓΕΙΟΒ. ΕΡΓΩΝ
ΚΑΙ Γ. ΔΙΑΦΘΕΡΣΕΩΝ

Δ/ΝΣΗ ΠΡΟΓΡ/ΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΓΕΩΡΓ. ΔΙΑΦΘΕΡΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ Α'

ΚΑΤΕΠΕΙΓΟΝ

Φωτοκopia
σε κ. Περικλή
(επί τη βάση 11/4 κ. τ.ν
Ροβί με την ημερ. 11/4/81
και κ. Περικλή)

ΠΡΟΣ:
ΑΤΕ
Γραφείο Διοικήσεως
υπόψη κ. Βασ. Δρούγκα

FAX 3255079

Αποστολέας : Απ. Ζάνης
Σελίδες : αυτή + 11

COMMISSION
DES
COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES
DIRECTION GÉNÉRALE DE L'AGRICULTURE
DG VI A.2

Bruxelles,

Loi 120 - 7/185
N° appel : 02/235.01.31

Le 26. II. 1991

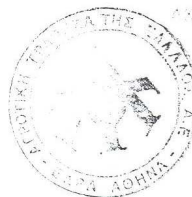
TELECOPIE - TELECOPY

ADRESSE A - ADDRESSED TO : PAPA KONSTANTINIDIS A.T.E.
N° (00/301) 3255079

EXPÉDITEUR - SENDER : M. B. HUBER - Loi 126 - 6/166
Tél. 51313 - 59874

NOMBRE DE PAGES - NUMBER OF PAGES : 1 couverture + 4 pages

REMARQUES :

20/9/2001
α/α [signature]

683 112 21

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
VI/P.11.1

Βρυξέλλες, 14.11.1991
ML/rdr (PSTR/EL/0049)

Κύριε,

Θέμα : Προετοιμασία της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER

Η τελική υιοθέτηση της ανωτέρω πρωτοβουλίας αναμένεται να γίνει στο τέλος Φεβρουαρίου. Η καθυστέρηση που οφείλεται στην εξέταση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μας υποχρεώνει στο να επισπεύσουμε τη διαδικασία της προετοιμασίας των προτάσεων από τα κράτη μέλη.

Επ' αυτού οι υπηρεσίες της Επιτροπής έχουν να σας προτείνουν τα εξής :

A. Τεχνική βοήθεια για την προετοιμασία των προτάσεων

Οι δυσκολίες που πιθανόν να συναντήσετε λόγω του πρωτοποριακού χαρακτήρα αυτής της πρωτοβουλίας όσον αφορά :

- τον εντοπισμό ικανών τοπικών ομάδων,
- την παροχή βοήθειας προς αυτές τις ομάδες ώστε να καθορίσουν τις προτάσεις τους,
- τον καθορισμό της διαδικασίας επιλογής
- τον προσδιορισμό του διοικητικού πλαισίου για την ολοκληρωμένη διαχείριση της πρωτοβουλίας,
- τον καθορισμό του τρόπου μεταφοράς των πόρων στις τοπικές ομάδες,

μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο ενός συμβολαίου τεχνικής βοήθειας, χρηματοδοτούμενο από την Επιτροπή.

Επ' αυτού, η πλέον απλή διοικητική λύση είναι μία χρηματοδότηση η οποία αν είναι δεόντως αιτιολογημένη μπορεί να φτάσει και τα 100% του ποσού. Το συμβόλαιο γι' αυτή την επιδότηση μπορεί να γίνει απευθείας μεταξύ της Επιτροπής και του Υπουργείου Γεωργίας, το οποίο κατόπιν διαπραγματεύεται με τους οργανισμούς της επιλογής του.

Για καθαρά ενημερωτικούς λόγους ήρθαν σε επαφή μαζί μας δύο άτομα ενδιαφερόμενα να προσφέρουν τη σχετική τεχνική βοήθεια. Πρόκειται για τους :

- Κύριο Α. Παπακωνσταντινίδη (ΑΤΕ), Πανεπιστημίου 23, 102 21 Αθήνα
- Κυρία Φ. Παπαγεωργίου - Κέντρο Αναπτυξιακών Σπουδών, Εμπειροκλέους 17, 116 35 Αθήνα.

Κύριο Γεωργακόπουλο
Ειδικό Γραμματέα
Υπουργείο Γεωργίας
Αχαρνών 2
101 76 ΑΘΗΝΑ

Γραφείο Διεύθυνσης:
rue de la Loi 120
5-1049 Bruxelles

Τηλέφωνοι:
Εξωτερική γραμμή: 23. ...
Τηλεφωνικό κέντρο: 235 11 11

Τελέξι:
COMEL 8 21577

Τηλεγραφική Διεύθυνση:
COMEL Bruxelles

- 2 -

Εάν, κατόπιν τούτων, επιθυμείτε να ζητήσετε την τεχνική βοήθεια της Επιτροπής, σας καλούμε να συμπληρώσετε το ταχύτερο δυνατό την αίτησή σας, βάσει του υποδείγματος που εσωκλείεται.

Όσον αφορά τις τοπικές μονάδες θα βρείτε στο παράρτημα 2, κατάλογο των οργανισμών οι οποίοι έδειξαν ενδιαφέρον και τους οποίους παραπέμφαμε στους αρμόδιους του Υπουργείου σας.

Β. Σεμινάριο πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης

Θέλοντας να βοηθήσει στην παρουσίαση ενός ικανοποιητικού αριθμού προγραμμάτων ποιότητας, προερχόμενων από τις αγροτικές κοινότητες, η Γενική Διεύθυνση VI σας προτείνει την εξ ολοκλήρου χρηματοδότηση ενός σεμιναρίου στην Αθήνα, με σκοπό την ανάλυση και παρουσίαση της πρωτοβουλίας LEADER στους οργανισμούς που μπορούν να αποτελέσουν πηγές πληροφοριών.

Αυτό το σεμινάριο διάρκειας μιάμιση ημέρας, υπολογίζεται να γίνει το Μάρτιο, σε ημερομηνία που μπορείτε να καθορίσετε εσείς και που θα συγκεντρώσει υπό την προεδρία σας :

- τους υπεύθυνους διαφόρων υπουργείων, ενδιαφερόμενους για την εφαρμογή του LEADER,
- τον οργανισμό που θα έχετε επιλέξει για την τεχνική βοήθεια στη φάση της προετοιμασίας,
- τους υπαλλήλους της Επιτροπής,
- τους αντιπροσώπους οργανισμών που θα αποτελούν την πηγή επαρκών πληροφοριών και θα μπορούν να υποκινούν τις προτάσεις των αγροτικών κοινοτήτων.

Για παράδειγμα σας αναφέρουμε :

- Περιφερειάρχες
- Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος
- Ενέσεις Συν/σμών
- Εμπορικά Επιμελητήρια
- ΕΟΜΕΧ
- ΕΟΤ κλπ.

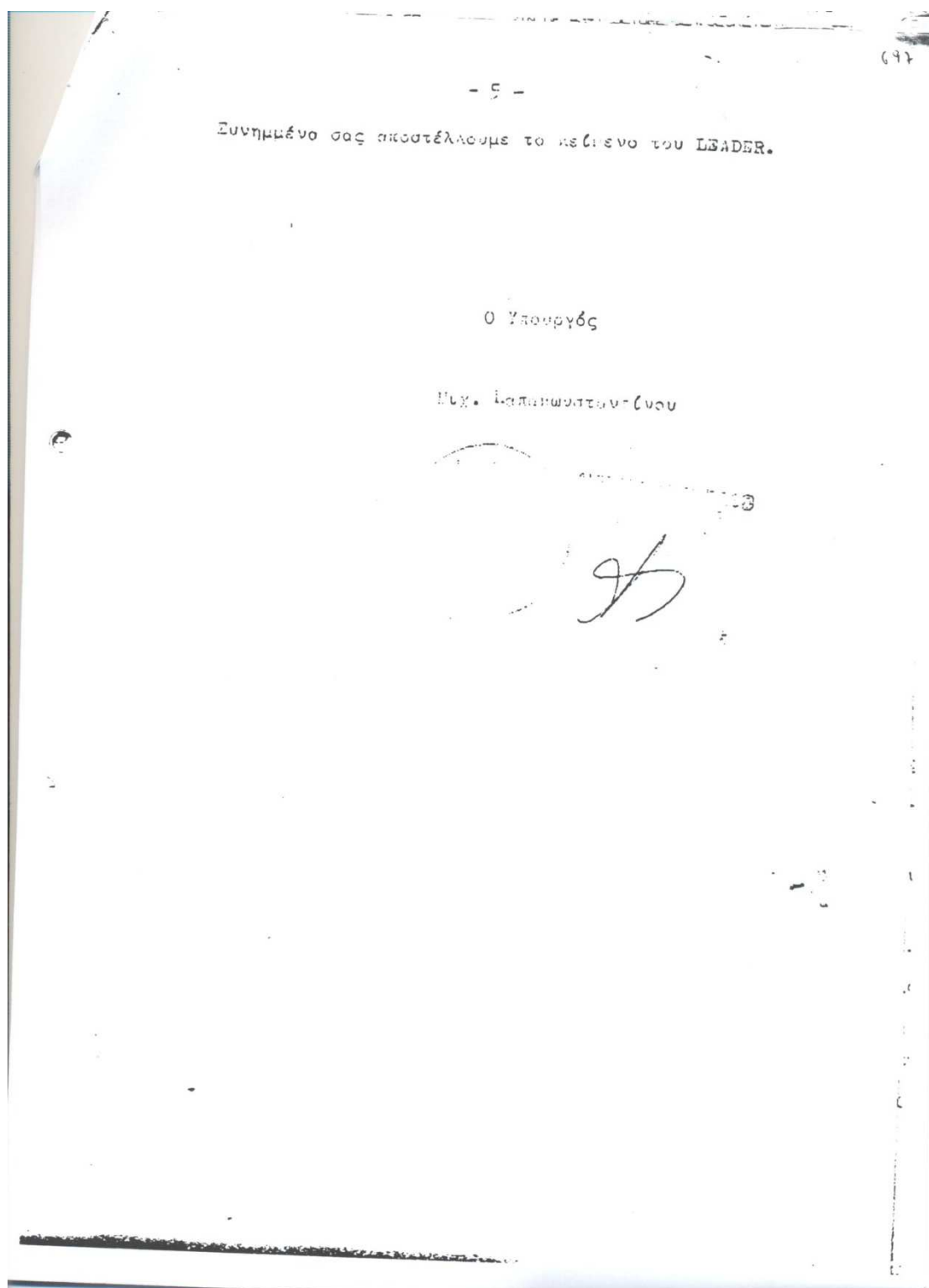
Η οργάνωση του σεμιναρίου (επιλογή του χώρου, προσκλήσεις, οργάνωση των εργασιών, επίστασία) θα είναι δική σας αρμοδιότητα.

Το αρμόδιο τμήμα (κ. Grillo-Pasquarilli τηλ. 235.62.03) είναι στη διάθεσή σας, στις Βρυξέλλες ή στην Αθήνα για μια σύντομη συζήτηση της οργάνωσης του σεμιναρίου.

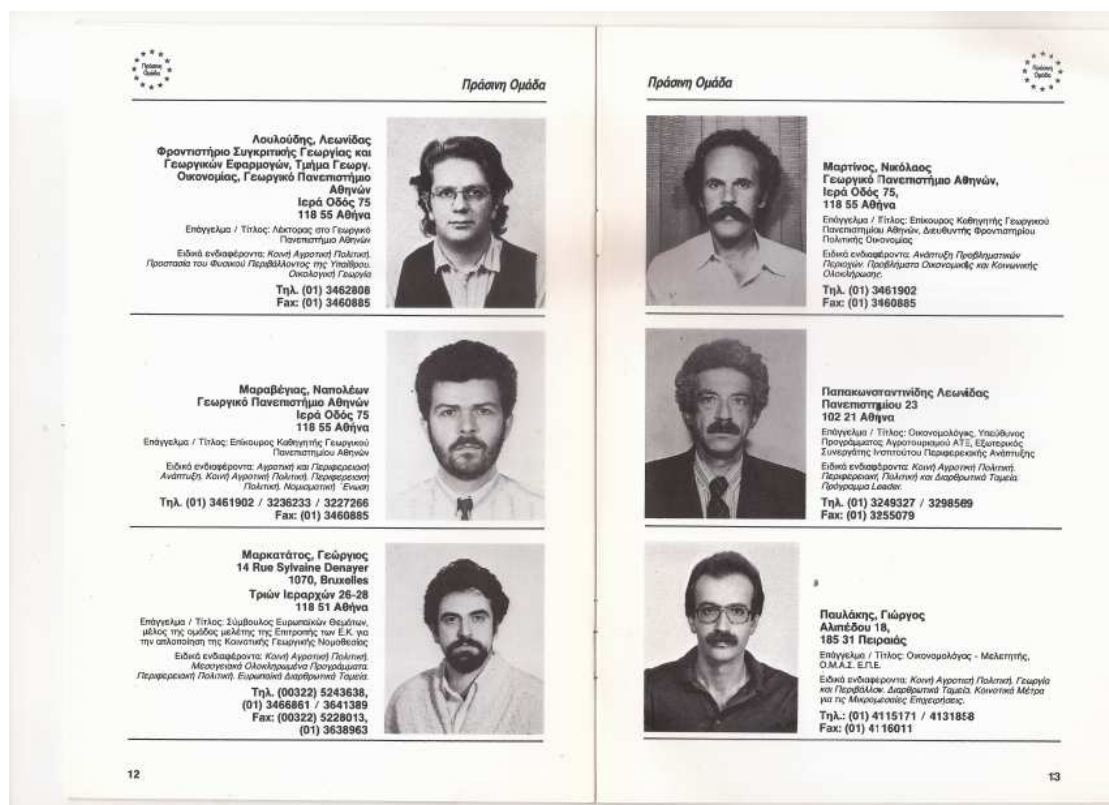
20/3/80
(Υπογραφή)

F. MILANO
Αν. Γ. Διευθυντής

Η Αφροίτη

Έντυπο ανάθεσης σχεδιασμού του μηχανισμού LEADER από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς το Υπουργείο Γεωργίας και την Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος. Πηγή: ηλεκτρονικό ταχυδρομείο Παπακωνσταντινίδη, 2019.

Σχήμα 43: Πράσινη Ομάδα – Green Team Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER. Πηγή: ηλεκτρονικό ταχυδρομείο Παπακωνσταντινίδη, 2019.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ**

Amin, S., (1976), *Άνιση Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Gillis, M., Perkins, D.–H., Roemer, M., Snodgrass, D.–R., (2011), *Οικονομική της Ανάπτυξης*, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.

Guillaumaud, J., (1963), *Κυβερνητική και Διαλεκτικός Υλισμός*, Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδανός.

Guillochon, B., Kaweckí, A., Venet, B., (2015), *Διεθνής Οικονομική, Διεθνές Εμπόριο και Μακροοικονομία*, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Kahneman, D., (2014), *Σκέψη Αργή και Γρήγορη*, 2^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

McCann, P., (2016), *Αστική και Περιφερειακή Οικονομική*, 2^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Rosen, H., Gayer, T., Ράπανος, Β., Καπλάνογλου, Γ., (2009), *Δημόσια Οικονομική, Σύγχρονη Θεωρία και Ελληνική Πραγματικότητα*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Stiglitz, J., (1992), *Οικονομική του Δημόσιου Τομέα*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Αλεξιάδης, Σ., (2012), *Το δίλημμα της Περιφερειακής Πολιτικής: Η αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων και η Επίτευξη Οικονομικής Αποτελεσματικότητας Στα Πλαίσια Υποδειγμάτων Περιφερειακής Κατανομής Επενδύσεων*, Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης, 3(1), 27–45.

Ανδρέου, Γ., (2019), *EU Cohesion Policy after 2020: More goals, fewer resources*, Region & Periphery, 0(8), 49–76.

Ανδρικόπουλος, Α., (2003α), *Οικονομετρία: Βασική Θεωρία και Εφαρμογές*, Τόμος Α, 3^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

Ανδρικόπουλος, Α., (2003b), *Οικονομετρία: Βασική Θεωρία και Εφαρμογές*, Τόμος Β, 3^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

Αργύρης, Α., (2009), *Οικονομική του Χώρου, Αστική Οικονομική*, Τόμος ΙΙ, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη.

Ασπρογέρακας, Ε., Ζαχαρή, Β., (2012), *Η αναζήτηση χωρικής πολιτικής για την ΕΕ και η προοπτική ολοκληρωμένης προσέγγισης σχεδιασμού στην Ελλάδα*, Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης, 3(1), 87–105.

Ασπρογέρακας, Ε., Καλλιώρας, Δ., (2020), *Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός στην Ελλάδα: ζητήματα σύμπλεξης*, Αειχώρος, 31, 62–93.

Βαρουφάκης, Γ., (2007), *Θεωρία Παιγνίων: Η Θεωρία που Φιλοδοξεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Βαρουφάκης, Γ., Θεοχαράκης, Ν., (2005), *Μικροοικονομικά Υποδείγματα Μερικής και Γενικής Ισορροπίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Βασενχόβεν, Λ., (2010), *Χωρική Διακυβέρνηση: Θεωρία, Ευρωπαϊκή Εμπειρία και η Περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Βλιάμος, Σ., (2008), *Περιφερειακή – Τοπική Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ)

Γετίμης, Π., Καυκαλάς, Γ., Μαραβέγιας, Ν., (1993), *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Γεωργακόπουλος, Θ., (2005), *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, 3^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

Γεωργακόπουλος, Θ., (2012), *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, 4^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

Γεωργίου, Β., (2012), *Η Δημόσια Διοίκηση στην Κύπρο, Διοικητικό Δίκαιο, Νομολογία και εισαγωγή στη Διοικητική Επιστήμη*, Λευκωσία: Εκδόσεις Εν Τύποις.

Γιαουτζή, Μ., (1985), *Θεωρητικές Προσεγγίσεις στην Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 56, 56–86.

Δαλαμάγκας, Β., (2003), *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

ΕΔΕΤ [Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία], (2015), *Επίσημα κείμενα και σχόλια για την προγραμματική περίοδο 2014–2020*, Περιφερειακή και Αστική Πολιτική, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της ΕΕ [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/information/publications/legislation/2015/european-structural-and-investment-funds-2014-2020-official-texts-and-commentaries].

Τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2022].

ΕΕ [Ευρωπαϊκή Ένωση], (2019), *Συνθήκες της ΕΕ* [Διαθέσιμο στο: https://europa.eu/european-union/law/treaties_el]. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΕπ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], (1990), *Ειδική έκθεση αριθ. 4/90 για τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) συνοδευόμενη από τις απαντήσεις της Επιτροπής*, Επίσημη Εφημερίδα, αριθ. C 298 της 28/11/1990, σ. 0001–0024 [Διαθέσιμο στο: [https://lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31990Y1128\(03\):EL:HTML](https://lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31990Y1128(03):EL:HTML)]. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΕπ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], (2008a), *Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Άρθρα 3 (πρώην Άρθρο 2 της ΣΕΕ) και 10, Επίσημη Εφημερίδα, αριθ. C 115 της 09/05/2008, σ. 17, 20–21, Ενοποιημένη απόδοση, 2008/C115 [Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:el:PDF>].

Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΕπ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], (2008b), *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή των Περιφερειών και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος για την εδαφική συνοχή, μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα* {SEC(2008) 2550}, COM(2008) 616 τελικό της 06/10/2008, Βρυξέλες [Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2008:0616:FIN>]. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΕπ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], (2012), *Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οικονομική, Κοινωνική και Εδαφική Συνοχή*, Άρθρο 174 (πρώην Άρθρο 158 της ΣΕΚ), Επίσημη Εφημερίδα, αριθ. C 326 της 26/10/2012, σ. 0001–0390 Ενοποιημένη απόδοση, 2012/C326/01 [Διαθέσιμο στο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΕπ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], (2020a), *Ιστορία της πολιτικής* [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/history/. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΕπ [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], (2020b), *Εδαφική συνοχή* [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/territorial-cohesion/. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΚ [Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο], (2005), *Έκθεση της Επιτροπής Περιφερειακής Ανάπτυξης σχετικά με το ρόλο της εδαφικής συνοχής στην περιφερειακή ανάπτυξη* [(2004/2256(INI)] [Διαθέσιμο στο: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-6-2005-0251_EL.html. Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2022].

ΕΚ [Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο], (2016), *Έκθεση σχετικά με τα νέα εργαλεία εδαφικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής 2014–2020: Ολοκληρωμένη χωρική επένδυση (ΟΧΕ) και Τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων [ΤΑΙΠΤΚ] (2015/2224(INI))*, Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης [Διαθέσιμο στο: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0032_EL.html. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΟΚΕ [Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή], (2015), *Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα Αυτορρύθμιση και συρρύθμιση στο νομοθετικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εσωτερικός Κανονισμός, άρθρο 29, παρ. 2, ΟJ C 291, 4.9.2015, σ. 29–39 [Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2015:291:FULL&from=EL>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΟΚΕ [Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή], (2017), *Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών – Ολοκλήρωση του θεματολογίου για τη βελτίωση της νομοθεσίας: Καλύτερες λύσεις για καλύτερα αποτελέσματα* [COM(2017) 651 final], Εσωτερικός Κανονισμός, άρθρο 29, παρ. 2 [Διαθέσιμο στο:

<https://www.eesc.europa.eu/el/tags/aytorrythmisi-kai-syrrythmisi>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

ΕΣΠΑ [Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης] 2014–2020, (2019), *Κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων της προγραμματικής περιόδου 2014–2020 ανά ΕΠ* [Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx>. Τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2022].

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, (2019), *Συνοπτική περιπτωσιολογική επισκόπηση, κατανομή των πόρων της πολιτικής συνοχής στα κράτη μέλη την περίοδο 2021–2027* [Διαθέσιμο στο: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/rcr_cohesion/rcr_cohesion_el.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2022].

Ζαχαρή, Β., Ασπρογέρακας, Ε., (2013), *Η Πολιτική Συνοχής ως Πλαίσιο Τοπικής Ανάπτυξης: στο Αγροτική οικονομία, ύπαιθρος χώρος, Περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη*, 11^ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο ERSA–GR, 14–15 Ιουνίου, Πρακτικά Συνεδρίου, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πάτρας, ΕΑΠ.

Καλαϊτζιδάκης, Π., Καλυβίτης, Σ., (2008), *Οικονομική Μεγέθυνση: Θεωρία και Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Καλλιώρας, Δ., (2012), *Η Έννοια της Ανθεκτικότητας στην Περιφερειακή Επιστήμη: Επισκόπηση και Αποδόμηση*, Περιφέρεια, 2, 69–86.

Καρκατσούλης, Π., (2015), *Η Διακυβέρνηση ως Περιεχόμενο και Διαδικασία Λήψης Απόφασης για τις Δημόσιες Υποθέσεις*, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 7, 205–224.

Κόνσολας, Ν., (1997), *Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοντιάδης, Ξ., Τσέκος, Θ., (2008), *Η Αναδιάρθρωση της Κοινωνικής Διοίκησης σε Τοπικό Επίπεδο*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Λαγός, Δ., (2007), *Θεωρίες Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Μακρυδημήτρης, Α., Πραβίτα, Ε.-Μ., (2012), *Διοικητική Επιστήμη Ι: Δημόσια Διοίκηση, Στοιχεία Διοικητικής Οργάνωσης*, 5^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Μπουρσανίδης, Χ., (2007), *Στρατηγικό Μάνατζμεντ στη Δημόσια Διοίκηση*, Στο: Μακρυδημήτρης, Α., Πραβίτα, Ε.-Μ. (Επ.), *Διοικητική Θεωρία και Πράξη – Διοίκηση και Κοινωνία*, 171–206, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Οικονόμου, Δ., (2000), *Σύστημα Χωρικού Σχεδιασμού: Η ελληνική Πραγματικότητα και η διεθνής εμπειρία*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 101–102, 3–57.

Παπαδασκαλόπουλος, Α., (2013), *Περιφερειακή Ανάπτυξη: Βασικές Έννοιες και Ποσοτική Διερεύνηση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου.

Παπαδημητρίου, Κ., (2019), *Οργανωσιακός Σχεδιασμός & Ελληνική Δημόσια Διοίκηση: Θεωρία οργανώσεων, Ιστορία οργάνωσης ελληνικής διοίκησης, Εμπειρία από τη σημερινή κατάσταση, Δημιουργία με προτάσεις οργάνωσης / αναδιοργάνωσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Παπακωνσταντινίδης, Λ., (1993), *Αγροτουρισμός*, Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.

Παπακωνσταντινίδης, Λ., (2005a), *Εναισθητοποιημένη Τοπική Κοινωνία*, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.

Παπακωνσταντινίδης, Λ., (2005b), *Στρατηγική Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.

Παπακωνσταντινίδης, Λ., (2007), *Διαπραγμάτευση και Τοπική Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Παπακωνσταντινίδης, Λ., (2010), *Κοινωνική Αειφόρος Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Των.

Παπακωνσταντινίδης, Λ., (2012), *Διαχρονική Θεσμική Προσέγγιση της Τοπικής Ανάπτυξης σε Ελλάδα και ΕΕ ως Παίγνιο Κυριαρχίας*, 2ο Συνέδριο Δημόσιας Πολιτικής και Θεσμών: Συνέχειες και Ασυνέχειες στο Ελληνικό Κράτος, την Οικονομία, την Κοινωνία: 1945–2012, 13–15 Δεκεμβρίου, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Ρέππας, Π., (2015), *Οικονομική Ανάπτυξη, Θεωρίες και Στρατηγικές*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Σαββαΐδου, Α., (2009), *Οικονομική Διοίκηση και Διαχείριση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Αθήνα: Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.

Τσέκος, Θ., (2007), *Ποιότητα Υπηρεσιών και Δημόσιο Marketing: Προς Ένα Ανθρωποκεντρικό Παράδειγμα για τη Δημόσια Διοίκηση*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Χλέπας Ν.,-Κ., (2005), *Ο Δήμαρχος ως Αιρετός Ηγέτης*, Τόμος Α, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Χριστοφάκης, Σ., Μ., (2001), *Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Ψαλτόπουλος, Δ., (2021), *Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Διακυβέρνηση του Αγροτικού Χώρου στην Ελλάδα (1981–2021)*, *Region & Periphery*, 12, 99–122.

Ψυχάρης, Ι., Γεωργαντάς, Ε., (2004), *Πολιτικές Διαστάσεις της Χωρικής Κατανομής των Δημοσίων Επενδύσεων στην Ελλάδα*, Στο: Κοντογιώργης, Γ., Λάβδας, Κ., Μενδρινού, Μ., Χρυσόχοου, Δ. (Επ.), *Τριάντα Χρόνια Δημοκρατία: Το Πολιτικό Σύστημα της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας, 1974–2004*, 2, 92–118, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ache, P., Biot, V., Davoudi, S., Dispenza, R., Evans, N., Farinós Dasí, H., Governa, F., Jacobs, W., Janin Rivolin, U.–J., Jorgensen, J., Lagendijk, A., Peters, S., Rossignolo, C., Santangelo, M., Sapountzaki, P., Servilo, L., Stead, D., Wassenhoven, L., Waterhout, B., (2004), *ESPON Project 2.3.2, Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level*, First Interim Report.

Aghion, P., Howitt, P., (1992), *A model of endogenous growth through creative destruction*, *Econometrica*, 60(2), 323–351.

Ahrend, R., Schumann, A., (2014), *Approaches to Metropolitan Area Governance: A Country Overview*, Regional Development Working Papers, 3, OECD Publishing.

Arrow, K., (1951), *Social Choice and Individual Values*, New York: Wiley.

Ashby, W.R., (1960), *Design for a Brain: the Origin of Adaptive Behavior*, 2nd Edition, New York: Wiley.

- Aumann, R., (1976), *Agreeing to Disagree*, The Annals of Statistics, 4(6), 1236–1239.
- Aumann, R., (1987), *Correlated Equilibrium as an Expression of Bayesian Rationality*, Econometrica, 55(1), 1–18.
- Aydalot, P., (1985), *Economie Régionale et Urbaine*, Paris: Economica.
- Aydalot, P. (Ed.), (1986), *Milieux innovateurs en Europe – Innovative Environments in Europe*, GREMI, Paris.
- Baland, J.–M., Bourguignon, F., Platteau, J.–P., Verdier, T., (2020), *The Handbook of Economic Development and Institutions*, Princeton: Princeton University Press.
- Barbanti, Jr. O., (2004), *Development and Conflict Theory*, in: Burgess, G., Burgess, H. (Eds.), *Conflict Information Consortium*, Boulder: University of Colorado.
- Barboric, B., Baloh, M., Zuti, B., Podani, K., Udvari, B., Lukovics, M., Burzacchini, A., Philipp, A., Winter, M., (2018), *Territorial Attractiveness Monitoring Platform: A Handbook for Policy Planners*, Romania: URBASOFIA SRL, Geodetski inštitut Slovenije.
- Barca, F., (2009a), *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy, A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations Independent*, Report Prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy.
- Barca, F., (2009b), *Pursuing equity through place-based development policies. Rationale and the equity–efficiency issue*, Presentation given at the OECD/TDPC Symposium on the Regional Policy, Paris.
- Barca, F., McCann, P., Rodriguez–Pose, A., (2012), *The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches*, Journal of Regional Science, 52(1), 134–152.
- Beccatini, G., (1979), *Dal Settore industriale al distretto industriale: Alcune considerazioni sull’ unità di indagine dell’ economia industriale*, *Rivista di Economia e Politica Industriale*, 1, 7–21.

- Becattini, G., (1990), *The Marshallian industrial district as a socio-economic notion*, in: Pyke, F., Becattini, G., Sengenberger, W. (Eds.), *Industrial Districts and Inter-firm Cooperation in Italy*, ILO, Geneva.
- Berle, A.A., Means, G.C., (1932), *The Modern Corporation and Private Property*, New York: Commerce Clearing House.
- Benko, G., Lipietz, A., (1995), *De la régulation des espaces aux espace de régulation*, in: Boyer, R., Saillard, Y. (Eds.), *Théorie de la régulation. L'état des savoirs*, Paris: La Découverte.
- Böhme, K., Doucet, P., Komornicki, T., Zaucha, J., Swiatek, D., (2011), *How to strengthen the territorial dimension of 'Europe 2020' and EU Cohesion Policy*, Warsaw.
- Böhme, K., Zillmer, S., Toptsidou, M., Holstein, F., (2015), *Territorial Governance and Cohesion Policy*, Regional Development, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies (European Parliament, Brussels) [Διαθέσιμο στο: <http://www.europarl.europa.eu/studies>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].
- Boudeville, J. R., (1972), *Amenagement du Territoire et Polarization*, Paris: M.-Th. Genin.
- Bruekelen, W., Schyns, B., Blanc, P., (2006), *Leader-Member Exchange Theory and Research: Accomplishments and Future Challenges*, SAGE, 2(3), 295–316.
- Cai, Y., Daskalakis, C., Weinberg, S., (2012), *Optimal multi-dimensional mechanism design: Reducing revenue to welfare maximization*, IEEE 53rd Annual Symposium on Foundations of Computer Science, 130–139.
- Camagni, R., (1991), *Local milieu, uncertainty and innovation networks: towards a dynamic theory of economic space*, in: Camagni, R. (Ed.), *Innovation networks: spatial perspectives*, 121– 144, London: Belhaven-Pinter.
- Camagni, R., (2002), *On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading?*, Urban Studies, 13, 2395–2412.

Camagni, R., (2008), *Regional Competitiveness: Towards a Concept of territorial capital*, in: Capello, R., Camagni, R., Chizzolini, B., Fratesi, U. (Eds.), *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe: European competitiveness and global strategies*, 33–48, Berlin: Springer Verlag.

Camagni, P., Capello, P., (2013), *Regional Competitiveness and Territorial Capital: A Conceptual Approach and Empirical Evidence from the European Union*, *Regional Studies*, 47(9), 1383–1402.

Camagni, R., Maillat, D. (Eds.), (2006), *Milieux innovateurs: théorie et politiques*, Economica, Paris.

Camagni, R., Maillat, D., Matteaccioli, A. (Eds.), (2004), *Ressources naturelles et culturelles, milieux et développement local*, Neuchâtel: Editions EDES.

Campagne, P., Pecqueur, B., (2014), *Le développement territorial: une réponse émergente à la mondialisation*, Paris: Charles Léopold Mayer.

CEC [Commission of the European Communities], (1998), *Report on Community Policies and Spatial Planning*, Working document of the Commission Services, (CEC, Brussels) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/coordfon/report_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2022].

CEC [Commission of the European Communities], (1999), *ESDP: European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union* (CEC, Luxembourg) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2022].

CEC [Commission of the European Communities], (2001), *Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory – Second Report on Economic and Social Cohesion*, Office for Official Publications of the European Communities (CEC, Luxembourg) [Διαθέσιμο στο: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c35d0-a739-455a-bbe1-a06872820806>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2002), *A framework for targetbased tripartite contracts and agreements between the Community, the States and regional and local authorities*, Communication of the Commission, COM (2002) 709 final 11.12.2002 (CEC, Brussels) [Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52002DC0709>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2003), *Structural Policies and European Territories: Competitiveness, Sustainable Development and Cohesion in Europe: From Lisbon to Gothenburg*, Office for Official Publications of the European Communities (CEC, Luxembourg) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/comp/comp_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2007a), *The Territorial State and Perspectives of the European Union*, Towards a Stronger European Territorial Cohesion in the Light of Lisbon and Gothenburg Ambitions (CEC, Brussels) [Διαθέσιμο στο: https://www.ccre.org/docs/territorial_state_and_perspectives.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2007b), *Territorial Agenda of the EU, Towards a more competitive and sustainable Europe of diverse regions* (CEC, Berlin) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_leipzig2007.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2008a), *Green Paper on Territorial Cohesion – Turning territorial diversity into strength*, {SEC(2008) 2550}, Office for Official Publications of the European Communities (CEC, Luxembourg) [Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0616:FIN:EN:PDF>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2008b), *Green Paper on Territorial Cohesion, the way ahead*, Panorama Magazine [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag28/mag28_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2009a), *Territorial cohesion: unleashing the territorial potential*, Background Document to the Conference on Cohesion Policy and Territorial Development: Make Use of the Territorial Potential (CEC, Sweden) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/territorial-cohesion/. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2009b), *Sixth Progress Report on Economic and Social Cohesion*, Report from the Commission to the European Parliament and the Council, {SEC(2009) 828 final} (CEC, Brussels) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/interim6/com_2009_295_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2011a), *Territorial Agenda of the European Union 2020 Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*, agreed at the Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May (CEC, Hungary) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2011b), *The Territorial State and Perspectives of the European Union*, 2011 update, Background document for the Territorial Agenda of the European Union 2020 (CEC, Hungary) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_state_and_perspective_2011.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2022].

CEC [Commission of the European Communities], (2014), *LEADER Tool-Kit* [Διαθέσιμο στο: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd-static/leader/leader/leader-tool-kit/en/index_en.html. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2018), *Guidance for Local Actors on Community-Led Local Development* [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_clld_local_actors_en.pdf].

CEC [Commission of the European Communities], (2020a), *LEADER/CLLD*, The European Network for Rural Development (ENRD) [Διαθέσιμο στο: https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld_en. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

CEC [Commission of the European Communities], (2020b), *Territorial Agenda put in practice. Enhancing the efficiency and effectiveness of Cohesion Policy by a place-based approach*, Volume I – Synthesis Report, CSIL (Centre for Industrial Studies), (CEC, Luxembourg) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020_practice_report.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2022].

CEC [Commission of the European Communities], (2020c), *Territorial Agenda of the European Union 2020, Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions* (CEC, Hungary) [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2011/territorial-agenda-of-the-european-union-2020. Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2022].

CEC [Commission of the European Communities], (2022), *Cohesion in Europe towards 2050, Eighth report on economic, social and territorial cohesion*, Regional and Urban Policy [Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/. Τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2022].

Chambers, R., (1983), *Rural development: putting the last first*, Harlow: Prentice Hall.

Chen, J., (2015), *The Unity of Science and Economics: A New Foundation of Economic Theory*, New York: Springer.

Christaller, W., (1933), *Central Places in Southern Germany*, Jena Germany: Fischer.

Clausius, R., (1856), *On a Modified Form of the Second Fundamental Theorem in the Mechanical Theory of Heat*, Philosophy Magazine and Journal of Science, 4(12), 77, 81–98.

Cleveland, H., (1972), *The Future Executive: A Guide for Tomorrow's Managers*, New York: Harper & Row.

Constantin, D.-L., (2021), *Addressing Spatial Justice at Lower Territorial Levels. Some Insight from the Central and East European Countries' Perspective*, Regional Science Inquiry, XIII(2), 315–326.

Cremin, H., (2007), *Peer Mediation: Citizenship and Social Inclusion in Action*, Maidenhead: Open University Press.

Cruz e Silva, V., Concalves, F., (2015), *Orthodox growth models, heterodox approaches and financial systems: a survey on the rhetoric of mainstream literature in the second half of the 20th century*, Conference Paper, Conference: XVIII Encontro de Economia da Região Sul – Anpec Sul.

Cypher, J. M., Dietz, J. L., (2004), *The Process of Economic Development*, 2nd Edition, Routledge.

Daskalakis, C., Goldberg, P., Papadimitriou, C., (2008), *The complexity of computing a Nash equilibrium*, SIAM Journal on Computing, 39(1), 195–259.

Daskalakis, C., Papadimitriou, C., (2005), *Three-player games are hard*, Electronic colloquium on computational complexity, 139, 81–87.

Davoudi, S., (2003), *Polycentricity in European Spatial Planning; from an analytical tool to a normative agenda*, European Planning Studies, 11(8), 979–999.

Davoudi, S., (2004), *Towards a conceptual framework for evaluation of governance relations in polycentric urban regions of Europe*, in: ESPON Project 2.3.2., *Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level*, First Interim Report, University of Valencia.

Davoudi, S., (2005), *Understanding Territorial Cohesion*, Planning Practice and Research, 20(4), 433–441.

Davoudi, S., (2012), *Resilience: A bridging concept or a dead end?*, Planning Theory and Practice, 13(2), 299–307.

Davoudi, S., (2016a), *Resilience and governmentality of unknowns*, in: Bevir, M. (Ed.), *Governmentality after neoliberalism*, London: Routledge.

- Davoudi, S., (2016b), *Resilient territories and territorial cohesion: different origins, similar destination*, in: Chandler, D., Coaffee, J. (Eds.), *Routledge Handbook of International Resilience*, London: Routledge.
- De Bono, E., (1972), *PO: A Device for Successful Thinking*, USA: Simon & Schuster.
- De Voogt, A., (1999), *Distribution of mancala board games: a methodological inquiry*, Board Game Studies, 2, 104–114.
- Dosi, G., (1982), *Technological paradigms and technological trajectories*, Research Policy, 3, 147–62.
- Durlauf, S., Johnson, P., Temple, J., (2005), *Growth Econometrics*, in: Aghion, P., Durlauf, S. N. (Eds.), *Handbook of Economic Growth*, North–Holland, Elsevier.
- Ezcurra, R., Rodríguez–Pose, A., (2013), *Does Economic Globalization Affect Regional Inequality? A Cross–Country Analysis*, World Development, 52, 92–103.
- Faludi, A., (2009), *Territorial cohesion under the looking glass: synthesis paper about the history of the concept and policy background to territorial cohesion*, CEC Regional Policy – Inforegio.
- Faludi, A., (2013), *Territorial cohesion, territorialism, territoriality, and soft planning: a critical review*, Environment and Planning A, 45, 1302–1317.
- Fisher, F., Miller, G., Sidney, M., (2007), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods*, CRC Press.
- Fratesi, U., Perucca, G., (2014), *Territorial Capital and the Effectiveness of Cohesion Policies: an Assessment for CEE Regions*, Investigaciones Regionales, 29, 165–191.
- Freeman, R. E., (1984), *Strategic Planning: a Stakeholder Approach*, Pitman Publishing, 32.
- Friedman, J., Weaver, C., (1979), *Territory and function: the evolution of regional planning*, University of California Press.
- Fua, G., (1994), *Economic growth: a Discussion on Figures*, Ancona: Istao.

Furtado, C., (1983), *Accumulation and development: The logic of industrial civilization*, Oxford: Martin Robertson.

Garofoli, G., (1991), *Endogenous Development and Southern Europe*, Aldreshot: Avebury.

Garofoli, G., (1993), *Economic Development, Organization of Production and Territory*, Revue D' Economie Industrielle, 64(2).

Georgescu-Roegen, N., (1971), *The Entropy Law and the Economic Process*, Cambridge: Harvard University Press.

Gilly, J. P., Torre, A. (Eds.) (2000), *Dynamiques de Proximité*, L' Harmattan, Paris.

Gödel, K., (1931), *Über formal unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme I*, Monatshefte für Mathematik Physik, 38, 173–198, English translation in: van Heijenoort 1967, 596–616 and in: Gödel 1986, 144–195.

Goussios, D., (2006), *Rural development in the small rural region of Mouzaki (Greece): Territorial reorganization*, Options Méditerranéennes, Série A: Séminaires Méditerranéens (CIHEAM), 71, 153–167.

Greenwood, J., Jovanovic, B., (1990), *Financial Development, Growth, and the Distribution of Income*, The Journal of Political Economy, 98(5), 1, 1076–1107.

Grofman, B., (2004), *Reflections on Public Choice*, Public Choice, 118, 31–51.

Hagemann, H., Seiter, S., (2003), *Growth Theory and Growth Policy*, 1st Edition, Routledge.

Hajer, M. A., (2009), *Authoritative Governance: Policy-making in the Age of Mediatization*, Oxford: Oxford University Press.

Halkos, G., Tzeremes, N., (2013), *Modelling the effect of national culture on countries' innovation performances: A conditional full frontier approach*, International Review of Applied Economics, 27(5), 656–678.

Harsanyi, J., (1967), *Games with incomplete information played by Bayesian players*, Management Science, 14(5), 159–502.

- Harsanyi, J., (1973), *Games with randomly disturbed payoffs: A new rationale for mixed-strategy equilibrium points*, International Journal of Game Theory, 2(1), 1–23.
- Harsanyi, J., (1982), *Solutions of some bargaining games under the Harsanyi–Selton solution theory, Parts I–II*, Mathematical Social Science, 3, 171–191, 259–279.
- Hart, O., Moore, J., (1990), *Property rights and the nature of the firm*, Journal of Political Economy, 98(6), 1119–1158.
- Hart, S., (2006), *Robert Aumann's Game and Economic Theory*, Scandinavian Journal of Economics, 108(2), 185–211.
- Hermansen, M., Ruiz, N., Causa, O., (2016), *The Distribution of the Growth Dividends*, OECD, Economics Department Working Papers, No 1343.
- High, C., Nemes, G., (2007), *Social Learning in LEADER: Exogenous, Endogenous and Hybrid Evaluation in Rural Development*, Sociologia Ruralis, 47(2).
- Hirschman, A. O., (1958), *The Strategy of Economic Development*, New Haven: Yale University Press.
- Hoekman, B., Kostecki, M., (2009), *The Political Economy of the World Trading System*, Oxford: Oxford University Press.
- Holling, C. S., (1973), *Resilience and Stability of Ecological Systems*, Annual Review of Ecological Systems, 4, 1–23.
- Holling, C. S., (2001), *Understanding the Complexity of Economic, Ecological, and Social Systems*, Ecosystems, 4, 390–405.
- Holmstrom, B., Milgrom, P., (1991), *Multitask Principal Agent Analyses – Incentive Contracts, Asset Ownership and Job Design*, Oxford University Press.
- Howlett, M., Cashore, B., (2009), *The Dependent Variable Problem in the Study of Policy Change: Understanding Policy Change as a Methodological Problem*, Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice, 11(1), 33–46.
- Janin Rivolin, U., Santangelo, M., Cotella, G., Governa, F., Caruso, N., De Luca, A., Schmitt, van Well, L., Lange, S., Reardon, M., Stead, D., Spaans, M., Zonneveld, W., Wandl, A., Davoudi, S., Cowie, P., Madanipour, A., Vigar., G., Pálné Kovács, I.,

Mezei, C., Grünhut, Z., Zavodnik Lamovšek, A., Pichler–Milanović, N., Peterlin, M., Simoneti, M., (2014), *Towards Better Territorial Governance in Europe, A guide for practitioners, policy and decision makers based on contributions from the ESPON TANGO Project*, ESPON & Politecnico di Torino.

Jensen, M., Meckling, W., (1976), *The Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Ownership Structure*, Journal of Financial Economics, 3, 305–360.

Jessop, B., (2000), *Governance Failure*, in: Stoker, G. (Ed.), *The New Politics of British Local Governance*, Basingstoke: Macmillan, 11–32.

Johansson, B., Karlsson, C., Stough, R., (2011), *Theories of Endogenous Regional Growth – Lessons for Regional Policies*, in: Johansson, B., Karlsson, C., Stough, R. R. (Eds.), *Theories of Endogenous Regional Growth. Advances in Spatial Science*, Berlin: Springer.

Jona, G., (2015), *Determinants of Hungarian sub–regions’ territorial capital*, European Spatial Research and Policy, 22(1).

Kahneman, D., Tversky, A., (1979), *Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk*, Econometrica, 47(2), 263–291.

Kalai, E., Smorodinsky, M., (1975), *Other solutions to Nash's bargaining problem*, Econometrica, 43(3), 513–518.

Kapitsinis, N., Metaxas, T., Duquenne, M.–N., (2011), *Territorial units competitiveness: a self–reliant concept or a derivative concept of firms competition?* 51st Congress of the European Regional Science Association: New Challenges for European Regions and Urban Areas in a Globalised World, 30 August – 3 September, Barcelona, Spain.

Kapitsinis, N., Metaxas, T., Duquenne, M.–N., (2013), *Exploring the coherence and the meaning of territorial competition: Do national states behave in the same way as firms in case of default? The cases of Greece and Dubai*, Applied Econometrics and International Development, 13(2), 57–72.

King, R., Levine, R., (1993), *Finance and Growth: Schumpeter Might be Right*, The Quarterly Journal of Economics, 108(3), 717–737.

- Kjeldsen, T. H., (2001), *John von Neumann's Conception of the Minimax Theorem: A Journey Through Different Mathematical Contexts*, Archive for History of Exact Sciences, 56, 39–68.
- Klimczuk, A., Klimczuk–Kochańska, M., (2019), *Core–Periphery Model*, in: Romaniuk, S. T., Manish Marton, P. (Eds.), *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*, Springer, 1–8.
- Kline, R., (2015), *The Cybernetics Moment, Or Why We Call Our Age the Information Age*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Klink, F., (1990), *Rationalizing Core–Periphery Relations: The Analytical Foundations of Structural Inequality in World Politics*, International Studies Quarterly, 34, 183–209.
- Kramer, P., (2011), *Power and Connection: Imperial Histories of the United States in the World*, American Historical Review, 116(5), 1348–9.
- Kuhn, H. W., Tucker, A. W., (1958), *John von Neumann's Work in the Theory of Games and Mathematical Economics*, Bulletin of the American Mathematical Society, 64(3), 2, 100–122.
- Kümmel, R., (2011), *The Second Law of Economics. Energy, Entropy, and the Origins of Wealth*, New York: Springer.
- Kuznets, S., (1955), *Economic Growth and Income Inequality*, American Economic Review, 34(1).
- Levine, R., (1997), *Financial development and economic growth: views and agenda*, Journal of Economic Literature, 35(2), 688–726.
- Levine, R., (2005), *Finance and growth: theory and evidence*, in: Aghion, P., Durlauf, S. (Eds.), *Handbook of Economic Growth*, Volume 1A, Amsterdam: Elsevier North–Holland.
- Levitt, T., (1960), *Marketing Myopia*, Harvard Business Review.
- Lucas, R., (1988), *On the mechanics of economic development*, Journal of Monetary Economics, 22, 3–42.

- Malmgren, H. B., (1961), *Information expectation and the theory of the firm*, Quarterly Journal of Economics, 75, 399–421.
- March, J. G., Simon, H. A., (1958), *Organizations*, New York: Wiley.
- Mayumi, K., (1993), *The Exosomatic Mode of Human Evolution, and a Clarification of Nicholas Georgescu-Roegen's Thoughts on Entropy, the Economic Process, Dialectics and Evolution*, Methodus.
- Metaxas, T., Duquenne, M.–N., Kallioras, D., (2016), *Small and Medium Sized Firms Competitiveness and Territorial Characteristics/ Assets*, The Journal of Developing Areas, 50(4), 231–252.
- Mishra, A., Ray, T., (2017), *Markets, Governance and Institutions in the Process of Economic Development*, Oxford: Oxford University Press.
- Mollard, A., Torre, A., (2004), *Proximity, territory and sustainable management at the local level: an introduction*, International Journal of Sustainable Development 7(3), 221–236.
- Myerson, R., (2009), *Learning from Schelling's Strategy of Conflict*, Conference Paper, University of Maryland in honor of Thomas C. Schelling.
- Myrdal, G., (1957), *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, London: Duckworth Publications.
- Nash, J., (1950), *The Bargaining Problem*, Econometrica, 18, 155–162.
- Nash, J., (1951), *Non-Cooperative Games*, Annals of Mathematics, 54(2), 286–295.
- Nash, J., (1953), *Two-Person Cooperative Games*, Econometrica, 21(1), 128–140.
- Nelson, R., Winter, S., (1982), *An evolutionary theory of economic change*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Neumann, J., von, Morgenstern, O., (1944), *Games Theory and Economic Behavior*, Princeton: Princeton University Press.
- OECD [Organization for Economic Co-operation and Development], (2001), *Territorial Outlook*, Territorial Development Service, Paris: OECD Publications.

OECD [Organization for Economic Co-operation and Development], (2007), *Territorial Outlook*, Territorial Development Service, Paris: OECD Publications.

Olsen, J., (2003), *Towards a European administrative space?*, Journal of European Public Policy, 10(4), 506–531.

Painter, J., Goodwin, M., (1995), *Local governance and concrete research: investigating the uneven development of regulation*, Economy and Society, 24(3), 334–356.

Papakonstantinidis, L., (1997), *The SHIELD model (the Sensitive Harmonic Integrated Endogenous Local Development)*, Presentation Book of Proceedings World Conference Turismo Verde, Rome.

Papakonstantinidis, L., (2005), *New Trends in Regional Policy: Territory–Space Definition by a 3–Level Bargaining Approach, The Win–Win–Win Model, Case study: The Leader EU Initiative Application in Greece*, Space and Society, 19(3–4), 95–109.

Papakonstantinidis, L., (2012a), *The Intermediate Community: A Behavioral/Bargaining Approach for Conflict Resolution at the Local Level/ Bayesian Analysis*, International Journal of Research in Commerce IT and Management, 2(1).

Papakonstantinidis, L., (2012b), *The Win–Win–Win Papakonstantinidis Model as a Bargaining Solution Analysis for Local Government Decision From Territory–Community to Behavioral Community, The Case of Greece*, Chinese Business Review, 11(6), 535–548.

Papakonstantinidis, L., (2017), *The Win–Win–Win Papakonstantinidis Model: from Social Welfare's Philosophy towards a Rural Development Concept by Rural Tourism Approach: The WERT Case Study*, International Journal of Innovation and Economic Development, 3(5), 7–25.

Papakonstantinidis, L., (2018a), *Marketing Gaps and Intersections, Between Education and Social Practice: the Win–Win–Win Papakonstantinidis Model and the High–Risk Ethical Priorities (HREP)*, International Journal of Innovation and Economic Development, 4(2), 7–23.

Papakonstantinidis, L., (2018b), *The Win–Win–Win Papakonstantinidis Model: Sensitization, Towards the Absolute Cooperation–The Marginal “Angels Moment”*, International Journal of Innovation and Economic Development, 4(1), 30–40.

Papakonstantinidis, L., (2019a), *Bargaining Problem: Does Disagreement Point Result from Value Control or Value Deprivation? or, Does Value Control (or Value Deprivation) Result from Disagreement? – A Win–Win–Win Papakonstantinidis Approach*, Journal of International Business Research and Marketing, 4(3).

Papakonstantinidis, L., (2019b), *Is Wealth A Loan? The Win–Win–Win Papakonstantinidis Equi–Harmony Point – The Queen’s Evidence Argument*, Journal of International Business Research and Marketing, 4(2).

Papakonstantinidis, L., (2020), *The Win–Win–Win Papakonstantinidis Model: An Approach between Empathy and Conflict Strategy An Inquiry into the T. Schelling’s—The Strategy of Conflict (1960)*, International Journal of Innovation and Economic Development, 6(5), 28–70.

Pecqueur, B., (2005), *Le développement territorial une nouvelle approche des processus de directives pour les économies du sud*, in: Anthemaut, B., Giraud, F. (Eds.), *Le Territoire est mort. Vive le Territoire*, 295–316, Paris: IRD.

Pecqueur, B., (2006), *The Territorial Turn of the Global Economy*, in: Espaces et societies, 124–125(2–3), 17–32.

Philippatos, G. C., Wilson, C. J., (1972), *Entropy, market risk, and the selection of efficient portfolios*, Journal of Applied Economics, 4(3), 209–220.

Phillips, E. M., (1924), *Game Board*, United States Patent Office, Patented Sept. 23, 1924, Serial No: 635,246.

Piore, M. J., Sabel, C. F., (1984), *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, Faculty Books, 171.

Poast, P., (2006), *The Economics of War*, New York: McGraw–Hill Irwin.

Pokrovskii, V., (2011), *Econodynamics, The Theory of Social Production*, Berlin: Springer.

- Prebisch, R., (1950), *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems*, United Nations Department of Economic Affairs, Economic Commission for Latin America (ECLA), New York.
- Psycharis, Y., Kallioras, D., Pantazis, P., (2014), *Economic Crisis and Regional Resilience: Detecting the Geographical Footprint of Economic Crisis in Greece*, *Regional Science Policy and Practice*, 6(2), 121–141.
- Rallet, A., Torre, A., (2004), *Proximité et localization*, *Économie rurale*, 280(1), 25–41.
- Rawls, J., (1971), *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Romer, P. M., (1986), *Increasing Returns and Long-Run Growth*, *The Journal of Political Economy*, (94)5, 1002–1037.
- Romer, P. M., (1990), *Endogenous Technological Change*, *The Journal of Political Economy*, 98(5), pt. 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems, S71–S102.
- Romer, P. M., (1994), *The Origins of Endogenous Growth*, *Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 3–22.
- Rostow, W. W., (1959), *The Stages of Economic Growth*, *Economic History Review*, 12(1), 1–17.
- Rubinstein, A., (1982), *Perfect Equilibrium in a Perfect Bargaining*, *Econometrica*, 50(1).
- Rubinstein, A., (1985), *A Bargaining Model with Incomplete Information About Time Preferences*, *Econometrica*, 53(5), 1151–1172.
- Sapir, A., Aghion, P., Bertola, G., Hellwig, M., Pisani-Ferry, J., Rosati, D., Vinals, J., Wallace, H., (2004), *An Agenda for a Growing Europe: The Sapir Report* [Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Users/user/Downloads/sapir20report.pdf>. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].
- Saslow, W. M., (1999), *An Economic Analogy to Thermodynamics*, *American Association of Physics Teachers*, 67(12), 1239–1247.

- Saxenian, A.– L., (1994), *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schelling, T., (1960), *The Strategy of Conflict*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schriesheim, C., Castro, S., Cogliser, C., (1999), *Leader – Member Exchange (LMX) Research: A Comprehensive Review of Theory, Measurement and Data Analytic Practices*, *Leadership Quarterly*, 10(1), 63–113.
- Scott, J., (1988), *Social Network Analysis*, *Sociology*, 22(1), 109–127.
- Servillo, L., Atkinson, R., Russo, A. P., (2011), *Territorial attractiveness in EU urban and spatial policy: A critical review and future research agenda*, *European Urban and Regional Studies*, 0(0), 1–17.
- Shannon, C. E., (1948), *A Mathematical Theory of Communication*, *The Bell System Technical Journal*, 27, 379–423, 623–656.
- Shebanin, V., Kormyshkin, I., Kliuchnyk, A., Allakhverdiyeva, I., Umanska., V., (2022), *Tools of Formation of the System of Socio–Economic Security of Territorial Communities of the Region*, *Regional Science Inquiry*, XIV(1), 127–136.
- Simon, H., (1972), *From substantive to procedural rationality*, in: McGuire, C. B., Radner, R. (Eds.), *Decision and organization*, Amsterdam, North Holland.
- Simon, H., (1991), *Bounded Rationality and Organizational Learning*, *Organization Science*, 2(1), 125–134.
- Slee, B., (1993), *Endogenous Development; A Concept in Research of a Theory*, *Strengthening endogenous development patterns in European agriculture*, *Options Mediterraneennes*, A(23).
- Solow, R., (1956), *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
- Spear, S., Young, W., (2016), *Endogenous growth theory and models: The "First Wave", 1952–1973*, Working Paper, No. 2016–02, Bar–Ilan University, Department of Economics, Ramat–Gan.

Steinbruner, J. D., (1974), *The Cybernetic Theory of Decision*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Stigler, G., (1961), *The Economics of Information*, Journal of Political Economy, 69(3), 213–225.

Stiglitz, J., Fitoussi, J.–P., Durand, M., (2018a), *Beyond GDP: Measuring What Counts for Economic and Social Performance*, Paris: OECD Publishing.

Stiglitz, J., Fitoussi, J.–P., Durand, M. (Eds.), (2018b), *For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP*, Paris: OECD Publishing.

Stiglitz, J., Sen, A., Fitoussi, J.–P., (2010), *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, The Commission, Paris.

Storper, M., (1995), *The resurgence of regional economies ten years later: the Region of Untraded Interdependencies*, European Urban and Regional Studies, 2, 191– 221.

Sugden, R., (1991), *Rational Choice: A Survey of Contributions from Economics and Philosophy*, The Economic Journal, 101(407), 751–785.

Swan, T. W., (1956), *Economic Growth and Capital Accumulation*, Economic Record, 32, 334–361.

Torre, A., (2008), *Conflits d’usage dans les espaces ruraux et périurbains*, in: Monteventi Weber, L., Deschenaux, Ch., Tranda–Pittion, N. (Eds.), *Campagne–ville. Le pas de deux*, Lausanne: Presses Polytechniques et Universitaires Romandes.

Toth, B. I., (2011), *Changing Endogenous Development: the Territorial Capital*, Journal of Economics and Business Research, 17(2), 137–151.

Tsekos, T. N., (2013), *Structural, functional and cultural aspects of the Greek public administration and their effects on public employees’ collective action*, Comparative Labor Law & Policy Journal, 34(2), 457–477.

Tsekos, T. N., Triantafyllopoulou, A., (2018), *Policy Evaluation Capacity in Greek Local Government: Formal Implementation and Substantial Failures*: in Koprić, et. al. (Eds.), *Evaluating Reforms of Local Public and Social Services in Europe*, Governance and Public Management.

Tsipouri, L., Athanassopoulou, S., (2013), *Expert evaluation network, Delivering policy analysis on the performance of Cohesion policy 2007–2013, Year 3—2013, Task 2: Country report on achievements of cohesion policy, Greece, A report to the CEC Directorate–General Regional Policy* [Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/eval2007/2013_een_task2_el.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2021].

Tzeremes, N., (2014), *The effect of human capital on countries' economic efficiency*, Economics Letters, 124(1), 127–131.

UN [United Nations Development Programme], (1997), *Human Development Report*, New York: Oxford University Press.

Varoufakis, Y., (1991), *Rational Conflict*, Oxford: Blackwell.

Varoufakis, Y., (2008), *Game Theory: Can it unify the social sciences?*, Organization Studies, 29, 1255–77.

Vázquez–Barquero, A., (2002), *Endogenous Development Networking, Innovation, Institutions and Cities*, 1st Edition, New York and London: Routledge.

Vázquez–Barquero, A., (2006), *Endogenous Development: Analytical and Policy Issues*, in: Scott, A., Garofoli, G. (Eds.), *The Regional Question in Economic Development*, New York and London: Routledge.

Vázquez–Barquero, A., (2010), *The New Forces Of Development, Territorial Policy For Endogenous Development*, World Scientific Publishing.

Von Boventer, E., (1963), *Towards a United Theory of Spatial Structure*, Regional Science Association, Proceedings of the Zurich Meeting.

Wade, N., Smith, B., (2020), *Agents of Economic Development: An Essential Guide for Navigating Good, Bad, and Uncertain Times*, ASIN.

Walsh, C., (2012), *Territorial Agenda of the European Union 2020: Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*, Planning Theory & Practice, 13(3), 493–496.

- Waterman, R., Meier, K., (1998), *Principal-Agent Models: An Expansion?* Journal of Public Administration Research and Theory, 8(2), 173–202.
- Watson, M., (2005), *Foundations of International Political Economy*, New York: Palgrave Macmillan Publications.
- Weissenbacher, R., (2020), *The Core-Periphery Divide in the European Union: A Dependency Perspective*, 1st Edition, Palgrave Macmillan.
- Werner, J., Herrman, S., Lovett, A., (2017), *Clusters of Rural European Regions: An Approach to Show the Multi-Dimensional Character of Core-Peripheral Patterns*, in: Pascariu, G. C., Pedrosa Da Silva Duarte, M. A. (Eds.), *Core-Periphery Patterns Across the European Union: Case Studies and Lessons From Eastern and Southern Europe*, United Kingdom: Emerald Publishing Limited.
- Whitehill, B., (1999), *American Games: A Historical Perspective*, International Journal for the Study of Board Games, 2.
- Wiener, N., (1948), *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine*, 2nd Edition, Cambridge: The MIT Press.
- Williamson, O., (2002), *The lens of contract: private ordering*, American Economic Review, Papers and Proceedings, 92(2), 438–453.